

37

ARAşTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI 1. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

37.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

17-21 HAZİRAN 2019
DİYARBAKIR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3655/1
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 188/1

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Candaş KESKİN

17-21 Haziran 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen 41. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Diyarbakır Dicle niversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Başak Kitap

e-ISSN: 2667-8837

Kapak Fotoğrafı : Tahsin Korkut
2018 Yılı Mardin ve Batman İlleri (Tur Abidin)
Ortaçağ Dönemi Kültür Varlıkları Yüzey Araştırması

Not : Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2020

41. ULUSLARARASI KAZI, ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 41TH INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOMETRY

Prof. Dr. Vecihi ÖZKAYA	Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK	Laodikeia Kazı Başkanı
Prof. Dr. Douglas BAIRD	Boncuklu Höyük Kazı Başkanı
Prof. Dr. Havva İşKAN İşIK	Patara Kazı Başkanı
Prof. Dr. Annalisa POLOSA	Elaiussa Sebaste Kazısı Başkanı
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	Harran Kazı Başkanı
Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL	Sardis Kazı Başkanı
Prof. Dr. İrfan YILDIZ	İçkale Artuklu Sarayı Kazı Başkanı
Prof. Dr. Engelbert WİNTER	Doliche Kazı Başkanı
Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE	Alexandria Troas Kazı Başkanı
Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE	Aslantepe Kazı Başkanı
Doç. Dr. Aytaç COşKUN	Zerzevan Kalesi Kazı Başkanı

ULUSLARARASI KAZI, ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metnlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
- * Başlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
- * Bildiri sahiplerinin isimleri başlığın altında, sağ üstte yer almalı, alt alta sıralanmalı ve unvan kullanılmamalı,
- * Metinde ana başlıklar büyük harflerle ve italik, alt başlıklar, baş harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğın “in-situ” italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde Milattan Önce gibi çok alışılagelmiş kısaltmalar dışında kısaltma kullanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısaltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ETÇ olarak kullanılmalıdır.
- * Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Örneğın: Doğı Anadolu, Yakın Doğı, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
- * Ölçü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
- * Dipnotlar metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazılmalı,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
- * Harita, çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olmalı,
- * Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazılmalı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
- * Yayın için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
- * Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazışma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç 1 Ağustos tarihine kadar, yayinlar@ktb.gov.tr e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo:), and maps (Map:). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to yayinlar@ktb.gov.tr until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Abdullah HACAR, H. Simge EGECİ Niğde İli Dağlık Alan Arkeolojik Yüzey Araştırması: 2018 Yılı.....	1
Abdulkadir BARAN 2018 Yılı Rhodos Peraisi Yüzey Araştırması.....	21
Abuzer KIZIL, Taylan DOĞAN 2018 Yılı Euromos Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması	45
Ahmet Cem ERKMAN Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yataklarının Tespiti 2018.....	63
Ahmet İhsan AYTEK, Serdar MAYDA, Alper Yener YAVUZ, Hakan MUTLU, Erhan TARHAN, Merve GÜMRÜKÇÜ, Amélie VIALET, Ayla SEVİM EROL, Mehmet Cihat ALÇİÇEK Denizli ve Aydın İlleri ve İlçeleri Neojen ve Kuvaterner Dönem Fosil Yatakları Tespiti Yüzey Araştırması-2018.....	67
Akın TEMÜR, Davut YİĞİTPAŞA, Kemalettin ŞAHİN, Merve ÇELİK, Özkan ÖZBİLGİN, Volkan KAYTMAZ, Murat SARIGÜL, Bünyamin KIVRAK Neoklaudiopolis Antik Kenti ve Territoriyumu 2018 Yılı Yüzey Araştırması.....	81
Ali Kazım ÖZ, Barış GÜR İzmir Merkezi Güney İlçeleri 2018 Yılı Mimari Tespit Çalışması	103
Alpaslan CEYLAN, Nezahat CEYLAN, İbrahim ÜNGÖR, Yavuz GÜNAŞDI, Oktay ÖZGÜL 2018 Yılı Erzurum - Erzincan İlleri Yüzey Araştırması.....	123
F. Arzu DEMİREL, Serdar MAYDA, M. Cihat ALÇİÇEK, Derya ERYILMAZ Burdur ve Afyonkarahisar İlleri ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2018	143
Asuman BALDIRAN Konya İli Taşkent, Seydişehir, Bozkır, Beyşehir, Hadim, Güneysınır, Akören ve Selçuklu İlçelerinde Helenistik Ve Roma Buluntuları 2018 Yılı Yüzey Araştırması	155
Atakan AKÇAY, S. Yücel ŞENYURT, Seda KARA, Leyla YORULMAZ, Umut ZOROĞLU, A. Emirhan BULUT Ordu-Melet Irmağı Havzası Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları	171

Aydın ERÖN, Engin AKDENİZ, Murat ÇEKİLMEZ, Merve Sultan ÇAKAN, Emrah MADEN, Sezar KIZIL, Özgür KUTLU 2018 Yılı Akhisar Karahöyük Dağı Arkeolojik Yüzey Araştırması Çalışmaları	193
Ayhan YARDİMCİEL Ağrı ve Iğdır İlleri “Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri” 2018 Yüzey Araştırması	207
Ayşe BELGİN HENRY Kozkalesi/Hatay Yüzey Araştırması 2018	221
Ayşe Ç. TÜRKER An Archaeological Survey of Early Christian-Byzantine Period on the Valleys That Reached the Hellespont: Byzantine Harbors in and Around the Hellespont	237
Ayşen AÇIKKOL YILDIRIM, İsmail BAYKARA, Olcay ZENGİN KOŞAN, Mahir YILDIRIM, Sercan ACAR, Birkan GÜLSEVEN, Mehtap ATEŞ 2018 Yılı Sivas İli ve İlçelerinde Pliyosen ve Pleyistosen Dönem Yüzey Araştırması	249
Aytekin BÜYÜKÖZER Yatağan ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları (1. Sezon)	257
Bahattin ÇELİK 2018 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması	279
Bakiye Yükmen EDENS “Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları Projesi” Aşama II: 2018 Yılı Çalışmaları	297
Bilge HÜRMÜZLÜ, Burak SÖNMEZ, Bekir ERGİN, Arie KAI-BROWNE Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları	315
Bülent İŞLER, Nesrin AYDOĞAN İŞLER Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları	321
Christopher RATTÉ, Felipe ROJAS, Angela COMMITO Notion Archaeological Survey 2017-2018	333
Çiğdem ATAĞUMAN, Burçin ERDOĞU, Murat KARAKOÇ, Hasan Can GEMİCİ, Nejat YÜCEL Bozburun Prehistorik Yüzey Araştırması 2018	355

Çiğdem MANER	
Karapınar İlçesinde (Konya) Tunç ve Demir Çağları– Keyar 2018 Yılı Arazi Çalışması.....	365
Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Cengiz GÜRBİYİK, Ahmet UHRİ, Berkay DİNÇER	
Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları.....	377
Deniz KAPLAN, Şener YILDIRIM, Gamze EVGEN, İlkay GÖÇMEN	
Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırması - 2018.....	393
Deniz SARI	
Bilecik İli 2018 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	399
Derya YALÇIKLI	
Balıkesir Yüzey Araştırması (Burhaniye, Bigadiç ve Dursunbey), 2018.....	411
Ebru BİLGET FATAHA	
Sivas İli 2018 Yılı Yüzey Araştırması.....	427
Elif KOPARAL, Volkan DEMİRCİLER, Ali Ertan İPLİKÇİ	
İzmir İli, Urla – Çeşme Yarımadası Yüzey Araştırması 2016-2018 Yılı Çalışmaları.....	439
Emre ERDAN, Murat ÇEKİLMEZ, Ali Osman TİRO, Nihan AYDOĞMUŞ, Nurdan YILMAZ AKBULUT, Serdar VARDAR, Barış GÜR, Barış SEMİZ, Umut KAPUCI, Merve ARINÇ, Kemal ERSAVAŞ, Pınar TAŞPINAR, Yiğit Burak YÜKSEKTEPE, Gül Tuğçe TOPRAK	
Tisna Antik Kenti ve Yakın Çevresi Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları.....	459
Emre TAŞTEMÜR, Münteha DİNÇ	
2018 Yılı Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması.....	471
Ercan AŞKIN, Mehmet KURT, Mehmet ALKAN, Hatice KÖRSULU	
Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları.....	493
Aytaç COŞKUN	
Diyarbakır Klasik Dönem (Pers, Hellenistik ve Roma Dönemleri) 2018 Yılı Yüzey Araştırması (1. Sezon).....	507

NİĞDE İLİ DAĞLIK ALAN ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI: 2018 YILI

Abdullah HACAR*
H. Simge EGECİ

GİRİŞ

2018 yılında Niğde İli, Çamardı, Ulukışla ve Bor ilçelerini kapsayan yüzey araştırmasının ikinci sezon arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yüzey araştırmamızın temel amaçları, kısaca, bölgenin Kalkolitik ve Tunç çağlarındaki kültürel gelişimini ve dönüşümlerini anlamak ve bu dönemlerin sosyo-ekonomik ve siyasal yapılarını çözümlememizi sağlayacak veriler elde etmektir¹. Bu kapsamda 2018 yılı çalışmaları 01-20 Eylül 2018 tarihlerinde, Niğde Arkeoloji Müzesi'nden Arkeolog Murat TEKTAŞ temsilciliğinde gerçekleştirilmiştir.

2018 yılı çalışmalarında, aşağıda detaylı olarak açıklanacağı üzere, proje amaçları doğrultusunda oldukça önemli veriler elde edilmiştir. Arazi çalışmaları, Niğde İli, Bor İlçesi'nin güney kesiminde, Orta Torosların Bor Ovası'na doğru inen kuzey yamaçlarında ve Çamardı İlçesi'nin kuzey kısımlarında yürütülmüştür. Bor İlçesi'ndeki çalışmalar 01-15 Eylül 2018, Çamardı İlçesi'ndeki çalışmalar ise 16-20 Eylül 2018 tarihlerinde sürdürülmüştür (Harita: 1). Aşağıda 2018 yılı arazi çalışmalarında elde edilen veriler ve bu verilerden hareketle yaptığımız ilk değerlendirmeler yer almaktadır.

* Dr.Abdullah HACAR, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ulukavak Çorum/TÜRKİYE. abdullahhacar@hotmail.com.

MA. H. Simge EGECİ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Buca İzmir/TÜRKİYE. simgegeci@yahoo.com

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Hitit Üniversitesi Bap Birimi'nin (FEF 19001.17.006 nolu) proje desteği ile gerçekleştirilen 2018 yılı yüzey araştırması, yazarlar dışında aşağıdaki ekip üyelerinin katkıları ile sürdürülmüştür: Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU (Arkeolog), Doç. Dr. Bekir Necati ALTIN (Jeomorfoloj), Ferda TATLI (Arkeolog), Faruk TEMİZ (Arkeoloji Öğrencisi), Taner ERARSLAN (Arkeoloji Öğrencisi), Şeyma Nur BİÇAKÇI (Arkeoloji Öğrencisi).

2018 yılı çalışmalarımızda emeği geçen tüm ekip üyelerine, Bakanlık Temsilcimiz Murat Tektaş'a, Hitit Üniversitesi Bap Birimi'ne, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne en içten teşekkürlerimizi sunarız.

¹ Niğde İli Dağlık Alan Arkeolojik Yüzey Araştırması projesinin temel amaçlarına ve uygulanan yöntemle ilişkin bilgi için bkz. Hacı 2019.

2018 YILI ERKEN-ORTA KALKOLİTİK DÖNEM VERİLERİ

Bor İlçesi

2017 yılında ilk arazi çalışmalarını gerçekleştirdiğimiz Niğde İli, Çamardı, Ulukışla ve Bor İlçelerini kapsayan yüzey araştırmamıza başlama nedenimiz, bölgenin Kalkolitik Dönem buluntu potansiyelinin yüksek olma ihtimali idi. Kalkolitik Dönem, hakkında en az bilgi sahibi olduğumuz tarihöncesi dönemlerin başında gelir. Buna rağmen toplumsal dönüşümlere/gelişimlere neden olan birçok yeniliğin bu dönemde gerçekleşmiş olma olasılığı oldukça yüksektir. Bu yeniliklerin en başında özellikle ekstraktif madencilik gelir. Günümüzde dahi kültürel gelişime yön veren bu ve bunun gibi teknolojik yeniliklerin dışında yeni ekonomik, toplumsal ve siyasi modellerin de denenmeye başlanması yüksek bir olasılıktır.

2018 yılı çalışmalarında, öngörülen hedeflere ulaşmamızı sağlayacak oldukça önemli veriler elde edilmiştir. Yüzey araştırmamızın ilk 15 gününde taradığımız Bor ilçesinin güney kısmında Orta Kalkolitik Döneme tarihlenen olasılıkla birbirleri ile ilişkili yerleşim ve kamp yeri niteliğinde bir çok alan tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi Havuzlu Köyü'nün yaklaşık 1.2km güneybatısında yer alan, Bekçitepesi (NB18-17) ve devamı niteliğindeki geç dönem (Roma) malzeme de barındıran Bekçitepesi Yanı (NB18-18) olarak adlandırılan alanlardır (Harita: 1, Resim: 1). Bu alanlar, dağlık alanın (Orta Toros Dağları) kuzey sınırında, Bor ovasına hakim bir kayalık yükseltinin en uç noktasına konumlanmıştır (Harita: 1). Her iki alanın da Orta Kalkolitik Dönem (MÖ 5200-4700) çanak çömlek buluntularının büyük çoğunluğu Köşk Höyük ve Güvercinkayası buluntuları paralelinde siyah aklı mal grubuna aittir (Resim: 2, Çizim: 1) (Gülçur 2004; 2012; Çaylı 2010). Elde edilen formlar kase, çömlek ve depolama kaplarına aittir. Bekçitepesi'nde (NB18-17) Orta Kalkolitik malzeme dışında yine Köşk Höyük ve Tepecik-Çiftlik kazılarından bilinen az sayıda Geç Neolitik-Erken Kalkolitik ve Orta Kalkolitik döneme geçiş evresine tarihlendirilebilecek kabartma ve çizi - nokta bezemeli kap parçaları (Bıçakçı vd. 2012; Öztan 2002) ile Geç Kalkolitiğin erken evrelerine ait tarazlı *Coba tipi* kaseler de (Çizim: 2) tanımlanmıştır.

Bekçitepesi (NB18-17) ve Bekçitepesi Yanı (NB18-18) alanlarının konumlandığı kayalık yükseltinin üzerinden yakın zamanda inşa edilmiş bir otoban geçmektedir. 2018 yılı arazi taramalarında otobanın batı yönünde kalan bu kayalık yükseltinin diğer kısmında Testiağacı (NB18-15) ve Abiskoyağı (NB18-16) olarak adlandırılan mevkilerinde sınırlı sayıda dağınık yontma taş buluntu tespit edilmiştir. Testiağacı (NB18-15) dağınık buluntu alanı Ha-

vuzlu Köyü'nün yaklaşık 1km güneyinde yer almaktadır. Bu alan çevresine oldukça hakim kayalık bir yükseltinin üzerini kapsamaktadır. Bu geniş kayalık yükselti üzerinde yapılan taramalarda az sayıda işlenmiş obsidiyen-çakmaktaşı parça elde edilmiştir. Abiskoyağı Sırtı (NB18-16) ise Testiağacı Mevkii'nin devamı niteliğindeki kayalık bir yükseltinin üzerini kapsamaktadır. Çevresine hakim sarp bir sırt niteliğindeki alan üzerinde işlenmiş obsidiyen parçaları tespit edilmiştir. Dağınık yontma taş buluntu veren bu iki alanın, aynı kayalık yükseltinin Bor ovasına hakim doğu ucunda konumlanmış Bekçitepesi (NB18-17) ile bağlantılı olarak değerlendirmek olasıdır. Bu erken buluntular dışında Abiskoyağı Sırtı'nın (NB18-16) çevresindeki kayalıkların üzerinde, olasılıkla Antik Dönem 'de taş ocağı olarak işletildiklerini gösteren izler de yer almaktadır (Harita: 1).

2018 yılında tespitini yaptığımız Orta Kalkolitik yerleşmelerinden bir diğeri Gökbez Köyü'nün yaklaşık 1.3km batısında yer alan Aşırılık Tepe (NB18-26) olarak adlandırılan alandır (Harita: 1). Bu yerleşme de başta Güvercinkayası olmak üzere bölgenin tipik kaya üzeri Orta Kalkolitik yerleşim tarzını yansıtmaktadır. Toplanan malzemenin büyük çoğunluğu Orta Kalkolitik Döneme tarihlenen siyah ačkılı mal grubuna ait kâse, çömlek ve depolama kaplarına ait parçalardan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra az sayıda kahverengi veya kırmızı ačkılı mala ait örnekler de görülmektedir. Çanak çömlek dışında ayrıca yoğun olarak obsidiyen alet ve yonga parçaları ile sürtme taş bir alet(?) parçası elde edilmiştir. Orta Kalkolitik dönem dışında yerleşme üzerinde ve yamaçlarında az sayıda Helenistik Dönem çanak çömleği tanımlanmıştır. Bu geç malzeme, yerleşme üzerindeki yığma taş birikintisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Olasılıkla Aşırılık Tepe üzerinde Helenistik dönemde bir tümülüs inşa edilmiş ve daha sonraki dönemlerde bu tümülüs tahrip edilmiştir. Anakaya üzerinde hem geç dönemde hem de Orta Kalkolitik öncülü gruplarca yapılmış olabilecek oyuklar ve matkap delikleri de tespit edilmiştir.

Gökbez Köyü'nün yaklaşık 7 km güneyinde yer alan Dikmenhöyüğü Tepe (NB18-29) 2018 yılı çalışmalarında tespit edilmiş bir diğer Kalkolitik Dönem yerleşimidir. Alan yaklaşık 1730m yükseklikte çevresine oldukça hakim, güney ve batı yönlerinde sarp bir kayalık yükselti üzerinde konumlanmıştır (Harita: 1). Tepe üzerinden, kuzey-güney (Postallı köyü üzerinden gelen) ve doğu-batı (Eminlik üzerinden) doğrultulu doğal geçitler/vadiler rahatlıkla izlenebilmektedir. Bu özelliği ile birbirini kesen geçitlerin izlendiği önemli bir konumdadır. Alan üzerinde ve eğimin azaldığı kuzey ve kuzeybatı yamaçlarında yapılan taramalarda yine başta Güvercinkayası 1-2 ve

Köşk Höyük I yerleşmeleri ile benzer Orta Kalkolitik çanak çömleği, sürtme taş alet ve obsidiyen yontma taş alet/yonga parçaları tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre yerleşme kuzey ve kuzeybatı yönlerinde genişlemektedir. Eğimin nispeten azaldığı bu yönlerde tıpkı Güvercinkayası kazılarında ortaya çıkarıldığı gibi bir savunma duvarına ait olabilecek duvar kalıntıları izlenebilmektedir. Bu yerleşmede de ana kaya üzerinde, çoğu Orta Kalkolitik yerleşmelerinde saptadığımız oyuklar tespit edilmiştir.

Dikmenhöyüğü Tepesi'nin yaklaşık 1km kuzeyinde yer alan ve Karahavuz Kuzeyi Alan (NB18-30) olarak adlandırılan, bulunduğu vadiye hakim bir sırt üzerinde Orta Kalkolitik dönem malzemesi tespit edilmiştir (Harita: 1) (Resim: 3). Doğu, kuzey ve batı yönlerinden sarp küçük boyuttaki (yak. 50x30) kayalık yükselti oldukça zayıf dolgulara sahip olduğundan daha çok kamp yeri niteliği taşımaktadır. Yerleşme üzerinde yapılan yüzey taramasında üzerinde kabartma bezemelerinin de olduğu Orta Kalkolitiğin tipik siyah açık çanak çömleği ele geçmiştir. Ana kayanın açığa çıkan alanlarında ise çoğu Orta Kalkolitik alanda görülen anakaya üzerine açılmış oyuklar tespit edilmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi daha çok kamp niteliği taşıyan bu alanın tespiti, Orta Kalkolitik yerleşim sistemlerinin anlaşılmasında önem taşıyacaktır. Çünkü bilindiği gibi dönemin geçim ekonomisinde hayvancılık ve buna bağlı olarak elde edilen süt ürünleri önemli bir yer tutmaktadır (Gülçur 2012: 223; Meiggs vd. 2018: 79; Makarewicz vd. 2018: 114). Geçici konaklama alanlarının tespiti ise çoban ekonomisine sahip grupların toplumsal yapılarının çözümle- nebilmesi için gereklidir. Önümüzdeki yıllarda yüzey araştırma sınırlarımız içerisindeki diğer alanlarda yapacağımız olası yeni tespitlerle bu konuda daha net bilgiler alınabilecektir. Böylece dağlık alandaki Orta Kalkolitik yerleşim- lerinin çeşitliliği ve bunların birbirleri ile ilişkisi daha net anlaşılabilir.

2018 yılında tespit ettiğimiz bir diğer Orta Kalkolitik yerleşimi Postallı Köyü'nün 1.5km kuzeyinde Hökenez Mevkii (NB18-35) olarak adlandırılan alandır. Hökenez yerleşimi de çoğu çağdaşı gibi çevresine hakim bir kayalık sırt üzerinde yer almaktadır (Resim: 4) (Harita: 1). Güney yönünden oldukça sarp bu yerleşim üzerinden Postallı Vadisi rahatlıkla izlenebilmektedir. Alan üzerinde yapılan incelemelerde yukarıda değinilen tüm Orta Kalkolitik bu- luntu alanlarının paralelinde çanak çömlek ve yontma taş alet ve yonga par- çaları tespit edilmiştir. Bu alandan toplanan çanak çömleklerin çoğunluğu yine siyah/koyu açık mal grubuna aittir. Ancak kırmızı yüzeyli örneklerin oranı diğer buluntu alanlarına göre daha yüksektir. Fırınlama ile ilgili bu ter- cih dışında form tipolojisi ve bezemeler dönemin standartlığına uymaktadır.

Alan üzerinde tespit edilen bazılarının kalınlıkları 80 cm'yi bulan mimari yapı temelleri tam zamanlı kalıcı konaklamayı işaret etmektedir (Resim: 5). Bunun dışında ana kayanın açığa çıktığı alanlarda tüm diğer Orta Kalkolitik yerleşmelerinde olduğu gibi kazık deliği olabilecek oyuklar ile bu alanın işlik olarak kullanılmış olabileceğini gösteren düzeltmeler tanımlanmıştır.

Orta Kalkolitiğin bu yoğun buluntuları dışında 2018 yılı çalışmalarında daha erken ve geç döneme tarihlenen buluntulara da ulaşılmıştır. Bunlardan biri olan Karamahmutlu Köyü'nün yaklaşık 2.7 km güneyinde tescilli Roma dönemi yerleşmesinin güney yönündeki sırtında Adıyaman Mevkii 1 (NB18-23) olarak adlandırılan alanda az sayıda Geç Neolitik-Erken Kalkolitik parça tespit edilmiştir. Kuzey yönündeki sırt üzerinde konumlanan Adıyaman Mevkii 2'de (NB18-24) ise olasılıkla bu yerleşme ile ilişkili sadece obsidiyen alet ve yonga parçalarının olduğu kamp alanı niteliğinde bir başka alan tespit edilmiştir.

Karacaören Köyü'nün 650m güneybatısında yer alan Kırac (NB18-38/1-2) mevkiinde birbirinin devamı niteliğindeki iki tepede tarihöncesi buluntulara ulaşılmıştır. Bir sonraki başlıkta detaylı bilgileri verilecek Kırac 1 alanında GKÇ ve İTÇ çanak çömlek ve obsidiyen alet ve yonga parçaları tespit edilmiştir. Doğu yönündeki daha geniş kayalık yükseltiyi kapsayan Kırac 2 alanında ise herhangi bir seramik parçası tespit edilmemiş, ancak olasılıkla Neolitik ve Kalkolitik döneme tarihlenmesi gereken oldukça fazla miktarda obsidiyen alet ve yonga parçaları elde edilmiştir. Benzer olarak Karacaören Köyü'nün 1.2km güneydoğusunda Kurtkalesi (NB18-39) olarak adlandırılan tepede Neolitik ve Kalkolitik dönemlere tarihlendirilmesi gereken obsidiyen alet ve yonga parçaları tespit edilmiştir.

Yukarıda belirtilen alanlar dışında detaylı bilgileri aşağıda verilecek, esas olarak İlk Tunç Çağı buluntularına sahip Bor Ovası'nın güneyinde yer alan Galhane (Badak) Höyük'te (NB18-10) Orta Kalkolitik ve az sayıda Erken Kalkolitiğe tarihlenebilecek çanak çömlek parçaları tanımlanmıştır. Bu yerleşme dışında yine daha çok Geç Kalkolitik buluntulara sahip Kaynarca Köyü'nün yaklaşık 1.7 km kuzeybatısında yer alan Kaynarca Höyük'de (NB18-5) Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönem'e tarihlenen çanak çömlek parçaları elde edilmiştir.

Çamardı İlçesi

2018 yılında Çamardı ilçesinde 16-20 Eylül 2018 tarihlerinde sınırlı bir süre çalışılmıştır. Bu nedenle Erken-Orta Kalkolitik dönemlerine tarihlenen sınırlı sayıda alan incelenebilmiştir. Bunlardan biri Üçkapılı Köyü'nün 3.5km

batısında Üçkapılı yaylasının kuzey sınırında yer alan Üçkapılı Höyüğü'dür (NÇ18-5) (Resim: 6) (Harita: 1). Höyük tepesi yaklaşık 100m çapındadır. Ancak buluntular höyüğün kuzey yönündeki karşı yamacına ve güneydoğu yönündeki araziye yayılmıştır. Buluntuların yoğunluğu olasılıkla yerleşimin höyük çevresine de yayıldığını göstermektedir. Elde edilen çanak çömlek ile çakmaktaşı ve obsidiyen buluntular Geç Neolitik ve Erken-Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir.

Aynı bölgede Üçkapılı Köyü'nün yaklaşık 1.5km güneybatısında yer alan 1/25000lik paftada Alaçayır (NÇ18-6) olarak adlandırılmış alanda yapılan yüzey taramalarında ise az sayıda işlenmiş obsidiyen parçaları dağınık olarak elde edilmiştir.

Üçkapılı Köyü'nün yaklaşık 4.5km kuzeyinde bir vadi kenarında yer alan Gümük Höyük (NÇ18-7) Orta Kalkolitik malzeme veren bir başka alandır. Yapılan yüzey taramasında Orta Kalkolitik dönem siyah ağırlı mal örnekleri dışında Geç Kalkolitik ve İTÇ buluntularına da ulaşılmıştır.

2018 YILI GEÇ KALKOLİTİK/İLK TUNÇ ÇAĞI VERİLERİ

Bor İlçesi

Bölgenin Geç Kalkolitik (GKÇ) ve İlk Tunç Çağı Ia (İTÇ) dönemlerine ilişkin yapacağımız yorumlar ne yazık ki kazı niteliğindeki araştırma eksikliğinden dolayı kesin olamamaktadır. Ancak bölge güneyinde yer alan Tarsus ve bölgenin kuzeyinde yer alan Alishar ve Çadır Höyük buluntuları göz önüne alınarak kesin olmayan bazı değerlendirmelerde bulunulabilmektedir (Goldman 1956; Osten 1937; Steadman vd. 2008). İTÇ Ib ile İTÇ III arasındaki veriler ise Prof. Dr. Aslıhan Yener tarafından kazıları yapılmış Göltepe ve Kestel ile Prof. Dr. Aliye Öztan başkanlığında kazıları sürdürülen Acemhöyük'den elde edilen buluntular ışığında daha kesin olarak değerlendirilebilmektedir (Yener 2000; Öztan 1989; Kamış 2012).

Kemerhisar Beldesi'nin yaklaşık 2.7km güneyinde Tilkitepe (NB18-1) olarak adlandırılan alan GKÇ-İTÇ I'e tarihlendirilebilecek buluntulara sahip bir alandır. Tepe üzerinde ve çevresinde yapılan taramalarda geç dönem (Roma-Bizans) malzeme yanında GKÇ ve İTÇ I'e tarihlenebilecek çanak çömlek parçaları ile çakmaktaşı alet(?) parçaları tespit edilmiştir. Elde edilen GKÇ/İTÇ I çanak çömlekleri, Tarsus'da İTÇ I başlarından itibaren görülen taşçık katkılı kırmızı mal grubu/*red gritty ware* ile yakın benzerlikler taşımaktadır (Goldman 1956). Eğer Mellink'in belirttiği gibi bu mal grubu Tarsus'da kuzey

etkili olarak İTÇ I başlarında görülmeye başlandıysa bölgemizde daha erken tarihlerde bu mal grubuna ait çanak çömleklerin görülme ihtimali yüksektir.

Kemerhisar Beldesi'nin yaklaşık 3.7km güneyinde, Kuşgeçmez Tepe (NB18-2) olarak adlandırılan alan ve çevresinde de dağınık olarak GKÇ/İTÇ I'e tarihlendirilebilecek çanak çömlek ve obsidiyen/çakmaktaşı yonga ve alet parçaları elde edilmiştir. Bunun dışında yine az sayıda İTÇ II ve III'e tarihlenen parçalar tespit edilmiştir.

Kemerhisar Beldesi'nin güneyinde yer alan Yeni Bereket Köyü'nün hemen kuzeyinde, kültür varlığı olarak tescilli olan Berekettepe'ye (NB18-3) yönelik yapılan incelemelerde Roma ve Bizans Dönemi buluntularının dışında GKÇ ve İTÇ I-III buluntularına ulaşılmıştır. Buluntuların ele geçtiği tepe, Bor Ovası'nın güneyinde çevresine hakim bir konumdadır (Harita: 1). Yapılan yüzey taramalarında her ne kadar tepenin kuzeydoğu (NB18-3/1) yönünde yontma taş ile erken dönem çanak çömlek sayısının yoğunlaştığı gözlemlense de tepenin tüm yüzeyinde az sayıda da olsa proje kapsamındaki dönemlere ait buluntular tespit edilmiştir.

Berekettepe'nin (NB18-3) üzerinde yer aldığı doğal tepenin devamı niteliğindeki Yeni Bereket Köyü'nün güney kısmında bulunan ve Bereket Köyü Güneyi (NB18-4) olarak adlandırılan alanda GKÇ ve İTÇ I-III'e tarihlenen çanak çömlek parçaları ile çakmaktaşı ve obsidiyen yontma taş parçaları tespit edilmiştir. Bu dönemlerin yanı sıra elde edilen buluntulardan, alanın Orta Tunç ve Son Tunç çağlarında da yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. GKÇ ve İTÇ I dönemlerine ait nispeten daha erken dönem buluntular tepenin daha çok güney yamaçlarında yoğunlaşmaktadır.

Elde edilen Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik malzeme nedeniyle bir önceki başlıkta kısaca değinilen Kaynarca Höyük'te (NB18-5) de GKÇ'ye tarihlendirilebilecek çanak çömlekler tespit edilmiştir. Bu höyük, Bor Ovası'nın doğusunda, eski Kaynarca Köyü'nün yaklaşık 1.7 km kuzeybatısında, Kaynarca Tümülüsü'nün 190m güneyinde, U. Silistreli ve A. Öztan tarafından arkeolojik kazıları gerçekleştirilen Köşk Höyüğü'nün yaklaşık 1km kuzeydoğusunda yer almaktadır (Silistreli 1985; Öztan 2002). Yaklaşık 50m çapında 1-2m yüksekliğinde oldukça küçük boyutlardadır.

Bor ilçe merkezinin yaklaşık 3.7km doğusunda yer alan Sinandı Höyüğü (NB18-6) GKÇ ve İTÇ buluntularına sahip bir başka alandır. Daha çok Hellenistik ve Roma Dönemi buluntularına sahip höyük yaklaşık 90x70m ebatlarında 2 m yüksekliğindedir. GKÇ ve İTÇ'ye tarihlenen daha erken buluntular kaçak kazı çukurlarının atık toprağında tespit edilmiştir.

Yeni Bereket Köyü'nün yaklaşık 2km kuzeybatısında, Karatepe (NB18-8) olarak adlandırılan alanın, yol ve su kanalı açma çalışmaları sırasında sıyrılmış güney yamaçlarında İTÇ'ye tarihlenen çanak çömlek ve yontma taş alet/yonga parçaları tespit edilmiştir. Elde edilen bazı yontma taş parçaları olasılıkla, Paleolitik(?) döneme aittir. İTÇ dışında elde edilen bazı çanak çömlekler ise Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir. Oldukça karışık buluntulara sahip Karatepe (NB18-8) aslında yerel halkın *kevgen* olarak adlandırdığı yarı işlenmiş taşlarla oluşturulmuş çok sayıdaki yığma tepenin bir araya gelmesi ile meydana gelmiştir. Yapay olduğu düşünülen bu tepelerin kuzeybatı kısmında Bizans ve Osmanlı seramik örnekleri tespit edilmiştir. Bu alanın yaklaşık 700m güneyinde Yeni Bereket Köyü'nün 1.5km kuzeybatısında, Bereket Köyü Batısı (NB18-7) olarak adlandırılan alanda ise dağınk yontma taş buluntulara rastlanılmıştır. Tepenin üzerinde daha çok proje kapsamı dışında geç dönem malzemesi (Bizans) tanımlanmış, tepenin doğu ve güneydoğu yamaç ve eteklerinde ise obsidiyen ve çakmaktaşı alet/yonga parçaları tespit edilmiştir.

Eski Bereket Köyü'nün yaklaşık 750m doğusunda, çevresinden farklı bir toprak yapısına sahip özelliği ile ekibimizin dikkatini çeken, Eski Bereket Köyü Doğusu (NB18-9) olarak adlandırılan alanda GKÇ ve İTÇ'ye tarihlenen çanak çömlek ve yontma taş alet/yonga tespit edilmiştir. Bu alan çevresindeki tarlalar ile hemen hemen aynı yükseklikte bulunan olasılıkla düz bir yerleşim alanıdır. Elde edilen çanak çömlekler arasında GKÇ ve İTÇ dışında OTÇ ve STÇ'ye tarihlenen buluntular da tanımlanmıştır. Yontma taş buluntuları içerisinde ise olasılıkla Orta Paleolitik Dönem'e tarihlenmesi gereken bir çekerdek tespit edilmiştir.

Badak Köyü'nün güneyinde yer alan tescilli Galhane Höyük (NB18-10) GKÇ ve İTÇ dönemlerine ilişkin oldukça önemli bilgiler vermiştir (Harita: 1) (Resim: 7). Bor Ovası'nın güney kısmında eski Bor gölünün kıyısı olabilecek bir alanda konumlanan, Galhane Höyük (NB18-10) 230x150m ebatlarında yaklaşık 8m yüksekliğinde orta büyüklükte bir höyüktür. Toplanan çanak çömlek buluntularının büyük çoğunluğu Göltepe yerleşmesinden detaylı bilgilere sahip olduğumuz İTÇ'ye tarihlenen mal gruplarına aittir. Bunlar arasında kırmızı açık, koyu açık, taşçık katkılı kırmızı/turuncu (Çizim: 3) ve Anadolu Metalik (Darboğaz) mal grupları yer almaktadır (Çizim: 4). Ancak İTÇ dışında bir önceki başlıkta belirttiğimiz gibi Orta ve Geç Kalkolitik ile Orta-Son Tunç ve Demir çağlarına tarihlenen parçalar da tespit edilmiştir.

Badak Köyü'nün yaklaşık 2.5km kuzeybatısında yer alan kültür varlığı olarak tescilli Çanaktepe de (NB18-11) olasılıkla eski Bor gölünün kıyısın-

da konumlanmış bir yerleşmedir (Harita: 1). Daha çok Hellenistik ve Roma dönemlerine ait buluntular barındıran alanın genelinde yapılan taramalarda İTÇ ve Demir Çağı çanak çömlek parçaları ile işlenmiş obsidiyen ve çakmaktaşı parçalar tespit edilmiştir. Burada da ele geçen bazı yontma taş parçalarının Paleolitik döneme tarihlenmesi olasıdır.

Badak Köyü'nün 2.8km kuzeyinde, Eski Badak köyü sınırında yer alan tescilli Eski Badak Höyük'de (NB18-12) GKÇ ve İTÇ çanak çömleği tanımlanmıştır. Bu buluntuların yanı sıra alandan elde edilen bazı yontma taş parçalarının yukarıda bahsedilen diğer arkeolojik alanlardaki gibi daha erken bir döneme tarihlenmesi olasıdır. Her ne kadar erken malzeme tespit edilse de Eski Badak Höyük'de (NB18-12) daha çok Demir Çağı ve Roma dönemlerine ait buluntular tanımlanmıştır.

Badak Köyü'nün 3.6km doğusunda yer alan Kızıl Höyüğün İTÇ buluntuları (NB18-13) tamamen Galhane Höyük (NB18-13) paralelindedir. Kızıl Höyük yaklaşık 200m çapında 15m yüksekliğindedir. Galhane Höyük gibi eski Bor gölünün kıyı yerleşimlerinden olması yüksek bir olasılıktır (Harita: 1). İTÇ dönemine tarihlenen çanak çömlek içerisinde Göltepe ve Galhane Höyük gibi Anadolu Metalik mallar yoğunluktadır. Bunun dışında kırmızı, koyu ve kahverengi açıkli mallar ile taşçık katkılı kırmızı/turuncu mala ait çanak çömlekler de tanımlanmıştır. Kızıl Höyük'de GKÇ, OTÇ, STÇ ve Demir çağlarına ait kalıntıların mevcut olduğu bu dönemlere tarihlenen çanak çömleklerden anlaşılmaktadır.

Havuzlu Köyü'nün yaklaşık 2.4km kuzey batısında, 1/25000lik paftada Karaova olarak adlandırılan bataklık bir alanın güneyinde yer alan Karaova Güneyi olarak adlandırılan (NB18-14) alanda GKÇ ve İTÇ'ye tarihlenen çanak çömlek ve yontma taş parçaları tespit edilmiştir. Küçük boyutlu, olasılıkla aşınmış bu höyük yaklaşık 40m çapında 1.5m yüksekliğindedir.

Havuzlu Köyü'nün yakınlarında GKÇ ve İTÇ buluntularına sahip bir başka alan Dinek Mevkii'dir (NB18-19). Havuzlu Köyü'nün 2.1km doğusunda yer alan bu alan, doğu batı doğrultulu bir vadinin güney yönündeki yamaçlarında konumlanmıştır. Bir yamaç yerleşimi niteliğindeki alanda yapılan taramalarda GKÇ ve İTÇ çanak çömlek ve obsidiyen ve çakmaktaşı alet/yonga parçaları tespit edilmiştir. Doğu-batı yönünde uzanan Dinek Vadisi'nin kuzey yamaçlarında (NB18-20) ise daha çok Helenistik ve Roma dönemlerine ait seramik ve cam parçaları ile kaya mezarları tespit edilmiştir.

Havuzlu Köyü'nün 1-1,5km kuzeydoğusunda, Karaova'nın doğusunda yer alan 1/25000lik paftada Pelitağacı ve Baykuş Sırtı olarak (NB18-21-22)

adlandırılmış alanların Bor ovasına bakan kısımlarında gerçekleştirilen taramalar sonucunda bu sırtlarda ve Direktaş Mevkii'ne (NB18-23) uzanan alan üzerinde dağınık olarak az sayıda GKÇ ve İTÇ çanak çömlek parçaları ile obsidiyen alet ve yonga parçaları elde edilmiştir. Ancak alan genelinde esas olarak Geç Dönem (Roma-Bizans) seramik ve mimari kalıntılar mevcuttur.

Küçük Göynük (NB18-27) mevkiinin 300m batısında Kaletep (NB18-28) olarak adlandırmış alanda GKÇ ve İTÇ çanak çömlek ve obsidiyen alet/yon-ga parçaları tespit edilmiştir. Kaletep (NB18-28) yerleşimi çevresine hakim oldukça yüksek bir kayalık üzerinde konumlanmıştır (Harita: 1). Buluntular bu tepe üzerinde ve kayalık yükseltinin eteklerine yayılmıştır. Alan genelinde tespit edilen GKÇ ve İTÇ buluntularının dışında Helenistik Dönem çanak çömlek parçaları tanımlanmıştır.

Gökbez Köyü'nün yaklaşık 5.5km güneyinde yer alan Soğuksu Pınar (NB18-31) olarak adlandırılan alanda az sayıda GKÇ ve İTÇ çanak çömleği ile daha yoğun oranlarda OTÇ, STÇ ve Demir Çağı çanak çömleği tespit edilmiştir. Gökbez Köyü'nün 5km güneydoğusunda yer alan Acıpınar (Acıbu-nar) (NB18-32) kaya üzeri yerleşmesi GKÇ ve İTÇ buluntularına sahip bir başka alandır. Yerleşme, Gökbez köyünden başlayarak Postallı köyüne uzanan vadiye hakim, güney yönünden sarp bir kayalık sırt üzerine konumlanmıştır. Yerleşmenin en erken buluntuları Kalkolitik Çağ'a aittir. Bu dönemin ve İTÇ'ye tarihlendirilen buluntuların çoğunluğu yerleşmenin batı yamaçlarından toplanmıştır. Yerleşme genelinde yapılan taramalarda ise yine GKÇ, İTÇ, 2. binyıl ve Demir Çağı buluntuları tespit edilmiştir.

Postallı Köyü'nün 800m kuzeyinde yer alan Postallı Höyük'de (NB18-34) yapılan tarama çalışmalarında çoğunluğu OTÇ, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait çanak çömlek parçaları yanında İTÇ'ye tarihlenen çanak çömlek ile çakmaktaşı/obsidiyen alet ve yonga parçaları tespit edilmiştir.

Halaç Köyü'nün yaklaşık 3.5km güneydoğusunda, daha önceden Prof. Dr. A. Yener tarafından da incelen ve 1/25000lik paftada Çakıltepe (NB18-37) olarak geçen alanda daha çok İTÇ'ye tarihlenen çanak çömlek tespit edilmiştir. Yerleşme Halaç köyünden başlayarak Çamardı ilçesine uzanan vadiye hakim bir tepe üzerinde konumlanmıştır. Yerleşmenin çekirdeği olarak tanımlanabilecek alanın genişliği yaklaşık 120m çapında olmasına rağmen buluntular yaklaşık 600x400mlik bir alana yayılmıştır. Tespit edilen buluntular İTÇ dışında OTÇ ve STÇ'ye tarihlenmektedir.

Karacaören Köyü'nün 650m güneybatısında yer alan Kırac mevkiinde (NB18-39) birbirinin devamı niteliğindeki iki tepede prehistorik buluntular

tespit edilmiştir (Harita: 1). Kırış 1 olarak numaralandırılan batı yönündeki tepede az sayıda GKÇ ve İTÇ çanak çömlek ve yoğun olarak obsidiyen alet ve yonga parçaları tespit edilmiştir. Ayrıca alan çevresinde üst kısımları incelen iri blok taşların yan yana yerleştirilmesi ile oluşturulmuş bir çevre duvarının kalıntıları tespit edilmiştir.

Çamardı İlçesi

2018 yılında Çamardı İlçesi çalışmalarındaki ilk tespit Kavlaktepe Köyü'nün kuzeybatısında yer alan Karaburun Tepe'dir (NÇ18-1). Bu tepe Çamardı dağlık bölgesinden Misli ovasına açılan vadi üzerinde bulunmaktadır (Harita: 1). Alanda az miktarda profil vermeyen çanak çömlek parçaları ile işlenmiş obsidiyen ve çakmaktaşı parçaları tespit edilmiştir. Çanak çömleklerin hamur ve yüzey özellikleri GKÇ ve İTÇ'yi işaret etmektedir.

Orhaniye Köyü'nün 2km kuzeydoğusunda Kütük Osman mevkii (NÇ18-2) olarak adlandırılan bir yükseltinin yamaçlarında sınırlı sayıda çanak çömlek ile işlenmiş obsidiyen parçaları elde edilmiştir. Profil vermeyen çanak çömlek parçalarının, üretim tekniği ve hamur özellikleri GKÇ ve İTÇ'yi işaret etmektedir. Buluntuların tespit edildiği yamaç ve yakınlarında malahit olabilecek cevher örnekleri tanımlanmıştır. Sulucaova (NÇ18-3) köyü merkezinin doğusunda yer alan kayalık sırt üzerinde ve çevresinde de az sayıda oldukça aşınmış çanak çömlek ve işlenmiş obsidiyen parçası elde edilmiştir. Bu tepe Ecemiş koridoru üzerinde yer almakta, tepe üzerinden koridorun açıldığı Hacibeyli ovası görülebilmektedir. Üçkapılı Köyü'nün yaklaşık 4.5km kuzeyinde bir vadi kenarında yer alan Gümük Höyük (NÇ18-7), GKÇ ve İTÇ çanak çömleklerinin ele geçtiği bir başka yerleşmedir. Yukarıda belirtildiği gibi bu yerleşmede Erken-Orta Kalkolitik dönem malzemesi de ele geçmiştir.

2018 YILI ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN İLK DEĞERLENDİRMELER

2018 yılı arazi çalışmalarında, yüzey araştırmamızın temel sorunlarından birinin çözümüne ilişkin önemli veriler elde edilmiştir. Daha önceki araştırmalardan Kalkolitik Dönem'de sosyal karmaşıklığın artmış olabileceği, yeni teknolojik gelişimlerin yanı sıra yeni sosyo-politik modellere dayalı örgütlenme denemelerinin de gerçekleştirilmiş olabileceği bilinmektedir. 2018 yılında elde edilen verilerden bu dönemde Batı Kapadokya'da yeni bir sosyal organizasyona geçildiği anlaşılmaktadır. Aksaray İli Gülağaç İlçesi sınırlarında yer alan, Prof. Dr. S. Gülçur tarafından kazılan Güvercinkayası 1-2 ile Niğde İlin-

de yer alan Prof. Dr. A. Öztan tarafından kazılmış Köşk Höyük I buluntuları göz önüne alındığında, tekdüze buluntulara sahip Orta Kalkolitik kültürün oldukça geniş bir coğrafi alana yayıldığı görülmektedir. 2018 yılında tespit ettiğimiz yukarıda değinilen Orta Kalkolitik yerleşmeleri, standart buluntulara sahip bu kültürün, Niğde ili Bor ilçesinin dağlık kesimine de yayıldığını göstermektedir. Dağlık alandaki Orta Kalkolitik yerleşimlerinin hepsi birbirinden belirli uzaklıklarda, doğal olarak korunaklı bir yükselti üzerinde konumlanmaktadır. Ayrıca hemen hemen hepsi dağlık alandaki, aynı zamanda doğal geçiş yolları olarak kullanılan vadilere hakim konumdadır. Tespit ettiğimiz çoğu alan tam zamanlı konaklamaya işaret edebilecek yapı temellerine sahiptir. Ancak bunun dışında Orta Kalkolitik insanının yaşam tarzını anlamamızı sağlayacak daha zayıf dolgulara sahip, olasılıkla geçici kamp alanı olarak kullanılmış alanlar da 2018 yılındaki arazi çalışmalarında tespit edilmiştir. Bilindiği gibi dönemin geçim ekonomisinde hayvancılık ve buna bağlı olarak elde edilen süt ürünleri önemli bir yer tutmaktadır. Geçici konaklama alanlarının tespiti çoban ekonomisine sahip grupların yaşam tarzlarının ve yerleşim sistemlerinin çözümlenebilmesinde önemli bir veri olarak kullanılabilir. Böylesine geniş bir coğrafi alanda Orta Kalkolitik'in her bulunduğu grubunda (yerleşim seçimi, mimari, çanak çömlek) gözlenen tekdüzelik Anadolu için üniktür. Henüz kesin yorumlarda bulunmak için erken olsa da, olasılıkla bu dönemde bölgemizde Neolitik'ten beri görülen kendi kendine yeterli ve kendi kendini idare eden otonom yerleşim tipinden bölgesel bir politik düzene geçişin ilk örneğini görmekteyiz. Bu konuda daha kesin bilgilere gelecek yıllarda yapacağımız çalışmalar ile ulaşılabilir.

2018 yılındaki önemli çalışmalarımızdan bir diğeri ise Bor Ovası'nın güney sınırında yer alan Galhane Höyük ve Kızıl Höyük yerleşimlerinin buluntularını değerlendirme imkanı bulmamızdır. Yüzey araştırmamızın temel amaçlarından bir diğeri dağlık alan ile ovalık alanın İTÇ buluntularını karşılaştırarak, jeolojik ve coğrafi olarak birbirinden farklı bu iki bölgenin kültürel benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymak idi. 2018 yılı verilerinden hareketle, ovalık alan yerleşimlerinden Galhane Höyük ve Kızıl Höyük İTÇ buluntularının büyük oranda dağlık alandaki Göltepe ve Kestel malzemesi ile uyumlu olduğu söylenebilir. Yine ilk değerlendirmelere göre bu iki ova yerleşmesinde ele geçen çanak çömlekler hem mal grupları hem de formlar yönünden daha fazla çeşitliliğe sahiptir. Bu konuda da daha kesin bilgilere, hem malzeme toplanmış yerleşmelerin buluntularının daha detaylı incelenmesi hem de gelecek yıllarda yapılacak yeni tespitlerle ulaşılacaktır.

2018 yılı çalışmalarında önemli bir diğer veri, eski Bor gölünün güney kıyısı olabilecek bir hat boyunca, çalışmamız kapsamına giren alanlarda ve çevresinde Paleolitik buluntuları tespit etmiş olmamızdır. Gelecek yıllarda yapılacak yeni araştırmalarla bu buluntuların özgün yerinde mi ele geçtiği yoksa bölgede sık sık görülen taşkınlar sonucunda mı bu alana taşındığı daha net anlaşılabilecektir. Ayrıca bu çalışmalar belki de jeologlar tarafından farklı şekillerde modellenen eski Bor gölü kıyı çizgisinin (Altın vd. 2015; Gürel ve Lermi 2010), Paleolitik'ten itibaren zaman içerisindeki değişiklikleri hakkında daha kesin yorumlar yapmamıza imkân sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ALTIN T. B., M. E. OUAHABİ ve N. FAGEL, 2015. "Environmental and climatic changes during the Pleistocene–Holocene in the Bor Plain, Central Anatolia, Turkey", *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 440: 564-578.

BIÇAKÇI E., M. GODON ve Y.G. ÇAKAN, 2012. "Tepecik-Çiftlik", M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (ed.), *The Neolithic in Turkey* (Vol. 3), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 89-134.

ÇAYLI P., 2010. *Güvercinkayası 14 Numaralı Evin Çanak Çömlek Verilerinden Yola Çıkarak Yerleşme Düzeni ve Toplumsal Yapılanmanın Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

GÜLÇUR S., 2004. "Güvercinkayası The Black-Dark Burnished Pottery A General Overview", *Tuba-Ar* 7: 141-164.

— 2012. "The Chalcolithic Period in Central Anatolia Aksaray-Niğde Region", *Origini* 24 Nuova Serie 5:213-227.

GÜREL A. ve A. LERMİ, 2010. "Pleistocene-Holocene Fills of the Bor-Ereğli Plain (Central Anatolia): Recent Geo-archaeological Contributions", L. d'Alfonso, M. Elena Balza ve C. Mora (ed.), *Studia Mediterranea 22: Geo-Archaeological Activities in Southern Cappadocia – Turkey*, Pavia: 55-68.

HACAR A., 2019. "Niğde İli Çamardı Ulukışla ve Bor İlçeleri Yüzey Araştırması: 2017 Yılı" *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 36-1: 1-22.

KAMIŞ, Y., 2012. *Acemhöyük Erken Tunç Çağı Seramiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MAKAREWICZ, C., B.S. ARBUCKLE ve A. ÖZTAN. 2018. Carbon and nitrogen isotopic evidence for sheep and goat pastoral management practices at Chalcolithic Köşk Höyük, central Turkey, A.R. Ventresca Miller ve C. Makarewicz (ed.), *Isotopic Investigations of Pastoralism in Prehistory*, London, Routledge: 113-122.

MEIGGS, D., B.S. ARBUCKLE ve A. ÖZTAN, 2018. The Pixelated Shepherd: Identifying detailed local land use practices at Chalcolithic Köşk Höyük, central Turkey, using a strontium isotope ($^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$) isoscape, in A.R. Ventresca Miller & C. Makarewicz (ed.), *Isotopic Investigations of Pastoralism in Prehistory*, London, Routledge: 77-96.

OSTEN, H.H. von der., 1937. *The Alishar Hüyük seasons of 1930-32. Part I-III*, Chicago: University of Chicago Press.

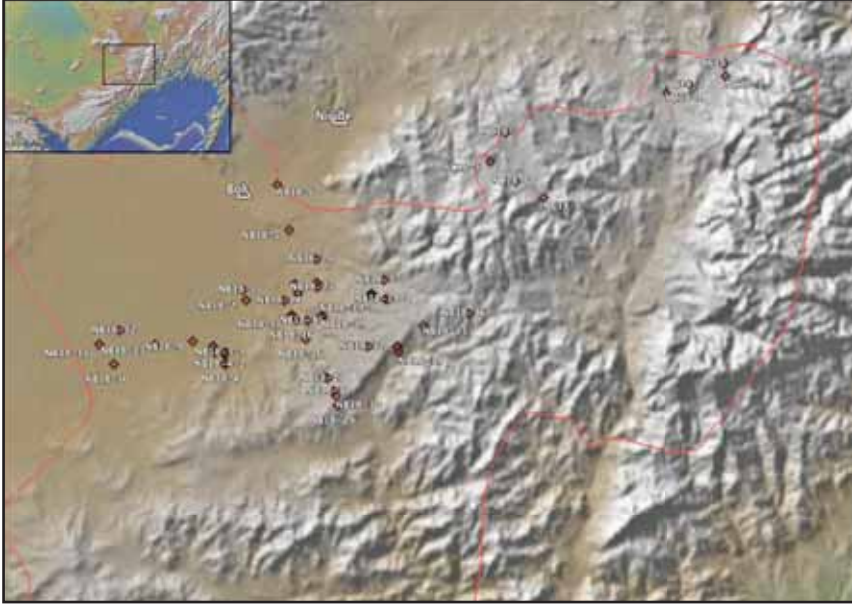
ÖZTAN A. 1989. "A group of Early Bronze Age Pottery From the Konya and Niğde Region" in K. Emre, M. Mellink, B. Horuda, N. Özgüç (ed.), *Anatolia and the Near East, Studies in the Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara, Türk Tarih Kurumu: 407-418.

— 2002. "Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkılar", *Tuba-Ar* 5: 55-72.

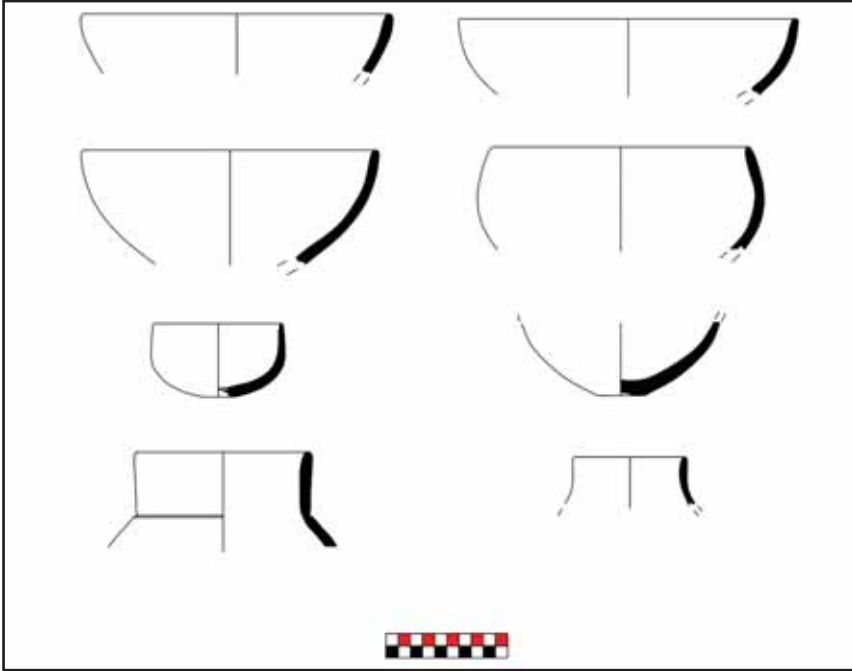
STEADMAN, S., ROSS, J., MCMAHON, G., ve GORNY, R. 2008. "Excavations on the North-Central Plateau: The Chalcolithic and Early Bronze Age Occupation at Çadır Höyük", *Anatolian Studies* 58: 47-86.

SİLİSTRELİ U. 1985 "Köşk Höyüğü", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 6: 31-36.

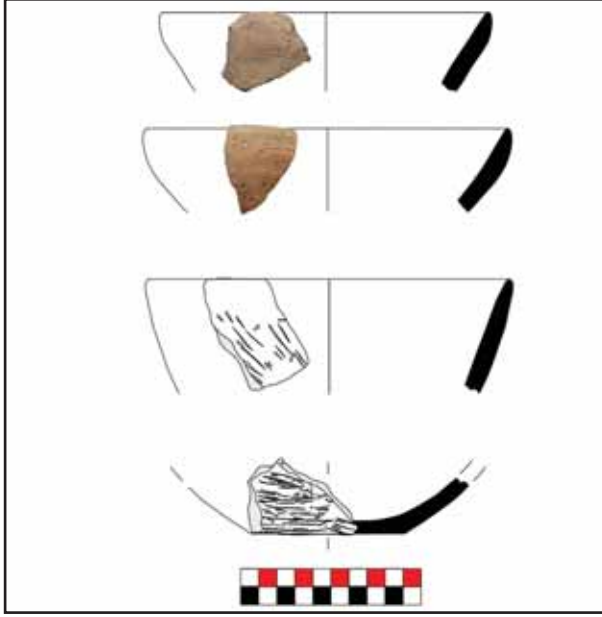
YENER K. A. 2000. *Domestication of Metal: The Rise of Complex Metal Industries in Anatolia*, Leiden, Brill.

Harita 1: 2018 yılında incelenen alanları gösterir harita.

Çizim 1: Bekçitepesi Orta Kalkolitik Çanak Çömleği.

Çizim 2: Bekçitepesi Geç Kalkolitik Tarazlı Kaseleri.

Çizim 3: Galhane Höyük İTÇ Açıklı Çanak Çömlek Örnekleri.

Çizim 4: Galhane Höyük İTÇ Metalik (Darboğaz) Çanak Çömlek Örnekleri.

Resim 1: Bekçitepesi Genel Görünüm.

Resim 2: Bekçitepesi Orta Kalkolitik Çanak Çömleği.

Resim 3: Karahavuz Kuzeyi Genel Görünüm.

Resim 4: Hökenez Tepe Genel Görünüm.

Resim 5: Hökenez Tepe Mimari Kalıntıları.

Resim 6: Üçkapılı Höyüğü Genel Görünüm.

Resim 7: Galhane Höyük Genel Görünüm.

2018 YILI RHODOS PERAIASI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Abdulkadir BARAN*

Rhodos Peraiası Yüzey Araştırması çalışmalarımız 03.10.2018 tarihinde başlamış ve 26.10.2018 tarihinde tamamlanmıştır¹. Çalışmalarımızda ağırlıklı olarak Ula'nın güneyinden başlayarak Karaböğürtlen civarına kadar olan alan taranmıştır. Kyllandos antik kentinin teritoriumunu oluşturan bu alan büyük ölçüde tamamlanmış olmakla birlikte eksik kalan kısımlar 2019 yılında tamamlanacaktır. Bu alanda tespit edilen 19 farklı noktada çalışma yürütülmüştür (Resim: 1).

Ula, Demirtaş, Suuçlun: Gökova'ya ulaşan derin Çaydere Vadisi'nin başlangıç kısmındaki Suuçlun Mevkii'nde vadiye hakim bir tepenin bazı bölümlerinde antik seramik parçaları görülmekle birlikte yerleşimin yeri tespit edilememiştir. Aşağıdan görülebilen bir adet kaya mezara ise (Resim: 2) güney yamaç üst kısmında oldukça dik patikalarla ulaşılabilir. Kapı açıklığı şeklinde sade bir işçilik ile düzenlenmiş cepheden oluşan mezarın odası, üst seviyede açılmış 6 x 2,5 m ölçülerinde bir boşluk ile anakaya kütesinden ayrılmış ve mezar üstündeki yük hafifletilmiştir. Üçgen tonoz düzenlemeli mezar odasında kaçak kazıcılar tarafından yapılmış kısmi tahribat görülmektedir. Klinelere ilişkin bir iz görülmemekle birlikte mezar odasının 280 x 274 cm ölçüsü en az üç gömü barındıracak şekilde ahşap klineler kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. İçte 80, dışta 72 cm genişlik ve 80 cm yüksekliğe sahip kapı açıklığında tabanda yanda 2 adet küçük ve 1 adet yuvarlak mil yuvası bulunur. Bu yuvalar mezar odasının açılıp kapanabilir bir kapı düzenlemesine sahip olabileceğini göstermektedir. Mezar için tarihlendirme yardımcı olabilecek bir veri tespit edilememiştir.

* Doç. Dr. Abdulkadir BARAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000 Muğla/TÜRKİYE. baran@mu.edu.tr

¹ Muğla Müzesinden uzman Ozan AYDOĞDU'nun eşlik ettiği çalışmalarımıza ekip üyelerimizden Araş. Gör. Nil DİRLİK, Yüksek Lisans öğrencisi Gürol AYTEPE ve lisans öğrencimiz Mehmet KAYA katılmıştır. Lisans öğrencimiz Ahmet MEKE ofis çalışmalarına yardımcı olmuştur. Ekipteki tüm arkadaşlarımızın yoğun gayretiyle verimli bir çalışma sezonu geçirilmiştir. Bir ekip üyesi gibi çalışmalarımıza katkı sağlayan temsilcimiz Ozan AYDOĞDU çalışmalarımızın verimliliğini artırmıştır.

Ula, Demirtaş, Kızılcaekin: Suuçlun Mevkii''nin aşağısında Çaydere Vadisi'nin batı kıyısında oldukça dik bir yamaçta zorlukla girilen yoğun bitki örtülü alanda kaçak kazıcılar tarafından kısmen tahrip edilmiş bir yapı tespit edilmiştir. 6.80 m genişlik ve 4 m derinlikteki yapı 50 cm genişliğinde duvarlarla ayrılmış iki mekânlı bir plana sahiptir. Yapının batı duvarı diğer bölümlere göre daha yüksek korunmuş olmakla birlikte ön kısım eğimden dolayı kırılmış ve göçmek üzeredir. Kısmen izlenebilen diğer bölümlerden anlaşıldığı üzere batı mekânın ön kısmında yer alan bir kapı ile girilmekte ve doğu mekâna geçiş iç duvarın arka bölümünden yapılmaktadır. Küçük boyutlu moloz taşların harç kullanılarak birleştirildiği mekân duvarları Roma ve sonrası döneme işaret etmektedir. Az sayıdaki antik dönem seramiği de yapının Roma dönemine tarihlenebileceğini desteklemektedir. Yapının çevresinde az miktarda antik seramik görülen farklı taş yığınları bulunmaktadır. Olasılıkla yapı kalıntılarına ait olan bu taş yığınları, vadiye giriş çıkışı kontrol edebilen bu alanda savunma işlevi de taşıyan küçük ölçekli tarımsal bir yerleşim bulunmuş olduğunu göstermektedir.

Ula Çaydere (Yeşilova) Kalesi: Uzun yıllardır bilinmesine ve arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiş olmasına karşın define avcıları tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş olan Çaydere Kalesi, Ula merkez ve Çiçekli'ye ulaşan vadilerin kesişim noktasında oldukça etkileyici bir kayalık tepe üzerinde yer almaktadır (Resim: 3, a-g). Defineciler tarafından açılan çukurlardaki veriler ışığında yerleşimin hali hazır planı çıkartılmıştır. Doğu-Batı doğrultusunda uzanan tepe üzerindeki mekânlar bugünkü karayolundan biraz içerde kayalık sırtın en ince olduğu kesimin hemen doğusundan başlayarak kayalık sırtın izin verdiği alanlara yapılmıştır. Tepenin eğimi kuzeye göre biraz daha az olan güneydoğu yamaçlarda teras düzenlemeleri yapılarak mekânların inşa edildiği görülmektedir. Kuzey yan oldukça dik ve kayalık olduğu için inceleyebildiğimiz kadarıyla herhangi bir yapı kalıntısı görülememektedir. Yerleşimin en batısında yer alan 6 m kenar ölçülü dörtgen bir kulenin doğu kısmına ait çok az bölümü korunmuştur. Arka kısım için kontrol noktası olarak işlev görmüş olan bu kulenin yaklaşık 20 m doğusunda kapı düzenlemesine ait olması muhtemel duvar kalıntıları görülmektedir ve 10 m genişliğinde dar bir koridor oluşturan bu hat 30 m doğuda başlayan mekânlara kadar devam etmektedir. Görülebilir durumdaki korunmuş duvar izleri yardımıyla olası mekân planları önerilebilmektedir. Kuzey ve güneyde tepenin sınırlarına kadar uzanan ve birbirlerine koridorlarla bağlanan mekânların oluşturduğu yapı bloklarını şimdilik kesin olarak tanımlamak mümkün değildir. Bu

mekânlardan en güneyde olanı yaklaşık 10 m ölçülü kare bir form göstermektedir ve özellikle alt kısımlarda orijinal duvar bölümleri görülebilmese karşın duvar işçiliği geç dönem tamiratına işaret edecek şekilde daha farklı ve basittir. Kuzeydeki orijinal duvar bölümlerinde ise harç kullanılarak tamirat yapılmış olduğu görülmektedir. Görüş açısı oldukça geniş olan bu mekânın geç dönemlerde, olasılıkla da Bizans döneminde, kabaca yeniden düzenlenerek gözetleme işleviyle kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu geniş mekânın hemen kuzeyinde kaçak kazı çukurunda oldukça derinde görülebilir durumda bir duvar parçası ise olasılıkla bir sarnıç düzenlemesine ait olmalıdır. Bu yapının hemen doğusunda ise diğer bölümlere göre daha kaliteli işçilikte duvarlara sahip bir yapı bulunmaktadır, yüzeyde görülebilir durumdaki yivsiz bir sütun tamburu parçası da bu kalıntıların idareci konutu ya da sosyal bir yapı olabileceğini düşündürmektedir. Bu bölümden sonra tepe sırtının daha fazla kayalık bir yapıya büründüğü görülmektedir ve görülebilir yapı izleri oldukça azalmaktadır. Bununla birlikte eğimli duvara sahip bir mekânın yanı sıra olası bir sunu çukuru görülmesi bu kısımda dinsel işlevli mekânların ya da kutsal bir alanın bulunmuş olabileceğini akla getirmektedir. Doğuya doğru devam eden bölümde sur duvarının kuzey hattına ait olabilecek bazı duvar sıraları görülebilmekle birlikte büyük olasılıkla tepe sırtının kenar hattı boyunca uzanan sur duvarları deprem ya da savaşlar neticesinde yok olmuştur. Tüm tepenin ana kaya yapısına baktığımızda da oldukça parçalı bir yapı gösterdiği ve kırılarak parçalanma eğiliminde olduğu görülmektedir. Yerleşimin bu kısımdan itibaren eğimi güneybatıya göre daha az olan güneydoğu yamaçlara yayılmış olduğu defineciler tarafından tahrip edilen mekânların görülebilir izlerinden anlaşılmaktadır. Bazı bölümlerde fazla eğim olmasına rağmen, yamaçların teras duvarlarıyla desteklenerek yapıların inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Oldukça küçük bölümleri görülebilir durumdaki bu dörtgen formlu mekânların birbirleriyle olan ilişkileri ise şimdilik tam olarak anlaşılamamaktadır. Biraz daha doğuda yaklaşık 6 m genişliğinde dörtgen bir kulenin görülebildiği savunma hattı bulunmaktadır. Yakın zamana kadar sağlam durumda olan kule büyük dörtgen bloklardan yapılmıştır ve bölgede Helenistik dönemde görülen düzenlemeye sahiptir. Ancak defineciler tarafından kulenin duvarlarının neredeyse tamamı tahrip edilmiş durumdadır. Kulenin hemen aşağısında bir teras düzenlemesi ve batı kısmında ise kuleyle aynı dönemde yapılmış savunma işlevli olduğu anlaşılan mekânlara ait duvar kalıntıları kısmen görülebilmektedir. Kesin planı henüz anlaşılamamakla birlikte vadinin geçiş imkanı sağlayan bölümüne oldukça

hakim olan bu yapıların olasılıkla mancınık yerleştirilen bir savunma mevzii olduğu önerilebilmektedir. En batıdaki kulenin yaklaşık 250 m doğusundaki bu mevzii, savunma amaçlı yerleşimin aşağıdaki geçiş noktasına daha fazla hakim olmasını sağlamış olmalıdır. Geçiş yollarına hakim bu noktaya bir garnizon yerleştirilmiş ve askerlerin boş zamanlarında da güneydeki alanlarda tarımsal faaliyette bulunmaları sağlanmış olmalıdır. En tepede yüzeyde görülebilir durumdaki pres bloğu parçaları ve defineciler tarafından kaçak kazı çukurlarında açığa çıkartılarak parçalanmış yoğunlukla Helenistik döneme tarihlendirilen amphora ve benzeri kaplara ait parçalar devamlı bir yaşam sürdürülmüş olduğunu göstermektedir. Günümüzde hem doğal hem de insan tahribatı sebebiyle ulaşılması ve anlaşılması oldukça zor olmakla birlikte bu kalıntıların büyük bölümü ekibimizin gayretli çabalarıyla belgelenebilmiştir. Ancak güneydoğu uca yaklaştıkça eğimin yarattığı tehlikenin artmasıyla birlikte doğu uçtaki kule düzenlemesi sonrasındaki bölümler bu yıl için çalışılamamıştır. Gelecek yıllarda yeni bir çalışma düzenlemesi yapılarak bu kısımların da belgelenmesi gerçekleştirilecektir. İnsan tahribatının boyutu maalesef yerleşimin yok edilmesi aşamasına yaklaştığı durumdadır, jandarmanın ve müzenin durumdan haberdar olmasına rağmen ulaşımın zor olduğu bu gibi yerlerde maalesef koruma tedbirleri alınamamaktadır. Yerleşim tamamen yok edilmeden bilimsel kazı çalışmalarının gerçekleştirilerek belgelenmesi muhtemelen en iyi tedbir olacaktır.

Ula, Kızılağaç, Katranlık: Ula Kızılağaç Mahallesi güney bitiminde yer alan ve uç kısmı otoyol için tahrip edilmiş olan tepede (Resim: 4, a-b) yaptığımız incelemelerde bir antik dönem yerleşimi bulunduğu tespit edilmiştir. Gökova'ya uzanan derin vadilerden birisinin bitiminde yer alan bu tepenin batısından geçen Muğla-Antalya otoyolu tepenin bir bölümünün yok edilmesine yol açmıştır, ayrıca tepenin orta kısmından ve güney kenarından geçen yollar da tahribat yaratmıştır. Güney yamaçta açılan yolun hemen altında ise köylülerin molozlarını döktükleri bir çöplük oluşturulmuştur. Güney kısımda açılan toprak yolun tepe kenarında yaptığı kesitte iki noktada tahrip edilmiş duvarlar görülürken tepenin doğu kısmında bir kaçak kazı çukurunda da Hellenistik dönem işçiliği gösteren bir mekâna ait duvar köşesi ve yoğun seramik buluntu açığa çıkartılmıştır. Tepe üstünde yoğun taş döküntüler ve bunların arasında antik dönem seramik parçaları ile bazı kısımlarda görülebilir durumda olan mekân duvarları bulunmaktadır. Tepe üstündeki seramik yoğunluğu ve taş döküntülerin dağılımı tüm tepenin konutlarla kaplanmış olduğunu göstermektedir. Anakayaya işlenmiş olan bir pres bloğu parçası da

konutların tarımsal üretim faaliyetlerinin yoğun olduğunu göstermektedir. Tepenin güney tarafında tespit edilen bir su kuyusu ve pres bloğu parçaları da antik dönem yerleşiminin güneye doğru dağılımını desteklemektedir. Savunma sistemine ait herhangi bir iz görülmeyen yerleşimin bulunduğu tepenin doğu ucu vadinin bitim kısmına hakim bir uçurum şeklindedir. Bu alanda kesin tanımlanabilen bir kalıntı bulunmamakla birlikte dörtgen formlu bir mekânı barındıracak şekilde kayada açılmış olan bir bölümün bulunuşu yerleşimin vadiye giriş çıkışı kontrol eden bir işleve de sahip olduğunu göstermektedir. İdyma'dan kuzeye yukarı çıkan vadinin çıkış kısmını koruyan Büyükasar kalesinin 600 m kuzeyinde yer alan Katranlık yerleşimi Çaydereye ulaşan vadinin girişini daha iyi kontrol edebilecek durumdadır ve olasılıkla da tehlike anında Büyükasar kalesine ya da kuş uçuşu 4 km kuzeydeki anakent Thera'ya sığınmış olmalıdırlar.

Ula Kızılağaç, Büyükasar: Daha önceki yıllarda detaylı incelemiş olduğumuz ve taslak planı oluşturulan Kızılağaç, Büyükasar Kalesi'nde plan detaylarında var olan eksikliklerin giderilmesi için bu yıl da çalışma gerçekleştirilmiştir. 2018 yılı çalışmalarımız sonucunda eksik olan bazı ölçümler alınarak kalenin planı sağlıklı hale getirilmiştir (Resim: 5).

Ula, Alparslan, Kızılgöl: 2017 yılında kısmen incelemiş olduğumuz Kızılgöl Mevkii'ne ulaşan eski yol boyunca 3 sarnıç ve olası yapı kalıntılarına ait taş döküntüler tespit edilmişti. Alanın kalan kısmını taramak ve oldukça hakim olan bir tepede yerleşim aramak amacıyla bu alan tekrar incelenmiştir. Alanda bir başka sarnıç tespit edilmesiyle eski yol güzergâhını takip ettiği anlaşılan toplam 4 adet sarnıç belirlenmiştir. Vadiye ve yola hâkim kayalık bir tepe üstünde yaptığımız incelemelerde ise az miktarda antik dönem seramik parçası görülebilmektedir. Bir pithos parçası da bulunan bu alanda gözle görülebilir durumda bir yapı kalıntısı tespit edilememektedir. Buradaki izlerin tahrip edilmiş ya da geçici malzemeye yapılmış bir antik dönem gözetleme yapısına işaret etmiş olabileceği güçlü bir olasılıktır.

Ula, Çiçekli Kalesi (Oulais ?): Oulais Antik Kenti olabileceğini önermiş olduğumuz Çiçekli kalesinde daha önceki yılda yapmış olduğumuz çalışmada taslak plan oluşturulmuş ve yerleşim büyük ölçüde anlaşılmıştır. 2018 yılında kalenin planı detaylı bir şekilde çizilerek yerleşimin belgelenmesi tamamlanmıştır (Resim: 6). 1. Derece tescilli sit olmasına karşın kalenin özel arazi olması bu sene karşılaştığımız yeni bir tahribata yol açmıştır. Turistik amaçlarla gezilebilmesi gereken kalenin iç kısmının maalesef arı kovanları için kiralanmış olduğu ve kovanı kaleye getirenlerin de yolu düzeltmek için

kepçe kullandıkları görülmüştür. Kepçe ile yol düzeltilirken bazı kısımlarda antik kalıntılara zarar verilmiş olması üzücü bir görüntüdür. Kale içinde kaçak kazı çalışmalarının da az miktarda olmakla birlikte halen devam ettiği görülmektedir.

Ula, Çıtlık, Kapandağ: Elmalı Tehnelik Mevkii'nde tespit edilen çiftlik evinin 500 m güneybatısında, Yılanlık Mevkii'ndeki kilisenin de 1 km batısında Kapandağ olarak geçen bir tepenin kuzeye bakan yamaç alt bitiminde 4 adet kaya mezar tespit edilmiştir (Resim 7, a-h). 1 numaralı mezar yapısı tepe eteğindeki araba yolu açılırken tahrip edilmiştir. Mezar odasının arka duvarındaki 60 cm genişlik, 80 cm yükseklik ve 24-40 cm arasında değişen derinlik ölçüsüne sahip anakayaya oyulmuş niş ve onun 45 cm ön kısmında orta koridor kısmının arka bitimine ait 110 cm ölçüsünde küçük bir parçası görülebilmektedir. En az 3 gömü içermiş olması gereken ve kline seviyesine kadar uzun yıllar önce tahrip edilmiş olduğu anlaşılan mezar yapısına ait herhangi bir buluntu şu anda görülememekle birlikte kuzey taraftaki tarla üzerinde görülebilen birkaç parça net tarih vermeyen antik seramiğin bu mezardan gelmiş olması olasıdır. 2 numaralı kaya mezar tahrip edilmiş mezar yapısının 20 m kuzeydoğusunda yolun üst seviyesindeki anakaya yükseltisinde kuzeye bakar konumdadır. Üçgen bir alınlıkla kapı üstünün düzenlendiği anlaşılmakla birlikte alınlığın sadece doğu kısmı korunmuştur. Kapının tahrip edilmesinin yanı sıra kapının batı yan kısmı da mezar odası duvarına değin kırılarak tahrip edilmiş durumdadır. 77 cm genişlik ve 104 cm yükseklikte olduğu anlaşılabilen kapı açıklığında kapı düzenlemesine ilişkin bir veri korunmamış olmakla birlikte oda batı duvar köşesinde kapı yüksekliğinde açılmış olan 8 cm genişlik ve 6 cm derinlikteki dikey kanalın kapı sürgü mekânizmasına ait olduğu anlaşılmaktadır. 215 cm genişlik ve 210 cm derinlikteki anakayadan oyularak oluşturulmuş mezar odasının 190 cm yükseklikteki tavanı üçgen tonoz olarak düzenlenmiştir. Oda zemininde kline ya da herhangi bir başka düzenlemeye ait iz bulunmamaktadır, ancak oda ölçüleri yanlarda 2 adet gömü yapılmış olabileceğini ve gömülerin de ahşap kline ya da doğrudan zemin üzerine yerleştirilmiş olduklarını düşündürmektedir. 3 ve 4 numaralı kaya mezarlar 2 numaralı mezarın yine yaklaşık 20 m doğusunda ancak daha yüksek bir konumda yer almaktadır. 73 x 104 cm genişliğinde bir kapı açıklığı bulunan 3 numaralı mezarın dışta görülebilen bir düzenlemesi yoktur. 207 cm yüksekliğindeki tavan yine üçgen tonoz şeklinde düzenlenmiştir. 270 x 265 cm ölçülerindeki mezar odasında en az 3 gömü yapılmış olmalıdır. Mezar odası taban ya da yan duvarlarda herhangi

bir düzenleme izi görülememekle birlikte defineciler tarafından bazı bölümlerde yaratılmış olan tahribat sebebiyle olası izlerin yok edilmiş olması olasıdır. 4 numaralı mezar yapısı bu grup içinde en yüksek konumda yer alması ve işçilik kalitesinin daha iyi olmasıyla dikkat çekicidir. 95 cm genişlik ve 130 cm yüksekliğindeki kapı açıklığının üst kısmında dış cephede hafifçe yontularak oluşturulmuş üçgen alınlık düzenlemesi görülmektedir. 305 x 285 cm ölçülerindeki mezar odası 195 cm tavan yüksekliğine sahiptir ve üçgen tonoz formunda düzenlenmiştir. Mezar odasının doğu duvarında kline bulunduğunu gösteren izler görülebilmektedir. Arka duvarda kenardan 70 cm içerde yerden 30 cm yukarıda 15 cm genişlik ve 45 cm yüksekliğinde bir oyuk bulunmaktadır. Benzer bir diğer oyuk da doğu yan duvarın dip köşeden 205 cm ilerisinde görülmektedir. Taban seviyesinde başlayan 22 cm genişlik ve 36 cm yüksekliğinde oyuk bu kısımda taş ya da ahşaptan yapılmış olabilecek 205 x 70 cm ölçülerinde bir kline bulunduğunu göstermektedir. Arka duvardan 30 cm içerde yerden 70 cm yukarıda 8 cm derinlik ve 15 cm genişlikteki kare formlu bir niş bulunmaktadır ve olasılıkla kline düzenlemesinin bir diğer sabitleme unsurudur. Mezar odasında sadece yandaki kline düzenlemesine ait izlerin görülebiliyor oluşu mezarın tek kişi için inşa edilmiş olabileceğini göstermekle birlikte olasılıkla sonraki dönemlerde ilave gömüler yapılmıştır. Mezar odasının güneybatı köşesinde doğal bir yarıktan yoğun miktarda su akmış olduğu kalker kalıntısından görülmektedir. Bu akıntının mezarın yapıldığı dönemde var olduğu mezarı yapan ustaların bu su akıntısını boşaltmak için kuzeydoğudan başlayarak kapı altından dışarı su atılmasını sağlayan 8 cm genişliğinde bir kanal oymuş olmalarından anlaşılabilmektedir. Bu su akıntısı gömünün zarar görmemesi için kline düzenlemesine ihtiyaç duyulmuş olabileceğini de göstermektedir. Mezar odasında bazı noktalarda defineciler tarafından ufak çaplı kontrol tahribatları gerçekleştirilmiştir. İncelenen dört mezarın da kesin tarihlendirilmelerini sağlayabilecek buluntu veya teknik detay maalesef tespit edilememektedir. Bölgede Helenistik dönem itibarıyla Roma dönemi içlerine değin bu tip kaya mezarların yaygın bir biçimde yapıldığı ve kullanıldığı bilinmektedir. Mezarların ait olduğu yerleşim ise büyük olasılıkla Tehnelik Mevkii'ndeki çiftlik yapısı olmalıdır.

Ula, Çıtlık, Yılanlık: Tepede yürüttüğümüz incelemelerde ise bazilikal planlı bir kilise, kayaya oyulmuş tekil khamasorium ve biraz daha doğuda tescil alanı dışında tekil bir kule tespit edilmiştir. Tepenin kuzey tarafında bulunduğu aktarılan sanduka mezarlar ise tarafımızca tespit edilememiştir. Tepe üstünde bulunan kilise 25.5 m uzunluk ve 12.5 m genişliğe sahiptir. Ku-

zeydoğu-güneybatı istikametinde yönlendirilmiş olan kilisenin güney küçük apsisi, büyük apsisin güney bölümü ve kuzey apsisin başlangıç bölümü görülebilir durumdadır. Neflerin ayırıcı duvarları yüzeyde görülememekle birlikte apsislerin bir kısmı görülebilen yapı 3 nefli bazilikal plandadır ve batısında dikdörtgen planlı nartheksi görülebilmektedir (Resim: 8). Giriş kapıları görülememekle birlikte nartheksin patika haline getirilmiş orta kısmı giriş kapılarının bulunduğu yer olmalıdır. Nartheksin güney duvarında bir pencere bulunduğu anlaşılmakla birlikte büyük bir çam ağacı tarafından bu kısım tahrip olmuştur. Alanda kısmen kaçak kazı çukurları görülmekle birlikte batı ve kuzey tarafta orijinal duvarlar oldukça iyi korunmuş durumdadır. Batıda yer alan duvar teras işlevi de gördüğü için daha büyük taşlardan harç kullanılmadan yapılmış olmakla birlikte diğer bölümlerde duvarlar harçlı moloz taştan inşa edilmiştir. Kuzey duvarının büyük taşlardan harçsız olarak yapılmış olması ve apsis bitiminde de arka duvarın devam etmesi daha eski bir yapının kalıntısı olabileceğini akla getirmektedir. Yapının çok az kısmı görülmekle birlikte genel plan düzenlemesi Akyaka'da Çatalçam Mevkii'nde daha önceden kazısı yapılan bazilikal planlı kilise² ile büyük benzerlik göstermektedir. MS 6.yy başlarına tarihlendirilmiş olan kilise büyük olasılıkla Çıtlık Kilisesi ile çağdaş olmalıdır. Kilisenin hemen doğusunda geçiş yolu gibi gözüken doğal kayalık yarığın doğu yan üst kısmında bir khamasorium mezar bulunmaktadır. 65 x 170 cm ölçüsündeki mezar teknesinin derinliği 36 cm.dir. Mezar kapağına dair iz korunmamıştır. Kilisenin 200 m doğusunda vadide olasılıkla eski yol güzergahı üzerinde yıkıntı halinde görülebilen kaçak kazıyla tahrip edilmiş bir kule tespit edilmiştir. Yoğun temizlik isteyen yaklaşık 6 m ölçülü kare formulu kulenin orijinal sırasından sadece bir taş görülebilmektedir. Kule yakınındaki bir alanda muhtemelen tepenin batısındaki kazılan alan çevresinde önceden yapılan inşaatlarda çıkan bazı antik blokların atılmış olduğu görülmektedir.

Ula Elmalı, Tehnelik: Yeşilova Elmalı karayolunda, yolun solunda yukarıda görülebilen antik dönem duvar kalıntısı çevresinde yaptığımız incelemelerde duvar hattının uzantısı ve duvar içerisinde kule formulu bir mekân tespit edilebilmiştir (Resim: 9, a-d). Parsel bulunmayan hazine arazisi şu anda zeytinlik olarak kullanılmaktadır ve üst kısımlarda yaşlı çam ağaçlarının bile kesilerek bu alanın 2b arazisine dönüştürülmeye çalışıldığı görülmektedir.

² H. Ö. Özcan "The Floor Mosaics of the Catalcam Basilica in Akyaka" *Olba* 21 (2013), 457-488. ; Özcan 2013b: H. Ö. Özcan "A New Basilical Church Uncovered at Akyaka in Caria" *Orientalia Christiana Periodica* 79 (2013), 113-137.

Zeytinlik oluşturulurken yapılan tahribatın yanı sıra duvar kalıntısının alt bölümünün asfalt yol, üst bölümünün ise tarla yolu açılırken tahrip edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yaklaşık 32 metrelik bir bölümü kısmen izlenebilen 1 m kalınlıktaki duvar kabaca düzeltilmiş iri taşlardan yapılmıştır ve birleşim yüzeyleri oldukça dikkatli bir işçiliğe sahiptir. Erken Helenistik döneme ait olması gereken yapı kalıntısının üst ve alt seviyelerinde yaptığımız incelemelerde herhangi bir yapı izi görülememiş ve seramik dağılımı da duvarın olduğu bölümden yukarıda yerleşim bulunmadığını göstermiştir. Bu alanın büyük boyutlu bir çiftlik evinin günümüze ulaşabilmiş küçük bir bölümü olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Ula Portakallık, İmamkırığı: Karaböğürtlen'den Çiçekli'ye uzanan karayolunun batısındaki tepenin arkasından geçen eski taş kaplı yolun devamında İmamkırığı olarak geçen mevkide bir kayalık yükseltinin ön tarafındaki zeytinlik içinde dağılmış durumda işlenmiş antik yapı blokları ve çok yoğun antik dönem seramik parçaları görülmektedir. Zeytinlik alanı oluşturulurken çok yoğun kepçe çalıştırılmış olmasına bağlı olarak alandaki kalıntılar büyük oranda dağıtılmıştır. Modern teras duvarları altında olası antik dönem duvarları bulunmakla birlikte kesin olarak tanımlayabileceğimiz bir kalıntı görülememektedir. Alan çevresinde yapmış olduğumuz incelemelerde küçük bir sanduka mezar haricinde başka bir kalıntı görülememiştir. Alanın bir an önce tescillenerek daha fazla tahrip olmasının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Ula Portakallık Ağaköy: Ağaköy Mezarlığı'nın yol kenarında kalan bir bölümünde bazıları mezar taşı olarak kullanılmış diğerleri ise atıl durumda çevreye yayılmış çok sayıda antik yapı bloğu ve sütun parçası bulunmaktadır.

Ula, Portakallık Kaya Mezarlar: Ula, Portakallık Mahallesi'nde yoldan görülebilir durumda iki adet kaya mezar daha önceki araştırmacılar tarafından görülmüş ve sit olarak tescil edilmiştir. Kapsamlı yayın çalışmasına hazırlık olmak üzere İon düzeninde tapınak cepheli bu mezarların detaylı plan ve kesit çizimleri yapılmıştır.

Ula Elmalı Topaclar: Elmalı düzlüğünde Portakallık kaya mezarlarının tam karşısına düşen hakim bir tepe üzerinde yaptığımız incelemelerde az sayıda antik dönem seramik parçası tespit edilmiştir. Alanda yürüttüğümüz incelemelerde kaçak kazı çukurları görülmekle birlikte tanımlanabilir bir kalıntı görülememiştir.

Ula, Örnekköy: Yaptığımız taramalar sonucunda tepenin üst seviyesinde daha önce tarla olarak kullanıldığı anlaşılan düzlük bir alanda yüzeyde tek

sıra olarak görülebilen antik dönem duvar kalıntıları ve yoğun antik dönem günlük kullanım ve kiremitlere ait seramik parçaları tespit edilebilmiştir. Mevcut verilerden birbirleriyle bağlantısı net olarak görülemeyen 3 farklı bölüm tanımlanmaktadır. Bunlardan ilki 50 cm kalınlığında yüzeyde tek sıra olarak 14 x 16 m uzunluğunda izlenebilen mekân köşesidir. Bunun hemen kuzeyinde 1.30 m duvar kalınlığına sahip arka duvarı 20 m yan duvarları 5 ve 16 m uzunluğunda izlenebilen büyük bir mekânın güney bölümü bulunmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı istikametli bu mekânların kuzeybatısında ise 4 x 2 m ölçülerinde köşe bölümü korunmuş bir duvar parçası görülmektedir. Helenistik dönemden büyük boyutlu bir çiftlik evine ait duvarların bulunduğu alan uzun yıllar ekilmiş olduğu için tahribata uğramış gözükmektedir.

Ula, Karaböğürtlen, Üçkavak: Örnekköy’de tespit ettiğimiz antik yapı kalıntılarının 200 m kuzeyinde düzlükte tarlalar arasında kalmış kayalık küçük bir tepe çevresinde yoğun antik dönem seramik parçaları tespit edilmiş ancak gözle görülebilir bir kalıntı tespit edilememektedir.

Ula, Sarayyanı, Hisarlık: Sarayyanı’nda Hisarlık olarak bilinen tepenin üstünde yoğun tahribata rağmen gene de günümüze kadar iyi durumda korunagelmış bir kale bulunmaktadır (Resim: 10, a-e). Bazı bölümlerde 3-4 m yükseklikte korunmuş sur duvarlarına sahip olan kale doğu-batı doğrultusunda 125 m uzunluğa sahiptir. 36 m genişlik ile batı kısmı daha dar olan kale doğu tarafta 90 m genişliğe ulaşmaktadır. Batı kesimin daha dar olması doğal yükseltiyi avantaja çevirmek için anakaya hatlarının takip edilmesiyle ilgilidir ve bazı bölümlerde anakaya boşluklarının duvar sıralarıyla doldurularak sur duvarlarının desteklenmiş olduğu görülmektedir. Bu kesimde duvar sıraları daha alçak seviyede korunmuştur. Üst bölümdeki düzlüğün sonraki dönemlerde tarla olarak kullanılmasının yanı sıra yamaç kenarında yer alması sebebiyle de duvarlar daha kolay yıkılmış olmalıdır. Batı ucun 30 m doğusunda güney yanda bulunduğu tespit edilen kapı açıklığı da bu kısmın daha korunaklı olduğunu göstermektedir. Çevre uzunluğu 360 m civarında olan kalenin sur duvarlarının büyük bölümü takip edilebilir durumdadır. Anakayadan kopartılmış büyük parçaların birbirlerine iyice oturacak şekilde işlenerek sur duvarlarının inşa edildiği ve duvar kalınlığının 1.50-1.80 m arasında değişmekte olduğu görülmektedir. Kalenin en üst seviyesinde mekânlardan oluşan kare planlı bir iç kale yapılmış olduğu görülmektedir. 28 x 28 m ölçülerinde dış ölçülere sahip olan bu kısım çok sayıda mekâna bölünmüştür. İç kalenin kuzeydoğu köşesi önceki dönemlerde televizyon verici anteni yerleştirilirken kısmen tahrip edilmiştir ve çevrede birkaç tane

derin kaçak kazı çukuru görülmektedir. Kalenin dışında ise güneybatıda büyük bir bölümü antik döneme ait olan ama sonraki dönemlerde yeniden düzenlenerek kullanılmış olduğu anlaşılan yapı duvarları görülmektedir. Bunlardan antik döneme ait olduğunu düşündüklerimiz plana aktarılmıştır. Az sayıda buluntunun görülebilmesine karşın kalenin Klasik Dönemde inşa edildiği ve yakın tarihe kadar da kullanıldığını söylemek mümkündür. Bean ve Cook³ tarafından daha önce incelenmiş ancak planı yapılmamış kalenin bir yerleşim yeri olmasına rağmen küçük olduğu belirtilmiş ve bağımsız bir kent olamayacağına vurgu yapılmıştır. Tepenin batı kesimi yol açılarak tahrip edilmiştir. Çevrede az sayıda antik seramik parçası ve sanduka mezar kenarına ait olabilecek birkaç blok görülmekle birlikte yöre sakinleri bu alanda çok sayıda sanduka mezarın bulunduğu ve tahrip edilmiş olduğunu aktarmaktadır. Sarayyanı kalesinin bulunduğu tepenin kuzeydoğu eteğinde bir anakaya yükseltisinin işlenerek 3 basamaklı bir anıt mezar haline getirildiği görülmektedir (Resim: 11 a-d). Khamasorium formundaki anakaya kütleli içine açılmış olan lahit 85 cm genişlikte ve 207 cm uzunluktadır. Tabanı toprak doludur ve şu anda 105 cm derinliğinde ölçülebilmekle birlikte dıştan görülen kanala bakıldığında 150 cm civarında olması gerektiği görülmektedir. Lahdin batı ve güney yanı anakaya kütesinden 25 cm genişliğinde düz bir hat şeklindeki kesim ile ayrılmış ve bu kısma lahdin dış hattını takip edecek şekilde bir kanal oyulmuştur. Kanalin ucu lahdin kuzeydoğu köşesinden suyun dışarı atıldığını gösterecek şekilde düzenlenmiştir. Lahit kenarı güney ve batıda daha ince iken doğu ve güneyde anakaya kütesinden ayrı durduğu için kalın yapılmıştır. 22 cm.ye ulaşan kalınlıktaki kuzeye bakan kenarın üst düzleminde dış kenar 10 cm daha alçak yapılarak üst kenarda da ince bir yiv şeklinde düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme lahit kapağının oturma yeri olduğu için orijinalinde olasılıkla üçgen formlu bir lahit kapağı bulunduğunu göstermektedir. Lahit kenarının kuzeybatı köşesinin küçük bir bölümü kırılmıştır. Lahdin kuzeyinde lahit alt bitimine yakın bir seviyeden başlayan basamaklardan ilki 54-62 cm arasında genişliğe sahipken, ikinci basamak 35 cm, üçüncü basamak 27-55 cm arasında genişliğe sahiptir. İlk basamak rıhtı 25 cm iken, ikinci basamak rıhtı 21 cm.dir ve üçüncü basamak ise anakaya ile bütünleşmiştir. İlk basamakta yer alan sunu çukuru 15 cm çapında olup 14 cm derinliktedir. Lahdin kuzeybatı ön köşesine yakın bir bölümde ilk basamak 30-32 cm genişliğinde kesilerek ikinci basamak seviyesine kadar tıraş-

³ G. E. Bean, J. M. Cook, "The Carian Coast III", *ABSA*, 52 (1957), 74-75.

lanmış ve lahitten dışarı açılan üstte 10 altta 16 cm genişliğinde bir kanal açılmıştır. Bu kanal daha sonraki dönemlerde lahdin üzüm veya zeytin preslemek için kullanılmış olabileceğini akla getirmekle birlikte lahit üst bitiminin hemen gerisinde güney ve batı yanlar boyunca uzanan kanalın varlığı mezar yapılırken içine su girmemesi için tedbir alınmış olduğunu ve lahdin alt kısmında açılan deliğin de giren suyun dışarı atılması için orijinal düzenleme sırasında yapılmış olabileceğini daha olası kılmaktadır. Karia bölgesinde MÖ 4.yy itibarıyla oldukça yaygın görülen basamaklı platform düzenlemeli khamasorium tipi mezarlardan birisi olan bu anıt mezar muhtemelen sonraki dönemlerde farklı amaçlar için de kullanılmıştır. Bir tarafında eski bir köy evi kalıntısı, diğer tarafında ise bugün de işler durumda olan bir çeşme bulunan mezarın yol kenarında olması da her zaman göz önünde olduğunu ve farklı işlev kullanımını destekler niteliktedir. Her ne kadar tarihleme için elimizde veri olmasa da mezarın bilinen örnekler ışığında MÖ 4. yy veya en geç 3.yy başlarına tarihlendirilmesi olası görünmektedir.

Ula Elmalı, Kafalılar Mezarlık: Ula, Elmalı Mahallesi'nin batısında modern mezarlık yakınındaki kayalık yükseltilerde bir anıt mezar yapısına ait olması muhtemel basamak düzenlemesi, iki farklı yerde sunu çukurları ve bir alanda da dörtgen formlu parçaların çıkartıldığı bir taş ocağı izi görülmektedir (Resim: 12). Alandaki en dikkat çekici düzenleme yuvarlak formlu bir anakaya yükseltisi üzerinde düzleştirilmiş 170 cm ölçülü dörtgen bir alan ve bu alana kaya yüzeyinden çıkış için ortalama 10 cm rıht yüksekliğinde açılmış 7 adet basamaktır. Anakayanın ön tarafı yakın zamanda parçalanmıştır. Bu alanın batı ve doğusunda anakaya yükseltileri üzerinde yaklaşık 20 cm çapında 5 cm derinliğinde açılmış sunu çukurları bulunmaktadır. Basamaklı düzenlemenin işlevi ile ilgili bilgi verecek bir detay ise kuzey yanda anakaya üzerinde görülen taş kesim izleridir. Bunlardan doğuda yer alanında yaklaşık 90 cm genişlik ve 2 m uzunlukta bir blok kesilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Batıdaki ise yarısı kırılarak yerinde kalmış durumda 2 x 1 m ebatlarında 40 cm yüksekliğinde bir parçanın kesilmeye çalışıldığı görülmektedir. Kırıllarak yerinde kalmış olan parçanın formu bir lahit kapağını andırmaktadır ve her ne kadar kesin olarak söylenemese de basamaklı düzenleme üzerinde görülen düzlemin orijinalinde bir lahit taşımış olduğu önerilebilmektedir⁴.

⁴ Daha önceki bir çalışmada açık hava kutsal alanı olarak tanımlanmıştır. K. İren, "Preliminary Report on the Archaeological Field Survey in Idyma and its Vicinity" *Euploia*, Bordeaux 2013, 351, Fig.12.

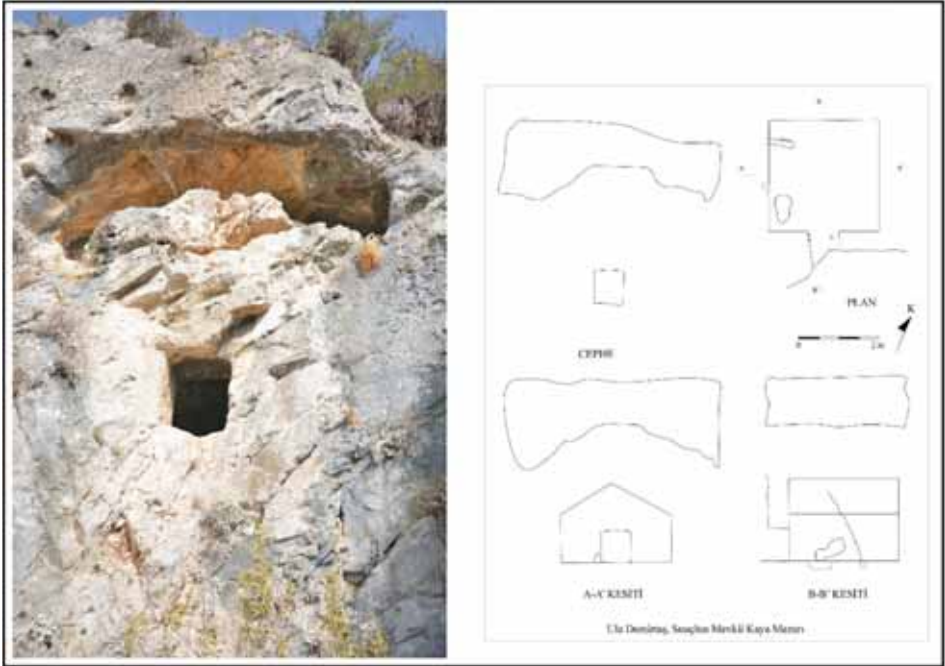
Ula Elmalı, (Kyllandos): Ula, Elmalı Mahallesi'nde Kafalılar Mevkii'nde yer alan Asar tepe üzerindeki antik kent (Resim 13, a-b) daha önceden Bean ve Cook⁵ tarafından kısmen incelenmiş ve Kyllandos Antik Kenti olabileceği önerilmiştir. Bölgedeki pek çok antik yerleşimde olduğu üzere antik kentin hemen her noktasında yoğun kaçak kazı çukurları ve tahribatı görülmektedir. Kaçak kazı çukurlarında açığa çıkmış olan mekân duvarları yerleşimin güney yamaç boyunca teraslardan oluşan bir düzenlemeye sahip olduğunu göstermektedir. Yerleşim konumu itibarıyla da erken dönem karakteristikleri göstermektedir. Çevresindeki daha yüksek tepelerden sadece 200-300 m uzaklıkta ve doğu ile batı yanlarda derin vadilerle sınırlanmış yaklaşık 60 dönüm genişlikte bir tepeye konumlandırılmış olan antik kent en üstte iç kale ile sınırlandırılmış bir akropolis ve kenarlarda doğal konturları takip ederek güneye doğru genişleyen dış surdan oluşan bir düzenlemeye sahiptir. Karia bölgesinde yaygın olan yerleşim düzenlemesine sahip olan kentin sur duvarları, izlenebilen bazı bölümlerde kaliteli işçilik göstermektedir ve oldukça yüksek korunmuş bölümler bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı bölümlerde geç dönem yenilemeleri ve düzenlemeleri de göze çarpmaktadır. Çevrede bulunan haç işaretli bloklar ve seramikler Bizans dönemi içlerine değin kentin yerleşim görmeye devam etmiş olduğunu gösterir. Kentin en kuzey ucunda yer alan akropolis bir iç kale olarak düzenlenmiştir ve kuzey bitiminde 7.5 m çapında yuvarlak bir kule bulunur. İşçilik açısından Helenistik Dönem ve sonrasına tarihlendirilebileceğini düşündüğümüz bu yuvarlak kulenin akropolise sonradan eklenilmiş olduğu muhtemeldir. Yuvarlak kulenin 12 m kuzeyinde ise bugün temel seviyesinde görülebilir durumda yaklaşık 5 m kenar ölçülü dörtgen bir kule bulunmaktadır. Her ne kadar bugün akropolis suru ile organik bağlantı görülemez de bu kulenin orijinalinde akropolisin kuzey bitimini oluşturmuş olması büyük olasılıktır. Bu düzenleme Büyükasar kalesi ile benzerlik göstermektedir. Yuvarlak kulenin güneydoğusunda sur duvarında bir giriş bölümü oluşturulduğu ve bugün de görülebilir durumdaki basamaklardan oluşan bir giriş kapısı bulunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Ortalama 1.60 m kalınlıktaki akropolis sur duvarları oldukça iyi korunmuş durumdadır, ancak içte yer alan yapılara ait duvarlar ancak kaçak kazı çukurları vasıtasıyla görülebilir hale gelmiştir. Akropolisin orta kısmında geç döneme ait olabileceği muhtemel harçlı duvar örgüsüne sahip tonoz örtülü bir sarnıç yapısı bulunmaktadır. Akropolis güney duvarı

⁵ G. E. Bean, J. M. Cook, "The Carian Coast III", *ABSA*, 52 (1957), 73-74, 85

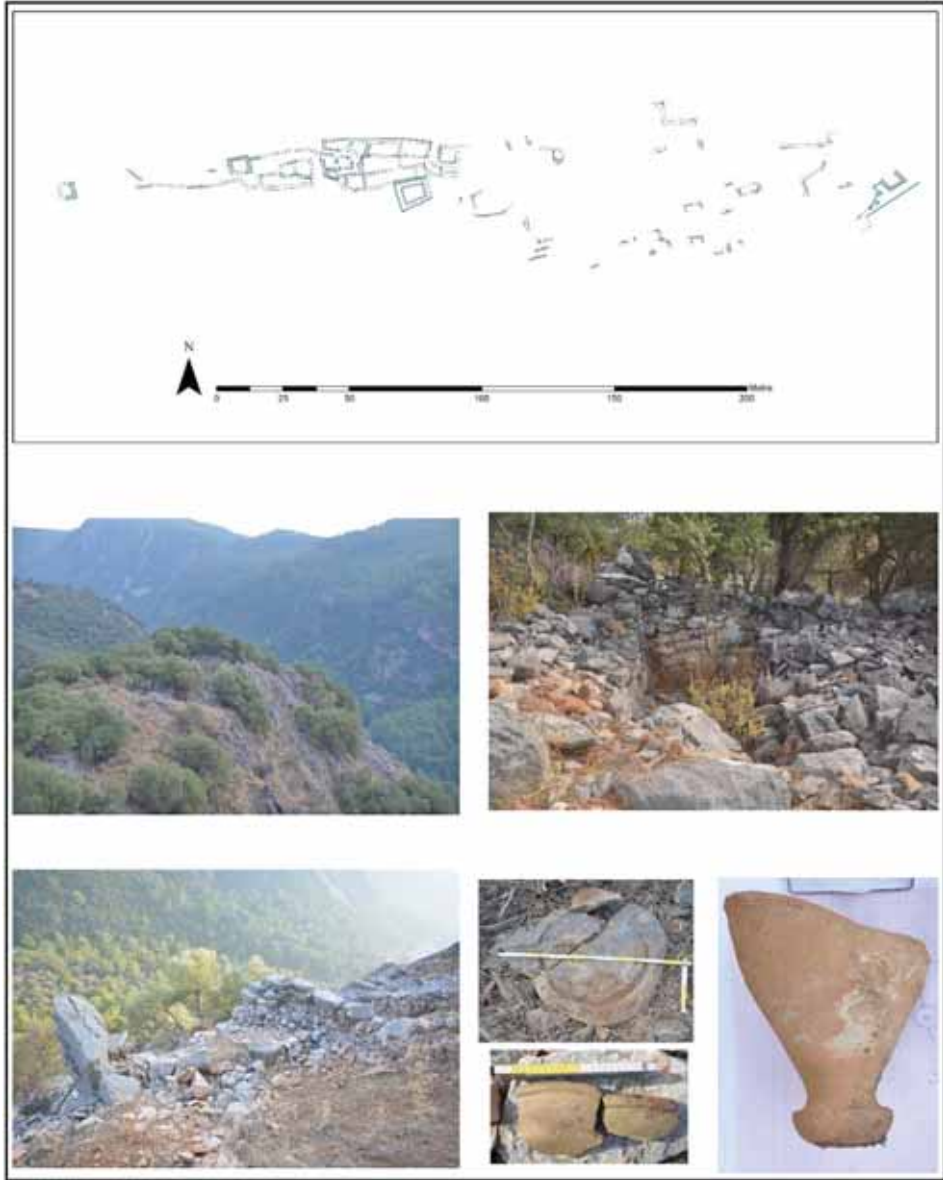
kentin uzun süre kullanım gördüğünü yansıtacak bir örnek olarak karşımıza çıkar. Alt kısımları Arkaik ve Klasik dönemlere ait kaliteli işçilik gösterirken üst orta kısmında arada tuğlalar da görülen daha küçük taşlardan bir tamirat bulunmaktadır. Akropolis güneyinden itibaren yamaçlar yerleşim alanı olarak düzenlenmiştir. Kimi bölümlerde görülebilir durumdaki kaliteli işçilikte duvarlara sahip teras düzenlemeleri üzerinde kaçak kazı çukurları vasıtasıyla görülebilir hale gelmiş mekân duvarları bulunmaktadır. İki farklı alanda da antik döneme ait su kuyularının görülebiliyor oluşu kentin eğer kazılarsa orijinal dokusunu çok iyi anlatabileceğini göstermektedir. Kentin batı kesiminde sur hatları oldukça zor takip edilmekle birlikte bazı bölümlerde oldukça iyi korunmuş duvar hatlarının varlığı dikkat çekicidir. Yerleşimde halen az miktarda görülebilen seramikler ve korunmuş duvar bölümleri Arkaik dönemlerden itibaren yerleşimin kullanıldığını kesin olarak göstermektedir. Bean ve Cook tarafından önerildiği üzere Kyllandos'un MÖ 4.yy itibarıyla Kallipolis'e dönüşmüş ve bugünkü Kızılyaka civarına taşınmış olması ihtimali düşünüldüğünde de savunma sistemlerinin gelişimi ile birlikte mevcut kentin savunma zafiyeti göstermesi sebebiyle yer değiştirmiş olabileceği akla yakın gelmektedir. Akropolis'teki yuvarlak kulenin olasılıkla Hellenistik dönemde eklenmiş olması ise yerleşimin tamamen terk edilmemiş olabileceğini göstermektedir. Ayrıca akropolisteki harçlı duvarlara sahip sarnıç yapısı ve Bizans dönemine ait olabilecek duvar tamiratları da en azından akropolis kısmının Bizans Dönemi içlerine değin kullanılmış olduğunu göstermektedir. Kyllandos Antik Kenti çalışmalarımız 2019 yılında daha kapsamlı olarak devam ettirilecektir.

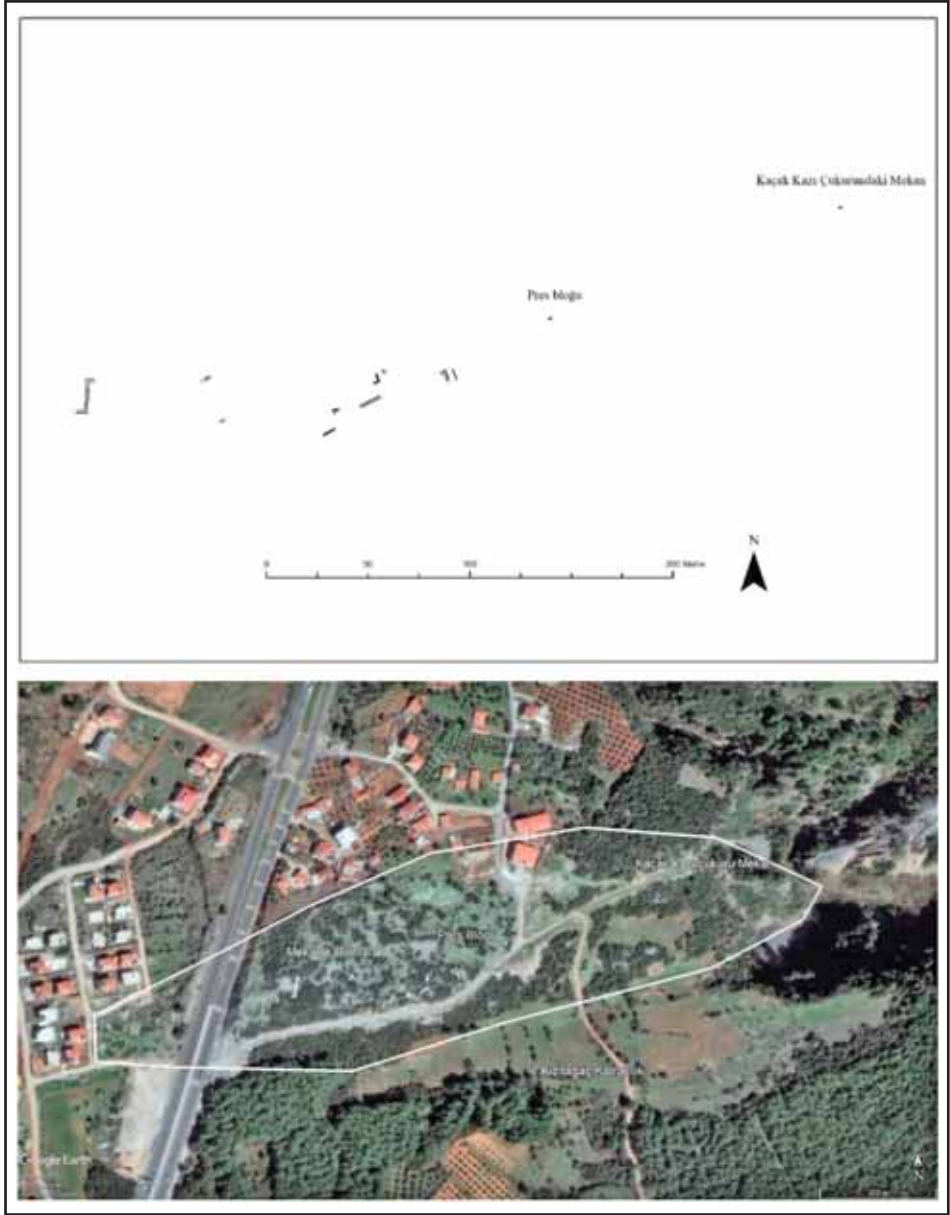
Resim 1: Rhodos Peraiası Yüzey Araştırması 2018 yılı çalışılan alanlar.

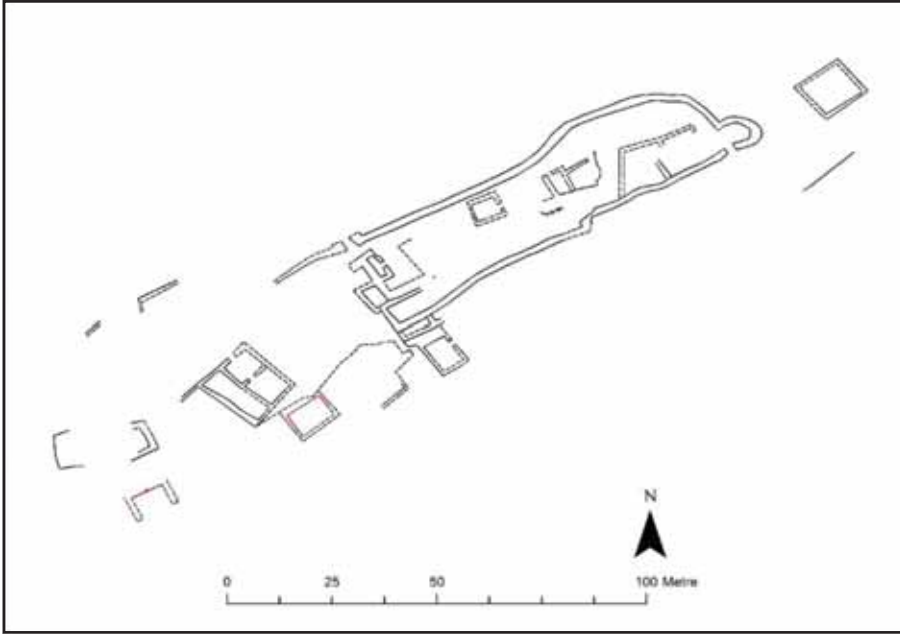
Resim 2, a-b: Ula, Demirtaş, Suuçlun Mevkii' kaya mezar, cephe ve çizim.

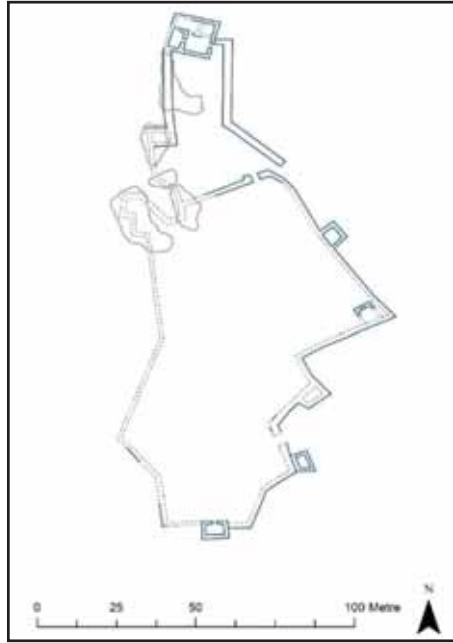
Resim 3, a-g: Ula, Çaydere Kalesi, plan; konum; tahrip edilen bir mekân kalıntısı; tahrip edilmiş doğu savunma mevzii; yüzeyde görülebilir durumdaki pres bloğu ve seramik parçaları.

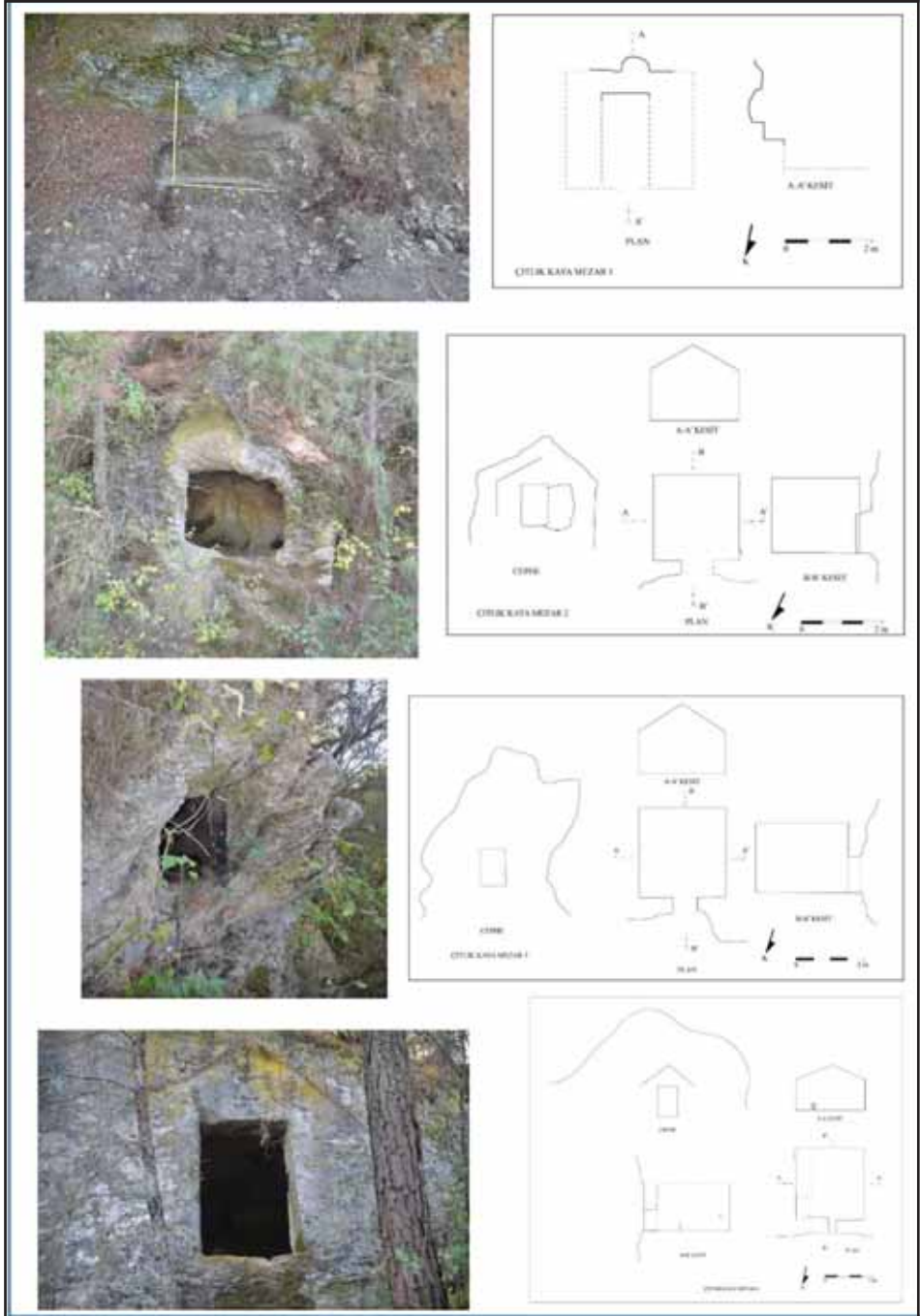
Resim 4, a-b: Ula, Kızılağaç, Katranlık Mevkii', kalıntıların planı ve yerleşimin dağılım alanı.

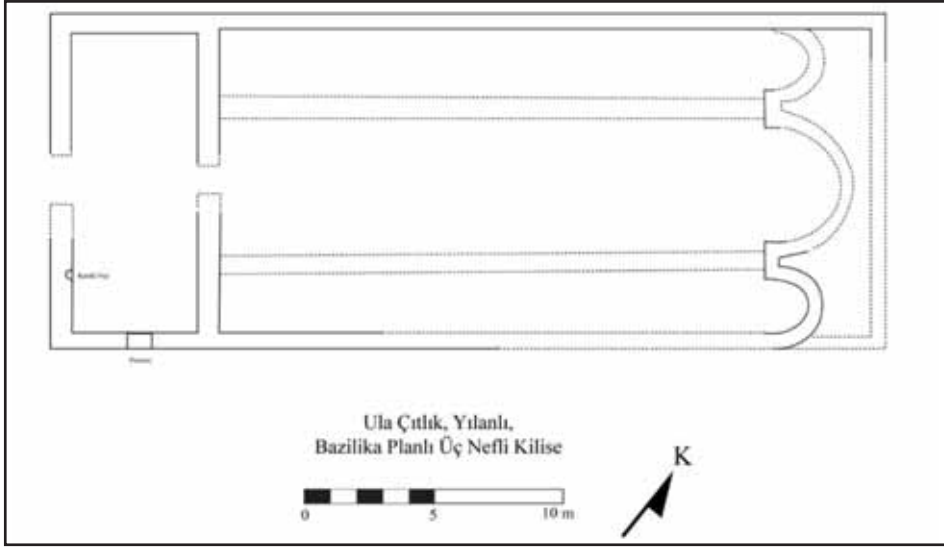
Resim 5: Kızılağaç, Büyükasar Kalesi, plan.

Resim 6: Ula, Çiçekli Kalesi, plan.

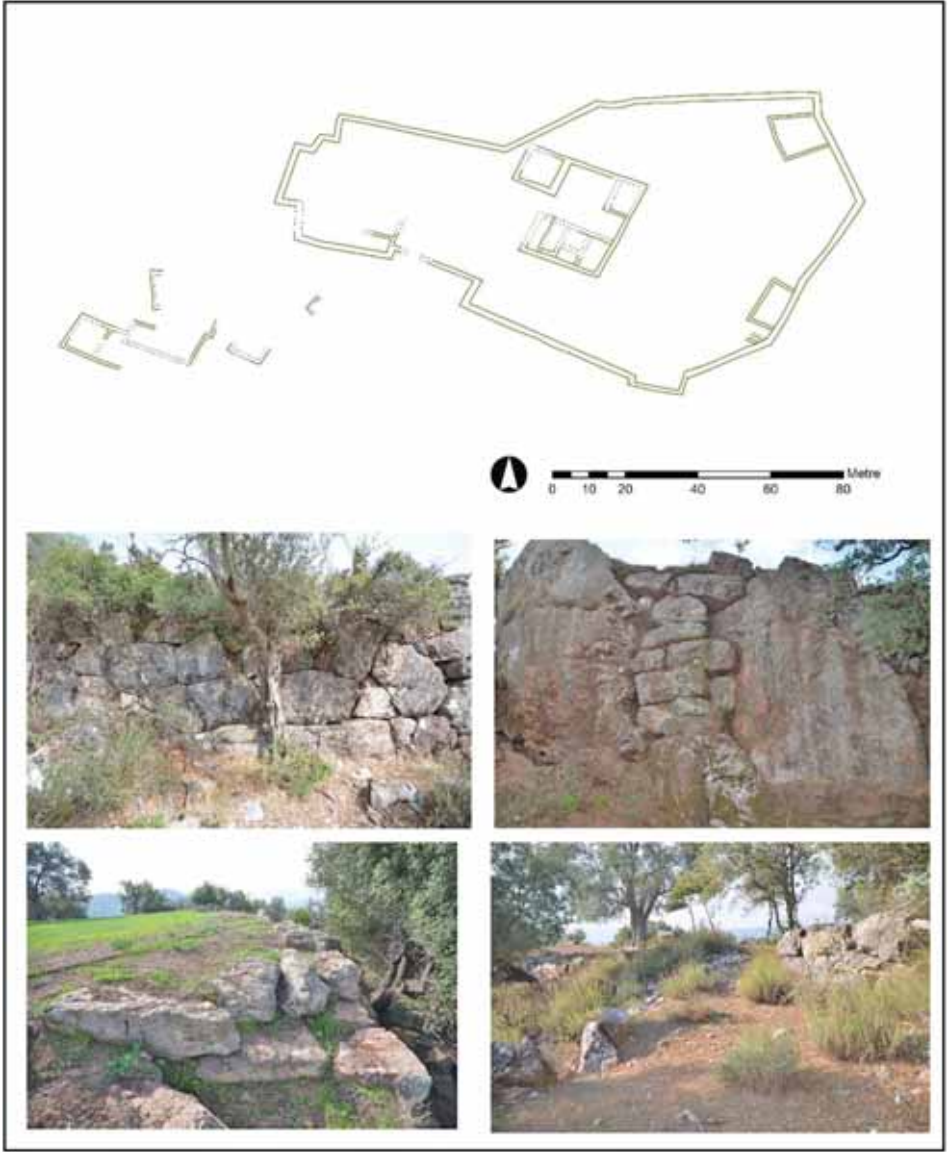
Resim 7, a-h: Ula, Çıtlık, Kapandağı, Kaya Mezar 1-4.

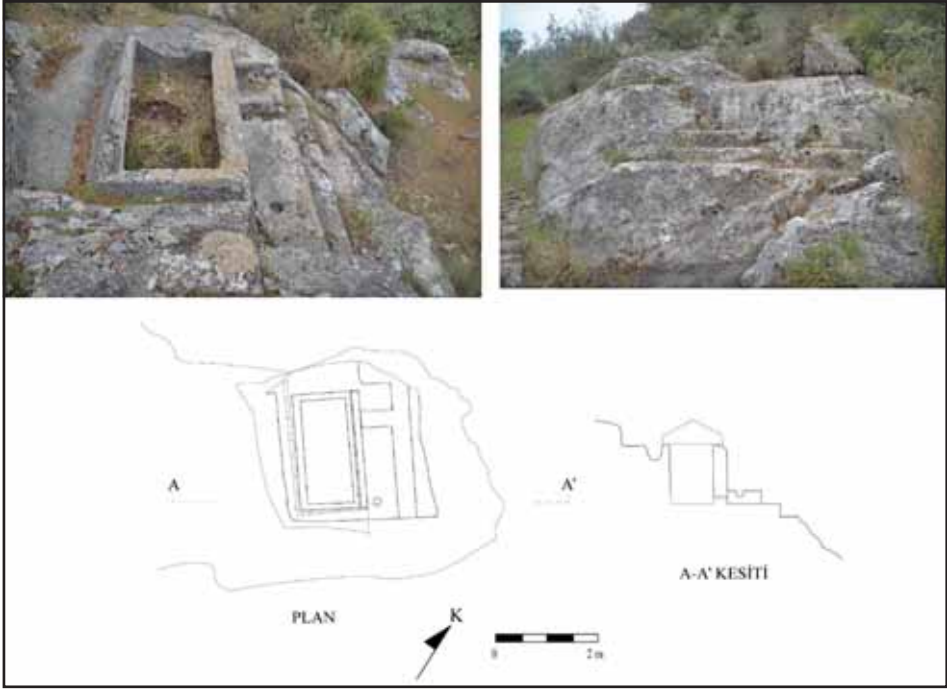
Resim 8: Ula, Çıtlık, Yılanlık Mevkii kilise planı.

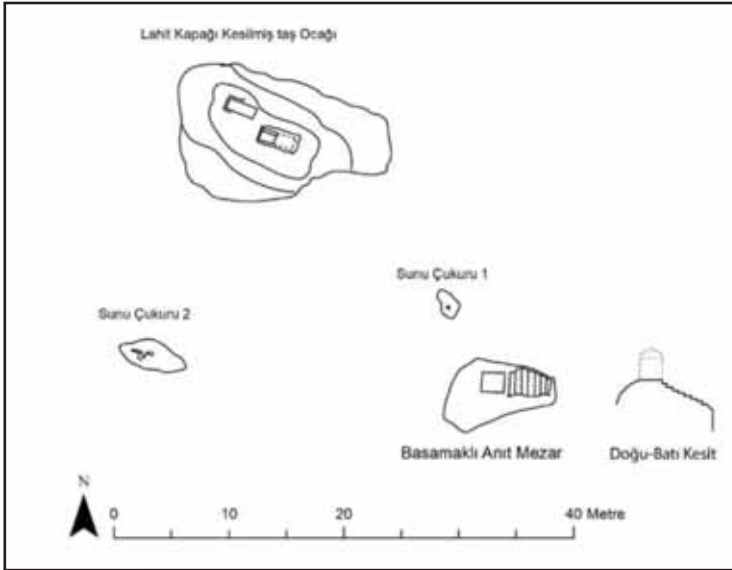
Resim 9, a-d: Elmalı Tehnelik, yapı kalıntısı, görünüm, plan ve yüzey seramikleri.

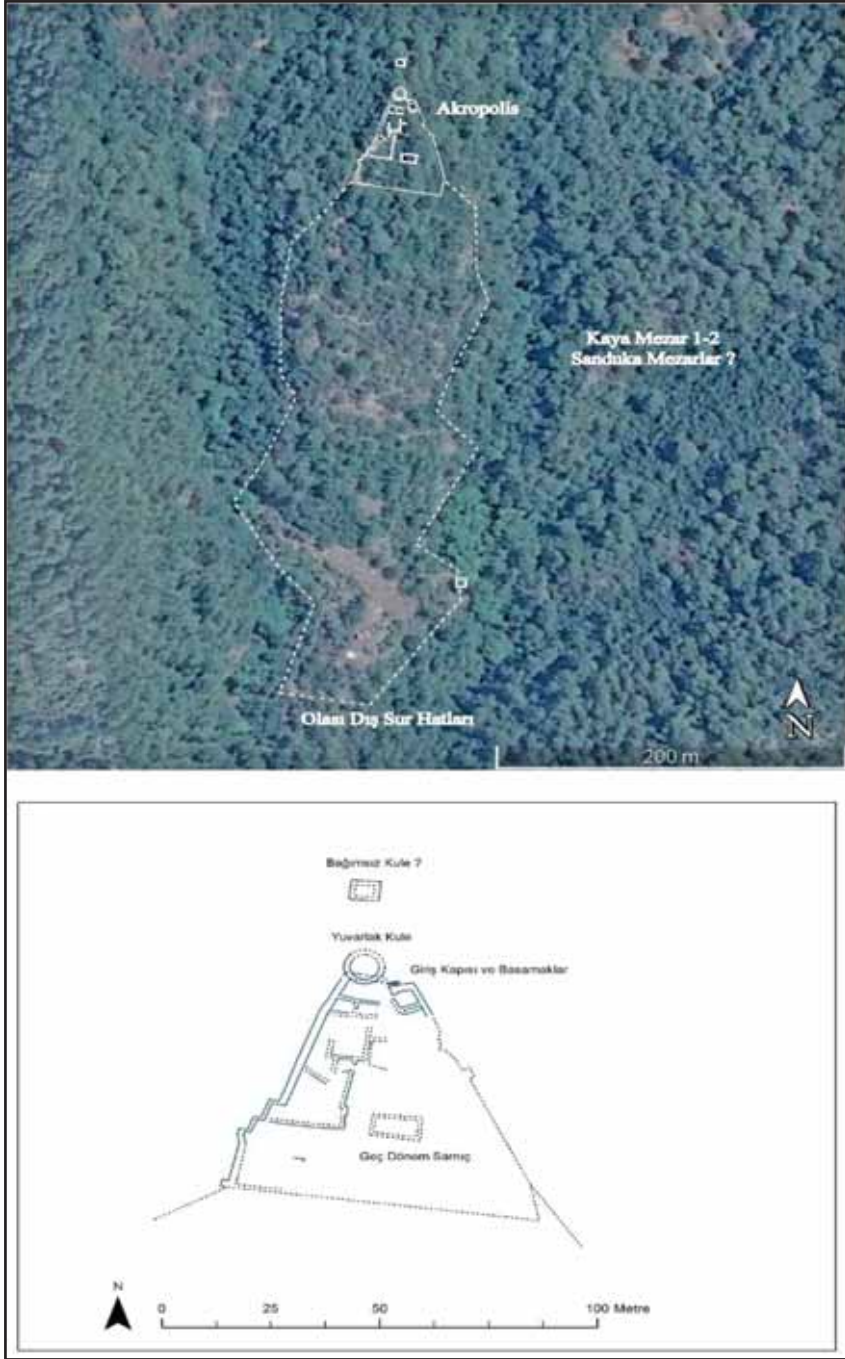
Resim 10, a-e: Ula Sarayını, kale planı ve korunmuş duvar görünümleri.

Resim 11, a-d: Ula Sarayyanı, Khamasoriumlu anıt mezar üst ve yan görünüm ve çizimleri.

Resim 12: Elmalı, Kafalılar Basamaklı Mezar Anıtı Alanı, plan ve kesit.

Resim 13, a-b: Kyllandos Antik Kenti yerleşim dağılımı ve akropolisin kısmi planı.

2018 YILI EUROMOS ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Abuzer KIZIL*
Taylan DOĞAN

Bu yıl ki araştırma alanını genel hatlarıyla, Euromos Antik Kenti'nin kuzeyindeki Latmos dağlarının doğu uzantısının güney yamacında yer alan Kandak, Kayabükü, Kılavuz, Narhisar, Konak Köy, Gölhisar köylerinin sınırları içerisinde kalan bölgelerde tespit edilen kültür varlıkları oluşturmaktadır (Resim: 1). Araştırılan bütün yerleşimlerin, yapıların, bağımsız mimari bloklar ile yüzeyde tespit edilen dönemine ışık tutabilecek seramik parçalarının fotoğrafları çekilmiş, koordinatları alınmış ve gerekli görülenlerin krokileri çıkarılmıştır. 11.09.2017 - 21.09.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen çalışmaları¹ günlük programın seyrine göre aşağıdaki gibi tanımlamak ve yorumlamak mümkündür.

KANDAK KÖYÜ

Subaşı Mevkii

Kandak çayı yatağının hemen güney eteklerinde Subaşı olarak isimlendirilen mevkide tarım için teraslar halinde düzenlenmiş arazi üzerinde harçlı yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Yapının kuzey duvarı aynı zamanda teras duvarı görevi yapmaktadır. Bu duvarın yıkılma tehlikesine karşı olmalı ki alt tarafı 1.56 m. yüksekliğinde ve yaklaşık 1.05 m. daha kalın yapılmıştır. Duvarın bir uçtan bir uca uzunluğu ise 9.50 m.'dir. Köşelerde mukavemeti

* Dr. Öğr. Üyesi, Abuzer KIZIL Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü. Kötekli Kampüsü-Muğla/TÜRKİYE, akizil@mu.edu.tr

Arş. Gör. Taylan DOĞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü. Kötekli Kampüsü-Muğla/TÜRKİYE, dgntaylan@gmail.com

¹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sayılı 07 Eylül 2018 tarih ve 726689 sayılı izin belgeleri doğrultusunda, Muğla İli, Milas İlçesi, Euromos Antik Kenti ve Çevresindeki Yüzey Araştırması, Başkanlığımızdaki bir ekip tarafından 11.09.2017-21.09.2017 tarihleri arasında genel anlamda öngörülen program çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Verdikleri izin ve her türlü destekten dolayı başta Kazılar Dairesi personeli olmak üzere Bakanlığımıza, Özverili çalışmalarından dolayı bütün ekip üyelerine ve katkılarından dolayı Bakanlık Temsilcisi Muğla Müzesi uzmanlarından Halil KOCAMAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

artırmak için daha düzgün taşlar kullanılmıştır. Derzlerin üstleri mala ucu ile bastırılarak ince çizgiler elde edilmiştir.

Bu teras duvarının desteklediği yaklaşık 21.00 x 18.00 m. ölçülerindeki üst düzlük (büyük dörtgen teras) alanda önemli bir yapı ya da yapıların olduğunu gösteren önemli kalıntı ve mimari bloklar mevcuttur. Bu kalıntıların başlıcaları 1.83 x 1.33 m. ebadında, yaklaşık 3.45 m. olan kütsel bir duvar kalıntısı ve buna bağlı batıya aşağı teras duvarına doğru köşe yaparak devam eden duvar izleri, ölçülebilen çapı yaklaşık 1.50 m. olan, dışı taş örgülü, içi sıvalı pithos formu yuvarlak bir depolama ünitesi (sıvı veya tahıl) ile 1.71 x 0.36 m. ölçülerinde, 0.22 m. yüksekliğinde mermer eşik taşı olabilecek bir bloktur (Resim: 2). Yüzeyde tespit edilen seramik parçaları kaba ve tek renkli olup çoğunlukla çatı kiremitlerine aittir. Profilli, küçük bir parça rastlanan tek işlenmiş mimari taş örneğidir. Terastaki yapı kalıntılarının dışında yakın çevrede yapılan incelemede de bazı duvar izlerine rastlanmıştır. Teraslanmış arazinin en üst kısmında dağın dibinden çıkan bir su kaynağı burada yapılan tarımsal geçimin ve buna bağlı yapıların en önemli cazibesi olmalıdır. Harçlı duvarların örgü tekniği ile kaba seramikler buradaki yerleşimin Geç Roma ya da Bizans dönemine ait olabileceğine işaret etmektedir.

KANDAK KÖYÜ

Karşıyaka Mevkii, Khamosorion Tipi Mezar

Selimiye'den Kandak köyüne varmadan yolun kuzey doğusundaki yamaçta Karşıyaka olarak isimlendirilen Mevkiide yer almaktadır. Yukarıdan aşağı doğru inen sivri sırtlı kayaların hemen güneyinde makiliğin arasında zorlukla tespit edilen khamosorion (kaya oygu sandık mezar) tipi mezar kuzey-güney yönlüdür (Resim:3). İçi moloz dolduğu için ilk olarak temizlik çalışmaları yapılmıştır. Mezarın ölçüleri 1.83 x 0.44 m., ölçülebilen derinliği ise 0.39 m.'dir (Mezarın sadece çalı çırpı ve yapraklarla kaplı olan üst kısmı temizlenebilmiş, sertleşmiş taş ve toprak dolgu ise kaldırılamadığından taban seviyesine ulaşılammıştır). Mezarın iç kısmı kabaca tıraşlanmış, üst kenarları ise kapağın düzgün bir şekilde oturabilmesi için yaklaşık 0.6 m. bant şeklinde düzgün yontulmuştur. Kapağı olabileceği düşünülen büyük blok taş mezarın yaklaşık 1.00 m. batısında çalılar arasında zorlukla seçilebilmektedir. Yakın çevrede yapılan araştırmalarda khamosorion mezar dışında başka bir kalıntıya rastlanılmamıştır.

KANDAK KÖYÜ

Yeldeğirmeni Mevkii, Kule

Kalıntılar, Söke ovasından başlayarak doğuya, Kocayayla/Labraunda'ya doğru devam eden Latmos Dağ silsilesinin Kayabükü ve Konak köyleri hizasından Selimiye ovasına doğru uzanan keskin sırtlı kolunun, Kandak ile Derince köylerini çaprazlama birbirinden ayıran noktasında, Yeldeğirmeni olarak isimlendirilen Mevkiide yer almaktadır. Yakın gibi görünse de dik olmasından dolayı oldukça yorucu bir tırmanıştan sonra varılan yerleşim doğudan Milas ve Labraunda'ya, batıdan Herakleia'ya kadar neredeyse Latmos'un güneyine, kuzeyden Latmos'un kuzey doğu uzantısına ve güneyden tüm Selimiye ovasına, başka bir deyişle Euromos'un verimli topraklarına hakim bir konumdadır. Küçük bir kaleyi andıran bu yerleşimin askeri amaçla yapılmış olduğu ve Euromos'un güvenliğine hizmet ettiği şüphesizdir. Kale, kuzeydeki küçük yapay teras üzerinde yer alan apsizli yapı ile güneydeki zirvenin üzerindeki kule, sarnıç, sur ve teras duvarlarından oluşmaktadır (Resim: 4).

Apsizli Yapı: kuzey güney yönünde, düzgün kesilmiş yerel şist taşı bloklarla inşa edilmiş olan yapının girişinin definecilerin yaptığı kazı sonucunda güneyden olduğu anlaşılmıştır. Apsizin güneyindeki bir bloğun üzerindeki nişlerin dışında kenet ya da dübel izlerine rastlanmamıştır. Apsizli kısmın iç tarafında yapılan kaçak kazılar, duvar kalınlığının direnci artırmak amacıyla içe doğru devam ettiğini göstermiştir. Yan duvarların korunan yüksekliği yaklaşık 1.50 m. ortalama kalınlığı ise 1.00 m.'dir. Yan duvarlarla apsizli kısmın birleşme yerleri yıkılan duvarın altında kaldığında duvarlardan apsise köşeli mi ya da kavisli mi geçildiği tam belli değilse de hafif açılı yapan bir kavisle geçildiği hissedilmektedir. Girişin batısındaki duvarın köşesi M.Ö. 4. yüzyıl ve Helenistik dönemde yaygınlaşan köşebent benzeri yüzeysel olarak bir bant şeklinde tıraşlanmıştır.

Apsizli yapı ile kule arasında gözle görülen tek organik bağ, aradaki boğazı doğudan destekleyen uzun ve yüksekliği iyi korunmuş duvardır (Resim: 5). Güney kuzey yönünde uzanan, yaklaşık 2.00 m. yüksekliğindeki bu duvarın, apsizli yapının giriş cephesi hizasında köşe yaparak giriş cephesine bağlandığı anlaşılmaktadır. Ancak boğazın öbür tarafında, yani batıda, yamaçta dağınık bazı bloklar görülmesine rağmen böyle bir uygulamanın varlığını gösterecek herhangi bir iz yoktur. Apsizli yapının batı duvarı da güneydeki bu teras duvarı hizasında köşe yaparak kuzeye doğru olması gerektiği şekilde devam etmektedir. Aynı belirsizlik zirvedeki kuleyi daha aşağı bir kot-

ta çeviren sur duvarının bu kesimdeki (boğazın kuzey tarafı) durumu için de geçerlidir. Burada, birden bire kesintiye uğrayan surun ne şekilde nereye bağlandığı belirlenememiştir. Geçidi doğudan destekleyen duvar bir süre devam ettikten sonra önce yukarıya (batıya) köşe yapıp tekrar güneye, uzun olmayan bir mesafeden sonra doğuya devam edip tekrar güneye yönelerek takip etmeyi kolaylaştıran iyi izler bırakarak bütün zirveyi çevrelemektedir. Topoğrafyaya uydurulan duvarlar dik kayalık kısımlarda kesintiye uğramaktadır. Dikkat çekici başka bir konu ise güneydeki duvar işçiliğinin moloz taşlarla son derece özensiz inşa edilmiş olmalarıdır.

Kule: zirvedeki olasılıkla gözetleme kulesinin plan ve niteliğini net bir şekilde öğrenebilmek define kazıları sonucu yapılan tahribat nedeniyle mümkün olamamıştır. Buna rağmen batıdan, ana kaya üzerinde yükselen istinat duvarı önemli bir ip ucutudur. Kuzeyde çalı ve ağaçların koruduğu yaklaşık 2.00 m. yüksekliği korunmuş olan istinat duvarı en güzel işçilikli duvar örneklerinden birisidir (Resim: 6a). Hem iyi korunmuş olan bu duvarın devamının yıkılmış olması hem son derece sık bitki örtüsünden dolayı duvarın nerede sonlandığı anlaşılamamıştır. Zirvede iç destek duvarları ile çevrilen orta alanda da kesinlikle bir yapı yer alıyor olmalıydı. Ne var ki, zirvedeki küçük alanda kaçak kazılar sonucu oluşan tahribat, bir kaç blok, kaçakçılar tarafından kazılmış bir sarnıç ve sarnıcın hemen güneyinde ana kayanın basamak şeklinde işlenmesi ve olasılıkla sarnıçtan çekilen suyun biriktirildiği bir çukurdan (Resim: 6b) başka mimari yapı izine rastlanamadı. Zirvenin güneyinde, sarnıçla ilintili, işlenen kayanın hemen arkasında belli bir yüksekliğe kadar korunmuş olan ve kuzeydeki büyük istinat duvarına doğru devam ettiği anlaşılan basit duvar izleri vardır.

Sarnıç: Zirvedeki düzlüğün biraz güneyinde yer alan sarnıç 2.50 x 2.00 m. ölçülerinde olup, ölçülebilen derinliği yaklaşık 7.50 m.'dir. Definecilerin geride bıraktıkları malzemeden uzun süre kazıldığı anlaşılan sarnıcın güney cephesi örülmüş, diğer cephelerde ise ana kaya oyularak düzleştirilmiştir (Resim: 6c). Duvar belli derinlikten sonra içe doğru köşe yaprak yaklaşık 0.10 - 0.15 m. daralmaktadır. Cephe yüzeylerinin kireç harcı ile sıvandığı ve perdahlandığı kalan izlerden belli olmaktadır. Ekipman yetersizliği ve tehlikeli olduğundan sarnıcın dibine inilememiştir. Ancak görülebildiği kadarı ile sarnıcın belli bir noktadan sonra genişlediği izlenimi edinilmektedir.

Yüzeyde tespit edilen pişmiş toprak malzemenin büyük çoğunluğu kaçak kazı toprağının içinden gelmektedir. Sarnıcın çevresindeki taş toprak yığını arasında çanak çömlek parçalarına da rastlansa daha çok değişik formlara

sahip çatı kiretmiti parçaları göze çarpar. Zirvenin batı istinat duvarının hemen aşağısında, sur duvarına yakın hafif eğimli küçük düzlükte yapılan kaçak kazının kesit ve toprağında ise pithos parçaları yoğunluktadır. Hatta bazı parçalar çukurun kesitinde kırılmış vaziyette bir arada durmaktadır. Alanda tespit edilen bütün pişmiş toprak parçalar genellikle kaba ve tek renkli iken (Resim: 7a), apsisli yapının doğu duvarı dibinde ele geçen siyah firnisli parça açık bir vazoya ait olup (Resim: 7b) kronolji için son derece önemlidir.

Çevresine hakim bir noktada yer alan askeri amaçlı bu kale en yakın kent olan Euromos'un güvenliği için inşa edilmiş olmalıdır. Zirvedeki kule gözetleme yapısı, daha aşağı kotta yer alan terastaki apsisli yapı ise hizmet binası olarak kullanılıyor olmalıydı. Yapıların inşasında harç ve kenet kullanılmamıştır. Firnisli seramik parçası kalenin M.Ö. 4. yüzyılda inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Seramik parçalarından hareketle kalenin daha sonraki dönemlerde de kullanıldığını söylemek mümkündür.

KAYABÜKÜ KÖYÜ

Asarkaya Tepe Mevkii, Yerleşim Yeri Ve Nekropol

Kalıntıların olduğu mevkiye Kayabükü'nden sonra yaklaşık 500-700 m. daha devam ettikten sonra yolun en yüksek noktasında durup doğu yöne doğru patikayı bulup ulaşmak mümkündür. Dik, dar ve dolambaçlı patika vadinin dibine doğru devam eder ve her iki yamaçta geniş bir alana yayılan kalıntıların başladığı yerde son bulur. İlk mimari blokların göze çarptığı, Latmos dağlarının heybetli devasa gnays şist kayalıkları arasındaki küçük tarlalar sahipleri için çok değerli olmalıdır. Bu avantajın farkında olan tarla sahipleri diktikleri ağaçlar, inşa ettikleri basit bağ evleri ve büyükbaş hayvanları için çevirdikleri çitlerle bu alanı daha da yaşanır hale getirmişlerdir. Çevredeki antik kalıntılar, bundan binlerce yıl önce yaşamış olan Latmoslu Karaililerin da bugünkü insanlar gibi düşündüklerini işaret eder gibidirler. Kışın hırçınlaşan yazın ise ancak derin noktalarda biriken suyu ile yaban hayata can veren dere yatağından dört bir yana bakıldığında, doğudaki tek başına bir dağ gibi duran, büyüleyici kaya oluşumuna gözler takılır kalır. Doğuya doğru tırmanıp zirveden güneşin doğduğu yöne bakıldığında coğrafyanın birden bire şekil değiştirdiği, hırçınlığın yerini sakinliğe terkettiği hayretle izlenir.

Derenin batısındaki kalıntılar kuzey güney yönünde belli bir alana yayılmıştır. Sağa sola dağılmış olan bloklardan ikisinin dar yüzlerindeki dört-

gen derin nişten stel kaideleri oldukları bellidir. Bağ evinin kuzey doğusunda alt sıra blokların seviyesine kadar yıkılmış olan dörtgen planlı yapı çift sıra orthostat sırasının üstüne yatay atılmış bloklarla inşa edilmiştir (Resim: 8). Girişi belirlenemeyen yapının üstü büyük olasılıkla uzunlamasına atılan taş bloklarla kapatılmıştı. İçinde ve çevresinde seramik izine rastlanmayan yapının en ilginç taş bloğu kenarları kesilerek sekizgen kesit kazanan uzun bloktur. Köşelerin kesilmesi bir uca yakın bir noktada sona erer ve blok tekrar dört kenarlı bir şekil alır. Fonksiyonu anlaşılamayan – belki dikili taş – bu blok bütün antik alan içerisinde anlam kazandırılan tek mimari bloktur diyebiliriz. Bu yapıdan güneye doğru devam edildiğinde her tarafa dağılmış olan dolayısıyla hangi yapıya ait oldukları belli olmayan bağımsız blokların yanı sıra, ait oldukları yapının bulunduğu yerde üst üste ya da arka arkaya dizilerek varlıklarını belli eden blok yığınları bazı yapıların yaklaşık planlarını anlamaya ve topoğrafik konumları hakkında bilgi edinmeye imkan tanımışlardır. Bu bloklar topluluğundan birisi bağ evinin yaklaşık 10 m. kuzey batısında yer almaktadır. Doğu batı doğrultulu olduğu anlaşılan mekanın devasa boyutlu blokları dikkat çekicidir. Mekanın hemen batısında neredeyse bitişik konumda olan ana kayanın doğusuna oyulan basamaklar ve en üstte kabaca tıraşlanmış bir düzlemin ortasında yer alan çukur ister istemez ana tanrıça kybele kültünü akla getirmektedir. Karia bölgesinin başka yerlerinde de benzerlerine rastladığımız bu kaya sunağı (Resim: 9), kayaların egemenliğindeki bu coğrafyada, kaya nişleriyle özüne varılan, vatani kayalıklar olan Kybele'ye nişin adanmış olmasın. Biraz daha güneye ilerleyince dar bir kıstakda, önü ana kayalarla bir avlu gibi çevrilen düzlemin üzerindeki yapı blokları da bir anıt mezara ait olmalıdır. Daha güneyde, ikisi yan yana aynı ana kayaya oyulmuş, diğeri bu ikisinden yaklaşık iki m. kuzeyde bulunan üç adet khamosorion tipi (kaya oygu sandık) mezara rastlanmıştır. Kuzeydeki daha küçük ebatlardadır ve üzerinde kapağı yoktur. Büyük ebatlı olan diğer ikisinin düz tabanlı, üçgen alınlıklı kapakları defineciler tarafından yerlerinden oynatılmışlardır. Kaba bir şekilde oyulan mezarlar sade olup kapaklarda kaldırma çıkıntıları mevcuttur. Güneye doğru uzanan sırt boyunca yapılan incelemede, birbirine yakın bu mezar kalıntılarından biraz uzak mesafede, sırtın batısında, manzaraya hakim bir konumda başka bir anıt mezar daha tespit edilmiştir. Doğu batı doğrultulu mezarın içi moloz dolmuş olmasına rağmen tek sıra halinde korunan düzgün kesilmiş büyük bloklarla inşa edilmiş duvarları ile planı, korunmuş olan arka üst örtü bloğu ile de çatısının ne şekilde olduğu anlaşılabilmektedir.

Derenin karşısına geçildiğinde nekropol alanının buradaki düzlüklerde de devam ettiği anlaşılmıştır. İlk göze çarpan bir ana kayanın üst yüzeyinin oyulması ile elde edilmiş olan khamosorion tipi mezardır (Resim: 10). Kapağı doğu tarafa kaydırılmış olan mezarın hemen batısı olasılıkla başka bir mezar için düzleştirilmiş ancak olasılıkla yapımından vazgeçilmiştir. Bu mezarın kuzey doğusundaki alanda duvarları yıkılmış olmalarına rağmen dörtgen planlı ve üzerleri taş bloklarla kapatılmış oda mezarlar oldukları rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Ancak bütün oda mezarların içleri blok taş ve molozla dolmuş olduğundan gömü düzeni hakkında herhangi bir ipucu elde edilememiştir.

Nekropol alanındaki mezarlar incelenip kısmen belgelendikten sonra, sıra bu mezarlarda yatanların yaşadıkları yerin neresi olabileceği sorusunun cevabını bulmaya gelmiştir. Batı yamaçtan bakıldığında büyük kaya kütesinin kuzey doğu eteklerindeki kayalıklar arasında fark edilen kaya basamakları ve bir duvar kalıntısı rotamızı ister istemez o bölgeye çevirmemize neden olmuştur. Sık orman ve kayaların arasından ilerlerken yüzeyde göze çarpan seramik parçaları da doğru yönde olduğumuza işaret ediyorlardı. Çok geçmeden kaçak kazı çukurları görülmeye başlandı. Kazı çukurundan yoğun bir şekilde görülen seramik ve çatı kiremiti parçaları kaba ve tek renklidir. Yukarı doğru tırmandıkça hem kaçak kazı çukurları hem yapı blokları artmaya başladı. Karşılaşılan ilk düzenli ve ilginç uygulama, büyük bir ana kayanın düzleştirilmiş yüzeyindeki dörtgen nişler ile, kayanın önünde yosun tutmuş düz bir alan ve alanın kenarında münferiden duran düzgün kesilmiş bloklar olmuştur. Fonksiyonunu tam olarak çözebilecek veri olmasa da özel bir mekan belki kutsal bir alan olmalıdır. Bu noktadan kuzeye yönelir yönelmez kayalara oyulmuş nişler, basamaklar, kanallar ve düzlemler yerleşik bir yasantıya ilişkin ilk göze çarpan izlerdir. Devasa kayaların arasındaki hemen bütün boşluklarda dağınık bir şekilde yerde duran düzgün kesilmiş mimari bloklar, dikili kapı söveleri (Resim:11a, b, c), defnecilerin kazdıkları çukurlarda yoğun bir şekilde gözlemlenen tek renkli, kaba seramik ve tuğla parçaları nekropolde yatanların bu kayalık alanda yaşadıklarını açıkça gözler önüne sermektedir. Kaya oyuklarının da doğal bir barınak imkanı sunması dar gelirli latmoslu Kariyalılar için büyük bir avantaj sağlamış olmalıydı. Kaya yüzeylerindeki bazı nişler ahşap hatıllar için kullanılmış olmalıdır. Çoğu yerde bu nişlere rastlanmaması barınmak için başka farklı yöntemlerin de kullanılmış olduğunu göstermektedir. Ama görünen odur ki, adı bilinmeyen bu yerleşimde yaşayan halk kayalarla özdeşleşmiş olmalıydı. İyi birer taş usta-

sıydılar ve Euromos gibi önemli kentlere giderek taş işinde çalışıyor, geçimlerini sağlıyorlardı.

KILAVUZ KÖYÜ

Kale Yıkı Mevkii, Yoğun Seramik ve Mimari Bloklar

Bugün ayrıca Kılavuz Köyü ziyaret edilerek haritada Kale yıkı Mevkii olarak isimlendirilen yere köyden bir vatandaşın kılavuzluğunda gidildi. Topoğrafik olarak hafif meyilli ve fazla belirgin olmayan teras nitelikli olan yerleşim yeri özellikle kuzeyden geniş bir görüş açısına sahiptir. Kale yıkı isminden hareketle bir kale yıkığı (kalıntısı) ile karşılaşacağımızı umut ederken, ormanlık ve makilik arasında çorak arazi nitelikli olan bu alanda yüzeyde kaba, tek renkli amfora, pithos, çatı kiremiti, horasan harcı yapışmış taban tuğlaları ile günlük hayatta kullanılan kimisi yivli, kimisi ince çizgi desenli kap parçaları (Resim:12) dışında dikkate değer bir kalıntı ile karşılaşmadı. Alanın güney doğu köşesinde, bulundukları yere başka yerden sürüklenmiş oldukları belli olan kabaca yontulmuş bir kaç taş blok yer almaktadır. Bloklardan bir tanesi yarım işçiliklidir. Buradaki kalıntıların yok olması yıllar önce gerçekleşmiş olan büyük bir yangın felaketi esnasında veya sonrasında iş makineleri ile yapılan faaliyetlerle ilişkili olabilir. Seramiklerden hareketle yerleşimi M.S. 2. yüzyıl ile 6. yüzyıl arasına tarihlemek mümkündür.

NARHİSAR KÖYÜ

Kirse Tepe Mevkii, Yapı Kalıntısı ve Mezar

Narhisar Köyü'nün yaklaşık 3 km. kuzey doğusunda halk arasında Kar-kise/Kilise Tepesi/ Karakese olarak bilinen mevkide yar alan yapı teraslanmış yamacın en üst terasında yer almaktadır. Doğu batı doğrultulu dörtgen planlı yapı irili ufaklı yerel şist taşı ile kireç harcı kullanılarak inşa edilmiştir (Resim: 13). Yapının dış ölçüleri 10.90 x 4 m. iken iç ölçüleri 8.00 x 3.23 m.'dir. Ölçülebilen yüksekliği 4.60 m.'dir. Duvarlar kuzey batıya doğru devam etmektedir. En iyi korunan güney cephesinin ortasındaki kemerli nişin ortasında bir ve nişin her iki yanında birer olmak üzere üç penceresi vardır.

Bu yapının yaklaşık 50 m. kuzeyinde yol yapımı (dereye inen yolun) çalışmalarında kesitte neredeyse yarısı tahrip edilmiş olan bir mezar tespit edilmiştir. Mezar dikine konulan taş levhaların üstünün 4 blok taşla kapatılması ile elde edilmiştir. Mevcut ölçüleri 2.00 x 0.44 m. olan mezarın derinliği 0.40 m. olarak ölçülebilmektedir.

NARHİSAR KÖYÜ

Asar Mevkii, Teras ve Duvar Kalıntıları

Köyün güneyindeki Asar Mevkii, köye yaklaşık 500 m. güneybatı aşağısındaki eğimli arazi teras şeklinde düzenlenerek yerel irili ufaklı sist taşından oluşan duvarlarla desteklenmiştir. Terasın kuzey ucunda belli bir seviyeye kadar korunmuş duvar kalıntısı ve taş yığını mevcuttur. Yer yer korunan duvar kalıntılarının yüksekliği yaklaşık 1.75 m.'dir. Yüzeyde seyrek de olsa tek renk kaba seramik parçalarına rastlanmıştır. Bir çiftlik yapısının üzerinde yer alması muhtemel olan ovalimsi terasın yaklaşık ölçüleri 40.00 x 13.00 m.'dir. Teras düzlüğünde yer yer ana kayalar görülmektedir. Gerek harçlı duvar tekniğinden gerek seramiklerden hareketle bu yerleşim geç Roma veya Erken Bizans dönemine tarihlendirilmesi mümkündür.

NARHİSAR KÖYÜ

Yeldeğirmeni Mevkii, Mezar (?)

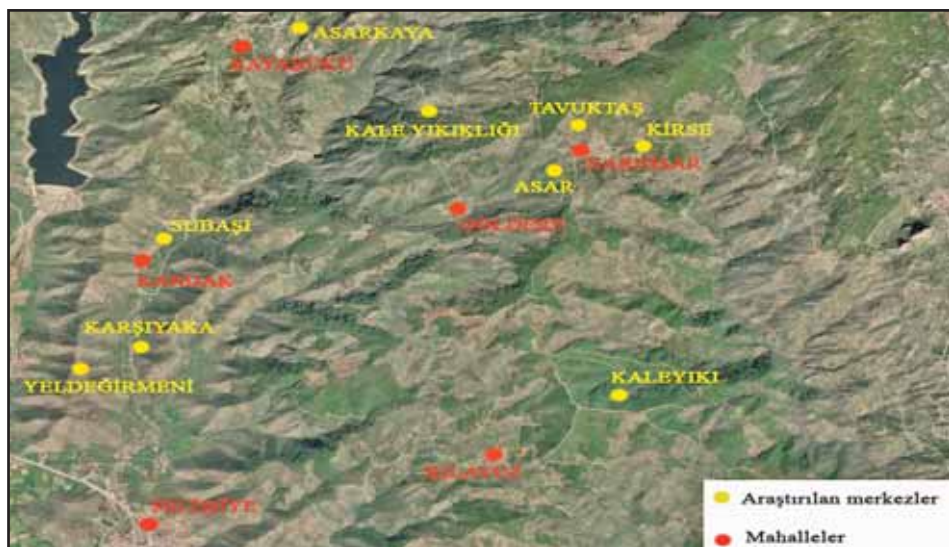
Yel değirmeni Mevkiinde kale yıkıklığı olarak bilinen yapı, Kandak vadi-sine hâkim bir noktada Konak Köyü'nün kuzeyinde irili ufaklı şist bloklarla inşa edilmiş olan yapı oval bir plan göstermektedir (Resim: 14). Yapının güney kısmı defineciler tarafından tamamen tahrip edilmiştir. Kuzeydeki duvarın eğiminden taşıma tekniğinde bir üst örtüye sahip olabileceği anlaşılmaktadır. Taşlar duvarda yatay ve dikey olarak atılmış olup bloklarla duvarın mukavemeti artırılmıştır. Konumu itibarıyla statü sahibi bir aileye ait anıt mezar olmalıdır.

NARHİSAR KÖYÜ

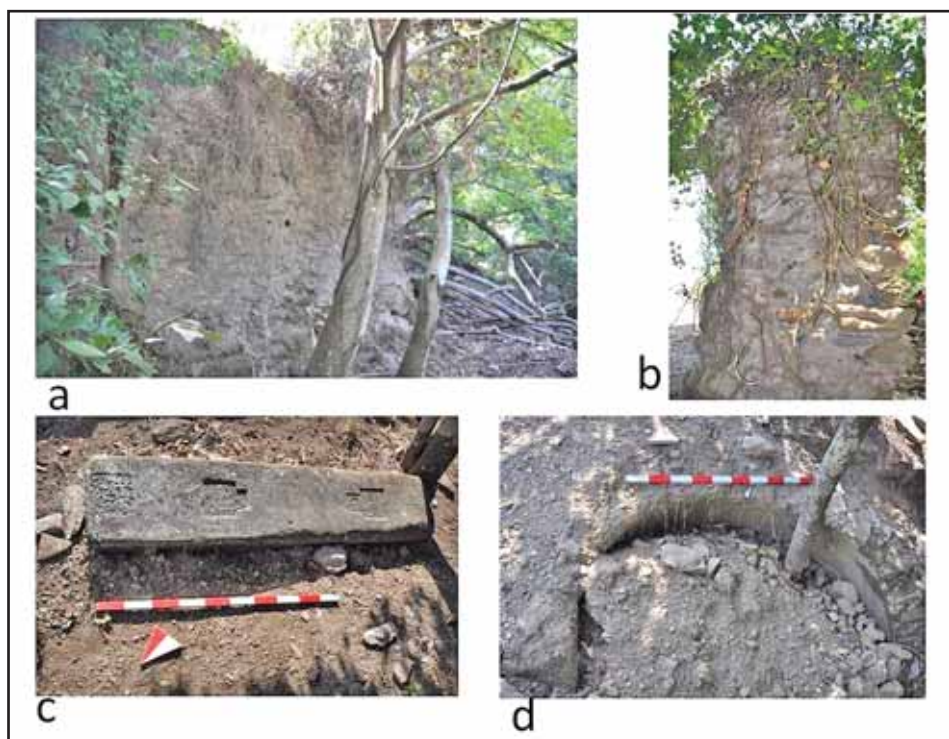
Tavuktaş Mevkii, Mezar (?)

Narhisar Köyü'nün kuzeyindeki dağın yamacında Tavuktaş Mevkii olarak isimlendirilen yerde konumlanan yapı dörtgen planlı platform şeklinde düzenlenen küçük bir teras üzerinde yer almaktadır. Yerel şist bloklarla harç kullanılarak inşa edilmiştir (Resim: 15). Temel seviyesine kadar ancak korunan yapının duvarları üzerinde doğu-batı yönde uzanan büyük ince uzun bir blok yer almaktadır. Duvar örgüsünde kireç harcı kullanılmıştır. Çok önceleri olasılıkla defineciler tarafından tahrip edilen yapının içi taş ve molozla dolmuştur. Yöre halkı toplu mezar olarak adlandırmaktadır. Bu mezar da Yeldeğirmeni Mevkiinde incelediğimiz yapı gibi konumundan ötürü anıt mezar olmalıdır.

Sonuç olarak, 2018 araştırma sezonumuzun kültürel varlıkların tespiti ve belgelenmesi açısından son derece verimli geçtiğini söylemek mümkündür. Üzücü olan tarafı ise, tespit edilerek incelenen yerleşimlerde her zaman olduğu gibi karşılaşılan kaçak kazılar ve tahribattır. Geriye kalan izlerden ve boyutundan bazı kaçak kazıların aylarca devam ettiği anlaşılmaktadır. Öncelikle Köy Muhtarlıklarının ilgili Karakol Komutanlığı ve Müze Müdürlüğü ile bu konuda koordinasyon içinde olması kaçak kazıların önlenmesi açısından son derece etkili olacaktır. Bu konuda gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Resim: 1

Resim: 2

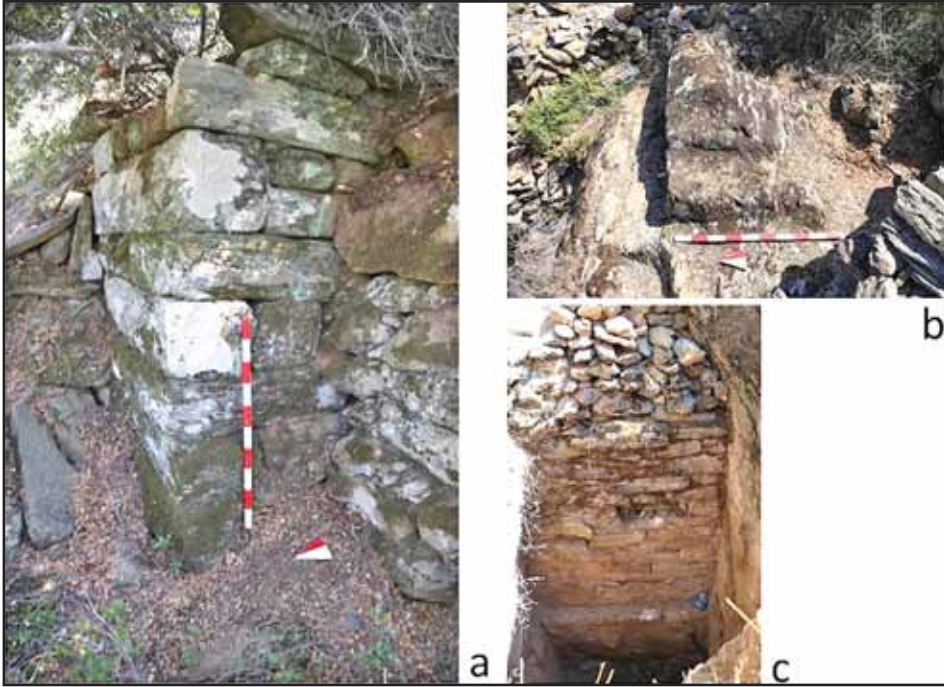
Resim: 3

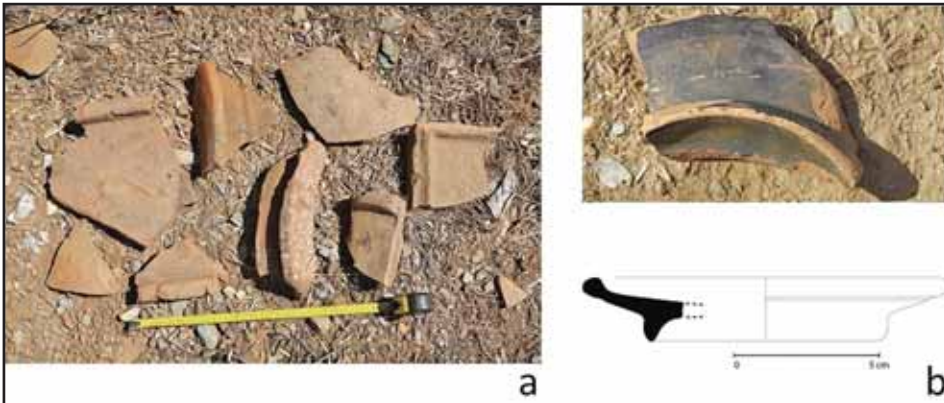
Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

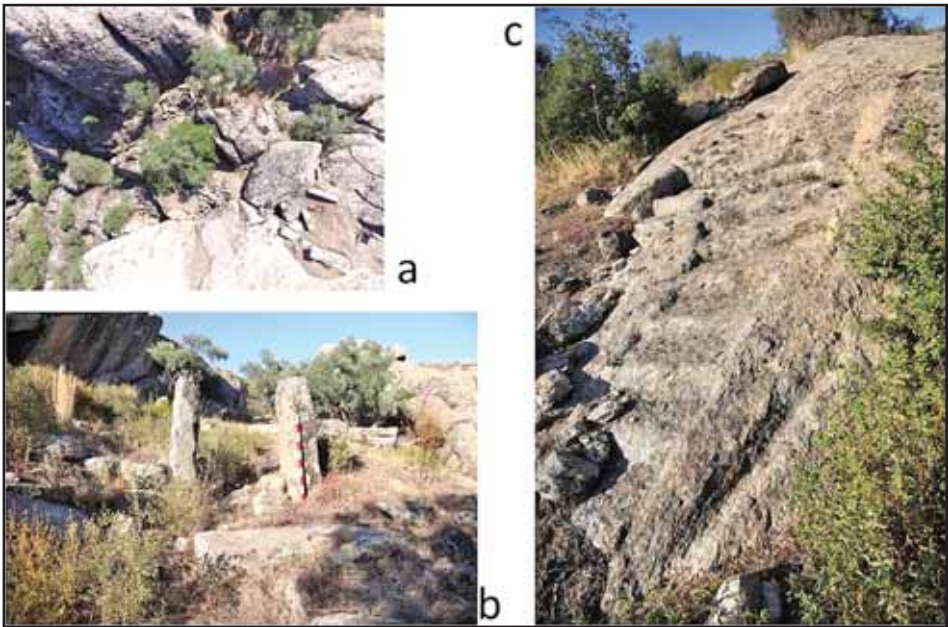
Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

KIRŞEHİR VE YOZGAT İLLERİ NEOJEN DÖNEM OMURGALI FOSİL YATAKLARININ TESPİTİ 2018

Ahmet Cem ERKMAN*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 08.10.2018 tarih 812478 sayılı araştırma izin yazısına istinaden başkanlığım altında yapılmasına izin verilen "*Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yataklarının Tespiti*" konulu 2018 Yılı Yüzey Araştırması 13.10.2018-04.11.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

GİRİŞ

Avrupa ve Asya omurgalı faunasının birinden diğerine olan göçlerinin hangi yollardan yapıldığının anlaşılması bakımından bu tip araştırmalar büyük önem taşımaktadır. Karasal omurgalı fosil yataklarının belirlenmesi, fosillerin tanımlanması, tasnifinin yapılması paleoekolojik, paleoklimatolojik, paleocoğrafik, bölgesel jeolojik ve tektonik problemlerin çözülmesi açısından hayati öneme sahiptir. Karasal Paleojen ve Neojen çökelleri çok geniş alanları kaplarlar ve Kırşehir-Yozgat illeri de dahil olmak üzere birçok fosil bulgu yeri veya yataklarına sahiptirler. Bu çalışma Anadolu'nun biyokronolojik, biyo-çeşitlilik, paleocoğrafik, paleoekolojik, paleoklimatolojik, stratigrafik ve magnetostratigrafik zonasyonlarının kurulması ve problemlerinin çözülmesine çok önemli katkılar sağlayacaktır.

ÇALIŞMA BÖLGELERİ

Kırşehir Bölgesi

Kızılırmak ve Hirfanlı Barajı'nın kuzey bölümünü oluşturan kıyı şeridi içinde bulunan Savcılı, Toklumen, Sıdıklı, bölgeleri 2018 yılı yüzey araştırmasında incelenen bölgeler arasında yer almıştır. Hirfanlı Barajı çevresinde mevsime bağlı olarak baraj suları altında kalan ve hızla tahrip olan fosilli lokalitelerin tespit edilmesi ve bilimsel çalışmalarının gerçekleştirilmesi yü-

* Doç.Dr.Ahmet Cem ERKMAN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE.

zey araştırmasının Kırşehir Bölgesi için en önemli ayağını oluşturmaktadır. Kış aylarında su seviyesinin yükselmesi lokalitelerin üstünü örtmektedir ve su fosillerin yapısını bozmakta yumuşayarak küçük parçalar halinde dağılmasına neden olmaktadır. Yaz aylarında ise su seviyesinin düşmesi ile açığa çıkan bu deforme olmuş fosiller güneş ve rüzgâra maruz kalarak daha ufak parçalara ayrılmakta ve toz haline gelerek yok olmaktadır. Hirfanlı baraj kıyı bölgesi Savcılı'dan Toklumen bölgesine kadar detaylı bir şekilde etütü yapılmıştır. Toklumen bölgesinde bir file ait fosil parçaları bulunmuştur (Resim: 1). Yaz aylarında su seviyesinin düşmesi ile açığa çıkan bu deforme olmuş fosilli bölgenin yeni bir formasyon olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği gelecek yıllardaki gözlemlere göre karara bağlanacaktır.

Hamit bölgesinde 2017 yılı araştırmasında tarla ve tepelik olan arazide fil ailesine (*proboscidae*) ait fosil kalıntıları gözlemlenmişti. Bu formasyonun daha önce literatürde yer almadığını önceki çalışmalardan bilinmektedir. Ancak bu bölgede yapılan 2018 yılı çalışmalarında herhangi bir bulguya rastlanmadı.

Yozgat Bölgesi

Kuzeyca, Yiğitler, Çöplüçiftliği, Üçobalar, Başpınar, Şefaati bölgeleri 2018 yılı yüzey araştırmasında hedeflenen çalışma alanlarıdır. Çalışmaların önemli bir kısmı Yozgat İli'nin güney kısımlarında yer alan bu alanlar içindeki formasyonlarda gerçekleşmiştir. Bunlardan en önemlileri Yiğitler ve Kuzeyca formasyonudur. Yozgat Yenifakılı'ya bağlı Yiğitler Köyü 5 metre masif kireçtaşının altında ve volkanik tüfün hemen üzerinde bulunan kırmızı kumlu çamur taşının içerisinde carnivor, bovid, hipparion, rhino ve suid hayvanlarına ait fosil parçaları gözlenmiştir (Resim: 2). Kuzeyca lokalitesi Yiğitler lokalitesinin yaklaşık 20 km kuzey-batısında yer almaktadır. Formasyon Yiğitler lokalitesine büyük benzerlik göstermektedir. Fosiller Miyosen dönemi işaret etmektedir. Lahar içinde zürafa, antilop ve hipparion fosilleri gözlemlenmiştir (Resim: 3).

SONUÇ

Çankırı-Çorum havzasının güney sınırında yer alan Kırşehir ve Yozgat hem arkeolojik hem de paleontolojik açıdan oldukça önemlidir. Jeolojik özelliklerden dolayı paleontolojik açısından bir fosil deposu halindedir. Kırşehir ve Yozgat bölgelerinin öncelikle biyostratigrafik, paleocoğrafik, paleoekolo-

jik ve paleoklimatolojik problemlerinin çözülmesi gerekmektedir. Tersiyer biyostratigrafisi oldukça karışıktır ve bu stratigrafik ve paleocoğrafik karmaşa büyük oranda omurgalı fosillerin katkısı ile çözülebilecektir

KAYNAKÇA

BERNOR, R. L., TOBIEN, H., WOODBURNE, M. O., (1990)., Patterns Of Old World Hipparionine Evolutionary Diversification and Biogeographic Extension., *European Neogene Mammal Chronology.*, Edited by E. H. Lindsay et al., Plenum Press, New York.

BERNOR, R. L., TOBIEN, H., HAYEK, L. C., MITTMANN, H-W., (1997)., Hipparion primigenium (Equidae, Mammalia) from the late Miocene of Höwenegg (Hegau, Germany), *Andrias*, 10: 1-230.

ERKMAN A.C., ÖZKURT, Ş.Ö., PEHLEVAN C. (2016) “Kurutlu Kazısı 2016” 38. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Kazı Sonuçları Sempozyumu, Edirne T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 38. Kazı Sonuçları Toplantısı 1:457-464.

ERKMAN A.C. (2016) “Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem 2015 Yılı Omurgalı Fosil Yatakları Yüzey Araştırması” 38. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Kazı Sonuçları Sempozyumu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1:435-444.

ESEN İ., ERKMAN A. C., ÖZKURT Ş. Ö., PEHLEVAN C., ALKAN Y. (2015) “Kurutlu Kurtarma Kazısı” 37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Kazı Sonuçları Sempozyumu, Erzurum T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 37. Kazı Sonuçları Toplantısı 2:627-638.

FORTELIUS M., VAN DER MADE J., BERNOR R. (1996). Middle And Late Miocene Suoidea Of Central Europe And The Eastern Mediterranean: Evolution, Biogeography and Paleoecology, in Bernor R., Fahlbusch V. & Mittmann H. (eds), The Evolution of Western Eurasian Neogene Mammal Faunas. Columbia University Press, New York: 348-377.

KOUFOS G.D. (2003). Late Miocene mammal events and biostratigraphy in the Eastern Mediterranean-in: Reumer, J.W.F. and Wessels, W. (eds.) - Distribution And Migration Of Tertiary Mammals In Eurasia. A Volume In Honour Of Hans De Bruijn - *Deinsea* 10: 343-371.

Resim 1: Fillere (*proboscidae*) ait fosil kalıntıları.

Resim 2: Domuza ait fosil örnekleri ve lahar akıntıları.

Resim 3: Zürafaya ait diş ve diğer fosil örnekleri.

DENİZLİ VE AYDIN İLLERİ VE İLÇELERİ NEOJEN VE KUVATERNER DÖNEM FOSİL YATAKLARI TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2018

Ahmet İhsan AYTEK*
Serdar MAYDA
Alper Yener YAVUZ
Hakan MUTLU
Erhan TARHAN
Merve GÜMRÜKÇÜ
Amélie VIALET
Ayla SEVİM EROL
Mehmet Cihat ALÇIÇEK

Denizli ve Aydın illeri ve ilçelerindeki Neojen ve Kuvaterner Dönem fosil yataklarının tespitine yönelik yüzey araştırması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 25.07.2018 tarih ve 625586 sayılı izni ile 03.09.2018-22.09.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Bakanlık temsilcisi olarak Afrodisias Müzesi Müdürlüğü

* Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İhsan AYTEK, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, aytek@mehmetakif.edu.tr.
Dr. Öğr. Üyesi Serdar MAYDA, Ege Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, serdarmayda2@yahoo.com.
Arş. Gör. Alper Yener YAVUZ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, alpyenyav@gmail.com.
Arş. Gör. Hakan MUTLU, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, mutlu.hakan@windowslive.com.
Arş. Gör. Erhan TARHAN, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Çorum/TÜRKİYE, erhantarthann@gmail.com.
Arş. Gör. Merve GÜMRÜKÇÜ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, merve.gumrukcu@colostate.edu
Dr. Amélie VIALET, Muséum national d'Histoire naturelle, Département de Préhistoire, Paris/FRANSA, amelieviolet@yahoo.fr.
Prof. Dr. Ayla SEVİM EROL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, ayla_sevim@yahoo.com.
Prof. Dr. M. Cihat ALÇIÇEK, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE, cihatalcicek@gmail.com.
Çalışmaya katılan Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Antropoloji bölüm öğrencileri Talha KARABACAK, Atahan ERKAYA, Ankara Üniversitesi Antropoloji bölüm öğrencileri Burcu BİL-GİN ve Dilay GÜNGÖR'e katkılarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

uzmanı Yusuf YILMAZ katılmıştır. Araştırma Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmiştir (Proje No: 2018.151).

AYDIN

Germencik

Aydın İli çalışmalarına, Germencik İlçesi Naipli Köyü çevresinde yer aldığı bilinen mağarada yapılan araştırma ile başlanmıştır (GPS: 37.88286K 27.46233D). Mağaranın girişi köy muhtarının yardımı ile bulunmuş olup, giriş çok dar olduğundan güvenlik donanımı olmadan girilmesi uygun görülmemiştir. Köy etrafında yer alan açık alanlar ve yol yarmaları taranarak insan izine dair kalıntılar araştırılmış ancak hiçbir bulguya rastlanılmamıştır. Geçtiğimiz yıl gerçekleştirilen yüzey araştırmasında varlığını tespit ettiğimiz ve fosil barındırma ihtimali olan tortulları incelemek üzere Moralı ve Mursallı köyleri çevresinde yer alan açık alanlar ve yol yarmaları da taranmış olup herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Mursallı Köyü etrafındaki yol yarmalarının görsel çökeller olduğu belirlenmiş olup, muhtemel alanların çoğunda yoğun tarım faaliyetleri olduğu görülmüştür (GPS: 37.84614K 27.57052D). Moralı Köyü çevresinde de büyük bir alan taranmıştır (GPS: 37.83553K 27.55006D). Önceki çalışmalarda fosil varlığı tespit edilen ve Kürttepe olarak adlandırılan bölge de gezilmiştir. Kürttepe bölgesinde; Kürttepe 1 (GPS: 37.90479K 27.58430D) ve Kürttepe 2 (GPS: 37.90191K 27.58201D) diye adlandırılan iki farklı bölge taranmış olup, birkaç denizel fosil haricinde herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır. Yine aynı ilçede yer alan Bozköy bölgesinde de geniş araziler taranmıştır (GPS: 37.92747K 27.61379D). Gri ve sarı sedimanların yoğun olduğu bölgede bir ocak kalıntısı da ziyaret edilmiş olup herhangi bir kalıntıya rastlanılmamıştır.

Karacasu

Karacasu çalışmalarına ilçede yer alan Sırtlanini Mağarası'nın ziyaret edilmesiyle başlanılmıştır (GPS: 37.62755K 28.69187D). Mağaraya köy muhtarının yardımı ile ulaşılmıştır. Mağaranın girişi ancak sürünerek girilebilecek kadar alçak ve dardır. Muhtardan alınan bilgiye göre mağaranın ağzını, sırtlanların girişini engellemek amacıyla köylüler taşlarla kapatmıştır. Mağaranın içerisi birçok odadan oluşmakta olup, MTA'nın, mağaranın haritasını çıkardığı öğrenilmiştir. Mağaranın bazı odaları güvenlik donanımı olmadan ulaşmaya elverişli değildir. Ulaşılabilir kısımlarında yoğun miktarda tortul birikimi göze

çarpmaktadır. Bu da fosil veya kültürel kalıntılar barındırma ihtimalini arttırmaktadır. Özellikle girişten sonraki büyük odanın yüzeyinde birçok güncel kemik kalıntısı ve seramik parçalarına rastlanılmıştır (Resim: 1). Mağaranın tarih öncesi insan yaşamına dair ortaya koyduğu izlerden ötürü mağarada bir bilimsel çalışma yapılmak üzere ilgili birimlere müracaat edilmesine karar verilmiş olup, müracaat için hızla hazırlıklara başlanacaktır. Yine Karacasu İlçesi'nde yer alan Dandalas Çayı çevresinde yer alan tortullar da incelenmiştir. Çay tarafından aşındırılmış derin bir vadinin tüm yamaçları detaylı bir şekilde taranmış, ancak herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır (GPS: 37.73272K 28.63190D). Yine aynı bölgede yol kenarında yer alan ve Miyosen Dönem tortullarını barındıran yarmalar da taranmıştır (GPS: 37.73873K 28.61160D).

Bölgede son gezilen yer ise Karacaören'de yer alan Pliyosen dönem tortulları barındıran bir vadinin yamaçlarıdır (GPS: 37.77206K 28.61232D). Buradaki araştırmada da herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Bozdoğan

Bozdoğan İlçesi'nde yer alan ve daha önce fosil varlığı rapor edilen Amasya Köyü çevresindeki tortullar taranarak bahsi geçen fosillerin varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Amasya 1 (GPS: 37.65144K 28.48044D) ve Amasya 2 (GPS: 37.61322K 28.47127D) olarak tanımlanan ve koordinatları verilen alanlar taranmış ancak herhangi bir fosil varlığına rastlanılmamıştır. Aydın İli'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmasında tespit edilen tek fosil varlığı Olukbaşı Köyü çevresinde yer alan tarlaların gezilmesi sırasında ortaya çıkarılmıştır (GPS: 37.66250K 28.47100D). Bölgede yer alan ve geniş alanları kapsayan tarlaların hepsi taranmış ve bir tarlada, muhtemelen, tarlanın sürülmesi esnasında açığa çıkmış ve dağılmış fosil parçalarına rastlanılmıştır. Bir ata ait olan bir diş parçası, yine ata (Resim: 2) ve zürafaya (Resim:3) ait olduğu düşünülen başka fosil parçalarına rastlanılmıştır. Fosiller net bir tanımlama yapmaya çok elverişli olmamakla beraber, at fosilinin *Hipparion* cinsine ait olduğu belirlenebilmektedir.

DENİZLİ

Çal

Denizli İli çalışmaları Çal İlçesi'nde başlamıştır. Jeolojik çalışmalarda Miyosen ve Pleistosen döneme ait tortulların yer aldığı gösterilen ve Asarlık adı verilen bölgenin taranması gerçekleştirilmiştir. Bir sulama kanalına dik olarak açılmış bir yol yarması boyunca (Resim: 4 ve Resim: 5) 6 farklı noktada fosil

buluntulara rastlanılmıştır (GPS: Fosil buluntu alanı 1: 38.11475K 29.41941D, Fosil buluntu alanı 2: 38.11493K 29.41607D, Fosil buluntu alanı 3: 38.11487K 29.41581D, Fosil buluntu alanı 4: 38.11138K 29.41557D, Fosil buluntu alanı 5: 38.11492K 29.41532D, Fosil buluntu alanı 6: 38.11495K 29.40924D). Yol boyunca yapılan aramada bulunan ve tanımlanabilir özellikte olduğu düşünülen 32 fosilin fotoğrafları çekilmiş, bilimsel çalışma için ölçümleri alınmış ve morfolojik özellikleri kaydedilmiştir. Bulunan tüm fosiller Miyosen tortulları içerisinde bulunmuş olup, Pleistosen tabakaları içerisinde bir bulguya rastlanılmamıştır. Yine aynı ilçede yer alan Karakaya Köyü yakınındaki bir akarsu kenarında yer alan yol yarmalarındaki tortullar incelenmiş olup, herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır (GPS: 38.03314K 29.30168D). Yine takip eden yolun ilerisinde bulunan Güzelpınar Köyü çevresindeki tortullar da araştırılmış olup herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır (GPS: 37.98519K 29.22356D). Çal İlçesi'nde ziyaret edilen başka bir bölge ise fosil hayvan varlığı bilinen Mahmutgazi lokalitesidir (GPS: 38.02383K 29.40894D). Önemli miktarda fosil barındırdığı bilinen alan çevresinde yapılan kapsamlı araştırmada yalnızca bir fosile rastlanılmıştır. İlk incelemler fosilin bir gergedana ait olduğunu ortaya koymakla beraber detaylı bir çalışma için fosilin fotoğrafları çekilmiş, bilimsel çalışma için ölçümleri alınmış ve morfolojik özellikleri kaydedilmiştir.

Çameli

Yüzey araştırmasında bulunan fosillerin neredeyse tamamı Miyosen Dönem'e ait olmakla beraber, Çameli İlçesi'nde gerçekleştirilen araştırmada Pleistosen'e döneme ait önemli fosiller tespit edilmiştir. Cevizli Köyü ile Bıçakçı Köyü arasında yer alan ve kömür ocağı kalıntılarının bulunduğu bir alan taranmıştır (GPS: 37.02382K 29.30230D). Bölgede bir ata ait bilek kemiği, bir tilkiye ait bazı diş parçaları ve bazı tanımlanamaz uzun kemik parçaları bulunmuştur (Resim: 6). İlk gözlem, atın *Equus* cinsine ait olduğunu ortaya koymakla beraber, hem bu fosilin hem de diğer diş fosillerinin detaylı analizleri için fosillerin fotoğrafları çekilmiş, bilimsel çalışma için ölçümleri alınmış ve morfolojik özellikleri kaydedilmiştir. Jeolojik çalışmalar için bölgeden sediman örneği alınmıştır. Bu bölgeden itibaren Cevizli Köyü boyunca yer alan tüm yarmalar taranmış ancak başka bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Tavas

Tavas İlçesi çalışmalarına, Kozlar Köyü'nde, köylüler tarafından fosil görüldüğü söylenen bölgelerin taranması ile başlanmıştır. Kozlar Köyü yakı-

nında tarlalar taranırken açık bir bölgede fosil buluntulara rastlanılmıştır (Resim: 7) (GPS: 37.24606K 29.00971D). Açık alanda yapılan aramada bulunan ve tanımlanabilir özellikte olduğu düşünülen 6 fosilin fotoğrafları çekilmiş, bilimsel çalışma için ölçümleri alınmış ve morfolojik özellikleri kaydedilmiştir. Kozlar Köyü'nden sonra, Kayaca Köyü yakınlarında bulunan bir kömür madeninin etrafındaki Miyosen tabakalarının taranma işlemi gerçekleştirilmiş ve zengin bir fosil buluntusu ile karşılaşmıştır (Resim: 8). Bu lokalite daha önceden bilinmeyen bir lokalite olduğu için yeni lokalite olarak sınıflandırılmıştır. Fosiller 3 farklı alanda yayılım göstermiştir (GPS: Fosil buluntu alanı 1: 37.25814K 28.97496D, Fosil buluntu alanı 2: 37.25885K 28.97490D, Fosil buluntu alanı 3: 37.25858K 28.97594D). Alanda yapılan aramada bulunan ve tanımlanabilir özellikte olduğu düşünülen 48 fosilin fotoğrafları çekilmiş, bilimsel çalışma için ölçümleri alınmış ve morfolojik özellikleri kaydedilmiştir.

Beyağaç

Kayaca Köyü'nden Kale İlçesi'ne doğru ilerlerken, Beyağaç İlçesi'ne bağlı Sazak Köyü yakınlarında Miyosen Dönem yatakları tespit edilmiştir. Araziyi genel olarak kayıt altına almak için arazide kısa bir mola verilmiştir (GPS: 37.28387K 28.83856D). Bu mola esnasında, açık alana yayılmış 19 adet fosil tespit edilmiştir (Resim 9). Fosilleri fotoğrafları çekilmiş, bilimsel çalışma için ölçümleri alınmış ve morfolojik özellikleri kaydedilmiştir. Bölgenin fosil potansiyeli barındırdığı belirlendiğinden, 2019 yılı çalışma programında detaylı olarak incelenmesine karar verilmiştir.

Pamukkale

Pamukkale İlçesi çalışmalarında, daha önce fosil varlığı ile bilinen Haytabey Köyü yakınlarındaki alanlar taranmıştır (GPS: 37.99517K 29.11524D). Miyosen Dönem tabakalarının yer aldığı yol yarmaları ve yamacın alt kısımları taranmış olup, yarma üzerinde tabaka içerisine bir fosile rastlanılmıştır (Resim: 10). Ancak fosil tanımlanabilir bir halde olmadığından herhangi bir işlem gerçekleştirilmemiştir.

Güney

Yüzey araştırması esnasında gezilen son yer olan Güney İlçesi çalışmalarında, Menderes nehrinin yanında ilerleyen yollar için açılan ve Miyosen Döneme tarihlendirilen yarmalar taranmıştır (GPS: 38.12248K 29.03668D). Uzun

bir yol boyunca birçok tabaka taranmasına rağmen herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır. Yine Güney İlçesinde yer alan ve daha önceleri fil dışı bulunduğu söylenen Haylamaz Köyü de ziyaret edilmiş olup, köy etrafındaki geniş tarlaların hepsi taramıştır (GPS: 38.22083K 29.00611D). Tarama sonucunda herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

SONUÇ

Denizli ve Aydın illerinde gerçekleştirilen 2018 yılı yüzey araştırmaları esnasında Neojen ve Kuaterner dönem fosil yataklarını tespitine yönelik muhtemel alanlar gezilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Aydın ilinde gerçekleştirilen araştırmalar, geçtiğimiz yıl ile benzerlik göstererek, buluntu bakımından verimli geçmemiştir. İl genelinde bahsi geçen dönemlere ait tabakaların yer aldığı yerlerin büyük çoğunluğu ya iskân ya da tarımsal faaliyetler ile kapatılmıştır. Aydın ilinde ele geçen tek fosil kanıtlar Olukbaşı'nda bulunan at ve zürafaya ait olduğu düşünülen fosillerdir.

Her ne kadar bu fosiller net bilimsel tanımlamalar yapabilmek için uygun olmayacak şekilde zarar görmüşlerse de, ilk kanıtlar olması bakımından önem arz etmektedirler. Aydın ili için diğer önemli bir nokta ise Sırtlanini Mağarasıdır. Her ne kadar bu mağara tarafımızdan keşfedilmemiş olsa da, barındırdığı potansiyel açısından mutlaka bilimsel çalışma yapılması gereken bir alandır. Mağarada gerçekleştirilecek disiplinler arası bir çalışma ile mağarada yaşamış insanlar ve hayvanlara ait izler ortaya çıkarılıp, sonrasında turizme önemli bir kazanım olarak sunulabilir. Özellikle yabancı turistlerin mağara turizmine büyük önem göstermeleri, ayrıca mağaranın yakınında Afrodisias antik kenti gibi önemli bir kültür ve turizm noktasının bulunması, bu mağarada çalışma yapılmasını elzem hale getirmektedir. Bu noktada bir rapor hazırlanarak mağarada bilimsel çalışma için ilgili birimlere başvuru yapılması planlanmaktadır. Aydın ili içerisinde iki senedir yapılan araştırmalar neticesinde, 2019 yılı yüzey araştırması programına Aydın ilinin dâhil edilmemesine karar verilmiştir.

Araştırmanın ikinci kısmını oluşturan Denizli yüzey araştırması ise, Aydın İli'nin aksini oldukça önemli buluntuların açığa çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Raporda bahsi geçen fosil yataklarında birçok memeliye ait fosiller bulunmuştur ki bunların bazıları bölgede bulunan ilk örnekler konumundadır. Yüzey araştırması esnasında bulunan fosillerin fotoğrafları çekilmiş, bilimsel çalışma için ölçümleri alınmış ve morfolojik özellikleri kaydedilmiştir.

İlerleyen dönemlerde bu veriler ile fosillerin detaylı analizleri yapılarak üst seviyede yayınlar ile bilim dünyasına kazandırılacaktır. Son yıllarda karasal Neojen çökelleri ile ilgili yapılan çalışmalar Neojen stratigrafisinin kurulmasında karasal yaş verilerinin son derece etkin bir şekilde kullanılabileceğini ortaya koymaktadır. Denizel ve karasal Neojen çökellerin korelasyonun sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için karasal çökellerin çok detaylı bir şekilde yaşlandırılması gereklidir. Karasal Neojen çökellerinin yaşlandırılmasında, stratigrafisinin oluşturulmasında memeli fosilleri, sporomorflar ve bitki fosilleri yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Ancak, memeli fosilleri evrim hızlarının yüksek, coğrafik dağılımlarının geniş ve stratigrafik dağılımlarının kısa olması nedeniyle, karasal birimlerin yaşlandırılmasında en çok kullanılan fosil grubudur. Özellikle, bölgelerin tektonik evrim modellerinin oluşturulmasında, biyokronolojisi ve biyostratigrafisinin kurulmasındaki önemleri yadsınamaz boyuttadır.

Türkiye, Tersiyer’de Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında kavşak konumlu bir ülke olarak, memeli hayvanların göç yolları üzerinde yer almış bu özelliğinin yanı sıra, birçok endemik faunanın evrilmesine olanak sağlamıştır. Türkiye’nin paleomemeli fosil potansiyelini ortaya koymak için yapılan çalışmalarda birçok yeni fosil yatağı keşfedilmiş olmasına karşın (toplam 424 fauna), yüzlerce yeni fosil yatağı daha gün ışığına çıkarılmayı beklemektedir.

Denizli ve Aydın illerinde fosil lokalitelerinin tespiti amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izni ile gerek tür gerekse populasyon sayısı yönünden zengin olan Geç Miyosen ve Pliyo-Pleyistosen yaşlı birçok memeli fosil lokalitesinde paleontolojik yüzey çalışması yapılmıştır. Denizli yöresindeki Asarlık, Sazak, Kayaca ve Kozlar memeli fosil yataklarından bu çalışma döneminde fosil bulgular elde edilmiştir.

Asarlık lokalitesi 2005 yılında Prof. Dr. M. C. Alçiçek tarafından keşfedilmiş olup bu lokaliteye ait ilk bulgular Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi Müzesi araştırmacıları tarafından çalışılmıştır ve örnekler Ege Tabiat Tarihi Müzeleri envanterinde bulunmaktadır. Lokalitede tanımlanan fauna da zürafa (*Samotherium*, *Palaeotragus*), ceylan (*Gazella*), antilop (*Palaeoreas elegans*), domuz (*Microstonyx* / *Hippopotamodon*), at (*Hipparion*) ve *Ancylotherium pentelici* bulguları ele geçirilmiştir. Bu seneyi yüzey çalışmamızda alanda daha önce tanımlanmamış üçüncü bir zürafa (*Helladotherium duvernoyi*) bulgusu önem taşımaktadır. Diğer iki zürafa cinsine göre çok daha iri olmasıyla farklılaşan *Helladotherium* bulgusu bölgedeki ilk bulgu olması açısından da önem taşı-

maktadır. Bu bulgu dışında alanda ayrıca sırtlan (*Adcrocuta* ve *Ictitherium*) ve bol miktarda bovid ve at bulguları da tespit edilmiştir.

Sazak lokalitesi adını aldığı köyün yetkilileri tarafından 1990'ların başında keşfedilmiş olup bu lokaliteye ait ilk bulgular Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi Müzesi araştırmacıları tarafından çalışılmıştır. Bu örnekler MTA ve Ege Tabiat Tarihi Müzeleri envanterinde bulunmaktadır. Bu yüzey çalışmamızda alanda bol miktarda zürafa (*Samotherium* sp.), bovid (*Skoufotragus*, *Gazella* ve at (*Hipparion*) fosilleri tespit edilmiştir. Fauna elemanlarının yansıttığı özellikler paleoekolojik bağlamda bölgede Geç Miyosen'de açık alanların egemen olduğu "savan-mozayik" bir ortamın varlığını göstermektedir.

Kayaca lokalitesi Sazak lokalitesinin 12 km doğusunda yer alan ve ilk kez bu yüzey araştırması kapsamında bulunmuş olan bir lokalitedir. Araziden toplanan fosillerin son derece iyi korunduğu ve az sayıda örneğe rağmen tür adeti açısından zengin bir fauna olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen bulgular içerisinde 2 farklı boyutta at (*Hipparion* sp.I ve sp.II), zürafa (*Samotherium major*), gergedan (*Ceratotherium neumayri*), bovid (*Gazella*) ve hortumlu (*Chorolophodon*) en önemli bulguları oluşturmaktadır. Erken-Orta Turoliyen olarak yaşlandırabileceğimiz Kayaca lokalitesi Sazak lokalitesine görece daha kapalı bir ortamı yansıtan faunal bir gruba sahiptir.

Kozlar lokalitesi Sazak lokalitesinin 16 km GD'sunda yer almaktadır. Bu lokalitedeki ilk bulgular adını aldığı Köyün yetkilileri tarafından 2016 yılında bulunmuş olup örneklerin Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi Müzesi araştırmacıları tarafından sistematik çalışması devam etmektedir.

Kozlar lokalitesi diğer iki lokaliteye kıyasla çok az sayıda örnek vermesi ile farklılaşır. Ancak yine de elde edilen fosiller her ne kadar iyi korunmuş olmasalar da sistematik bir çalışma için yeterlidir. Elde edilen bulgular Kozlar faunasında gergedan (*Dihoplus pikermiensis*) ve atların (*Hipparion*) yoğun olarak yaşadığını göstermektedir. Fauna elemanlarının yansıttığı özellikler Sazak lokalitesine benzer şekilde bölgede Geç Miyosen'de açık alanların egemen olduğu "savan-mozayik" bir ortamın varlığını göstermektedir.

Denizli İli'nde Pliyo-Pleyistosen bulguları bu yüzey çalışmasında MTA, Pamukkale Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği ve Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi Müzesi araştırmacıları tarafından son 15 yıl içerisinde kapsamlı bir şekilde çalışan Bıçakçı lokalitesi ve çevresinde gerçekleştirilmiştir. Adını aldığı Köyün 2 km. GB'sında eski bir linyit ocağında yer alan lokalitede fosiller ince kömür tabakalarını alt ve üstleyen bataklık çökellerini içerisinde bulunmaktadır. Bu çalışmamızda Bıçakçı lokalitesinde iri memelilerden faunada daha

önce tespit edilmemiş olan at (*Equus*) ve tilki (*Vulpes alopecoides*) fosilleri tespit edilmiştir. Her iki bulguda özellikle Batı Anadolu'da Erken Pleyistosen'de daha önce kaydı olmayan türler olmaları açısından son derece önemlidir.

Genel bir değerlendirme ile Denizli ili faunal buluntulara baktığımızda; Miyosen Döneme ait tarihlendirilen buluntularımız;

- Adcrocuta
- Ictitherium
- Helladotherium duvernoyi
- Palaeotragus
- Palaeoryx pallasi
- Palaeoreas
- Gazella
- Skoufotragus
- Hipparion sp. 1
- Hipparion sp. 2
- Choerolophodon
- Deinotherium
- Dihoplus pikermiensis
- Ceratotherium neumayri
- Chilootherium
- Ancylotherium pentelicum

Pleistosen döneme ait buluntularımız ise:

- Equus
- Vulpes alopecoides
- Leptobos şekline sıralanabilir.

Bu verimli çalışma, 2019 yılı yüzey araştırması planlamasının Denizli İli'ne odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır. 2018 yılı çalışmalarında bulunan çok sayıdaki fosil, arazide fosiller üzerinde bilimsel ölçümler alınması için çok zaman harcanmasına yol açmıştır. Bu sebepten ötürü programda olan bazı ilçeler gezilememiştir. 2019 yılı yüzey araştırmasında bölgede daha fazla zaman geçirip hem bu hayvan çeşitliliğini arttıracak yeni fosiller bulunması, hem de daha önce Honaz İlçesi'nde bulunmuş olan ve Türkiye'nin en eski insanı fosili-nin çağdaşı başka insan fosillerinin de bulunması amaçlanmaktadır.

Resim 1: Sırtlanini Mağarası içerisindeki kemik bulgular.

Resim 2: Olukbaşı Köyü yakınlarında bulunan dişi.

Resim 3: Olukbaşı Köyü yakınlarında bulunan memeli fosilleri.

Resim 4: Asarlık fosil lokalitesi.

Resim 5: Asarlık fosil lokalitesinde açığa çıkmış fosiller.

Resim 6: Bıçaklı lokalitesi Pleistosen memeli fosilleri.

Resim 7: Kozlar Köyü fosil örneği.

Resim 8: Kayaca Köyü yakınlarında bulunan yeni lokaliteden fosil örnekleri.

Resim 9: Sazak lokalitesinden bir fosil örneği.

Resim 10: Haytabey lokalitesi büyük memeli fosil buluntusu.

NEOKLAUDİOPOLİS ANTİK KENTİ VE TERRİTORYUMU 2018 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Akın TEMÜR*
Davut YİĞİTPAŞA
Kemalettin ŞAHİN
Merve ÇELİK
Özkan ÖZBİLGİN
Volkan KAYTMAZ
Murat SARIGÜL
Bünyamin KIVRAK

Neoklaudiopolis Antik Kenti ve Territoryumu 2018 yılı Yüzey Araştırması Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 29.08.2018 tarih ve 701174 sayılı izin belgesine istinaden, 09-22 Eylül 2018 tarihleri arasında Samsun İli, Vezirköprü İlçesi ile mahallelerinde gerçekleştirilmiştir¹ (Harita: 1). Beş yıllık bir çalışma programı olarak planlanan yüzey araştırmasının kapsamını Neoklaudiopolis Antik Kenti Territoryumu ve çevresindeki küçük yerleşim birimleri oluşturmaktadır. İlk sezon çalışmaları, Roma kalıntılarının yoğunlaştığı İstavloz (İstavroz) Çayı çevresinde bulunan 27 mahalle/köyde gerçekleştirilmiştir (Harita: 1).

* Dr. Öğr.Üyesi, Akın TEMÜR, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun/TÜRKİYE.
Dr. Öğr.Üyesi, Davut YİĞİTPAŞA, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun/TÜRKİYE.
Prof. Dr., Kemalettin ŞAHİN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Samsun/TÜRKİYE.
Merve ÇELİK, Özkan ÖZBİLGİN, Volkan KAYTMAZ, Murat SARIGÜL, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Samsun/TÜRKİYE.
Bünyamin KIVRAK, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Vezirköprü / Samsun/TÜRKİYE.

¹ Yüzey araştırmamıza izni veren başta Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Bakanlık Temsilcisi Sayın Elif SARAÇ'a, Vezirköprü İlçesi'ndeki konaklama ve iae gibi çok önemli ihtiyaçlarımızı cömertçe karşılayarak çalışmamıza büyük katkılar sağlayan Vezirköprü İlçe Belediye Başkanı Sayın İ. Sadık EDİS'e, ulaşım konusunda yardımlarını esirgemeyen Vezirköprü Kaymakamı Sayın Yunus Emre ALTINER ve İlçe Milli Eğitim Müdürü Sayın Ahmet DEMİRCAN'a ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Proje Yönetimi Ofisi Başkanlığı'na (PYO. FEN.1901.18.006) teşekkürü bir borç biliriz.

1. Çekalan Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 11 km. kuzeydoğusundadır. Arazi çalışmaları sırasında mahallenin yaklaşık 500 m. kuzeyindeki yamaç üzerinde, Derenöz Tümülüsü I olarak adlandırdığımız küçük çaplı bir tümülüs tespit edilmiştir. Tarla olarak kullanılan arazi içinde bulunduğu için tümülüsün üst kısmı büyük ölçüde tesviye edilmiştir (Resim: 1a). Köylüler tarafından önceleri 3 m. yükseklikte olduğu ifade edilen tümülüsün, şu an ki korunabilen yüksekliği 1 m. olup, yaklaşık 25 m. çapındadır. Birinci tümülüsün 50 m. aşağısında, aynı mevkii de ikinci bir tümülüs daha bulunmuştur (Resim: 1b). Derenöz Tümülüsü II olarak adlandırdığımız bu tümülüs de birincisinde olduğu gibi tarım arazisinde bulunmakta olup, üst kısmı büyük ölçüde tesviye edilmiştir. 1 m. yüksekliği korunabilmiş olan tümülüs, yaklaşık 20 m. çapındadır. Yine aynı yerde, ikinci tümülüsün 50 m. aşağısında, mahalle yaklaşık 430 m. kuzeyinde Derenöz Tümülüsü III olarak adlandırdığımız üçüncü bir tümülüs daha bulunmuştur. Üst kısmı tesviye edilen tümülüs 1 m. yükseklikte, 20-25 cm. çapa sahiptir (Resim: 1c). Her üç tümülüsün çevresinde Ortaçağ'a it seramik buluntusu gözlemlenmiştir.

Çekalan Mahallesi'nde bulunan dördüncü tümülüs Armutarası Mevkii'nde bulunmakta olup, merkezin 1 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Tescil kaydı bulunan tümülüs yaklaşık 20 m. çapında olup, 2 m. yüksekliğe kadar olan kısmı korunabilmiştir (Resim: 1d). Büyük ölçüde tahrip edilmiş olan tümülüs üzerinde köylüler tarafından p.t. unguentarium bulunduğu ve müzeye teslim edildiği ifade edilmiştir. Aynı mahallenin Armutarası Mevkii'nde tescilli ikinci bir tümülüs daha bulunmaktadır. Birinci tümülüsün yaklaşık 100 m. doğusunda bulunan tümülüs yaklaşık 15 m. çapında olup, korunabilen yüksekliği 2 m.'dir (Resim: 1e).

Çekalan Mahallesi'nin yaklaşık 1.5 km. kuzeyinde Kocakarıpınarı Mevkii'nde, Geç Roma dönemine ait moloz taş örgülü bir duvar kalıntısı tespit edilmiştir. 14.40x7 m. ölçülerinde ve L biçiminde devam eden duvar örgüsünün ölçülebilen kalınlığı 105 cm.'dir (Resim: 1f). Dışı tek sıra moloz taş örgülü duvarın, iç dolgusu görülememektedir. Aynı mevkide, duvar kalıntısının 50 m. batısında, aynı döneme ait üç adet taş sandık mezar bulunmuştur. 8-10 cm. arasında değişen kalınlıklardaki sal taşlarından yapılan mezarlar, doğu-batı yönlü olarak yerleştirilmiştir (Resim: 1g-i).

Aynı mevkide, duvar kalıntısının 100 m. batısında bir yamaç yerleşimi tespit edilmiştir. Mahalle yolunun hemen altında yer alan yerleşim, günümüzde tarla olarak kullanılan bir arazi üzerinde bulunmaktadır (Resim: 2a). Yapılan incelemelerde herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamış olmasına karşın

yerleşim üzerinde Demir Çağı'ndan başlamak üzere Roma ve Geç Roma dönemlerine ait dağınık şekilde seramik parçaları bulunmuştur.

Köyaltı Mevkii'nde, Kocakaya Yamaç yerleşimi ve Kulesi. Tescilli olan yerleşim Çekalan Mahallesi'nin 300 m. güneyinde, Acısu Deresi'nin yanında bulunmaktadır (Resim: 2b). Yamaçta, tarla olarak kullanılan arazi üzerinde dağınık şekilde Tunç, Demir, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait çok yoğun seramik buluntusuna rastlanmıştır. Yerleşime ait herhangi bir mimari kalıntı tespit edilememekle birlikte yamacın üst kısmında, kayaya oyulmuş yüzeysel ve düzenli işlenmiş basamakları olan gözetleme kulesi bulunmaktadır (Resim: 2c).

2. Yürükçal Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 7 km. doğusundadır. Mahallenin hemen altından geçen İstavloz Çayı üzerinde Roma dönemine ait köprü ayakları tespit edilmiştir. Kuzey-güney doğrultusundaki 4 ayağı günümüze ulaşmış olan köprü'nün ayaklar arasındaki mesafe yaklaşık 7 m.'dir (Resim: 2d). Dere yatağına olan taraftaki ayaklar, mermer bloklardan oluşan 8x8 m. ölçülerinde bir zemin üzerinde oturmaktadır. Zemin blokları 20-40 cm. arasında değişen kalınlıkta ve farklı boylardadır. Zemin mermer blokları küçük moloz taş örgülü, harçlı zemin içine gömülmüş durumdadır. Mermer zemin üzerine 3.60x2.75 m. ölçülerinde ayak yerleştirilmiştir (Resim: 2e). 75 cm. yüksekliğindeki bir sırası korunmuş ayaklar, 40 cm. genişliğindeki mermer kaplama içinde, moloz taş örgülü olarak yapılmıştır. Güneydeki 2. ayak üzerinde korunmuş 1.70 m. 'lik harç izlenebilmektedir. Ayakların Yürükçal Mahallesi tarafındaki izlerine rastlanmamıştır. Olasılıkla dereye paralel olarak açılan mahalle yolunun yapımı sırasında tahrip edilmiş olmalıdır.

Yürükçal Mahallesi, Kuştepe Mevkii'nde Kuştepe Tümülüsü. Tescilli olan tümülüs 15 m. yüksekliğe ve 80 m. çapa sahiptir. Mahallenin 2 km. güneybatısında, bulunan tümülüs üzerinde birçok kaçak kazı çukuru bulunmaktadır (Resim: 3a).

Bidene Mevkii (Gavur Yerleşimi) Ortaçağ yerleşimi. Yürükçal Mahallesi'nin 2 km. güneybatısında bulunan yerleşim günümüzde tarla olarak kullanılmaktadır (Resim: 3b). Üzerinde Ortaçağ'a ait yoğun seramik buluntusu izlenmektedir (Resim: 3c).

3. Bahçekonak Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 8 km. güneydoğusundadır. Mahallenin 3 km. kuzeybatısında, Kületek Mahallesi'nin 2 km. güneyinde İkiztepe olarak adlandırılan mevkide tescillenmiş 2 adet tümülüs bulunmaktadır (Resim: 3d).

Birinci tümülüsün (tarafımızca İkiztepe I Tümülüsü olarak adlandırılmıştır) korunmuş yüksekliği 4 m., çapı ise 30 m.'dir. Köylüler tarafından yüksekliğinin 10-15 m. kadar olduğu ancak sonrasında iş makinasıyla tarım arazisi olarak kullanılmak üzere tesviye edildiği ifade edilmiştir. Tümülüsün kuzeybatı eteği derin bir şekilde kesilerek tarlaya dahil edilmiştir.

İkiztepe II Tümülüsü olarak adlandırdığımız tescilli ikinci tümülüs ise birinci tümülüsün 200 m. güneyinde bulunmaktadır. 2 m. yüksekliği korunabilmiş olan tümülüsün ölçülebilen çapı 25-30 m.'dir. Üzeri tarım arazisi olarak kullanılmak üzere tesviye edilen tümülüsün, güneydoğu eteği derin bir şekilde kesilerek tarlaya dahil edilmiştir (Resim: 3e).

4. Çal Mahallesi (Çalköy)

Vezirköprü merkezinin 4 km. kuzeydoğusundadır. Mahallenin içinde yapılan araştırmalar sırasında Çalköy Cami avlusunu çevreleyen duvarın dış kısmına yatay olarak yerleştirilmiş, mermerden yapılmış üçgen alınlıklı, yazıtlı bir Roma dönemi mezar steli bulunmuştur.

Çalköy'den Yörükçal yönüne giden yolun sol tarafında, mahallenin üst kısmında (kuzey-doğu yamacında) köylüler tarafından Gavurevi Mevkii olarak adlandırılan yerde kale ve yamaç yerleşimi tespit edilmiştir (Resim: 4a-b). İncelemeler sırasında Yörükçal yolunun üstünden başlayan Demir ve Ortaçağ'a tarihlenen yoğun bir seramik buluntusunun olduğu ve bu seramik buluntusunun yerleşimin aşağısından geçen İstavloz Çayı'na kadar uzandığı görülmektedir.

Yerleşimin uç kısmında günümüzde taş ocağı bulunmaktadır. Yamaç yerleşiminin üst tarafında kale bulunmakta olup yaklaşık 200 m. uzunluğa ve dikdörtgen bir plana sahiptir. Hilal şeklinde olan sur duvarı çok küçük işlenmemiş kaba taşlardan yapılmıştır (Resim: 4c). Sur duvarının doğu uç bölümünde kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir. Kalenin kuzeyi sarp kayalıklardan oluştuğu için o bölümde sura ihtiyaç duyulmamıştır. Biraz daha az eğimli olan güney-güneybatısını savunmak amacıyla yapılmış surun kalınlığı, küçük taşların üzerine ve yanlara doğru yıkılmasından dolayı tespit edilememiştir. Sur inşası sırasında küçük boyutlu işlenmemiş taşların dolgu amacıyla kullanılmış olduğu görülmektedir. Ancak daha büyük boyutlu olan surun dış kısımlarında bulunması gereken taşlar görülebilmiştir.

Çalköy Tümülüsü. Tescilli olan tümülüs 10 m. yüksekliğinde, 50 m. çapındadır (Resim: 4d). Mahalle yolunun güney batısındaki kavşak noktasında, Çalköy'ün 2 km. güney doğusunda, bulunmaktadır. Tümülüs, güney eteğinden kuzeye doğru, tam ortasından 35x20 m. ölçülerinde 10 m. derinliğinde

yarılmıştır. Aynı şekilde kuzey tarafı da doğu batı yönünde 27x33 m. ölçülerinde ve 10 m. derinliğinde yarılarak tahrip edilmiştir. Çalköy sınırları içinde birçok mimari parça, işlik, pres denge ağırlığı, sütun başlığı gibi mermerden yapılmış, bir kısmı devşirme olarak kullanılan eserler tespit edilmiştir.

Camii Tepesi Höyüğü. Çalköy Kayalı Mevkii'nde bulunan tescilli höyük, Kayalı Mevkii'nin kuzeyinde bulunmaktadır (Resim: 5a-b). 16 m. yüksekliğinde, yaklaşık 80 m. çapında olan höyüğün ortasından yol geçirilerek ikiye bölünmüştür. Bir kısmı da üzerine yapılan ahır, kümes vb. yapılarla tahrip edilmiştir. Höyüğün yayılım alanı doğusunu ve kuzeyini çevreleyen İstavloz Çayı'na kadar uzanmaktadır. Günümüzde üst kısmı mahallenin mezarlık alanı olarak kullanılmaktadır. Höyük üzerinde Tunç, Demir, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik buluntusu tespit edilmiştir. Höyüğün hemen altında yıkılmış eski bir değirmen görülmektedir.

Çalköy Baykuşkaya Mevkii'nde Bizans dönemi yapı kalıntısı. İstavloz Çayı'nın 60 m. kuzeyindeki bir yamaç üzerinde yer almaktadır (Resim: 5c). Yapının görünen kısmı 4x2.5 m. ölçülerindedir. Kare planlı olduğu anlaşılan yapının, üç sırası izlenebile, moloz taş örgülü iki kenar duvarı görülmektedir.

Bu yapının kuzeyinde, İstavloz Çayı'nın yaklaşık 85 m. uzağında üç adet taş sandık mezar bulunmuştur. Doğu-batı yönünde uzanan mezarlardan ilki 190x80 cm. ölçülerinde, 58 cm. derinliğindedir. Diğer iki mezar ölçü vermemektedir (Resim: 5d-f).

Aynı mevkide metruk bir evin bahçesinde, ters bir şekilde gömülü vaziyette Bizans dönemine ait mermer bir sütun başlığı bulunmaktadır. Aynı evin güney ve batı duvarında ise devşirme olarak kullanılmış yazıt ve mermer blok bulunmaktadır. Evin bulunduğu noktadan İstavloz Çayı'na doğru olan tarlalar üzerinde Roma ve Bizans dönemlerine ait çok sayıda seramik, kiremit ve pithos parçaları tespit edilmiştir (Resim: 5g).

5. Akören Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 4 km. kuzeyindedir. Güneyinde Adatepe ve kuzeyinde Oymaağaç Mahalleleri bulunmaktadır. Araştırmaya öncelikle Çalköy'ün yakınlarında bulunan Dökmetepe Tümülüsü'nden başlanmıştır. Tescilli olan tümülüs 21 m. yükseklikte ve 80 m. çapındadır (Resim: 6a). Akören Mahallesi'nin 2 km. doğusunda, mahalle yolunun 20 m. güneyinde, Cami Tepe Höyüğü'nün 300 m. kuzeybatısında, bulunmaktadır. Çorak Dere'nin Akçay Deresi'yle karıştığı yerin 50 m. kuzeyinde bulunan tümülüs, batıda Adatepe'ye bakmaktadır. Üzerinde 6x10 m. ölçülerinde 1.70 cm. derinliğinde kaçak kazı çukuru bulunmaktadır.

Yamaç Yerleşimi. Dökmetepe Tümülüsü'nün 200 m. doğusunda, Akören yolunun 60 m. kuzeyinde bulunan yerleşim üzerinde Demir, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramikler bulunmuştur (Resim: 6b).

Tevekleşme Mevkii'nde Taş Sandık Mezar. Akören yolunun 200 m. batısında, Dökmetepe Tümülüsü'nün 400 m. kuzey doğusunda bulunmaktadır (Resim: 6c). Mezarın bulunduğu yamacın 700 m. kuzeydoğusunda taş ocağı işletmesi yer almaktadır. Köylüler tarafından taş ocağından çok sayıda mermer mimari parçanın çıktığı ve ocağın temellerine gömüldüğü ifade edilmiştir.

Kabaktepe Mevkii'nde Tümülüs. Tarafımızca Kabaktepesi Tümülüsü olarak adlandırılmıştır. 21 m. yüksekliğinde, 10 m. çapındadır (Resim: 6d). İstavloz Çayı'nın batısında, Ali Hıdır Değirmeni'nin 200 m. batısında, Akören değirmen yolunun 30 m. kuzeyinde, kayalık bir alan üzerinde bulunmaktadır. Araziye hakim bir noktada yer alan tümülüs üzerinde 7x13 m. ölçülerinde, 3 m. derinliğinde kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Akören Mahallesi içinde devşirme olarak kullanılan çok sayıda mimari parça tespit edilmiştir.

6. Hacıkurt Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 4 km. doğusunda bulunmaktadır. Araştırmaya Kilisekaya olarak adlandırılan mevkide başlanmış ve burada bir yamaç yerleşimi tespit edilmiştir (Resim: 7a). Yerleşim mahallenin kuzey batısında 16 m. yüksekliğindeki sarp kayalık alan bir üzerinde bulunmaktadır. Üzerinde her hangi bir mimari yapılaşmanın saptanmadığı kayalık üzerinde, yoğun olmamakla birlikte Tunç, Demir Helenistik, Bizans ve Ortaçağ dönemlerine ait seramik buluntuları görülmüştür. Köylüler tarafından kayalığın kuzey tarafında daha önce mezarlar olduğu ifade edilmiş olmasına karşın herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Hozan Mevkii Taş Sandık Mezar. Mahallenin 1.5 km. batısında, tarım arazisi üzerinde bulunmaktadır (Resim: 7b). 2.00x80 cm. ölçülerinde ve 75 cm. derinlikte olan mezar doğu-batı yönlü olarak yapılmıştır. Aynı mevkide, mahallenin 1 km. batısında, Bizans dönemine ait, kare planlı 13x13 m. ölçülerinde bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Tek sırası görülebilen yapının duvar kalınlığı ölçülememiştir (Resim: 7c). Yapının güney duvarı 13 m., doğu ve batı duvarları 3 m.'ye kadar takip edilebilmektedir. Mahallenin girişinde bulunan Hacı Kurt Türbesi içinde ise çok sayıda devşirme mimari yapı parçası görülmektedir (Resim: 7f).

7. Tatarkale Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 4 km. doğusundadır. Mahalle içinde yapılan incelemede herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Yalnızca Çekalan Mahallesi ile Tatarkale yolunun ayrıldığı yerde, Tatarkale yolunun başlangıcında sağ-

da bir işlik bulunmuştur. Söz konusu işliğin mahalleye giden yol üzerindeki mermer ocağının bulunduğu yerden çıkartıldığı ve sonrasında yol kenarına atıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca yine Tatarkale yolunun sağında bulunan ve köylülerce Sultan Mesut'un mezarı olarak adlandırılan alanda inceleme yapılmış, ancak tümülüsü anımsatan tepe üzerinde yapılan inceleme de doğal olduğu kanaatine varılmıştır.

8. Güldere Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 4 km. kuzeydoğusundadır. Mahalle içinde yapılan incelemelerde eski mahalle çeşmesinin doğusunda, bir işlik ve mahallenin girişindeki köprünün güney doğusunda, mezarlığın kuzeyinde Bizans dönemine ait sekizgen bir sütun kaidesi bulunmuştur.

9. Kabalı Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 4 km. kuzeydoğusundadır. Mahalle içinde, kayalığın dibindeki, yunağın yanındaki çeşmede birçok devşirme malzeme tespit edilmiştir. Üç gözlü olarak yapılan çeşmenin sağ ve sol başındakiler dairesel, ortadaki ise dikdörtgen formlu devşirme malzemelerden yapılmıştır. Mahalle içinde yer alan caminin çevresinde ve üzerinde de sütun, pres denge ağırlığı ve mermer bloklardan oluşan birçok devşirme malzeme tespit edilmiştir.

10. Kaplancık Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 19 km. kuzeydoğusundadır. Kanyonun Bedesten Mevkii'nde Kaplancık Yerleşimi olarak adlandırdığımız alan mahallenin 2 km. güneybatısında, Kaplancık kanyonu içinde bulunmaktadır (Resim: 8a-b). Teknelerle ulaşılabilen yerleşimin iç kısmından Kaplancık Mahallesi tarafındaki kayalıklara olan mesafesi 190 m.'dir. Kanyonun iki yakası arasındaki mesafe 72 m.'dir. İki kayalığın arası barajın suyla dolmasından sonra oldukça derinleşmiştir. Köylüler tarafından dere yatağından önceleri kayaya oyulmuş merdivenlerle çıkışın sağlandığı ifade edilmiş olmasına karşın günümüzde baraj sularının altında kaldığı için herhangi bir şey görülememektedir. Doğal bir kayalık alan içine inşa edilen yerleşim kuzey-güney yönünde 30 m., doğu-batı yönünde 20 m. ölçülerindedir. Günümüzde de görülebilen moloz taş örgülü 30 m.'lik istinat duvarı, kuzey-güney yönünde inşa edilmiştir (Resim: 8c-d). Odaların üzeri toprakla örtülü olduğu için ölçü alınamamaktadır. Doğuya doğru bakan yerleşimin aşağı kısımlarında kerpiç kalıntıları görülebilmektedir. İstinat duvarından suya kadar olan alt kısım yoğun bitki örtüsü ve taşlarla kaplı olduğu için mimari doku izlenememektedir. Üzerinde yapılan incelemede yo-

ğun olarak Roma Çağı seramiği olmak üzere Hellenistik ve Demir Çağlarına ait seramikler tespit edilmiştir. Yerleşimin konumu daha çok dinsel amaçlı olarak inşa edilmiş olabileceği kanaati uyandırmaktadır. Ancak Bizans dönemine ait seramik buluntusunun tespit edilememiş olması ilk Hristiyanların kullanmış olduğu bir kilise-manastır yapısı olabileceğini düşündürmektedir.

Gavuryolu Mevkii Gözetleme Kulesi. Kaplancık Kanyonu'nun girişinde bir çıkıntı olarak uzanan alçak bir kayalık alan üzerinde bulunan horasan harçlı duvar kalıntılarından, buranın yerleşim için bir gözetleme kulesi ya da savunma amaçlı yapılan bir yapı olduğunu düşündürmektedir (Resim: 9a). Ayrıca bu yapının şuan ki görünen kısmı küçük bir kayalık gibi görünmesine karşın, baraj dolmadan önce en az 50 m. yukarda olduğu düşünüldüğünde burada daha geniş bir yerleşme alanı olabileceği anlaşılmaktadır. Yapıdan zirveye doğru çıkan, bu yüzden Gavur Yolu olarak adlandırılan, seyrek olarak yapılmış, yüzeyssel işlenmiş kaya basamakları tespit edilmiştir.

Harmankaya Mevkii Yamaç Yerleşimi. Mahallenin güneybatısında, Kaplancık Kanyonu'nun kenarında bulunmaktadır (Resim: 9b). Köylülerin hamam olduğunu söylediği yapı görülememekle birlikte sular çekildiğinde ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Yerleşim üzerinde Tunç, Demir ve Roma Çağı'na ait seramik buluntusu tespit edilmiştir.

Oluklu Mevkii (Gavur Oluklusu) Şapel, Yerleşim Alanı ve Mezarlar. Kabalı ve Kaplancık mahallelerinin sınırlarının birleştiği noktada bulunan Oluklu Mevkii'nde Ortaçağ'a tarihlenen şapel, yerleşim alanı ve bu alana ait nekropol olduğu anlaşılan geniş bir yamaç yerleşimi bulunmuştur (Resim: 9c). Alan üzerinde bulunan şapel; yaklaşık 14.5x9 m. ölçülerinde olup yerel taştan yapılmıştır. Günümüzde kuzey duvarının bir kısmı ve doğuya bakan apsisin genel hatları izlenebilmektedir. Şapele ait işlenmemiş küçük kaba taşlar yapının içine ve çevresine yayılmış durumdadır. Şapelin olduğu yerin 10 m. güneyinden itibaren Kabalı Mahallesi sınırı başlamaktadır.

Kabalı ve Kaplancık mahallelerinin sınırlarının birleştiği noktada bulunan Oluklu Mevkii'sinde yer alan yamaç yerleşim alanına ait duvar kalıntıları geniş bir alana yayılmış olarak görülebilmektedir. Yerleşim alanının kuzey tarafının nekropol olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yerleşim alanında yapılan incelemelerde Demir, Roma ve Bizans dönemlerine ait dağınık halde seramik buluntusu tespit edilmiştir.

11. Özyörük Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 15 km. kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Mahallenin 500 m. güneybatısında, 35 m. yükseklikte, kayalık dik bir yamaç üzerin-

de bir kale ve yamacında kaya mezarı tespit edilmiştir (Resim: 9d). Doğuya bakan kaya mezarının olduğu alana yer yer basamaklar yerleştirilmiş dik bir yoldan çıkılmaktadır. Mezar dikdörtgen bir giriş ve içinde kline bulunan, beşik tonoz örtülü bir mezar odası olmak üzere iki odadan oluşmaktadır. Dromosu kapatmak için geniş bir silme, kuzey ve batı duvarlarında muhtemelen ahşapla kapatılması için yuvalar mevcuttur. Mezara girişte ise, kapı sövesi ve kilit yuvası mevcuttur. Kaya mezarının önünden zirveye doğru devam eden basamaklardan kaleye ulaşılmaktadır. Kalede üç adet sarnıç bulunmaktadır. Bunlardan yalnızca birinin ölçüleri alınabilmektedir. Sarnıçlarda ana kaya doğru duvarı olarak kullanılmıştır. Zemin sıkıştırılmış harçlı, iç ve duvarlar sıvalıdır. Kalenin üzerinde 15x15 m.'lik düz bir platform bulunmaktadır.

12. Köprübaşı Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 13 km. güneydoğusunda, Havza'ya giden yolun sağında, mahallenin hemen yanından geçen İstavloz Çayı üzerinde bulunmaktadır (Resim: 10a). Kuzey-güney yönlü olarak yapılmış olan köprü üzerinde farklı dönemlerde yapılmış eklentiler bulunmaktadır. En son eklenti 1996'da gerçekleşen sel sonrasında eklenen betonarme bir ayaktır. Yüksekliği 4.7 m. olan köprünün en geniş ayak aralığı 15 m.'dir. Orijinal ayakların genişliği 3 m.'dir. Köprünün ayaklarının alt sıralarındaki kaplama levhaları ve zemin kısmındaki taş bloklarının bir kısmı korunmuştur (Resim: 10b-c). Köprünün bulunduğu yerde sonradan yapılmış başka köprü ayakları daha bulunmaktadır. Ayrıntılı olarak kazı yapılmaksızın tam olarak dönemlerinin saptanması mümkün görünmemektedir.

Camitepe Mevkii'nde Tümüls. 90'lı yıllarda üzerinde bir cami bulunduğu için bu isimle anılan tepe üzerinde 7 m. yüksekliğinde 20 m. çapında bir tümülüs bulunmaktadır (Resim: 10d). Yeni yapılan şehitliğin 10 m. batısında bulunan tümülüs tarafımızca Camitepe Tümülsü olarak adlandırılmıştır. Tümülsü üzerinde bir adet sütun, bir blok ve bir işlik yer almaktadır.

Doğançayırı Mevkii'nde Taş Blok. Taş bloğun bulunduğu alanda bir kilise kalıntısının olduğu ve 1975-80'li yıllarda tamamen sökülerek ortadan kaldırıldığı ifade edilmektedir. Bu bloğunda kiliseye ait olduğu tahmin edilmektedir.

Eşebaba Mevkii'nde Yerleşim İzleri. Havza yolunun 16. km.'sinde, yolun yaklaşık 100 m. batısında bulunmaktadır. Üzerinde seramik buluntusuna rastlanmamıştır. Ancak duvar izleri görülebilmektedir. Yamaç üzerinde bulunan yapının kuzey-güney yönünde dikdörtgen bir plana sahip olduğu ve zemininin sıkıştırılmış kireç olduğu anlaşılmaktadır.

13. Yarbaşı Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 11 km. güneydoğusundadır. Mahallenin yaklaşık 400 m. kuzeyinde Kaledoruk Mevkii olarak adlandırılan yerde tescilli bir höyük bulunmaktadır. Höyüğün güney ucu İstavloz Çayına yaklaşık 200 m. mesafedir (Resim: 10e). Höyük üzerinde birçok kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Bu kaçak kazı çukurlarında moloz taş örgülü duvarlar ve tonozlar izlenebilmektedir. Höyük üzerindeki yerleşim kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmaktadır. Höyüğün güney tarafındaki yamaç üzerinde 4 m.'lik kısmı izlenebilen geç dönem duvar sırasından itibaren Demir Çağı'ndan başlayan seramik kalıntılarının, yerleşimin güneyinden aşağıya İstavloz Çayı'na doğru akmış olduğu izlenmektedir (Resim: 10f-h). Yerleşimin genelinde yapılan incelemede ise Demir, Hellenistik, Roma ve Ortaçağ'a tarihlenen seramik buluntuları tespit edilmiştir.

14. Kızılcaören Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 6 km. güneydoğusundadır. Mahallenin içinde yapılan araştırtmalarda caminin batı duvarında temele yerleştirilmiş yazıtlı bir taş, avlusunda Latince yazıt üzerine sonradan Arapça yazılmış bir mezar steli (Resim: 11a) ve mahallenin meydanındaki bir evin bahçe duvarında pres denge ağırlığı tespit edilmiştir.

15. Çamlıca Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 6 km. güneyindedir. Mahallenin merkezinde yapılan incelemelerde eski caminin önündeki çeşmenin aynalığı üzerine gömülmüş bir şekilde bir adet tavan kaseti (Resim: 11b) ve bir evin avlusunda da arşitrav bloğu tespit edilmiştir. Mahallenin 1.5 km. kuzeydoğusunda Ötegeçe Mevkii olarak adlandırılan yerde, Kızılcaören'e giden tarla yolu üzerinde (eski çeşmenin 100 m. kuzeyinde) Roma dönemine tarihlenen bir adet lahit kapağı ve arşitrav bloğu bulunmuştur (Resim: 11c). Yapılan incelemede söz konusu malzemelerin mevcut alandan çıkartıldığıının anlaşılması bölgede önemli bir Roma yerleşimi olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

16. Doyran Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 3 km. güneyinde bulunmaktadır. Mahalle mezarlığının kuzeyinde, mezarlığı çevreleyen duvarın hemen dışında bir pres denge ağırlığı bulunmuştur. Günümüzde musalla taşı olarak kullanılmaktadır. Aşağıpınarı Mevkii'nde çeşme üzerinde bir adet 2 adet lahit ve mermer blok-tan oluşan devşirme malzemeler tespit edilmiştir (Resim: 11d).

17. Meşeli Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 9 km. güneydoğusunda, Havza-Vezirköprü yolunun 25 m. kuzeyinde, Vezirköprü'ye gidiş yönünde, mahalle mezarlığının 30 m. güneyindedir. Mahallenin girişinin hemen sağında, mezarlığın yanındaki çeşme üzerinde devşirme malzeme olarak kullanılan sütun, mil taşı (Resim: 11e) ve pres denge ağırlığından oluşan 3 adet eser mevcuttur. Ayrıca Meşeli Mahallesi'nde. Mahalleye giren yolun 5 m. güneyinde, Meşeli İlköğretim Okulu bahçesinin kenarında, okulun güneybatısında 3 adet mil taşı ve mahallenin içinde birçok devşirme malzeme tespit edilmiştir (Resim: 11f-g).

Meşeli Mahallesi, Ömer (Taşlık) Mevkii'nde Yamaç Yerleşimi. Mahallenin 1 km. kuzeybatısında bulunmaktadır. Meşeli Mahallesi yolunun 200 m. kuzeybatısındadır. Yamaç yerleşimi üzerinde birçok seramik buluntusu görülmektedir. Üzerinde bulunan seramikler Roma ve Ortaçağ Dönemlerine tarihlendirilmiştir (Resim: 12a).

18. Elaldı Mahallesi

Köyde herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

19. Tepeören Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 13 km. güneyinde bulunmaktadır. Mahallenin Mezarlık Mevkii'nde bir yamaç yerleşimi tespit edilmiştir. Mezarlığın 100 m. batısında, Hacıbey Deresi'ne kadar olan çok geniş bir alana yayılmış olarak seramikler tespit edilmiştir (Resim: 12b). Koordinat alınan yerden güney ve güneydoğu yönünde 100 m.'ye kadar olan mesafede Demir, Geç Demir, Roma ve Ortaçağ dönemine ait seramikler bulunmuştur.

Taşlıpınar (Ağırtarla) Mevkii'nde Yerleşim Yeri. Yerleşim üzerinde Demir, Geç Demir ve Ortaçağ seramiği tespit edilmiştir (Resim: 12c). Alanda yapılan incelemelerde birçok kaçak kazı çukuru bulunmuştur. Mahallenin içinde yapılan araştırtmalarda çok sayıda pres denge ağırlığı, işlik ve iki adet mezar steli tespit edilmiştir (Resim: 12d-f).

20. Boğazkoru Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 13 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Mahallenin içinde Köytepesi Mevkii'nde günümüzde üzerinde Köy Konağı'nın bulunduğu, kuzeydoğu-kuzeybatı yönünde uzanan kayalık bir alanda mezarlar tespit edilmiştir (Resim: 13a-c). Kayalık alanın toplam uzunluğu 150x50 m.'dir. Köy Konağı yapılırken kayalık alanın üzerine toprak dökülerek üstü düzleştirilmiştir. Birçok mezarın bulunduğu ancak tahrip edilmiş olduğu

anlaşılmaktadır. Günümüzde bu mezarlardan 6 tanesi tespit edilebilmiştir. Çevrede kırılmış çok sayıda mezar kapağı görülmektedir.

Boğazkoru Mahallesi, Maltepe Mevkii, Maltepe Tümülsü. Tescilli olan tümülüs mahallenin 300 m. doğusunda bulunmaktadır (Resim: 13d). Yerleşiminin tam üstüne konumlandırılmış olan tümülüs İstavloz Çayı'nın 2 km. güneyinde yer almakta olup, yaklaşık 10 m. yüksekliğinde ve 70 m. çapındadır. Tümülsü üzerinde birçok kaçak kazı çukuru bulunmaktadır.

Boğazkoru Mahallesi, Maltepe Mevkii, Maltepe Yamaç Yerleşimi (Ören Mevkii) Tescilli olan yerleşim, tümülüsü ortasına alacak şekilde 4 tarafa yayılmış olarak görülmektedir (Resim: 13e). Mahallenin içinden tarlalara giden yoldan itibaren seramik akıntısı izlenebilmektedir. Yerleşimin ortasından tarla yolu geçirilmiştir. Yolu sağ tarafında kalan alan, Ören Mevkii olarak adlandırılmakta olup, Maltepe yamaç yerleşiminin devamı niteliğindedir. Yerleşim 200 m²'lik geniş bir alana yayılmış durumdadır. Ele geçirilen seramikler Demir, Geç Demir, Roma ve Ortaçağ Dönemlerine tarihlenmiştir. Aynı mevkide, yamaç üzerinde, yola bakan tarafta, yolun doğusunda günümüzde hayvan yalağı olarak kullanılan bir adet lahit teknesi bulunmuştur. Mahallenin hemen girişinde, yolun 20 m. güneyinde, çeşme üzerinde mermer bir mezar steli ve köyün içinde de birçok ışık, sütun ve kaidesi ile bir şahsın samanlığının duvarı üzerinde iki parçaya ayrılmış halde mezar steli tespit edilmiştir (Resim: 13f-g).

21. Bahçekonak Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 8 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Mahallenin içinde birçok mimari parça, ışık ve pres denge ağırlığı ile bir şahsın evinin bahçesinde üzerinde 20 satır latince yazıt yer alan, bir mezar steli tespit edilmiştir.

22. Çakırtaş (Kavraz) Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 2 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Vezirköprü yönünden girişte, yolun sağındaki Acısu Çeşmesi üzerinde bir adet pres denge ağırlığı bulunmaktadır. Mahallenin girişindeki İlkokulun bahçe duvarı önünde, yola bakan tarafta ışık, pres denge ağırlığı ve bir adet mermer blok bulunmaktadır. Yine aynı okulun karşısında bir adet sütun parçası görülmektedir. Köyün içindeki caminin kuzeyinde (arkasında) çeşmenin önünde yere gömülü bir biçimde bir sütun bulunmaktadır.

23. Karacaören Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 5 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Mahalle mezarlığının girişinde ve mahallenin içinde üç adet pres denge ağırlığı, ışığı

dönüştürülmüş sekizgen bir sütun kaidesi, lahit kapağı ve lahit teknesinden oluşan birçok devşirme malzeme tespit edilmiştir.

24. Hacı Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 7 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Hacı Köyü'nde Hacı Mah. Camii'nin 100 m. güneyinde bir ışık bir şahsın bahçesinde bir sütun başlığı ve mermer bir oluk tespit edilmiştir.

25. Çekmeden Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 5 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Mahallenin içinde yapılan incelemelerde caminin önünde ve mezarlığın girişinde pres denge ağırlıkları tespit edilmiştir.

26. Tekkekıran Mahallesi

Vezirköprü merkezinin 13 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Mahallenin girişinde, mezarlığın doğusunda, yerleşim alanının 100 batısında tescilli bir tümülüs bulunmaktadır (Resim: 14a). 10 m. yüksekliğinde, 40 m. çapında olan tümülüs mahallenin yoluna yaklaşık 30 m. mesafededir. Üzerinde kuzeybatı yönünde 6x11 m. ölçülerinde, 4. m. derinliğinde bir kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Tümülüsün mezarlık alanına bakan tarafı tarla olarak kullanılmak üzere tahrip edilmiştir. Tümülüsün kuzey tarafı yoğun bitki örtüsüyle kaplıdır. Tümülüsün yaklaşık 60 m. güneybatısında mahalle mezarlığında mermer bloklar ve sütun tespit edilmiştir.

Kurt Köprü, İstavroz Çayı üzerinde bulunan köprü tescilli olup Köprü'nün diğer tarafında Havza sınırları içinde kalan Kayabaşı Mahallesi bulunmaktadır (Resim: 14b-c). 86 m. uzunluğa sahip köprü, 5 m. genişliğindeki bir yüksek ayak ve yanlardaki sivri kemerli iki gözden oluşmaktadır. İki kemer arasında ve yanlarında olmak üzere sivri kemerli pencere şeklinde toplam üç adet kemer daha bulunmaktadır. Köprü'nün üzerinde Roma ve Bizans dönemlerine ait birçok devşirme malzeme görülmektedir.

Tekkekıran Mahallesi'nin 1.5 km. güneydoğusunda, Kale Mevkii'nde, Kale ve Yamaç yerleşimi tespit edilmiştir (Resim: 14d). Doğu batı yönünde uzanan kale; İstavroz Çayı'nın batısında yüksek kayalık bir alan üzerinde, vadiye hakim bir noktada yer almaktadır. Kalenin doğu tarafı İstavroz Çayı'nın aktığı uçurum, batı tarafı ise tarım arazisi ile çevrilidir. Günümüzde tarım arazi olarak kullanılan ve yaklaşık 200 m. genişliğe sahip yamaç yerleşimi üzerinde Demir, Geç Demir, Roma, Selçuklu, Bizans ve Ortaçağ dönemlerine ait çok sayıda seramik bulunmuştur (Resim: 14e). Kale üzerinde

yapılan incelemeler sırasında çok sayıda horasan harçlı duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Mahallenin içinde yapılan incelemelerde bir adet sütun ve sütun başlığı tespit edilmiştir (Resim: 14f).

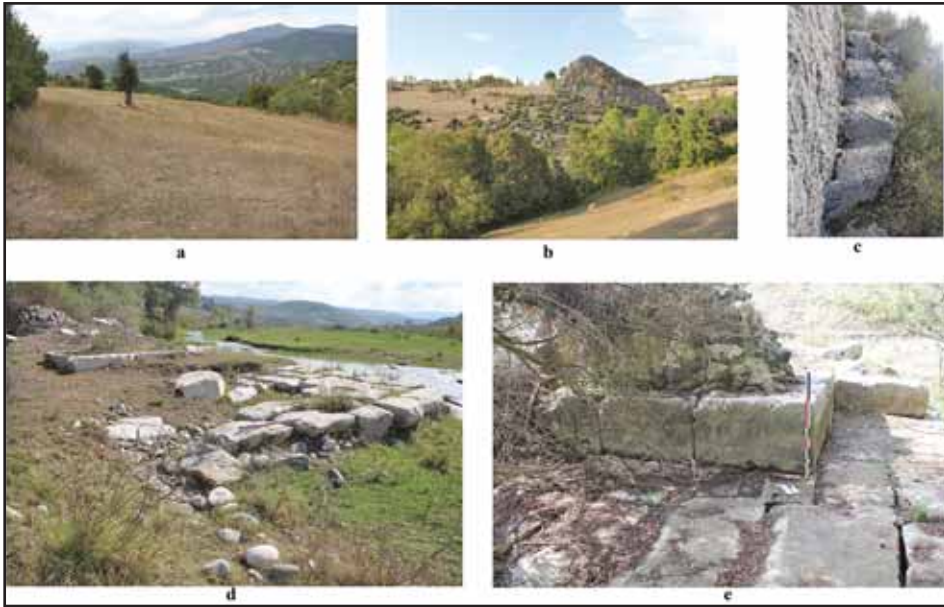
Aşağıtepe Mevkii'nde tümülüs. Tarafımızca Aşağıtepe Tümülüsü olarak adlandırılan tümülüs Aydoğdu Mahallesi'nin 3 km. kuzeydoğusunda, Tekkekıran Mahallesi'nin 1.5 km. batısında bulunmaktadır (Resim: 14g). Tekkekıran yolunun 200 m. güneyinde bulunan tümülüs 7 m. yüksekliğinde ve yaklaşık 30 m. çapındadır. Günümüzde üzeri tarım arazisi olarak kullanılan tümülüsün doğu tarafı 12x20 m. ölçülerinde tahrip edilmiştir (Resim: 14h).

27. Aydoğdu Mahallesi

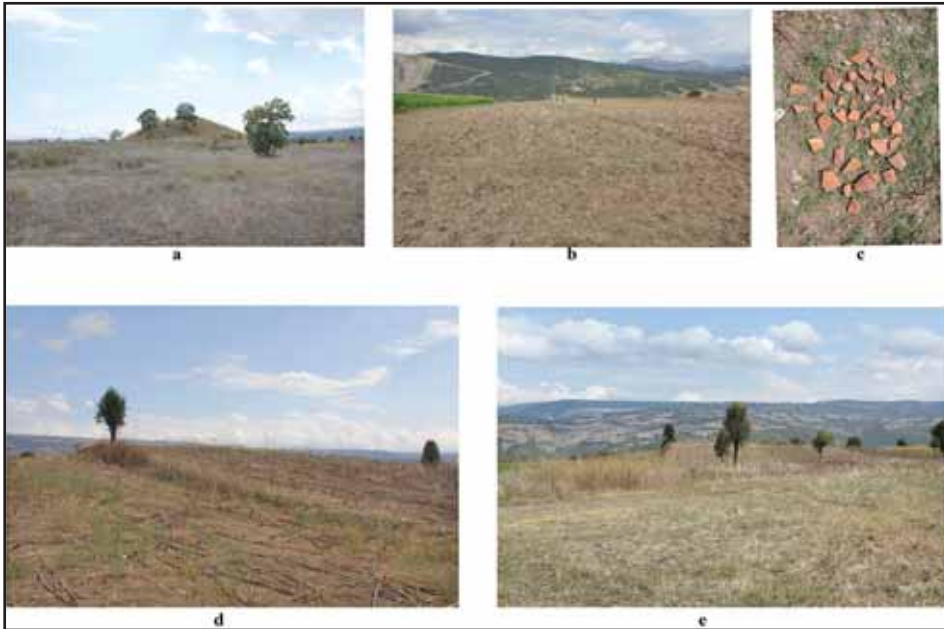
Vezirköprü merkezinin 10 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Mahalle camisinin altında ve girişinde iki adet sütuna rastlanmıştır. Mahallenin Arpalık Mevkii'nde ise bir tümülüs tespit edilmiştir. Aydoğdu Mahallesi'nin 2 km. kuzeyinde ormanlık bir alanda bulunan 6 m. yüksekliğe ve 10 m. çapa sahip tümülüsün doğu kenarı 10x5 m. ölçülerinde tahrip edilmiştir. Tepe kısmı da büyük ölçüde aşınmıştır (Resim: 14i).

SONUÇ

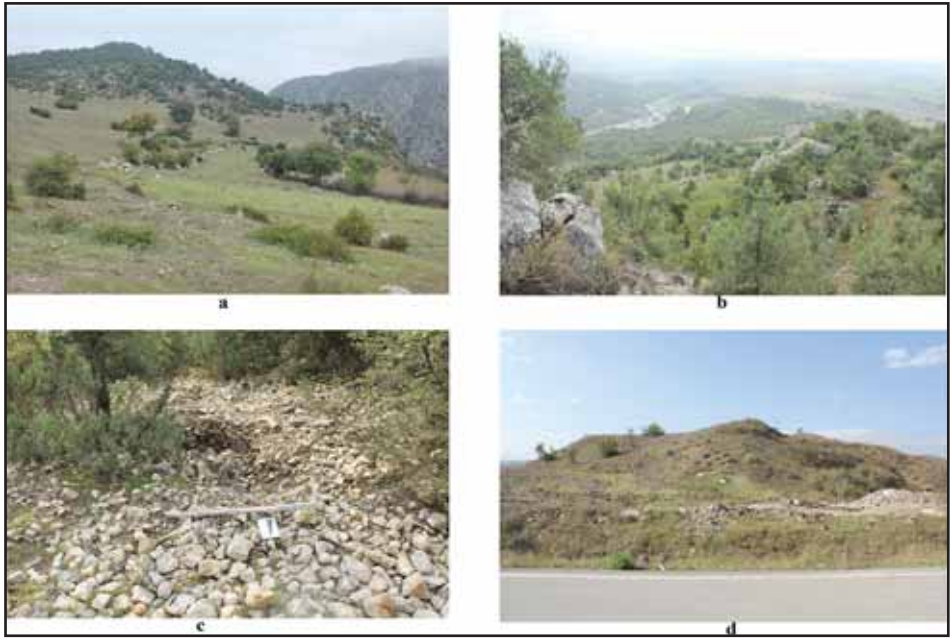
Neoklaudiopolis Antik Kenti'nin lokalizasyon sorununu çözmek ve kentin yayılım alanını tespit etmek amacıyla, beş yıllık bir çalışma takvimi kapsamında hazırlanan projenin bu yıl ilki, yapılan kısmı Vezirköprü İlçesine bağlı 27 Mahalle/köyde gerçekleştirilmiştir. Bu sezon yürütülen çalışmaların odak noktasını ise özellikle Vezirköprü'nün kuzey doğusu, doğusu ve güney doğusundaki Roma kalıntılarının yoğunlaştığı İstavloz (İstavroz) Çayı çevresinde bulunan mahalleler oluşturmaktadır. Bu çalışmalar sırasında, 16 tümülüs, 3 kale ve 4 yamaç yerleşimi, 1 höyük, 15 adet taş sandık ve kaya mezarı, 6 adet köprü ve mimari yapı kalıntısı, çok sayıda işlik, pres denge ağırlığı, sütun, sütun başlığı ve altlığı, lahit, mimari yapı elamanı, mezar steli, mil taşı ayrıntılı bir şekilde araştırılarak kayıt altına alınmıştır. Birçok bölgede tarihlemek amacıyla nitelikli seramiklerden etütlük örnekler toplanmıştır. Çalışmalar sırasında tespit edilen devşirme malzemeler ağırlıklı olarak Roma ve Bizans dönemlerine aittir. Tespit edilen tümülüs ve yamaç yerleşimlerinde çok sayıda kaçak kazı çukurunun görülmesi bölgede yoğun bir definecilik faaliyetinin yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Yerleşim alanlarında özellikle Demir, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramiklerinin yoğunlaştığı izlenmektedir. Köylerde ele geçen devşirme mimari yapı elamanları ise Neoklaudiopolis Antik Kenti'nin kalıntılarının geniş bir alana yayıldığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Resim: 2

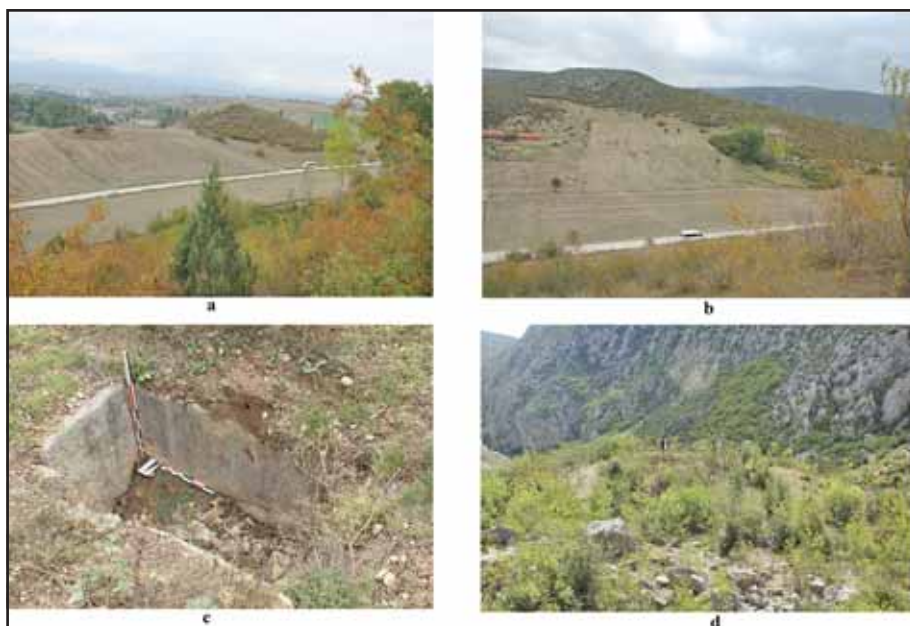
Resim: 3

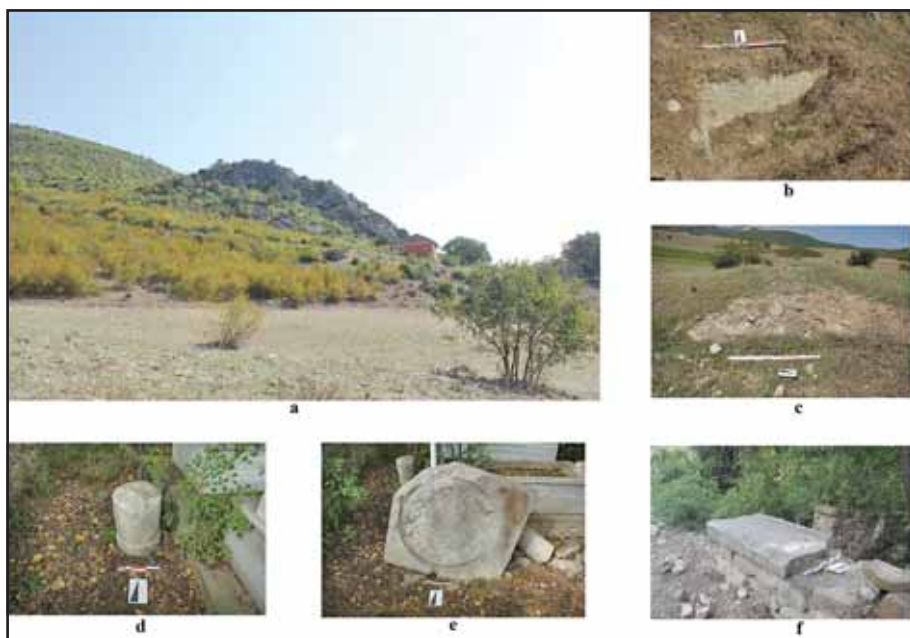
Resim: 4

Resim: 5

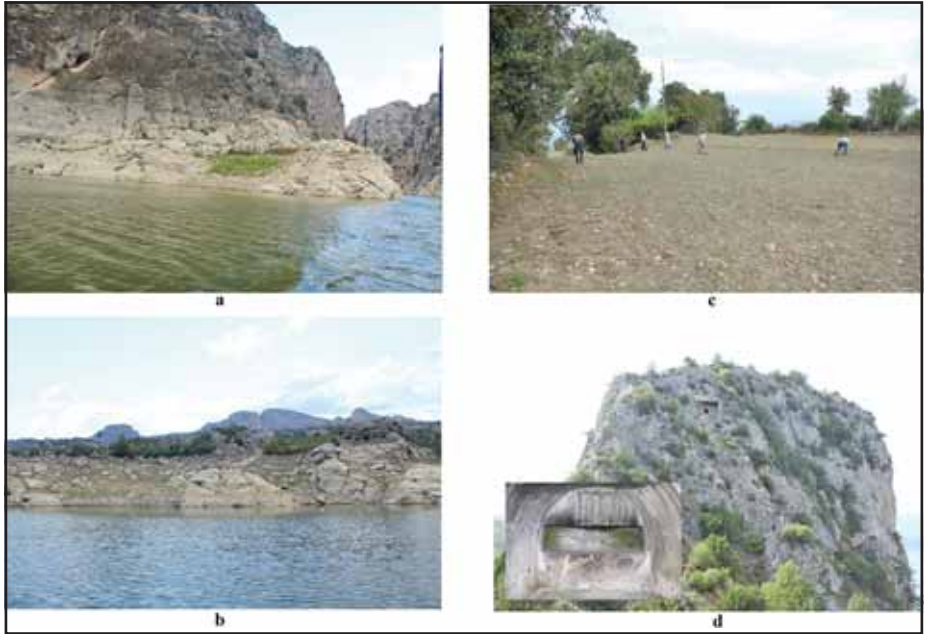
Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

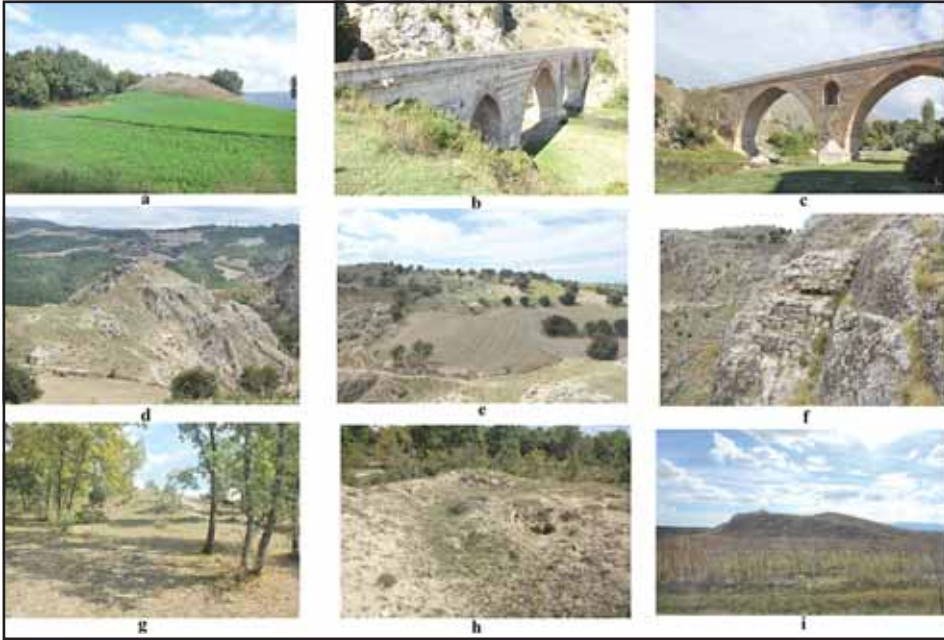
Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

İZMİR MERKEZİ GÜNEY İLÇELERİ 2018 YILI MİMARİ TESPİT ÇALIŞMASI

Ali Kazım ÖZ*
Barış GÜR

GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sağlanan izin ve Gaziemir Belediyesi'nin desteği sayesinde, İzmir ili, Gaziemir ilçesinde arkeolojik kalıntı ve mimari tespit çalışmalarına başlanmıştır. Çalışmalar; Bakanlık Temsilcisi olarak Ark. Meltem Doğan Şimşek denetiminde Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim elemanları ve öğrencileri ile birlikte yürütülmüştür¹. 04-15 Eylül 2018 tarihleri arasında, Gaziemir ve Güzelbahçe ilçelerinde önceden belirlenen alanlarda arkeolojik araştırma ve mimari tespit çalışmaları yapılmıştır. Çalışmalarda antik yerleşim izlerinin yanı sıra su kemerleri, kaleler, kutsal alanlar, tümülüsler ve değirmenler tespit edilmiştir. Sonuçlar; Yerleşimler, Savunma Yapıları, Su Yapıları ve Mezar yapıları şeklinde gruplanmış ve WGS 84 koordinat sistemine göre haritaya işlenmiştir (Harita: 1-2).

1. YERLEŞİMLER

1.1. Aktepe Yerleşimi

Araştırmamanın ilk çalışma alanı olarak Gaziemir, Aktepe Mahallesi sınırları içinde yer alan Emrez Mevkii'nde inceleme yapılmıştır. Çok sayıda seramik buluntunun yer aldığı yamaç yerleşiminde çeşitli duvar kalıntılarının yanı sıra bir adet 1,32 m çapında ve 0,79 m yüksekliğinde andezit taşından buğday öğütme teknesi bulunmuştur. Yerleşimin biraz ilerisinde Akpınar Su yolu'na ait su kanalı, havuz ve su kemeri kalıntıları yer almaktadır. Bölge Kentsel Dönüşüm kapsamında kaldığı için acilen sit alanı olarak tescillenmesi gerekmektedir (Resim: 8).

* Doç. Dr. Ali Kazım ÖZ., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tınaztepe Kampüsü, 35160 Buca, İzmir/TÜRKİYE, ali.oz@deu.edu.tr
Dr. Öğr. Barış GÜR., Üyesi Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Müzecilik Bölümü, Tınaztepe Kampüsü, 35160 Buca, İzmir/TÜRKİYE.

¹ Mimari tespit çalışmalarına, Tarihçi Ercan ÇOKBANKİR ile DEÜ Arkeoloji Bölümü öğrencileri; Şeyda GÜDEOĞLU, Osman CAN, Şaheser Nurcan DOYMAZ ve Uğur AKARSU özverili çalışmalarıyla katkı sağlamışlardır.

1.2. Tepetarla

Gaziemir'in iki km batısında Damlacık sırtlarında yer alan düzlük, Zeytinlik Tepetarla olarak anılmaktadır. Etrafı duvarla çevrili yaklaşık 64x62 m boyutlarında kareye yakın alanın yakın zamana kadar çiftlik olarak kullanıldığı bilinmektedir. Çevre duvar kalınlığı değişmekle birlikte ortalama 0,90 m genişliğindedir ve kireç harçlı moloz taşlarla inşa edilmiştir. Arazide tespit edilen ve çift kanatlı bir kapıya ait 40 cm genişliğindeki bazalt eşik taşı önemli bir yapıya işaret etmektedir. Alanın genelinde geç dönem seramik parçaları görülmesine rağmen az sayıda da olsa *terra sigillata* örneklerine rastlanmıştır. Bu yüzden Tepetarla yerleşiminin Roma döneminden itibaren kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Çevrede bulunan su künkleri de erken dönemlerde Seydiköy'ün su ihtiyacını karşılayan bir iletim hattına ait olmalıdır. Künklerin içindeki yaklaşık dört cm kalınlığındaki kalkerli tortu tabakası (*sinter*) bu hattın uzun yıllar kullanıldığını göstermektedir².

1.3. Kıran Mevkii

2018 çalışmalarının son gününde Gaziemir'in batısındaki taş ocakları yolu takip edilerek Cıngıltepe eteklerindeki Kıran Mevkii'ne ulaşıldı. Yerleşimden uzak bir çiftlik arazisi olduğu anlaşılan bölgede az sayıda seramik ve Bizans çatı kiremidi parçaları bulunmuştur. Yaklaşık 12x10 m boyutlarındaki bir yapıya ait duvarlara ait temel kalıntıları halen görülebilmektedir.

1.4. Hamidiye Yerleşimi

Güzelbahçe İlçesi'ne ait haritalarda Höyük Tepe olarak adlandırılan +560 m rakımlı tepede ne yazık ki ismiyle özdeşleşen bir buluntu elde edilememiştir. Fakat yol üzerinde Hamidiye Mahallesi olarak adlandırılan küme evlere rastlanmıştır. Kırsal mimari örneği olması açısından buradaki evler ve mezarlar kayıt altına alınmıştır. Çevrede bulunan az sayıdaki Bizans kiremit parçaları yerleşimin öncesi hakkında bilgi vermektedir.

1.5. Levanten Yerleşimi

Gaziemir'in aşağı kesimi Kazamir, yukarı mahallesi ise yakın zamana kadar tepede mezarı bulunan Seyyid Mükremiddin'den dolayı hem Türk, hem

² Roma su kemerlerindeki kanalların içindeki tortu tabakasının 180 yılda 20 cm kalınlığa ulaşabileceği hesaplanmıştır (Sürmelihiindi G., Passchier C. W. "A High-Resolution Archive for Palaeo-Environmental Studies: Calcareous Sinter in Ancient Aqueducts", *IWA Regional Symposium on Water, Wastewater and Environment: Traditions and Culture*, 1331-1341, Patras). Buna göre; Tepetarla su hattı en az 40 yıl kullanılmış olmalıdır.

de Rum halk tarafından Seydiköy olarak anılmıştır. 18. yüzyılda Osmanlı ile Avrupa arasında gelişen ticari ilişkiler sonucunda çok sayıda Avrupalı tüccar İzmir'e yerleşmiştir. Levanten (doğuda yaşayan Avrupalı) olarak adlandırılan bu grubun işyerleri kent merkezinde olmasına rağmen, konaklamak için İzmir çevresindeki Buca, Bornova ve Seydiköy gibi köyleri tercih etmişlerdir. Seydiköy'e yerleşen aileler arasında van Dam, Sherard, van Lennep, de Hochepped, Lee ve Fremaux aileleri sayılabilir³. Ayrıca buradaki Rum nüfus arasından Fotiadis, Foscolo, Hanioti ve Mavroudi gibi bazı önemli kişiler de çıkmıştır.

Ne yazık ki isimlerini saydığımız bu kişilerin yaşadığı köşk ve konaklardan hiçbirisi günümüze kadar gelememiştir. 1922 yılındaki büyük isyan ve sonrasında bu binalar terkedilmiş, hem bireysel tahribat hem de imar faaliyetleri nedeniyle kullanılamaz hale gelmiştir. Zamanında bölgenin en güzel yapısı olan Hochepped Konağı'nın bugün sadece temelleri ve bahçe kapısı görülebilmektedir. 4,67 m yüksekliğindeki kemerli kapı kalıntısının genişliği yandaki duvarlarla birlikte 4,31 m olarak ölçülmektedir. Arazi sahibi olarak Hollanda büyükelçiliği görülmesine rağmen, şimdiye kadar kapsamlı bir koruma gerçekleştirilememiştir. Bunun dışında, 19. yüzyıl Gaziemir'inden kalan eserler olarak; kaderine terkedilmiş bir Şarap Fabrikası, 1528 tarihli İzmir Dizdarı Hasan Ağa'nın inşa ettirdiği tarihi çeşme, Seydiköy istasyon binası ve yanındaki Edhem Bey Evi (Fotiadis Konağı) sayılabilir.

2. SAVUNMA YAPILARI

2.1. Çatalkaya Kalesi

Literatürde Çatalkaya, Kaleboynu veya Cihanbeğendi olarak adlandırılan kale, Gaziemir İlçesi'nin güneybatısında kalmaktadır. Yaklaşık 344x42 m boyutlarındaki kale, kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır (Çizim: 1). Kalenin Gaziemir Ovası'na bakan doğu yamaçlarında kayalık olmasından dolayı duvar izine rastlanmamıştır. Surlar temel seviyesinde Helenistik dönem özellikleri gösterirken, üst kısımlarda Bizans Dönemi eklentileri görülmektedir (Resim: 1). Helenistik sur duvarının kalınlığı 1,38 m ile 2,06 m arasında değişirken, Bizans duvarının genişliği 1,04 m olarak ölçülmektedir. Kalenin batı surunun ortalarına doğru 4,90x5,28 m boyutlarında kare planlı bir kule yer almaktadır. Kuleyi çevreleyen düzgün kesme taş bloklardan oluşan duvarın kalınlığı 1,48 m ile 1,83 m arasında değişmektedir. Kulenin

³ <http://www.levantineheritage.com/note77.htm>

hemen güneyindeki bir açıklık ve *bastion* izlenimi veren duvarlar, kaleye giriş için en uygun yer olarak görünmektedir.

Ele geçen seramik buluntular da kalenin tahmini kullanım evrelerini destekler niteliktedir. Seramik buluntular arasında en dikkat çekici parça, bir kaçak kazı çukurundan çıkan tama yakın 22 cm'lik balık tabağıdır (Resim: 2). Kısa bir kaide ile yükseltile siyah firnisli düz tabak Geç Klasik-Helenistik dönem seramiğinin en bilinen formlarından biridir⁴. Ayrıca, Klasik dönemden Bizans dönemine kadar geniş bir yelpazeye sahip seramik parçaları yoğun bir biçimde araziye yayılmışlardır⁵. Görece çevresinden ele geçen bir yazıt bu bölgedeki yerleşimlerin tarihini Arkaik döneme kadar götürmektedir⁶.

2.2. Akçakaya Kalesi

İzmir kent merkezine en yakın savunma sistemi olarak görülen Akçakaya⁷, Gaziemir-Karabağlar sınırında Kızıldağ'ın (*Mastousia*) eteklerinde yer almaktadır. Bölge, İzmir 1 Nolu Koruma Kurulu tarafından 1990 yılında koruma altına alınmıştır. Konum itibarıyla hem Gaziemir Ovası'na hem de İzmir Körfezi'ne hâkimdir. Yaklaşık 65x40 m boyutlarındaki kalenin surları (Çizim: 2), Geç Klasik döneme uygun *isodomos* düzeninde ve yerel pembe kireçtaşından yapılmıştır. Surların güneybatısındaki doğal bir geçit vasıtasıyla kaleye ulaşılabilirdiği görülmektedir. Kale üzerindeki bir sarnıç, basamaklı bir kutsal alan ve çok sayıda buğday öğütme taşı hemen dikkati çekmektedir. 3,86x2,82 m boyutlarında oval biçimli sarnıcın ölçülebilen derinliği 4,70 metredir. +417 m rakımlı zirvede yer alan ve Roma dönemi özellikleri gösteren sarnıcın harçlı duvarları, yaklaşık 30 cm yüksekliğinde kesme taş bloklarla örülmüştür.

Kalenin içinde zirveye yakın bir noktada kutsal alan izlenimi veren, anakaya oyularak oluşturulmuş, yaklaşık 2,80x2,10 m boyutlarında basamaklı bir platform görülmektedir (Resim: 3). Doğuya bakan yapıya iki basamak ile çıkıldıktan sonra yanlarında yükseltile olan, 1,39x0,94 m ölçülerinde, taht formunda bir platformla karşılaşılmaktadır. Platformun arkasında bir niş ve nişten sarnıca doğru giden, anakayaya oyulmuş bir kanal bulunmaktadır.

⁴ Edwards G. R. *Corinth VII-III, Corinthian Hellenistic Pottery*, (Ed.), Princeton, New Jersey, 1975. 41, pl. 46, fig. 132. Rotroff S. I. *The Athenian Agora XXIX, Hellenistic Pottery*, Princeton, New Jersey, 1997. 315-317, fig. 709-733.

⁵ Tuna N. "İonia ve Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzey Araştırması, 1984", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3, 209-225. Ankara. 1986.

⁶ Meriç R. Nolle J. "Eine Archaische Inschrift aus dem Gebiet von Smyrna", *Chiron*, 18, 225-232, 1988.

⁷ Weber G., "Akdsché-Kaja. Eine unbekannte Felsburg bei Smyrna", *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 10, 212-216, 1885

Kutsal alanın etrafında boyutları 48x24x12 cm ve 46x26x18 cm olan fakat binliçli olarak parçalara ayrılmış iki adet granit öğütme taşı ele geçmiştir. Benzer öğütme taşları, Olynthos Değirmeni veya Roma'da *mola trusatalis* (baskı değirmeni) olarak adlandırılan değirmenlerde besleme hunisi olarak kullanılmaktaydı⁸. Ayrıca aynı yerde kırılmış halde 39x23x12 cm ölçülerinde tuf taşından buğday teknesine de rastlanmıştır. Tüm bu özellikler nedeniyle bu alanın, tarım ve bereketle ilgili bir basamaklı sunak olduğu varsayılmaktadır. Benzer sunaklara Arkaik dönemden⁹ Roma dönemine¹⁰ kadar ana tanrıça kültüyle bağlantılı bölgelerde, özellikle Frigya'daki Kybele kutsal alanlarında¹¹ sıklıkla rastlanmaktadır.

Akçakaya kalesinin doğu eteklerinde yaklaşık +369 m seviyelerinde bir yerleşime ait duvar kalıntıları görülmektedir. Kuzey-Güney yönünde teraslar halinde görülen duvarlar, birbirine paralel tasarlanmış çeşitli boyutlarda mekânlara aittir. Güneye doğru yaklaşık 146 m takip edilebilen duvarların en fazla 25 m kadar uzunluğa sahip olduğu tespit edilmiştir¹². Yerleşim yerindeki seramikler kale ile aynı döneme (Geç Klasik-Bizans arası) ve özelliklere sahip parçalardan oluşmaktadır (Resim: 4). Ayrıca yüzeyde bulunan yerel kireçtaşından bir sütun, bir *mortarium* (buğday öğütme çanağı), cam ve seramik cürufları bu bölgede endüstriyel üretime yönelik bir yerleşme olduğunu kanıtlamaktadır.

2.3. Sivrice Tepesi

Güzelbahçe – Urla sınırında yer alan Sivrice Tepesi Kilizman Kalesi olarak da adlandırılmaktadır. Sur duvarlarının mimari özellikleri ve yüzeyde çok sayıda bulunan sırlı seramikler, kalenin Bizans döneminde inşa edildiğini göstermektedir. Fakat önceki araştırmalarda Orta Tunç Çağı¹³ ve Klasik döneme¹⁴ kadar giden seramik buluntulara rastlanmıştır. Sivri bir tepenin

⁸ Frankel, R. "The Olynthus Mill, Its Origin, and Diffusion: Typology and Distribution", *AJA*, 107, 1, 1-21. 2003.

⁹ Delos basamaklı sunak için: Hoffmann H. "Foreign Influence and Native Invention in Archaic Greek Altars", *AJA* 57, 3, 189-195, 1953.

¹⁰ Ara Pacis (Barış Anıtı) sunağının iç bölümü için: Sieveking J. "Zur Ara Pacis Augustae", *JÖAI*, 10, 175-190, 1907.

¹¹ Tamsü Polat R. "Yeni Buluntular Işığında Phryg Kaya Altarları ve Bir Tipoloji Önerisi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 1, 203-222, 2010.

¹² 1974 yılında Arkeolog Dr. Musa Baran tarafından hazırlanan Müze Raporu'nda, çizimi ve fotoğrafları verilen kalıntıların yaklaşık 30x34 m boyutlarında avlulu bir yapıya ait olabileceği ifade edilmektedir.

¹³ Caymaz T., "Urla Yarımadası Prehistorik Yerleşimleri", *Arkeoloji Dergisi*, 2008/1, 1-41, 2008

¹⁴ Ersoy Y., Koparal E., "Klazomenai Khorası ve Teos Sur İçeri Yerleşim Yüzeyi Araştırması 2006 Yılı Çalışmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 25, 3, 47-70, Ankara, 2008.

etrafını saran kale, 134x118 m boyutlarında üçgen formlu bir plana sahiptir (Çizim: 3). Kalenin girişi batı yöndeki 2,35 metrelik bir açıklıktan sağlanmaktadır. 1,29 m kalınlığındaki sur duvarları üzerinde 0,61 m genişliğinde mazgal duvarları bulunmaktadır. Kalenin sadece güneydoğu köşesinde bir kule kalıntısı bulunmaktadır. 2,28x2,07 m ölçülerindeki kule anakayanın üzerine harçlı moloz taşlarla inşa edilmiştir.

Geç Bizans dönemine ait kaledeki ana kayaya oturtulmuş sur duvarları, yüzlerde düzensiz büyük, aralarda daha ufak taşlarla horasan harcı kullanılarak inşa edilmiştir. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde "Urla Kalesi" olarak adlandırılan kalenin, kayalık bir yerde kurulduğunu, Beylikler, Osmanlılar ve Bizanslılar arasında defalarca el değiştirdiğini, nihayetinde Fatih Sultan Mehmet zamanında tekrar kullanılmasını engellemek amacıyla yıkılıp harap edildiğini yazmaktadır¹⁵. Yüzeyde bulunan çok sayıda Bizans ve Osmanlı dönemi sırlı seramik parçaları bu görüşü desteklemektedir (Resim: 5).

Kale içindeki bir diğer mimari kalıntı, nispeten daha düz olan batı yamaçlarındaki sarnıç kalıntısıdır. 11,10x5,75 m boyutlarındaki sarnıcın duvarlarında yalıtım harcı görülmesine rağmen çatı örtüsüne ait bir bulgu yoktur. Sarnıçta yer yer kullanılan tuğlaların boyutları 26x12x3 cm olarak ölçülmüştür. Bu özelliklere dayanarak sarnıcın da kale ile birlikte Geç Bizans döneminde inşa edildiği düşünülmektedir.

3. SU YAPILARI

3.1. Kırmızı Değirmen

Gaziemir İlçesi'nin güneydoğusundaki Kısık Mevkii'nde başlayan Akpınar Suyolu'na ait mimari kalıntılar tespit edilmiştir (Harita: 2). Su kaynağı günümüzde Kısık Organize Sanayi Bölgesi içinde yer aldığı için herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Fakat kaynaktan yaklaşık 1,5 km batıda, Akpınar Suyolu'na ait mimari kalıntılara rastlanmıştır. Günümüzde Saraçoğlu Çiftliği sınırları içinde yer alan bir değirmen kalıntısı ve değirmene su sağlayan bir kanal tespit edilmiştir. Yerel halk tarafından Kırmızı Değirmen olarak adlandırılan bu yapı 20. yüzyıla kadar, Gaziemir çevresindeki tüm çiftçiler tarafından kullanılmıştır. 12,65x5,85 m boyutlarındaki yapının beden duvarları ayakta olmasına rağmen, üst yapı tamamen değişmiş ve şu anda çiftliğin ardiye deposu olarak kullanılmaktadır. Yapının önündeki beş ve yanlardaki ikişer adet kemerli pencere halen seçilebilmektedir. Pencere kemerleri; 19.

¹⁵ Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz 1671-1672*, İstanbul, 1935

Yüzyıla ait diğer yapılarda da sıklıkla karşımıza çıkan 28x14x4 cm boyutlarındaki tuğlalarla oluşturulmuştur.

Değirmenin suyunu sağlayan 1,45 m genişliğindeki su kanalı, Akpınar Suyolu'na dik bir şekilde doğu-batı yönünde 18,50 m kadar izlenebilmektedir. Doğuda zemin seviyesinden başlayan kanal, batı ucunda 4,12 m yükseklikten değirmene su akıtmaktadır. Su değirmeninin çıkırık ve öğütme mekanizmalarına ait hiçbir buluntuya rastlanmamasına karşın, mimari ve yapısal özellikleri nedeniyle 18.-19. yüzyıl yapısı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle yapı ve çevresinin 3. Derece Sit Alanı olarak koruma altına alınması önerilmektedir.

3.2. Kemer I (Kemerboğazı)

Akpınar Suyolu'na ait kalıntılar arasında en önemli keşif, G. Weber tarafından 1899 yılında bahsedilen I. numaralı su kemeridir (Resim: 6). Literatürde geçmesine rağmen kemerin lokalizasyonu ve son durumu hakkında geçerli bir bilgi yoktur. Kemer Boğazı olarak adlandırılan mevkide, Gaziemir Belediyesi'ne ait Sarnıç Göleti yakınında ve Piriç Deresi üzerinde bulunan kemer, günümüzde Saraçoğlu Çiftliği sınırları içinde yer almaktadır. Aqueduct'un dere üzerinde yer alması gereken kemerleri yıkıldığı için su hattı iki parça duvar halinde günümüze kadar ulaşabilmiştir. Güney duvarı, +140 m seviyesinde ilerleyen Akpınar Suyolu'na dik bir şekilde, dere yatağını geçmek üzere 50 m kadar takip edilebilmektedir. Başlarda 1,60 m olan duvar kalınlığı, kemerlere yaklaştıkça 2,02 metreye kadar genişlemektedir. Ayrıca temel seviyesinde, menba yönünde 1,20 m uzunluğundaki üçgen selyaranlara ait izler de görülebilmektedir. Duvarın en yüksek noktası dere yatağından 3,25 m yukarıda ölçülmüştür.

Kuzey duvarı ise; güney duvarından yaklaşık 20 m sonra aynı doğrultuda devam etmektedir. 2,04 m kalınlığındaki duvar, 6,35 m uzunluğunda ve 2,60 m yüksekliğinde bir blok olarak tespit edilmiştir. Su hattı, tarlaların ve ormanın içinden yer yer 200 m daha takip edilebilmektedir. Akpınar Suyolu'nun, antik Smyrna kentindeki Zeus Akraios Tapınağı'na su sağlamak için, MS 1. yüzyılda inşa edilmiş ve MS 2. yüzyılda da esaslı bir onarım görmüştür¹⁶. Kemer I'de tespit edilen duvarlar, içi moloz taşlarla ve harç tabakasıyla sıkıştırılmış, cidarı kesme taş kaplama olan *opus incertum* tekniğinde inşa edilmiştir. Bu yüzden suyolunun onarım tarihi olan Roma İmparatorluk Dönemi'ne uygun bir mimari düzene sahip olduğu söylenebilir.

¹⁶ CIG II, *Corpus Inscriptionum Graecarum*, (Ed: A. Böckh), Pars XIV. Inscriptiones Lydiae. 3146-3147, Berlin: Officina Academica, 1843.

3.3. Kemer IV (Uzundere)

Gaziemir İlçesi'nin kuzeybatısındaki Uzundere Deresi'nin ovaya yaklaştığı Aktepe bölgesinde bir su yoluna ait olabilecek kalıntılar tespit edilmiştir. Akpınar Suyolu üzerinde G. Weber tarafından 1899 yılı haritasında yeri belirtilen IV. Su Kemer'i'nin bu yapı kalıntısı olabileceği düşünülmüştür¹⁷. II. Su Kemer'i'nin Adnan Menderes Havalimanı ve III. Su Kemer'i'nin ise Ege Serbest Bölgesi sınırları içinde kaldığı belirlenmiş ve bu yüzden tespitleri yapılamamıştır. Aktepe bölgesi kent merkezinde olduğu ve yakın zamanda kentsel dönüşüm kapsamında çok katlı yapılar yapıldığı için su kemeri fazlasıyla tahrip olmuştur. Günümüze kadar gelen kalıntılar, derenin güney kıyısındaki 6,90 m genişliğinde ve 3,40 m yüksekliğindeki harçlı ve moloz taşlarla yapılmış olan duvar parçalarıdır. Genişliği itibariyle bu yapının hem ulaşım yolu hem de su yolu olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca hemen güneydeki yerleşimin ortasında açılan bir kaçak kazı çukurunda su kanalı olabilecek bulgulara rastlanmıştır. Burada 2,10 m teras duvarı üzerine yerleştirilmiş 0,90 m genişliğinde Horasan harçlı bir su kanalı halen görülebilmektedir. Akpınar Suyolu'na ait olduğu düşünülen su kanalının deniz seviyesinden yüksekliği +109 m olarak belirlenmiştir. Yüzeyde görülen seramikler çoğunlukla Geç Roma ve Bizans günlük kullanım kapları şeklindedir.

3.4. Kemer V (Günaltay)

Akpınar Suyolu'nun izlerinin araştırılması kapsamında Karabağlar İlçesi, Günaltay Mahallesi sınırları içinde bir su kemeri ait kalıntılara rastlanmıştır. Bu yapının Weber tarafından 1899 yılında bahsedilen V. Su Kemer'i olabileceği düşünülmüştür. Dere üzerine gelen kemerleri yerinde olmadığı için kuzey ve güney bölümü arasında 21 metrelik bir boşluk vardır. Kuzey ayağının büyük kısmı gecekondular altında kalmış olmasına rağmen 5,63 m genişliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Güney ayağı ise su kemeri hakkında nispeten daha fazla bilgi vermektedir. Günümüzde 5,70 m genişliğe ve 4,60 m yüksekliğe sahip kemerin üzerindeki su kanalı yaklaşık 80 m daha takip edilebilmekte, daha sonra tepe eğimini izleyerek güneye doğru devam etmektedir. Temel seviyesinde Roma dönemine uygun kesme taş bloklarla inşa edilen kemer duvarlarının üst kısımları Osmanlı dönemi özellikleri göstermektedir. +98 m seviyesindeki su kanalının genişliği giderek azalmakta, 2,63

¹⁷ Weber, G. *Die Wasserleitungen von Smyrna 2*, Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Institut, Band XIV, 167-188, Berlin, 1899. 174, Taf. 2.

metreden 0,95 metreye kadar düşmektedir. Kemer IV ve Kemer V arasındaki 3,270 metrelik mesafede su kanalının seviyesi 11 m (109 – 98 m) düştüğüne göre su hattının eğimi % 0,34 olarak belirlenmiştir. Bu durumda, yaklaşık altı km uzakta olduğu varsayılan Zeus Akraios tapınağının denizden yüksekliği 77 m (98 – 21 m) civarında olmalıydı. Bu seviye; Konak ilçesi, Halil Rıfat Paşa mahallesindeki Akarcalı Camisi'nin bulunduğu yerle örtüşmektedir.

3.5. İncirlidere Su Kemeri

Gaziemir ile Tepetarla arasında yer alan İncirlidere üzerinde sadece yan duvarları ayakta kalmış bir su kemeri tespit edilmiştir (Resim: 7). Tepetarla'da bulunan su hattının devamı olan bu su kemeri sayesinde, ilçe merkezine ve hatta Akpınar Suyolu'na içme suyu sağlandığı anlaşılmaktadır. Osmanlı dönemi özellikleri gösteren kemer duvarları arasında, dere üzerine gelen kısımda 12,32 metrelik bir açıklık vardır ve bu bölümdeki kemerlere ait hiçbir kalıntı korunmamıştır. Yapının doğu ayağı içinden 14 cm künk geçen bir su kanalı formundadır. Kanalin ölçülebilen uzunluğu 5,13 m, yüksekliği 2,75 m ve genişliği ise 0,82 m olarak tespit edilmiştir. Batı ayağı nispeten daha geniş ve yüksek olmakla birlikte her iki yönde selyaranlara sahiptir. 3,10x1,12 m boyutlarındaki kemer parçası 5,50 metreye kadar yükselebilmektedir.

4. MEZAR YAPILARI

4.1. Esbaş Tümülüsü

Smyrna Kent merkezine dokuz km uzaklıkta olan Gaziemir Ovası, antik kent topraklarına güneyden giriş yolu üzerinde yer almaktadır. Antik dönem kent planlamasında alışıldığı üzere, şehre giriş noktaları ve dış mahalleler genellikle mezarlık (*nekropolis*) olarak kullanılmıştır. İzmir teritoryumunun en önemli bölgesi sayılan Gaziemir Ovası, Tekke Dağı ile Kozağaç Tepesi arasında yer almakta ve ünlü Meles Çayı (Yeşildere, Yobaz Deresi) ile beslenmektedir. İzmir'e en uygun giriş sayılan ve antik başkent Efes ile arasındaki ilişkiyi güçlendiren bu yol üzerine mezar ve tümülüslerin yapılması kaçınılmazdır.

Günümüzde bu tümülüslerden sadece ikisinin yeri bellidir: Birincisi Ege Serbest Bölgesi (ESBAŞ) içinde yer almaktadır. Özel bir izinle girilebilen Tümülüs yaklaşık 60 m çapında ve 15 m yüksekliğindedir. İlk sekiz metresinin kumtaşı anakaya olduğu ve bunun *krepsis* (çevre duvarı) olarak kullanıldığı, geri kalan yedi metrede ise sıkıştırılmış yığma topraktan bir tepelik yaratıldığı görülmektedir. Tepe üzerinde derin kaçak kazı çukurları olmasına rağmen

henüz mezar odasına ulaşıldığına dair bir belirti veya buluntu yoktur. Weber 1899 haritasında verilen III. su kemerinin de ESBAŞ içindeki dere üzerinde yer aldığı fakat dere ıslahı ve fabrika inşaatları sırasında yıkıldığı düşünülmektedir. 2018 yılı çalışmalarında yerel halk tarafından Tümülüs olabileceği ileri sürülen iki alanda daha inceleme yapılmış fakat kesin bir sonuç elde edilememiştir. Bu alanlar; Gaziemir Sakarya Mahallesi sınırları içindeki 59 ada, 1 parsel ile 1833 ada ve 3 parsellerdedir.

4.2. Optimum Tümülüsü

Optimum Alışveriş Merkezi'nin bulunduğu alanda yer alan Tümülüs, İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 24.10.2008 tarih ve 3577 sayılı kararı ile koruma altına alınmıştır. Fakat daha sonra Tümülüs 50 m öteye taşınarak, bölgeye imar izni verilmiş ve Alışveriş Merkezi yapılmıştır. Günümüzde bu alanda orijinal tümülüsten az sayıda mimari blok ile yeniden yapılmış imitasyon bir Tümülüs yükselmektedir.

SONUÇ

İzmir Merkezi Güney ilçeleri 2018 Yılı Mimari Tespit Çalışması kapsamında 12 günlük sürede 14 farklı alanda araştırma gerçekleştirilmiştir. Gaziemir ve Güzelbahçe ilçe merkezlerinin dışında kalan alanlarda, genellikle kırsal bölgelerdeki kalıntılar çalışma kapsamına alınmıştır. Arkeolojik ve mimari kalıntıların Geç Klasik dönemden (MÖ. 4. yüzyıl) başlayarak Geç Osmanlı dönemine (19. yüzyıl) kadar geniş bir zaman dilimine ait olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki yerlerin çoğu tescilli olmasına rağmen yeniden gözden geçirilmiş, eksik rölöve ve belgeleme çalışmaları yapılmış ve yedi farklı alan hakkında tescil önerisi getirilmiştir. Bu alanlar; Aktepe Yerleşimi, Aktepe Su Kemer, Kırmızı Değirmen, Kemerboğazı Su Kemer, Tepetarla Yerleşimi, İncirli dere Su Kemer ve Kıran Mevkii'dir.

Araştırmalar sonucunda 2 Geç Klasik/Helenistik kale, 1 Bizans kalesi, 5 Geç Roma/Bizans yerleşimi, 1 Levanten yerleşimi, 3 su kemeri ve 2 tümülüs tespit edilmiştir. Özellikle su yapılarının yoğunluğu Gaziemir kırsalının ve Akpınar Suyolu'nun İzmir kenti için çok eski çağlardan beri en önemli su kaynağı olarak kullanıldığını göstermektedir. Savunma yapılarının da taşra yerleşimlerinin yanı sıra antik Smyrna kentinin ulaşım yollarını ve su kaynaklarını da korudukları düşünülmektedir. Özellikle MÖ 4. yüzyıldaki, Pers satraplık sistemindeki bozulmalar, Yunan kentlerinin isyanı ve Makedon Krallığı tehlikesi gibi nedenlerle antik Smyrna çevresine (*khora*) çok sayıda

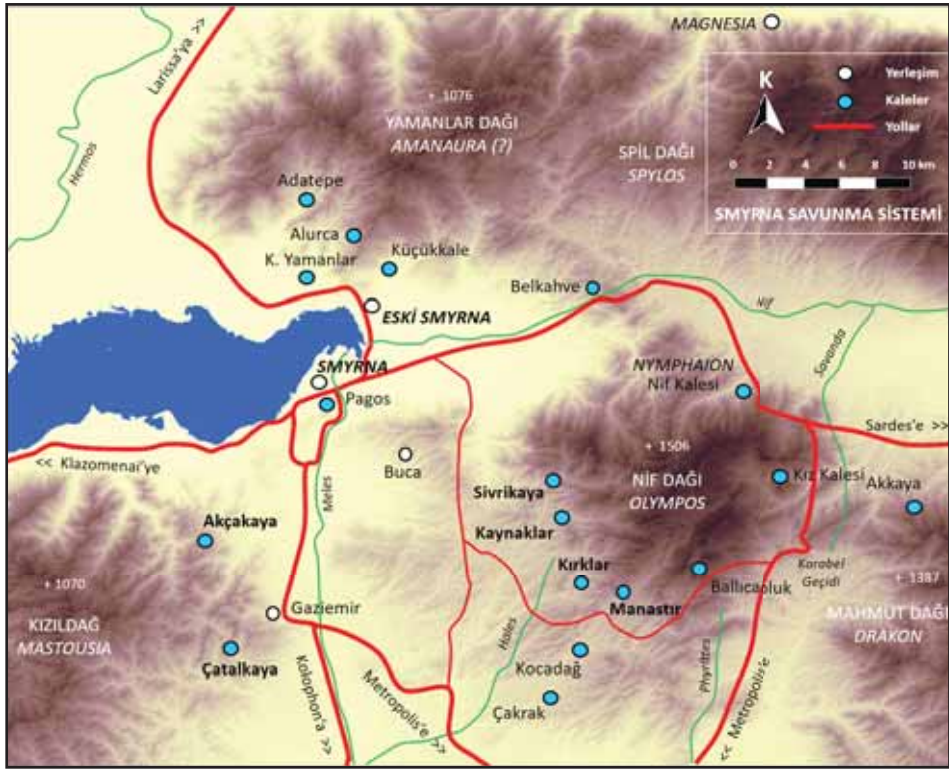
askeri garnizon yapıldığı bilinmektedir¹⁸. Belli bir sistemle yapılan bu garnizon/kalelerin, Buca ve Gaziemir ilçe sınırları içindeki tüm stratejik noktalara inşa edildikleri anlaşılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen veriler sayesinde, İzmir kentinin 2500 yıllık tarihi ve toplumsal gelişimi hakkındaki bilgilerin de güncellenmesi sağlanmıştır.

Çalışmalar sonucunda belirlenen bir başka önemli tespit ise, söz konusu arkeolojik kalıntıların kent merkezine çok yakın olması ve bunun getirdiği olumsuz sonuçlardır. Bir zamanlar kırsal bölge sayılan bu alanlar, artık kentin gelişim aksı üzerinde yer almaktadır. Bu yüzden; çok farklı şekillerde yapısal tahribata maruz kalmaktadır. Öncelikle, yasadışı kazı ve sondaj faaliyetleri her alanda görülmekte ve artık sadece arama şeklinde değil bilinçli olarak tahrip etme noktasındadır. Diğer bir dolaylı tahribat yöntemi ise; son yıllarda daha resmi yollarla gerçekleşen İmar Barışı uygulamaları ve Kentsel Dönüşüm projeleridir. Özellikle, Karabağlar sınırları içinde yer alan ve içinde hem mimari yapı hem de su kemeri kalıntıları bulunan Aktepe yerleşimi büyük tehlike altındadır (Resim: 8). Bu nedenle; 2016-2018 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında tespit edilen bölgelerin, acilen koruma altına alınması ve sürdürülebilir korumaya yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

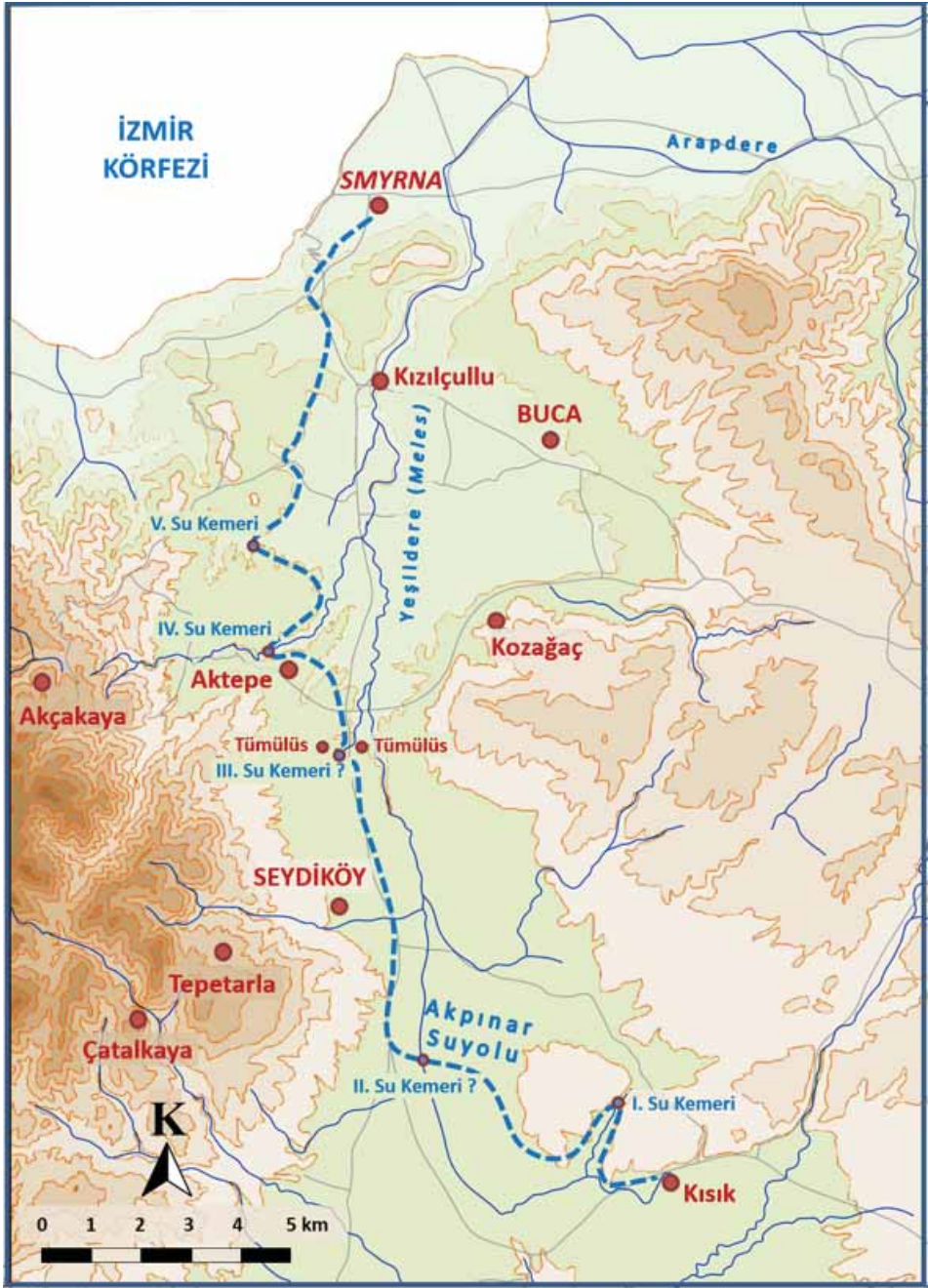
Araştırma kapsamında hazırlanan yayınlar aşağıda listelenmiştir:

1. Öz A. K. “İzmir’de yeni bir keşif: Kangölü Su Kemerleri”, *Ege Mimarlık*, 102, 42-47, 2019.
2. Öz A. K., İreç M. “İzmir Merkezi Güney İlçeleri 2016-2017 Yılları Mimari Tespit Çalışması”, 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2, 180-190, 2019.
3. Öz A. K. “Geç Bizans Döneminde Buca ve Kırklar Manastırı”, *Kubaba*, 28, 49-60, 2019.
4. Öz A. K. “Antik Smyrna Kentini Besleyen Buca Su Yolları Üzerine Yeni Tespitler”, *Arkeoloji Dergisi*, 2019 (Yayın aşamasında)
5. Öz A. K., Gür B. “Gaziemir Yüzey Araştırması’ndan Gözlemler: Avrupalı Seyyahların İzleri Üzerinden Seydiköy ve Çevresi”, *CBÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2019 (Yayın aşamasında)
6. Öz A. K. “Buca ve Gaziemir Çevresindeki Savunma Yapıları Üzerine Yeni Tespitler”, *TUBA-KED*, 2019 (Yayın aşamasında)
7. Gür B., Öz A. K. “Buluntular Işığında Geometrik/Arkaik Dönemde Buca ve Çevresi”, 2019 (Yayına hazırlanıyor)

¹⁸ Doğer E., Gezgin İ. “Arkaik ve Klasik Dönemde Smyrna’nın Dış Savunması Üzerine Gözlemler”, II. Uluslararası İzmir Sempozyumu, İzmir, 1998, 6-30.

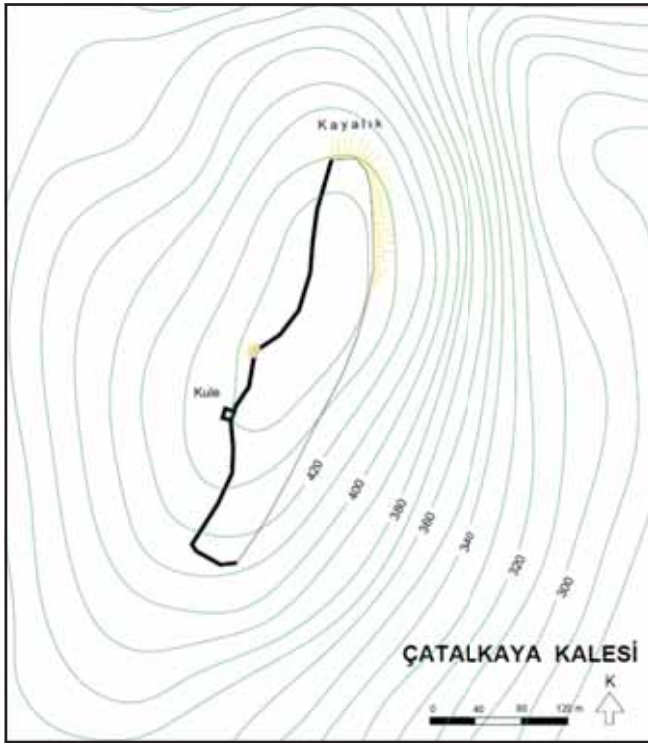
Harita 1: İzmir çevresi savunma yapıları.

Harita 2: Akpınar Suyolu ve çevresi.

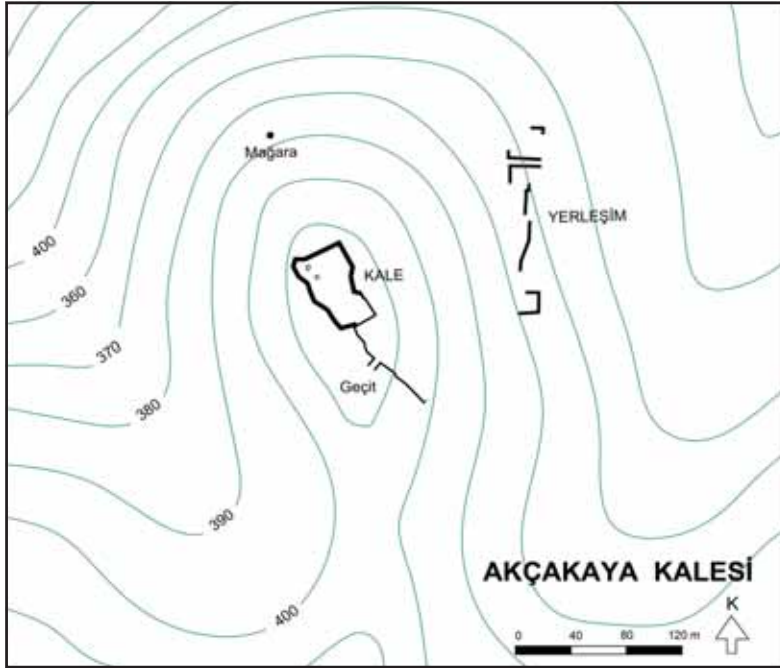
Resim 1: Çatalkaya Kalesi sur duvarları.

Çizim 1: Çatalkaya Kalesi planı.

Resim 2: Çatalkaya Kalesi'nde bulunan Geç Klasik/Helenistik balık tabağı.

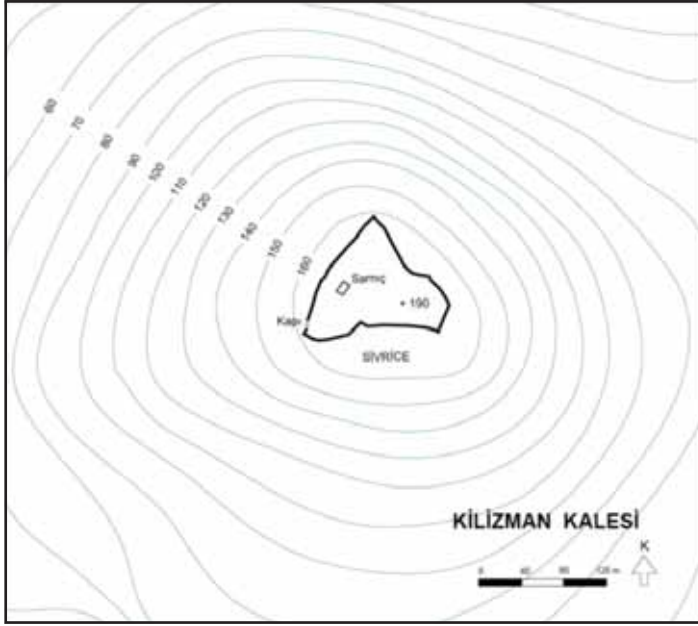
Çizim 2: Akçakaya Kalesi planı.

Resim 3: Akçakaya Kutsal Alanı ve değirmen taşları.

Resim 4: Akçakaya Kalesi'nde bulunan seramikler.

Çizim 3: Sivrice Tepe (Kilizman Kalesi) planı.

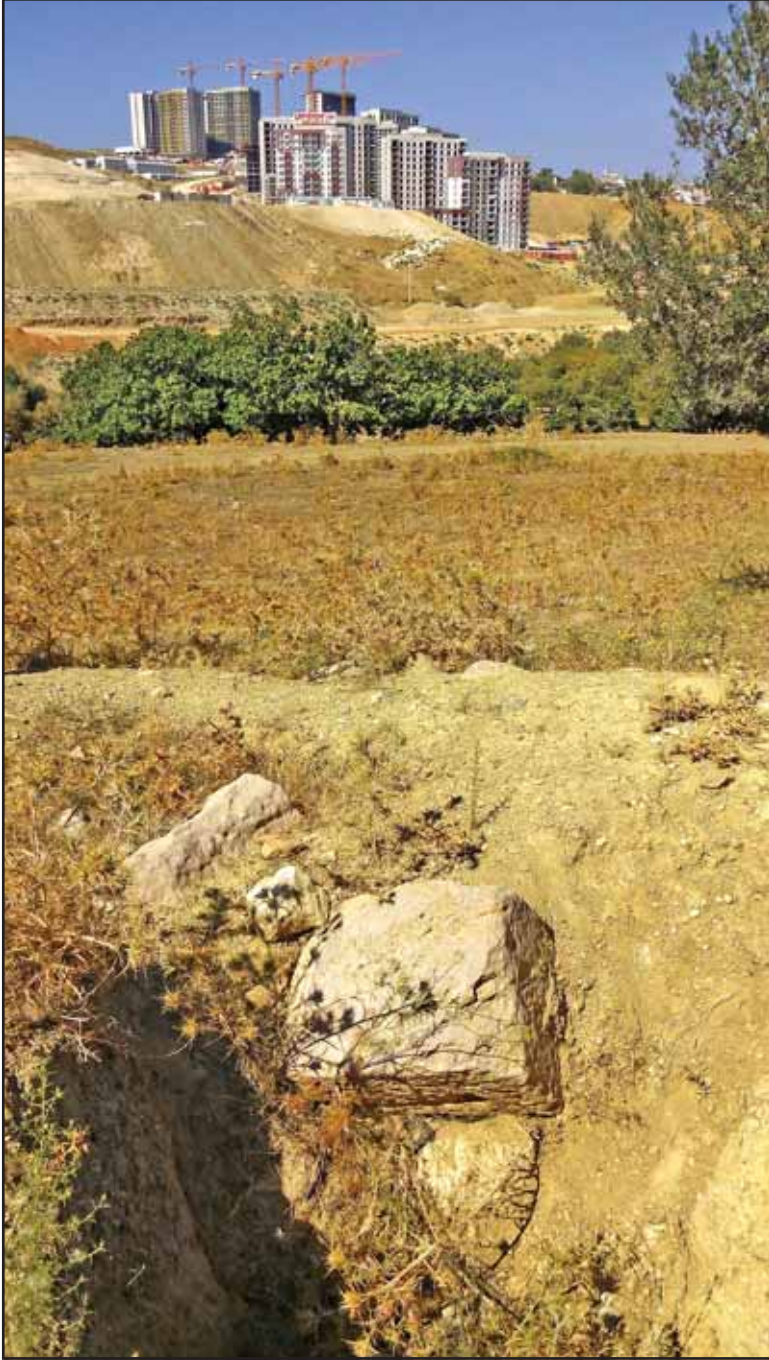
Resim 5: Sivrice Tepe’de bulunan Bizans seramikleri.

Resim 6: Kemerboğazı üzerindeki Su Kemerı I.

Resim 7: İncirlidere üzerindeki su kemeri.

Resim 8: Aktepe yerleşimi ve modern yapılaşma.

2018 YILI ERZURUM - ERZİNCAN İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Alpaslan CEYLAN*
Nezahat CEYLAN
İbrahim ÜNGÖR
Yavuz GÜNAŞDI
Oktay ÖZGÜL

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 94949537-161.01-E.732554 sayı ve 10.09.2018 tarihli izinleri ile başkanlığımızdaki bir ekiple yürütülen yüzey araştırması 15 - 30 Ekim 2018 tarihleri arasında Erzurum ilinde; Aşkale, Çat, Narman ve Yakutiye ilçelerinde, Erzincan ilinde ise; Merkez, Kemah, Kema- liye ve Tercan ilçelerinde gerçekleştirilmiştir¹.

Yürütülen çalışmalara Doç. Dr. Nezahat CEYLAN, Doç. Dr. İbrahim ÜN- GÖR, Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Dr. Öğr. Üyesi Gökhan KALMIŞ ve Dr. Öğr. Üye. Ayşe Nur MORKOÇ katılmıştır. Bakanlık temsilciliği görevini Vedat GÜNGÖR üstlenmiştir². Yüzey araştırması labo- ratuvar çalışmaları, Dr. Özlem BAKAN, Arş. Gör. Beyazıt SÖYLEMEZ, Se- val SALIN, İshak KÜÇÜKYILDIZ, Uğur KARCIOĞLU, Murat ÇİFTÇİ, Zafer KARSLI, Burak BİNGÖL ve Çağatay VURAL tarafından yürütülmüştür.

* Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü. (Başkan) Erzurum/ TÜRKİYE. acceylan@atauni.edu.tr
Doç. Dr. Nezahat CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİ- YE, bceylanerzurum@hotmail.com
Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, Erzincan/TÜRKİYE, ibrahimungor@gmail.com
Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE, ygunasdi@hotmail.com
Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE, oktayozgul@hotmail.com

1 Bu projeye Türk Tarih Kurumu tarafından maddi destek sağlanmıştır. Yardımlarından dolayı Türk Tarih Kurumuna teşekkür ederiz.

2 Yüzey araştırmaları sırasında gösterdikleri anlayış ve sağladıkları katkılardan dolayı ekip üyele- rine, bakanlık temsilcimiz Vedat GÜNGÖR'e ve bu çalışmanın gerçekleşmesinde büyük katkıları olan Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer ÇOMAKLI'ya teşekkür ederiz.

Bölgede 1998 yılından itibaren aralıksız bir şekilde yürüttüğümüz araştırmaların 2018 yılı çalışmaları da oldukça verimli geçmiş, bölgenin tarihini ve arkeolojisini aydınlatması açısından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz 36 sit ve 16 anıt merkez tespit edilmiştir.³

ERZURUM

AŞKALE

Tanışman Kalesi

Erzurum İli, Aşkale İlçesinin 4 km. güneyinde, Aşkale-Yeniköy arasındaki yolun hemen sağ tarafında, 1950 m. rakımda yer almaktadır. Kale, anakaya tıraşlanarak yapılmış bir İlk Tunç Çağı kalesidir. Kalenin güneydoğu-kuzeybatı uzunluğu 18 m., kuzeydoğu-güneybatı uzunluğu ise 90 m.'dir. Kale girişi kuzeydoğu kısımdadır. Kalenin güneyinden batısına doğru küçük dereler akmakta ve Aşkale'ye uzanan vadiler bulunmaktadır. Kalenin bu vadileri kontrol altında tutmak için yapıldığı anlaşılmaktadır. Keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Turaç Kalesi II

Erzurum İli, Aşkale İlçesi, Turaç Köyü'nün 2 km. güneydoğusunda, 2294 m. rakımda yer almaktadır. 2017 yılında çalışmasını yapmış olduğumuz Tu-

³ **Ceylan, A.**, "1998 Yılı Erzincan Yüzev Araştırmaları", 17. AST-II 2000, Ankara, 181-192; **Ceylan, A.**, "1999 Yılı Erzincan ve Erzurum Yüzev Araştırmaları", 18. AST, 2001, Ankara, 71-82; **Ceylan, A.**, "2000 Yılı Erzincan ve Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 19. AST-II, 2002, Ankara, 165-178; **Ceylan, A.**, "2001 Yılı Erzincan, Erzurum ve Kars İlleri Yüzev Araştırmaları", 20. AST-II, 2003, Ankara, 311-324; **Ceylan, A.**, "2002 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları", 21. AST-II, 2004, Ankara, 263-272; **Ceylan, A.**, "2003 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları", 22. AST-II, 2005, Ankara, 189-200; **Ceylan, A.**, "2005 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları", 24. AST-I, 2007, Ankara, 163-182; **Ceylan, A., vd.**, "2006 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları", 25. AST-III 2008, Ankara, 129-148; **Ceylan, A., vd.**, "2007 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları", 26. AST-III, 2009, Ankara, 133-150; **Bingöl, A. - A. Ceylan vd.**, "2008 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları", 27. AST-II, 2010, Ankara, 375-398; **Topaloğlu Y. - Y. Günaşdı vd.**, "2009 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları", 28. AST-II, 2011, Ankara, 1-21; **Günaşdı, Y., vd.**, "2010 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları", 29. AST-III, 2012, Ankara, 49-70; **Özgöl, O. - A. Ceylan vd.**, "2011 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları", 30. AST-II, 2013, Ankara, 277-292; **Üngör, İ. - A. Bingöl vd.**, "2012 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 31. AST-I, Ankara, 2014, 61-77; **Ceylan, N. - Y. Günaşdı vd.**, "2013 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 32. AST-II, Ankara, 2014, 71-92; **Ceylan, A. - A. Bingöl vd.**, "2014 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 33. AST-I, Ankara, 2016, 447-472; **Ceylan, A. - İ. Üngör vd.**, "2015 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 34. AST-II, Edirne, 2017, 25-50; **Ceylan, A. - Y. Günaşdı vd.**, "2016 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 35. AST-I, Bursa, 2018, 85-102; **Ceylan, A. - O. Özgöl vd.**, "2017 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 36. AST-I, Ankara, 2018, 169-192.

raç I Kalesi'nin ise hemen 1,5 km. güneyindedir. Kale, Çat ve Tercan İlçe sınırlarının kesişim noktasındadır. Bu bölgeden geçen tali yolları ve vadileri kontrol eden stratejik bir mevkiye bulunmaktadır. Su kaynakları bakımından oldukça zengin bir noktada yer alan kale çevresi hayvancılık açısından da elverişlidir. Kalenin güney kısmından bir dere geçmekte ve Çat İlçesi istikametine doğru akmaktadır. Turaç Kalesi II güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu 110 m., kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu 50 m.'dir. Kalenin girişi kuzeydoğu tarafındadır. Kalenin, Turaç I Kalesi'ne göre daha küçük olduğu ve bu kaleyi koruma maksatlı yapıldığı anlaşılmaktadır. Tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

ÇAT

Bozyazı Kalesi

Erzurum İli, Çat İlçesi, Parmaksız Köyü'nün 2 km. kuzeybatısında 1879 m. rakımda yer almaktadır. Kale kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu inşa edilmiştir. Kuzeydoğu-güneybatı uzunluğu 50 m. kuzeybatı-güneydoğu uzunluğu ise, 47 m. ölçülerindedir. Kalenin kuzeyinde tuz yatakları ve Bardakçı Köyüne giden karayolu mevcuttur. Kalenin güney tarafı tarım ve hayvancılık için oldukça elverişlidir. Kale üzerinde bulunan mimari yapılar depremler ve kaçak kazılar nedeniyle tahrip olmuştur. Tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Bozyazı Kurganı

Erzurum İli, Çat İlçesi, Parmaksız Köyü'nün 2 km. kuzeybatısında, 1879 m. rakımda yer almaktadır. Güney tarafı verimli tarım arazileri ile çevrilidir. Kurgan kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu 60 m., kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ise 45 m. boyutlarındadır. Kurganın merkezinde 15x15 m. çapında bir alan bulunmaktadır. Ayrıca kurganın çevresinde ortalama 1 m. çapında uydu kurgan olarak nitelendirebileceğimiz küçük mezarlar mevcuttur. Bozyazı Kurganında tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Cindik Kalesi

Erzurum İli, Çat İlçesi'nin 4 km güneybatısında 1944 m. rakımda yer almaktadır. Kale, Bingöl'den gelip Çat üzerinden Erzurum'a ulaşan doğal

yolları kontrol eden stratejik bir noktada bulunmaktadır. Kale doğu - batı doğrultulu olup, bulunduğu tepenin konumuna göre inşa edilmiştir. Kalenin hemen güneydoğu tarafı giriş kapısının olduğu bölümdür. Kalenin kuzeybatı tarafından günümüzde kullanılan Bingöl - Erzurum karayolu geçmektedir. Bu yol geçmiş dönemlerde de kullanılmıştır. Kale güneydoğu - kuzeybatı doğrultulu 210 m., kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu ise 120 m. ölçülerindedir. Cindik kalesinden elde ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Köroğlu Kalesi

Erzurum İli, Çat İlçesi, Yavi Köyü'nün 5 km. kuzeyinde, 2554 m. rakımda yer almaktadır. Doğal bir tepe üzerine kurulan kale, kuzey-güney doğrultulu 27 m., doğu-batı doğrultulu ise 30 m. ölçülerindedir. Kalenin giriş kapısı kuzeybatı tarafındadır. Kalede tespit edilen keramik verileri Orta Çağ dönemine tarihlendirilmektedir.

Parmaksız Kalesi

Erzurum İli, Çat İlçesi, Parmaksız Köyü'nün 3 km. güneyinde, 1966 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin güney kısmı tarım ve hayvancılık için oldukça elverişlidir. Kuzey kısmından Çat-Bingöl karayolu geçmektedir. Parmaksız Kalesi, kuzey-güney doğrultulu olup, 80x40 m. boyutlarındadır. Kalede tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağı dönemine tarihlendirilmektedir.

NARMAN

Koçkaya Höyüğü

Erzurum İli, Narman İlçesi, Koçkaya Köyü'nün 1 km. güneydoğusunda, 1730 m. rakımda yer almaktadır. Höyüğün hemen 3 km güneyinde Koçkaya Kalesi bulunmaktadır. Höyük 100x200 m. boyutlarındadır. Höyüğün yüzeyi ve çevresi tarım arazisi olarak kullanılmıştır. Höyükte kaçak kazı izleri mevcuttur. Höyükte tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağına tarihlendirilmektedir.

Koçkaya Kalesi

Erzurum İli, Narman İlçesi, Koçkaya Köyü'nün 4 km. güneydoğusunda, 1940 m. rakımda yer almaktadır. Çamlıdağın eteğinde anakaya düzeltilerek

inşa edilmiş bir kaledir. Kalenin kuzey tarafında tarım alanları mevcuttur. Kalenin iki tane giriş kısmı vardır. Kuzey taraftaki giriş tahrip olduğundan ölçüleri tam olarak belirlenememiştir. Güneydoğu yönünde olan giriş kısmı 2 m. genişliğindedir. Kalede tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Erken Demir Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Mahmut Çavuş Kalesi

Erzurum İli, Narman İlçesi, Mahmut Çavuş Köyü'nün 2 km. güneydoğusunda, 1830 m. rakımda yer almaktadır. Kale anakaya üzerine inşa edilmiştir. Kalenin dört tarafı derin vadi ve su kaynakları ile çevrilidir. Kale kuzey-güney doğrultulu 20 m., doğu-batı doğrultulu ise 30 m.'dir. Kalenin kuzey tarafındaki anakaya üzerinde yer yer kaya basamakları ve üç tane kutsal alan mevcuttur. Kalenin güney kısmında, giriş kısmı 2 m. genişliğinde olan ve günümüzde 15 basamağı tespit edilebilen kaya basamaklı bir su tüneli vardır. Kalede tespit edilen keramik verileri, İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ ve Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir.

YAKUTİYE

Aktoprak Höyük

Erzurum İli, Yakutiye İlçesine bağlı Aktoprak Mahallesi'nin 500 m. kuzeyinde, 1960 m. rakımda yer almaktadır. Höyüğün kuzey tarafında Kuru Dere Dağları bulunmaktadır. Hemen kuzeyinden Büyük Dere olarak bilinen dere geçmektedir. Höyüğün güneyinde verimli tarım arazileri bulunurken, diğer tarafları yüksek tepelerle çevrilidir. Höyüğün doğu-batı uzunluğu 61 m., kuzey-güney uzunluğu ise 31 m. ölçülerindedir. Höyük üzerinde tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Aktoprak Kalesi-I

Erzurum İli, Yakutiye İlçesi, Aktoprak Mahallesi'nin 5 km. kuzeydoğusunda, 2088 m. rakımda yer almaktadır. Aktoprak Kalesi, su kaynakları açısından oldukça zengin bir konumdadır. Kalenin güney tarafında verimli tarım arazileri bulunmaktadır. Kalenin kuzey tarafını Karadağ ismi verilen yüksek tepeler çevrelemektedir. Günümüzde kale sur duvar izleri açıkça görülebilmektedir. Kale, kuzey-güney doğrultulu 35 m. doğu-batı doğrultulu ise 65 m.'dir. Kale sur duvarlarının 1,50 m. genişliğinde olduğu anlaşılmakta-

dır. Kalede tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Aktoprak Kalesi-II

Erzurum İli, Yakutiye İlçesine bağlı Aktoprak Mahallesi'nin 5 km. kuzeydoğusunda, 2099 m. rakımda yer almaktadır. Kale, Aktoprak Kalesi I'ın 300 m. kuzeybatısında bulunmaktadır. Kalenin güneyinde verimli tarım arazileri vardır. Giriş kapısı kalenin güneydoğu tarafında yer almakta olup 4 m. genişliğinde ve 4 m. uzunluğundadır. Kalenin dört bir tarafı sur duvarları ile çevrilidir. Kalenin kuzeydoğu-güneybatı uzunluğu 55 m., kuzeybatı-güneydoğu uzunluğu ise 35 m.'dir. Kalede tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Aktoprak Kalesi-III

Erzurum İli, Yakutiye İlçesi, Aktoprak Mahallesi'nin 4 km. kuzeydoğusunda, 2190 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin kuzey tarafında Karadağ bulunmaktadır. Kale, çevreye hâkim ve vadiyi kontrol altında tutan bir noktada inşa edilmiştir. Kale, kuzey-güney doğrultulu 105 m., doğu-batı doğrultulu ise 43 m. ölçülerindedir. Kalenin giriş kapısı kuzey kısmındadır. Kalede keramik verisine rastlanılmamış olup, obsidyen buluntuları tespit edilmiştir.

Çayırtepe Kalesi

Erzurum İli, Yakutiye İlçesi, Çayırtepe Mahallesi'nin 1 km. güneydoğusunda, 1880 m. rakımda doğal bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Kalenin hemen kuzey eteğinden tren yolu geçmektedir. Kalenin kuzey ve batı tarafları verimli tarım arazileri ile çevrilidir. Merkezin hemen güneyinden gelen küçük bir su kaynağı mevcuttur. Çayırtepe Kalesinin özellikle doğu ve güney tarafı çok büyük tahribata uğramıştır. Bu tahribatların büyük bir kısmı iş makineleri ile yapılmıştır. Kalede tespit edilen keramik verileri, İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Kırkgöze Kalesi

Erzurum İli, Yakutiye İlçesi, Kırkgöze Köyü'nün 4 km. güneydoğusunda, 2228 m. rakımda yer almaktadır. Kırkgöze Kalesi su kaynaklarının yoğun olduğu, tarım ve hayvancılık için son derece elverişli bir bölgede bulunmakta-

dır. Kalenin, bölgedeki tarım ve hayvancılık için elverişli alanları korumak maksadıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Kalenin çevresi bir çanak şeklinde olup yüksek ve alçak dağlarla çevrilidir. Kalenin doğu ve batı taraflarında yer alan iki giriş kapısının olduğu görülmektedir. Kalenin, tipik bir İlk Tunç Çağı kalesi olduğunu söyleyebiliriz. Kale üzerinde çok az sayıda keramik verisi tespit edilmiştir. Tespit edilen keramik verileri Orta Çağ dönemine tarihlendirilmektedir.

Umudum Yerleşmesi II

Erzurum İli, Yakutiye İlçesi, Umudum Mahallesi'nin 3 km. kuzeyinde, 1921 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşmenin kuzeyi ve güneyi çevresinde bulunan vadileri görmekteyken; batısı ve doğusu yüksek tepelerle çevrilidir. Yerleşmenin doğusundan ve batısından iki yol geçmektedir. Yerleşmenin üzerinde çok sayıda kaçak kazı izi mevcuttur. Umudum Yerleşmesi II'de çok sayıda keramik verisine rastlanılmıştır. Keramik verileri; Geç Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Gökçeyamaç Kalesi

Erzurum İli, Yakutiye İlçesi, Gökçeyamaç Mahallesi'nin 300 m. güneydoğusunda, 1915 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin 500 m. batısından Erzurum-Artvin karayolu ve Karasu Çayı geçmektedir. Kalenin batı ve güneybatısı verimli tarım arazileri ile çevrilidir. Kalenin 47 x 51 m. boyutlarında olduğu anlaşılmaktadır. Kale üzerinde çok sayıda obsidyen ve keramik verisine rastlanılmıştır. Tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ dönemine tarihlendirilmektedir.

Şıpşıp Kalesi ve Yerleşmesi

Erzurum'un kuzeye açılan yolları Doğu Anadolu'yu, Kafkaslara bağlamaktadır. Erzurum - Tortum - Artvin - Hopa yolu ile Erzurum - Tortum - Narman - Oltu - Ardahan - Ahıska yolları bu açıdan oldukça önemlidir. Bu önemli yol güzergâhlarını kontrol etmek için çok sayıda kalenin yapıldığı bilinmektedir. Bu kalelerden biriside Şıpşıp Kalesi ve Yerleşmesidir. Şıpşıp Kalesi, Erzurum İlinden Tortum İlçesine giden yolun 22. km.'sinde, Söğüt-yanı Köyü'nün 2 km. doğusunda, 1900 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin batı kesiminde kaya basamaklı bir su tüneli bulunmuştur. Şıpşıp Kalesinin

stratejik bir öneme sahip olduğunu ifade edebiliriz. Bu öneminin temel sebebi Kafkaslardan gelen güçlerin Erzurum Ovası'na açılan son geçidi olan Gürcü Boğazından çıkınca ilk karşılaşılan kale olmasıdır. Kale doğal yolları kontrol altında tuttuğu gibi hayvancılık ve ticaretinde geçiş yollarını kontrol etmektedir. Kalenin öncelikle Urartu döneminde, daha sonra ise Orta Çağ'da yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır.

ERZİNCAN MERKEZ

Büyük Çakırman Kalesi

Erzincan İl merkezine bağlı Büyükçakırman Köyü'nün 11 km. doğusunda, 1360 m. rakımda yer almaktadır. Büyükçakırman Kalesi, Esence Dağları'nın hemen güney eteğinde bulunmaktadır. Ayrıca Altıntepe Kalesi'nin 4 km. kuzeybatısında yer almış olması dikkat çekicidir. Kale çevresinde yer alan Hidroelektrik santrali için yapılan çalışmalar bu kalede çok ciddi tahribata sebep olmuştur. Kalede tespit edilen keramik verilerinin büyük bir kısmı Orta Demir Çağ dönemine aittir. Önemli bir Urartu Kalesi olduğunu düşünmekteyiz.

Dereyurt Höyük

Erzincan İl merkezine bağlı Dereyurt Köyü'nün 1 km. kuzeyinde, 1501 m. rakımda yer almaktadır. Dereyurt Höyük, Erzincan-Gümüşhane karayolunun 17. km.'sinde, yolun hemen batısında bulunmaktadır. Dereyurt Höyük'ün, etrafı dağlık bir alandır. Höyük, bu dağlar arasında, çukurluk bir alanda bulunur. Dereyurt Höyük'ün doğu kenarından bir dere geçmektedir. Bu dere, höyüğün güney ve batı kısımlarını da dolaşarak kuzeye doğru akmaktadır. Höyüğün etrafı çayırılık alanlarla kaplıdır. Höyüğün doğu tarafında verimli tarım arazileri ve su kaynakları mevcuttur. Höyük üzerinde pek çok kaçak kazı alanı mevcuttur. Höyük ve çevresinde tespit edilen keramik verileri Orta Çağ'a tarihlenmektedir.

Mecidiye Yerleşmesi I

Erzincan'dan Çayırılı'ya Esence Dağları üzerinden giden karayolunun 19. km.'sinde, yolun 100 m. kadar kuzeyinde, 2060 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşme, kuzeydoğu-güneybatı yönlüdür. Yerleşmenin mimari yapısı kısmen görülebilmektedir. Mecidiye I Yerleşmesi ve çevresi, tarım ve hayvancı-

lık açısından önemli bir konuma sahiptir. Yerleşme ve çevresinde tespit edilen keramik verileri Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir.

Mecidiye Yerleşmesi II

Erzincan'dan Çayırılı'ya, Esence Dağları üzerinden giden karayolunun 19. km.'sinde, Mecidiye I Yerleşmesi'nin 250 m. kuzeyinde, 2050 m. rakımda yer almaktadır. Mecidiye II Yerleşmesinin orta kısmında büyük bir kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Yerleşmede tespit edilen keramik verileri Orta Çağ dönemine tarihlendirilmektedir.

Urumsaray Kalesi

Erzincan merkeze bağlı ve eski ismi Urumsaray olan Mecidiye Köyü'nün hemen kuzeyinde yükselen ana kaya kitlesinin üzerinde, 2013 m. rakımda yer almaktadır. Kale, Esence Dağları arasında kalan vadinin içindedir. Kalenin doğu tarafını çevreleyen bir derenin varlığı görülmektedir. Kalenin güneyi ve doğusu tarım ve hayvancılığa elverişli arazilerle çevrilidir. Merkezi bir noktada yer alan kale, tüm çevresini rahatlıkla kontrol altında tutan bir konuma ve yükseltiye sahiptir. Urumsaray Kalesi'nde yoğun olarak Orta Çağ'a tarihlenen keramik verileri tespit edilmekle birlikte İlk Tunç Çağ ve Orta Demir Çağı'na tarihlenen keramikler verileri de tespit edilmiştir.

KEMAH

Mermerli Yerleşmesi

Erzincan İli, Kemah İlçesi, Mermerli Köyü'nün 1 km. kuzeyinde, 1107 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşme, Karasu Nehri'nin 200-300 m. güneyinde bulunmaktadır. Kemah'ın kuzeydoğusunda bulunan yerleşme, Kemah İlçe merkezine 12 km. mesafededir. Bu yerleşme, tarım arazisi içinde ve yüksek bir sırt üzerinde bulunmaktadır. Yerleşim yeri ve çevresinde çok az sayıda İlk Tunç Çağı'ı keramiği tespit edilmiştir.

KEMALİYE

Bayraktepe (Yuva) Kalesi

Bayraktepe Kalesi, Kemaliye İlçesi, Yuva Köyü'nün hemen 500 m güneydoğusunda, 1040 m rakımda yer almaktadır. Fırat Nehri (Karasu), Kemaliye'nin doğusundan geçerek güneye doğru akışına devam ederken Yuva Köyü'nün

kuzeyinde bir dirsek yaparak doğuya doğru devam etmektedir. Bayraklı Kalesi nehrin dirsek yaptığı bölümü Toybelen Kaleleri ve Kayabaşı Kalesi ile birlikte kontrol altında tutan bir noktadadır. Bayraktepe Kalesi üzerinde bulunduğu kayalık alanın doğal yapısına uygun olarak inşa edilmiştir. Kalede tespit edilen keramik verileri Orta Çağ dönemine tarihlendirilmektedir.

Çağıl Kalesi

Erzincan İli, Kemaliye İlçesi, Harmankaya Köyü'nün 2 km kuzeybatısında, 1860 m rakımda yer almaktadır. Doğal bir tepenin üzerine yapılmıştır. Kale, konumu itibariyle Erzincan, Sivas, Malatya ve Elazığ topraklarını görmektedir. Stratejik bir konumda inşa edilen kalenin batısından gelip kuzeyinden devam eden tarihi bir yol bulunmaktadır. Köylüler tarafından Murat Caddesi olarak adlandırılan bu yol taş kaplı tarihi bir yoldur. Roma döneminden kalan yolun önemli bir kısmı yakın dönemde tahrip edilmiştir. Kalenin kuzeyinde kalan Erzincan - Sivas yolunun hemen yanında demir madeni bulunmakta ve halen işletilmektedir. Kalede az sayıda keramik verisi elde edilmiştir. Tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağına tarihlendirilmektedir.

Hayatlar Kalesi

Erzincan İli, Kemaliye İlçesi, Harmankaya Köyü'nün 3,5 km. kuzeyinde yer almaktadır. Kalenin 2,5 km. kuzeyinden bölgenin en önemli akarsularından biri olan Fırat (Karasu) geçmektedir. Düzlük bir alanın kuzey ucundaki kayalık alana yapılmış olan kale doğal bir sığınaktır. Kalede yaptığımız incelemelerde kalenin kayalıkla çevrili olduğu görülmüştür. Hayatlar Kalesinin doğu kesimi kale kapısının bulunduğu bölümdür. Doğal bir kayalık üzerindeki 8,30 m. genişliğindeki bir aralıktan kaleye girilmektedir. Kalede tespit edilen keramik verilerinin büyük bir kısmı Orta Çağ dönemine tarihlendirilirken, az sayıda ki keramik verisi de Erken Demir Çağ ve Orta Demir Çağına tarihlendirilmektedir.

Kayabaşı (Apçağa) Kalesi

Erzincan İli, Kemaliye İlçesi, Apçağa Köyü'nün hemen içerisinde yer almaktadır. Kale günümüzde mesire yeri ve çay ocağı olarak kullanılmaktadır. Kalede iş makineleri ile yapılan tahribattan geri sadece eteklerinde topladığımız keramik parçaları kalmıştır. Kalenin eteklerinden elde ettiğimiz keramik verileri Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir.

Ötekıran Yerleşmesi

Erzincan İli, Kemaliye İlçesi, Harmankaya Köyü'nün 2 km. kuzeyinde, Hayatlar Kalesinin ise 200 m. batısında yer almaktadır. Yerleşmeyi çevreleyen sur duvarlarının, bölgenin tarım arazisi olarak kullanılması sonucunda tahrip edildiğini düşünmekteyiz. Yerleşmede tespit ettiğimiz keramik verileri Erken Demir Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Toybelen Kalesi I

Erzincan İli, Kemaliye İlçesi, Toybelen Köyü'nün 300 m. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Fırat (Karasu) kıyısındaki tepeler üzerine kurulan kalelerden birisidir. Kalenin sur duvarlarının bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Kalede tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Toybelen Kalesi II

Erzincan İli, Kemaliye İlçesi, Toybelen Köyü'nün 400 m. kuzeyinde yer almaktadır. Fırat (Karasu) Nehrinin güney kıyısında yer alan kalelerdendir. Toybelen II Kalesi bölgedeki Fırat Nehrine en yakın ve dik bir tepe üzerine inşa edilen kaledir. Kalenin sarp olan kuzey kısmında kaya basamaklı su tüneli tespit edilmiştir. Toybelen II Kalesi'nden elde edilen keramik verileri Orta Çağ dönemine tarihlendirilmektedir.

TERCAN

Bakırlıg Kalesi

Erzincan İli, Tercan İlçesi, Çadirkaya Beldesi, Yeşilyayla Köyü'nün 7 km. doğusunda, 1744 m. rakımda yer almaktadır. Bu kale, Çadirkaya-Aşkale doğu yolunun da güneyinde konumlanmaktadır. Kale, zeminden 94 m. yüksekliktedir. Kalenin kuzeyi ve doğusu uçurumdur. Vadiyi kontrol edebilen bir konuma sahiptir. Günümüzde hâlâ hayvancılığın merkezi olma özelliğini taşıyan kale çevresi, Çadirkaya mevkiinin stratejik konumda yer alan kalelerinden biridir. Kalede keramik verisi bulunamamıştır.

Çakıroğlu Kalesi

Erzincan İli, Tercan İlçesi, Çadirkaya Beldesi, Yeşilyayla Köyü'nün 6 km. doğusunda, 1884 m. rakımda yer almaktadır. Ayrıca kale, Karasu Vadisi'nin

özellikle Çadirkaya ve Aşkale ile bağlantısını sağlayan tarihi doğal yol üzerinde bulunmaktadır. Doğu-batı doğrultulu olan bu kale, vadiye açılan en son kaledir. Savunmaya elverişli olan kalenin batısı ve kuzeyi çok korunaklıdır. Kale, doğu-batı doğrultulu 87 m., kuzey-güney doğrultulu ise 35 m. ölçülerindedir. Keramik buluntusu olmayan kalenin mimari unsurları rahatlıkla görülmektedir. Özellikle orta kesimde muhtemelen tapınak olduğu düşünülen önemli bir yapı tespit edilmiştir.

Kayı Kalesi

Erzincan İli, Tercan İlçesi, Çadirkaya Beldesine bağlı Yeşilyayla Köyü'nün 4,5 km. doğusunda yer almaktadır. Kalenin giriş kapısı hemen kuzeybatısındadır. Kalenin kuzeyi oldukça korunaklı ve savunmaya elverişlidir. Kayı Kalesi, doğu-batı doğrultulu 80 m., kuzey-güney doğrultulu ise 40 m. ölçülerine sahiptir. Karasu Vadisi'ni kontrol altında tutmak amaçlı yapılmış kalelerden biridir. Keramik verisi olmamasına rağmen, kalenin mimari yapısı rahatlıkla izlenebilmektedir.

Kırlartepesi Kalesi

Erzincan İli, Tercan İlçesi, Çadirkaya Beldesi, Yeşilyayla Köyü'nün 6,5 km. doğusunda, 1797 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin doğu-batı yönünde uzunluğu 31 m., kuzey-güney doğrultusundaki uzunluğu ise 25 m.'dir. Kalenin kuzey yamacı tamamıyla uçurumdur. Kalenin doğu ve kuzey tarafı vadiyi kontrol eder durumda iken, batı ve güney tarafı ise alçak tepelerle çevrilidir. Savunma amaçlı inşa edilmiş olan kale, Karasu Vadisi'ne bakmakta ve vadiyi kontrol altında tutmaktadır. Kalenin özellikle güney tarafında mimari yapılar görülebilmektedir.

Resim 1: Turaç Kalesi II.

Resim 2: Cindik Kalesi.

Resim 3: Parmaksız Kalesi.

Resim 4: Koçkaya Höyüğü.

Resim 5: Mahmut Çavuş Kalesi Kaya Basamaklı Su Tüneli.

Resim 6: Aktoprak Kalesi II.

Resim 7: Kırkgöze Kalesi.

Resim 8: Gökçeyamaç Kalesi.

Resim 9: Şıpşıp Kalesi ve Yerleşimi.

Resim 10: Büyük Çakırman Kalesi.

Resim 11: Bayraktepe Kalesi.

Resim 12: Hayatlar Kalesi.

Resim 13: Kayabaşı (Apçağa) Kalesi.

Resim 14: Toybelen Kalesi II.

Resim 15: akıroğlu Kalesi.

BURDUR ve AFYONKARAHİSAR İLLERİ ve İLÇELERİNDE NEOJEN ve PLEİSTOSEN DÖNEM FOSİL LOKALİTELERİNİN TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2018

F. Arzu DEMİREL*
Serdar MAYDA
M. Cihat ALÇIÇEK
Derya ERYILMAZ

“Burdur ve Afyonkarahisar İlleri ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması”nın 2018 yılı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 19.07.2018 tarih ve E.609869 sayılı yazısı ve eki, 19.07.2018 tarih ve 608661 sayılı izinlerine bağlı olarak 31.08-10.09.2018 tarihleri arasında 10 gün süreyle gerçekleştirilmiştir¹. Araştırmamıza Bakanlık temsilcisi olarak Muğla Müzesi uzmanı Habibe BÜKLER katılmıştır².

Araştırmamız 2018 yılında Burdur ili sınırları dahilinde Burdur/Merkez’de Sultandere ve Büğdüz Köyü sınırlarında yer alan Yokuşbaşı ve Secaade Mevkiileri, Kemer İlçesi’nde Pınarbaşı ve Akören köylerinde, Afyonkarahisar’da

* Doç. Dr. F. Arzu DEMİREL, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, arzuDEMIREL@mehmetakif.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Serdar MAYDA, Ege Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Bornova, İzmir/TÜRKİYE.

Prof. Dr. M. Cihat ALÇIÇEK, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Derya ERYILMAZ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.

1 Bu çalışma Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir (Proje No:0538-GÜDÜMLÜ-18).

Araştırmamızın gerçekleştirilmesi için gerekli izni veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, destekleri için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’ne, Burdur ve Afyonkarahisar Müze Müdürlüklerine çalışmalarımıza olan ilgi ve destekleri için teşekkürlerimizi sunarız.

2 Bakanlık temsilcimiz Habibe BÜKLER’e ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi lisans öğrencileri A. Oytun ERSEN, Gökçe TAZE, Rukiye Gülsen GÜVEN ve Kerim Can MARANGOZ’a özverili çalışmalarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Merkez/Gebeceler ve Gebeceler/Seydiler mevkileri, Çay/İnli, Sandıklı/Kınık ve Garkın, Dinar/Akçaköy, Afşar, Yelalan, Bademli, Kızılören/Gülyazı, Dazkırı/Akarca köyleri ve çevresinde olmak üzere toplam 16 lokasyonda gerçekleştirilmiştir. Bu alanların Burdur il haritasındaki konumları Harita-1’de, Afyonkarahisar il haritasındaki konumları ise Harita-2’de görülmektedir.

2018 yılı çalışmamızda Burdur’da havzanın yaşının belirlenmesi konusunda önemli olduğu düşünülen alanlar yeniden gezilmiştir. Burdur havzasının en genç yaşını belirten çok sayıda yayın bulunmaktadır (Bkz. 2017 raporu ve Seçilmiş Kaynakça). Bu yayınlarda belirtilen alanlar ya da bu alanların yakın çevresindeki alanlar taranmıştır. Bunlar, Burdur Merkez Sultandere ve Büğdüz Köyü sınırları içinde yer alan Yokuşbaşı ve Secaade mevkileridir. Geçtiğimiz yıllarda da ziyaret ettiğimiz Sultandere mevkisi, Burdur göl havzasının en erken (Üst Miyosen) jeolojik yaşı gösteren alandır. Bu alanda geçtiğimiz yıllarda bazı tanımsız kemik parçaları bulunmuş, ancak tanımlanabilir herhangi bir fosil bulguya rastlanmamıştır. Bu alan ve yaşıt olan diğer alanlardan elde edilecek bir fosil bulgu havzanın yaşının belirlenmesinde önemlidir. Bu nedenle bu bölgede eski kömür ocağı ve çevresinde araştırma yapılmış, parçalı halde tanımsız kemik parçalarına rastlanmıştır. Yine bu alan ile aynı jeolojik sedimanları ve yaşı temsil eden Büğdüz Köyü sınırlarında kalan Secaade Mevkisi’nde tarama yapılmış, ancak herhangi bir fosil kalıntıya rastlanmamıştır.

Burdur/Merkez’de geçtiğimiz yıllarda son derece önemli fosillere ulaştığımız Yakaköy/Kocakırtepe mevkisi ile aynı seviyede bulunan ve benzer sedimanlara sahip Büğdüz Köyü/Yokuşbaşı Mevkisi ve çevresinde tarama yapılmıştır, ancak herhangi bir fosil bulguya rastlanmamıştır.

Burdur/Kemer İlçesi’nde devam eden araştırmamızda eski kömür ocakları bulunan ve bataklık ortamları temsil eden Pınarbaşı ve Akören köyleri civarında tarama yapılmıştır. Bunlardan Akören Köyü’nde Maden Tetkik Arama Enstitüsü tarafından yapılan araştırmalarda bazı omurgalı fosil kemik parçaları bulunduğu raporlanmıştır (Bkz. Saraç, G., 2003. Türkiye Omurgalı Fosil Yatakları, MTA Rapor No 10609). Bu fosillerin devamını bulabilmek amacıyla Akören Köyü çevresinde araştırma yapılmış, ancak herhangi bir fosil bulguya rastlanmamıştır. Pınarbaşı Mevkii’si 2016 yılında yöredeki ilk fosil buluntu olan Pleistosen döneme tarihlenen kunduz (Castoridae) fosillerini bulduğumuz alandır, bu alanda faunayı genişletebilmek amacıyla bir kez daha tarama yapılmış ve 2016 yılında bulunan ve oldukça nadir olan kunduz fosili ile aynı bireye ait diş ve çene örneklerini içeren fosillere ulaşılmıştır (Resim: 1).

Araştırmamız 2017 yılında tespit edilen Afyonkarahisar İli, Çay İlçesi, İnli Kasabası sınırlarında kalan alanda devam etmiştir. 2017 yılı araştırmamız esnasında ilk kez tespit edilen ve atgiller ağırlıklı olmak üzere çok sayıda fosil buluntu veren geç Miyosen yaşlı bu alan, faunayı genişletebilmek ve alanın biyostratigrafisi ile ilgili daha fazla bilgi sahibi olabilmek amacıyla yeniden ziyaret edilmiş ve çok sayıda fosil bulguya ulaşılmıştır (Resim: 2).

Afyonkarahisar/Sandıklı İlçesi sınırları içindeki 1969-1975 tarihleri arasında Türk ve Alman araştırmacılar tarafından sürdürülen linyit araştırmaları esnasında bulunmuş olan 2016 yılında ziyaret ettiğimiz Kınık lokalitesinde araştırmalarımız devam etmiştir. Burada adı geçen araştırmalardan bilinen lokalite ve bu lokalitenin karşı yamaçları taranmıştır. Burada daha önceki yıl bulunan fosillere ek olarak çok sayıda fosil bulguya ulaşılmış, daha önce bu alandan bilinen örneklerin yanı sıra, daha önce kayıtlanmamış bir etçile ait bir metapod örneği ele geçmiştir (Resim: 3).

Afyonkarahisar İli'ndeki çalışmalarımız Sandıklı İlçesi'ndeki bir diğer lokalite olan Garkın'da devam etmiştir. İlk kez 2016 yılında ziyaret ettiğimiz bu lokalite, faunal buluntuları zenginleştirebilmek amacıyla tekrar araştırılmış, nitekim daha önce tespit edilmemiş bazı faunal bulgulara (örneğin; küçük boyutlu bir zürafa olan *Palaeotragus*) bu yılki araştırmamızda ulaşılmıştır (Resim: 4).

Araştırmamız Afyonkarahisar İli, Dinar İlçesi'nde devam etmiştir. Burada yine MTA jeologları ve Alman araştırmacılar tarafından jeoloji araştırmaları esnasında bulunmuş ve daha çok mikrofauna kalıntıları ile bilinen Akçaköy lokalitesinde araştırma yapılmıştır (Resim: 5). Bu alandan Hannover Müzesi'ne götürülmüş olan fosiller arasında domuz ve ceylan fosillerinin bulunduğu bilinmektedir, ancak bu yılki araştırmalarımızda bu lokalitede herhangi bir fosil bulguya rastlanmamıştır. Daha sonra, Afyonkarahisar İli, Kızılören İlçesi sınırlarında bulunan Gülyazı-1 lokalitesinde tarama yapılmış, bazı makrofauna kemik kalıntılarına rastlanmıştır. Dinar İlçesi, Afşar lokalitesinde alt ve üst jeolojik seviyelerde tarama yapılmış, ancak herhangi bir fosil buluntuya rastlanmamıştır.

2017 yılında kurtarma kazısı yaptığımız Afyonkarahisar/Merkez-Gebece-ler lokalitesi durum tespiti yapmak ve akan fosiller olup olmadığını anlayabilmek amacıyla ziyaret edilmiştir. Alanda sürekli olarak fosillerin açığa çıktığı ve zarar gördüğü tespit edilmiştir. Bu alanda son derece nadir bir fosil tür olan Moschidae'ye (miskgeyiğigiller) (Resim: 6) ve zürafagillere ait kalıntılar yeni bulgular ele geçmiştir. Bu alandan sonra ilk olarak 2016 yılındaki araştı-

malarımız esnasında tespit edilen Gebeceler lokalitesinin kuzeyinde yer alan Seydiler mevkinde araştırma yapılmış, burada son derece iyi korunmuş ve Gebeceler ile aynı yaşlı karasal memeli fosilleri ele geçmiştir (Resim: 7).

Afyonkarahisar İli, Dinar İlçesi'nde bulunan Pleistosen taraçalarda araştırma yapmak üzere Yelalan Köyü ve çevresi taranmıştır (Resim: 8). Erken insan göçleri için uygun olan ve göl çekilmeleri sonucu ortaya çıkan erken Pleistosen yaşlı bir alan olan bu mevkide bir fosil makro memeliye ait bir diş minesi parçası bulunmuştur. Sonrasında benzer yaşlı olan Dinar İlçesi, Bademli Köyü civarında araştırmamız sürdürülmüş ve burada yöredeki ilk yırtıcı fosiline rastlanmıştır (Resim: 9). Aynı havza içinde bulunan Erken Pleistosen yaşlı Dazkırı/Akarca Köyü (Resim: 10) çevresinde tanımsız kemik parçalarına rastlanmıştır. Bu bölgede son olarak Çamlık/Eski Mera mevkiisi gezilmiş, ancak herhangi bir fosil bulguya rastlanmamıştır.

2018 yılı araştırmalarımız genel olarak Burdur'da gölsel çökeller ve eski linyit yatakları, Afyonkarahisar'da ise 1969-1975 tarihleri arasında MTA ve Alman araştırmacılar tarafından linyit araştırmalarının sürdürüldüğü alanlar ile Acıgöl Havzası tortul dolgularında gerçekleştirilmiştir. Bu alanlardan bu yıl elde edilen veriler, her iki yörenin doğa tarihi ile ilgili bilgilerimize yeni katkılar sunmuş ve karasal memeli varlığı ile ilgili verilere ulaşmamızı sağlamıştır.

Burdur'da özellikle Pınarbaşı kunduz buluntusu Anadolu'da Pliyo-Pleistosen'de en iyi korunmuş örnek olması açısından önemlidir. Afyonkarahisar'da Sandıklı-Garkın ve Kınık'taki araştırmalarımız önceden bilinen hayvan topluluklarının zenginleşmesini ve yeni örneklerin tespitini; Çay-İnli atlar ve boynuzlugillerden zengin yeni bir faunayı tanımamızı; Gebeceler ve Gebeceler/Seydiler yörede önceki yıllardaki bilgilerimizin üzerinde yeni yırtıcı ve ayı gruplarının kaydedilmesini; Dinar-Bademli ise bölgede ilk kez bir yırtıcı kaydı sağlaması açısından önemlidir. Bu alanlardan özellikle Dinar ve Dazkırı'da gezilen alanlar henüz herhangi bir bulguya ulaşılamasa da, gerek gölsel çökeller olması, gerekse tespit edilen fauna varlığı açısından erken insan göçlerine uygun ortamlar sunmaktadır. Afyonkarahisar'da Merkez/Gebeceler'de 2017 yılında kurtarma kazısı yapılan alanların ise tahribata açık olduğu ve sedimanlardaki fosillerin sürekli olarak açığa çıktığı anlaşılmaktadır. Yine Afyonkarahisar'da Çay ilçesindeki İnli fosil lokalitesi ise özel mülkiyete tabi tarla olarak kullanılmakta olup, sürekli tahribata açıktır. Diğer yandan, geçtiğimiz yıllara ait bulgular ile bu yıla ait bulgular üzerinde bilimsel incelemeler ve yayın çalışmalarımız devam etmektedir.

Sonuç olarak, her iki ildeki araştırmalarımız süresince elde edilen bulgular, yörenin doğa tarihi ve memeli fosil hayvan varlığının yanı sıra, gerek karasal memeli hayvan gruplarının, gerekse erken insan göçlerinin gerçekleşmesi muhtemel rotaları ve bunları denetleyen jeolojik ve paleobiyolojik veriler ile ilgili önemli bilgiler sağlamıştır.

KAYNAKÇA

DEMİREL, A. 2012. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2010. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 361-368.

DEMİREL, F. A., 2015. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2013. 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, sf. 393-400, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

DEMİREL, F. A., MAYDA, S. 2014. A New Early Pleistocene Mammalian Fauna from Burdur Basin, SW Turkey, *Russian Journal of Theirolgy*, 13/Sayı 2, sf:55-63.

DEMİREL, F. A., KAPAN-YEŞİLYURT, S. 2014. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2012. 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, sf. 165-173, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

DEMİREL, A., KAPAN-YEŞİLYURT, S., YİĞİT, A., YİĞİTBAŞIOĞLU, H. 2013. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2011. 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, sf. 307-316, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., KAYA, T. T., AYTEK, A.İ., 2016. Kocakır-2: First Record of Early Pleistocene Canis and Hippopotamus from Burdur Basin (SW Turkey). 14th European Association of Vertebrate Paleontologist, 6-10 Temmuz 2016, Haarlem, Hollanda, Sözel bildiri.

DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., KAYA, T. T., AYTEK, A.İ., 2017. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2015. 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 245-255. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., KAYA, T. T., ERYILMAZ, D., AYTEK, A.İ., 2017. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2016. 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 103-116. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., ERYILMAZ, D., 2019. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araş-

tırması-2017. 36. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt: 193-202. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

MAYDA, S., DEMİREL, F. A. 2016. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2014. 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, sf. 193-204. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

PRICE, S. 1989. *Sedimentation and Neotectonics of the Burdur region, Turkey*. PhD thesis, University of Leicester.

PRICE, S.- & SCOTT, B. 1989. A Revised Lithostratigraphy of the Burdur Formation, SW Turkey. *Bulletin of the Technical University of Istanbul*, 42, 1-27.

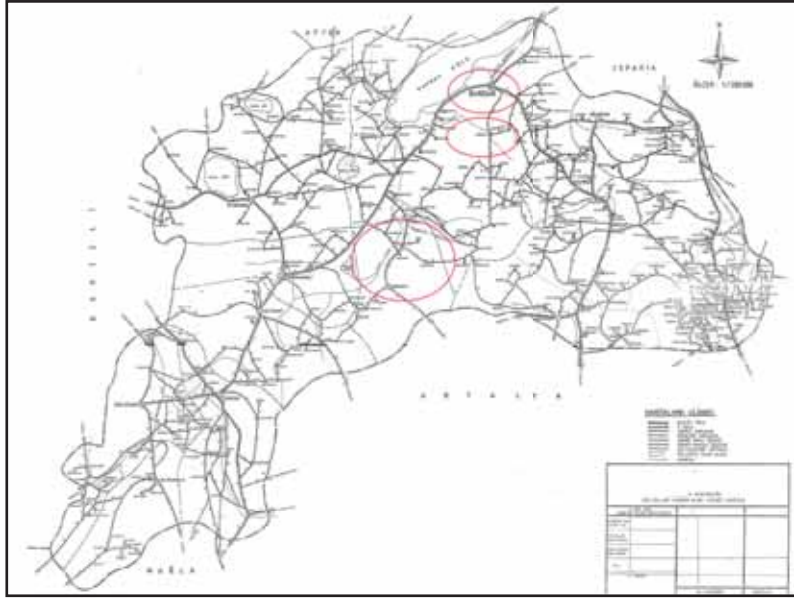
SARAÇ, G. 2003. Türkiye Omurgalı Fosil Yatakları. MTA Rap. No. 10609, (yayınlanmamış).

SİCKENBERG, F., BECKER-PLATEN, J.D., BENDA, L., BERG, D., ENGESSER, B., GAZİRY, W., HEİSSİG, K., HUNERMANN, K.A., SONDAAR, P.Y., SCHMİDT-KİTTLER, N., STAESCHE, K., STAESCHE, U., STEFFENS, P. and TOBİEN, H. 1975, Die Gliederung des höheren Jungtertiärs und Altquartärs in der Türkei nach Vertebraten und ihre Bedeutung für die Internationale Neogen-Stratigraphie. *Geologisches Jahrbuch B* 15, 167.

WEDDİNG, H. 1966. Burdur'un güneyindeki kömür zuhurları. MTA Raporu, Ankara.

YALÇINLAR, İ. 1983. Türkiye'de Neojen ve Kuaterner Omurgalı Araziler ve Jeomorfolojik Karakterleri. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No.2741, İstanbul.

YİĞİTBAŞIOĞLU, H. 1990. "Burdur Havzasında Bulunan En Yaşlı GölSEL İZ", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi s:2, Ankara.

Harita 1: Burdur İli'nde araştırılan alanlar.

Harita 2: Afyonkarahisar İli'nde araştırılan alanlar.

Resim 1: Burdur-Pınarbaşı kunduz fosilleri.

Resim 2: Afyonkarahisar-İnli atgillere ait ayak bilek kemikleri.

Resim 3: Afyonkarahisar-Kınık-Etçillere ait parmak kemiği.

Resim 4: Afyonkarahisar-Garkın-Zürafagillere ait süt üst küçük azı dişleri.

Resim 5: Afyonkarahisar-Akçaköy.

Resim 6: Afyonkarahisar-Gebeceler-Miskgeyiğigillere ait calcaneum kemikleri.

Resim 7: Afyonkarahisar-Seydiler-Ayığillere ait metapodial kemik.

Resim 8: Afyonkarahisar-Yelalan Köyü.

Resim 9: Afyonkarahisar-Bademli-Etçillere ait metapodial kemik.

Resim 10: Afyonkarahisar-Akarca Köyü.

KONYA İLİ TAŞKENT, SEYDİŞEHİR, BOZKIR, BEYŞEHİR, HADİM, GÜNEYSINIR, AKÖREN VE SELÇUKLU İLÇELERİNDE HELENİSTİK VE ROMA BULUNTULARI 2018 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Asuman BALDIRAN*

2018 yılı çalışmaları Prof. Dr. Asuman BALDIRAN başkanlığında, Arş. Gör. Dr. Nizam ABAY, Arş. Gör. Erdener PEHLİVAN ve arkeoloji öğrencisi Vasfi Yağız Doğan'dan oluşan ekiple, Bakanlık temsilcisi Konya/Akşehir Müze Müdürlüğü'nden Saadet ÖZKADİF nezaretinde 08.06.2018 - 22.06.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2018 yılında Güneysınır, Hadim, Akören, Beyşehir, Seydişehir ve Selçuklu ilçeleri çevresinde yapılan yüzey araştırması çalışmaları kapsamında Güneysınır İlçesine bağlı Merkez Mahallesi, Habiller, Ömeroğlu, Sarıhacı Mahalleleri, Hadim İlçesine bağlı Aşağı Eşenler, Yukarı Eşenler, Dülgerler, Selahattin, Yelmez, Oduncu Mahalleleri, Akören İlçesine bağlı Alan, Avdan, Belkuyu Çatören, Dutlu, Orhaniye Mahalleleri, Beyşehir İlçesine bağlı Başgöze Mahallesi, Seydişehir İlçesine bağlı Tol Mahallesi, Selçuklu İlçesine bağlı Akademi ve Ardıçlı Mahalleleri araştırılmıştır.

Sözü edilen bu yerleşim yerlerinde tespit edilen eserlerin kataloğu yapılmış, fotoğrafları çekilmiş ve bu yerleşim alanları sınırları içinde yer alan ören yerleri belgelenmiştir. Bu kapsamda 2018 yılı yüzey araştırmasında toplam 118 eserin kataloğu yapılmıştır¹.

Güneysınır Merkez Mahallesi: Güneysınır İlçe merkezinde bulunan kaymakamlık binası önünde Ömeroğlu Mahallesinden getirildiği söylenen bir adet ostotek gövdesi tespit edilmiştir. Söz konusu ostotek gövdesi 1993 yılında Ömeroğlu ya da eski adıyla Kuzören Köyüne getirilmiş ve cami av-

* Prof. Dr. Asuman BALDIRAN, Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubad Kampüsü Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Selçuklu-Konya/ TÜRKİYE.

¹ Yüzey araştırmamıza sağladığı desteklerden ötürü Selçuk Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN'e teşekkürü bir borç biliriz.

lusunda sergilenmiştir. 1994 yılı sonrasında ise Güneysınır ilçe merkezine getirilerek yukarıda da bahsedildiği gibi kaymakamlık binası önünde sergilenmeye başlanmıştır. Ostotek Gövdesinin ön uzun yüzünde burmalı üç sütunla iki panele ayrılmış kemerli bir kompozisyon bulunmaktadır. Solda yer alan kemerli alan içerisinde podyum üzerinde ayakta kadın ve çocuk figürü işlenmiştir. Sağdaki panelde podyum üzerinde ayakta erkek yanında da bir kız çocuğu figürü betimlenmiştir. Ortada yer alan sütunun üzerindeki boşluğa rozet motifi işlendiği görülmektedir. Sağ kısa yüzde yuvarlak kemerli nişin içerisinde podyum üzerinde erkek figürü bulunmaktadır. Kısa yüzün solundaki sütun burmalı sağdaki sütun ise dikey yivli olarak işlenmiştir. Sütunların üzerinde akroterler görülmektedir. Sol kısa yüz üzerinde sağda burmalı solda dikey yivli sütun işlendiği görülmektedir. Bu alanın içerisinde podyum üzerinde bir kadın figürü işlendiği görülmektedir. Arka uzun yüzde dikey yivli sütunlarla oluşturulmuş kemerli bezeme alanlarının içerisinde medusa başları görülmektedir. Ortada yer alan sütunun üzerinde ise kalkan figürü işlendiği görülmektedir (Resim: 1-2).

Habiller Mahallesi: Güneysınır ilçe merkezinin 16 km güneyinde yer alan mahallede 7 mezar steli, 2 ostotek gövdesi, 3 lahit parçası, 4 kabartmalı blok, 4 yazıtlı blok olmak üzere toplam 20 eser saptanmıştır. Eserlerin fotoğrafları çekilmiş ve katalogları oluşturulmuştur. Ostotek gövdelerinden biri üzerinde kemerli bir niş içerisinde kuş motifi kazıma çizgilerle oluşturulmuş, sütunlar arasında da sarmaşık yaprakları görülmektedir. Mahallenin çıkışında bir evin bahçesinde iki parça halinde tespit edilen bir diğer ostotek gövdesi üzerinde ise ön cephede burmalı sütunlarla üç panoya ayrılmış bir kompozisyon görülmektedir. Solda yer alan panoda bir erkek bir kadın figürü, sağda bir erkek figürü, ortada kline üzerine uzanmış bir erkek figürü görülmektedir. Eserin kısa yüzü üzerinde köşelerde plasterler bulunmaktadır. Plasterlerin arasında bir kadın figürü görülmektedir. Kırık olan diğer kısa yüzünde ise girland yapının içerisinde tek kulplu testi betimlemesi görülmektedir (Resim: 3).

Ömeroğlu Mahallesi: Güneysınır ilçe merkezinin 15 km güneyinde yer alan mahallede önceki yıllarda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarından sonra bölgeye getirilmiş toplam 3 eser tespit edilmiştir. Bu eserler, 1 mezar steli, 2 pres ağırlığından oluşmaktadır. Tespit edilen mezar steli, mahalle evlerinden birinin girişinde kullanılmış olup, iki sütunla üç bezeme alanına ayrıldığı görülmektedir. Sağ tarafta yer alan bezeme alanı içerisinde bir *symposion* sahnesi oluşturulmuştur. *Symposion* sahnesi bölge ikonografisinde sıklıkla görülen *kline* üzerinde uzanır pozda bir figür ile oluşturulmuş olup,

klinenin altında üçayaklı bir sehpa betimlemesi yer almaktadır. Sol tarafta yer alan bezeme alanı içerisinde ise kısa tunik giyimli bir figürün belden aşağısı görülmektedir. Mahallede tespit edilen diğer eserler olan pres ağırlıkları ise pramidal forma yakın bir formda oluşturulmuştur. Söz konusu ağırlık, mahallede ve mahalle civarında antik dönemde bağ ve bağcılıkla ilgili üretime yönelik faaliyetler olduğunun bir delili sayılabilir. Ömeroğlu mahallesi F. Hild ve H. Hellenkemper'in 1990 yılındaki yayımlarında görülmektedir. Ancak bölgedeki önemli kentlerden olan Artanada'ya olan uzaklığa ilişkin bilgi yanlış bir biçimde yer almaktadır². Mahalle 1970'li yıllara kadar Konya ili Bozkır ilçesine bağlı bir köy durumunda iken 1970'li yılların sonlarında Hadim'e bağlanmıştır. 2000'li yıllardaki idari düzenleme ile birlikte mahalle statüsüne dönüşen köy yukarıda da belirtildiği gibi Konya ili Güneysınır ilçesine bağlanmıştır (Resim: 4).

Sarıhacı Mahallesi: Güneysınır ilçe merkezinin 27 km güneyinde yer alan mahallede gerçekleştirilen araştırmalarda önceki yıllarda tespit edilen eserlere ek olarak 1 adet ostotek gövdesi tespit edilmiştir. Bu ostotek gövdesinin ön uzun yüzü ortasına yerleştirilen bir plaster ile iki bezeme alanına ayrılmış solda yer alan panel içerisinde podyum üzerinde iki erkek sağdaki panel içerisinde podyum üzerinde giyimli iki kadın figürü görülmektedir. Sol kısa yüzde iki kadın figürü daha yer almaktadır. Diğer kısa yüz üzerinde ise bir süvari betimlemesi bulunmaktadır. Arka cephede podyum üzerinde, solda bir kadın sağda 4 erkek figüründen oluşan kompozisyon görülmektedir (Resim: 5-6). Ayrıca Sarıhacı mahallesinde önceki yıllarda yapılan araştırmalarda İS 3. yüzyıla tarihlenen bir ostotek gövdesi bulunmuştur. Bu sebeple mahalle ve çevresinde bulunan arkeolojik materyallerin tarihlerinin İS 3. yüzyıl dolaylarına ait olduğunu söylemek mümkündür.

Aşağı Eşenler Mahallesi: Hadim ilçe merkezinin 31 km kuzeydoğusunda yer alan mahallede gerçekleştirilen araştırmalarda önceki yıllarda katalogları yapılan eserlerin fotoğrafları yenilenmiş olup köye yeni getirilen 1 ostotek gövdesinin ölçüm ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ostotek gövdesinin ön cephesi plasterle iki bezeme alanına ayrılmıştır. Bezeme alanlarının üst kısımlarında girlandlar olduğu görülmektedir. Sağda yer alan girland yayının altında Helios olabilecek şekilde betimlenmiş bir figür görülmektedir. Ancak tahribat nedeniyle detayları seçilememektedir (Resim: 7). Ayrıca Aşağı Eşenler mahallesinin yakınlarında Civlese yaylası olarak bilinen bir

² Hild-Hellenkemper, 1986: 326.

arkeolojik alan önceki yıllarda gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda tespit edilmiştir³.

Yukarı Eşenler Mahallesi: Hadim İlçesi'nin 32 km kuzeydoğusunda yer alan mahallede 2 ostotek kapağı, 2 mezar steli, 2 eşik taşı, 1 pres ağırlığı, 1 heykel parçası olmak üzere toplamda 8 eser kayıt altına alınmıştır. Ostotek kapakları aslanlı olup, aslanlar başları sola dönük biçimde betimlenmişlerdir. Mezar stellerinden biri üzerinde, alınlık kısmında yıldız biçimde bir rozet betimlemesi yer alırken, alınlık kısmının altında 6 satırlık Grekçe yazıt bulunmaktadır. Parçalanmış bir heykelin bir bölümünü oluşturan parça ise olasılıkla palliatus tipinde bir erkek yontusuna aittir. Gövde kısmı ve karın bölgesinin üzerine gelen sağ el görülmektedir. Tespit edilen eserlerden bir diğeri olan pres ağırlığı ise pramidal formda olup, antik dönemde bölgede yürütülen bağ ve bağcılıkla ilgili faaliyetlerin bir kanıtı olarak kabul edilebilir. Eserlerin fotoğraf çekimi ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır (Resim: 8-9).

Dülgerler Mahallesi: Hadim ilçe merkezinin 36 km doğusunda yer alan mahallede önceki yıllarda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında tespit edilen eserlerin fotoğrafları yenilenmiş olup bu eserlere ek olarak 3 mezar steli, 1 yazıtlı blok, 1 kabartmalı blok tespit edilmiştir. Mezar stellerinden biri üzerinde 5 satırlık bir yazıt, yazıtın altında ise solda iki erkek figürü sağ tarafında ise başı kapalı şekilde betimlenmiş bir kadın figürü bulunmaktadır. Mahalledeki diğer mezar stelinde ise dikdörtgen bir bezeme alanı içerisinde başı kapalı şekilde bir kadın figürü betimlenmiştir. Mahallede yer alan üçüncü mezar stelinde ise üstte 4 satırlık Grekçe bir yazıt, yazıtın altında istiridye biçiminde iki niş içerisinde solda bir erkek figürü, sağda ise bir kadın figürü yer almaktadır. İki istiridye niş bir plaster ile birbirlerinden ayrılmışlardır (Resim: 10-12). Dülgerler Mahallesi, Isauria Bölgesinin önemli yerleşimlerinden biridir. Antik dönemde Artanada adıyla bilinmektedir. Sterret tarafından lokalizasyonu yapılmıştır⁴. Ramsay da bölgede çalışmalarda bulunmuştur⁵. Ayrıca Hellenkemper de çeşitli çalışmalar yürütmüştür⁶.

Selahattin Mahallesi: Hadim ilçe merkezinin 50 km güneydoğusunda yer alan mahallede 1 adet mezar bloğu tespit edilmiştir. Mezar bloğunun sol tarafında büst şeklinde betimlenmiş üç erkek figürü, sağ tarafında ise 3 fas-

³ Baldran, 2005: 84.

⁴ Sterret, 1888: 52.

⁵ Ramsay, 1960: 425.

⁶ Hild – Hellenkemper, 1986: 198.

ciadan oluşan bir alan bulunmaktadır. Söz konusu fascialı alan arşitrav benzeri bir öge ile ilişkili olup, lento işlevi gören bir parça olduğu düşünülebilir (Resim: 13).

Yelmez Mahallesi: Hadim ilçe merkezinin 25 km kuzeydoğusunda yer alan mahallenin 1,5 km güneyinde bulunan kayalık alanda 1 adet kaya kabartması tespit edilmiştir. Kaya kabartmasında profilden betimlenmiş bir erkek figürü adım atar pozda betimlenmiştir. Sol elinde mızrak tuttuğu görülmektedir. Tahribat dolayısı ile bazı detaylar görülememektedir. Yelmez kaya kabartmasının yüksekliği 1.50 metre üzerinde olmalıdır. Bu kabartmanın bulunduğu alan ölçü almaya uygun olmadığı için ölçüleri alınamamıştır (Resim: 14).

Oduncu Mahallesi: Hadim ilçe merkezinin 22 km güneydoğusunda yer alan mahallenin kuzeyinde bulunan Oduncu Kalesi mevkiinde gerçekleştirdiğimiz araştırmalarda 3 ostotek gövdesi, 4 ostotek kapağı, 1 duvar bloğu, 1 kaya bloğu, 3 lahit kapağı, 1 kaya lahdi, 1 duvar kalıntısı, 5 mimari parçadan oluşan toplamda 19 eser belgelenerek kataloglanmıştır. Ostotek gövdelerinden birincisi üzerinde ortada iki burmalı sütunla toplamda 3 pano oluşturulmuştur. Sağ ve solda sahneyi sınırlandıran plasterler görülmektedir. Ortada yer alan pano içerisinde bir erkek figürü bulunmaktadır. Perspektif etki oluşturmak için burmalı sütunlarının iç kısımlarında dikey yivli sütunlar kullanılmıştır. Sağdaki pano içerisinde bir kadın figürü soldaki panoda da tahrip olmuş bir vaziyette bir kadın figürüne ait elbise kıvrımları görülmektedir. Eserin sağ kısa yüzünde podyum üzerinde iki kadın figürü görülmektedir. Sol kısa yüzü ve arka uzun yüzü tahrip edilmiştir. Aynı alanda tespit edilen bir diğer ostotek gövdesi üzerinde, merkeze yerleştirilen bukraniona asılı betimlenmiş iki girland yayı görülmektedir. Eser tahrip edilmiştir. Toplamda 4 adet ostotek kapağı tespit edilmiştir. Ostotek kapakları bölge ikonografisinde sıklıkla görülen aslan biçimli ostotek kapaklarındandır. Ayrıca kale mevkiinde yoğun bir şekilde mimari parçalar tespit edilmiştir (Resim: 15). Ayrıca Geç Roma Dönemi yazarlarından Ammianus Marcellinus tarafından sözü edilen Thouthtourbia antik yerleşimi bu alana lokalize edilmektedir⁷. Marcellinus, Thouthtourbia'dan tahkimatlı yüksek bir yer (kale) olarak bahsetmektedir⁸.

Alan Mahallesi: Akören ilçe merkezinin 11 km güneyinde yer alan mahallede 2 mezar steli, 1 pres ağırlığı, 1 sütunceden oluşan toplam 4 eser tespit

⁷ Drijvers- Hunt, 1999: 200.

⁸ Drijvers- Hunt, 1999: 200.

edilmiştir. Pres ağırlığı gibi bir arkeolojik buluntunun bulunması bağcılıkla ilgili faaliyetlerin kanıtı olarak kabul edilebilir. Ayrıca mahallede ele geçen geç dönem arkeolojik materyaller, yerleşimin uzunca bir süre devam ettiğini de göstermektedir.

Avdan Mahallesi: Akören ilçe merkezinin 32 km güneybatısında yer alan mahallede 2 ostotek gövdesi ve 1 mezar stelinden oluşan 3 eser fotoğraflanarak kataloğu oluşturulmuştur. Avdan mahallesi Aşağı Cami İmamı Feridun Kutlu'nun evinin deposunda görülen ostotek gövdesinin ön cephesinin üst profilinde iki satırlık Grekçe yazıt görülmektedir. Eserin ana sahnesi üzerinde kline üzerine uzanmış 3 figür görülmektedir. Klinenin ayakucunda, ayakta duran, profilden betimlenmiş iki figür yer almaktadır. Figürlerin yüzleri klineye dönüktür. Eserin kısa yüzünde ayakta betimlenmiş bir kadın figürü elinde ayna ya da öreke ile betimlenmiştir. Figürün boyun hizasından başlayarak başını çevreleyen tek satırlık Grekçe yazıt görülmektedir (Resim: 16-17).

Belkuyu Mahallesi: Akören ilçe merkezinin 17 km. güneyinde yer alan mahallenin 1 km güneyinde yer alan Apa Barajı kanallarından olan Beyşehir kanalının kıyısında yer alan kayalık alanın kuzey yamacında kayaya açılmış nişler görülmüş, ancak kanaldaki su seviyesinin yüksek olmasından dolayı yaklaşılamamıştır. Bu sebeple bu alanda yeni bir çalışma programı oluşturulacaktır. Söz konusu alanın kuzeyinde kuzey – güney doğrultulu 3 sıra duvar tespit edilmiştir. Duvarların ortalama yüksekliği 2 m. civarında, 7-8 sıra taştan oluşmaktadır. Ortalama uzunlukları 20 m. civarındadır. Duvar yapım özelliklerine göre, Dağlık Kilikia ve Lykia bölgelerinde yaygın olarak görülen duvar örgü tekniğinde yapıldıkları anlaşılmaktadır. Isauria Bölgesinde bu tip duvarların yaygın olarak İÖ 1- İS 1. yüzyıllar arasında kullanıldığı bilinmektedir .

Çatören Mahallesi: Akören ilçe merkezinin 13 km güneyinde yer alan mahallede yapılan araştırmalarda 1 sütun başlığı, 1 mezar steli, 1 sütun tamburu, 2 sütünceden oluşan toplam 5 eser bulunmuştur. eserlerin ölçüm ve belgeleme işlemleri yapılmıştır. Sütun başlığı ionik tipte olup geç antik dönem özellikleri göstermektedir.

Dutlu Mahallesi: Akören ilçe merkezinin 25 km güneyinde yer alan mahallede yapılan araştırmalarda toplam 8 eser tespit edilmiştir. Bu eserler 2 yazıtlı blok, 5 mimari blok ve 1 heykel kaidesinden oluşmaktadır. Söz konusu eserlerin ölçüm ve belgeleme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Ele geçen heykel kaidesi Grekçe yazıtlıdır. Bu eser dışında iki adet daha yazıtlı blok tespit edilmiştir.

Orhaniye Mahallesi: Akören ilçe merkezinin 6 km doğusunda yer alan mahallede 2 sütun parçası, 1 sütunce, 2 lahit parçası ve 1 plintheden oluşan toplam 6 eserin ölçüm ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Lahit gövdesine ait parça yerel özellikler göstermektedir. Dış yüzeyi bezemesiz olarak bırakılmıştır. Mahallenin merkezinde günümüzde bayrak direği kaidesi olarak kullanılan bir plinthe kaide yer almaktadır. Kaide üzerinde, kyma recta ve reversa profilleri görülmektedir.

Başgöze Mahallesi: Beyşehir ilçe merkezinin 20 km kuzeydoğusunda yer alan mahallede 2 lahit parçası, 1 lento bloğu, 1 kabartmalı blok, 1 sütun kaidesi ve 1 altardan oluşan toplam 6 eserin ölçüm belgeleme ve envanter çalışmaları yapılmıştır. Başgöze’de tespit edilen altarn görülebilen cephele-
rindeki figürler oldukça aşınmıştır. Ön cephede betimlenen erkek büstünün yüzünün fizyonomik özellikleri aşınmadan dolayı görülememektedir. Burada betimlenen erkek sol omuzunu örten, kalın bir himation giymiştir ve omuzun gerisinde, yukarıya doğru uzanan bir asa betimlenmiştir.

Tol Mahallesi: Seydişehir ilçe merkezinin 22 km kuzeyinde yer alan mahallede 1 kabartmalı blok, 1 ezme taşı, 1 sütunceden oluşan 3 eser tespit edilmiştir. Bu eserlerin ölçüm ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Akademi Mahallesi: Konya İli’nin merkez ilçelerinden olan Selçuklu ilçesinin sınırları içinde, Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubat Yerleşkesi’nde bulunan mahallede 1 mezar steli, 2 altar, 1 ezme teknesi, 1 yazıtlı blok, 1 sütun, 3 yazıtlı sütun parçası, 2 aslan biçimli ostotek kapağı tespit edilmiştir. Tespit edilen eserler, ölçüm ve belgeleme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubat Yerleşkesinin 3 km. batısında yer alan Ören Mevkiinde de 1 adet mimari blok tespit edilmiş olup eser fotoğrafları çekilmiş ve kataloglanmıştır. Mezar stelinin üst kısmı tahrip olmuştur. Ancak alınlık kısmında bir kalkan motifi görülmektedir. Stelin ana bezeme alanına bakıldığında iki plaster arasında üstte ion kymationu bunun altında çiçek rozetlerinden oluşan bir bezeme görülmektedir. Hemen altında plasterlerin arasında kalan alanda bir erkek bir kadın figürü görülmektedir.

Ardıçlı Mahallesi: Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubat Yerleşkesinin 9 km kuzeyinde yer alan mahallede 1 sütun başlığı 6 sütun tamburu parçası, 2 eşik taşı bulunmuştur. Ardıçlı mezarlığının dış duvarında da 1 lahit gövde parçası, mezarlığın içinde ikincil kullanımda mezar taşı olarak kullanılmış 2 mimari blok tespit edilmiştir. Tespit edilen bu eserlerin ölçüm ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Mahallede ağırlıklı olarak mimari parçalar bulunmaktadır.

Ayrıca 2018 yılı çalışma programında bulunan Beyşehir'in Doğanbey Mahallesi, Hadim'in Küplüce, Bağbaşı Mahalleleri, Güneysınır'ın Örenboyalı, Güneybağ ve Kayaağzı Mahalleleri, Akören'in Kayasu, Karahüyük, Hacılar ve Ağalar Mahalleleri de araştırılmış, ancak Helenistik ve Roma Dönemleri ile ilişkili herhangi bir arkeolojik materyale rastlanmamıştır.

Sonuç olarak, antik dönemdeki adıyla Lykaonia ve Isauria bölgelerini kapsayan 2018 yılı araştırmalarımız sırasında saptadığımız arkeolojik materyallerin, Belkuyu'da görülen duvarlar dışında, İS 2.-3. Yüzyıllara tarihlenebileceğini düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

Baldıran, Asuman (2005). "Taşkent-Avşar Ostotekleri". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22-2, 67-86.

H. Hellenkemper – Fr. Hild, Kilikien Und Isaurien, *Tabula Imperii Byzantini* 4, *DenkschrWien*, Wien, 1986.

Jan Willem Drijvers, David Hunt, *The Late Roman World and Its Historian: Interpreting Ammianus Marcellinus*, Routledge, 1999.

Ramsay, W. M. (1960), *The Historical Geography of Asia Minor (Anadolu Tarihi Coğrafyası)*, Çev. M. Pektaş, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Sterrett, J.R. Sitlington, *The Wolfe Expedition to Asia Minor*, American School of Classical Studies at Athens III, 1884-1885.

Resim 1: Güneysınır İlçesi Ostotek Gövdesi.

Resim 2: Güneysınır İlçesi Ostotek Gövdesi.

Resim 3: Habiller Ostotek Gövdesi.

Resim 4: Ömeroğlu Mahallesi Mezar Steli.

Resim 5: Sarıhacı Mahallesi Ostotek Gövdesi.

Resim 6: Sarıhacı Mahallesi Ostotek Gövdesi.

Resim 7: Aşağı Eşenler Mahallesi Ostotek Gövdesi.

Resim 8: Yukarı Eşenler Mahallesi Ostotek Kapağı.

Resim 9: Yukarı Eşenler Mahallesi Heykel Parçası.

Resim 10: Dülgerler Mahallesi Mezar Steli.

Resim 11: Dülgerler Mahallesi Mezar Steli.

Resim 12: Dülgerler Mahallesi Mezar Steli.

Resim 13: Selahattin Mahallesi Mezar Bloğu.

Resim 14: Yelmez Kaya Kabartması.

Resim 15: Oduncu Mahallesi (Kale Mevkii) Ostotek G6vdesi.

ORDU-MELET IRMAĞI HAVZASI YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Atakan AKÇAY*
S. Yücel ŞENYURT
Seda KARA
Leyla YORULMAZ
Umut ZOROĞLU
A. Emirhan BULUT

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleriyle, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü adına ekibimiz tarafından yürütülmekte olan “Ordu İli Melet Irmağı Havzası Yüzey Araştırması (OMHAY)”, Melet Irmağı'nın Ordu il sınırları içerisinde kalan havzasındaki arkeolojik verilerin araştırılmasını amaçlayan bir projedir. Kuzeyde Karadeniz, doğuda Giresun, güneyde Sivas ve Tokat ile batıda Samsun illeri tarafından çevrili olan Ordu, Orta ve Doğu Karadeniz sınırlarının kesişim coğrafyasını (Harita: 1-2) oluşturmaktadır. Bölgenin en önemli nehirlerinden birisi olan Melet Irmağı (Melanthios), toplam 161 km uzunluğunda olup, Doğu ve Orta Karadeniz'in en temel coğrafi ayırıcılarından birisidir. Irmak, Giresun Karagöl Dağları (3167 m.) ile Sivas-Koyulhisar ilçesi arasında, Koyulhisar-Ortakent köyü sınırları içerisinde doğmaktadır. Kaynak noktasında Kurşunlu, Gümüşlü ve Aksu dereleri ile beslendikten sonra, doğu-batı yönünde akarak Mesudiye ilçe merkezinden geçen ırmak, bu noktadan sonra Esat Deresi'ni de alarak Karadeniz'e yönelir. Mesudiye sınırlarını çıktıktan sonra, Gökçöy ve Ulubey ilçelerini batısında, Kabadüz ilçesini doğusunda

* Doç. Dr. Atakan AKÇAY, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06560, Yenimahalle-Ankara/TÜRKİYE.
Prof. Dr. S. Yücel ŞENYURT, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06560, Yenimahalle-Ankara/TÜRKİYE.
Arş. Gör. Seda KARA, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06560, Yenimahalle-Ankara/TÜRKİYE.
Leyla YORULMAZ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.
Umut ZOROĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
Arş. Gör. A. Emirhan BULUT, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 21280, Sur-Diyarbakır/TÜRKİYE.

birakarak Topçam sınırına kadar dar bir vadi içerisinde akmaya devam eden ırmak, bugün Topçam Barajı'nın bulunduğu kesimden sonra, çok daha dar ve derin bir vadi oluşturarak akışına devam eder. Melet Irmağı, denize ulaşmadan yaklaşık 10 km. önce, Esenyurt Köyü'nden itibaren, nispeten daha geniş bir vadi tabanına oturmaya başlar ve Ordu şehir merkezinin de içerisinde yer aldığı geniş bir alüvyon ovasının oluşumuna katkıda bulunur.

OMHAY araştırmasının kronolojik önceliği protohistorik dönemler olmakla birlikte, tarihöncesi dönemler, Helenistik-Roma dönemleri ile Ortaçağ'dan günümüze kadar devam eden tarihsel devamlılıklar ve bu dönemlere ait arkeolojik veriler de araştırma kapsamında incelenmektedir. Araştırma alanı, Mesudiye, Kabadüz, Gököy, Ulubey ve Ordu-Merkez olmak üzere 5 bölgeye ayrılmıştır. Melet Irmağı'nın denize ulaştığı, modern Ordu ilinin de içerisinde yer aldığı sahil kesimi araştırmaların son kısmını oluşturacaktır. Araştırmanın başlangıç noktası ise, çalışma alanımızın güney kesimini de oluşturan Mesudiye ilçesidir. Anadolu'nun iç kesimlerine açılan Çoruh-Kelkit Vadisi'ne bakan konumu ile daha ayrıcalıklı bir yere sahip olan Mesudiye, Sivas-Koyulhisar ve Tokat-Reşadiye ile sınır olup özellikle ilçenin güney kesimleri, hayvancılık, tarım ve ormancılık faaliyetleri için son derece elverişlidir. Diğer taraftan Mesudiye ve Kabadüz ilçelerinin bulunduğu coğrafya, halen işletilmekte olan değerli maden kaynakları ile de dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, Melet Havzasının arkeolojik potansiyelinin araştırılması dışında, bölgedeki maden kaynaklarının antik madencilik kapsamında incelenmesi araştırmanın diğer önemli hedeflerindendir. Bölgede bakır, kurşun, gümüş, çinko, demir, altın ve mangan yatakları dikkat çekerken, özellikle Mesudiye ile Kabadüz çevresindeki işletilmiş ve işletilmeye devam eden değerli cevher yatakları bölge arkeolojisinin temel dinamikleri açısından da son derece önemlidir.

Mesudiye İlçesi Araştırmaları

OMHAY 2018 yılı çalışmaları¹ Mesudiye ilçesi sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir. İlçe, Sivas, Tokat ve Giresun ile sınır paylaşırken Melet Havza-

¹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri (28.06.2018/543630) ile yürütülen araştırmalar 04.07.2018-14.07.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma ekibi Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesinden Prof. Dr. S. Yücel ŞENYURT, Doç. Dr. Atakan AKÇAY, Arş. Gör. Seda KARA, Arş. Gör. A. Emirhan BULUT, arkeolog Umut ZORROĞLU ve Leyla YORULMAZ'dan oluşmuştur. 2018 yılı yüzey araştırmasında bakanlık temsilciliği görevini yürüten Ordu Müzesi arkeologlarından Sn. Osman DEMİR'e, araştırmalar boyunca Ordu Büyükşehir Belediyesi adına desteğini esirgemeyen arkeolog Metin AYDIN'a, araştırmalar esnasında maddi ve manevi destekleri ile araştırmamıza önemli desteklerde bulunan Mesudiye Belediye Başkanı Sn. İsa GÜL'e teşekkürlerimizi sunuyoruz.

sı'nın da yukarı bölümünü (Harita: 2) oluşturmaktadır. Mesudiye'nin büyük bir kısmı (özellikle güney kesimi) coğrafi ve iklimsel özellikleri ile Karadeniz'e özgü coğrafi ve iklimsel özelliklerden daha çok Orta Anadolu özellikleri taşımaktadır. Yüksek bir plato (ortalama 1150 m.) görünümündeki ilçenin dağlık yapısı çok sayıda ırmak ile şekillenmiş olmakla birlikte, temel coğrafi referansı Melet Irmağı oluşturmaktadır. Irmak'ın kuzey ve güney kesimleri gerek iklimsel gerekse coğrafi özellikleri açısından büyük farklılıklar göstermektedir.

Mesudiye² ilçesinin güneydoğusunda Sivas'ın Koyulhisar ilçesi yer almakta olup, Koyulhisar Sivas'ın kuzey sınırları üzerinden Giresun ve Ordu illeri ile sınırlanan bir ilçedir. Koyulhisar ilçesinde yapılan yüzey araştırmalarında, Kelkit Vadisi ile bu vadiye kuzey-güney yönünde bağlanan küçük akarsu yatakları tarafından oluşturulmuş dar vadiler üzerinde ortalama 2000 m.yi bulan yüksek yaylalarda çeşitli arkeolojik yerleşim alanları tespit edilmiştir. Koyulhisar'da özellikle Erken Tunç Çağı malzemeleri veren küçük boyutlu höyük yerleşimleri dikkat çekmektedir³. Mesudiye ilçesinin güney ve doğusunda daha önce tespiti yapılmış ve OMHAY kapsamında tespit ettiğimiz höyükse karakterli yerleşimler bu açıdan şaşırtıcı değildir. Mesudiye'nin güneybatısı ise Tokat ilinin Reşadiye ilçesi ile sınır paylaşmaktadır. Kuzey Anadolu Fay hattının kuzeyinde kalan Mesudiye'nin bu kesimi ortalama 1500-2000 m. rakımlı bir platodur. Mesudiye'nin güney, doğu ve batı kesimleri, bu coğrafi geçiş bölgesi özelliğinden dolayı Karadeniz'in kıyı kesimlerinde görülmeyen höyük tipi yerleşimlere ev sahipliği yapmaktadır.

MELET IRMAĞI'NIN KUZEYİ

Maden Köyü ve Maden Galerileri (M18-1)

Mesudiye ilçe merkezinin 14 km. güneydoğusundaki Maden Mahallesi adından da anlaşılacağı üzere eski maden ocaklarına (Resim: 1) sahip bir merkezdir. Osmanlı Dönemi'nde Milas (Alucra) olarak bilinen Mesudiye'nin

² Ordu-Mesudiye'deki ilk araştırmalar 1990'lı yıllarda M. Özsait tarafından, "Orta Karadeniz Bölgesi Araştırmaları" kapsamında gerçekleştirilmiştir. Mesudiye'nin özellikle Çaltepe, Üçyol, Karabayır ve Güzle köylerinde yoğunlaşan bu araştırmalarda Kalkolitik Çağ'dan Demir Çağı'na kadar buluntu veren yerleşimler tespit edilmiştir. Daha önceki araştırmalar için bkz. M. Özsait, "1990 Yılında Ordu-Mesudiye Çevresinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı IX*: 357-376; M. Özsait, "1991 Yılı Ordu-Mesudiye Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı X*: 311-330; M. Özsait, "1992 Yılı Ordu-Mesudiye Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XI*: 285-300; M. Özsait, "1993 Yılı Ordu-Mesudiye ve Sivas-Koyulhisar Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XII*: 459-482.

³ A. Engin, "Sivas İli 2007 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XXVI (Cilt 2)*: 73-94.

en önemli maden kaynakları, Maden, Yavşan, Herközü ve Horandüzü köylerinin de yer aldığı bölgedir. Melet Havzası'nda geç dönemlere kadar işletilmiş olan madenler bölgenin en kayda değer maden yatakları olmakla birlikte antik dönem madenciliği açısından da önem arz etmektedir. Araştırmamız kapsamında söz konusu bölge Antik dönem madenciliği açısından incelenmiş olup, önümüzdeki yıllarda bu bölgedeki araştırmalara devam edilecektir.

Osmanlı Dönemi yazılı kaynaklarında da geçen ve bazıları yakın döneme kadar işletilen maden ocaklarına ait galeriler araştırmamız esnasında ziyaret edilmiştir. Karadeniz'in uluslararası ticarete açılmasının öncesinde Mesudiye (Milas) kazasında ortaya çıkarılan bakır madeni Gümüşhane madenleri havzasının batıdaki en uç noktasında yer almaktadır. Gümüşhane maden ocakları Osmanlı iktisâdî ve askerî bünyesinde önemli bir yer işgal etmiştir. Söz konusu madenlerin en önemli kısmı Gümüşhane Harşit Vadisi boyunca sıralanmakla birlikte, havzanın doğusunda Artvin-Ardanuç, batısında ise Mesudiye (Milas) madenleri bulunmaktaydı. Gümüşhane madenleri, XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en değerli maden işletmelerinden birisi olup sadece Gümüşhane madenlerinden sağlanan gelir, o zamanki devlet bütçesinin yaklaşık olarak yüzde beşini karşılamaktaydı. Mesudiye madenlerinin bulunduğu alanlar coğrafi yapısından dolayı tarıma elverişli değildir. Osmanlı Döneminde halkın büyük bir kısmının maden hafriyatıyla ve cevherin zenginleştirilmesiyle uğraştıkları, diğer bölümünün ormanlardan nitelikli kömür imali, zahire tedariki ve nakliyatıyla uğraştıkları bilinmektedir. Maden işleri ise iklim şartlarının belirlediği ölçüde, genellikle sekiz aylık süre (Mart'tan-Kasım'a kadar) içerisinde sürdürülmekteydi⁴. Mesudiye'deki bakır madeni ile ilgili belgelerdeki ilk bilgilere 1762 yılında rastlanılmaktadır. Ancak belgede Karahisar-ı Şarki sancağında Milas kazasındaki bakır madeninin bu tarihten 8-9 yıl önce (1753-1754 tarihinde) ortaya çıkarıldığı belirtilmektedir⁵. Bu kapsamda Mesudiye madenlerinin eskiçağ madenciliği açısından da son derece önemli bir yere sahip olduğu düşünülmekte olup, önümüzdeki yıllarda söz konusu alanlarda araştırmaların yoğunlaştırılması planlanmaktadır.

Herközü Tümülüsü (M18-2)

Maden Köyü'nün yaklaşık 2.5 km. güneyindeki Herközü köyü, aynı maden formasyonu üzerinde yer alan küçük bir köydür. Yapılan incelemelerde

⁴ M. Altunbay, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gümüşhane ve Yöresinde Madencilik Faaliyetleri", *Trabzon Tarihi Sempozyumu 6-8 Kasım 1998*, Trabzon 1999: 383-391.

⁵ İ. Ekinci, "Milas (Mesudiye) Bakır Madeni (1750-1816)", *Turkish Studies*, Vol. 8/5, Spring 2013: 243-259.

köyün girişinde, çevreye hakim, üzeri hafif kayalık, yüksekçe bir tepe üzerinde ana kaya içerisinde açılmış mezar odası ve üzerindeki yığma toprak ile birlikte tahrip edilmiş bir kurgan (Resim: 2) tespit edilmiştir. Yaklaşık 7 m. çapındaki mezar yığmasının korunan yüksekliği 3 m.dir. Toprak yığma geçmiş dönemlerde yapılan kaçak kazılardan dolayı büyük oranda tahrip olmuştur.

Konacık Köyü Kaya Mezarları (M18-3)

Konacık Köyü'nde yapılan incelemelerde, daha önce tescillenmiş olan iki adet kaya mezarından birisi (Konacık-1) tarafımızca da ziyaret edilmiştir. Tescil fişlerinde fotoğrafları dışında bir verisi bulunmayan mezarların, çizimleri ile birlikte detaylı dokümantasyonları gerçekleştirilmiştir. Kalker ana kaya gövdesinin oyulmasıyla oluşturulan Konacık-1 mezarı (Resim: 3) önde üç sütun ve giriş bölümü, arkada dikdörtgen mezar odası ve buradan geçilen daha küçük boyutlu ikinci mezar odasından oluşmaktadır. Tipolojik özellikleri ile Hellenistik Dönem'e tarihlenebilen mezarın, üçgen formlu üst kısmı deforme olmuştur. Öndeki sütunların arkasında bir antre meydana getirilmiş ve dikdörtgen biçimli küçük bir kapı ile mezar odasına geçiş sağlanmıştır. Mezarın tavanı ve zemini düzdür.

Terek Kayası (M18-4)

Konacık Köyü'nde ziyaret edilen bir başka alan, Konacık-1 kaya mezarının 500 m. güneydoğusunda, güçlü bir su kaynağının üzerinde yer alan Terekkaya (Resim: 4) isimli alandır. Kireçtaşı kayaçların yatay yönlü kırılımla, sekiler (terek) şeklinde oluşum gösteren kayalık alanda 4 farklı kot seviyesinde doğal seki oluşumları görülmektedir. Ortalama 7-10 m. genişliğindeki bu sekiler, oval bir hat yaparak kayalık zirvenin eteklerini de oluşturmaktadır. Üzerlerinde toprak dolgular barındıran tereklerin en üstte kalan ikisi üzerinde Geç Demir Çağı ve Erken Bizans Dönemine ait seramiklere rastlanılmıştır. Ayrıca alanda geçmiş dönemlerde yapılmış bazı kaçak kazı çukurları da tespit edilmiştir. Terek Kayası, güçlü su kaynaklarına sahip, doğal oluşumlu kayalık teraslar üzerinde farklı bir yerleşim tipi oluşturmaktadır. Alanda yapılan incelemeler sırasında ele geçen Geç Demir Çağı/Erken Helenistik döneme ait polikrom boyalı çömlek parçası, Konacık Kaya mezarları ile çağdaş buluntulardan birisidir.

Kaleköy ve Saray Deresi (M18-5)

Kaleköy Köyü sınırları içerisindeki kale, I. Derece arkeolojik sit alanı olarak tescillidir. Araştırmamız kapsamında, Ortaçağ'a (M.S. 11-15. yy) tarihle-

nen söz konusu kale (Resim: 5) ile bu kalenin yakınlarındaki tescilli kümbetler ve mezarlık alanı incelenmiştir. Söz konusu kümbetlerden ikisi, kaçak kazılar ile tahrip edilmiş olmakla birlikte, halen toprak altında kalmış beş kümbet daha tespit edilmiştir. Ayrıca kale ve tescilli kümbetler dışında Saray Deresi olarak adlandırılan kesimde, yoğun orman örtüsü içerisinde kalmış mimari kalıntılar tespit edilmiştir. Harç kullanılarak örülmüş duvarlar, mimari özellikleri itibariyle Ortaçağ karakterinde olup kale, kümbetler ve mezarlık alanı ile aynı dönemlere ait olması kuvvetle muhtemeldir. Hacıemiroğulları Beyliği'ne ait olduğu çeşitli kaynaklarda anlatılan Kaleköy Kalesi, ayakta kalan kapı ve sur kısımları ile birlikte son derece değerlidir.

Arıkmusa Basamaklı Tüneli ve Kaya Mezarı (M18-6)

Arıkmusa Köyü'nün yaklaşık 700 m. kuzeyindeki, I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescilli Arıkmusa'da detaylı incelemelerde bulunulmuştur. Melet Irmağı'nın hemen güney kıyısından yükselen kayalık alanda, Hellenistik döneme tarihlenen bir basamaklı tünel (Resim: 6) bulunmaktadır. Tünelin yaklaşık 50 m.lik kısmı açık olup, devamı taş ve toprak ile doludur. Bu türden basamaklı tüneller, Ordu İli sınırları içerisinde ayrıca Kurul Kalesi, Ünye Kalesi ve Fatsa Cıngırt Kayasından da bilinmektedir. Daha çok Pontos Krallığı dönemi içerisinde, VI. Mithradates dönemine tarihlendirilen⁶ tünellerden birisi olan Arıkmusa basamaklı tünelini diğerlerinden ayıran en temel özellik ise Arıkmusa'da herhangi bir yerleşim dokusunun bulunmamasıdır. Arıkmusa tünelinin etrafında herhangi bir yerleşim dokusunun bulunmaması, tünelin su temininden daha ziyade, yer altı dünyası ve su kültleri ile ilişkili bir fonksiyona sahip olduğuna işaret etmektedir.

Arıkmusa'da basamaklı tünelin yer aldığı kayalık üzerinde daha önce tescili olmayan bir kaya mezarı tespit edilmiştir. Girişi doğuya bakan bu kaya mezarı üç klinelidir. Mezara, tünelin giriş kısmının olduğu kesimden ulaşmakta olup, klineler tahrip edilmiştir. Düz tavanlı, mezar odası yaklaşık 4x3 m. boyutlarında ve 2 m. yüksekliğindedir. Kayaç yapısının bozukluğu sebebiyle, giriş kısmında doğal çökmeler oluşmuştur. Tipolojik özellikleri açısından mezarın Roma Dönemi'ne tarihlendiği düşünülmektedir.

⁶ Şenyurt ve Akçay, "Kurul Kalesi (Ordu) VI. Mithradates Dönemi Yerleşimi Üzerine Ön Değerlendirmeler", *Seleucia VI* (2016): 221-248.

MELET IRMAĞI'NIN GÜNEYİ

Mesudiye İlçesi sınırları içerisinde Melet Irmağının güneyinde Alan, Çaltepe, Üçyol, Müslüm Sarıca, Çiftlik Sarıca, Çardaklı, Çavdar, Dayılı, Güvenli, Yeşilçit, Türk Köyü ile Merkez Kaleiçi Mahallesinde incelemelerde bulunulmuştur. Irmağın güney kesimi, Sivas Koyulhisar ve Tokat Reşadiye ilçeleri ile sınır paylaşmakta olup, bu kesimde daha çok höyüksele karakterli yerleşimler tespit edilmiştir.

Pilav Tepesi Höyüğü (M18-7)

Mesudiye ilçe merkezinin 8.5 km güneybatısında, Dayılı Köyü'nün ise 1 km kuzeydoğusundaki Pilav Tepesi⁷ olarak da bilinen doğal tepenin üst kısmının yerleşime sahne olduğu tespit edilmiştir. Güney ve doğusundan Baldıran deresinin aktığı Pilav Tepesi Höyüğü'nde (Resim: 7) az sayıda Geç Kalkolitik ve daha yoğun şekilde Erken Tunç Çağı malzemesi tespit edilmiştir. Höyük üzerinde tarımsal faaliyetlere halen devam edilmektedir. Höyüğün taban çapı 110x65 m.lik bir yayılıma sahiptir. Üst koni ise yaklaşık 35x30 m. boyutlarında olup, ortalama 5 metre yüksekliğindedir. Höyüğün doğu kısmı, dere yatağı üzerinden yükselen bir kayalık üzerine oturmakta olup, batı ve kuzeyi ise daha elverişli bir terasa sahiptir.

Çiğ Göl Kurganları (M18-8)

Dayılı Köyü'nün yaklaşık 1.5 km. güneyinde yer alan Çiğ Göl Mevkii'nde gölün güneyinde konumlanan tepe üzerinde az sayıda da olsa Helenistik-Roma Dönemi ve Ortaçağ'a tarihlenen seramik buluntularına rastlanmıştır. Söz konusu alanda daha önce Çiğ Göl Definesi olarak da bilinen gümüş ve bronz sikkelerden oluşan bir definenin bulunduğu bir takım parçaların Ordu Müze Müdürlüğü'ne teslim edildiği öğrenilmiştir. Ayrıca gölün çevresinde iki farklı alanda taş yığma kurganlar tespit edilmiştir. Birinci kurgan alanı gölün güneyinde orman içerisinde, ikinci kurgan alanı ise gölün kuzeyindeki sırt üzerinde bulunmaktadır. İkinci kurgan alanından göl kenarına kadar inen taş döşemeli bir yolun izleri de görülebilmektedir. Orman örtüsü içerisinde kalmış olan taş yığma kurganların çapları 3-8 m., yükseklikleri 2-4 m. arasındadır. Taş yığma kurganların Ortaçağ'a tarihlendikleri ve Esatlı Kaya Resim Alanı ve Türk Dönemi Yazıtları ile aynı döneme ait oldukları düşünülmektedir.

⁷ Özşait 1993: 314-315.

Şeyhoğlu Tepesi Höyüğü (M18-9)

Mesudiye ilçe merkezinin yaklaşık 4 km güneyindeki Çiftlik Sarıca Köyü sınırları içerisinde, Kel Ali ve Gederek derelerinin oluşturduğu alan içerisinde, köyün 1.5 km. kuzeybatısında, Düzler Mevkii olarak bilinen bölgede, Şeyhoğlu Tepesi Höyüğü tespit edilmiştir. Höyüğün batı kesiminde iş makinesiyle büyük boyutlu bir kaçak kazı yapıldığı görülmüştür. 55 x 65 metre boyutlarında en fazla 4 metrelik bir kültür dolgusuna sahip höyükte Erken Tunç Çağı'nın başlarına ait yoğun seramik buluntu tespit edilmiştir. Ayrıca kaçak kazı çukurunun profilleri içerisinde görülen insan iskeletine ait kemikler dikkat çekici olup, Erken Tunç Çağı içerisinde intramural gömü geleneğinde mezarların var olduğuna işaret etmektedir.

Müslüm Sarıca Höyüğü (M18-10)

Müslüm Sarıca köy merkezinde bulunan ve hali hazırda I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescilli olan höyük de incelemeler yapılmıştır. Yuvarlak formlu höyüğün (Resim: 8) üzerinin zamanla düzleştirildiği, park alanı olarak kullanıldığı ve batı kenarının da yol düzenlemeleri ile tahrip edildiği görülmüştür. Yoğun şekilde ETÇ-I dönemi seramiklerinin ele geçtiği höyüğün batı kenarında yol yapımı esnasında oluşan kesitte iki farklı katman görülebilmektedir. İnsan iskeleti parçalarına da rastlanılmış olması, höyükte intramural gömü geleneğinin de varlığına işaret etmektedir.

Küllüce 1 ve Küllüce 2 Höyükleri (M18-11/12)

Müslüm Sarıca Köyü içerisinde, Küllüce 1 ve Küllüce 2 olarak adlandırılan, çok yoğun şekilde iş makineleri ile tahrip edilmiş iki höyük tespit edilmiştir. Kelali Deresinin, sırtları üzerinde yer alan höyüklerden Küllüce 2 olarak adlandırılarda tahribat diğerine göre çok daha büyük boyutludur. Her ikisinde de yoğun şekilde Erken Tunç Çağı seramiklerine rastlanılmış olup Küllüce 1'den etütlük mahiyette pişmiş topraktan bir hayvan figürini (koç) de ele geçmiştir. Söz konusu buluntuların ve seramik parçaların ele geçtiği, bugün taş ve toprak yığıntısı şeklindeki höyükler nerdeyse tüm formlarını yitirmiş olmakla birlikte, yerleşimlerin dış çeperlerinin esasında taş ile çevrili olduğu anlaşılmaktadır. Küllüce-1 ve Küllüce-2 höyükleri birbirine 285 metre mesafede yer almakta olup, iki koni arasındaki alandan da seramik parçaları ele geçmektedir.

Esatlı Köyü Kaya Üstü Resimleri ve Yazıtları (M18-13)

Mesudiye ilçe merkezinin 8.5 km güneydoğusundaki Esatlı Köyü'nde I. Derece arkeolojik sit alanı olarak tescilli kaya üstü resimleri ve runik yazıt-

ların yer aldığı alan detaylı şekilde incelenmiştir. Ön yüzleri doğuya bakan yazıtların ve kaya resimlerinin olduğu kayalıkların hemen üzerindeki düzlükte, bugün orman örtüsü içerisinde kalmış çok sayıda taş yığma kurgan tespit edilmiştir. Esatlı Kaya resimleri ve yazıtları, birçok araştırmacı tarafından daha önce incelenmiş olup, yazıtların MS 6. yüzyıla tarihlenmesi gerektiği yönünde öneriler bulunmaktadır⁸.

Ziraat Höyüğü (M18-14)

Mesudiye ilçe merkezinin 8 km güneybatısında, Türk Köyü içerisinde bulunan ve I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescilli Ziraat Höyüğü⁹ yapılan incelemelerde höyüğün bir kısmının köy yolu çalışması sırasında yok edildiği tespit edilmiştir. Baldıran deresinin hemen batısındaki höyük 85x100 metre boyutlarında olup yaklaşık 8 metre yüksekliğe sahiptir. Höyüğün, kuzey tarafında açılmış olan 6 metre derinliğindeki kaçak kazı çukuru içerisinde Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na tarihlenen seramikler tespit edilmiştir.

Çukurçayır Höyüğü (M18-15)

Çavdar Köyü'nün 7.8 km batısında, Çavdar Yaylası içerisinde yer alan İnçiktepe'nin yaklaşık 550 metre kuzeyinde, ormanlık alan içerisinde Çukurçayır höyüğü¹⁰ adı verilen bir höyük (Resim: 9) tespit edilmiştir. 80x100 metre boyutlarında, 5 metre yüksekliğinde kültür dolgusuna sahip höyüğün, etrafı iri boyutlu toplama taşlar ile çevrilidir. Çok yoğun şekilde Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na tarihlenen seramiklerin (Resim: 9) tespit edildiği höyükte ve yoğun biçimde tahribat görülmektedir. Höyüğün alt çeperi taş sıraları ile çevrelenmiş olup, bu taş örgü bir savunma sisteminden daha ziyade, höyüğün ilk yerleşim aşamasında oluşturulmuş bir set şeklindedir. Höyük üzerinde geçmiş yıllarda iş makinasıyla çok büyük ölçüde tahribat yapıldığı gözlemlenmiştir. Höyük üst kısmı yaklaşık 45x60 metrelik bir yayılıma sahip olup, kaçak kazılar sebebiyle üç koç koni şeklindedir. Seramik buluntuları içerisinde en dikkat çekici olanlar, el yapımı, yoğun perdahlı, siyah yüzlü mallardır. Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı başlarına (MÖ 3300-2900) tarihlenmesi mümkün olan bu seramikler dışında, oldukça yoğun sayıda maden cürufları da görülebilmektedir. Orman örtüsü içerisinde kalmış olan yerleşimin mevsimsel karakterli, bir madenci yerleşimi olabileceği önerilebilir.

⁸ C. Saltaoğlu, *Unutulmuş Bir Geçmişten Oğuz-Kıpçak Sesler, Esatlı Yazıtları-I*, Antalya, 2019.

⁹ Özşait 1993: 313.

¹⁰ Özşait 1993: 314.

Yazıtarla Höyüğü (M18-16)

Çavdar Köyü'nden yaklaşık 2 km güneybatısında, kurumuş bir dere yatağının kenarında Yazıtarla olarak adlandırılan mevkide yaklaşık 5 m. yüksekliğinde ve üst kısmı 65x75 metre boyutlarında, taban alanı ise yaklaşık 135x90 m.lik bir alana yayılan bir höyük (Resim: 10) tespit edilmiştir. Yazıtarla Höyüğü¹¹ olarak adlandırılan höyük Erken Tunç Çağı ve Demir Çağına ait yoğun seramik parçaları vermektedir. Ayrıca höyüğün üzerinde ve çevresinde maden cürufları da görülebilmektedir. Demir Çağı seramikleri daha çok MÖ 7-6. yüzyıla tarihlenen, monokrom boyalı örnekler ve krater parçalarında oluşmaktadır. Ayrıca höyükte bir adet taş amulet (ETÇ) bulunmuş ve müzeye teslim edilmiştir. Yazıtarla höyüğü, Erken Tunç ve Demir Çağı malzemelerinin aynı anda tespit edilebildiği nadir höyüklerden birisidir. Bu açıdan büyük önem arz eden höyük aynı zamanda bölgenin en büyük boyutlu höyüklerinden de birisidir.

Tepetarla Arkeolojik Yerleşim Alanı (M18-17)

Çardaklı köyünün yaklaşık 1.5 km. batısında, Demircikıran Mahallesi'nin 400 m. kadar batısında, Taştekné, Uzunen ve Ağkaya mevkiilerinden inen küçük derelerin oluşturduğu verimli alüvyon tabanlı vadi üzerinde, yaklaşık 200x250 m. boyutlarındaki yamaç üzerinde, yaklaşık 185x150 m. boyutlarında bir alan yayılan teras üstü yerleşmesi (Resim: 11) tespit edilmiştir. Demircikıran Mahallesine doğru dik bir yamaç eğimine sahip söz konusu sırt üzerinde, yayılan arkeolojik alanda çok tabakalı bir yerleşim dokusu tespit edilmiştir. İki dere yatağının oluşturduğu vadinin üst kısmındaki Tepetarla olarak bilinen¹² mevkiide (1560 m), arkeolojik dolgu 5-6 m.ye kadar ulaşmaktadır. Yerleşimin bir savunma duvarına sahip olması ihtimali son derece yüksektir. Oldukça büyük boyutlu çok tabakalı bu tepe üstü yerleşim 2018 yılı araştırmalarında Mesudiye İlçesi'nde ziyaret edilen en büyük boyutlu merkezdir. Üzerinde halen tarımsal faaliyetlerde bulunulmakta olup Geç Kalkolitik, Erken Tunç I-III seramik parçaları ile Demir Çağı'na tarihlenen seramik buluntuları tespit edilmiştir. Yerleşimin güney kesiminde ayrıca bir nekropol alanı olabileceğini gösteren veriler ile de karşılaşılmıştır. Diğer taraftan yüzeyde görülebilen bakır madeni cüruflarının yanı sıra çok sayıda bazalt öğütme taşı da dikkat çekicidir. Bazalt öğütme taşlarının tarımsal amaçlı olmalarından daha ziyade, maden cevheri zenginleştirmede kullanılan örneklerden oluşması, bölgedeki madencilik faaliyetleri açısından oldukça önemlidir.

¹¹ Özşait 1993: 313.

¹² Özşait 1993: 312-313.

Kargatepe (M18-18)

Çardaklı Köyü sınırları içerisinde, Taştekte Nekropolü'nün 150 metre güney doğusunda Kargatepe olarak bilinen yerde yaptığımız incelemelere 40x65 m. boyutlarında, yaklaşık 5 metre yüksekliğinde bir höyük (Resim-12) tespit edilmiştir. Alt çeperi, iri ve düzensiz taşlar ile çevrelenmiş olan höyükte Erken Tunç Çağı'na ait seramik parçaları oldukça yoğundur. Karapınar deresinin kuzeyindeki sırt üzerindeki höyük, son derece verimli bir tarım arazisi içerisinde yer almaktadır. İlk bakışta bir kurgan görünümü sergilese de, çeperleri iri taşlar ile çevrelenmiş bu tip höyükler Mesudiye havzasında son derece yoğundur. Korunmuşluk durumu ve ele geçen seramik parçalarının niteliği açısından bölgenin en kayda değer höyüklerinden birisidir.

Taştekne Nekropolü (M18-19)

Çardaklı Köyü'nde yapılan incelemelerde Taştekte Mevkii'nde defineciler tarafından geçmiş yıllarda çoğunluğu tahrip edilmiş taş örgü mezarların bulunduğu bir nekropol alanı tespit edilmiştir. Yaklaşık 70x135 metrelik bir alana yayılan nekropol, Karapınar Deresinin doğusundaki sırt üzerindedir. 1665 metre yüksekliğindeki bu sırt bugün büyük oranda çam ormanları içerisinde kalmıştır. Yüzeyde görülen malzemeler Geç Helenistik-Erken Roma dönemine tarihlenmektedir.

Göllüyazı Höyüğü (M18-20)

Mesudiye ilçe merkezinin 7.5, Çaltepe Köyünün ise 2.5 km güneybatısındaki höyük, Kurudere ve Aşuvla deresinin birleştiği noktadadır. Höyük bugün, söz konusu derelerin önüne yapılan set nedeniyle oluşan gölet içerisinde kalmıştır. M. Özsait tarafından da ziyaret edilen Göllüyazı, esasında 60 x 70 metre boyutlarında olduğu belirtilmektedir¹³. Bugün su yüzeyinde kalan yüksekliği yaklaşık 5 metre olup, boyutları tam olarak anlaşılamamaktadır. İki güçlü su kaynağının birleşme noktasındaki höyüğün yakın çevresinde el yapımı, kırmızı astarlı ve perdahlı Erken Tunç çağıının ilk dönemlerine tarihlenebilecek seramikler tespit edilmiştir. M. Özsait tarafından yapılan araştırmalarda höyüğün kaçak kazılar ile tahrip edildiği ve en alt tabakalarında çok iri boyutlu taşların görüldüğü vurgulanmıştır. Göllüyazı Höyüğünde de görüldüğü belirtilen, temel seviyesinde, höyüğün etrafını çevreleyen taş yığıntıları ilk bakışta bir kurgan fikri uyandırır da, Mesudiye'de tespit ettiğimiz höyüklerin

¹³ Özsait 1992: 359.

neredeyse tamamında görülebilen bu durum, özellikle Geç Kalkolitik-Erken Tunç malzemesi veren höyüklerin genel karakterini yansıtmaktadır.

Bektaş Tepe Höyüğü (M18-21)

Mesudiye ilçe merkezinin yaklaşık 10 km batısındaki Üçyol Mahallesi'nin yaklaşık 3 km güneybatısındaki Bektaş Tepe Höyüğü, Mesudiye'nin yaklaşık 13 km batısındadır. Bektaş Tepe olarak bilinen bir doğal tepenin, dere yatağına uzanan batı terasları üzerinde kültür dolgusu varlığı tespit edilebilmektedir. Ancak 1980'li yılların sonunda ruhsatlı define kazısı izni verilen höyüğün neredeyse tamamen yok edildiği ve tarımsal faaliyetler sebebiyle konisinin tamamen kaybolduğu görülmektedir. Ancak eski tarihli kaçak kazı çukurlarından anlaşılabilirdiği kadarıyla 3 metrelik bir kültür dolgusu olabileceği anlaşılmaktadır. Az sayıda Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı seramik parçalarına rastlanılmıştır.

Hanyeri Höyüğü (M18-22)

Üçyol Mahallesi sınırları içerisinde, Taşaderesi'nin hemen kuzeyinde Hanyeri olarak adlandırılan mevkide, yaklaşık 50 metre çapında ve 6-7 metre yüksekliğinde küçük boyutlu bir höyük tespit edilmiştir. Üçyol köyünün yaklaşık 1.5 km güneybatısındaki Hanyeri Höyüğü (Resim: 13) Üçyol Köyü civarında yoğunluk gösteren tipik Erken Tunç Çağı höyüklerinden birisidir. Höyük yüzeyinde az sayıda Geç Kalkolitik Çağ ve daha yoğun olarak Erken Tunç Çağı seramik parçaları tespit edilmiştir. Ayrıca höyük üzerinde, bir adet volkanik taştan yapılmış ok ucu bulunmuş olup eser Ordu Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Güleyanı Tepesi ve Kurganı (M18-23/24)

Üçyol Mahallesi'ndeki Güleyanı Tepesi, Taşaderesi'nin yaklaşık 600 metre, Hanyeri Höyüğü'nün ise 900 metre güneyindedir. Doğal bir sırt üzerinde yaklaşık 75 x 80 metrelik bir alanda, az sayıda Erken Tunç Çağı seramiği dışında, Orta/Geç Demir çağı ve daha çok Ortaçağ'a tarihlenen seramik parçaları görülmüştür. Ayrıca Güleyanı yerleşiminin¹⁴ yaklaşık 300 metre kuzeyinde, Sıracakaya mevkiisi içerisinde, ırmağın güney sekisi üzerinde yer alan bir kurgan mezar tespit edilmiştir. Dış çeperinden bozulmuş olan kurgan yaklaşık 45x55 metre boyutlarında ve 4 metre yüksekliğindedir. Kurganın dış hattı, düzeltili taş bloklar ile çevrelenmiş olup bu blokların bir kısmı eteklere

¹⁴ Özsaıt 1992: 360.

yayılmış durumdadır. Deniz seviyesinden 1510 metre yükseklikteki ırmak sekisi etrafında, Güleyanı yerleşim alanı da düşünöldüğünde mezarın Demir Çağı/Hellenistik döneme ait olması muhtemeldir.

Çaltepe Köyü Kaya Mezarları (M18-25)

Mesudiye ilçe merkezinin kuş uçuşu 6 km batısındaki Çaltepe Köyü'nün, yaklaşık 600 metre kuzeybatısındaki kayalık alan içerisinde 3 adet Roma Dönemi'ne tarihlenen kaya mezarı tespit edilmiştir. Birinci mezarın girişi güneydoğuya bakmaktadır. Bu mezarlara yaklaşık 35 metre mesafede bir birine yakın konumda girişi doğuya bakan ikinci ve üçüncü mezarlar yer almaktadır. İlk mezarın girişi kare formlu olup ikinci ve üçüncü mezarların girişleri kısmen tahrip olmuştur. Mezarların iç kısımlarında herhangi bir mimari düzenlememe görölmemekte olup, mezar odaları yuvarlak formludur.

Çavdar Köyü Kaya Mezarı (M18-26)

Mesudiye İlçesi Çavdar Mahallesi'nde yapılan incelemelerde köy merkezi içerisindeki, mezarlık alanında yekpare bir kaya kütesinin bünyesinde kaya mezarı barındırdığı tespit edilmiştir. Kareye yakın dikdörtgen bir girişi olan kaya mezarının içerisinde kline bulunmamaktadır. Mezar odası basit, yuvarlak formdadır.

İncik Tepe Nekropolü (M18-27)

Çavdar Köyü'nün 8 km batısında, Mesudiye ilçesinin sınırlarının bitiş noktasında, Tokat il sınırına yakın bir noktadaki İncik Tepe'de yapılan araştırmalarda kaçak kazılar yoluyla kazılmış çok sayıda geç dönem mezarı tespit edilmiştir. Mezarların üzerlerindeki düzensiz taş yığımlar kaldırılarak iri boyutlu kayrak taşlarından yapılmış kapak taşları ve sandukalar kırılmıştır. Söz konusu alanda çok sayıda üzerleri taş yığma ile kapatılmış, mezarın bulunması kurganlardan oluşan bir nekropol alanı olduğunu göstermektedir. Yaklaşık 145x125 metrelik bir alana yayılan mezarların nerdeyse tamamı definciler tarafından 1960'lı yıllarda tahrip edilmiştir.

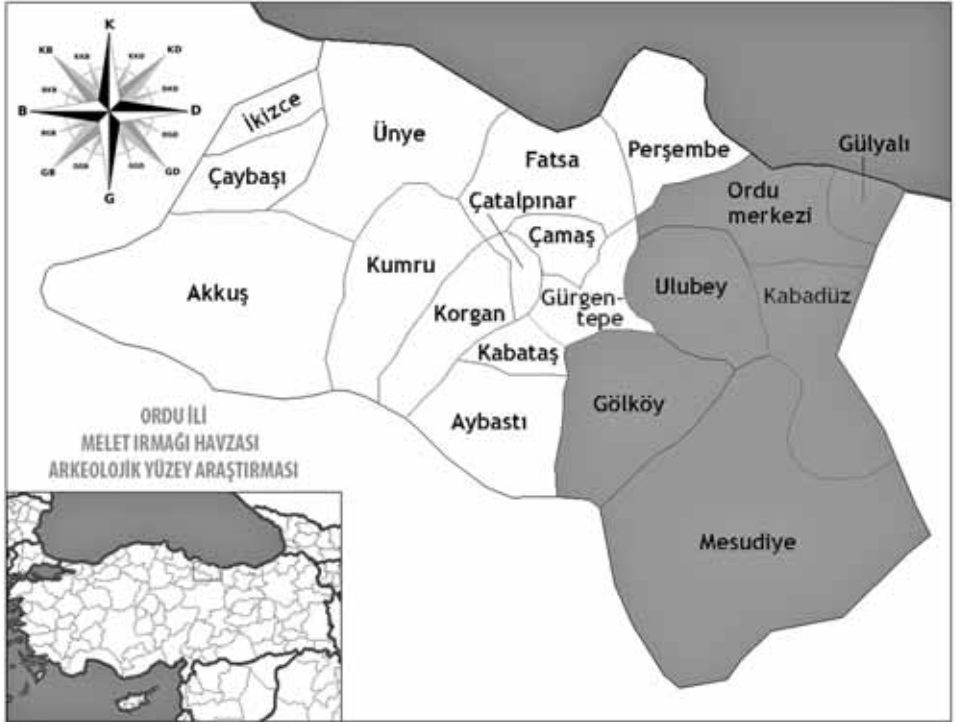
Alan Köyü Kaya Mezarları (M18-28)

Mesudiye ilçe merkezinin 8 km kuzeybatısındaki Alan Köyü (mahallesi) içerisinde yapılan incelemelerde köy merkezindeki kayalık bir yükseltinin doğu tarafında girişleri bir birine 2 metre mesafede iki kaya mezarı tespit

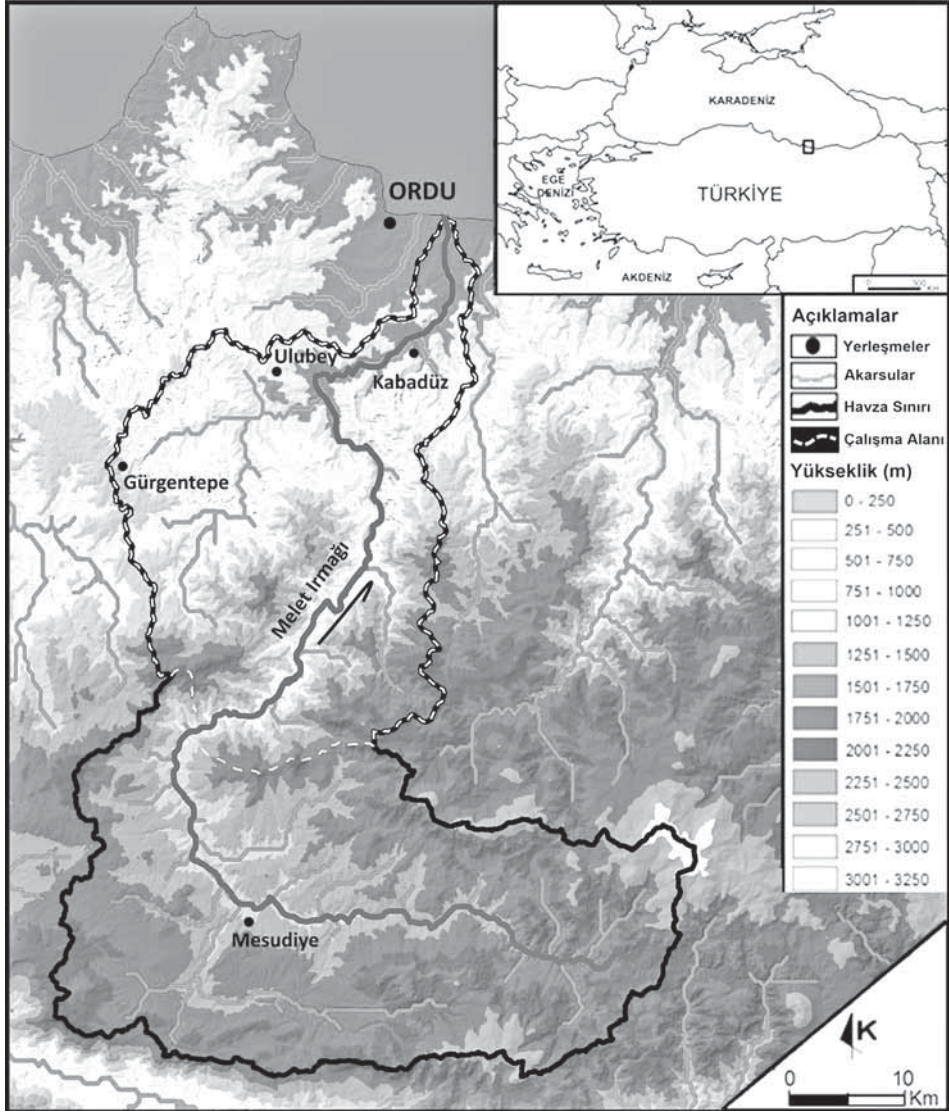
edilmiştir. Kare formlu girişlerin üst kısımları, yarı semerdam şeklinde etli bırakılmıştır. Mezarların içerisine girişi sağlayacak bir basamak düzenlemesi bulunmamaktadır. Girişleri doğuya bakan mezarlar tek odalı olup, odaların boyutları oldukça küçüktür. Bir kline düzenlenmesi bulunmaması ve boyutlarının küçüklüğü, olasılıkla urne koymak için yapılmış olabileceklerini düşündürmektedir. Ayrıca aynı kayalığın üst kısmında, yön birliği olmayan iki adet khamasorion tipi mezar da tespit edilmiştir.

Genel Değerlendirme

Ordu Melet Irmağı Havzası Arkeolojik Yüzey Araştırması (OMHAY) Projesi'nin 2018 yılı çalışmaları ırmak havzasının güney kesimini oluşturan ve Ordu ilinin en geniş sınırlarına sahip Mesudiye ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Karadeniz Arkeolojisi içerisinde Doğu Karadeniz ve Ordu'nun Protohistorik dönemleri, maden kaynakları ve en önemli akarsu havzasının arkeolojik açıdan taşıdığı potansiyel için Mesudiye'nin yeri son derece önemlidir. İlk sezon çalışmalarının en önemli sonuçlarından birisi Melet Irmağı'nın özellikle güney kesiminin, Tokat ve Sivas illerine yaklaşan sınırları içerisinde tespit edilen höyüklerdir. Bu höyüklerden tarafımızca tespit edilenler çoğunlukla MÖ 4. Bin yılın sonu ile MÖ 3. Bin yılın ilk yarısına ait seramik buluntuları ile öne çıkmaktadır. MÖ 2. Bin yıl karakterli yerleşim veya malzemelere ise henüz rastlanmamış olup, özellikle Çavdarlı ve Çardak köylerinde Demir Çağı seramiklerine de rastlanmıştır. Erken Tunç Çağı malzemesi veren birçok höyükte maden cürufları da ele geçmektedir. Höyüklerin taban seviyelerinde, dış çeperlerini çevreleyen kabaca örülmüş taş duvarlar, bölgedeki Erken Tunç höyükleri için farklı bir karakter oluşturmaktadır. Diğer taraftan söz konusu yerleşimlerin çoğunlukla tek dönemli olması, sürekli bir yerleşimden daha ziyade mevsimsel karakterli yerleşimler olabileceklerine işaret etmektedir. Ancak, höyüklerde 5-8 m. arasında değişen kültür tabakası kalınlıkları, mevsimsel karakterli olmakla birlikte, yerleşimlerin kendi dönemleri içerisindeki uzun süreli kullanımını yansıtmaktadır. Bölgenin 1100-1600 m. arasında değişen rakımı, zengin orman ve maden kaynaklarına ev sahipliği yapması, Anadolu kültür tarihi açısından havzanın daha çok madenci ve hayvancı topluluklara ev sahipliği yapmış olabileceğine de işaret eder niteliktedir. Mesudiye havzası içerisinde özellikle bakır, altın, gümüş madenlerinin son derece yoğun olması, birçok höyükte maden üretim atıklarına rastlanması özellikle MÖ 3. Bin yılda Anadolu için son derece önemli bir maden havzası olabileceğine işaret etmektedir. 2019 yılında araştırmalara Mesudiye İlçesi'nde devam edilecek olup, tespit ettiğimiz bazı yerleşimlerde daha detaylı yüzey araştırmalarının yapılması da planlanmaktadır.

Harita: 1

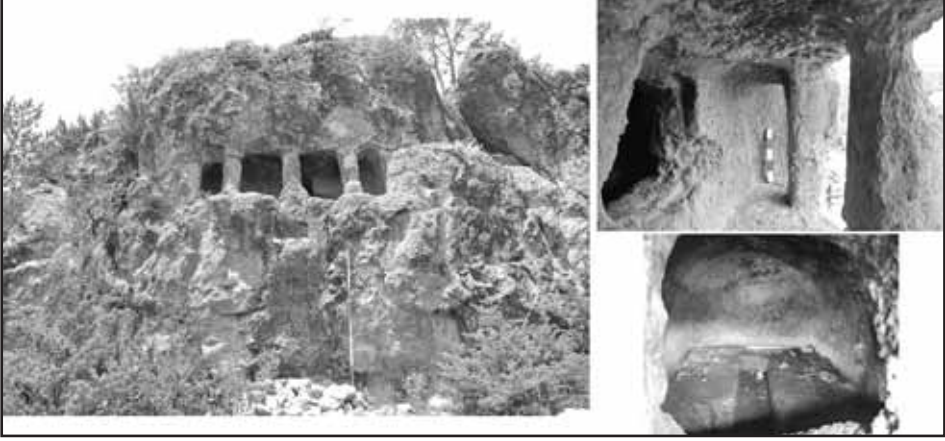
Harita: 1

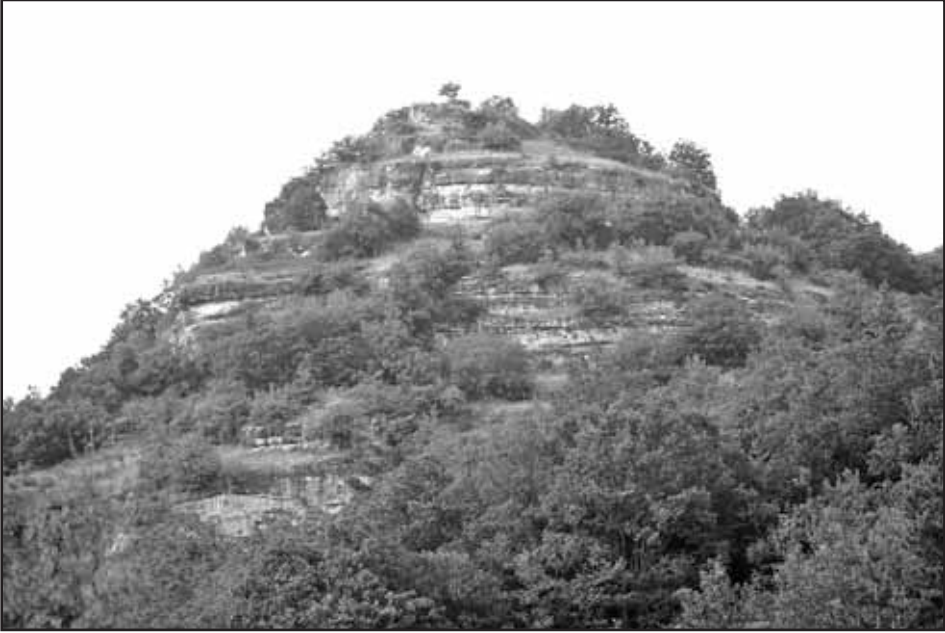
Resim: 1

Resim: 2

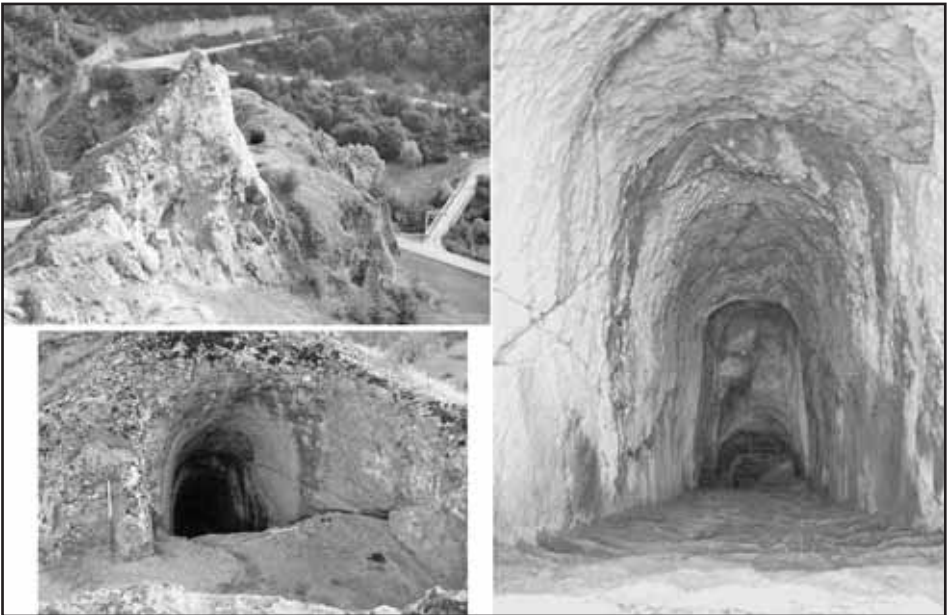
Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

2018 YILI AKHISAR KARAHÖYÜK DAĞI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI ÇALIŞMALARI

Aydın ERÖN*
Engin AKDENİZ
Murat ÇEKİLMEZ
Merve Sultan ÇAKAN
Emrah MADEN
Sezar KIZIL
Özgür KUTLU

Manisa İli, Akhisar İlçesi'nin güneyinde yer alan Karahöyük Dağı'nda-ki (Harita: 1) yüzey araştırması çalışmaları 2-13 Temmuz 2018 tarihleri arasında, Adnan Menderes Üniversitesi'nde görev yapan öğretim elemanı ve öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu çalışmalar Kültür Bakanlığı ve Akhisar Belediyesi tarafından desteklenmiştir². Yüzey araştırması çalışmalarının üçüncü ve son senesindeki araştırmalara planlandığı gibi

* Dr. Öğr. Üyesi Aydın ERÖN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Engin AKDENİZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Merve Sultan ÇAKAN (MA), Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE.

Emrah MADEN, Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE.

Sezar KIZIL, Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE.

Özgür KUTLU, Arkeolog.

¹ 2018 yılı yüzey araştırması çalışmalarına Prof. Dr. Engin AKDENİZ, Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Arkeolog Merve Sultan ÇAKAN (MA), Arkeolog Emrah MADEN ve Arkeolog Sezar KIZIL heyet üyesi olarak katılmışlardır. Kültür Bakanlığı temsilcisi olarak Manisa Müzesi Uzmanı Kürşat KAYNAK görev almıştır. Söz konusu yüzey araştırması çalışmasında Adnan Menderes Üniversitesi öğrencileri Özgür KUTLU, Recep TAŞKIN, Gamze TURAMAN, Mustafa ÜZÜMCÜ, Rabia YAZICI, Erkan DEMİR ve Kardeniz KILIÇ da görev almıştır. Ekip üyelerine özverili çalışmalarından dolayı teşekkürü borç biliriz.

² 2018 yılı yüzey araştırması çalışmaları Akhisar Belediyesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Akhisar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdür Vekili Fatih BAYBATUR ve aynı birimin çalışanlarından Hüseyin TOSUN'a yardımlarından dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

Karahöyük Dağının zirvesinde ağırlık verilmiştir. Karahöyük Dağı'nın zirvesinde gerçekleştirilen çalışmaların yanı sıra, 2016 ve 2017 yıllarında incelenen alanlar tekrar gözden geçirilmiştir.

KARAHÖYÜK DAĞI'NIN KUZEY VE DOĞUSUNDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

1. Nekropol Alanı

Karahöyük Dağı 2018 yılı çalışmalarının başlangıcında ilk olarak önceki yıllarda incelenen alanlarda tahribat olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Karahöyük Dağı'nın kuzey ve kuzeydoğu eteklerinde 2017 yılında tespit edilen kaçak kazı çukurları ve ana kayaya oyulmuş mezarların tekrardan incelenmesi sırasında bir adet kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir³. 2016-2018 yılları arasında gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda Karahöyük Dağının kuzey ve doğu eteklerinin bir nekropol alanı olarak kullanıldığı net olarak anlaşılmaktadır⁴. Karahöyük Dağı ile Thyateira antik kenti arası yaklaşık olarak 5.50 km. uzaklıktadır. Söz konusu yakınlık nedeniyle tespit edilen mezarların Thyateira antik kentine ait olabileceği düşüncesi daha önceki araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Ancak yüzey araştırması çalışmaları sırasında bu bağlantıyı kanıtlayabilecek somut verilere ulaşılamamıştır.

KARAHÖYÜK DAĞI'NIN GÜNEYİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

2. Kocanadas Mevkii

2017 yılı çalışmaları sırasında tespit edilen ve Kocanadas Mevkii'nde yer alan höyük⁵, 2018 çalışmaları sırasında tekrar incelenmiştir (Resim: 1). Söz konusu höyük Karahöyük Dağı'nın güneyinde yer alan diğer höyükler ile kıyaslandığında daha geniş bir yüz ölçümüne sahip olduğu görülmektedir⁶.

³ Araştırma ekibi tarafından "45 No.lu Kaçak Kazı Çukuru" olarak isimlendirilen kaçak kazı çukuru 38° 53' 36" Kuzey, 27° 48' 11" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

⁴ Karahöyük Dağı'nda 2016-2018 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmaları sırasında çok sayıda ana kayaya oyulmuş oda mezar tespit edilmiştir. Söz konusu arazinin güneyinde tespit edilen iki adet mezarı dikkate almazsak oda mezarların genellikle dağın kuzey ve doğusunda yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

⁵ Kocanadas Mevkii, Kayalıoğlu Mahallesi'nin 5,3 km. güneyinde, Rahmiye Mahallesi'nin 2 km. batısında yer almaktadır (Erön vd. 2019, 240-242, Res. 10-12; A. Erön, E. Akdeniz, M. Çekilmez, M.S. Çakan, E. Maden, S. Kızıl, "2017 Yılı Akhisar Karahöyük Dağı Yüzey Araştırması Çalışmaları", 36. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Ankara, 2019, 237-248).

⁶ Kocanadas Mevkii'nde yer alan höyük kuzey-güney yönünde 196 metre, doğu-batı yönünde ise 172 metre genişliğinde yayvan bir tepe görünümündedir.

Höyük yüzeyinde yapılan incelemeler sırasında arazide Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Çağ⁷, Tunç Çağı, Erken Demir Çağı, Geç Roma Dönemi, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine tarihlenebilecek yeni seramik buluntuları saptanmıştır (Resim: 2). Yöre halkı tarafından Kocanadas olarak bilinen bu mevkiide yer alan höyükteki seramik buluntuları merkez noktaya doğru bir artış gösterirken arazinin eteklerine doğru seramik sayısındaki azalma dikkat çekicidir. Bu bağlamda merkezde artış gösteren seramik buluntularının yayılım alanının çok fazla dağılmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu seramik buluntularının yanı sıra etütlük nitelikte bir adet pişmiş topraktan yapılmış idol başı ele geçmiştir⁸. Eser, benzer örnekler ışığında ETÇ II ye tarihlendirilmiştir (Resim: 3).

3. Tosuntepe Mevkii (Rahmiye II)

Karahöyük Dağı'nın güneyinde yer alan ve ilk olarak 2016 yılında araştırılan Tosuntepe Mevkiindeki Rahmiye II Höyüğü⁹ (Resim: 4) 2018 yılı çalışmaları sırasında tekrar incelenmiştir. Çalışmalar sırasında arazide, az miktarda Lydia, Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine tarihleyebileceğimiz seramik parçaları ele geçmiştir¹⁰ (Resim: 5). Seramik parçalarının yanı sıra bir adet taş alet ve küçük bir fresko parçası da bulunmuştur (Resim: 6).

⁷ Kocanadas Mevkii'nden ele geçen erken seramik örnekleri oldukça önemlidir. Manisa ve çevresinde Neolitik Çağ'ın son evresine ait buluntu saptanan 11 merkez olduğu bilinmektedir. Kocanadas Mevkiinde bulunan söz konusu seramik örnekleri bölgedeki Geç Neolitik Çağ izlerinin takip edilmesi açısından oldukça önemlidir. Araştırma sahası içerisinde kalan ve bölge coğrafyasının Geç Neolitik Çağa tarihlenen en önemli yerleşimi olarak adlandırabileceğimiz Moralılar Höyüğü söz konusu yerleşimin 5.50 km. doğusunda yer almaktadır.

⁸ Eser boyun kısmından kırık durumdadır. Yüzeyinde yer yer tahribat izleri gözlemlenmiştir. Pembemsi kahverengi hamur rengine sahiptir. Hamuru iyi arındırılmış olup az miktarda kireç ve mika katkılıdır. İyi derece fırınlanmış olan eserin yüzeyi perdahlıdır(?). İdolün korunan baş kısmı oval formlu olup alın kısmı geniş tutulmuş ve çeneye doğru yüz yapısı daralan asimetrik formdadır. Stilize betimlenmiş olan yüz hatlarına bakıldığında, alınuna çok yakın yapılmış ve birbirinden oldukça uzak bir şekilde işlenmiş, küçük noktalar halinde kabartma ile verilmiş iki adet göz çıkıntısı yer almaktadır. İki gözün arasında hemen alın kısmının üzerinde tanımlanamayan çıkıntı/kabartma gözlemlenmiştir. Yüz uzuvlarından burun, diğer uzuvlara göre daha büyük işlenmiştir ve yüze yatay konumda çıkıntı şeklinde belirtilmiştir. Burnun hemen altında yer alan ağız ise büyük, burundan daha küçük bir şekilde, sağa kayık durumda orantısız tasvir edilmiştir.

⁹ Söz konusu höyük 38° 53' 48" Kuzey, 27° 48' 10" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

¹⁰ 2018 yılı Tosuntepe buluntuları 2016 yılı çalışmaları sırasında ele geçmiş olan malzeme ile yüksek oranda benzerlik göstermekte olup önceki yıllarda yapılan çalışmalar sırasında araştırmacılar tarafından saptanmış olan prehistorik seramiklerin varlığına rastlanmamıştır (Erön vd. 2018, 153, Res. 13; A. Erön, E. Akdeniz, M. Çekilmez, M.S. Çakan, "2016 Yılı Akhisar Karahöyük Dağı Yüzey Araştırması Çalışmaları", 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Ankara, 2018, 147-162).

Çalışmaların devamında yakın civardaki araziler taranmış ve herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

4. Moralılar Höyük

Karahöyük Dağı'nın yine güneyinde yer alan ve ilk olarak 2016 yılı araştırma çalışmaları kapsamında incelenen Moralılar Höyüğü¹¹ (Resim: 7) 2018 yılı çalışmaları sırasında tekrar incelenmiştir. Söz konusu 2018 yılı çalışmalarını sırasında Geç Neolitik, Erken Kalkolitik ve Roma Dönemine tarihleyebileceğimiz seramik parçaları ele geçmiştir (Resim: 8).

KARAHÖYÜK DAĞI'NIN BATISINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

5. Küçük Zeytin Tepe

Karahöyük Dağı'nın batısında gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmaları sırasında olasılıkla yeni bir höyük yerleşimi tespit edilmiştir (Resim: 9). Kocanadas Mevkii ile Kayalıoğlu Mahallesi arasındaki ulaşım yolunun doğusunda yer alan arazi, yöre halkı tarafından "Küçük Zeytin Tepe"¹² olarak adlandırılmaktadır. Küçük Zeytin Tepe'de yapılan çalışmalar sırasında az miktarda OTÇ ve Lydia seramiği tespit edilmiştir. Söz konusu seramiklerin yanında çok sayıda Bizans ve Osmanlı Dönemlerine tarihleyebileceğimiz sırlı seramik parçalarına rastlanılmıştır (Resim: 10).

6. Kayalıoğlu Mahallesi

Karahöyük Dağı'nın batısında yer alan Kayalıoğlu Mahallesi ilk olarak 2017 yılı çalışmaları kapsamında incelenmiştir. 2018 yılı çalışmaları sırasında söz konusu mahalleye tekrar gidilerek genellikle konutların girişlerinde yer alan mimari yapı parçalarının tespitine devam edilmiştir. Dor sütun başlığı, architrave ve sütun gövdesi parçalarının gerekli belgeleme işlemleri yapılmıştır (Resim: 11).

¹¹ Söz konusu höyük 38° 50' 50" Kuzey, 27° 49' 54" Doğu koordinatlarında yer almaktadır. Moralılar Höyüğü Akhisar ve çevresinde Neolitik Dönem iskanını kanıtlaması bakımından oldukça önemlidir. Söz konusu alanda prehistorik dönemde bir gölün bulunduğu bilinmektedir. Yerleşimin bu su kaynağının çevresinde gerçekleştiği düşünülmektedir. 1955-1956 yıllarında höyük üzerinden havaalanı için toprak alınması ve üzerinde halen tarım faaliyetlerinin devam etmesi sebebi ile topoğrafyası değişmiş, bununla bağlantılı olarak da höyük alçalmıştır (French 1965; D. H. French, "Early Pottery Sites from Western Anatolia", *Bulletin of the Institute of Archaeology, University of London*, Vol. 5, 15-23; Akdeniz 2010; E. Akdeniz, *Prehistorik ve Protohistorik Çağlar'da Manisa ve Çevresi*, TÜBİTAK Projesi Sosyal ve Beşeri Araştırma Grubu Başkanlığı, Basılmamış Proje, (SOBAG): Ankara).

¹² Söz konusu arazi 38°52'31" Kuzey, 27°46'30" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

Karahöyük Dağı'nın batısında gerçekleştirdiğimiz çalışmalar sırasında tümülüs olduğu düşünülen bir tepeye rastlanılmıştır¹³ (Resim: 12). 39 x 80 m. ölçülerinde olan tümülüsün üzerinde geç dönem iskânı olduğunu düşündüğümüz harçlı duvar kalıntılarına rastlanılmıştır. Söz konusu duvarlar tümülüs ve çevresinde gerçekleştirilen kaçak kazı çalışmaları nedeniyle gün yüzüne çıkmıştır.

KARAHÖYÜK DAĞI'NIN ZİRVESİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Karahöyük Dağı'nın üzerinde gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmaları kapsamında ilk olarak 38° 52' 50" Kuzey, 27° 48' 48" Doğu koordinatlarında bulunan zirve noktasına gidilmiştir. Söz konusu arazide yapılan geniş çaplı taramalar sonucunda herhangi bir buluntu ve kalıntıya rastlanılmamıştır.

7. Laka Çukuru

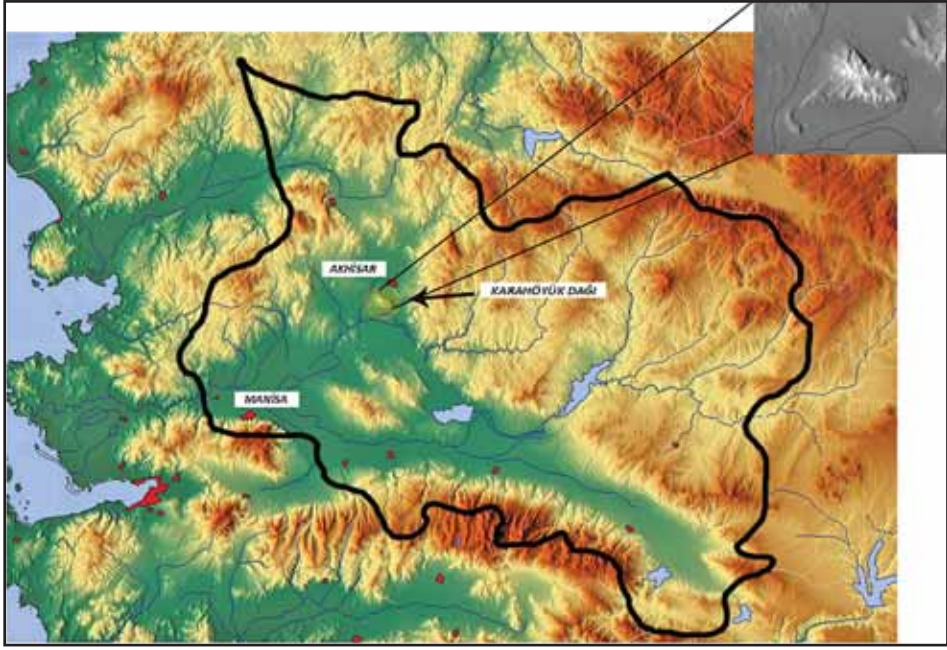
Karahöyük Dağı'nın üzerinde yapılan inceleme çalışmaları sırasında yöre halkı tarafından "Laka Çukuru" olarak adlandırılan alanda geç döneme tarihlenen bir sarnıç¹⁴ yapısı tespit edilmiştir (Resim: 13). Söz konusu yapı çevresinde yapılan incelemelerde Bizans ve Osmanlı Dönemlerine tarihleyebileceğimiz seramik ve sarnıç yapısı ile bağlantılı künk parçalarına rastlanılmıştır (Resim: 14).

Karahöyük Dağı ve çevresinde 2018 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmaları sırasında bulunan seramik örnekleri fotoğraflama ve çizim çalışmaları için yüzey araştırması evi olarak kullanılan Thyateira Kazı Evine getirilmiştir. Söz konusu seramiklerin fotoğraflama ve çizim çalışmalarının tamamlanmasının ardından örnekler bulundukları arazilere geri dökülmüştür.

Karahöyük Dağı 2018 yılı çalışmaları gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmalarının tamamlanmasının ardından 13 Temmuz 2018 tarihinde sonlandırılmıştır. Yüzey araştırması çalışmaları sırasında bulunan bir adet etüt-lük eser (Resim: 3) Manisa Müzesi'ne teslim edilerek çalışmalara son verilmiştir.

¹³ Söz konusu tümülüs 38° 53' 11" kuzey 27° 47' 07" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

¹⁴ Sarnıç, 38° 52' 27" Kuzey, 27° 49' 04" Doğu koordinatlarında yer almaktadır. Moloz taşların harç ile tutturulması ile yapılan sarnıcın korunan yüksekliği 120 cm., uzunluğu 620 cm., dış genişliği ise 480 cm. dir.

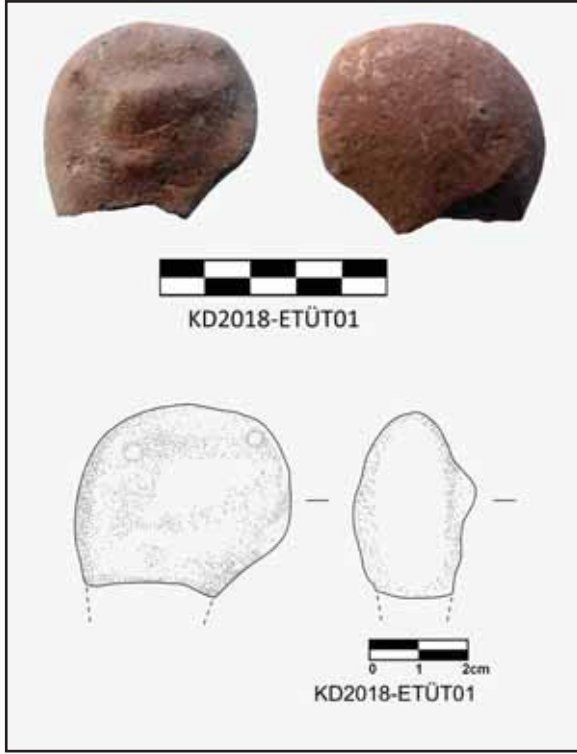
Harita: 1

Resim 1: Kocanadas Mevkii.

Resim 2: Kocanadas Seramik.

Resim 3: Kocanadas Mevkii İdol Başı.

Resim 4: Rahmiye II-Tosuntepe Mevkii.

Resim 5: Rahmiye II Seramik.

Resim 6: Rahmiye II Taş Alet ve Fresko.

Resim 7: Moralılar Höyük.

Resim 8: Moralılar Höyük Seramik.

Resim 9: Küçük Zeytin Tepe.

Resim 10: Küçük Zeytin Tepe Seramik.

Resim 11: Kayalıoğlu Mahallesi Mimari Parçalar.

Resim 12: Tümülüs.

Resim 13: Laka Çukuru Sarnıç.

Resim 14: Laka Çukuru Seramik ve Künk.

AĞRI VE İĞDIR İLLERİ “ORTA VE SON TUNÇ ÇAĞI ARAS BOYALILARI KÜLTÜRÜ KALE, NEKROPOL, YERLEŞİM YERİ VE ÇANAK ÇÖMLEKLERİ” 2018 YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ayhan YARDİMCİEL*

Aras Boyalıları Kültürü, Güney Kafkasya ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Muş-Erzurum hattının doğusunun Orta Tunç Çağı Kültürü'dür. Kültürün yayılım coğrafyası içindeki Anadolu paydaşında tespit edilememiş yerleşim yerleri ile alakalı başlattığımız yüzey araştırması 2017 yılında sonuç vermiş olup, Anadolu'daki ilk yerleşim yeri tespit edilmiştir. Iğdır'a bağlı Aşağı Erhacı Köyü sınırları içinde bulunan bu yerleşim yerinin aynı zamanda savunma sistemi de tespit edilmiştir. Ancak belirlediğimiz çalışma stratejisi kapsamında ve *transhümanizm* ve *nomadizm* kavramları ışığında yerleşim yerinin, *transhümanist* gruplara ait kalıcı bir yerleşim yeri mi yoksa *nomadik* gruplara ait bir kamp yeri mi olduğunun belirlenmesine yönelik 2018 yılındaki çalışmalar da sonuç vermiştir. Aşağı Erhacı Yerleşmesi'ne yakın bir bölgede kurgan tipi mezarların olduğu bir mezarlık tespit edilmiş ve bunların 10 tanesinde araştırma yapılmıştır. 2019 yılı içinde mezarlığın tamamında çalışma yapılacaktır. Bu çalışma, mezar sayısına istinaden yerleşim yerinin yoğunluğu ve sürekliliği ile ilgili ipucu verecektir.

Ağrı ve Iğdır illeri Aras Boyalıları Kültürü'ne yönelik yapılan 2018 yılı çalışmamız 27.08.2018-02.09.2018 tarihleri arasında 7 gün sürmüştür¹. Çalışmaya, Bakanlık temsilcisi olarak Kars Bölge Koruma Kurulu'ndan İbrahim Çolak katılmıştır. Uyumlu çalışmasından dolayı kendisine teşekkür ederim. Bilim kurulu üyeliği yapan Mardin Artuklu Üniversitesi'nden Prof.Dr. Aynur Özıfırat ile İstanbul Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet Yüksel'e de özverili çalışmalarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

* Dr. Öğr. Üyesi Ayhan YARDİMCİEL, Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Sarıkamış Yerleşkesi, Sarıkamış-Kars/TÜRKİYE.

¹ Araştırma izni için, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na finansal desteklerinden dolayı Kafkas Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ile Türk Tarih Kurumu'nun teşekkür ederiz.

İĞDIR MERKEZ AŞAĞI, YUKARI ÇARIKÇI VE KÜLLÜK KÖYLERİ ÇALIŞMALARI

İğdır Kurganları

İğdır Kurganları, Küllük, Yukarı ve Aşağı Çarıkçı köylerinde bulunan üç farklı kurgan mezarlığını kapsamaktadır. Küllük Köyü'nde bulunan mezarlık, İğdır-Doğubayazıt karayolunun doğusunda ve Kura-Aras dağlarının güneyinde bulunan çorak ve taşlık arazidedir. Bu tanımlama ve tespit Yukarı ve Aşağı Çarıkçı köyleri için de geçerlidir. Küllük kurganlarında bulunan mezarlardan 1 tanesi 23 m. çap ve yerden 1 m. yüksekliği ile dikkat çekmektedir. Bunun dışındaki diğer 24 kurgan ortalama 15 m. çaplarındadırlar. Bu mezarlıkların çoğunda kaçak kazı yapıldığı tespit edilmiştir. Kaçak kazı sonucu etrafa saçılmış olan keramik parçalarının ağırlıklı olarak EDC'na tarihlendirilmiştir. (Resim: 1)

İğdır Kurganlarının Yukarı Çarıkçı Köyü sınırlarındaki bölümünde yaptığımız araştırma 2017 yılı ile aynı sonuçları vermiş ve 17 adet kurgan mezar yeniden tespit edilmiştir². Ek olarak 2018 yılı çalışmasıyla mezarlığın tüm yönlerden bütün sınırının tespiti yapılmıştır. (Resim: 2) Burada bulunan kurgan mezarların çapları 10-20 m. arasında olup, OTÇ, EDC ve ODÇ dönemlerine tarihlenen keramik parçalarına ulaşılmıştır³.

İğdır Kurganlarının Aşağı Çarıkçı Köyü sınırlarındaki bölümü esasen Yukarı Çarıkçı Kurgan Mezarlığı'nın güney yönünün belirlenmesi sırasında tespit edilmiştir. Burada yaptığımız çalışmalarda ise 27 Kurgan mezar üzerinde inceleme yapılmıştır. (Resim: 3) Bu mezarların da bir kısmının kaçak kazıya maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Kurgan mezarlığındaki mezarlarda uygulanan ölü gömme ritüeli hakkında bilgi sahibi olmamız mümkün değil. Kaçak kazı ile tahrip edilen mezarların etrafına saçılan keramiklerden anlaşıldığı kadarıyla her üç mezarlığında yoğun olarak kullanıldıkları dönem OTÇ, EDC (Beylikler) ve ODÇ (Urartu) periyotlarıdır. Bugün her üç mezarlık alanına da yakın yerlerde ismi geçen modern köyler bulunmaktadır. Bu köylerin öncesinde höyük tipi yerleşimin bu bölgede olması muhtemel gözükmektedir. Ancak bilindiği üzere Orta Tunç Çağı'nda kısmen Nahçıvan dışında kültürün yayılım alanı bulunduğu Orta Aras Havzası ile Ermenistan bölümlerinde⁴ bir ıssızlaşmanın olduğu da bilinmektedir. Bu

² Yardimciel 2019: 258-259

³ Özfırat 2013: 294

⁴ Badalyan-Smith-Khatchadourian 2010: 264.

ıssızlaşmanın tam olarak ne ile alakalı olduğu bilinmese de artan hayvan sürülerinden dolayı otlak sıkıntısına bağlı yer değiştirmeler sebep olarak önerilmiştir⁵.

İĞDIR KARAKOYUNLU İLÇESİ BULAKBAŞI KÖYÜ ÇALIŞMALARI

Bulakbaşı Kompleksi Kale 5

Bulakbaşı Kompleksi ekip üyelerimizin her yıl uğradığı ve yeni arkeolojik merkezler tespit ettiği bir bölgedir. Buradaki yerleşim stratejisinin anlaşılması ve bölgenin tamamıyla incelenmesinin ardından bölgedeki çalışmalar sona erdirilecektir. Bulakbaşı Kompleksi Kale 3'te plan çalışması yaptığımız esnada, Kale 3 ile Kale 2 arasında yine aynı strateji ve yer seçimi doğrultusunda 5. kalenin savunma duvarları fark edilmiştir. Kale 5, kompleks içinde en çok tahrip edilen kaledir. Bulakbaşı Köyü'ne en yakın kale olması sebebiyle kalenin imarında kullanılan köşeli taşların hemen kaleye yakın evlerin ve işliklerin imarında kullanıldığı görülmüştür. Güney, güneybatı ve güneydoğudaki savunma duvarları topoğrafyaya uygun olarak imar edilmiş ve 100 m. kısmı takip edilebilmektedir. Ayrıca kaleye ulaşan yol ile kale girişi de net şekilde tespit edilmiştir. Hali hazırda 2 m. ye yaklaşan duvar kalıntıları bulunmaktadır. Yine Urartu dönemine tarihlenen bu son kale ile birlikte bölgedeki birbirine yakın kale sayısı 5'e yükselmiştir (Resim: 4).

Bulakbaşı Kompleksi Kule

Kale 3 ile Yazlık Köyü'ne giden yol arasında bahsi geçen yola hâkim bir tepe üzerinde tespit edilen gözetleme kulesi de kaleler ile aynı döneme tarihlenebilir. Buradaki taş işliğı muazzam düzeydedir. Kayalık tepenin zirve noktasındaki kayalar 1'er m. genişliğinde ve 5'er m. uzunluğunda kesilerek iki koridor elde edilmiştir. Bu gözetleme kulesi hem Kale 3'ün güvenliğı için çok önemli hem de lav akıntıları ile ovanın birleştiğı yerden geçen yolun güvenliğı açısından oldukça önemlidir. Tepede bulunan gözetleme kulesi aynı zamanda burada bulunan su kaynaklarına da hâkim bir noktadır. (Resim: 5)

⁵ Smith 2009: 27.

İĞDIR MERKEZ AŞAĞI ERHACI KÖYÜ ÇALIŞMALARI

Aşağı Erhacı Kompleksi Büyük Kurgan

Aşağı Erhacı Köyü sınırları içinde tespit edilen bir diğer arkeolojik merkez kale üzerinde bulunan kurgandır. Aslında bu merkezin bulunduğu yükselti 2017 yılındaki çalışmalarda fark edilmiştir. Bu yıl çalışma fırsatı bulduğumuz bölgede yükseltinin tek bir kurgan mezara ait olduğu anlaşılmıştır. 12 m. çapında ve yerden 80 cm. yüksekliğinde olan kurgan mezarın yer seçimi dolayısıyla kale yöneticilerinden birisine ait olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca yüksekliği göz önüne alınacak olursa mezarın kaçak kazıya maruz kalmadığı anlaşılmaktadır. (Resim: 6)

Aşağı Erhacı Kompleksi Kurgan Mezarlığı

Aşağı Erhacı Kurgan Mezarlığı, Aşağı Erhacı Yerleşmesinin 2017 yılında tespit edilmesinden sonra aranmış, ancak 2018 yılında tespit edilebilmiştir. Yerleşmenin yaklaşık 200 m. güneydoğusunda bulunan tepelerin eteğindeki çorak ve taşlık araziye konumlandırılan mezarlıkta 10 adet kurgan mezarın tespiti yapılmıştır. Eğimli bir topografyaya sahip olan arazideki mezarların yükseltilerini bu eğimden dolayı mı yoksa kaçak kazılarla mı kaybolduğu anlaşılamamıştır. Keza yapılan araştırmalarda herhangi bir keramik parçasına rastlanılmamıştır. Bununla birlikte yerleşmeye yakın olması yapısal benzerlikleri mezarların kurgan tipi olması bu mezarlık alanın yerleşmeye ait olduğu fikrini güçlendirmiştir. Bu haliyle Aşağı Erhacı Kompleksi kale, yerleşim yeri ve mezarlık alanıyla bir bütünlük göstermiştir. (Resim: 7)

Aşağı Erhacı Kompleksi Taş Atölyesi

Aşağı Erhacı Kompleksi içinde yer alan kalenin giriş kapısı olarak düşünüüğümüz bölümünün yaklaşık 100 m. güneyinde bulunan kayalık dikatimizi çekmiştir. Ekip olarak buraya yöneldiğimizde 178 m. uzunluğunda *aglomera* bir kayalık alanını tümünün taş atölyesi olarak kullanıldığını görülmüştür. Kale içinde daha önceki yılın raporunda da bahsedildiği gibi yaklaşık 1 ile 1.5 m. çaplarında yuvarlak formu çıkartılan taşların izlerinin aynısının burada da tespit edilmesi ilginçtir. Bu taş işçiliğinin Orta Tunç Çağında mı yapıldığı yoksa sonraki dönemlerde mi yapıldığı şuan için cevabı zor bir sorudur. Ancak bu arkeolojik merkez, bu kompleks yapının içinde bulunan Kale, yerleşim yeri ve mezarlık üçlüsünün tam ortasında kalmaktadır. Belki daha geç dönemlerde de kullanılmış olabilir. 2019 yılı çalışmaları

sırasında köy içinde bu taşlar ile alakalı bir etnoarkeoloji çalışması yapılabilir (Resim: 8).

İĞDIR MELEKLİ BELDESİ ÇALIŞMALARI

Kültepe Kum Ocağı

Melekli Kompleksinde araştırma yapma sebebimiz bölgede yoğun bulunan Urartu dönemi yapılarının çokluğuna istinaden *Eriqua*⁶ dışında daha eken döneme ait bir merkezin tespit edilmesi yönündeydi. Bu sebeple çok bilinen Melekli ve Kültepe merkezleri dışında kalan Kumocağı mevkiinde araştırma yapılmıştır. Melekli Höyük üzerinde İTÇ Kura Aras Kültürü ile ODC Urartu Krallığı'na ait keramik bilgisine hali hazırda ulaşılabilmektedir. Kum Ocağı mevkiinde ise yoğun olarak Urartu dönemi *Bianili* Malı olarak adlandırılan keramik parçalarına ulaşılmıştır. Bununla birlikte merkezin tamamında iri küp parçalarının varlığı dikkat çekmiştir. Uydu görüntüleri gerek Kum Ocağı arkeolojik merkezinin ve gerekse Melekli ile Kültepe höyüklerinin birbirleriyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Iğdır-Karakoyunlu karayolunun açıldığı dönemde bu arkeolojik merkezin üç parçaya ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere burada B. A. Kuftin tarafından arkeolojik kazılar yapılmıştır. Buranın Urartu Krallığı dönemine tarihlenen arkeolojik verileri bilinmektedir. Ancak Melekli Kültepe Höyüğü gerek konumu ile gerekse bizim araştırmamız sırasında *Bianili* Malı olarak bilinen birinci sınıf Urartu dönemi çanak çömlek verisi ile bir kez daha dikkatimizi çekmiştir. Bu bölgede ciddi bir arkeolojik çalışmanın yapılması gerektiğini düşünmekteyiz. 2019 yılında aynı bölgede erken dönem arkeolojik merkez araştırması yapılacaktır (Resim: 9).

AĞRI DOĞUBAYAZIT İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Kalus Dağı Kurganları

Mezarlık alanı, Doğubayazıt ilçe merkezine 7 km. mesafede bulunan Kalus Dağı eteklerinde ve Iğdır-Doğubayazıt karayolunun hemen güneyinde bulunmaktadır. Karayolundan bile dikkati üzerine çeken ilk yükseltinin yaklaşık 20 m. çapında ve yerden 3. m. yükseklikte bir kurgan mezar olduğu ve kaçak kazıldığı anlaşılmıştır. Etrafa savrulan keramik parçaları Orta Tunç Çağı, Aras Boyalıları Kültürü'nün kahve, siyah ve kırmızı astarlı mal grubu-

⁶ Özfirat 2017: 163-164.

na ait oldukça geniş bir repertuvar ile karşımıza çıkmıştır. Siyah açkılıların baskı tarak bezemelileri kırmızı astarlılar ile birlikte sıkça karşılaştığımız bir durumdur. Dönemin hiyerarşisi için oldukça önemli bir kurgan mezar olduğu anlaşılan mezarda çok çeşitli keramik parçalarına rastlanılmıştır. Bu kurgan mezarın yakınında 4 ayrı kurgan mezar daha tespit edilmiştir. Toplamda 5 adet olan bu mezarların biraz daha güneyinde bu kez 20 m. çapında yeni bir kurgan mezar daha tespit edilmiştir. Burada da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen keramik parçalarına ulaşılmışsa da, mezarda ki ölü hediyelerinin ilk mezar kadar zengin olmadığı anlaşılmıştır. Bu kurgan 6. Kurgan mezar olarak kayıt altına alınmıştır. 7. Kurgan mezar ise güneybatı yönünde tespit edilmiştir. 8-10 m. çaplarında elips formlu bu mezarın erken bir tarihte kaçak kazıldığı anlaşılmaktadır. Orta Tunç Çağı'na tarihlenen bu kurganların bulunduğu mezarlık alanındaki asıl çalışmanın 2019 yılında Kalus Dağı ile birlikte yapılmasına karar verilmiştir. Bölgeye hâkim tek tepe olması sebebiyle Kalus Dağı'nda yapılacak çalışmalar önemlidir. Mezarlık alanındaki çalışmanın araştırmamanın son gününe denk gelmesi sebebiyle sınırları anlaşılamamıştır. Dolayısıyla Sağlıksuyu Köyü, Kalus Dağı, Doğubayazıt İlçe merkezi ve Iğdır Doğubayazıt Karayolu ile çevrili mezarlığın hangi yöne ne kadar uzandığı önemlidir. Mezarlık alanının Doğubayazıt ilçe merkezine olan yakınlığı Doğubayazıt tarihi açısından da oldukça önemlidir. Daha önce tespit edilen OTÇ Musun ve Yaygınyurt gibi Kurgan mezarlıklarının daha uzak lokalizasyonda oldukları bilinmektedir⁷ (Resim: 10).

Ömerağa-Gölyüzü Kalesi

Doğubayazıt-İran karayolunun Doğubayazıt ilçe merkezinden çıkış noktasından yaklaşık 7,5 km. sonra 2. km'lik kuzeye doğru giden yol takip edildikten sonra Ömerağa Kalesi'ne ulaşılmaktadır. Bu kale, Bozkurt Kompleksinin bir parçası durumdadır⁸. Oldukça sistematik bir girişe sahip olan kalenin giriş kapısının zamanla bozulmasına rağmen burada bulunan kayaların tıraşlanarak bir merdiven yapıldığı anlaşılmaktadır. Kalenin daralan kuzey yönünde stadel bulunmakta ve bu stadelin en yüksek yerinde ise dörtgen planlı *cella*nın var olduğu düşünülmektedir. Kalenin kabaca doğu yönündeki savunma duvarlarının izleri tamamıyla görülmekte olup kısmen 2 m'ye yakın yükseklikte duvar örgüsünün var olduğu tespit edilmiştir. Daha fazla

⁷ Yardimciel-Gizlenci 2018: 59-62.

⁸ Özfiat 2018: 196-197.

tahrip olan bu kısımdaki duvarların kurtin ve bastiyonlarla desteklendiği anlaşılmaktadır. Kale içinde toplanan keramik parçaları Son Tunç, Erken Demir ve Orta Demir Çağı (Urartu) periyodlarına aittir. Kalenin Urartu Krallığı'nda önce de kullanıldığı anlaşılmışsa da var olan görüntüsüne Urartu Krallığı'nda yapılan düzenleme ile kavuştuğu anlaşılmaktadır. Burada bulunan Urartu Kalesi'nde daha önceki dönemlerde Aynur Özfirat tarafından çalışmalar yapılmıştır. Kaleye çıkılmadan önce, burada bulunan göletin Sarısu Çayı ile birleştiği yerde tarihi bir baraj/bent olduğu göze çarpmıştır. Baraj mimarisinde kullanılan taşlar ve işçilikleri göz önüne alındığında barajın kale ile aynı tarihlerde yapılmış olabileceği düşünülmüştür. Burada bulunan kale, tam olarak kuzey-güney doğrultulu olup, kalenin giriş kapısı güneydoğuda bulunmaktadır (Resim: 11).

KAYNAKÇA

Badalyan, R.S., A.T. Smith, L. Khatchadourian, "Project ArAGATS: 10 Years of Investigations Into Bronze and Iron Age Sites in the Tsaghkahovit Plain, Republic of Armenia, *TÜBA-AR 13*, s. 263-276.

Özfirat Aynur, *Doğu Anadolu Yayla Kültürleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.

Özfirat Aynur, "Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması 2011", 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 2013, s. 293-302.

Özfirat Aynur, "Melekli-Kültepe (Iğdır) Höyüğü, Urartu Kalesi ve Columbarium: Ağrı Dağı'nın Kuzey Eteğindeki Minuahinili (Karakoyunlu) Kenti", *Olba XXV*, 2017, s.161-182.

Özfirat Aynur, "The Urartian Fortress at Ömerağa-Gölyüzü on the southern slope of Mt. Ağrı (Bozkurt Settlement Complex), in city of Minuahinili (Karakoyunlu)", *Colloquium Anatolicum 2018/17*, s.191-209.

Smith A.T., "The Archaeology and Geography of Ancient Transcaucasian Societies Volume 1:" *The Foundations of Research and Regional Survey in the Tsaghkahovit Plain, Armenia*, The University of Chicago Oriental Institute Publications Volume 134, Chapter 3, s.21-32.

Yardimciel Ayhan - E. Gizlenci, "Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Işığında Ağrı-Doğubayazıt Bölgesi'nin Orta Tunç Çağı Kültürü", *IV. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu, Bildiri Kitabı 2018*, s. 59-64.

Yardimciel Ayhan, "Ağrı ve Iğdır İlleri, Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü, Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri" 2017 Yılı Yüzey Araştırması, 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 2019, 249-266.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

KOZKALESİ/HATAY YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018

Ayşe BELGİN HENRY*

Hatay İli, Altınözü İlçe sınırları içinde Kozkalesi Mahallesi'nde yer alan ve aynı isimle tanınan Haçlı dönemi kale yapısına ilişkin çalışmalarımız, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 06.08.2018 tarihli ve 94949537-161.01-E657489 sayılı izniyle, 4-15 Eylül 2018 tarihleri arasında ve Dr. Ayşe Belgin-Henry başkanlığında gerçekleştirildi (Harita: 1). Hatay Müzesi Müdürlüğü uzmanı Volkan Gül'ün Bakanlık Temsilcisi olarak katıldığı arazi çalışmamız, Dr. Leyla Etyemez Çıplak, Doç. Dr. Olivier Henry, Cansu Can, Elif Ara, İlayda Güler ve Gülsen Şenol'dan oluşan bir ekiple sürdürüldü.¹

Araştırmamız kalenin farklı dönemlerdeki mimari özelliklerini, kalede devam eden yaşamın niteliğini ve kalenin çevresiyle kurduğu ilişkileri belgeyerek analiz etmek amacıyla yönelik olarak 2018 yılında başlatıldı. Bu çalışma döneminde kale yapısının var olan çizimlerinin düzeltilmesi ve eksiklerinin tamamlanması ile yapının tarihleme ve mimari analizlerin başlatılması hedeflendi. Bu kapsamda sistematik fotoğraf çekimleri, İHA ile fotogrametrik planların çıkartılması ve detay çizimleri gerçekleştirildi. 2018 yılı çalışmalarında özellikle içkale yapısına ilişkin veriler gözden geçirilerek yeniden yorumlandı ve kalenin ana duvarları dışında bugüne dek tespit edilmemiş kalıntılar belgelendi.

1. KALE YAPISI, ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR VE ARAŞTIRMA HEDEFLERİ

Kozkalesi, kaleyi kuzey, doğu ve batıdan saran derin vadiler nedeniyle çevreye hakim bir noktada konumlanmıştır. Batıda yer alan ve büyük olasılıkla kaleyle aynı tarihlerde inşa edilmiş bir köprüden başlayan bir yol,

* Ayşe BELGİN HENRY, Bilkent Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.

¹ Projemiz Koç Üniversitesi Suna & İnan KIRAC Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AK-MED) tarafından desteklenmiştir. Çalışmamıza sağladığı katkılar için Bakanlık temsilcimiz Volkan GÜL başta olmak üzere tüm Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına ve projemize gösterdikleri ilgi ve verdikleri destek için Altınözü Kaymakamı Bülent UYGUR ve Altınözü Kaymakamlığı çalışanlarına teşekkürlerimizi sunarız. 2011 yılında Kozkalesi'nin korumasına yönelik bir koruma projesi gerçekleştiren ANB Mimarlık ve proje müellifi Yük. Mim. Umut BİLGİÇ'e koruma projelerini bizimle paylaştıkları, ekip üyelerimizin herbirine yoğun çalışmaları ve sundukları nitelikli katkıları ve Prof. Dr. Hatice PAMİR'e projemize verdiği destek için özellikle teşekkür ederiz.

topoğrafya çizgilerine paralel zigzaglar çizerek batı yamacını tırmanır ve Kozkalesi'ne dek uzanır. Kalenin doğal vadilerle korunamayan güney kısmı çeşitli dönemlerde farklı planlı ve büyüklüklerde inşa edilmiş kulelerle güçlendirilmiştir. Kozkalesi'nde dış duvarların yanı sıra, korunagelmış kısımları güneyde ve doğuda izlenebilen bir iç duvar sistemi de mevcuttur. Kozkalesi'nde ana giriş batıdan sağlanmıştır ve girişin hemen güneyinde büyük olasılıkla içkaleye ait kalıntılar bulunur. Alanın doğusundan kuzeyine doğru ahırlar, hamam vb. farklı yaşam mekanları uzanır (Çizim: 1).

Kozkalesi'ne dair ilk çalışma 19. Yüzyılın sonunda alanı ziyaret eden van Berchem ve Fatio tarafından yayımlanmıştır.² Alanın tarihi kaynaklarla ilişkisini kuran araştırmacılar bölgenin ismine referans vererek kaleyi Fransızca ve Latince kaynaklarda *Cursat/Cursarium* olarak bahsedilen ve Antakya Prensliğine bağlı yapıyla ilişkilendirir.³ Bu tarihten sonra alanı ziyaret eden araştırmacılar olmuşsa da, Sinclair'ın ayrıntılı betimlemeleri haricinde Kozkalesi'ne dair en kapsamlı çalışma yaklaşık on yıl önce Biller ve Radt tarafından yayımlanmıştır.⁴ Alanın nispeten düzeltilmiş bir planının ve eskiz kesitinin de yayımlandığı bu makale değerli bir başlangıç olsa da, araştırmacıların da ısrarla belirttiği üzere alanla ilgili detaylı bir çalışmanın gerekliliği devam etmektedir.

Haçlı devletlerinin ekonomik ve siyasal gücünün artmasıyla 12. yüzyılın özellikle ikinci yarısında sur yapıları sadece savunma amaçlı yapılar olmaktan çıkmış, kalelerin içerisinde ve etrafında farklı nitelikte yerleşimler gelişmeye başlamıştır.⁵ Kozkalesi'nde ve yakın çevresinde benzer bir gelişim olup olmadığı araştırılması gereken önemli sorunlardan ilkidir. Bu konuyla ilgili en önemli veri, kalenin 1155 tarihinden itibaren Antakya Prensliği Latin Kilisesi piskoposu Limoges'lu Aimery'nin mülkiyetine geçtiği ve 1165'ten itibaren piskoposun Kozkalesi'ne yerleştiği bilgisidir.⁶ Bu işlevin Haçlı dev-

² van Berchem, M. ve E. Fatio, *Voyage en Syrie (1895) I-II*, Mémoires publiés par les membres de l'Institut français d'Archéologie orientale du Caire 37. 38 (Kahire 1913–1915) 241–251; Res. 56.

³ Bu tanımlama ilk defa M. Hartmann tarafından önerilmiştir; Hartmann, M. "Das Liwa Haleb (Aleppo) und ein Teil des Liwa Dschebel Bereket", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 29 (1894), 508, n.1.

⁴ Örneğin H. Kennedy, *Crusader Castles*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994, 84–85. T.A. Sinclair, *Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey*, Vol. IV. London: The Pindar Press, 1990, 264; T. Biller, ve T. Radt. "Kürsat– eine unerforschte Burg der Kreuzfahrerzeit." *Istanbul Mitteilungen* 59 (2009): 359–381.

⁵ Mathias Piana, "Crusader Fortifications: Between Tradition and Innovation," *The Crusader World*, der. Adrian J. Boas (London and New York: Routledge, 2016), 440–441.

⁶ van Berchem ve Fatio 1895, 246–247.

letlerinde çok az rastlanır bir kullanım olduğu daha önceki araştırmacılar tarafından belirtilmiş olsa da bu kullanımın kale yapısını nasıl etkilediği sorgulanmamıştır.⁷ Kozkalesi'nin en azından bu dönemde savunma yapısından ziyade bir yerleşim olarak değerlendirilmesi, doğal kaynaklar ve çevresindeki diğer yerleşimlerle etkileşiminin daha geniş bir bağlamda araştırılması gerekir.

Kozkalesi 1256 yılına dek farklı Antakya piskoposlarının mülkiyetinde kalmış, 1256-1259 yılları arasında kaleyi saran savunma duvarları yenilenmiştir.⁸ Kalenin en etkileyici kısımlarından biri olan iki yarım daire planlı burç yine yazılı kaynaklara dayanarak bölgedeki çekişmelerin arttığı bu döneme tarihlenebilir.⁹ Diğer yandan, alanda halen gözlemlenebilen yapı evrelerinin fazlalığı kaledeki yaşam ve yapım tarihinin zenginliğine tanıklık eder ve kaleye ilişkin araştırmamız, yazılı kaynakların verdiği kısıtlı verilerin ötesinde kaleyi kendi yapısal/çevresel bağlamında ve arkeolojik verilerin ışığında değerlendirmeyi amaçlar.

2. 2018 YILI ÇALIŞMALARI VE İLK SONUÇLAR

2011 yılında ANB Mimarlık (Umut Bilgiç) tarafından koruma projesi kapsamında oluşturulan Kozkalesi rölöve çizimleri alandaki çalışmalarımıza önemli bir katkı sağladı. Bu çizimlerin kalitesi ve doğruluğu sayesinde 2018 çalışma döneminde özellikle sur duvarlarının içerisinde kalan kalıntıların detaylarının belgelenmesine ve yorumlanmasına odaklanabildik. Diğer yandan, kale sur duvarları dışında tespit ettiğimiz ve özellikle kaleye ulaşan yol boyunca yoğunlaşan kalıntılar önceki araştırma ve çalışmalarda oldukça ihmal edilmiştir. Bu nedenle 2018 çalışmaları kapsamında hem kalenin içerisinde, hem de dışında kalan kalıntıları içerecek ve yapı evrelerinin işlenebileceği genel bir yayılım planı oluşturmaya öncelik verdik. İçkale ve giriş yapılarının detay rölöve çalışmaları devam ederken, alanda mimari analizlere başlandı ve sistematik fotoğraflama çalışmaları sürdürüldü. İHA ile yapılan çekimler sonrasında alanın jeoreferanslı 2D ve 3D modelleri oluşturuldu. Çalışma önceliğimiz olan içkale yapısının yanı sıra, oldukça ciddi yapısal sorunlar gösteren güney yarım daire kulenin (T7) yakın çevresinde yüksek çözünürlüklü

⁷ Haçlı devletlerinde psikopos kaleleri ile ilgili olarak bakınız Kennedy 1994, 84. Biller ve Radt 2009, 370.

⁸ van Berchem ve Fatio 1895, 247-248.

⁹ P. W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades*, 1191-1374. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, 77; Sinclair 1990, 264; ve Biller ve Radt 2009, 391.

modeller oluşturmak üzere yine İHA kullanılarak detay çekimleri gerçekleştirildi.

2.1. Ana Sur Sisteminin Dışarısında Devam Eden Çalışmalar:

Ana sur sisteminin dışarısında kalan alanlarda belgelediğimiz kalıntıları iki grupta toplayabiliriz. Bu gruplarının ilki, Kale Dere üzerinde yer alan köprüden başlayarak Kozkalesi'nin ana girişine ulaşan patika yollar boyunca devam eden dış kuleler, giriş yapıları ve taş ocakları gibi yapılara ait kalıntılardır. (Resim: 1; A-E). İkinci grup ise güneyde kalan kuru hendek yapısına ait iz ve kalıntıları içerir (Resim 1; F-H).

Kale Yolu ve İlişkili Yapılar: Kale duvarlarının dışında yer alan ve kalenin ana giriş kapısından kuzeybatıya doğru uzanan alanın yaklaşık 10 m x 11 m boyutlarında dikdörtgen bir giriş kulesi (A) olduğu anlaşılmış (Resim: 2), kulenin (A) güneyinde kale sur duvarlarına paralel ve güney yönüne doğru 17 m uzunluğunda devam eden bir istinat duvarı belgelenmiştir (B). Giriş kulesi ile istinat duvarının arasındaki alanın boş bırakıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu boşluk bugün modern dolgu nedeniyle tam olarak incelenememektedir. Diğer yandan, kaleye ulaşan patika yolun doğusunda, kale sur duvarlarını taşıyan ana kayanın cephesinde bir dizi kayaya kesilmiş iz dikkati çeker. İzlerin ayrıntılı çalışması henüz tamamlanmış olsa da ilk izlenimlerimiz giriş izlerinin kaleye ait hareketli bir köprüye ait olabileceğini düşündürdü. Bu izlerin yukarıda bahsi geçen boş alanla aynı hizada olması da bu savı güçlendirir niteliktedir.

İstinat duvarının güneybatısında farklı duvar parçalarının yer aldığı bir alan tespit edilmiştir (C). Nasıl bir düzenlemeye ait olduğu henüz belli olmasa da bu alandaki tüm duvar parçalarının aynı yapıya ait olması ihtimali vardır. Duvar kalıntıları iki farklı kotta yayılır. Üst kotta kuzeybatı-güneydoğu yönlerinde uzanan iki paralel duvar kalıntısı mevcuttur. Alt kottaki dikdörtgen yapı kalıntısı yaklaşık 3m x 5m boyutlarındaki bir alana yayılır ve bir merdiven yapısı olarak yorumlanabilir.

Giriş kulesinden çıkışta kuzeyden güneye uzanan patika yol, keskin bir açıyla kuzeye doğru döner. Anakayadan oyulmuş patikanın bu köşesinde, büyük ihtimalle kalenin yapım veya tamirinde kullanılmış blokların çıkarıldığı taş ocakları uzanır (Resim: 3). Köprüye doğru devam eden yolun alt kottaki bölümü ise önce kuzeye doğru devam eder, daha sonra ise batıya doğru dönerek kemerli bir köprüye ulaşır. Taş ocaklarından kuzeye doğru kayaya

oyma basamaklarla devam eden yolun batısında, yüksekliği korunagelmemiş ve genellikle yerde izler olarak okunabilen küçük bir parapet duvarı (?) tespit edilmiştir. Benzer duvar parçası kalıntıları yolun batıya döndüğü noktaya dek yer yer gözlemlenebilmektedir.

Patika boyunca farklı yapı izleri tespit edilmiştir (D-E arası). Bu alan boyunca yolun batısında kalan anakayanın yüzeyi düzeltilmiştir ve düzeltilmiş duvar yüzeyinin üzerinde kötü korunagelmüş olsa da halen fark edilebilen giriş izleri mevcuttur. Bu alanda kapalı veya yarı açık bir dizi küçük mekan sıralanmış olmalıdır. Giriş izlerinin bittiği noktada bir giriş kontrol yapısı olabilecek bir başka mekana ait izler ve mekanın güneyinde kalan yol aksında anakayadan oyma basamaklar tespit edilmiştir. Yol aksının ziyaretçileri bu noktada anakayadan oyma üç basamaklık bir merdiveni kullanmaya zorlayacak şekilde hafifçe doğruya doğru kaydırılmış olması bu alanın bir kontrol noktası olduğu savını destekleyen ilginç bir detaydır. Giriş kontrol noktasından kuzeye doğru devam eden patikanın kuzeyden batıya doğru döndüğü köşede bir başka basamaklı giriş düzenlemesi yine anakayada yer alan izlerden tespit edildi. Basamakların güneyinde yol batıya dönerek Kale Dere üzerindeki kemerli köprüye bağlanmaktadır (Resim: 4)

Kuru Hendek ve İlişkili Kalıntılar: 2018 yılı çalışmalarında Kozkalesi'nin hemen güneyinde bir kuru hendek yapısı tespit edilmiştir. Hendeğin hem batı, hem de doğu girişlerinin kapatılarak bu alanın kontrol edildiği anlaşılmaktadır. Hendek yapısının kendisi günümüzde kalenin güneyinden geçen modern yolun altında kalmışsa da, yolun kuzeyinde ve güneyinde yapıya ait kalıntılar yer yer tespit edilebilmektedir.

Hendeğin batı girişinin güney ucunun oturduğu kayadan oyma kalıntılar, güneybatı yarım kulenin güneyinde belgelenmiştir. Girişin kuzey ucu, güneybatı yuvarlak kale burcunun oturduğu anakayanın şekillendirilmesiyle oluşturulmuştur. Batıdan doğruya uzanan ve kalınlığı yaklaşık 1 metre olan bir duvar kalıntısı kuru hendeğin güney duvarına ait olmalıdır. Duvar batıdan doğruya doğru yaklaşık 60 m uzandıktan sonra, kale duvarlarına paralel olarak hafifçe kuzeydoğuya yönelmekte ve bu yönde de yaklaşık 30 m daha takip edilebilmektedir (Resim: 5). Duvar kalıntısının antik örgüsü küçük taşlardan oluşan düzensiz bir örgüye sahiptir ve benzer bir örgüye iç sur sisteminde de rastlamıştır. Daha büyük taşlarla gevşek örülmüş düzensiz üst kısmı modern dönemlerde bahçe duvarı olarak kullanılmak üzere eklenmiş olmalıdır. Güney duvarına doğru doğu-batı doğrultusunda birbirine paralel uzanan iki duvar kalıntısı hendek yapısının doğu sınırını oluşturur.

2.2. Ana Sur Sistemi İçerisinde Devam Eden Çalışmalar:

2018 yılı çalışmalarımızda kale içinde yer alan rölövelerin düzenlenmesi ve yorumlanmasına yönelik çalışmalarımız özellikle giriş kapısı ve içkale olarak yorumladığımız alanda yoğunlaşmıştır. Kalenin girişi batıda yer alır ve düşük kotta yer alan giriş kapısı basamaklarla daha yüksek olan zemin kotuna bağlanır. Giriş kapısının doğusunda yer alan tonozun bitimine denk düşen alanın kuzeyinde ve güneyinde kırıış izleri tespit edilmiştir. Bu izlerin ahşap bir kapıya ait izler olduğunu ve kalenin girişinin çift kapılı bir sistemle korunduğunu düşünüyoruz. Kapının doğusunda yer alan tonozun üstünde bir askeri gözlem terası kuzey-güney doğrultusunda uzanır (Resim: 6).

Kozkalesi'nde giriş aksının hemen güneyinde yer alan kalıntıların içkale olması gerektiği daha önceki çalışmalarda da belirtilmiştir.¹⁰ 2018 çalışma dönemindeki bulgular da bu öneriyi destekler niteliktedir. Tüm Haçlı kale yapılarında en önemli kişilerin kaldığı konut yapısı ve kalenin idari merkezi olan içkale, aynı zamanda gerektiğinde savunmanın son noktası olabilecek şekilde tasarlanır. Kozkalesi'nde de yan yana inşa edilmiş tonozlarla yükseltilerek bir platform oluşturulmuş, tüm alan kalenin girişini güneyden kontrol edebilecek bir kota getirilmiş ve içkale bu platformun üzerinde inşa edilmiştir. Giriş ile içkale ana platformu arasındaki kot farkı yaklaşık olarak 8 metredir. İçkale yapısına ait tonozların bir bölümü kötü durumda korunagelmış, bir bölümü ise toprağın altında kalmıştır. Diğer yandan platformun teraslar halinde düzenlendiğini ve güneyde platform yapısının iç sur duvar sistemiyle birleştiği noktada tespit ettiğimiz söve izlerinin işaret ettiği üzere, bu noktada bir giriş mekanı oluşturulduğunu gözlemledik (Resim: 7).

Gözlemlediğimiz detaylar, bu alanın daha önceki çalışmalarda önerildiğinden farklı bir planlamaya sahip olduğunu gösterir. İçkale platformunun üzerinde, platformun doğu sınırına yakın bir noktada, bu alanda belgelenmiş yegane iç mekan olan bir odaya ait kalıntılar zaten daha önceki çalışmalarda tespit edilmişti. Diğer yandan, bu yapının kuzeyinde ve güneyinde yer alan L-biçimli duvar kalıntıları başka odalara ait kalıntılar olarak değerlendirilmekteydi. Bu mekanların içerisini tamamen dolduran bol harçlı moloz dolgu L-biçimli duvarların iç mekanlara ait değil, odanın iki tarafında yer alan, kare planlı ve ağır yük taşıyabilecek şekilde tasarlanmış burçlar olması gerektiğine işaret eder (Resim: 8). Aynı molozlu dolgunun yapının kalın güney duvarını oluşturacak şekilde devam etmesi bu mekanın bir kule yapısına ait olduğunu düşündürür.

¹⁰ Biller ve Radt 2009, 365.

Alanın güneybatı köşesinde yer alan yarım daire kule (T4) ve bu kulenin içerisine inşa edilmiş olan beşgen planlı bir başka kulenin (T3) ilişkisi, 2018 yılında belgelenen bir diğer önemli detaydır. Daha önceki çalışmalarda beşgen kulenin (T3) daha erken dönemlerde inşa edildiği, yuvarlak kulenin ise daha geç dönemlerde eklendiği düşünülmekteydi.¹¹ T4 kulesinin içerisinde yer alan tonozların günümüze sadece alt kısımları ulaşmıştır, ancak T3 kulesi doğru uzanan kuzeydoğu kısmında halen yaklaşık tonoz eğimini hesaplamak mümkündür. Bu eğimin geçtiği mesafe bu alanda T3 ve T4 kuleleri arasında kalan mesafeden biraz daha fazladır. Eğer beşgen planlı T3 kulesi, T4 kulesinden daha erken bir kule olsaydı, yarım daire kulenin (T4) tonozlarının beşgen kulenin (T3) doğu cephesine oturması gerekirdi. Ancak beşgen kulenin doğu cephesinde bir tonozun oturduğunu gösterir hiçbir iz yoktur ve zaten daha geç yapılan bir kulede benzer bir soruna izin verilebileceği akla yatkın bir olasılık değildir (Resim: 7 ve 9). Bu nedenle içerideki beşgen kulenin dışarıdaki yarım daire kule –ve dolayısıyla iç tonozları- yıkıldıktan sonra inşa edildiği düşünülmelidir. Beşgen kulenin yıkılmış duvarlarının arasından incelenebilen moloz ve toprak dolgu da yıkıntıyla oluşabilecek nitelikte değildir ve beşgen kulenin iç mekanlar düşünülmeden bu kritik noktada stratejik bir yükseklik elde etmek amacıyla inşa edildiğini gösterir.

2018 çalışma döneminde gerçekleştirdiğimiz araştırma mimari analiz odaklı bir genel çalışma olarak planlanmışsa da, çalışmalarımız sonucunda hem alanın planlama özelliklerine, hem de evrelerine dair yeni bulgular elde etmeye başladık. Bu bulguların en önemlisi Kozkalesi sur duvarlarının hemen dışında yer alan ve bugüne dek belgelenmemiş olan yapı izlerinin ve kalıntılarının tespiti olmuştur. Batı yamacındaki yol boyunca belgelenen kalıntılar, kalenin ana yolla kurduğu ilişkinin kontrollü ve hiyerarşik niteliğine işaret eder. Bu oluşumun kalenin geçirdiği evrelere paralel bir gelişim sürecine sahip olup olmadığı önümüzdeki yıllarda odaklanacağımız bir başka araştırma sorunu olacaktır. Alanın güneyinde yer alan kuru hendek de savunma sisteminin önemli bir parçasıdır ve 13. yüzyılda kalenin savunma özelliklerini güçlendirmeye yönelik devam eden inşaatın sadece yarım daire kulelerle sınırlı kalmadığını, hendek sisteminin en azından yarım daire kulelerin inşaatı sırasında yeniden düzenlenmiş olduğunu ortaya koyar. Beşgen kule (T3), Kozkalesi'nde 1256-1259 yılları arasında devam ettiğini bildiğimiz inşa evresinden sonraya tarihlenmesi mümkün olan ilk yapı olması nedeniyle önemlidir.

¹¹ Biller ve Radt 2009, 387.

Antakya yakınlarında Haçlı dönemi çalışmalarının azlığı nedeniyle bölge çalışmalar için bir referans oluşturacak Kozkalesi projesinin ilk aşamasında alandaki yayılım planı ve inşaat evreleri için toplanan verilerin değerlendirilmesi devam etmektedir. Kalede korunagelen yaşam mekanlarının az sayıda olması nedeniyle, kale yapısının yayılım ve gelişim özelliklerinin anlaşılması kolay olmasa da, bu analizler önümüzdeki çalışma döneminde toplanmaya başlanacak buluntuların sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesi açısından önemli bir çerçeve oluşturacaktır. Kalenin coğrafi özellikleri ve doğal çevresiyle kurduğu ilişkilere dair araştırmaları da içeren projemiz, önümüzdeki yıllarda alandaki su kaynakları ve yapılarına odaklanan bir çalışmayı da kapsayacak şekilde genişletilecektir.

KAYNAKÇA

van Berchem, M. ve Fatio E. *Voyage en Syrie (1895) I-II*. Mémoires publiés par les membres de l'Institut français d'Archéologie orientale du Caire 37-38. Kahire: Institut français d'archéologie orientale, 1914.

Biller, T. ve Radt T. "Kürsat - Eine unerforschte Burg der Kreuzfahrerzeit." *Istanbuler Mitteilungen* 59 (2009): 359-81.

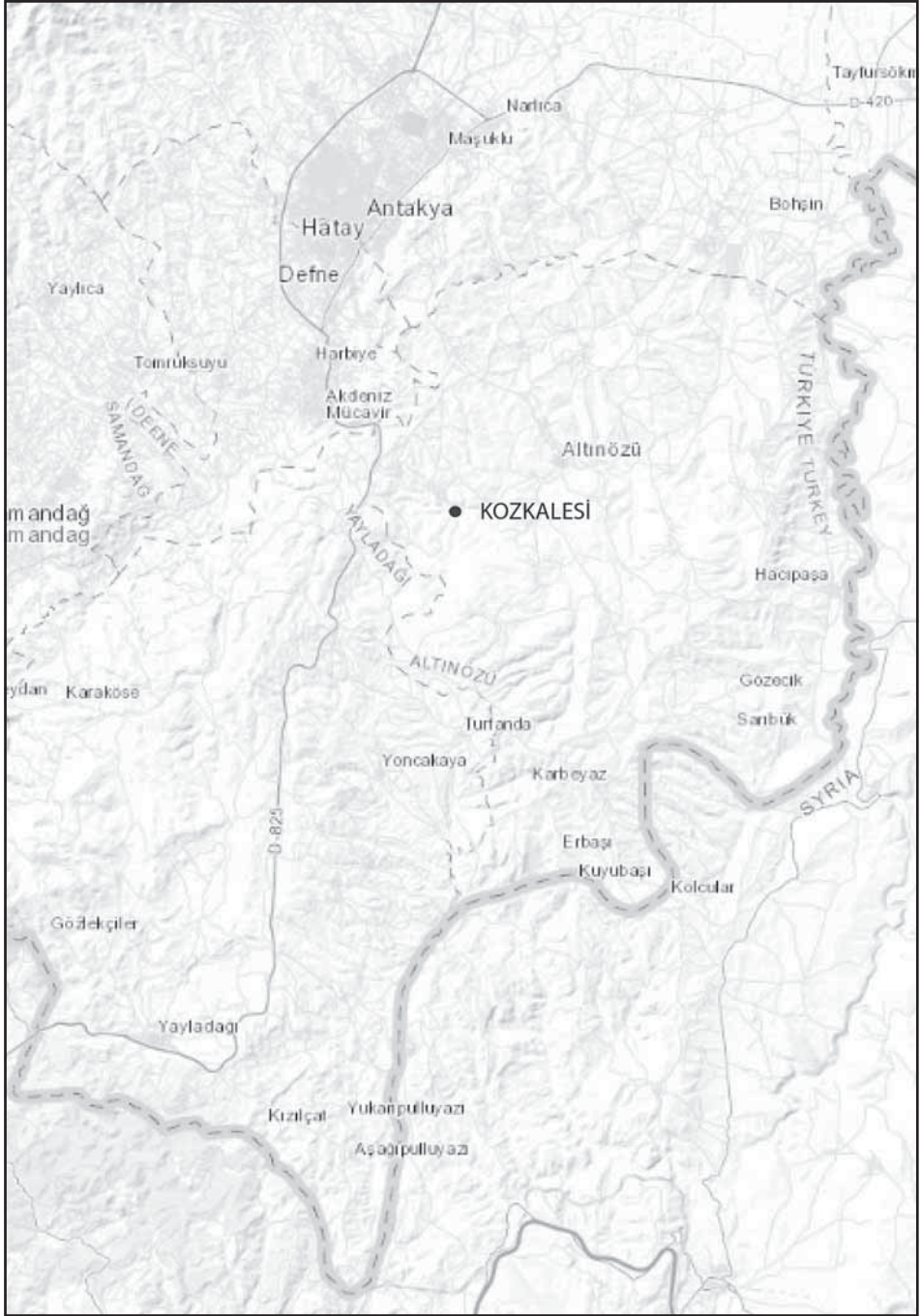
Edbury, Peter W. *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191-1374*. New York: Cambridge University Press, 1991.

Hartmann, M. "Das Liwa Haleb (Aleppo) und ein Teil des Liwa Dschebel Bereket." *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin* 29 (1894): 475-550.

Kennedy, H. *Crusader Castles*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Piana, M. "Crusader Fortifications: Between Tradition and Innovation". *The Crusader World*, Adrian J. Boas (der.), 437-59. New York: Routledge, 2016.

Sinclair, T. A. *Eastern Turkey : An Architectural and Archaeological Survey IV*. Londra: Pindar Press, 1990.

Harita 1: Kozkalesi'nin konumu.

Çizim 1: Kozkalesi vaziyet planı (ANB Mimarlık Kozkalesi projesi; uyarlanarak kullanılmıştır).

Resim 1: Ana sur duvarları dışarısında kalan kalıntı grupları.

Resim 2: Giriş Kulesi. Güneyden bakış.

Resim 3: Taş ocağı. Batıdan bakış.

Resim 4: Basamaklar. Doğudan bakış. Batıda patika yolun köprüyle bağlantısı görülmektedir.

Resim 5: Kuru hendek güney duvarı, Kuzeybatıdan bakış.

Resim 6: Giriş kapısı doğudan bakış. Güneyde içkale platformunu taşıyan tonozun kalınlıkları yer alır.

Resim 7: Kalenin güneybatı köşesi. Kuzeyde tespit edilen giriş mekanı, güneyde ise yarım daire kule (T4) içerisinde yer alan beşgen kule (T3) belirtilmiştir.

Resim 8: İçkale kule yapısı (?). Kuzeydoğudan bakış.

Resim 9: Yarım daire kulenin (T4) ve beşgen kulenin (T3) arasında kalan alana kuzeyden bakış. Beşgen kulenin doğu duvarının dış cephesinde -tonozların oturması gereken kısımda- herhangi bir iz yoktur.

AN ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF EARLY CHRISTIAN-BYZANTINE PERIOD ON THE VALLEYS THAT REACHED THE HELLESPONT: BYZANTINE HARBORS IN AND AROUND THE HELLESPONT

Ayşe Ç. TÜRKER*

The 2018 studies of the survey for the early Christian-Byzantine Period on the valleys that reached the Hellespont were carried out with the permission and appropriation by the Directorate General of Cultural Assets and Museums¹. The study aimed to detect and document the settlements of the early Christian-Byzantine period on the valleys formed by the rivers reaching the Hellespont and in their close vicinity. The data we obtained in our studies for this purpose demonstrated that the Byzantine coastal cities each had had a harbor. We intensified our documentation studies in 2018 in those areas where these harbors were located.

Kumburun – İn Limanı:

In the 2018 studies in this area, where we had obtained preliminary findings in the study seasons of 2016 and 2017, a study was carried out to understand the quality and density of the ceramic finds in the areas of 1 m² established along the wall that extended parallel to the coast (Fig. 1). The findspots were recorded with total station. The ceramics detected were documented with drawings and photographs. Studies were carried out to determine surface finds in the area known as Halil Bey Hill in the west of the harbor; however, no surface find could be determined due to the vegetation that covered the surface.

* Prof. Dr., Ayşe Ç. TÜRKER, Department of Art History, Faculty of Arts and Sciences, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale/TURKEY, ayseturker@comu.edu.tr

¹ Archaeologist Türker Türker from Çanakkale Onsekiz Mart University, Archaeologist Elif KAVAS as the Ministerial representative and İçim Bengisu GÖKTÜRK, İlknur YILDIZ and Selen KAYA from Çanakkale Onsekiz Mart University participated in our study. I thank the Directorate General of Cultural Assets and Museums for the permission to study and Türker Türker, Elif KAVAS and our students for their contributions to the research.

The ceramics we detected in the area around the wall that extended parallel to the coast are examples of red slip and unglazed ware.

A structure unearthed with an illicit excavation was detected at the locality called “Gavur evi üstü” by the villagers in the south-east of the harbor. Pink plastered sections were determined on the walls of the structure, which was likely to be identified as a cistern and which had a vault cover. This structure was documented with a drawing and a photograph. Some wall fragments that became visible again with an illicit excavation were determined in the south of the structure concerned. As in the structure which is predicted to have been a cistern by us, it was understood that these walls had belonged to a vaulted structure the walls of which had been built with white lime mortar and hewn stones. Unglazed ceramics representing the late Roman and Byzantine periods as well as broken tiles representing the Byzantine period were detected in the soil removed during the excavation. The pieces concerned were returned to the area after they had been documented with drawings and photographs.

Çobantepe Mersin Çeşme Locality:

Sherds of unglazed and red slip ware representing the late Roman-early Byzantine periods were determined in the section by the seaside and as having spread over the coast. Sherds representing the Classical and Hellenistic periods are few among the finds. The ceramics include two base sherds of Eastern Sigillata B² ware. Analogues of the base sherds we detected at Çobantepe were unearthed in a large number during the excavations in the western section of the Tetragonos Agora at Ephesus in 1988 and 1995 and are dated to the 1st century³.

The unglazed ceramics include base sherds of amphorae, cooking pots, and large plates as well as a stand. Mouth and neck sherds of Dressel 2-4 or pseudo-Coan, Zemer 41 and LR1 amphorae were determined among the amphorae. The Dressel 2-4 or pseudo-Coan amphorae are among the amphorae of Black Sea origin and they are thought to have been produced at Heraclea Pontica, in Sinop, and probably at different production centers

² About this group with a paste structure differing from that of Italian sigillata, see K. M. Kenyon, “Terra Sigillata”, *The Objects from Sammaria*, London 1957, 283.

³ S. Zaabehlicky – Scheffenecker, “C. Sentius and His Commercial Connections”, *Les Ceramiques en Anatolie aux Epoques Hellenistique et Romaine, Varia Anatolica XV*, Paris 2003, 117-119, pl. LXXVII.

which have not been known yet between the mid-1st century BC and the early 2nd century AD.⁴ Zemer type 41 amphorae (Williams Type A; Agora M239, Benghazi MRA 4, Llyoris Type 58, Ostia 631) were also called pinched-handle amphorae due to the form of their handles being attached just below the rim and onto the shoulder⁵. They have one deep longitudinal groove in the center of the upper surface dividing the handle into two distinct rolls. At the point where the handle changes direction it is pinched in on both sides to form a depression for a thumb impression. They are known to have been produced at more than one center on Cyprus and in Cilicia region. Scholarly research has shown that neither Cypriot⁶ nor Cilician⁷ production included only one amphora form and one type of fabric. Specimens of this type were detected in Anamur in Cilicia⁸, Syedra, Bickici, Antiochia ad Cragum⁹ and Elaiussa Sebaste¹⁰. There is data indicating that production of this type of amphora was taking place in all these places.

The end of the 1st century is considered as *terminus ante quem* for the production in Anamur. The coins deriving from the same layers date the amphorae from the 3rd to the 4th centuries¹¹. The Cypriot finds are considered to have belonged to the period from the 1st to the 4th centuries¹². These dates are also supported by the finds at the different sites. The ridged stump base

⁴ Sergey Yu. Vnukov, "Pan-Roman Amphora Types Produced in the Black Sea Region", *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Athens 2004, 407-415, esp. 407-409.

⁵ Leonard, J. R. 1995. The Anchorage at Kioni. In Fejfer, J. (ed.), *Ancient Akamas I (Aarhus)*, 133-170.

⁶ J. W. Hayes, Early Roman Wares from the House of Dionysos, Paphos. *Rei Cretariae Romamae Fautorum Acta* 17/18, 1977, 96-108; J. Lund, Transport Amphorae as Evidence of Exportation of Italian Wine and Oil to the Eastern Mediterranean in the Hellenistic Period. In Lund, J. and P. Pentz (eds.), *Between Orient and Occident. Studies in Honour of P. J. Riis*, Copenhagen, 2000, 77-99.

⁷ J. R. Leonard and S. Demesticha, Fundamental Links in the Economic Chain: Local Ports and International Trade in Roman and Early Christian Cyprus. In J. Eiring and J. Lund (eds.) *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002*, Monographs of the Danish Institute at Athens volume 5, Athens 2004, 189-202.

⁸ C. Williams, *Anemurium: The Roman and Early Byzantine Pottery*, Toronto 1989.

⁹ N. K. Rauh and K. W. Slane, "Possible amphora kiln sites W. Rough Cilicia" *Journal of Roman Archaeology* 13, 2000, 324-330; N. K. Rauh, "Pirates Knock-off: Cilician Imitations of Internationally Traded Amphorae", J. Eiring and J. Lund (eds.) *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens September 26-29, 2002*, Monographs of the Danish Institute at Athens volume 5, Athens 2004, 329-336.

¹⁰ A. F. Ferrazzoli, Economy of Roman Eastern Rough Cilicia: Some Archaeological Indicators. *Bollettino di Archeologia on line, volume special, Rome 2008 - International Congress of Classical Archaeology Meetings Between Cultures in the Ancient Mediterranean*, 2008, 39-50.

¹¹ Williams 1989, 92.

¹² Leonard and Demesticha 2004, 198; Leonard 1995, 144-145; Hayes 1977, 100

unearthed in Didyma is dated to the 1st and 2nd centuries, by means of the excavation data¹³. In the Agora of Athens, G199 is dated to the 1st - early 2nd century, L11 to the second half of the 3rd century and M239 to the early 4th century¹⁴. The fragments of these amphorae found in Ilion are dated to the same period as their parallels¹⁵. An example of these amphorae is found in Haifa National Maritime Museum and belongs to the second half of the 3rd century. It has been suggested that its origin might have been North Africa¹⁶ and the clay analysis indicated that these amphorae dated to the 2nd and 3rd centuries had not been local productions¹⁷. The amphorae in Ostia and Monte Testaccio are dated from the pre-Hadrianic period to the 4th century¹⁸. This type appears to have influenced an early Byzantine form known at Samos¹⁹. These examples were found in Samos with coins of the first half of the 7th century²⁰. Other examples in Kerameikos, Athens are dated to the early Byzantine period²¹. The amphorae unearthed during the excavations in Perge are from layers of the 5th to the 7th centuries²². These amphorae are considered to have been used to carry wine of Cilicia²³. This is based on the resin that covered the internal surface of the vessels, seen mainly in the late specimens. According to a different view they had been used to carry olive oil and other agricultural products²⁴.

The mouth and neck sherds of LR1 amphorae include examples which represent LRA 1A and LRA 1B groups. The rim diameter is measured as 10 cm in two vessels. With this feature of theirs, the vessels are analogous to LRA 1B group. On the other hand, the rim diameter was measured as 8 cm in one of the vessels. This mouth sherd is analogous to LRA 1A group with a rim diameter no greater than 8 cm and a tapering neck²⁵. Nevertheless,

¹³ Wintermeyer and Tuchelt 1980, pl. 58, no. 197, pl. 149.

¹⁴ Robinson 1959, 43.

¹⁵ Heath and Tekkök 2011.

¹⁶ Zemer 1977, 52.

¹⁷ Riley 1979, 186-187.

¹⁸ Lloris 1970, 563-564.

¹⁹ Williams 1989, 92.

²⁰ Jantzen *et al.* 1975, 28.

²¹ Hoepfner 1976, fig. 251 no. K168.

²² Atik 1995, 192, Abb. 83.446; Firat 1999, nu.770.

²³ Lund 2000b.

²⁴ Leonard 2005, 897.

²⁵ M. Bonifay – D. Pieri, *Amphores du Ve au VIIe s. A Marseille: Nouvelles Donnees sur la Typologie et le Contenu*, *JRA* 8, 1995, 94-120, bil. 118-119.

the handles and the bodies of the sherds of LR 1 amphorae we determined had not been preserved, which complicates obtaining a definite finding. The earliest examples of LR 1A amphorae out of these amphorae, whose production was determined at more than one center in Cilicia and on Cyprus, are dated circa 400, whereas the amphorae in 1B group are not dated earlier than the 6th century²⁶. These amphorae are known to have been used in the transportation of wine and olive oil²⁷. It was also put forward that those produced in the same region and having a narrower rim diameter might have been used in the trade of wine but the shapes with a wider rim in the trade of olive oil.

Cape Dalyan Locality:

It is understood that there was a wall in the east-west direction parallel to the harbor; however, the area where the walls are found is underground (Fig. 2.12). The wall can be followed in the sections eroded by the sea (Fig. 3 b). The wall fragments understood to have cut this wall vertically can partially be seen in the sea. A scale plan of the walls was obtained in our studies in this area.

The ceramic finds we detected on the surface include unglazed jug handle and body sherds, base sherds of deep bowls, and amphora mouths and handles that indicated the early and middle Byzantine periods. A vessel among the amphora mouth and neck sherds is analogous to Keay type 35 amphorae with its rounded mouth shape. They are amphorae which were produced in Tunisia in the 5th century and, although not definite, they are thought to have been used to carry olive oil. Their examples were discovered at many centers in Eastern and Western Mediterranean as well as in the settlements in the Black Sea region. Their examples at Miletus were unearthed at the layers

²⁶ M. Egloff, *Kellia, la poterie copte: quatre siècles d'artisanat et d'échanges en Basse-Égypte*, 1977, type 164-7; J. Riley, "New Light on Relations Between the Eastern Mediterranean and Carthage in the Vandal and Byzantine Periods: The Evidence from the University of Michigan Excavations", *Actes Colloque sur la Ceramique Carthage*, 1980, 111-122, esp. 116; M. Lang, *Graffiti and Dipinti, The Athenian Agora vol 21*, Princeton 1976, 81; D. Michalides, "The Economy of Cyprus During the Hellenistic and Roman Periods" ed. V. Karageorghis, D. Michaelides, *The Development of the Cypriot Economy, From the Prehistoric Period to the Present Day*, Lefkoşe 1996, s. 149; S. Demesticha, "Late Roman Amphora Typology in Context", *LRCW* 4, 2014, 599-606. A. Opait, "On the Origin of Carthage LR amphora I", *LRVW* 3, 1015-1022.

²⁷ C. Steckner, "Les amphores LR 1 et LR 2 en relation avec le pressoir du complexe ecclésiastique des thermes de Samos" *BCH Suppl.* XVIII, 1989, 57-71, esp. S.68; M. Bonifay – F. Villedieu, "Importations d'amphores orientales en Gaule (Ve – VIIe siècles)" *BCH Suppl.* XVIII, 1989, 17-46, esp. 25.

dated to the mid-5th century and the 6th century²⁸. On the other hand, their examples, unearthed during the excavation at Myndus, were dated to the 5th-7th centuries²⁹.

Kabageven Locality:

It is understood that there was a wall in the east-west direction parallel to the harbor; however, the area where the walls are found is underground (Fig. 2.13). Stones of the masonry can be seen in the sections eroded by the sea. Nevertheless, it is comprehended that the walls understood to have cut this wall vertically had been built by using hewn stones and brick materials and that white lime mortar containing considerable broken bricks had been used as a binder (Fig. 3 a). The wall surface is plastered. It is understood that the ceramic and terracotta construction and roof covering materials detected on the coast had spread over a vast area behind the coast too. Tile burials unearthed with illicit excavations were determined in the south of the walls we discovered on the coast during our study.

Mouth sherds of deep bowls and base, handle and body sherds of amphorae dated to the early and middle Byzantine periods are considerable among the ceramics we determined on the surface. Few deep bowl base sherds and jug handle and body sherds were discovered. The finds also include a base sherd and a body sherd belonging to the group of early Byzantine oil lamps which is called Anatolian type.

Üstünlü Harbor:

It is known as Manastır locality. It is a protected natural harbor. There is a wall which extends for 70 m in the east-west direction parallel to the harbor (Fig. 4). The wall fragments understood to have cut this wall vertically were also discovered in the studies we carried on in the previous years. The area where the walls are found is underground; therefore, it is hard to determine the construction material and the construction technique. Nevertheless, it is understood to have been constructed with hewn stones in different sizes. On the other hand, bricks and stones were used together in some sections

²⁸ Lüdorf 2006, taf.15 A75-A92

²⁹ G. Gülsefa, "2006-2013 Myndos Kazılarında Bulunan Amphoralar ve Amphora Mühür Buluntuları", Myndos Araştırmaları I, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Derya Şahin (ed.), Bursa 2016, 35-160, 142-143, cat. no. 111.

of it. Highly considerable unglazed ceramics of the Byzantine period are available in this area³⁰. In the season of 2018, studies were carried out to discover the quality of the ceramic finds and to determine the area where the settlement had spread. New examples of the vessels we had determined in the previous years were documented in our studies on the ceramic finds. An illicit excavation pit was discovered on the hill above the harbor during the surveys we conducted so as to understand the boundaries of the settlement. Walls likely to have belonged to a rectangular space were unearthed in this area. Even though ceramics are seen in a small number in the soil disposed of, the tiles representing the early Byzantine period are dense. According to the mosaic pieces in the soil, it might be stated that a structure with a floor covering in mosaic technique had been destroyed.

Baklatepe:

In our previous study seasons, it was determined that there had been walls in the section on the shore at Baklatepe locality. In our studies in 2018, a study was carried out to understand the area encircled by this rampart on the coast. Very dense ceramics were discovered in the field ploughed for the agricultural activities in the area on the coast during our study. The ceramics discovered were documented with photographs and drawings. Sherds indicating the Classical period were moderately dense and the base and mouth sherds of Roman amphorae were dense among the finds. On the other hand, the ceramics determined on the coast are sherds of red slip and unglazed ware dated to the early and middle Byzantine periods.

³⁰ A. Ç. Türker, "Stands from Üstünlü Port in the Hellespont", LRCW 6, 6th International Conference on Late Roman Coarse Ware, Cooking Ware and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry Land and sea: pottery routes, Agrigento, 24-28 maggio 2017 (in print); A. Ç. Türker, "Çanakkale Boğazı ve Çevresindeki Bizans Limanları: Üstünlü Limanı", Uluslararası Propontis ve Çevre Kültürleri Sempozyumu, Tarihöncesi Çağlardan Antik Dönem Sonuna Kadar, 15-19 Ekim 2018, Biga-Çanakkale (in print)

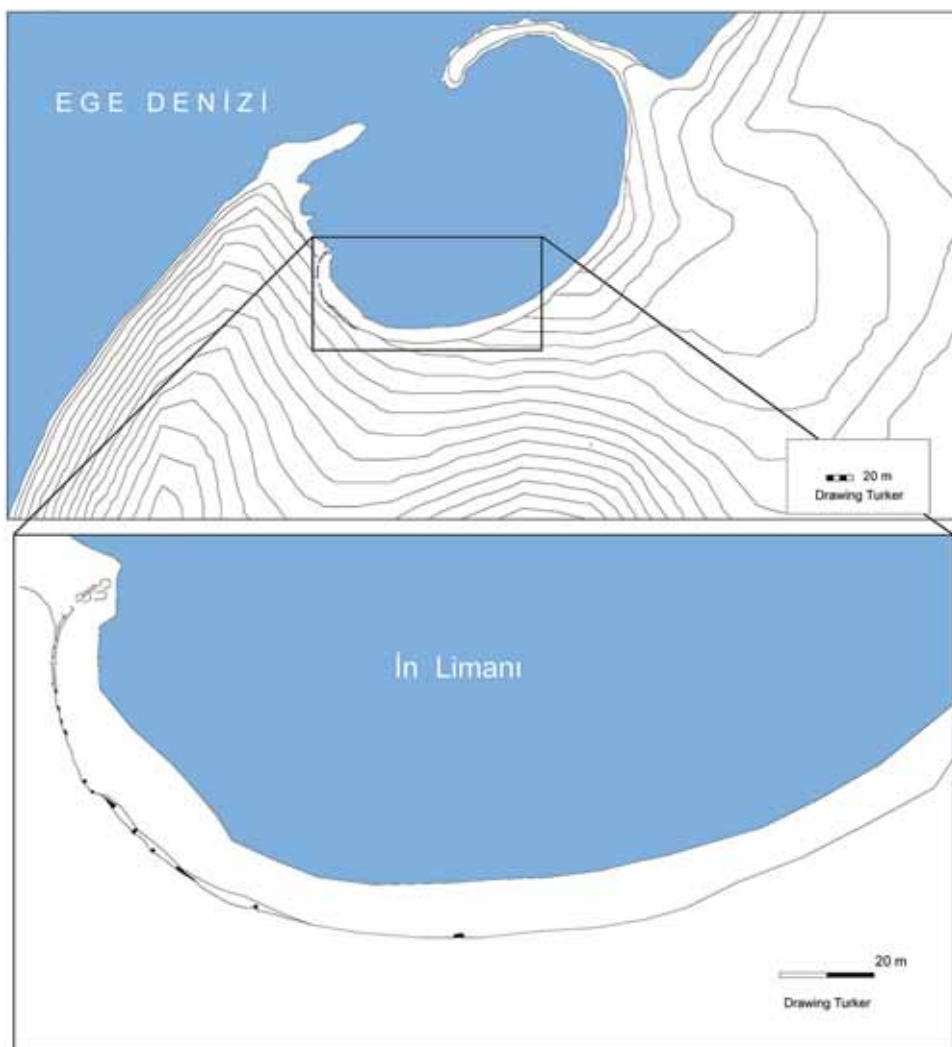

Figure: 1

Figure: 2

a

b

Figure: 3

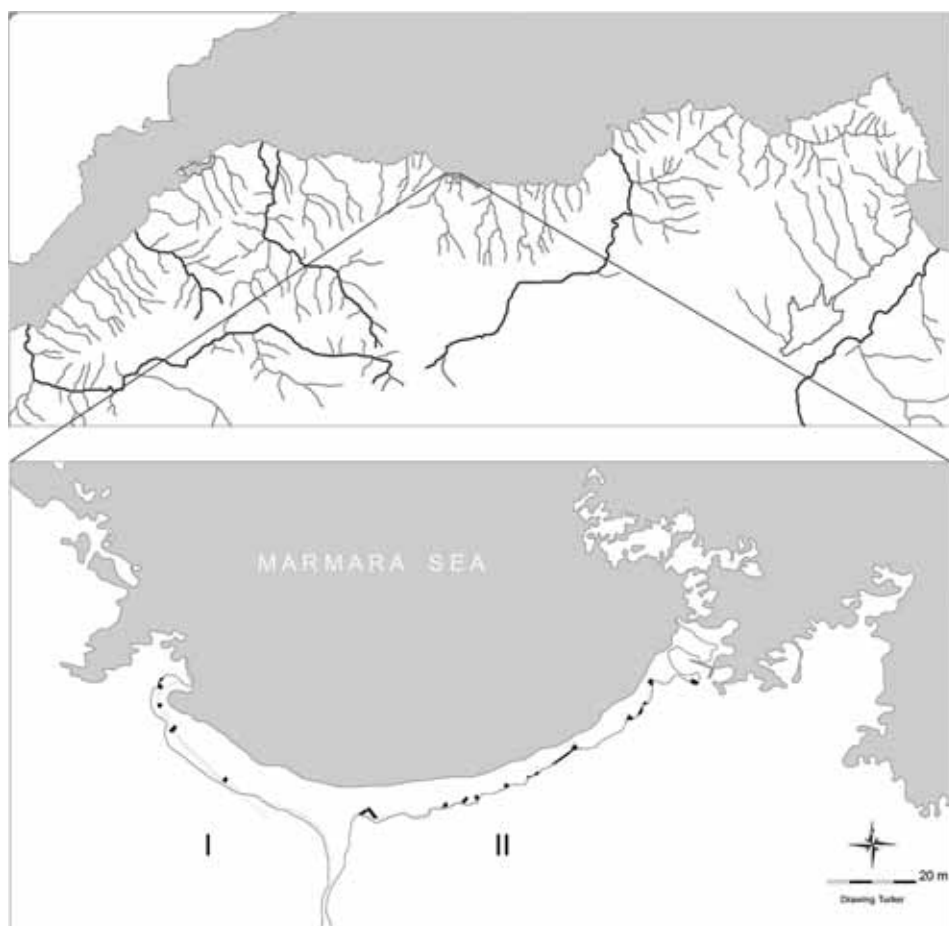

Figure: 4

2018 YILI SİVAS İLİ VE İLÇELERİNDE PLİYÖSEN VE PLEYİSTÖSEN DÖNEM YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ayşen AÇIKKOL YILDIRIM*

İsmail BAYKARA

Olçay ZENGİN KOŞAN

Mahir YILDIRIM

Sercan ACAR

Birkan GÜLSEVEN

GİRİŞ

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 16.08.2018 tarih ve 13202 sayılı yazısı ile izin verilen 2018 yılı Sivas İli ve İlçelerinde Pliyosen ve Pleyistosen dönemlerine yönelik yüzey araştırması 03-12.09.2018 tarihleri arasında 10 gün gerçekleştirilmiştir. 2018 yılı yüzey araştırması Araştırma Başkanı Prof. Dr. Ayşen Açikkol Yıldırım, Bakanlık Temsilcisi olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden Uzman Mehtap Ateş, heyet üyeleri Arş.Gör.Dr. Mahir Yıldırım, Arş.Gör. Sercan Acar, doktora öğrencisi Birkan Gülseven ve lisans öğrencisi Onur Soydan'dan oluşan ekip üyeleriyle gerçekleştirilmiştir. Heyet üyelerimiz Doç.Dr. İsmail Baykara, Dr. Öğr. Üyesi Olçay Zengin Koşan, Uzman Faruk Ay farklı disiplinlerdeki uzmanlıklarıyla araştırmamıza katkıda bulunmuşlardır. 2018 yılı yüzey araştırması maddi olarak CÜBAP Proje No: EDB-033 ile desteklenmiştir. Özverili çalışmaları için emeği geçen herkese ve CÜBAP'a teşekkürü bir borç biliriz.

¹ Prof.Dr. Ayşen Açikkol YILDIRIM, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Doç.Dr. İsmail BAYKARA, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü. Van/TÜRKİYE.

Dr.Öğr.Üyesi Olçay ZENGİN KOŞAN, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Arş.Gör.Dr. Mahir YILDIRIM, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölüm 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Birkan GÜLSEVEN, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı. Ankara/TÜRKİYE.

2018 YILI ARAZI ÇALIŞMASI

2018 yılı araştırmasında 1/25.000 ölçekli haritalar ile GPS kullanıldı, bölge yerlileriyle sözlü görüşme yapıldı ve bölge paralel yürüyüşle tarandı. Araştırma bölgesi olarak geçtiğimiz yıllarda araştıramadığımız Divriği ilçesinin kuzey-kuzeydoğusu ve Kangal'ın doğu ve güneyi seçildi. 2018 yılında Divriği ve Kangal İlçelerinin yüzey araştırması tamamen bitirildi.

Araştırmanın ilk günlerinde, 2017 yılında gidilemeyen Divriği'nin Kuzey-Kuzeydoğu Bölgesi, Erzincan sınırına kadar tarandı. Gedikbaşı Köyü girişinde, karayolunun kuzeyindeki sürülmüş tarlada 1 adet çakmaktaşı alet bulundu. Bu bölgedeki tek buluntu yeri olduğu için kayıt altına alındı. Kesme/Gezey yol ayrımı taranarak Adatepe (Pingen) Köyü'ne ulaşıldı. Buranın yerlileri ile yapılan görüşme sonucunda, yakınlarında çok sayıda çakmaktaşı bulunduğu söylenen Madenli Köyü'ne gidildi. Köylüler tarafından döven taşı olarak tanımlanan kaynak bölgeye ulaşıldı (1574 m). Orta yoğunlukta, 5-10 cm büyüklüğünde, yumrular halinde çakmaktaşıları bulundu. Ancak bu alanın birincil kaynak olmadığı anlaşıldı ve arkeolojik hiçbir buluntuya rastlanmadı.

Bir diğer gün, Malatya sınırında bulunan Duruköy'de (Arege) obsidyen alet bulunduğu iddiası üzerine, Arapgir yolu üzerinden Duruköy'e doğru yola çıkıldı. Yol üzerindeki Uzunbağ Köyü'nün yaklaşık 1 km sonrasında, sürülmüş tarlalar tarandı. Bazalt kayaçların varlığı gözlemlendi. Ancak herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmadı. Uzunbağ-Dazlak arasında uzanan eski ve çok geniş bir nehir yatağının oluşturduğu kanyonun girişinde bir mağara bulunduğu görüldü. Ancak mağaraya gidildiğinde, şu anda ağıl olarak kullanıldığı ve tabanında hiç sediman kalmadığı anlaşıldı. Ayrıca kanyonun girişinde blok kesme taşlarla örülmüş, kemerli bir köprü kalıntısına rastlandı. Dazlak Mezrasında, Duruköy yolunun batısında büyükçe bir mağara girişi tespit edildi. Yaklaşık 5 m yüksekliğinde ve 3 m genişliğindeki mağaranın derinleşmediği ve tabanının tamamen aktığı anlaşıldı. Mağaranın önündeki alanda da herhangi bir arkeolojik malzemeye rastlanmadı. Duruköy'de yaptığımız görüşmede, bu bölgede aradığımız kayaçların bulunmadığı öğrenildi.

Divriği'nin Erzincan sınır bölgesinin paleolitik açıdan zengin olmadığı anlaşıldığından, Yama Dağı'nın Kangal İlçesi eteklerinin araştırılmasına karar verildi. Sırasıyla Bahtiyar, Susuzören ve Gökçebel geçildi (Bahtiyar ve Susuzören 2017 araştırmasında taranmıştı). Buradan Cevizköy istikametine

dönüldü. Yol üzerinde beyaz kireçtaşı sedimanı ve volkanik alanlar araştırıldı. Gökçebel-Cevizköy arası tarandıktan sonra, Ortaköy yakınlarında 2 adet andezit çekirdek bulundu (Resim: 1). Satiören yakınlarında iri kütleler halinde bazalt ve riolit kayalar gözlemlendi ama arkeolojik buluntuya rastlanmadı. Düzce-Kalkım Köyleri arasında, Kalkım yakınında geniş bir kireçtaşı ocağı keşfedildi. Tepenin üzerinden sürekli toprak alındığı anlaşıldı. Dairesel bir çöküntü alanında, tepenin yüzeyinde henüz çakmaktaşı yumrularına ulaşamadığı anlaşıldı. Ancak tepenin eteklerindeki yüzey araştırmasında koyu renkli çakmaktaşıdan 1 çekirdek ve 1 yonga bulundu. Fiziksel aşınmanın (doğa şartları ve insan aktivitesi) etkisiyle tepeden eteklere doğru bol miktarda kireçtaşı ve çakmaktaşı taşındığı sonucuna ulaşıldı.

İlerleyen günlerde yüzey araştırması, Sivas-Malatya karayolu çevresi ile Sivas-Gürün arasındaki kırsal alanda yoğunlaştırıldı. Abdalboğan ve Karapınar'da çakmaktaşı yongalarla karşılaşıldı. Abdalboğan'da Orta Paleolitik çakıltaşı formunda çekirdek ve kortikal yongaların genellikle kahverengi, yeşil, sarı renklerinde çakmaktaşılarından çıkarıldığı belirlendi (Resim: 2). Daha sonra Yeşilkale-Bayındır-Sağırılar-İğdelidere köyleri takip edildi. İğdelidere Köyü'nün 3 km doğusunda, yolun kuzeyindeki tarlalarda çakmaktaşı 2 çekirdek ve 1 yonga parçası bulundu. İğdelidere-Karacaören yolunda, yolun doğusundaki tepelerde henüz yeni aşınmaya başlamış kireçtaşı formasyonu içerisinde birincil çakmaktaşı kaynağı bulundu. Kireçtaşının üzerinde bazalt ve andezit kayaların yer aldığı belirlendi. Tüm tepe boyunca altta çakmaktaşı içeren kireçtaşı, üstte volkanik kayalar devam etmekle birlikte arkeolojik malzemeye rastlanmadı.

Alacahan'ın ve Kangal-Hekimhan yolunun kuzeyinde, kızıl-kahverengi toprak içerisinde zengin volkanik kayalar ve az miktarda çakmaktaşı arasında, çakmaktaşıdan üretilmiş 2 tane satır ve 1 çekirdek bulundu (Resim: 3 ve 4). Alt Paleolitik'e ait bu aletler, Kangal'da ele geçen en önemli buluntular arasındadır.

2018 yılında, daha önce tarayamadığımız Kangal-Sivas karayolunun güneyi ile Karaseki Düzluklerinin etekleri de tarandı. Deligazili çevresinde herhangi bir buluntuya rastlanmadı. Kızılören Köyü yakınlarında yer yer çakmaktaşı kütleleri belirmeye başladı. Karagüçük Köyü yakınlarındaki tarlalarda çok zengin, yumrular ve büyük kütleler halinde çakmaktaşıları gözlemlendi (Resim: 5). Burasının birincil çakmaktaşı kaynağı olduğu anlaşıldı ve burada 2 tane Orta Paleolitik yonga bulundu (Resim: 6).

Karagücük'ten sonra sırasıyla Etyemez, Terelik, Balıklıtohma Bendi ve Sarıpınar araştırıldı. Yer yer çakmaktaşları ile karşılaşılsa da, bu alanlarda paleolitik buluntuya rastlanmadı.

Kangal yüzey araştırmasının son günü, Sivas-Gürün karayolu, Eskibektaşlı Köyü yol ayrımından hemen sonra, yolun güneyindeki tarlalarda çok yoğun miktarda çakmaktaşları ve yontma taşlar ile karşılaşıldı. Paleolitik malzeme açısından oldukça zengin bir alan olduğu anlaşıldı. Ancak hava muhalefeti nedeniyle, alanın ayrıntılı incelenmesi 2019 yılına bırakıldı. Burada bulunan yontma taş aletlerin Orta Paleolitik'e ait olduğu tespit edildi.

SONUÇ

2018 yılında tespit edilen önemli buluntu yerleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Divriği daha çok volkanik kayaların kullanıldığı erken bir Alt Paleolitik geleniği yansıtırken, Kangal çakmaktaşının tercih edildiği daha geç bir dönemi temsil etmektedir. Antropolojik ve arkeolojik açıdan Kangal ve Divriği iki farklı kültürel örüntüye sahiptir. Divriği'de bulunan ve Afrika'nın Mod 1 endüstrisine (Oldovan) benzerlik gösteren, volkanik kayaların tercih edildiği Alt Paleolitik buluntular sadece Sivas'ın değil, Türkiye'nin de en eski kültürlerinden birine aittir. Kangal'da, Malatya'ya uzanan bölgede volkanik kayalar bulunmasına rağmen, buradaki insanlar çakmaktaşını tercih etmiştir. Kangal buluntularının çoğu Orta Paleolitik'e aittir ve tümü çakmaktaşından üretilmiştir. Alt Paleolitik'e ait olduğunu düşündüğümüz Alacahan satırı da, aynı alanda zengin volkanik kayaların varlığına rağmen çakmaktaşından yapılmıştır. Farklı hammaddelerin seçimi farklı insan türlerinin varlığını düşündürmektedir. Amaçlarımızdan biri bu insanlara ait fosillere ulaşmaksa da, henüz fosil bulunabilecek çökellere sahip mağara ya da kaya altı sığınak bulunamamıştır. Paleolitik Dönem insanları, Pleistosen'de de görece sert iklim koşullarına sahip Sivas'ın doğusunda yaşamayı başarmışlardır. Sivas ili, en azından paleolitiği iyi bilenen diğer illerimiz kadar araştırmaya değer ve zengindir. Güney ve kuzey ile doğu ve batı arasında önemli bir geçiş bölgesi olma özelliğine Pleistosen Dönemde de sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır. Önümüzdeki yıllarda Malatya ve Kahramanmaraş illeri ile sınır bölgesi olan Gürün İlçesinin de en az Divriği ve Kangal kadar buluntular açısından zengin olması beklenmektedir.

Tablo 1: 2018 Yılında Tespit Edilen Önemli Buluntu Yerleri

İlçe	Buluntu Yerleri	GPS		Rakım	Dönem
Divriği	Gedikbaşı	39° 29' 02" K	38° 14' 29" D	1270	Orta Paleolitik
Divriği	Ortaköy	39° 11' 33" K	37° 51' 24" D	1865	Alt Paleolitik
Kangal	Abdalboğan	39° 05' 21" K	37° 39' 32" D	1670	Orta Paleolitik
Kangal	Alacahan	39° 08' 12,03" K	37° 34' 56,7" D	1656	Alt Paleolitik
Kangal	Karagüçük	39° 05' 16,8" K	37° 24' 49,4" D	1727	Orta Paleolitik
Kangal	Eskibektaşlı	38° 55' 35,8" K	37° 17' 48,3" D	1772	Orta Paleolitik
Divriği	Kanyon Mağarası	39° 18' 36" K	38° 10' 21" D	1060	-
Divriği	Dazlak Mağarası	39° 19' 57,1" K	38° 13' 51,6" D	943	-

KAYNAKÇA

AÇIKKOL YILDIRIM, A., BAYKARA İ., ENGİN A., AY F., KALIN Ö. (2018) "2016 Yılı Sivas İli ve İlçelerinde Pliyosen ve Pleyistosen Dönem Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, 35: 189-202.

AÇIKKOL YILDIRIM, A., BAYKARA, İ., ZENGİN KOŞAN, O., ŞAHİN, S., ACAR, S., AY, F., SÖZCÜ, S. (2019) "2017 Yılı Sivas İli ve İlçelerinde Pliyosen ve Pleyistosen Dönem Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, 36: 267-274.

AKBULUT, G. (2004) *Divriği İlçesinin Coğrafyası* (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Resim 1: Ortaköy'de Bulunan Andezit Çekirdekler.

Resim 2: Abdalboğan'da Bulunan Çakmaktaşı Aletler.

Resim 3: Alacahan'da Bulunan in-situ Satır.

Resim 4: Alacahan Alt Paleolitik Aletleri.

Resim 5: Karag c k'te Bulunan Yumrular Halindeki  akmaktaşı Kütleleri.

Resim 6: Karag c k'de Bulunan  akmaktaşı Yongalar.

YATAĞAN VE ÇEVRESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI (1. SEZON)

Aytekin BÜYÜKÖZER*

Yatağan ve çevresi, korunmaya elverişli dağlık alanlara, tarımsal açıdan verimli topraklara ve zengin maden yataklarına sahip olması nedeniyle Prehistorik Çağlar'dan günümüze kadar iskân görmüştür. Yatağan, kuzeyde Gökbel ve Yatağan Dağları, doğuda Göktepe Dağları, güneyde Çukuröz Köyü'nden başlayarak Ören'e kadar uzanan Marçal Dağı ve buna paralel giden Bağıyaka Köyü'nden başlayıp, Milas ilçe sınırına uzanmış Bencik Dağları, batısında Aldağ ve Kurukümes Dağları ile çevrilmiştir. İlçe sınırlarında birbirinin devamı olan güneyden kuzey-batıya doğru meyilli tarıma elverişli Kayırlı ve Yatağan ovaları bulunmaktadır. Yerleşim alanları oluşturabilmek için uygun olan bu koşullara ilaveten bölgenin jeopolitik konumu da iskanın önemli sebeplerindendir. Antik dönemde Yatağan ilçe sınırları kuzey Karia'yı iç Karia'ya bağlayan önemli bir yol güzergahı üzerinde yer alır.

Sistemli kazı çalışmalarının yapıldığı Stratonikeia ve Lagina ile kısmen Panamara dışında kalan alan bugüne kadar detaylı araştırılmadığı için bölge hakkındaki bilgiler sınırlıdır. En erken veriler Çobanlar'da bulunan Prehistorik kaya resimleridir¹. Son yıllarda kömür havzasında yapılan kurtarma kazıları bölgenin arkeolojik açıdan ne kadar zengin olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu çalışmalarda açığa çıkarılan Kumyer nekropol alanı², Hisa-

* Doç. Dr. Aytekin BÜYÜKÖZER, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE, aytekinbuyukozer@selcuk.edu.tr

2018 yılı arazi çalışmalarına Bakanlık Temsilcisi olarak Aydın Müze Müdürlüğü uzmanı Yusuf ÇORBACIOĞLU katılmıştır. Arazi çalışmalarındaki katkıları nedeniyle Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT (Pamukkale Üniversitesi), Doç. Dr. Zeliha GİDER-BÜYÜKÖZER, Dr. Öğr. Üyesi Zafer KORKMAZ (Selçuk Üniversitesi), Dr. Öğr. Gör. Güray ÜNVER (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi), Metin AYDIN (Ordu Büyükşehir Belediyesi), Yüksek Lisans öğrencisi Kaan KAHRAMAN ile Lisans öğrencileri Beytullah KASAP, Tunahan GÖKPINAR ve Abdullah KADAİFÇİ'ye teşekkür ederim. Çalışmalarda elde edilen mimari verilerin haritalandırılmasındaki yardımları nedeniyle Şehir Plancısı Ozan BEKTAŞ'a ve arazi çalışmalarında bize rehberlik eden Rıfat ATAR, Alaeddin BAHÇELİ ve İsmail GENEK'e müteşekkirim.

¹ Peschlow-Bindokat 2006, 72-74, fig. 61a-61b.

² Tırpan-Gider 2011, 374-387.

rardı'ndaki Küpasar ve Turgut'taki Yarbaşı ile birlikte bölgenin Erken Tunç Çağı'na kadar uzanan köklü bir geçmişe sahip olduğu bir kez daha belgelenmiştir. Kömür havzasındaki oldukça dar bir alanda yapılan bu çalışmalarda ulaşılan sonuçlar, bölge genelinde yapılacak detaylı yüzey araştırmalarında oldukça önemli veriler elde edilebileceğinin habercisidir. Bu değerlendirmelerden hareketle Yatağan ilçe sınırlarını kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı ve güneydoğu olmak üzere bölgelere ayırdık ve ilk araştırma alanı olarak kuzeybatı bölümünü belirledik. Bu bölgenin ilk çalışma alanı olarak belirlenmesinde, Stratonikeia ve Lagina gibi önemli merkezlerin bu bölümde bulunmasının yanı sıra M. Ç. Şahin tarafından yapılan epigrafik çalışmalar da etkili olmuştur. Epigrafik çalışmalar bölgede "*Chrysaoris Federasyonu*" adı altında toplanan önemli bir birlik ile bu birliğe üye 12 kentin varlığını ortaya çıkarmıştır. Yazıtlarda geçen bu birliğe üye kentler; Koliorga, Lobolda, Korania, Koranza, Londarga, Kannoka, Boranda, Peldeka, Narasa, Ardyra, Korolla ve Panamara'dır³. Bu merkezlerden sadece Koranza ve Panamara'nın lokalizasyonu yapılmıştır, diğer kentlerin lokalizasyonuna dair öneriler olmasına karşın somut kanıtlar yoktur⁴. Koranza'da bulunan bir yazıt, M.Ö. 4. yüzyılda Koranza'nın kendine bağlı, Angora, Ondra, Lagina gibi büyük, Ythybira (Hythybira) ve Patarousa gibi daha küçük demosları olan, iki arkhon ile idare edilen bir kent olduğunu ortaya koymuştur⁵. Burada bahsedilen kentlerden sadece Lagina'nın yeri bilinmektedir. Bölgede yapılacak araştırmalarla, yazıtlarda bahsi geçen bu yerleşim birimleri hakkında önemli ipuçları elde edilebileceği düşüncesindeyiz. Bu kapsamda 2018 yılı içerisinde Yeşilbağcılar, Taşkesik, Turgut, Hacıbayramlar ve Hisarardı Mahalleleri'nde arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

1. TURGUT

Yatağan İlçesi'nin 13 km. kuzeybatısında yer alan Turgut sınırlarındaki çalışmalarımız, Lagina Hekate Kutsal Alanı'nın 500 m. kadar kuzeyinde yer alan ve Koranza olarak lokalize edilen Köklük Mevkii'nde yoğunlaşmıştır. Ayrıca Turgut'un kuzeyinde, Zeytinköy yolunda Musluk Mevkii'nde yöre halkı tarafından Kemer olarak adlandırılan bir yapı da incelenmiştir. Yapı

³ Şahin 1976, 28-32, Fig. 3.

⁴ Koranza'nın Lagina'nın kuzeyinde yer aldığı konusunda fikir birliğine varılmış gibidir (Şahin 1976, 17-24). Panamara'nın ise Bağyaka Mahallesi sınırlarında olduğu uzun zamandır bilinmektedir. Diğer merkezlerin olası konumları için bk. Şahin 2008, 80.

⁵ Şahin 1973, 187-195; Şahin 1976, 17-28; Şahin 1999, 36.

Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlendirebileceğimiz bir köprüdür (Resim 1). Lagina ile kuzeydeki yerleşimleri birbirine bağlayan yol ağının önemli bir parçası olan yapı üzerine gerek bitki örtüsü gerekse topoğrafik şartlar nedeniyle detaylı çalışma yapılamamıştır. Köprünün batıda yer alan ayağının kaçak kazılar sonucu tahrip edildiği belgelenmiştir.

1.1. Köklük Mevkii (Koranza)

Turgut Mahallesi'nin kuzeyinde, güneyden kuzeye doğru eğimli bir topografyaya sahip alan yöre halkı tarafından Köklük Mevkii olarak adlandırılmıştır. 1970'li yıllarda Prof. Dr. Yusuf Boysal tarafından kısa süreli kazı çalışmaları gerçekleştirilen alandan elde edilen yazıtlardan hareketle burasının Koranza olduğu önerilmiştir. Köklük Mevkii'nde Cemal Küçükçetin'e ait tarlada bulunan ve M.Ö. 350 civarına tarihlendirilen 502 envanter numaralı yazıt Koranza'da Apollon ve Artemis Kültü'nün varlığını belgelemektedir⁶. Tapınaklara dair yazıt dışında herhangi bir veri yok ancak M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bir teras duvarı kutsal alanın yeri konusunda bir ipucu olabilir. Teras duvarı hem kuzey-güney hem de doğu-batı doğrultusunda takip edilebilmekte olup sadece bitki örtüsünün yoğun olduğu alanlarda duvarı takip etmek zorlaşmaktadır. Terasın batısındaki duvar mermer bloklardan inşa edilmiştir. Belli aralıklarla yerleştirilen payandalar ile duvar desteklenmiştir. Kabaca *bosa*lı bırakılmış, büyük boyutlu dörtgen bloklardan örülen duvarın bazı blokları *trapezoidal* formda kesilmiştir (Resim: 2). Atkı taşı kullanımının da olduğu bu duvarlar *temenosun peribolosu* olabilirler. Teras üzerinde tapınak veya kutsal alana ilişkin herhangi bir yapı kalıntısı görülmez.

Köklük Mevkii'nde taşlı yol olarak bilinen yolun güneyindeki 1974 numaralı doğu-batı doğrultulu ince uzun parselde doğu tarafta ağırlıklı olarak Çine Tepecik Höyükte⁷ bulunan malzemeye benzer nitelikte yerel GH III A ve C evrelerine tarihlendirilen bezemeli seramik malzeme bulunmuştur. Bunların dışında, Submiken, Geometrik Dönem, Arkaik Dönem, çok az sayıda olmakla beraber Klasik Dönem, Helenistik Dönem'in ince cidarlı seramiği ile aynı döneme ait mutfak kapları ve bir adet amorf parça olmak üzere Geç Roma Seramiği örnekleri diğer seramik gruplarını oluşturmaktadır⁸. Olduk-

⁶ Şahin 1973, 189-192.

⁷ Günel 2010, 35-40.

⁸ Yukarıda kısaca bahsedilen seramiklerin değerlendirmeleri Dr. Öğr. Üyesi Zafer Korkmaz tarafından yapılmış olup söz konusu malzemeler kendisi tarafından yayına hazırlanmaktadır.

ça önemli verilerin elde edildiği bu alanda seramiklerin dışında boynun bir kısmını da içerecek şekilde gövdeye birleşme hizasından kırılmış bir *terrakotta* figürin başı, *terrakotta* el parçası, bir adet konik formlu ağırşak ve M.Ö. 323-319 yıllarına tarihlendirilen bir bronz sikke de bulunmuştur.

1.2. Köklük (Koranza) Yeraltı Oda Mezarı

Güneyden kuzeye devam eden eğimli topoğrafyanın sonlandığı 1976 numaralı parselde, Lagina kazı ekibi tarafından 1995 yılında temizliği yapılan ancak çok daha öncesinde mezar hırsızları tarafından tahrip edilen bir oda mezar bulunmaktadır⁹. Doğu-batı doğrultulu mezarın girişi batıdadır (Çizim: 1-Resim: 3). Giriş kısmı söve bloklarına yaslandırılan ince bir plaka ile kapatılmıştır. Her iki tarafta da yukarıya doğru daralan söve blokları, eşik taşı olarak kullanılan dörtgen bir blok üzerine oturmaktadır. Mezarın girişini 180 cm. uzunluğunda, 140 cm. genişliğinde *vestibulum* (*dromos*) olarak adlandırılan bir ara mekân takip eder. *Vestibulumun* tavanı her biri kuzey-güney doğrultulu ve 0,62 m. kalınlığında, 2,30 m. uzunluğunda dört yatay bloktan oluşmaktadır. *Vestibulumdan* mezar odasına açılan kapı 1.50 m. yüksekliğinde, 0.75 m. genişliğinde ve 0.55 m. derinliğindedir. Söveler üzerine monolit lento bloğu gelir. Lento ve söve bloklarının koridora bakan batı yüzeyinde kapak taşının oturacağı yuvalar görülür.

Mezar odası 2,71 m. uzunluğunda, 2,41 m. genişliğinde ve 1,96 m. yüksekliğindeki kareye yakın dörtgen planlıdır. Oda, yan duvarlar boyunca mermerden yapılmış -sadece kuzeydekinin bir kısmı görülebilen- iki tekne içermektedir (Çizim: 1-Resim: 3). Duvar içine yerleştirilen yatay plaka ile ölü yatakları zeminden yükseltilmiştir. Kuzey duvarda bloklar arasında yerleştirilecek bir yuva bulunmaz ancak duvar boyunca alt sıra 6,5 cm. dışa çıkıntılı yapılmış ve mermer plaka bunun üzerine oturtulmuştur. Doğu duvar üzerinde yatay plakanın gireceği bir yuva veya duvarın alt sırasında plakanın oturacağı bir çıkıntı bulunmaz. Bu durumda teknenin doğu kısmı buraya yerleştirilen bir ayak ile desteklenmiş olmalıdır. Daha sonra yan duvarlar üzerinde bulunan izlerden anlaşıldığı üzere tekneyi oluşturacak dikey plakalar yerleştirilmiştir. Son olarak oda içerisinde iki parça halinde tespit edilen mermerden yapılmış kırma çatılı kapak taşları, oluşturulan teknelerin üzerine yerleştirilerek tekne tamamlanmıştır. Odanın zeminini içerideki dol-

⁹ Mezarın Yayalar Mevkii'nde olduğu belirtilmesine karşın mevcut kayıtlarda bölge Köklük Mevkii olarak geçmektedir. Mezar içinde yapılan temizlik çalışmaları için bk. Tırpan 1997, 313-320.

gu nedeniyle göremiyoruz¹⁰. Mezar odasının üst örtüsünü oluşturan yatay bloklar gnaıstan yapılmıştır. Bölme duvarının devamında, mezar odasını kapatacak şekilde 5 adet, *vestibulumun* üzerini kapatan kapak taşlarından daha uzun, kapak taşı ile mezarın üstü örtülmüştür. Kapak taşlarının alt ve yan yüzleri düzeltilmiş, üst kısımları ise kabaca düzeltilerek bırakılmıştır.

2. TAŞKESİK YERALTI ODA MEZARI

Lagina'nın 4 km. güneydoğusunda yer alan Taşkesik Mahallesi, Sarıyar Mevkii'nde, Ali Özer'e ait tarlada, tamamı mermerden inşa edilmiş, bir yer altı oda mezarı bulunmaktadır¹¹. Taşkesik Mahallesi sakinlerinden aldığımız bilgiye göre 1968 yılında kaçak kazılar sonucu bulunmuş olan mezarın üst örtüsünü oluşturan kapak taşları, mezarın kuzeybatı köşesindeki küçük bir kısım dışında, tamamen yerlerinden alınmıştır (Resim: 4). Mezar kuzey-güney doğrultulu inşa edilmiş olup girişi kuzeydedir. Mezara üst örtü kaldırılarak girildiği için kuzeydeki girişi kapatan blok *in-situ* durumda korunmuştur. Girişi kapatan boğun üst kısmı kırıktır ve bu kırığı kapatmak için küçük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Mezarın girişini 2,02 m. uzunluğunda, 2,80 m. genişliğinde bir ön oda takip eder. Oldukça kaliteli duvar işçiliğine sahip ön odanın doğu ve batı duvarlarında *pseudo isodomos* örgü görülmektedir. Ön odada yan duvarlar boyunca uzanan iki tekne vardır (Çizim: 2-Resim: 4). Bu tekneler odanın ön ve arka duvarlarına açılan kanallara geçirilen dikey mermer plakalar ile ön, arka ve yan duvarlardaki birinci ve ikinci duvar blokları arasına 18-21 cm. kalınlığında yerleştirilen yatay bir plakadan oluşmaktadır. Bu plakaları desteklemek için alt sıra duvar bloğunun üst bitiminde 6 cm.'lik bir profille plakanın desteklendiği görülür. Duvar içine yerleştirilen yatay plaka ile ölü yatakları zeminden yükseltilmiştir. Batıdaki tekne büyük oranda kırık olup sadece duvarla bağlantılı olan bölümleri görülebilmektedir. Doğu duvardaki teknenin yatay bloğu sağlam durumdadır.

Ön odadan ana mezar odasına açılan girişin kuzey cephesinde söveler ve lento üzerinde üç faskiadan oluşan bir düzenleme vardır, güney yüzleri ise düz işlenmiştir. Söveler üzerindeki faskialar tekne şeklindeki ölü yatakları-

¹⁰ *Vestibulumda* zeminin mermer bloklarla kaplı olduğu ancak mezar odasında bölge halkı tarafından Mol Mehmet Taşı olarak adlandırılan siyah renkli taş plakalardan oluştuğu belirtilmiştir (Tirpan 1997, 315).

¹¹ 1968 yılından bu yana açıkta olan mezar hakkında bugüne kadar bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. E. Varinlioğlu mezara dair sadece "*kurtarılmaya değer antik bir yapı*" ifadesi kullanmış (Varinlioğlu 1980, 64-65) bunun dışında bir yüksek lisans tezinde kısaca tanımlanmıştır.

nın yan yüzlerine yerleştirilen dikey blokların oturması için açılan yuvalara kadar devam etmektedir. Lento ve sövelerin kesiştiği yerde lentonun üzerinde buradaki girişi kapatan düzenleme ile ilişkili yuvalar vardır. Söve bloklarının profilsiz arka yüzlerinde sadece doğu ve batı duvarları önünde yer alan ölü yataklarının dikey bloklarını oturtmak için açılmış yuvalar vardır.

Mezar odası 2,80 m. genişliğinde 2,71 m. uzunluğunda ve 2,22 m. yüksekliğinde kare planlıdır. Ana mezar odasında Π formlu düzenlemeye sahip üç ölü yatağı vardır (Çizim: 2-Resim: 4). Buradaki tekneler ön odadaki tekneler ile aynı teknik kullanılarak yapılmıştır. Batı duvarı önündeki tekne, duvarla bağlantılı olan bölümü dışında tamamen tahrip olmuştur. Doğudaki tekneye ait yatay blokların ise sadece köşeleri kısmen korunmuştur. Güney duvar önündeki ölü yatağına ait yatay blok sağlamdır. Teknelerin altında duvarla birleştiği yerde 6 cm. yüksekliğinde yatay blokları destekleyen bir profil vardır. Ön odadaki örgü tekniği ana mezar odasında da aynı şekilde devam etmektedir. Odalar arası geçişte toprak dolgunun en az olduğu bölümde zemin kısmen görülmüş, buna göre mezar zemininin mermer plakadan oluştuğu anlaşılmıştır.

Yeraltına inşa edilmiş mezar odaları Karia Bölgesi'nde dağınık bir yayılım sergiler. Güneyde Kaunos çevresi, batıda Mylasa, Iasos, kuzeyde Orthosia, doğuda ise Elmacık çevresinde bu tip mezarlar görülmektedir¹². Üç alt gruba ayrılan mezarların ilk grubunu tek odalı, doğrudan dışa açılan mezarlar oluştururken, ikinci grubu en az iki odadan oluşan daha kompleks mezarlar oluşturur. Üçüncü grup ise girişten sonra bir *dromos* veya *vestibulum* ile mezar odasına bağlanır¹³.

Bölge genelindeki çalışmalarda, M.Ö. 4. yüzyılda inşa edilen mezarlardaki üst örtünün ve özellikle bölme duvarlarındaki mezar kapılarının Hellenistik dönem örneklerine göre daha özenli daha kapsamlı estetik kaygılar güdülerek yapıldığı belirlenmiştir¹⁴. Bu değerlendirmeden çıkan sonuç, kirişli, epikranitisli, estetik kaygılar güdülerek yapılan üst örtü ve detay işçilik gösteren kapıların bulunduğu mezarlar M.Ö. 4. yüzyıl ve öncesine, söz konusu bölümlerde sade ve basit işçilik gösteren örnekler ise daha sonraki bir döneme tarihlendirilmelidir. Koranza mezarı plan, örgü tekniği ve mezar odası düzenlemeleri açısından M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen mezarlarla

¹² Henry 2009, 103-117, fig. 33-34.

¹³ Henry 2009, 103-107.

¹⁴ Henry 2009, 111-119.

birlik içindedir. Özellikle Beçin ve Labraunda Mermer Mezar ile aynı plan özelliklerine sahiptir. Buna karşın gerek bölme duvarındaki kapatma sistemi gerekse üst örtü söz konusu örneklerle göre çok daha sade ve basittir. Mezar odasındaki buluntular mezarın M.Ö. 2. yüzyıldan Erken İmparatorluk Dönemi'ne kadar farklı zamanlarda kullanıldığını gösterir¹⁵. Ancak mezarın bu temizlik çalışmasından önce farklı zamanlarda tahrip edilmesi, kandil ve *unguanterium* gibi mezar hediyeleri dışındaki buluntuların alınmış olma ihtimalleri, mezarın inşa tarihi konusunda tereddüt oluşturur. Dolayısıyla şimdilik net bir değerlendirme yapmak yerine M.Ö. 4. yüzyıl ile M.Ö. 2. yüzyıl arasında geniş bir tarih aralığı önermek istiyoruz.

Taşkesik mezarında, Koranza oda mezarına göre çok daha kaliteli bir işçilik görülmektedir. Üst örtüde giriş kullanıldığına dair herhangi bir veri olmasa da mezardaki diğer tüm detaylar M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen Labraunda, Alabanda ve Beçin örnekleri ile paraleldir. Bölme duvarındaki kapatma sisteminde ise Koranza mezarına göre daha detaylı bir işçilik söz konusudur. Bu nedenle Taşkesik oda mezarını M.Ö. 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilebiliriz.

3. HİSARARDI

Hisarardı, Kayırlı Ovası'nın kuzeyini sınırlayan Gökbel Dağları'nın ovaya bakan sırtlarında dağınık mahallelerden oluşmaktadır. Mahalle adından da anlaşılacağı üzere yöre halkı tarafından Asar olarak adlandırılan bir tepenin arkasında konumlanmıştır. Hisarardı sınırlarındaki çalışmalarımız Hisarteppe (Asar), Deliklitaşını ve Soğulmaz Mevkiileri'nde gerçekleşmiştir.

3.1. Hisarteppe (Asar Tepe)

Hacıbayramlar ile Hisarardı Mahalleleri arasında, deniz seviyesinden 550 m. yüksekliğe sahip hemen hemen dört yönden sarp kayalıklarla çevrelenmiş olan Hisarteppe, hem Kayırlı ovası ve ova etrafındaki yerleşimlere hem de Labraunda, Alinda, Alabanda ve Hyllarima gibi büyük merkezlere bağlanan yol ağlarına hakim bir konuma sahiptir. Doğal tahkimatlı tepe, stratejik olarak iyi konuşlanmış olup bölge sınırlarının korunmasında ve yolların denetiminde önemli rol oynamaktaydı (Resim: 5). Hisarteppeye ulaşabilmenin tek yolu topoğrafyanın en yumuşak olduğu kuzeybatıdaki Deliklitaşını olarak

¹⁵ Tırpan 1997, 320.

adlandırılan eğimli bölgedir. Doğal tahkimatın zayıfladığı bu alanda bir savunma hattı tespit edilmiştir. Savunma sistemi sadece tepenin doğal olarak kaya oluşumları tarafından korunmadığı alanları kapsıyordu. Aynı zamanda istinat duvarı olarak da kullanılan savunma hattında *rektagonal* bloklardan *isodomos* örgü tekniği kullanılmıştır (Resim: 5).

Tepe eğimli ve kayalık bir topoğrafyaya sahip olmasına karşın zirvede 120 x 80 metrelik bir alanda düzleşir. Hisartepede'eki tek yapı gurubu da bu alanda yer almaktadır. Kaçak kazılar sonucunda açılan ve çeşitli duvarları görülen yapı kompleksi merkezi bir avlunun çevresine yerleştirilmiş kare ve dikdörtgen planlı mekanlardan oluşur. Yapının bazı odalarında dış duvarlar bazı odalarında ise iç duvarlar ve bölme duvarları görülebilmektedir. Sadece kaçak kazılar sonucu görülebilen mekanların boyutlarını belirlemek birkaçı dışında mümkün değildir. Buna karşın mevcut veriler dahilinde bir plan restitüsyonu yapılabilmektedir (Çizim: 3). Birkaç odada kapı açıklıkları görülebilmekte buna göre tüm mekanların merkezi avluya açılacak şekilde konumlandırılmış oldukları düşünülmektedir. Mekanların avluya bakan dış cepheleri düzgün işçilik, iç kısımlarda yerini özensiz bir işçiliğe bırakır. Dış duvarlardaki işçilik savunma hattındaki duvar örgüsü ile benzerdir. Mekanların tek tek veya toplu olarak işlevlerini belirlemek sistemli bir kazı çalışması gerçekleşmeden mümkün değildir. Kaçak kazılar sonucu mekan içlerinin tahrip edilmiş olması yapıların işlevlerinin belirlenmesini iyice zorlaştırır.

Karia Bölgesi'ndeki çalışmalarda böylesi hakim konumda bulunan bölgelerde gözetleme kulelerine sıklıkla rastlanır. Ancak Hisartepede'eki yapılaşmayı salt gözetleme kulesi ile açıklayabilmek mümkün değil. Burada yerleşimden bağımsız kompleks bir yapı söz konusudur. Hisartepede'eki yapının benzer örneğiyle Kuzey Karia'daki Teke Kale'de karşılaşıyoruz. Teke Kale'de tahkim edilmiş bir alan ve içinde merkezi avluya açılan odalardan oluşan bir yapı kompleksi vardır. Bu alan 1890 yılında W. R. Paton ve J. L. Myres tarafından ziyaret edilmiş ve buranın "gözlem karakolu" olduğu sonucuna varılmıştır¹⁶. Yerleşime dair bir iz olmaması, tahkimatlı bir alan olması, çevresine hakim bir tepe üzerine konumlandırılması ve merkezi avlu etrafındaki odalardan oluşması gibi özellikler Teke Kale ile Hisartepede'nin ortak özellikleridir. Bu durumda Hisartepede için eldeki mevcut verilere göre en olası işlev bir gözlem karakolu olduğudur.

¹⁶ Paton – Myres 1896, 238-239.

3.2. Deliklitaşını Mevkii

Deliklitaşını Mevkii adını Hisarteppe'nin kuş uçuşu 200 m. kuzeybatı-sındaki büyük gnays kaya kütesinin düzeltilmiş kuzey cephesine yapılmış büyük bir oda mezardan alır. Hisarteppe ile benzer bir topoğrafyaya sahip alan yaklaşık 500 m. yüksekliğindedir. Bölgeye adını veren mezar dışında ana kayanın dikdörtgen şekilde oyulması ile oluşturulan beş tekne mezar vardır. Mezarların bulunduğu alanda merkezi konumda bir kutsal alan bulunmaktadır.

3.2.1. Mezarlar

Cepheli kaya mezarları genellikle kaya yüzeyinin birkaç metre yüksekliğinde ve erişilmesi çok zor yerlere açılırlar, nadiren zemine yakın bir yerde bulunurlar. Deliklitaşını (M01) bu değerlendirmeye göre sınırları zorlayacak kadar yükseğe yapılmıştır. Bu nedenle mezara ulaşmak ve detaylı çalışma yapabilmek mümkün olmamıştır. Ancak bu durum kaçak kazıcıları durdurmamış, mezara girmeyi başaran defineciler ölü yataklarına zarar vermiştir. P. Roos, mezarın konumu nedeniyle sadece dışarıdan gördüklerini kısaca aktarmış ve arka duvar boyunca ölü yatağı olup olmadığını bile göremediğini belirtmiştir¹⁷.

Mezar bilinen diğer kaya mezarlarından tamamen farklı bir cepheye sahiptir. Mezarın kuzey duvarı yoktur. Kuzey cephe oda boyutlarında, son derece düzgün bir işçilikle tamamen açılarak, sıra dışı bir giriş ve cephe oluşturulmuştur (Resim: 6). Dolayısıyla böylesi bir mezarı diğer örneklerdeki gibi bir plaka taş veya sürgülü bir kapı ile kapatmak mümkün değildir. Bu durum soru işaretlerini beraberinde getirir. Çünkü mezarın kuzey duvarı olmaksızın bırakılması ihtimal dahilinde değildir. Ahşap bir düzenleme hem uzun ömürlü olmaz hem de mezar hırsızları için caydırıcı değildir. Mezarın doğu ve batı duvarlarında ölçüsünü alamadığımız fakat dışarıdan bakıldığında rahatlıkla fark edilebilen bir renk değişikliği vardır. Her iki tarafta da muntazam şekilde duvar boyunca devam eden bu değişiklik duvar yatağı olabilir. Kaya mezarlarında cephenin duvar örülerek kapatıldığı herhangi bir örneği bulunmuyor ancak cephenin tamamen açık bırakıldığı bir örnek de yok. Bu nedenle mezarın kuzey cephesi bir duvarla kapatılmış olabilir.

Mezar odasında ana kayanın tıraşlanması ile yapılmış üç ölü yatağı vardır. Kabaca tıraşlanan ölü yataklarının ne üst kısımlarında ne de yan kısımların-

¹⁷ Roos 2006, 15-16.

da herhangi bir detay işçilik görülmemektedir. Doğudaki ölü yatağının kuzey kenarındaki keski izleri ile batıdaki ölü yatağında görülen işçiliği karşılaştırdığımızda ölü yataklarındaki işçiliği yarım kaldığını söyleyebiliriz. Yan duvarlar üzerinde de niş ve benzeri bir düzenleme görülmez. Ölü yataklarının mezar girişinden biraz içeride başlıyor olması mezarın kapatılması için oluşturulan düzenleme ile ilgili olmalıdır.

Deliklitaşını olarak adlandırılan mezarın (M01) 100 m. kadar kuzeybatısında üst kısmı tıraşlanarak platform haline getirilen kaya bloğu üzerinde ana kayaya oyulmuş yan yana üç tekne mezar (*khamosorion*) (M02-M03-M04) vardır. 2,43 m. genişliğindeki bir alana açılan bu mezarlar 1,98 m. uzunluğunda, 0,73 m. derinliğindedir. Mezar teknelerinin üst kısmında çukuru çeviren bir bant ve bunun etrafında, yağmur suyunu tahliye etmeyi amaçlayan bir kanal vardır. İç duvarda iç kapak için kademe yapılmıştır. Bu grubun doğusunda küçük bir tekne mezar (M05) daha yer almaktadır. Kapak taşını göremediğimiz mezarın diğer detaylarını belirlemek de mümkün değildir. Üçüz mezarın 50 m. kadar doğusunda 1,97 m. uzunluğunda ve 0,56 m. genişliğinde bir mezar (M06) daha tespit edilmiştir. Mezar çevresinde kapak taşına rastlanmamıştır. Bölgede yaptığımız geniş çaplı tarama sonucu her kaya bloğunun üstü ve çevresine bakmamıza karşın başka bir mezar tespit edilememiştir.

3.2.2. Kutsal Alan

Kaya mezarının (M01) 180 m. kuzeybatısında, batıdan doğuya doğru devam eden eğimli bir topoğrafya üzerinde düzenlenen bir teras ve bu teras üzerine, merkezde, doğu-batı doğrultulu inşa edilmiş ana yapıdan oluşan bir yapı grubu tespit edilmiştir (Resim: 7). Alandaki tüm yapılar bölgenin yerel malzemesi olan gnaistan inşa edilmiştir. Yapı grubu bir *temenos* ve içinde *distylos in antis* planlı küçük bir tapınaktan oluşmaktadır. *Temenos*un girişi doğuda olup eğimli topoğrafya nedeniyle girişin önünde yedi basamaktan oluşan bir düzenleme yer almaktadır. *Temenos*un kuzey duvarı üzerinde işlevini belirleyemediğimiz küçük bir mekan bulunmaktadır. Girişi güneyde yer alan küçük mekanın kapı söveleri *in-situ* durumda görülebilmektedir. Kutsal alanın ana yapısını oluşturan tapınak doğu-batı doğrultulu konumlandırılmıştır. Girişi doğuya bakmaktadır. Tapınağın içi ve çevresindeki dolgu nedeniyle alt yapı ve *stylobat* düzenlemesine dair bir değerlendirmede bulunmak mümkün değildir. Ancak belli bir seviyeye kadar korunmuş olan duvarlar nedeniyle yapının *pronaos* ve *naostan* olduğu *opistodomos*unun olmadığı gö-

rülebilmektedir. *Pronaosta* yapının yıkılan duvar blokları arasında büyük kısmı toprak altında olan sütun tamburu tespit edilmiştir. Yıvsız sütun tamburu *distylos in antis* planlı yapının cephesinde dor düzeninin kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir.

3.3. Soğulmaz Mevkii (Kocaosmanlar Mevkii)

3.3.1. Yerleşim

Hisarardı Mahallesi'nin kuzeyinde Gökbel Dağı'nın güney eteklerinde, Soğulmaz Mevkii olarak adlandırılan alanda tahkimatsız, küçük bir yerleşim tespit edilmiştir. Bu küçük yerleşim biriminde 11 adet *khamosorion* tipi mezar ile kesme taş bloklardan inşa edilmiş yapılar yer almaktadır. Soğulmaz Mevkii kuzeyden güneye doğru eğimli bir topoğrafyaya sahiptir. Güneydeki en alt seviyede kayaların arasına düşmüş halde veya ait olduğu yapının en alt duvar sırasını oluşturacak şekilde pek çok duvar bloğu vardır. Duvar bloklarının sırası ve yıkıntı şekli yapıların planlarının belirlenmesine olanak vermemektedir. Güneydeki yapılardan birinin güney kısmı kayaya yaslanmış ve bu kaya yapının güney duvarı olarak kullanılmıştır. Bu kısım güney duvar olarak kullanılmıştır. Kayanın üst yüzeyindeki ahşap hatıl yuvalarından görülebiliyoruz. Yapı planlarının belirlenmemesinde bitki örtüsünün etkisi vardır. Güneyindeki yapıda söve ve lento olarak kullanılmış olabilecek bloklar vardır.

Soğulmaz Mevkii'ndeki kalıntılar buranın küçük bir yerleşim birimi olduğu açıktır. Alanda bulunan seramik parçaları ve yapılardaki blokların boyutları ile örgü tekniği yerleşimin Klasik Dönem'deki varlığını kanıtlar. Hellenistik Dönem içinde önemini kaybedip bir süre sonra da tamamen terk edilmiş olmalıdır. Tüm bu değerlendirmelere karşın alanda yerleşimin lokalizasyonunu yapmaya yardımcı olacak herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Ayrıca yapıların planlarını çıkarabilmek ve işlevlerini belirlemek de mevcut durumda mümkün değildir. Sadece iki yapıda, böylesi bir yerleşim için farklılık olarak bahsedebileceğimiz sütun tamburları bulunmuş olup, söz konusu yapılar kamu yapısı veya kült yapısı olarak kullanılmış olmalıdır.

3.3.2 Mezarlar

Soğulmaz'daki küçük yerleşim alanı çevresinde 11 adet kayaya oyulmuş tekne mezar tespit edilmiştir. Tekne mezarların üçü yapı kalıntılarının kuzeyinde, geniş bir kaya bloğu üzerinde yan yana durmaktadır. Kuzey-güney

doğrultulu mezarlardan doğudaki ikisi birlikte planlanmış olup (Resim: 8), üçüncü mezar sonradan yanlarına eklenmiştir. Teknelerin tamamında çukuru çevreleyen bir bant ve bu bantın etrafında yağmur suyunu tahliye etmeyi amaçlayan birer kanal vardır. Kapak taşları, dört tarafı düzeltilmiş basit plakalardan oluşmaktadır. Kapak taşlarından biri yarından itibaren “L” şeklinde kesilmiştir. Bir sonraki kapak taşı buraya oturtularak iki blok arasında kalacak boşluk böylelikle kapatılmıştır. Alanın doğusunda yüksek bir kayanın üzerine açılmış 3 mezar daha vardır. Kaya bloğunun düzeltilmiş üst kısmına açılan bu mezarlar, kaya bloğunun üst yüzeyini tamamen kaplamaktadır. Mezarlardan biri doğuda tekil diğer ikisi ise batıda yan yana açılmıştır. Tekil mezarın yanında, yer alan küçük ölçülerde dörtgen bir yuva bulunmaktadır. Araştırmacılar bu tür boşlukların sunu amaçlı, kül boşluğu veya stel yuvası olabileceğini önermiştir¹⁸. Soğulmaz için en olası öneri -kanıt olmamasına karşın- stel yuvası olabileceğidir. Alanda mezarların uzunlukları 1,60 m. ile 2,29 m. arasında, genişlikleri ise 0,60 m. ile 0,85 m. arasında değişmektedir. Bu ölçüler Soğulmaz tekne mezarlarının boyut olarak, 1,85 ile 2,10 m. arasında değiştiği belirlenen Karia Bölgesi ortalamalarının¹⁹ üzerinde olduğunu gösterir.

4. HACIBAYRAMLAR

Yatağan İlçe merkezinin yaklaşık 15 km. kuzeybatısında yer alan Hacıbayramlar, Kayırlı ovasının kuzey bitiminde yer almaktadır. Mahalle sınırlarındaki en önemli alan 1971-1972 yıllarında Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu tarafından kazısı yapılan, bölge halkı tarafından Tepecik olarak adlandırılan Hacıbayramlar Höyüğü'dür²⁰. 1960'lı yıllarda bu alanda bulunan ve yurtdışına kaçırılan mimari *terrakottalar* bugün Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Kopenhag NY Carlsberg Glyptotek Müzesi, Los Angeles Paul Getty Müzesi gibi yurt içi ve yurt dışındaki farklı müzelerde sergilenmekte veya depolarında koruma altında tutulmaktadır²¹.

4.1. İmize

Hacıbayramlar Mahallesi sınırlarında yer alan İmze'de 20 tane kaya mezarı tespit edilmiş olup, bunlardan biri (M01) yalın cepheli tek odalı bir mezar-

¹⁸ Farklı öneriler için ayrıca bk. Henry 2009, 37-38.

¹⁹ Henry 2009, 34.

²⁰ Serdaroğlu 1972, 77-84.

²¹ Akkurnaz 2013 passim;

dır. Tıraşlanarak düzleştirilmiş kaya yüzeyine, kuzeydoğuya bakacak şekilde açılmış mezar girişinin her iki yanı profilendirilmiştir. Girişin üst kısmında üçgen alınlık vardır. Bu üçgen alınlık, mezarın cephesini hareketlendirmiş olsa da asıl amacı arka kısmına açılan kanallar vasıtasıyla kaya bloğunun üst kısmından mezar odası içerisine sızması muhtemel suları mezar odasından uzaklaştırmaktır. Söz konusu düzenlemeler dışında mezarda farklı bir cephe düzenlemesi bulunmamaktadır. Mezar odasındaki üç adet ölü yatağı "Π" formu bir iç mekan ortaya çıkarır. Sanduka formundaki ölü yataklarının üst yüzeyindeki profiller ölü yataklarının ince bir plaka ile kapatıldığını gösterir. Girişin karşısındaki arka duvar önünde yer alan ölü yatağının her iki yanında da ölü/mezar hediyesi konulması için birer seki yapılmıştır (Çizim: 4-Resim: 9). Düz tavanlı mezarın girişinde yer alan yuvalara göre mezar tek kanatlı taş kapı ile kapatılmıştır.

Diğer 19 mezar kayaya oyulmuş tekne mezarlardır. Mezarlar büyük gnays kaya kütlelerinden oluşan bölgenin topoğrafik ve jeomorfolojik özelliklerine uygun olarak tasarlanmıştır. Karia bölgesi genelinde bu tip mezarlarda yön birliğinden söz etmek mümkün değildir. Mezarın oyulacağı kayanın şekli ve alanı verimli kullanabilmek için yapılan düzenlemeler, mezarların yönünü belirlemektedir. Mezarların tamamında, teknelerin oyulacağı alan tıraşlanarak düz bir platform haline getirilmiştir. Mezar teknelerinin tamamı yağmur suyunu tahliye etmeyi amaçlayan sığ kanallarla çevrelenmiştir. Teknelerin iç kısımları ikinci bir kapak taşı için (iç kapak) bir profille kademelendirilmiştir. Mezarların tamamında kapak taşları kayıptır. İmze'de mezar teknelerinin uzunlukları 1,70 m. ile 2,43 m., genişlikleri ise 0,60 m. ile 0,82 m. arasında değişir. Bu ölçülere göre İmze'deki mezarlar Soğulmaz'daki tekne mezarlar gibi boyut olarak bölge ortalamasının üzerinde değerlere sahiptir.

5. YEŞİLBAĞCILAR

Yeşilbağcılar Mahallesi sınırları büyük oranda kömür ocağı hafriyat sahasında yer almaktadır. Bu nedenle mahalle 2014 yılında mevcut yerine taşınmıştır. Dolayısıyla bu alandaki çalışmalarımız eski köy meydanından getirilen mimari elemanları kataloglarının yapılması ile sınırlı kalmıştır. Bu blokların geldikleri yeri öğrenebilmek amacıyla bölge halkı ile yaptığımız görüşmelerden ne yazık ki herhangi bir sonuç alınamamıştır. Bu alanda belgeliğimiz farklı yapılara ait Korinth başlıkları, bölgede Roma İmparatorluk Çağı'nda, özellikle de M.S. 2. yüzyıldaki imar faaliyetlerinin yoğunluğunu göstermektedir.

SONUÇ

2018 yılı çalışmaları kapsamında çalışma programına uygun olarak Muğla İli, Yatağan İlçesi sınırlarında yer alan Yeşilbağcılar, Taşkesik, Turgut, Hisarardı ve Hacıbayramlar Mahalleleri'nde yüzey taramaları gerçekleştirilmiştir. Turgut Mahallesi, Köklük Mevkii'nde yazıtlardan bilindiği kadarıyla M.Ö. 4. yüzyılda Apollon ve Artemis'e adanmış bir kutsal alanın varlığı ayrıca Y. Boysal'ın 1975 yılında bu bölgede yaptığı çalışmalarda bulunduğu mimari *terrakottalardan* dolayı Arkaik Dönem'e tarihlendirilen önemli yapıların varlığı bilinmekteydi. Bizim çalışmalarımızda bulduğumuz Miken seramikleri Köklük Mevkii'ndeki yerleşimin bilinenden daha erkene gittiğini ortaya koymuştur.

Hisarardı Mahallesi'ndeki Hisartepe, Geç Geometrik Dönem'den Klasik Dönem'in sonlarına kadar kullanım görmüş bir gözlem karakolu olmalıdır. Doğal tahkimata sahip alandaki buluntular, gözlem karakolunun Arkaik Dönem'de en yoğun dönemini geçirdiğini işaret eder. Deliklitaşını Mevkii hem mezarların hem de bir kutsal alanın varlığı tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Mezarların varlığı zaten bilinmekteydi ancak *distylos in-antis* planlı bir tapınağın tespit edilmiş olması Köklük Mevkii'ndeki Miken üslubundaki seramikler ile birlikte 2018 yılı çalışmaları kapsamındaki en önemli bulgulardır.

Yatağan ilçe sınırlarında Kayırlı Ovası çevresinde gerçekleştirilen 2018 yılı çalışmaları bölgenin tarihi zenginliğinin yanı sıra tarihi derinliğini de göstermiştir. Araştırmadaki mimari zenginliğin ve yüzeyde bulunan seramiklerin farklılıklarının belgelenmesi açısından ilk yıl için oldukça başarılı olmuştur. Bu tespitler bölgede çok daha fazlasının habercisi olarak gelecek yıllarda yapılması planlanan çalışmalar için teşvik edicidir.

KAYNAKÇA

AKKURNAZ 2013	S. Akkurnaz, <i>Hacıbayramlar Arkaik Dönem Mimari Terrakottaları</i> , Adnan Menderes Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aydın, 2013.
GÜNEL 2010	S. Günel, "Mycenaean cultural impact on the Çine (Marsyas) plain, southwest Anatolia: the evidence from Çine-Tepecik" <i>Anatolian Studies</i> 60 (2010), 25-49.
HENRY 2009	O. Henry, <i>Tombes de Carie</i> , Rennes, 2009.
PATON – MYRES 1896	W. R. Paton – J. L. Myres, "Karian Sites and Inscriptions", <i>JHS</i> 16 (1896), 188-271.
PESCHLOW-BINDOKAT 2006	A. Peschlow-Bindokat <i>Tarih Öncesi İnsan Resimleri: Latmos Dağları'ndaki Prehistorik Kaya Resimleri</i> , İstanbul, 2006.

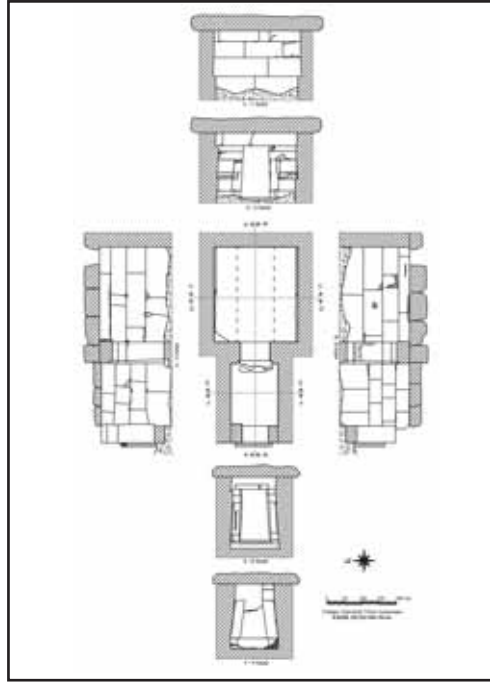
- ROOS 2006 P. Roos, *Survey of Rock-Cut Chamber-Tombs in Caria. Part 2. Central Caria*, Göteborg, 2006.
- SERDAROĞLU 1972 Ü. Serdaroğlu, "1971-1972 Hacıbayramlar Kazısı", *Anadolu/Anatolia* 19 (1972), 77-84.
- ŞAHİN 1973 M. Ç. Şahin, "Two New Inscriptions from Lagina (Koranza)", *Anatolia* 17 (1973), 187-195.
- ŞAHİN 1976 M. Ç. Şahin, *The Political and Religious Structure in the Territory of Stratonikeia in Caria*, Ankara, 1976.
- ŞAHİN 1999 M. Ç. Şahin, "The Place Name of Korazis: A New Inscription from Lagina", *EpigAnat* 31 (1999), 35-36.
- ŞAHİN 2008 M. Ç. Şahin, "Recent Excavations at Stratonikeia and New Inscriptions from Stratonikeia", *EpigAnat* 41 (2008), 53-81.
- TIRPAN 1997 A. A. Tırpan, "Lagina Hekate Temenosu 1995", 18. *KST-II* (1997), 309-336.
- TIRPAN – GİDER 2011 A. A. Tırpan – Z. Gider, "Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları". 32. *KST-II* (2011), 374-395.
- VARİNLİOĞLU 1980 E. Varinlioğlu, "Bithynia, Ionia, Karia'da Epigrafi Araştırmaları", *Belleten* 173 (1980), 61-67.

Resim 1: Turgut Mahallesi Kemer Mevki'ndeki Köprü.

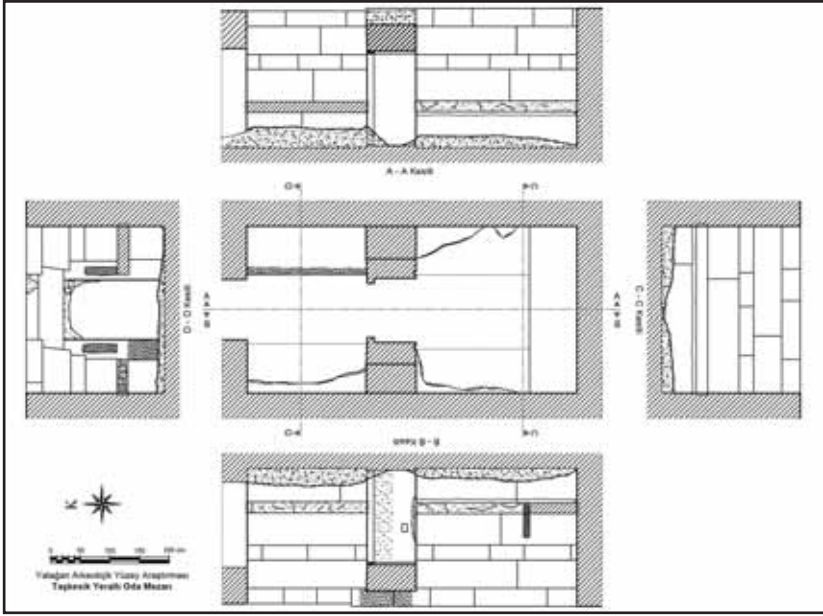
Resim 2: Koranza Artemis ve Apollon Kutsal Alanı Teras Duvarı.

Çizim 1: Köklük (Koranza) Yeraltı Oda Mezarı.

Resim 3: Köklük (Koranza) Yeraltı Oda Mezarı.

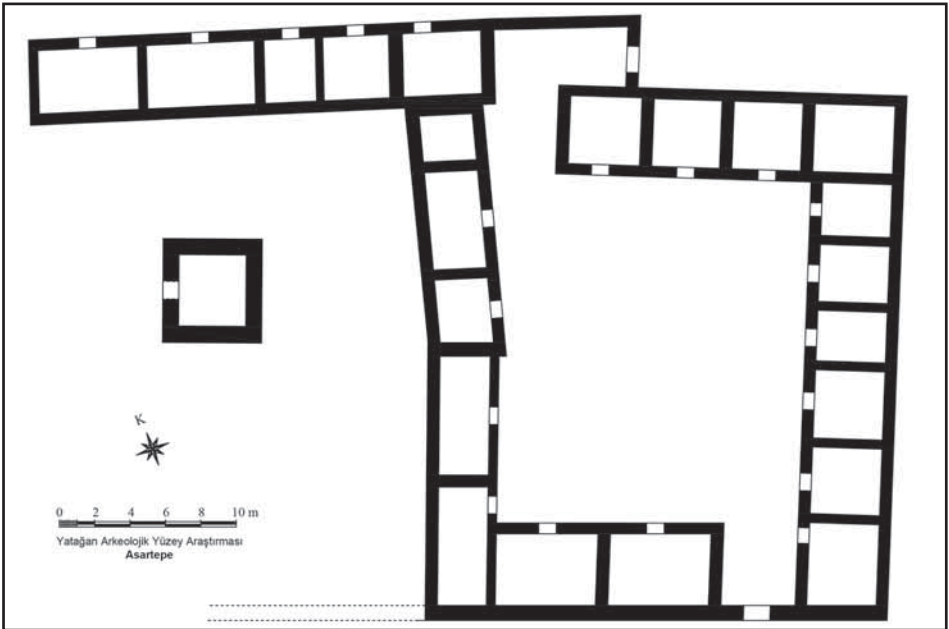
Çizim 2: Taşkesik Yeraltı Oda Mezarı.

Resim 4: Taşkesik Yeraltı Oda Mezarı.

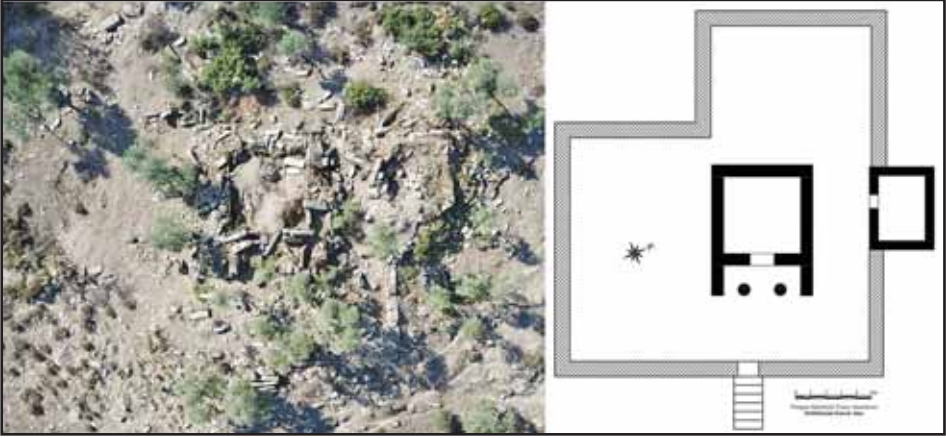
Resim 5: Hisar Tepe.

Çizim 3: Hisar Tepe Gözlem Karakolu (?) Plan Restitüsyonu.

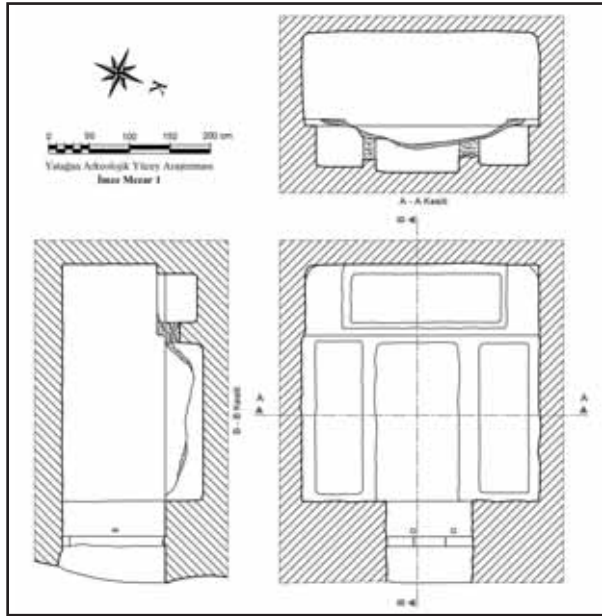
Resim 6: Deliklitaşini Kaya Mezarı.

Resim 7: Deliklitaşini Kutsal Alan.

Resim 8: Soğulmaz (Kocaosmanlar) Khamosorion Mezarı.

Çizim 4: İmize Kaya Mezarı.

Resim 9: İmize Kaya Mezarı.

2018 YILI ŞANLIURFA İLİ MERKEZ İLÇESİ NEOLİTİK ÇAĞ VE ÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Bahattin ÇELİK*

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, Şanlıurfa Ticaret Odası Başkanı Sayın İbrahim Halil Peltek'in katkıları ile gerçekleştirdiğimiz Şanlıurfa İli, Merkez İlçesi sınırları içerisinde kalan kırsal alanlardaki Neolitik dönem ve öncesi çağlara ait yüzey araştırması, 16.07.2018 tarihinde başlamış, 31.07.2018 tarihinde sona ermiştir. 2018 yılı çalışmaları, araştırma ekip üyeleri ve bakanlık temsilcisi Ahmet Yavuzkır ile birlikte Harran ve Ardahan Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir¹. Şanlıurfa merkez ilçesi sınırları içerisinde Tektek Dağları'nda yapılan yüzey araştırması, Harran Üniversitesi Mimarlık Tarihi Bölümü'nün öğretim elemanı Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Güler, Harran Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nün öğretim elemanı Dr. Öğretim Üyesi Gül Güler katılmışlardır.

2018 yılı yüzey araştırması, 2013, 2014, 2015, 2016 ve 2017 yılında olduğu gibi yine aynı bölgede, Şanlıurfa'nın doğusunda yer alan *Tektek Dağları* içerisinde bulunan köylerde ve kırsallarında gezilerek açık hava istasyonları, yamaç yerleşimleri, kayaltı sığınakları, mağaralar, höyükler ve tuzak alanları araştırılmıştır. Bölgede, genel olarak Neolitik dönem ve öncesi dönemler üzerine araştırma yapılmış, ancak geç dönemlere ait bazı ören yerleri de bu kapsamda incelenmiş ve bunların tespit fişleri doldurulmuştur.

2018 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında, Şanlıurfa'nın doğusunda yaklaşık 50 km ile 100 km değişen mesafelerde yer alan Tektek Dağları'nın güney ve doğu kesimleri sistematik olarak incelenmiştir. Tespit edilen tüm yerlerin konumları, boyutları ve nitelikleri belirlenmiş, dört yönden fo-

* Prof. Dr. Bahattin ÇELİK, Iğdır Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şehit Bülent Yurtseven Kampüsü, 76000-Iğdır/TÜRKİYE, bahattin.celik@igdir.edu.tr

¹ 2018 yılı araştırmaları aynı zamanda Harran ve Ardahan Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Harran Üniversitesi öğrencilerinden; Mermet AKARSLAN, Ayşe Gül ÇELİK, Elif Sıla KARAKUZU, Zehra ALDENİZ, Zeliha ALKAN, Havvagül ÇELİK, Fatma ASLAN, Şükran CİHAN, Ayşegül ÇELİK, Mahbube SÜZEN, Mustafa ALKAÇ, Gülnur TÖREN, Metin KAYA ve Pınar KAPLAN, Ardahan Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğrencilerinden ise Seher KARAMAN'a araştırma katıldıkları için teşekkür ederim.

toğraflanarak, yüzeyde görülen mimari öğeler ile tahribat alanları anıt fişlerine işlenerek detaylı bir şekilde belgelenmiştir.

Yüzey Araştırma alanlarında yüzeyde tespit edilen küçük buluntular temizlenmiş ve fotoğraflanmıştır. Daha sonra bu buluntular ören yerinde bırakılmıştır. Yüzey araştırmasında, envanterlik ve etütlük değere sahip olmayan seramik ve çakmaktaşıları parçaları yıkandıktan ve kurutulduktan sonra kesit, hamur renkleri ve mal gruplarına göre dönemleri tespit edilerek araştırma için özel olarak hazırlanmış kartlara notları tutularak tasnif edilmiştir. Ele geçen çakmaktaşı ve seramik değerlendirmelerine göre yerleşimlerdeki tabakalanma ortaya konulabilmiştir. Buluntuların kesit ve tipolojilerinden yola çıkılarak İslami Dönem'den başlayıp Erken Bizans, Roma, Demir Çağı, Tunç Çağı, Kalkolitik, Neolitik ve Paleolitik Çağ'a kadar uzanan oldukça geniş bir dönemi içine alan yerleşmeler tespit edilmiştir.

Yüzey Araştırmasında, Neolitik Çağ ve öncesine tarihlenen yerleşim yerlerinin bulunduğu alanlarda yoğunlaşmıştır. Ancak araştırma sahasında yeni tespit edilen ve tescilli yapılmamış geç dönemlere ait yerler de bu araştırmada incelenmiştir. Bu yerleşimlerin de GPS'leri alınıp alanları hesaplanmış ve tescil fişleri doldurulmuştur. Fişlere eklenen ve fotoğrafları çekilen tüm yerleşimlere ait veriler bilgisayar ortamına girilerek Harita: üzerinde yerlerinin tespit edilip ayrı ayrı dosyalanması gerçekleştirilmiştir.

Şanlıurfa merkez ilçesinde yapılan yüzey araştırmasında, ilk olarak kentin doğusunda yer alan Tektek Dağları içerisinde bulunan köylerde gezilerek en eski dönemlerden itibaren kullanılmış açık hava istasyonları, yamaç yerleşimleri, mağaralar, höyükler araştırılmıştır (Harita: 1). Tektek Dağları bölgesindeki alanlarda bulunan söz konusu köy ve mezralardaki arkeolojik alanlar sırasıyla; Karahisar Köyü Güneybatı Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.1), Karahisar Köyü Harbetsuvan Tepesi Batı Mevkii Kayaaltı Sığınağı (Harita: 1.2), Karahisar Köyü Minzile Bozey Yamaç Yerleşimi (Harita: 1.3), Karahisar Köyü Minzile İsmail Yamaç Yerleşimi (Harita: 1.4), Karahisar Köyü Ulban Batı Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.5), Karahisar Köyü Ulban Güney Mevkii Yamaç Yerleşimi (Harita: 1.6), Karahisar Köyü Ulban Kuzey Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.7), Karahisar Köyü Ulban Kuzeydoğu Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.8), Karahisar Köyü Ulban Mevkii Kayaaltı Sığınağı (Harita: 1.9), Keçli Tepe Höyük (Harita: 1.10), Keçli Tepe Yapılı Mağara Önü (Harita: 1.11), Senemağara Kuzey Mevkii Su Sarnıçları (Harita: 1.12), Senemağara Yapı Kitabesi (Harita: 1.13), Betik Köyü Batı Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.14), Aşağı Halime Güneybatı Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.15), Aşağı Yazıcı Güney-

doğu Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.16), Yukarı Halime Kuzey Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.17), Kapaklı Köyü Eski Çoban Deresi Mevkii Taş Yapısı (Harita: 1.18), Kapaklı Köyü Kasrı (Harita: 1.19), Küçük Sütluçe Cel Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.20), Uluhan Höyük (Harita: 1.21), Yığınlı (Tılbeşemo) Doğu Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.22), Yığınlı Güney Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.23), Yolbaşı Sıluba Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.24), Yukarı Koçlu Doğu Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.25), Yukarı Koçlu Kuzeybatı Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.26), Yukarı Koçlu Kuzeydoğu Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.27), Yukarı Yazıcı Batı Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.28) ve Zakzuk Köyü Mehserre Mevkii Tuzak Alanı (Harita: 1.29) isimli yerler incelenmiştir.

Şanlıurfa Merkez ilçede gerçekleştirilen Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırmasında özellikle çakmaktaşı ve obsidyen buluntuların yoğun olduğu yerleşimlerde daha yoğun bir çalışma yapılmıştır. Bazı sitlerin kaçak kazılar nedeniyle tehlike altında oldukları, eğer bir an önce tedbir alınmaz ve buralarda kurtarma kazıları yapılmaz ise bunların da çok yakın zamanda kültür tabakaları ile birlikte tümüyle yok olacakları sonucuna varılmıştır. Ayrıca tuzak alanlarının çoğunun tarım alanına dönüştürüldüğü, taşlarının alındığı gözlenmiştir. 2018 yılında yapılan araştırma sonucu tespit edilen buluntu yerleri aşağıda belirtilmiştir.

KARAHİSAR KÖYÜ GÜNEYBATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 53 km güneydoğusunda ve Tektek Dağlarının içinde yer alan Karahisar Köyü'nün 300 m güneybatısında bulunan bir tuzak alanı tespit edilmiştir (Harita: 1.1, Resim: 1). Bu tuzak alanı, taşların balık pulu tarzında ard arda dizilmesi ile oluşturulmuş büyük bir alandır. Harbetsuvan Tepesi'nin 500 m doğusunda bulunur. Ele geçen küçük buluntular buranın, Neolitik dönemde kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

KARAHİSAR KÖYÜ HARBETSUVAN TEPESİ BATI MEVKİİ KAYAALTI SİĞİNAĞI

Şanlıurfa'nın 53 km güneydoğusunda yer alan Karahisar Köyü'nün 2 km güneydoğusunda bulunan bir kayaaltı sığınağıdır. Harbetsuvan Tepesi'nin 100 m batısında bulunur (Harita: 1.2, Resim: 2). Kayaaltı sığınağı dairesel planlı olup içinde 4 adet bozulmuş durumda arkosolium bulunmaktadır. Sığınağın ön tarafında kültür toprağı bulunmaktadır. Yapılan incelemelerde geç Roma ve erken Bizans dönemine ait buluntulara rastlanmıştır.

KARAHİSAR KÖYÜ MINZİLE BOZEY YAMAÇ YERLEŞİMİ

Şanlıurfa'nın 53 km güneydoğusunda, Karahisar Köyü'nün 5 km doğusunda yer alır. Yamaç yerleşimi, batıya bakar şekilde sırtını bir kayalık tepeye vermiş konumdadır. Üzerinde hayvan ağılları yer almaktadır. Yapılan incelemelerde, Neolitik döneme ait çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış buluntulara, Erken Tunç, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramiklerine rastlanmıştır (Harita: 1.3, Resim: 3).

KARAHİSAR KÖYÜ MINZİLE İSMAİL YAMAÇ YERLEŞİMİ

Şanlıurfa'nın 53 km güneydoğusunda bulunan Karahisar Köyü'nün 6 km doğusunda yer alır (Harita: 1.4, Resim: 4). Yamaç yerleşimi sırtını kayalık bir tepeye vermiş yüzü batıya bakan bir konumdadır. Üzerinde duvar kalıntılarına ait izler tespit edilmiştir. Yapılan incelemelerde, Neolitik, Tunç Çağı, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemine ait buluntular gözlenmiştir.

KARAHİSAR KÖYÜ ULBAN BATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 53 km güneydoğusunda bulunan Karahisar Köyü'nün 1 km doğusunda yer alır (Harita: 1.5) Duvarları iki sıralı balık pulu şeklinde taşlarla dizilidir. Batı bölümü açıktır. Burada yapılan incelemeler sonucunda Neolitik döneme ait çakmaktaşı ve obsidyenden dilgi ve yonga parçalarına ve yakın zamana ait yeşil sırlı seramik parçalarına rastlanmıştır.

KARAHİSAR KÖYÜ ULBAN GÜNEY MEVKİİ YAMAÇ YERLEŞİMİ

Şanlıurfa'nın 53 km güneydoğusunda bulunan Karahisar Köyü'nün 1,5 km doğusunda yer alır. Yamaç yerleşimi, sırtını kayalık bir platoya dayanmış batıya doğru bakan bir yerdir. Burada yapılan incelemeler sonucunda, Neolitik döneme ait çakmaktaşı kazıyıcılara, dilgi ve yonga parçalarına, saman katkılı seramik parçalarına rastlanmıştır (Harita: 1.6, Resim: 5).

KARAHİSAR KÖYÜ ULBAN KUZEY MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 53 km güneydoğusunda bulunan Karahisar Köyü'nün 2 km doğusunda yer alır (Harita: 1.7). Karahisar ve Sarpdere köyleri arasındadır. Duvarları tek sıralı balık pulu şeklinde taşlarla dizilidir. Güney bölümü açıktır. Tuzak alanlarının duvarları için yassı taşların çıkartıldığı taş ocakları tespit edilmiştir. Burada yapılan incelemeler sonucunda, Neolitik döneme ait

çakmaktaşıdan ve obsidyenden dilgi ve yonga parçalarına ve geç Roma dönemine ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

KARAHİSAR KÖYÜ ULBAN KUZEYDOĞU MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 53 km güneydoğusunda bulunan Karahisar Köyü'nün 1km doğusunda yer alır (Harita: 1.8, Resim: 6). Ulban Kayaaltı Sığınağı'nın 200 m kuzeydoğusundadır. Sarpdere Köyü Batı Mevkii Tuzak Alanı ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Sarpdere tuzak alanının kuzeybatısında yer alır. Tuzak alanlarının duvarları balık pulu şeklinde yassı taşların dizilmesi ile oluşturulmuştur.

KARAHİSAR ULBAN MEVKİİ KAYAALTI SIĞINAĞI

Şanlıurfa'nın 53 km güneydoğusunda bulunan Karahisar Köyü'nün 1km doğusunda yer alır (Harita: 1.9, Resim: 7). Ulban kayaaltı sığınağı, kuzeye bakan bir ana kayanın yamacında yer almaktadır. Ön bölümünde oldukça kalın kültür toprağı bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Neolitik döneme ait ok uçları, kazıyıcılar, obsidyenden dilgi parçaları, Roma ve Bizans dönemine ait seramik parçaları tespit edilmiştir.

KEÇLİ TEPE HÖYÜĞÜ

Şanlıurfa'nın 45 km doğusunda bulunan Keçli Köyü'nün 200 m kuzeybatısında yer alan kayalık bir tepenin üstündedir (Harita: 1.10, Resim: 8). Höyük üzerinde apsisli yarım daire şeklinde bir yapı kalıntısının temeli yer almaktadır. Ayrıca eski bir köy mezarlığı da bulunmaktadır. Yapılan incelemelerde Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağı, Roma ve Bizans dönemi seramiklere rastlanmıştır.

KEÇLİ TEPE YAPILI MAĞARA ÖNÜ

Şanlıurfa'nın 45 km doğusunda bulunan Keçli Köyü'nün 200 m kuzeybatısında yer alır (Harita: 1.11, Resim: 9). Yapılı mağaranın iki girişi vardır. İçinde küçük nişler ve arkosoliumlar yer alır. Mağaranın önünde yer alan kültür toprağında, Neolitik döneme ait ok uçlarına, kazıyıcılara, geç Roma ve erken Bizans dönemine ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

SENEMAĞARA KUZEY MEVKİİ SU SARNIÇLARI

Şanlıurfa'nın 55 km doğusunda bulunan Senemağara Köyü'nün 1,5 km kuzeyinde yer alır (Harita: 1.12, Resim: 10). Bir kayalık tepe sırasının üze-

rinde ve kuzey yamacında yer alan sarnıçlar, bazıları armut tipli, bazıları ise doğal kaya sığınağı şeklindedir. İçi sıvalıdır. Bu sarnıçların içine yağmur sularının dolmasını sağlayan su yolları, taşların sıralı bir şekilde dizilmesi ile yapılmıştır. Tepe üzerinde bulunan tümülüslerden anlaşıldığı kadarıyla bu sarnıçlar Roma veya Bizans dönemine ait olmalıdır.

SENEMAĞARA YAPI KİTABESİ

Şanlıurfa'nın 55 km doğusunda bulunan Senemağara Köyü'nün içinde yer alır (Harita: 1.13, Resim: 11). 2017 yılında tespit edilen bu iki katlı taş yapının alt katındaki kapı girişinin sağ tarafındaki bir taşın üzerinde iki satır şeklinde yazılmış kitabe tespit edilmiştir (Çelik 2017a, 66, res. 16-17). Yazıt Süryanice yazılmış bir yazıttır. Kazıma tekniğiyle yapılmış olan yazıtın yanında bir haç motifi de yer almaktadır.

BETİK (GÖZELİ) KÖYÜ BATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 65 km doğusunda bulunan Betik Köyü'nün 1 km batısında bulunur (Harita: 1.14). Tuzak alanı "V" şeklinde olup günümüzde "Turizm Yolu" adlı yol tarafından ikiye bölünmüş durumdadır. Taşları sırt sırta vermiş balık pulu tarzında dizilmiştir. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan dilgi ve yongalara rastlanmıştır.

AŞAĞI HALİME KÖYÜ GÜNEYBATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 80 km güneydoğusunda bulunan Aşağı Halime Köyü'nün 500 m güneybatısında yer alır (Harita: 1.15). Tuzak alanı "V" şeklinde olup günümüzde üzerinde bir köy evi bulunmaktadır. Taşları sırt sırta vermiş balık pulu tarzında dizilmiştir. Tuzak alanında 8 adet yuvarlak planlı mevzi bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan dilgi ve yongalara rastlanmıştır.

AŞAĞI YAZICI KÖYÜ GÜNEYDOĞU MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 75 km güneydoğusunda bulunan Aşağı Yazıcı Köyü'nün 500 m güneydoğusunda yer alır (Harita: 1.16). Tuzak alanı, daha önce 2013 yılında tespit edilmiş yamaç yerleşimlerinin kuzeyinde yer almaktadır. Taşlarının çoğu alınmıştır. Taşları sırt sırta vermiş balık pulu tarzında dizilmiştir. Tuzak alanında 3 adet yuvarlak planlı mevzi bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan yongalara rastlanmıştır.

YUKARI HALİME KÖYÜ KUZEY MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 80 km güneydoğusunda bulunan Yukarı Halime Köyü'nün 1, 5 km kuzeybatısında yer alır (Harita: 1.17). Yukarı Halime ve Uluhan köyü arasında bulunmaktadır. Tuzak alanının ağız kısmı kuzeye açılmaktadır. 1982-1983 yıllarına kadar tuzak alanının duvarlarının 1-1.5 m yüksekliğinde olduğu yöre halkı tarafından ifade edilmektedir. Taşları balık pulu tarzında dizilmiştir. Tuzak alanında 4 adet yuvarlak planlı mevzi bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan dilgi ve yongalara, Roma dönemine ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

KAPAKLI KÖYÜ ESKİ ÇOBAN DERESİ MEVKİİ YAPISI

Şanlıurfa'nın 45 km doğusunda bulunan Kapaklı Köyü'nün 1,5 km güneydoğusunda bulunur (Harita: 1.18). Bu yapı eski Çoban Deresi Geçidi içindeki vadide yer alır. Yapı küçük bir yapı olup taşları çok dağınık şekildedir. Muhtemelen su ile ilgili bir yapı olmalıdır. Yapının Roma dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

KAPAKLI KÖYÜ KASRI

Şanlıurfa'nın 45 km doğusunda bulunan Kapaklı Köyü'nün 1,5 km güneydoğusunda bulunur (Harita: 1.19). Bu yapı da eski Çoban Deresi Geçidi içindeki vadide yer alır. Kuzeye bakan bir yamacın üzerine kurulmuş kare planlı bir yapıdır. Büyük taşlarla harçsız olarak yapılmıştır. Taşlardan birinin üzerinde 3 satırlık Süryanice bir yazıt tespit edilmiştir. Yapının arkasında iki adet taş ocağı bulunmaktadır. Doğudaki taş ocağının içinde bir arkosoliumlu kaya mezarı yer almaktadır. Bu yapı da muhtemelen Roma dönemine ait bir yapı olmalıdır.

KÜÇÜK SÜTLÜCE KÖYÜ CEL MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 100 km güneydoğusunda bulunan Küçük Sütlice Köyü'nün 500 m batısında yer alır (Harita: 1.20). Tuzak alanı "V" şeklinde planlara sahiptir. Taşları balık pulu tarzında dizilmiştir. Tuzak alanında 9 adet yuvarlak planlı mevzi bulunmaktadır. Tuzak alanının giriş kısmı batıya bakmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan yongalara rastlanmıştır.

ULUHAN HÖYÜK

Şanlıurfa'nın 80 km doğusunda bulunan Uluhan Köyü'nün içinde yer almaktadır (Harita: 1.21, Resin 12-13). Höyüğün üstünde bir su deposu yer

almaktadır. Höyüğün eteklerinde yoğun bir köy yerleşimi bulunmaktadır. Höyüğün kuzeybatı eteğinde Uluhan Hanı da yer almaktadır (Çelik 2017b, 212, res.14). Yapılan incelemelerde Erken Tunç Çağı, Demir Çağı, Roma ve Bizans dönemine ait çok sayıda seramik parçalarına rastlanmıştır.

YIĞINLI (TILBEŞEMO) KÖYÜ DOĞU MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 80 km güneydoğusunda bulunan Yığınlı Köyü'nün 1 km doğusunda yer alır (Harita: 1.22). Tuzak alanı iki bölümden oluşmaktadır. Taşları balık pulu tarzında dizilmiştir. Tuzak alanında 6 adet yuvarlak planlı mevzisi bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde Byblos tipi bir uç parçasına rastlanmıştır.

YIĞINLI (TILBEŞEMO) KÖYÜ GÜNEY MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 80 km güneydoğusunda bulunan Yığınlı Köyü'nün 1,5 km güneyinde yer alır (Harita: 1.23). Tuzak alanının taşları balık pulu tarzında dizilmiştir. Büyük bir alana sahiptir. Tuzak alanında 3 adet yuvarlak planlı mevzisi bulunmaktadır.

YOLBAŞI KÖYÜ SILUBA MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 95 km güneydoğusunda bulunan Yolbaşı Köyü'nün 1 km doğusunda yer alır (Harita: 1.24). Tuzak alanının taşları balık pulu tarzında dizilmiştir. Tuzak alanı büyük bir alanı kaplamaktadır. Tuzak alanının giriş kısmı doğuya bakmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan dilgi ve yongalara, Roma ve Bizans dönemine ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

YUKARI KOÇLU KÖYÜ DOĞU MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 85 km güneydoğusunda bulunan Yukarı Koçlu Köyü'nün 1,5 km doğusunda yer alır (Harita: 1.25). Tuzak Alanı, "Mardin Kanalı" yapıldığında kanal toprağının atım yeri olan bölgede bulunmakta olduğundan doğu alanı toprak altında kalmıştır. "V" şeklinde pek çok köşesi bulunmaktadır. Taşları balık pulu şeklinde tek sıra halinde dizilidir. Büyük bir alanı kaplamaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde Neolitik döneme ait kazıyıcılara, uç parçalarına, Roma ve Bizans dönemine ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

YUKARI KOÇLU KÖYÜ KUZEYBATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 85 km güneydoğusunda bulunan Yukarı Koçlu Köyü'nün 1 km kuzeybatısında yer alır (Harita: 1.26). Yığınlı Köyü Doğu Mevkii Tuzak Alanı ile kuzey-güney istikametinde kesişmektedir. Tuzak alanında "V" şeklinde pek çok köşe bulunmaktadır. Taşları balık pulu şeklinde tek sıra halinde dizilidir. Büyük bir alanı kaplamaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde Neolitik döneme ait kazıyıcılara ve yongalara rastlanmıştır.

YUKARI KOÇLU KÖYÜ KUZEYDOĞU MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 85 km güneydoğusunda bulunan Yukarı Koçlu Köyü'nün 1km kuzeydoğusunda yer alır (Harita: 1.27). Tuzak Alanı, Hamzababa köy yolu tarafından ikiye bölünmüştür. Hamzababa köy yolunun doğusunda ise Yukarı Koçlu Doğu Mevkii Tuzak Alanı yer almaktadır. Taşları balık pulu şeklinde ikişer sıra halinde dizilidir. Büyük bir alanı kaplamaktadır. "V" şeklinde köşeleri bulunmaktadır. 7 adet yuvarlak planlı mevziisi bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde Neolitik döneme ait dilgi parçalarına, kenar kazıyıcılara, ön kazıyıcılara, rastlanmıştır. Ayrıca çakmaktaşıdan bol miktarda üretim artığı bulunmuştur.

YUKARI YAZICI KÖYÜ BATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 70 km güneydoğusunda bulunan Yukarı Yazıcı Köyü'nün 1 km batısında yer alır (Harita: 1.28). Taşları sırt sırta vermiş balık pulu tarzında dizilmiştir. Tuzak alanında 7 adet yuvarlak planlı mevzi bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan dilgilere, yongalara ve üretim artıklarına rastlanmıştır.

ZAKZUK (KARGILI) KÖYÜ MEHSERE MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 52 km doğusunda bulunan Zakzuk Köyü'nün 3 km güneybatısında yer almaktadır (Harita: 1.29). Tuzak alanı, Zakzuk köyü ile Keçli köyü arasındaki yol nedeniyle tahrip edilmiştir. Alanından yoğun taş alınmış ve tarıma açılmıştır. Taşları balık pulu şeklinde dizilidir. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Çakmaktaşıdan dilgi ve yongalara ve Levallois uçlara ve orta Paleolitik döneme ait bir iki yüzeyli alete rastlanmıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tektek Dağları'nda yapılan çalışmalarda, ağırlıklı olarak Neolitik dönem ve öncesi dönemlere ait araştırmalar yapılırsa da yine de farklı dönemlere ait yeni

tespit edilen arkeolojik alanlar da bu araştırma kapsamında incelenmiştir. 2018 yılında daha çok bölgeye özgü tuzak alanları üzerinde yoğunlaşmıştır. Gezilen köyler arasında belirlenen arkeolojik unsurlar üzerine genel bir değerlendirme yapılacak olursa, özellikle tespit edilen yerleşimlerin çoğunda Roma ve erken Bizans dönemi ile Neolitik dönemin yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. 2013 yılından bu yana Tektek Dağları'nda sürdürülen çalışmalarda, bölgedeki yamaç yerleşimlerinden anlaşıldığı kadarıyla her dönemde iskânın söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Yerleşimlerde az da olsa, Kalkolitik ve Tunç Çağı seramik parçalarına rastlanmıştır. Bunun dışında ele geçen buluntular, daha çok Paleolitik ve Neolitik döneme ait, çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış dilgi ve yongalar ve bunlardan yapılan aletlerdir. Bir diğer unsur da, saptanan yerlerin günümüzde tarım alanı olarak kullanılmaya devam ettiği ve buna bağlı olarak yerleşimlerin yüzeyindeki mimari unsurların tahrip edilmiş olmasıdır.

2013 yılından bu yana Tektek Dağları'nda sürdürülen çalışmalarda, bölgeye özgü yamaç yerleşimlerinden anlaşıldığı kadarıyla her dönemde iskânın söz konusu olmadığı görülmektedir². Bunun dışında ele geçen buluntular, daha çok Neolitik döneme ait, çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış dilgi ve yongalar ve bunlardan yapılan aletlerden oluşmaktadır.

2018 yılında bölgede tespit edilen ve bize göre en önemli buluntular olan yabani hayvanlar için yapılmış tuzak alanlarıdır. Bu tuzak alanlarının bölgede hemen her yerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Genellikle, tuzak alanları Neolitik yerleşimlere yaklaşık 2 km ile 7 km arası mesafededir³. Tuzak alanlarının etrafındaki büyük taş bloklar, köylerde yapılan yoğun müstakil ev inşaatları için kullanıldığından, tuzak alanlarının çoğu günümüze kadar sağlam bir şekilde gelememiştir.

Bu tuzak alanlarının, bölgede daha önce çok yoğun olarak bulunan yabani hayvanları avlamak için yapılmış oldukları düşünülmektedir⁴. Ancak, tuzak alanı taşlarının domino taşı gibi sıralanış şekli nedeniyle çok sağlam yapılmış olduklarından, bu tarz tuzak alanlarının başka hayvanlar için de kullanılmış olabilecekleri akla daha yatkın gelmektedir. Tuzak alanlarının benzerlerine Suriye ve İsrail'de rastlanmaktadır⁵.

2018 yılında Tektek Dağları'nda, toplam 16 gün boyunca yapmış olduğumuz çalışmalar sonucunda 29 yer tespit edilmiştir.

² Güler ve Çelik 2015, 4-6; Çelik 2014a, 313-316; 2016a, 410-412, Res. 1.

³ Çelik 2016b, 421-425; 2014b, 12-14, Fig. 7-8.

⁴ Çelik ve Tolon 2018, 28-36.

⁵ Holzer ve diğ. 2010, Res.1; Chamrade 2016, 386-389, Fig. 123-126, 129.

KAYNAKÇA

CHAMBRADÉ, M.-L. (2016). Dynamique spatio-temporelle et Environnement des Sites Néolithiques précéramiques de Syrie intérieure. Archéologie et Préhistoire. Université de Franche-Comté, <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00926596v1>, Doktora Tezi.

ÇELİK, B. (2010). "Hamzan Tepe in the Light of New Finds", Documenta Praehistorica, Vol.37, Ljubljana, 257-268.

ÇELİK, B. (2014a). "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2013", 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Gaziantep 02-06 Haziran 2014, C. II, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 311-328.

ÇELİK, B. (2014b). "Differences and Similarities Between the Settlements in Şanlıurfa Region where "T" Shaped Pillars are Discovered.", Tüba-Ar, Vol. 17, Ankara, 9-24.

ÇELİK, B. (2015). "Şanlıurfa İli Yüzey Araştırması", Belgü, 2, Ankara, 79-99.

ÇELİK, B. (2016a). "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2014", 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Erzurum 11-15 Mayıs 2015, C. II, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 409-426.

ÇELİK, B. (2016b). "A small-scale cult centre in Southeast Turkey: Harbetsuvan Tepesi.", Documenta Praehistorica, 43, Ljubljana, 421-428.

ÇELİK, B. (2017a). "Şanlıurfa İli Yüzey Araştırması, 2017", Karadeniz, Sayı 36, Ankara, 61-75.

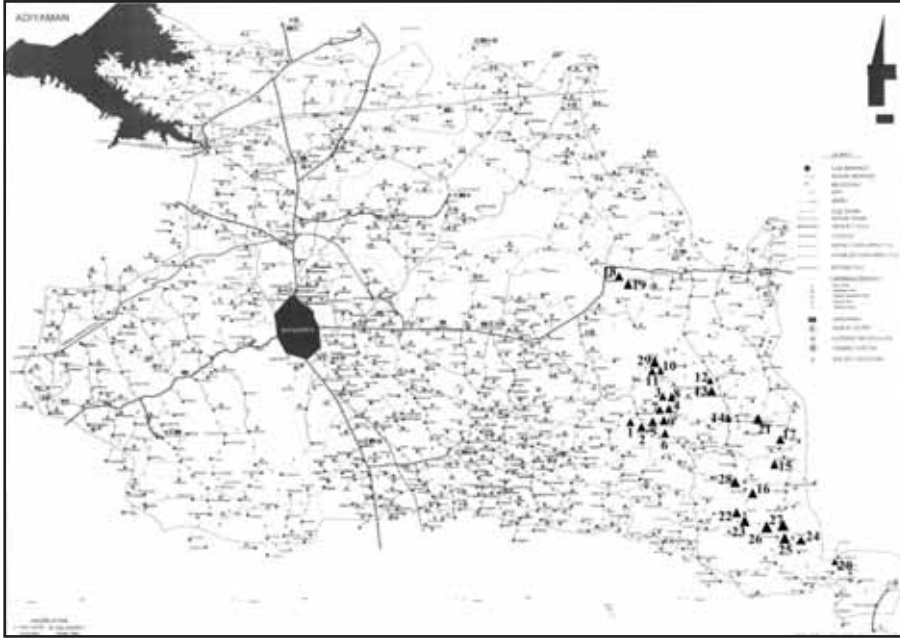
ÇELİK, B. (2017b). "2016 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması", 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Bursa 22-26 Mayıs 2017, C.I, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No. 179/1, Bursa, 203-223.

ÇELİK, B. ve A. BİNGÖL. (2016). "Şanlıurfa Province Central District Tektek Mountains Year 2015 Surface Survey." Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kars, Ek 1, 1-20.

ÇELİK, B. ve K. TOLON. (2018). "Şanlıurfa'da Neolitik Dönem Tuzak Alanları." Karadeniz, Sayı 37, Ankara, 28-36.

GÜLER, M. ve B. ÇELİK. (2015). "Şanlıurfa Bölgesi Neolitik Dönem Araştırmaları." Belgü, 1, Ankara, 1-27.

HOLZER, A.-AVNER, A.-PORAT, N.-HORWITZ, N.K. (2010). "Desert kites in the Negev desert and northeast Sinai: Their function, chronology and ecology" Journal of Arid Environments, Sayı 74, 806-817.

Harita 1: 2018 Yılı Şanlıurfa Merkez İlçe Yüzey Araştırma Alanları.

Resim 1: Karahisar Köyü Güneybatı Mevkii Tuzak Alanı.

Resim 2: Karahisar Harbetsuvan Tepesi Batı Mevkii Kayaaltı Sığınağı.

Resim 3: Karahisar Minzile Bozey Mevkii Yamaç Yerleşimi Buluntuları.

Resim 4: Karahisar Köyü Minzile İsmail Yamaç Yerleşimi Buluntuları.

Resim 5: Karahisar Ulban Güney Mevkii Yamaç Yerleşimi Buluntuları.

Resim 6: Karahisar Ulban Kuzeydoğu Mevkii Tuzak Alanı.

Resim 7: Karahisar Ulban Mevkii Kayaaltı Sığınağı.

Resim 8: Keçli Tepe Hüyükü.

Resim 9: Keçli Tepe Yapılı Mağara Önü.

Resim 10: Senemağara Kuzey Mevkii Su Sarnıçları.

Resim 11: Senemağara Yapı Yazıtı.

Resim 12: Uluhan Höyük Kuzeyden Görünüm.

Resim 13: Uluhan Höyük Yüzey Buluntuları.

“ERKEN PREHİSTORYA VE KİLİKYA BAZALT ALANLARI PROJESİ” AŞAMA II: 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Bakiye YÜKMEN EDENS*

Osmaniye'nin tarihi ile ilişkili yayınlara göre (örn. Sansar, 2006), Gâvurdağı eteklerinin dört bir tarafında son derece verimli araziler bulunmaktadır. Ancak dağda bulunan aşiretlerin sebep olduğu eşkiyalık faaliyetleri neticesinde emniyet ortadan kalktığı için bölgede tarım yapılamamakta, mevcut arazilerden gereği gibi faydalanılamamaktadır. Buralarda yapılacak idari bir düzenleme ile ıslahat yapıp bölge asayiş ve güvenliği sağlandığında tarım canlanacak ve devlet büyük gelir elde edecekti. Bölgede, ahali si dağın üst tarafındaki aşiretlere nazaran daha ılımlı ve yerleşik düzende, yörede çok saygın, merkezi konumda, Hacı Osmanlı Köyü adında çok eski bir köy vardır. 2 Ekim 1865'te Fırka-i İslahiye, Hacı Osmanlı Köyüne geldiği gün Osmaniye fiilen kurulmuş ve hemen ardından kaza (Kaymakamlık) yapılmıştır.

Yani Osmaniye'nin Osmanlı tarafından merkez olarak belirlenme nedeni ile İnsanın en erken dönemlerden itibaren buraları oturma için tercih nedeni bir noktada aynıdır. Verimli yiyecek alanlarının bolluğu.

Osmaniye'nin, Osmanlı öncesi bir çok dönemde de çok önemli olduğunu başka bilimsel çalışmalardan biliyoruz (bkz. Rutishauser, S., S. Erasmi, R. Rosenbauer, R. Buchbach. 2017, Tülek, 2012b)

Bu dönemlere, Osmaniye'nin en erken dönemlerini açığa çıkarıp ilave etmek, Adana, Osmaniye, Hatay kemerini erken prehistorya için sorgulayan Projemizin eksik kalan kısmıydı.

2016 ve 2017 arazi sezonunda¹, Botaş'ın tesislerinin bulunduğu bazalt tepe, Botaş'ın konuçlandığı bazalt tepenin batı aşağıları, Delihalil'in batı tarafı, Erzin'deki Yukarıburnaz, Turunçlu'da sulak alanlar araştırılmıştı.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bakiye YÜKMEN EDENS, Çukurova Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Anabilim Dalı, Sarıçam-Adana/TÜRKİYE.

¹ Sonuçlar için bakınız, Yükmén Edens 2018a, b, c, Yükmén Edens 2019, Yükmén Edens basımda, Edens 2018, Edens 2019.

2 Temmuz – 17 Ağustos 2018 tarihleri arasındaki, 3. arazi sezonunda ise bu bölgelerin dışında kalan, Deli Halil bazaltının Osmaniye tarafları, İssos Kapıları, Üçtepeliler, Cevdetiye, Karagedik, Atalan bazaltları ve ilişkili jeomorfolojik yapılar araştırıldı.²

Osmaniye'nin erken prehistorik dönemlerden materyal kültür malzemeleri ve arkeolojik yerlerine yönelik birkaç adedi geçmeyen araştırmalar, Seton-Williams (1954)'in bir seri prehistorik ve protohistorik höyük kaydetmiş olduğu çalışmaları, Tülek ve Ögüt (2014)'ün geç prehistorik dönemlerin höyüklerini tespit etmiş olan yüzey araştırmaları ile Tülek'in Toprakkale, Deli Halil bazaltları ve diğer yerlerde Klasik dönemler ile sonrasına (Tülek 2012a, b) odaklanmış olan araştırmalardan ibarettir. Adana'nın doğusunda olduğu gibi, Osmaniye'nin batısında da arkeolojik yerler çok yoğun olmasına rağmen (bkz. Rutishauser vd. 2017), bunların birkaçı, sadece, geç prehistoryayı (Keramikli Neolitik-Erken Bronz) göstermiş, erken prehistorik dönemleri (Paleolitik-Akeramik Neolitik) ise hiç biri tarihlememiştir.

Aslında, Osmaniye batısındaki bazalt alanlar, erken prehistorik malzemelerin bulunacağına çok büyük olasılığına sahiptirler. Osmaniye bazalt akıntılarının çoğu 250-300 bin yıl öncesine (Seyrek vd. 2014), Toprakkale bazaltları da 2.1-2.3 milyon yıl öncesine (Arger vd. 2000) tarihlidirler. O halde Osmaniye batısındaki bazaltlar Orta Paleolitik ve sonrasının materyallerini, Toprakkale bazaltları da Alt Paleolitik materyalleri bünyelerinde barındırıyor olabilirler (bkz. Tablo 2).

Toprakkale ve Karataş Tepe bazaltları Ceyhan nehrinden İskenderun Körfezine uzanan doğal bir geçidin her iki tarafında uzanmaktadır. Ceyhan

² Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları Projesinin II. aşama yüzey çalışmaları, 2018 yılı 2 Temmuz – 17 Ağustos sürecinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri, Çukurova Üniversitesi akademik şemsiyesi ve Theta'nın bütçe destekleri ile gerçekleştirilebilmiştir. Verdikleri izin ile çalışmamı olanaklı kılan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne ve Bakanlık temsilcisi olarak çalışmalarımıza görevlendirdikleri Hatay Müzesi Müdürlüğü arkeologlarından Ünsal BOLATTAS'a, Üniversitemize ve Theta'ya çok teşekkür ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Christopher Edens (Çukurova Üniversitesi), Arkeolog Tülin Tümay Çağlayan (Mustafa Kemal Üniversitesi), serbest arkeolog Belkıs Nilgün ŞAHMERAN ile Çukurova üniversitesi öğrencilerinden bir grup, arazi çalışmalarında yer almışlardır. Projenin başkan yardımcılığını yürüten Dr Christopher EDENS'a çalışmamın her noktasındaki varlığı için öncelikle teşekkür ederim. Arkeolog Tülin TÜMAY'a, 3 günlük aktif arazi katılımında verdiği temel çanak çömlek çizim bilgileri için, serbest arkeolog Nilgün ŞAHMERAN'a, Funda EBETÜRK başta olmak üzere, çalışmaların ikinci ve üçüncü haftaları boyunca arazi çalışmalarına katılan öğrencilerimize gayretleri için, Konya Selçuk Üniversitesi mezunu serbest arkeolog Fethi HALEFOĞLU'na arazi sezonu başındaki misafirliğinde, ekibin lojistik sıkıntılarının giderilmesindeki yararlılığı için teşekkürlerimi sunarım.

nehri yakınlarında Cevdetiye'deki Küçük Gertepe bazaltı da, nehrin tepenin eteklerini terk edip alüvyal ovaya girdiği yerdedir. Bu bazaltlar, hem insanların ve hem de hayvanların mevsimsel hareket ettiği doğal rotaların bitişiğindeki konumları ile prehistorik oturumlar için son derece çekici stratejik noktalarda olduğu için, 2018 yılı arazi sezonunda Osmaniye'de, aşağıda tanımlanmakta olan bazaltlara ve ilişkili alanlara odaklanılmıştır (bkz. Harita 1):

- Delihalil bazaltının kuzey tarafı, Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinin Büyük Tüysüz (Toprakkale ilçesi)'de dokunmadan bıraktığı kısımlar,
- Toprakkale bazaltı (Toprakkale ilçesi),
- Karataş Tepe bazaltı (Toprakkale ilçesi),
- Üçtepeler bazaltı (Toprakkale ilçesi)'nın doğu yarısı,
- Büyük Gertepe bazaltı (Toprakkale ilçesi),
- Küçük Gertepe bazaltı (Osmaniye ilçesi),
- Karagedik bazaltı (Düziçi ilçesi),
- Düziçi bazaltı (Düziçi ilçesi) (isimler için bkz. Seyrek vd., 2014).

YÜZEY SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Projemizin genel hedefleri olan; erken prehistorik yerleri bulmak ve tanımlayabilmek, doğu Kilikya'nın erken prehistorya açısından anlamını yakalayabilmek, doğu Kilikya'daki yontuk taş teknoloji ve tipolojisini anlamak, modern *Homo sapiens*'in Yakındoğu'dan Avrupa'ya hareketi (ya. 45byö) ile çiftçiliğin başlangıcı ve erken yayılımında (ya. 11.5byö) Kilikya'nın durumuna yönelik açıklamalara bilgiler sunabilmek doğrultusunda, Osmaniye'de yapılan 2018 yüzey araştırmasında tespit edilmiş olan, enaz 20 adedi erken prehistorik dönemleri içeren 25 yer, dört farklı arkeolojik ve jeomorfolojik yapıda tespit edilmiştir (bkz. Harita 1, Tablo1 - 2).

Bazalt alanlar

A. Toprakkale ilçesi'ndeki Issos Kapıları bazaltı, İskenderun Körfezi'ne doğru kuzey-güney yönünde uzanan dar bir vadi ile ayrılmış iki platodur ve öyle görünüyor ki, Erken Pleistosenin Ceyhan Nehri bu vadiden akıyordu (Arger et al. 2000, Yönlü et al. 2017). Bu bazalt 1.2 milyon yıl öncelerine tarihlidir (Arger et al. 2000). Bu vadinin doğu tarafında sürdürülmüş olan araştırmalarda, kesintisiz olarak saçılı yontuk taşlar tespit edildi ve O-14, O-15, O-19, O-20, O-21, O-22 olarak kayda geçirildiler.

B. Bazalt Üçtepeler yükseltileri Ceyhan ovasının Kuaterner alüvyal sedimanları ile çevrilidir. Tepenin doğu yarısı Toprakkale ve Osmaniye merkez ilçe arasında bölünmüşken batı yarısı Adana'ya dahildir. Radyometrik yaşlandırmalara tabii tutulmamış olan bu bazalt formasyonun doğu tarafı boyunca yaptığımız araştırmalarda O-8, O-9, O-10, O-12 ve O-16 tespit edilmiştir.

C. Osmaniye ilçesinde Cevdetiye bölgesindeki bazalt, buradan güneye, alüvyal bir ovaya doğru uzanan hafif yükseltili bir sırttır ve burada yer O-18 kaydedilmiştir.

D. Ceyhan nehrinin doğu tarafındaki Karagedik bazaltı Düziçi ilçesindedir ve 278 (+/- 7) bin yıl öncelerine tarihlidir. Burada Orta Pleistosen nehir teraslarında (Seyrek et al. 2008), O-7, O-23 ve O-24 yerlerini tespit etmiş bulunmaktayız.

E. Düziçi ilçesindeki Düziçi ovasının kuzeybatı tarafında uzanan Atalan (veya Düziçi) 282 (+/- 9) bin yıl öncesine tarihlidir (Seyrek et al. 2014 tablo 2) ve ekibimizin buraya yaptığı kısa ziyareti sırasında yer O-11 tespit edilmiştir

Nehir Terasları

Amanos silsilelerinin tektonik yükselmeleri üzerine yapılan araştırmalar, Cevdetiye ve Aslan Barajı arasında, Ceyhan Nehrinin yedi terasının varlığını bildirmektedir (Seyrek et al. 2008). Bu teras ardılığının kronolojisi, Karagedik bazaltının tarihi ile ilişkilidir. Karagedik bazaltı bu nehir teraslarının dördünden daha genç ve üçünden de daha yaşlıdır. Daha genç olan teraslar (T1- 15byö civarları ve T2- 140byö civarları) oldukça görünürdür, fakat daha sınırlı bir alana yerleşmiş olan daha eski terasları yayınlanmış bilgilerde tanımlamak güçtür.

T1, T2 ve T3 terasları, kaba çakılları içeren, Pliosenin yelpaze depozitleri (Kadirli Formasyonu) üzerinde formlanmışlardır. Bu Pleistosen teraslarında (Seyrek et al. 2008 tablo 2) ve Pliosen yelpazelerdeki çakıllar arasında, bol miktarda çakmaktaşı görülür, ki bu hammadde, Paleolitik gruplarca yaygın olarak kullanılmaktadır. Nitekim Ekibimiz de, T2'nin birkaç farklı noktasında yaptığı araştırmalarda, O-1, O-2, O-4 ve O-6 yerlerini kaydetmiştir.

Kireçtaşı çıkıntılar

2018 yılı yüzey araştırmaları alanını, farklı tip ve yaşlarda sedimenter kayalar formaları oluşturmaktadır ve bunların çok azı mağara ve kaya sığınakları için uygundur. Fakat Bulgurkaya formasyonu, mağaraların oluşabileceği ge-

niş kireçtaşı sırtları içeren bir melanjdır. Ekibimiz bu kireçtaşı sırtlarda bir kaçını araştırdı ve bunların birinde Direkli Mağarayı tanımladı. Mağaranın içi çok az depozit içeriyor görünmekte ise de mağaradan aşağıya doğru uzanan yamacı yoğun olarak arkeolojik malzemeler kaplamaktadır (yer O-17). Ayrıca mağaranın yukarısındaki sırtın üzeri de arkeolojik malzemenin oldukça dikkati çeken yayılımını içermektedir (yer O-25).

Ceyhan nehrinin alüvyal ovası

Bugün Ceyhan Nehri, Düziçi tepelerini terk ettikten sonra kuzeybatıya keskin bir şekilde dönmekte ise de, geçmişte daha güneyde akmaktaydı. Bu yer değiştirmenin sonucu, Kadirli formasyonunun Pliosen yelpaze çakılları üzerinde, Pleistosen alüvyon çökellerinin kalın yığılması olmuştur. Bu jeomorfolojik geçmiş, düzlükte Paleolitik bölgeleri bulma olasılığını zayıflatmış için, ekibimiz, yukarıda bahsedilen bazalt mostralara giderken, ovada görünür durumdaki üç höyükte (O-3, O-5 ve O-13) de gözlemlerini yapmıştır.

SONUÇLAR

Anlatılmış olan bu jeomorfolojik peyzajlarda, aşağıda özetlenen önemli tarih öncesi özellikler tanımlanmıştır.

Alt Paleolitik (bkz. Resim 1)

“Kesinlikle Alt Paleolitik” dedirten 2018 yüzey araştırmaları sonuçlara, yani el baltalarına ulaşamadı. Fakat tespit edilmiş olan birkaç parça Alt Paleolitik döneme ait olabilir. Mesela, Karagedik bazalt üzerindeki Yer O-7’de tespit edilmiş olan, küçük kırık bir iki yüzeyli, kırık düzleminin vurma platformu olarak kullanılıp, birkaç çıkarım yapıldığını göstermektedir. Bu durum parçanın belki de tekrar yonga çekirdeği olarak kullanılmış bir el baltası olduğunu düşündürüyor. Ayrıca bu parça ve O-7 alanındaki diğer parçalar, araştırmanın bazalt alanlarında bulunmuş olan çoğu yontma taşın daha yoğun bir şekilde yıpranmış durumdadır. Bu karakteristikler Alt Paleolitik aklı getirmektedir. Fakat diğer taraftan, Yer O-7 alanının üzerinde bulunduğu Karagedik bazaltının yaşı (278 byö) Alt Paleolitik için geç bir tarihtir.

Issos Kapıları bazaltında tespit edilmiş olan materyaller arasında, kalın çakmaktaşı yongadan Quina rötüşlerle (objenin kenarından merkezine doğru uzanan derince alınmış dik, balık pulu gibi çıkarımlar) yapılmış sıyrıcı

(O-15)³ve bazalt sıyrıcı (O-21) yer almaktadır. Çakmaktaşı sıyrıcı çok yoğun patinalıdır ve bu her iki sıyrıcı geç Alt Paleolitik olabilir.

Orta Paleolitik (bkz. Resim 2)

2018 sezonunda kaydedilen bölgelerde, tarih öncesi dönemler içinde en çok kendini gösteren dönem Orta Paleolitik olmuştur.

Yayıllı haldeki, dönemi tanımlayan Lövalva ve Lövalva benzeri (artı ara sıra diskoidal) çekirdek ve ürünleri ile tanımlanmış olan yerleşimler, çoğunlukla bazalt akıntılarında ve Ceyhan nehri teraslarındadır ve dönemin malzemeleri;

1. 1km.den daha fazla mesafede, Issos Kapıları bazaltının kenarları boyunca (O-14, O-15, O-19, O-20, O-21, O-22), Neolitik beraberliğinde kesintisiz olarak yayılmaktadır.
2. Karagedik (O-7. O-23) ve Atalan (O-11) bazaltlarında, daha az yoğunlukta devam etmektedir.
3. MIS 6 ve MIS 8'e (O-2, O-4. O-6) kadar önerilen Ceyhan nehrinin daha genç teraslarında, T2 ve T3'te de bol miktarda bulunmaktadır.

Tüm bu alanlarda, çekirdekler ve rötuşlanmamış yongalar baskın olup rötuşlu parçalar nadirdir. Çekirdekler, Pleistosen nehir teraslarından (Ceyhan nehri) veya altta yatan Pliosen yelpazelerden (Kadirli Formasyonu yelpaze depozitleri) çakmaktaşı çakıl taşlarıdır. Dipleri ve kenarlarının büyük kısmı kabuk kaplı, çok az yanıl ön hazırlıklı olan çekirdeklerin çoğu teknolojik olarak, tekrarlayan merkezci Lövalva veya bazı Lövalva özellikleri eksik olan çekirdeklerdir (ki Kuhn ve arkadaşları buna "para-Levallois" tabirini kullanıyorlar). Levallois çekirdeklerin, büyük olanları olsa da, genelde 3-4 cm'den daha az çaplıdır (çekirdek yüzeyi 2x1cm olabilecek kadar küçük). Bu karakteristikler Etiyopya'daki "Aduma çekirdekleri" ile uyusur (Yellen et al. 2005: 46) ve dünyanın diğer kesimlerinde görülen küçük çakıllar üzerine Orta Paleolitik endüstrilerdekilerle benzerdirler (örn. İtalya'daki Pontinian).

Diskoidal ve kısmen diskoidal gibi diğer çekirdek türleri daha az yaygındır. Yüzey malzemeleri içinde Levallois ürünleri de oldukça yaygındır ve hemen hepsi radyal yongalardır. Levallois uçlar ve dilgiler de son derece nadir

³ Bu parça bir satıra benzemektedir, ki bu, Levant'ta 500 bin yıl öncesinin Aşölyen endüstrisi ile ilişkilendirilen bir alet tipidir (Sharon 2010). Rotuş izleri keskinliğini çok kaybetmiştir ki bu uzun süreçlerin yıpratmasını ifade eder.

de olsa görünmektedirler. Tipolojik olarak Orta Paleolitiğe tarihlenebilecek nadir rötuşlu parçalar arasında birkaç yan kazıyıcı, bir yöneşen kazıyıcı ve bir “Quina” kazıyıcı bulunmaktadır. Hammadde olarak obsidiyen yerine çakmaktaşı kullanılmasına rağmen, Osmaniye Orta Paleolitiği, Göllü Dağ Orta Paleolitiği ile güçlü bir teknolojik ve tipolojik benzerliğe sahiptir. Osmaniye malzemeleri genelde ele alındığında, Levant Orta Paleolitiğine, Antalya Orta Paleolitiğinden daha çok benzerdirler.

Üst Paleolitik (bkz. Resim 3)

2018 yılı yüzey araştırmalarımızın tespit ettiği yerlerde dilgiler görece yaygın olmasına rağmen, kesin olarak Üst Paleolitik endüstriye verileni hiç yoktur (örn. Ahmariyen, Levantlı Orinyasiyen). Ama yer O-10’dan buluntular Geç Üst Paleolitik veya Erken Epipaleolitik olabilir. Yer O-10, Üçtepeler bazaltının doğu kenarında alçak yuvarlak bir tepenin üzerinde yontuk taş dağılımıdır. Buluntu topluluğu, tipolojik olarak çeşitlenen dilgi ve yonga taşmalıklı kazıyıcıları, bir sırtlı dilgi, çentikli yongalar, rötuşlanmamış dilgicikler ve birkaç piramidal dilgicik çekirdeğini içeren büyükçe bir topluluk vermiştir, ki bu buluntu topluluğu çoğunlukla ince tanecikli gri çakmaktaşılarına dayanmaktadır.

Bu karakteristikler, topluluğu belli bir tarihe veremeyecek kadar genel olsa da, Üçağzılı Epipaleolitik dönemini düşününce, Geç Üst Paleolitik veya Erken Epipaleolitik ile çok rahat uyur. Görünüşte homojen olan topluluk, sanki dokunulmamış bir açık hava oturumunu düşündürmekte ve O-10’u, tekrar üzerinde çalışılmayı gerektiren bir yer yapmaktadır

Epipaleolitik (bkz. Resim 4)

Malzemelerin tipolojik ve teknolojik karakteristikleri ve hammadde seçimine dayanarak (dilgicik üretimi ve diğer dönemlerin yontuk taşlarında yaygın olmayan ince tanecikli gri çakmaktaşıları), 2018 yılı yüzey çalışmalarımızda, Epipaleolitik malzeme görülen üç ve belki de dört yer tanımladı:

1. Yukarıda bahsedildiği gibi yer O-10’dan buluntu topluluğu Erken Epipaleoliğe tarihlenebilir, Fakat bu olasılığı kesinleştirmek için ilave arazi çalışmalarına ihtiyaç vardır.
2. Yer O-8A, Üçtepeler bazaltının doğu yamaçlarında, yer O-8 alanında çok yoğun bir yontuk taş dağılım alanıdır (30x5 metrelik alanda 128 parça). Bu buluntu topluluğunda, geometrik mikrolitler (trapez-dört-

genler, olası bir çeşitkenar), sırtlı dilgicikler, bir sivri dilgicik, her iki kenarında dik rötuşlu bir sivri dilgicik, bir dilgicik sonuna yapılmış delici yer almaktadır. Rötuşsuz malzemeler çoğunlukla kırık dilgicikler ve küçük yonga parçaları ile daha irice birkaç yonga ve dilgiyi içermekte olup, 2 dilgicik çekirdeği de bu topluluk içinde yer almaktadır. Buluntu topluluğunda, mikrobüren tekniğini öneren hiç bir parça yoktur ve parçaların çoğu gri veya kahverengi ince tanecikli çakmaktaşıdır. Tipolojik ve teknolojik karakteristikler O-8A için Orta Epipaleolitik tarihlerini önermektedir

3. Yer O-17A, Direkli mağara yamaçlarında, daha geniş buluntu yayılım alanı olan yer O-17'nin içindeki küçük bir alandır. Buradan olan küçük kolleksiyonda, gri ince tanecikli çakmaktaşıdan bir trapez-dörtgen kazıyıcı, önkazıyıcılar, rötuşsuz dilgiler yer almaktadır. Bu özellikler tarih olarak gene Orta Epipaleolitiği önermektedir. Yer O-17'deki genel kolleksiyonda, yer O-8A ve O-10'da bulunmuş olan tip ve materyale benzer bir dilgicik çekirdeği mevcuttur ki bu parça ile O-17A arasında mekansal ilişki olup olmadığını bilemiyoruz.
4. Ay biçimli bir mikrolit bulduğumuz yer O-8 yontuk taş saçılımı tipolojik olarak Geç Epipaleolitik'tir.⁴ Ama ne bu yerden ne de diğer yerlerden, tipolojik olarak bu dönemi düşündürtebilecek, bu parçanın dışında başka malzeme yoktur. Bu buluntuya ilaveten, İssos Kapıları bazaltında yer alan O-15'te tespit edilmiş olan, kalın bir yongadan dönüşmüş bir dilgicik çekirdeği de tarih olarak belki Epipaleolitiği düşündürtebilir.

Neolitik (bkz. Resim 5)

2018 yüzey araştırmalarımızda bulduğumuz Neolitik malzemeler, Üçtepeler bazaltının doğu sınırlarında yoğunlaşmaktadır ki bu kesimlerde adlandırdığımız yer O-8, O-9 ve O-16 Neolitik yontuk taş malzemelerin gruplanmalarını içermektedirler. İlaveten, Karagedik bazaltı üzerindeki yer O-23 ile İssos Kapıları bazaltındaki yer O-14 ve O-15 yontuk taş malzemeleri arasında da Neolitik materyaller kendini göstermektedir.

⁴ Burada şuna dikkat edilmelidir: Ay biçimliler Natufiyen endüstrisinin karakteristiğidir ve en yakın örnekleri Direkli Mağara (Kahranmaraş) ile Dederiye'dedir (kuzeybatı Suriye). Ancak aybiçimliler, Keramiksiz Neolitik bağlamında da görülür. örneğin Kuzey Mezopotamya'daki Khiamiyen endüstrisinde ve Orta Anadolu'da Boncuklu Höyük ve Aşıklı Höyük gibi 9. bin yıl yerleşimlerinde ortaya çıkmaktadır.

Yer O-8'de bulunmuş olan yontuk taşlar Epipaleolitikten başlayıp, bir kaç çoklu dönemi (yukarıya bkz.) sunarlar ve olasılıkla Kalkolitik devam ederler. Yontuk taşların çoğu, belli bir döneme karakter olabilecek tipolojileri göstermediklerinden kesin bir tarih verememektedirler- rötuşsuz dilgi ve dilgicikler, budanmış dilgiler, biçme izli dilgiler ve rötuşlu yongalar Neolitik olabileceği gibi, Kalkolitik veya Erken Bronz da olabilirler. Biri obsidiyenden olmak üzere birkaç Amik ucu veya kırılmış uçlar, Geç Akeramik Neolitikten Erken Keramikli Neolitiğe kadar karakter olabilecek tipolojik özelliklerdedirler.

Yer O-9 ve O-16 yontuk taşları, yer O-8'dekilerden karakter olarak daha homojendirler, fakat birbirlerinden bir şekilde farklıdır. Yer O-9'daki buluntu topluluğunda, iki kutuplu bir dilgi taşımak üzerine yapılmış bir Amik uç kökü, sırtlı dilgi ve diğer rötuşlu dilgiler ile iki kutuplu rötuşsuz çakmaktaşı ve obsidiyenden dilgiler bulunmaktadır. Bu karakteristikler yer O-9 için Geç PPNB tarihini önermektedir. Yer O-16'da biçme cıvalı dilgiler, rötuşlu dilgiler ve obsidiyen dilgiciklere ilaveten, gene Amik uç kökleri görülüyor. Fakat iki kutuplu dilgiler buradaki buluntu topluluğunda var gibi görünmüyor, ki bu durum yer O-16'nın tarihi için keramikli Neolitiği öneriyor.

Karagedik bazaltındaki O-23 ve Issos kapıları bazaltındaki O-14 ile O-15, Orta Paleolitik Malzemeler beraberinde, kırık Amik uçları ve Neolitik oldukları daha az kesin olmak üzere dilgicikler göstermektedir. Amik uçlarından biri, iki kutuplu dilgi taşımak üzerine yapılmıştır.

Neolitik Sonrası Dönemler

Arazi çalışmalarımız sırasında, belki Neolitik sonrasına ait yontuk taşlar, Kalkolitik olabilecek cıvalı balta, Partlara ait olabilecek bir figürin parçası ve Ortaçağ çanak çömlek parçaları gibi materyaller de tespit edildi.

Neolitik sonrası yontuk taşların teknolojik ve tipolojik karakteristiklerinin Keramikli Neolitik yontuk taşlarınkilerle çakışması, yüzeyden Erken Kalkolitik materyalleri tanımlamada sorun yaratmaktadır. Örneğin dilgiler de dahil, yer O-8'de görülen malzemeler tipolojik olarak diyognastik değiller, ama teknolojik olarak olasılıkla Neolitik sonrasına tarihlidirler. Aynı şekilde, O-21'de bulunmuş olan cıvalı bir üçgen taş balta da tarih olarak olasılıkla Kalkolitik veya Erken Bronz'dur.

2018 sezonunun Neolitik sonrası buluntu topluluğunun en açık örneği, Karagedik bazaltı üzerinde yer O-24'teki Kenani (Canaan) dilgi parçasıdır. Bu dilgi teknolojisi Kuzey Mezopotamya ve Levant'ta Geç Kalkolitik

ve Erken Bronz sürecinde mevcuttur. Kenani dilgileri oldukça düzgün paralel kenarları, dorsal sırtları, yamuğumsu kesitleri (bazen üçgensel) ve büyük genişlikleri ile (yer O-24'te 2.4-3.2 cm) tanımlıdılar. Yer O-24 dilgileri, orta tanecik boyutlu, siyah benekli çakmaktaşlarından yapılmışlardır. Dilgilerin çoğu rötuşludur ve rötuşlu olanlar da çoğunlukla biçme cilalıdır. Bu karakteristikler tarımsal aktiviteleri işaret ederler, belki de harman yeri O-24'te idi (bkz. Anderson et al. 2004).

Daha sonraki dönemler

Yukarılarda bahsettiğimiz gibi ekibimiz, Cevdetiye ile Üçtepeler arasındaki ovada, daha önceki araştırmacılarca, kayda geçirilmiş⁵ üç höyük ziyaret etti (O-3, O-5 ve O-13). Her üçünde de Demir Çağından Orta Çağa giden çanak çömlekler görüldü. Ceyhan nehrinin batı geçesinde T2 terasındaki yer O-1, Geç Roma çiftlik arazisi terasları gibi görünmektedir. Üçtepeler bazaltının batı yamacında, yer O-8'de arazi duvar kalıntıları ve aralarında yol izi görünmektedir. Bu duvarlar tarihlendirilememektedir ve olasılıkla, aynı alanda bulunmuş olan yontuk taşlarla ilişkili değildirler. Benzer bir zorluk olarak, Karagedik bazaltındaki yer O-23 ve O-24'te görülen yuvarlak oyuklar da tarihlendirilememektedir.

TARTIŞMA

EPKİBAP araştırmasının 2018 sezonu genel olarak Kilikya'nın ve özellikle Osmaniye'nin Pleistosen ve erken Holosen arkeolojisi açısından çok zengin olduğunu göstermiştir, ki bu daha önce bilinmeyen bir durumdu. Kadirli formasyonu ve Ceyhan nehri teraslarındaki inanılmaz bollukta çakmaktaşı yumruları, diğer kullanılabilir taşlar, Paleolitik ve sonrası süreçler boyunca yontuk taş endüstriler için bölgesel anlamda önemli hammadde kaynakları olmuş görünmektedirler. 2018 yüzey sonuçları ile 2016 ve 2017 yüzey sonuçlarını karşılaştırdığımızda, Osmaniye'deki çok bol hammadde, prehistorik grupların taşı çok kullanmasına izin vermiş ve Osmaniye'de, Ceyhan (Adana) ve Hassa (Hatay)'da olduğundan çok daha fazla sayılarda görünür arkeolojik yer oluşmuştur.

Sadece birkaç arazi sezonluk geçmişi olan çalışmalarımızın şu ana kadar elde edilen sonuçları bile, ileri araştırmalar için ön sonuçlar çıkarmamıza olanak vermektedir.

⁵ Yer O-3 Telkovan Höyük, O-5 Kırmıtlı Höyük, ve O-13 Karataşlı Höyük (Tülek 2007: 51; Tülek et al. 2010).

1. Alt Paleolitik alanlar doğu Kilikya'da bulunmaktadır, ancak projenin güne kadar yoğunlaştığı arazi formlarının (bazaltlar, nehir terasları) çoğu çok genç olduğu için henüz kaydedilmemişlerdir. Yani, Alt Paleolitik alanların belgelenmesi eski yer şekillerini daha fazla yakından incelemeyi gerektirmektedir.
2. Orta Paleolitik sırasında Kilikya, Levant'a, Antalya'ya göre daha yakından bağlantılı idi. Öyle görünüyor ki Akdeniz bölgesinin bu iki kısmı arasındaki tekno-tipolojik sınır Dağlık Kilikya'da yatmaktadır.
3. Çevreleyen bir çok bölgede olduğu gibi, Doğu Kilikya'da Üst Paleolitik alanlar, Orta Paleolitik alanlardan çok daha az yaygındır. Bunun birkaç olası nedeni olabilir: a. diyognastik endüstriyel özelliklerin belirsizlikleri, b.dönemin daha kısa süreli olması, c.olasilikle daha yüksek bir derecede hareketlilik. Bu durum altında, Yer O-10 alanı, yerel geç Üst Paleolitik dönemi veya Epipalaeolitik Çağ'ın başlangıcını burada tanımlama potansiyeline sahipliği açısından çok önemlidir.
4. Orta Paleolitik Çağ'da olduğu gibi, Kilikya'nın Epipalaeolitik ve erken Neolitik dönemleri de kuzey Levant'a çok benzemektedir. Ancak, Epipalaeolitik'ten Neolitik dönemine geçişin kronolojisi ve karakteristiği burada hala bilinmemektedir. PPNA tipi yontuk taş Kilikya'da tanımlanmamıştır. Bu nedenle PPNB yontuk taşının Kilikya'da Neolitik'in başlangıcını işaretlemesi olasıyla hala mevcuttur.

2018 EPKİBAP sezonu Osmaniye'nin erken prehistoryasının araştırılmasının henüz tam başlangıçlarıdır. Bu sonuçlara dayanarak, bazaltların, Ceyhan nehri teraslarının ve Bulgurkaya kireçtaşlarının sistematik araştırılması, Anadolu ve Yakın Doğu için genelde önemli olan zengin sonuçları sağlayacaktır.

Fakat bu peyzaj özelliklerinden bazıları hali hazırda mevcut veya potansiyel tehdit altındadır. Üçtepeler bazaltının doğu tarafı bugün yapılaşmalara malzeme çıkartan bir taş ocağıdır. Bu nedenle formasyonun kalan doğu yamaçlarının sistematik bir yüzey araştırmasının yapılmasına acilen ihtiyaç vardır. Kireç taşı yapıdaki Bulgurkaya Formasyonu da, kireç üreten taş ocakları için son derece çekicidir.

Bu ticari faaliyetler Adana'nın doğusunda çok ilerlemiş durumdadır ve büyük tepeler bile tamamen yok edilmektedir (mesela Üçtepeler bazaltının güney batı kenarındaki bir tepe). Osmaniye'de bu tür ticari aktiviteler daha henüz başlangıç aşamasındadır. Osmaniye'deki kireçtaşı tepeler, dolayısıyla üzerlerindeki arkeolojik yerler taş ocakları tarafından yok edilmeden önce, sistematik yüzey araştırmalarının acilen yapılması zorunluluktur.

KAYNAKÇA

Anderson, P., J. Chabot, ve A. van Gijn. 2004. The functional riddle of 'glossy' Canaanian blades and the Near Eastern threshing sledge. *Journal of Mediterranean Archaeology* 17: 87-130.

Arger, J., J. Mitchell, ve R. Westaway. 2000. Neogene and Quaternary volcanism of south-eastern Turkey. *Tectonics and Magmatism of Turkey and the Surrounding Area*, E. Bozkurt, E. Winchester, ve J. Piper (eds.), s. 459-487. London: Geological Society.

Edens, C. 2018. Chipped stone and the prehistory of Adana. II. *Uluslararası Multi-disipliner Çalışmaları Kongresi 4-5 Mayıs 2018, Bildiri Tam Metin Kitabı: Tarih – Arkeoloji*, Erdem Çanak ve M. Fatih Sansar (ed), s. 195-208, Akademisyen Kitabevi, Ankara.

Edens, C. 2019. Chipped stone and prehistoric rural activities in eastern Cilicia. 34. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, s. 157-168. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Rutishauser, S., S. Erasmi, R. Rosenbauer, R. Buchbach. 2017. SARchaeology – detecting palaeochannels based on high resolution radar data and their impact of changes in the settlement pattern in Cilicia (Turkey). *Geosciences* 2017, 7, 109; doi:10.3390/geosciences7040109

Sansar, M.F. 2006. Tanzimat döneminde bir iskan modeli: Fırka-i İslahiye ve Osmaniye (Cebel-i Bereket). *Kültür Eserleri Dizisi 2. Osmaniye Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*.

Seton-Williams, M. 1954. Cilician survey. *Anatolian Studies* 4: 121-173.

Seyrek, A., T. Demir, M. Pringle, S. Yurtmen, R. Westaway, D. Bridgland, A. Beck, ve G. Rowbotham. 2008. Late Cenozoic uplift of the Amanos Mountains and incision of the middle Ceyhan river gorge, southern Turkey; Ar-Ar dating of the Düziçi bazalt. *Geomorphology* 97: 321-355.

Seyrek, A., T. Demir, R. Westaway, H. Guillou, S. Scaillet, T. White ve D. Bridgland. 2014. The kinematics of central-southern Turkey and northwest Syria revised. *Tectonophysics* 618: 35-66.

Sharon, G. 2010. Large flake Acheulian. *Quaternary International* 223-224: 226-233.

Tülek, F. 2007 Osmaniye ili arkeolojik kültür varlıkları, envanter çalışması 2005. *TÜBA-KED* 6: 47-62.

Tülek, F. 2014. Osmaniye arkeolojik varlıklar envanteri, 2010-2013 yılları çalışmaları. *TÜBA-KED* 10: 35-63.

Tülek, F., Ü. Byükulosoy ve K. Byükulosoy. 2010. Prehistorik pottery from five mounds in eastern Plain Cilicia. *Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, P. Matthiae, F. Pinnock, L. Nigro ve N. Marchetti (eds.), 2. Cilt, s. 715-731. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Tülek, F. 2012a. Burnaz, Doğu Akdeniz'de kayıp bir antik liman. *Arkeoloji ve Sanat* 140: 175-192.

Tülek, F. 2012b. Osmaniye arkeolojik varlıklar envanteri 2010-2013 yılları çalışmaları. *TÜBA-KED* 10: 35-63.

Tülek, F. ve B. Öğüt. 2014. Prehistoric pottery of Osmaniye province in east Cilicia: a holistic approach. *Proceedings of the 8th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, P. Bielinski, M. Gawlikowski, R. Kolinski, D. Lawecka, A. Soltysiak, Z. Wygnanska (eds.), 2. Cilt, s. 765-774. Wiesbaden: Harrassowitz.

Yellen, J., A. Brooks, D. Helgren, M. Tappen, S. Ambrose, R. Bonnefille, J. Feathers, G. Goodfriend, K. Ludwig, R. Renne, ve K. Stewart. 2005. The archaeology of Aduma Middle Stone Age sites in the Awash valley, Ethiopia. *PaleoAnthropology* 10: 25-100.

Yönlü, Ö, E. Altunel, V. Karabacak. 2017. Geological and geomorphological evidence for the southwestern extension of the East Anatolian Fault Zone, Turkey. *Earth and Planetary Science Letters* 469: 1-14.

Yükmen Edens, B. 2018a, “Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları” Projesi 2016 yüzey araştırmaları sezonu. 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, s. 225-246.

Yükmen Edens, B. 2018b. Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanlar Projesi Adana Çalışmaları. II. *Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi 4-5 Mayıs 2018, Bildiri Tam Metin Kitabı, Tarih – Arkeoloji*, Erdem Çanak ve M. Fatih Sansar (ed), s. 209-225. Ankara. Akademisyen Kitabevi, Ankara.

Yükmen Edens, B. 2018c. Basalt landforms and the prehistory of eastern Smooth Cilicia and northern Hatay. *Anatolica* 44: 43-74.

Yükmen Edens, B. 2019. “Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları” Projesi 2017 Yüzey Araştırmaları. 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, s. 297-326. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

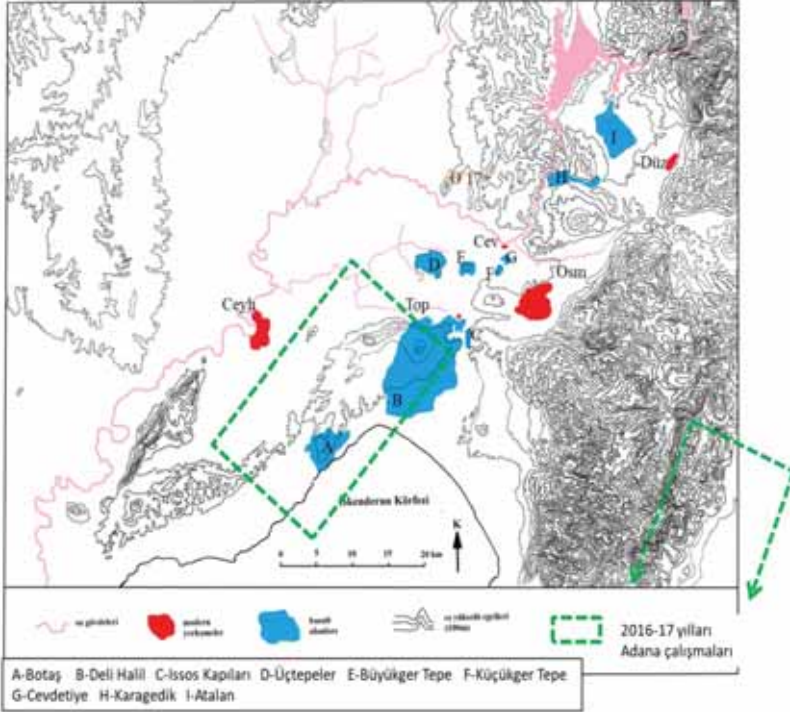
Yükmen Edens, B. basımda. Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları Projesi: 2016 ve 2017 Yılları Arazi Çalışmalarının Getirdikleri. *TTK*

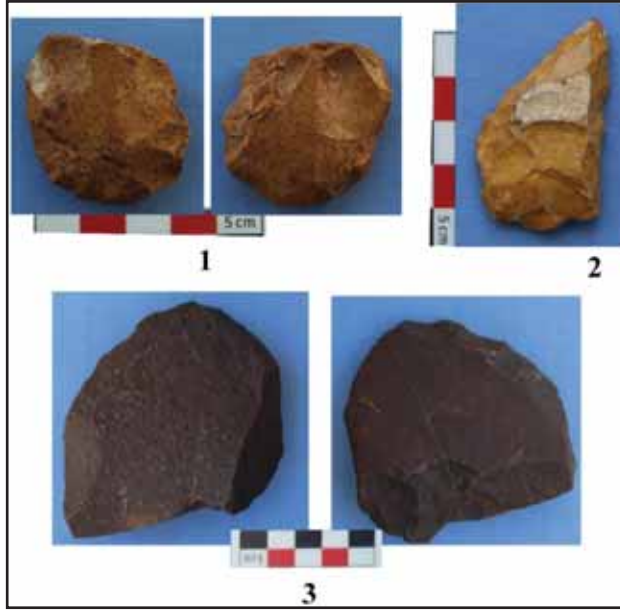
Tablo 1: Bölge ve arkeolojik yer ilişkisi.

Bölge	Arkeolojik Yer
Atalan	1
Ceyhan Nehri - Karagedik	7
Gökçedam	2
Cevdetiye - Üçtepeler	9
Toprakkale	6
toplam 25 arkeolojik yer / 20 erken prehistorik dönem	

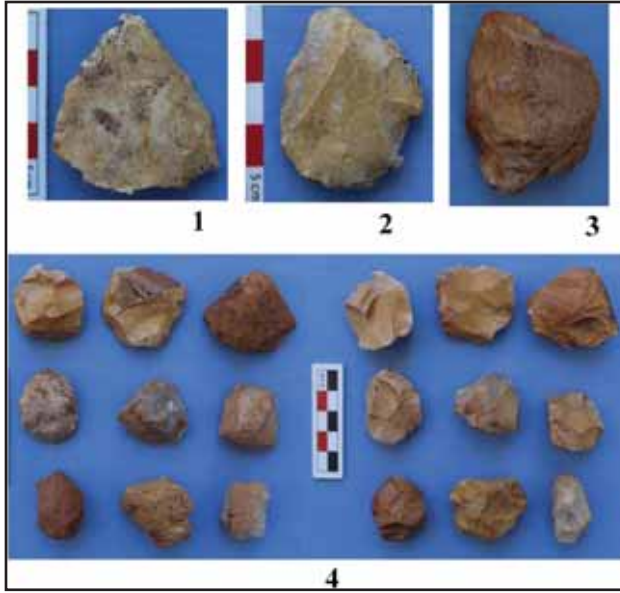
Tablo 2: Osmaniye bazalt ve Ceyhan Nehri teras kronolojisi (Seyrek vd. 2008, Seyrek vd. 2014, Arger vd. 2000 dayanılarak).

Teras	Yaş	MIS
T1	15 byö	2
T2	140 byö	6
T3	240 byö	8
Karagedik baz	278 byö	
Atalan baz	282 byö	
T4	340 byö	10
T5	426 byö	12
T6	540 byö	14
T7	640 byö	16
İssos Kap baz	1.2 myö	

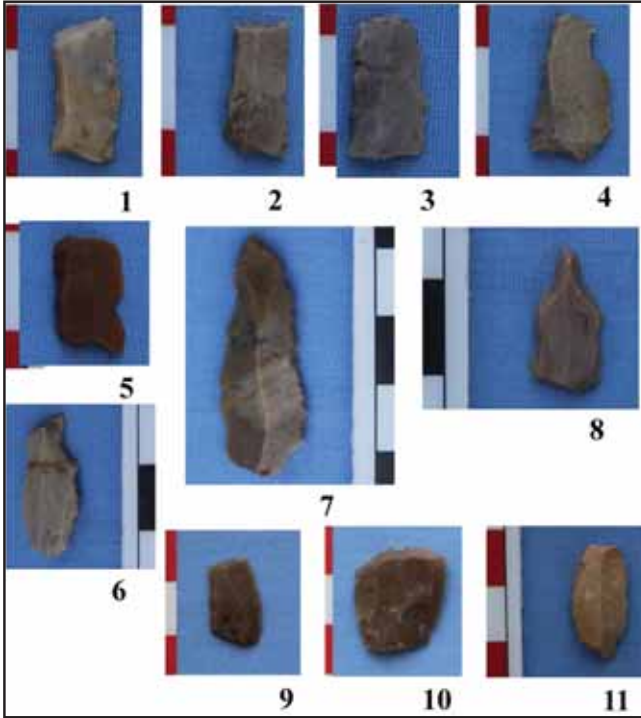
Resim 1: Olası Alt Paleolitik Buluntular (1.Yer – O7, 2. Yer – O21, 3. Yer – O15).

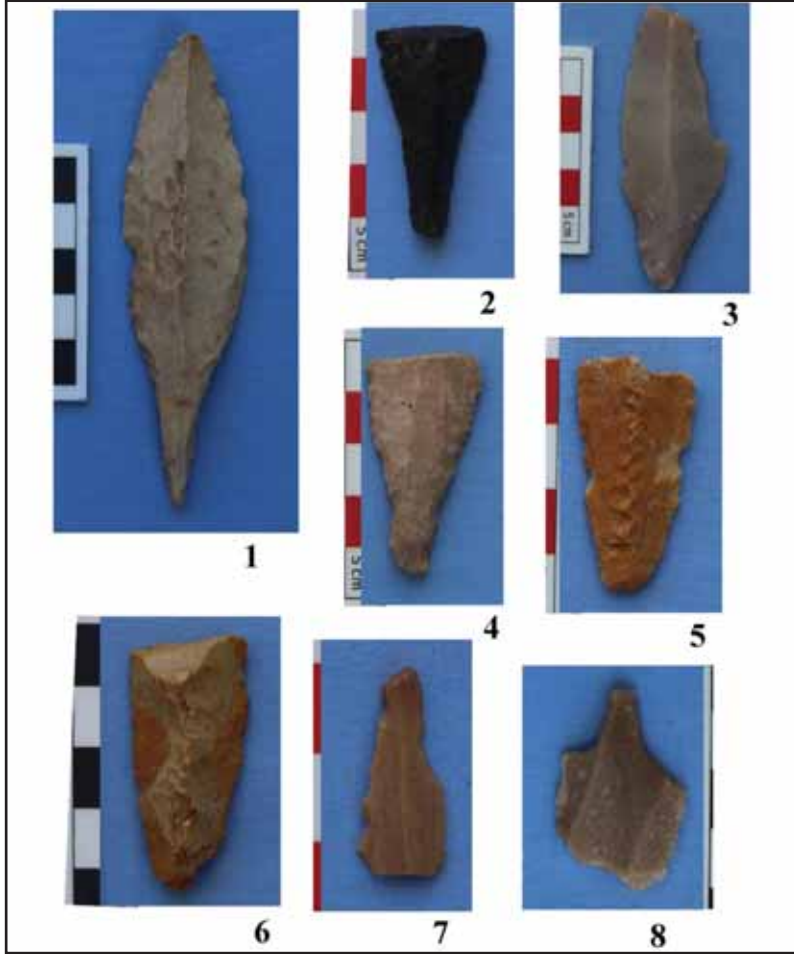
Resim 2: Orta Paleolitik buluntular (1.-2. Yer – O2, 3. Yer – O19, 4. Yer – O15).

Resim 3: Geç Üst Paleolitik/Erken Epipaleolitik buluntular (1.-6. Yer – O10, 7. Yer O - 17).

Resim 4: Epipaleolitik buluntular (1.-8. Yer – O8A, 9.-10. Yer - O17A, 11. Yer - O8).

Resim 5: Neolitik buluntular (1., 2., 7. Yer - O8, 3. Yer - O9, 4. Yer - O16, 5., 6. Yer - O23, 8. Yer - O24B).

ISPARTA İLİ VE İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Bilge HÜRMÜZLÜ*
Burak SÖNMEZ
Bekir ERGİN
Arie KAI-BROWNE

Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2018 yılı çalışmalarını, Seleukeia Sidera'nın batı ve güneyinde konumlanan höyüklerde ve çevrelerinde yer alan küçük yerleşimlerin Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerindeki konumunun tespiti amacıyla yürütülen genel ve yoğun yüzey araştırmaları oluşturmuştur. Bu çalışmalar kapsamında Göndürle Höyük, Demirci Höyük ve Kızıl Höyük'te çalışmalar sürdürülmüştür (Harita: 1). Araştırmada, Seleukeia Sidera Antik Kenti'nin çevresinde, 10 km çapındaki alan içerisinde yer alan höyüklerdeki yerleşimin devamlılığının anlaşılması amaçlanmıştır.

GÖNDÜRLE HÖYÜK

Göndürle Höyük, Atabey İlçesi'ne bağlı Harmanören Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 1). Höyük, 1984 ve 1985 yıllarında Prof. Dr. Mehmet ÖZSAİT tarafından araştırılmıştır¹. Oldukça geniş bir alanda zayıf bir İlk Tunç Çağı yerleşmesine işaret eden seramiklerin ve Roma İmparatorluk Dönemi sigillatalarının bulunduğu belirtilmiştir². 2018 yılı çalışmalarında, höyükte genel bir yüzey araştırması yapılmıştır. Höyüğün tepe kısmından İlk Tunç Çağı ve Roma İmparatorluk Dönemi seramikleri toplanmıştır.

* Bilge HÜRMÜZLÜ, Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600, Isparta/TÜRKİYE, bilgehurmuzlu@gmail.com
Burak SÖNMEZ, Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; Isparta/TÜRKİYE, buraksonmez@sdu.edu.tr
Bekir ERGİN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; Isparta/TÜRKİYE, bekir.erginn@gmail.com
Arie KAI-BROWNE, Hochschule für Technik und Wirtschaft Berlin, Landscape Archaeology, D-12459; Berlin/DEUTSCHLAND, arie.kai-browne@htw.berlin-de

¹ Özsait, 1986.

² Özsait, 1986, 327.

DEMİRCİ HÖYÜK

Demirci Höyük, Atabey İlçesi'ne bağlı Harmanören Köyü sınırları içerisinde, Gündürle Höyük'ün 500 m güneybatısında konumlanmıştır (Harita: 1, Resim: 2). Höyükte ilk çalışmalar Mehmet ÖZSAİT ve Nesrin ÖZSAİT tarafından 1984 ve 1985 yıllarında yapılmıştır³. Bu çalışmalarda, yüzeyde İlk Tunç Çağı ve Roma İmparatorluk Dönemi seramikleri bulunmuştur⁴. 2018 yılı çalışmalarında höyükte genel survey çalışması yapılmıştır. Çalışmada altı ayrı alan taranmış, seramik ve çatı kiremitlerinin yanı sıra az sayıda demir cürufu ile karşılaşmıştır. Ayrıca Gündürle ile benzer buluntular ele geçmiştir. Daha önce tescillenmediği anlaşılan höyük için tescil fişi hazırlanmıştır.

KIZIL HÖYÜK

Kızıl Höyük, Atabey İlçesi'ne bağlı Bayat Köyü'nün 1,8 km güneydoğusunda, Seleukeia Sidera Antik Kenti'nin ise 2.5 km güneydoğusunda bulunmaktadır (Harita: 1, Resim: 3). Seleukeia Sidera'nın çevresindeki höyükler arasında kente en yakın höyüktür. Höyükte 1984 ve 1985 yıllarında Mehmet ÖZSAİT tarafından yüzey araştırmaları yapılmıştır⁵. Höyükte İlk Tunç Çağ seramiklerinin yanı sıra Erken Kalkolitik Dönem seramikleri ve obsidyen parçaları ile karşılaşıldığı belirtilmiştir⁶. 2018 yılı çalışmalarında höyük üzerinde yoğun yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir.

Yoğun yüzey araştırmasında höyük üzerindeki ve çevresindeki ekili olmayan alanlar 52 karelaja bölünmüştür. Karelajlar seramik yoğunluğuna ve höyüğe yakınlığına göre tek yönlü ya da çift yönlü olarak taranmıştır. 018, 019 ve 020 kodlu alanlarda seramik yoğunluğu dikkati çeker, ayrıca bu alanlarda demir cürufları da çok sayıda ele geçmiştir (Resim: 4). 018 kodlu alanda bir adet pişmiş toprak İlk Tunç Çağı mührü bulunmuştur (Resim: 5). Mührün benzer örnekleri Göller Bölgesi'nde yer alan, kazıların devam ettiği Hacılar Büyük Höyük'te⁷, yine bölge içerisinde yer alan, İlk Tunç Çağı yerleşmesine tanıklık eden Kanlı Tepe⁸ ve Bademağacı Höyük'te bulunmuştur⁹. Survey

³ Özsait-Özsait, 2013.

⁴ Özsait-Özsait, 2013, 7.

⁵ Özsait, 1986.

⁶ Özsait, 1986, 326.

⁷ Umurtak-Duru, 2016, 37.

⁸ Özsait, 1992, 344.

⁹ Duru-Umurtak, 2003, 299; Duru-Umurtak, 2011, 14.

srasında iyi korunmuş iki pişmiş toprak ağırşak, obsidyen dilgiler, taş balta parçaları ve bir adet pişmiş toprak figürin bulunmuştur. Çalışmalarda höyük üzerinde bulunmuş olan boyalı pişmiş toprak mimari terrakotta parçası ve Demir Çağı'na tarihlendirilen seramik parçaları, höyükte Demir Çağı'nda da kuvvetli bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca höyük yüzeyinde az sayıda Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilen seramikler (MS 3-6. yüzyıllar arasına ait) bulunmuştur.

Isparta Arkeolojik Yüzey Araştırması 2018 yılı çalışmalarında Seleukos Krallığı tarafından kurulduğu bilinen Seleukeia Sidera Antik Kenti'nin yakınlarında yer alan höyüklerde Helenistik Dönem ve sonrasındaki tarihsel sürekliliğin izlenmesi amaçlanmıştır. Demirci Höyük ve Kızıl Höyük'te Roma İmparatorluk ve Geç Roma Dönemi seramikleri ele geçmiştir. Höyüklerde Helenistik Dönem'e ait seramiklerle karşılaşılması, Seleukeia kenti kurulduğunda bu höyüklerin halkı Seleukeia'da toplanarak synoikismos yoluyla kent halkının oluşturulduğunu düşündürmektedir. Pax Romana ile Helenistik Dönem'in siyasi açıdan çalkantılı ortamında korunaklı kentlere çekilmiş olan insanlar verimli ovalara inmişlerdir. Bu süreçte Seleukeia Sidera çevresindeki höyüklerde de yerleşimin tekrar başladığı anlaşılmaktadır, höyüklerde bulunan Roma İmparatorluk Dönemi ve sonrasına ait seramikler de bu fikri desteklemektedir.

KAYNAKÇA

- Duru, R., Umurtak, G., 2003, "Bademağacı Kazıları – 2002", *KST*, 25.1, 297-302.
- Duru, R., Umurtak, G., 2011, "Bademağacı 2010 Yılı Kazıları", *ANMED*, 9, 7-15.
- Özsait, M., 1986, "1984 ve 1985 Yılı Isparta Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", *AST*, IV, 323-334.
- Özsait, M., 1992, "1991 Yılı Burdur-Çeltikçi ve Yeşilova Yüzey Araştırmaları" *AST*, X, 331-344.
- Özsait, M., Özsait, N., 2013, "Göndürle Höyük ve Harmanören Kazıları", (Ed. B. Hürmüzlü, M. Fırat, A. Gerçek), *Pisidia Araştırmaları I Sempozyum Bildiri Kitabı* (05-06.12.2012), 5-19.

Resim 2: Demirci Höyük.

Resim 3: Kızıl Höyük, Güneydoğudan Görünüm.

Resim 4: Kızıll Höyük'te Bulunan Demir Cürufu.

Resim 5: Kızıll Höyük'te Bulunan İlk Tunç Çağı Mührü.

LİKYA BÖLGESİ ALACADAĞ ÇEVRESİNDEKİ BİZANS YERLEŞİMLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Bülent İŞLER*
Nesrin AYDOĞAN İŞLER

Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri konulu yüzey araştırmasının 2018 yılı çalışmalarını Belören (Muskar) ve Göynük Mevkii'nde bulunan geç antik çağ yerleşimlerinde yürüttük¹. Antalya İli Demre İlçesi'ne bağlı Belören Köyü'nün güneybatısında bulunan Gedik Tepe, Asarbelen Tepe ve güneydoğusundaki Kepez Tepe üzerinde yaptığımız çalışmalarda çoğu ilk kez belgelendirilen kale, tapınak, kilise ile çok sayıda lahit mezar, konut, sarnıç ve tarımsal üretime yönelik işlikler tespit ettik. Belören Köyü içinde otuz kadar Türk dönemi konutu, bir okul ve bir caminin belgelendirme çalışmalarını tamamladık. Belören Köyü'ne bağlı Göynük Mevkii'nde bir kale ve bir küçük köy olmak üzere iki ayrı yerleşim birimini belgelendirdik. Yerli halkın Alakisle olarak adlandırdığı, Belören Köyü'nün yaklaşık 5 km. doğusundaki bölgede birkaç konut, işlik, sarnıç ve mezar yapıları bulduk.

Belören Köyü Yerleşimi: Günümüzde halen yerleşim gören Belören Köyü'nün geçmişi buluntular yardımıyla MÖ. 3. yüzyıla kadar inmektedir. Kıyı ile iç bölgeleri birbirine bağlayan korunaklı bir geçitte yer alan yerleşimin Bizans döneminde de önemini koruduğu anlaşılmaktadır. Nitekim biri akropolde diğeri kuzeydeki düzlükte bulunan iki büyük kilise, çok sayıda konutun varlığı yerleşimin sınırlarının genişlediğini ve kentin nüfusunun arttığını göstermektedir.

* Doç. Dr. Bülent İŞLER. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Beşevler-Ankara/TÜRKİYE, bulent.isler@hbv.edu.tr

Araş. Gör. Dr. Nesrin AYDOĞAN İŞLER. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Beşevler-Ankara/TÜRKİYE, nesrin.aydogan@hbv.edu.tr

¹ Doç. Dr. Bülent İşler başkanlığında 2-17 Temmuz 2018 tarihlerinde (16 gün) yürütülen yüzey araştırmasını, Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Demre Müzesi uzmanı Sanat Tarihçisi Ahmet YARCAN, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü'nden Dr. Nesrin AYDOĞAN İŞLER, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden Öğr. Gör. Tuna AKÇAY ve Araş. Gör. Dr. Yavuz YEĞİN'in katılımıyla gerçekleştirdik. Yüzey araştırmasının giderleri Koç Üniversitesi, Suna&İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED) tarafından KU AKMED 2018/P.1012 numaralı proje bütçesinden karşılandı. Katkılarından dolayı ekip üyelerine ve AKMED çalışanlarına teşekkür ederiz.

Helenistik dönemden başlayarak günümüze kadar kesintisiz yerleşim gören köyün yapılarının belgelenmesi çalışmalarına 2017 yılında başlamıştık. İlk yılki çalışmalarımızda Belören modern yerleşiminin tarihi merkezini oluşturan Asarbelen Tepe'nin zirvesinde, duvarla çevrili akropol alanında yer alan tapınak, kale ve kilise ile akropolün güney yamacındaki mezarlar ve bazı konut yapılarının belgeleme çalışmalarını tamamladık (*Şekil: 1-2*). Gedik Tepe üzerinde yer alan çok sayıdaki lahit mezar, konut, işlik ve sarnıç ile Kepez Tepe üzerinde gözetleme kulesi ve bir konutun çizimlerini bitirdik². 2018 yılı çalışmalarımızda tepenin güney ve güneydoğu yamacında bazı konut yapıları ve birkaç tarımsal üretime yönelik bina daha tespit ettik. Ayrıca Asarbelen Tepe'nin kuzeyindeki yaklaşık düz alanda çok sayıda sarnıç ile birlikte 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen otuz kadar konut, bir cami ve bir okul binası belgelandirdik. Böylelikle arazi çalışmalarını tamamlayarak yerleşimi konu alan monografik bir kitabın yazım aşamasına başladık.

Asarbelen Tepe üzerindeki Akropolün kuzey ve doğu tarafı 120 metre kadar yüksekliğe sahip dik bir yamaç halindedir. Akropol alanının dışında, doğu ve güneye doğru yayılan yerleşim alanında 55 kadar lahit mezar, şarap ve zeytinyağı üretimi için işlik yapıları, onlarca sarnıç ve çok sayıda konut bulunmaktadır. Akropolün güney yamacının büyük bölümü işliklere ayrılmıştır. Kentin bu bölümündeki işliklerde zeytin işliklerinde kullanıldığı bilinen üç büyük taştan ezme teknesi ile üzerinde yağ kanalı bulunan trapez taşları bulunmaktadır (*Şekil: 3*). Buluntular bölgede zeytin tarımının da yapıldığını göstermektedir. Zeytinyağı işliklerinin duvarlarının büyük bölümü ana kayanın oyulmasıyla oluşturulmuştur.

Yerleşim içinde bulunan konutlar tek odalı, sıra odalı ve dikdörtgen çok odalı olmak üzere üç tiptedir. Tamamı en az iki katlı olan konutların alt katları çoğunlukla ana kayanın biçimlendirilmesiyle oluşturulmuştur. Konutların alt katları daha çok depolama alanları üst katları ise yaşam alanlarıdır. Konutlar yanında tarımsal üretime yönelik işlikler, sarnıç ve lahit mezarlar bulunmaktadır. Birkaç basamak platformlar üzerinde oturtulan lahitler bölgenin yerel malzemesi olan kireçtaşından üretilmiştir. Kapakları üzerinde Roma Dönemi özellikleri gösteren çeşitli hayvan ve insan kabartmaları dikkat çeker. Olasılıkla Geç Antik Çağda Roma İmparatorluk Dönemine ait olan konutlar ve yakınındaki lahit mezarlar Bizans döneminde de kullanılmaya devam etmiştir.

² Bkz. İşler, B. ve N. Aydoğan İşler, (2019) "Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri 2017 Yılı Yüzey Araştırması" 36. Araştırma Sonuçları Toplantısı, cilt 1, Ankara, s. 367-378.

Yerleşimin doğusunda bulunan Kepez Tepe üzerinde tek odalı bir kule yapısının kalıntıları tespit edilmektedir. Duvar tekniğine göre Helenistik döneme tarihlenen yapıya sonraki dönemlerde iki mekân daha eklenmiştir. Tarım teraslarının yakınındaki yapı olasılıkla bölgede çok sık görülen kule çiftlik yapısının örneklerinden biridir. Kule çiftlik yapıları bölgede Helenistik dönemden beri var olan en küçük yerleşim birimini oluşturur. Genellikle tarım alanları kenarında birkaç kattan oluşan bu tip yapılar, kırsalda hem tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü hem de savunmaya uygun yapılardır. Kule çiftlik yapıları konumlarının yaşama en uygun yerler olması nedeniyle sonraki dönemlerde de kullanılmaya devam etmiştir. Roma ve Bizans döneminde kule çiftlik yapıları birçok yerleşimin çekirdeğini oluşturmuş, özellikle yüksek tepeler üzerindeki gözetleme amaçlı kullanılmıştır. Kepez tepe üzerindeki kule çiftlik yapısı da Belören Köyü'nden Myra'ya kadarki geniş bir coğrafyaya hakim olması nedeniyle kıydan gelebilecek saldırılara karşı olasılıkla gözetleme amaçlı kullanılmıştır.

Antik kent Türk döneminde kuzeydeki düzlük alanda yayılmıştır. Bölgeye Türkler 12. yüzyılda gelmeye başlamış ilk gelen Türk toplulukları, Likya'nın dağlık coğrafyasında çoğunlukla göçebe hayat tarzını benimsemişler ve küçükbaş hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Bölgede sık sık yer değiştiren Türk toplulukları 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren yerleşik hayata geçmeye başlamıştır. Yerleşik hayata geçişle birlikte, taşan ilk konut yapıları inşa edilmeye başlanır. Belören Köyü'ndeki taş evlerin, bölgedeki göçer Türkler tarafından 1940-1955 yıllarında inşa edildiği, hem evler üzerindeki yazıtlardan hem de köyün yaşlılarının aktardıklarından anlaşılmaktadır. Ancak bir kuşak sonrasında yaşlıların zamanla hayatlarını kaybetmesi ve geçlerin büyük kentlere taşınmasıyla taş evler, cami ve okul kaderine terk edilmiştir. Bugün çok azı kullanılan evlerin büyük bölümü harabe halindedir. Halen köyde yaşamayı sürdürenler tarafından taş evlerin yıkılarak betonarme yeni evlerin yapıldığı da görülmektedir. Türk Döneminde inşa edilen özellikle konutların tarihsel ve sosyolojik açıdan bölgenin kültürünün bir parçası olmasından dolayı bu yapıları da çalışma kapsamına dahil ettik.

Türk Dönemi yapılarının çevresinde daha eski dönemlere ait bazı sarnıç ve şarap işlikleri bulunmaktadır. Nitekim konutlarda daha eski binaların malzemelerinden yararlanıldığı bazen Roma ve Bizans kalıntılarının kullanılarak inşa edildiği görülür (Şekil: 4). Ayrıca Türk döneminde inşa edilen konutların bölgedeki özellikle Bizans konutlarıyla biçimsel ve işlevsel anlamda büyük benzerliklerin olduğu dikkati çeker. Kireç taşından, iki katlı inşa edilen Türk dönemi konut yapılarının alt katlarının depo ya da hayvanlar için birer barınak olarak düzenlendiği, üst katlarının ise yaşam alanlarını içerdiği görülür.

Alt katlar geniş kapılarının dışında pencere açıklıklarının bulunmamasıyla dikkat çeker. Dışarıdan ahşap birer merdivenle ulaşılan üst katlar ise çok sayıda pencereyle dışa açılır. Çoğunlukla iki odadan oluşan ikinci kattaki odaların her birinde yemek yapmak ve ısınma amaçlı kullanılan birer ocak bulunur.

Çambaşı Tepe Kale Kalıntısı: Belören Köyü'nün Göynük Mahallesi'nde 1000 m. rakımlı Çambaşı Tepesi üzerinde olasılıkla gözetleme amaçlı yapılmış küçük bir kale tespit ettik. Demre'ye kadar tüm Myros Çayı'nı gören Tepe'si üzerinde kalenin güney ve kısmen doğu tarafı Myros Vadisi'nin tabanına kadar uzanan dik bir yamaçtır. Doğü ve kuzeyde kalın duvarla çevrili olan kalenin içinde tek odalı bir konut ile ortasında küçük bir şapel yapısı bulunmaktadır (*Şekil: 5*). 3.00x1.65 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı şapel, doğuda yuvarlak planlı dışa taşkın bir apsisle sonlanır. 0.70 m. kalınlığındaki duvarlarının üst kısmı tamamen yıkıktır. Kalenin güneybatı köşesinde yaklaşık kare planlı tek odalı bir konut yapısı bulunur. Kale duvarlarına bitişik inşa edilen konutun duvarları temel seviyesinde günümüze ulaşabilmiştir. Kalenin duvarlarının örgü tekniğı ve içindeki şapelden dolayı kalenin Erken Bizans Döneminde inşa edildiğı anlaşılmaktadır.

Köte Mevkii'nde Köy Yerleşimi: Göynük Mahallesi'nin Köte Mevkii'nde, 985 m. rakımlı küçük bir tepe üzerinde kısmen kayalık alana kurulu olan yerleşimin merkezinde bir kilise, iki işlik, altı konut ve beş sarnıç bulunmaktadır (*Şekil: 6-7*). Yerleşimdeki konutların büyük oranda yıkık olmasına karşın kısmen ana kayanın oyulmasıyla oluşturulmuş olan kilise, işlikler ve halen kullanılmakta olan sarnıçlar iyi durumda günümüze ulaşmıştır. Savunma duvarı bulunmayan yerleşimin güney yanından modern toprak yol geçmektedir. Yerleşimin batısında eğimli arazinin teraslanmasıyla oluşturulmuş geniş tarım alanları bulunur.

Türk döneminde konut olarak da kullanıldığı anlaşılan kilisenin örtüsü tamamen yıkık olmasına karşın, doğu duvarı dışındaki duvarları örtü sisteme kadar ayaktaadır. Tek nefli olan kilise güney- kuzey doğrultusunda 5.65 m. uzunluğunda, batıda 3.15 m. ve doğuda 2.95 m. genişliğindedir. Doğuda 1.40 m. genişliğinde 0.80 m. derinliğinde, içten ve dıştan yuvarlak planlı dışa taşkın apsis yer alır. Batı duvarı ortasında 1.1 m. genişliğindeki açıklıktan yapıya giriş-çıkış sağlanmıştır. Kilisenin batısında 5.40x3.50 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı narteks bölümü yer alır. Narteksin doğu duvarı önünde bir *khomosorium* tipi mezar bulunmaktadır. Mezarın kapağı kaçak kazılar sonucu tahrip edilmiştir. Kilisenin ana kayanın oyulmasıyla oluşturulan kısımları dışındaki duvarları kaba yonu kesme taş

kullanılarak dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Kilisenin oldukça sade bir düzenlemeye sahip olan duvarlarında bezemeli taş esere rastlanmaz.

Kilisenin batısında ve doğusunda tarımsal üretime yönelik işlikler bulunmaktadır. İşlikler ana kayanın oyulmasıyla oluşturulmuş ezme teknesi ve biriktirme havuzundan oluşur (*Şekil: 8*). Mimari özellikleri işliklerin şarap üretimi için kullanıldıklarını göstermektedir. Yerleşimin doğusundaki işlikte iki ezme teknesinin olması üretimin oldukça yoğun olduğunu kanıtlar. Kilisenin batısındaki şarap işliğinin yanında tahıl türü ürünlerin işlendiği harman yeri adı verilen düzlük bir alan vardır. Dolayısıyla yerleşimin çevresindeki tarım alanlarında tahıl ürünleri ve üzüm yetiştirildiği anlaşılmaktadır.

Köte Mevkii'nde bulunan yerleşimde konut olarak kullanılan en az altı yapı tespit edilmiştir. İki katlı oldukları anlaşılan konutların dördünün zemin katı tek odalı, diğer ikisinin iki odalıdır. Konutların üst katının nasıl olduğuna dair bir veri yoktur. Ancak Alakilise vadisinde günümüze ulaşabilmiş konutlar, bölgedeki Bizans konutlarının üst katlarında, manzaraya açılan çok sayıda pencerenin bulunduğunu göstermektedir. Kat ayrımı ahşap kirişlerle sağlanan konutların çatısı da düz damdır. Konutların zemin katı depolama alanlarını içermekte üst katlar ise yaşam alanları olarak işlev görmektedir. Ortalama 5-7 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen planlı odalara sahip konutların her biri bir ailenin yaşaması için olmalıdır. Bir ailenin ortalama 4-5 bireyden oluştuğu varsayıldığında yerleşimde 25-30 kişi yaşamış olmalıdır.

Belören Köyü'nün Köte Mevkii'nde bulduğumuz yerleşimin 6.-7. yüzyıllarda Myra antik kentinin dağlık alanında bulunan küçük köylerin tipik bir örneği olduğu kanısındayız. Yerleşimde tespit ettiğimiz yapılar günümüze kadar bozulmadan ulaşabilmiş özgün yerli mimari biçimleriyle, Erken Bizans Dönemi kırsal yaşamına ışık tutmaktadır. Tarım terasları, işlik/harman yeri, konut, sarnıç ibadet mekânı ve mezar birlikteliğinden oluşan bu tip yerleşimler bölgede oldukça yaygındır. Birbirine yakın küçük topluluklar halinde yaşayan halk, yerleşimlerin yakınındaki tarım alanlarından elde ettikleri ürünlerle yaşamlarını sürdürmüşlerdir³.

Alakisle: Belören Köyü'nden yaklaşık 10 km. uzaklığındaki, yerli halkın Alakisle olarak adlandırdığı küçük bir vadide kilise merkezli, on kadar ev, işlik ve sarnıçlardan oluşan küçük bir köy yerleşimi bulunmaktadır. Alakilise vadisinin 1 km. daha doğusundaki Alakisle yerleşimindeki yapıları 2016 yılı çalışmalarımızda belgelendirmiştik. Bu yılki çalışmamızda yerleşimin 500

³ Yerleşimle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. İşler, B. "Orta Likya Bölgesinde Göynük Köte Mevkii'nde Bulunan Bizans Yerleşimi" *SELEVCA IX*, 2019, s. 91-110.

metre kadar güneyinde bir *khomosorium* tipi mezar, bir ışık, bir sarnıç ve üç konut yapısı daha tespit ettik (Şekil: 9).

Tarım terasları yakınındaki kayalık alana kurulu olan yerleşim oldukça küçüktür. Yapılar büyük oranda ana kaya oyularak oluşturulmuştur. Bu sayede günümüze oldukça sağlam gelebilmiştir. Buradaki yerleşimde de konut, sarnıç, ışık ve mezar birlikteliğini görmekteyiz. Nitekim yerleşim, bölgedeki tarım alanları yakınında gördüğümüz konut, ışık, sarnıç ve mezar birlikteliğinden oluşan yerleşimlerin küçük ölçekli bir modelini oluşturmaktadır.

Alacahisar Kilisesi Kaçak Kazı: 2018 yılı çalışmalarımızın bir bölümünde daha önce çalıştığımız Demre'nin Belören Köyü'ne bağlı olan Alacahisar, mevkilerinde bulunan yerleşimi ziyaret ettik. Alacahisar kilisesinde yaptığımız incelemede apsis içinde ve vaftizhanenin apsisi içinde iki ayrı kaçak kazının yapıldığı tespit ettik. Daha önceki yıllarda apsis içinde yapılan kaçak kazının genişletildiği ve yeni bazı taş eserler açığa çıktığı görülmektedir (Şekil: 10). 2018 yılı içinde yapıldığı anlaşılan kaçak kazı çukurlarının içinde iki sütun başlığı ile bazı bezemeli taş eserler dikkat çekicidir. Başlıklar ajur tekniğinde oyularak oluşturulmuş iki sıra "rüzgarda ters dönmüş akantus" yaprakları ve haç motifleriyle bezenmiştir. Bu tür motifler 5. yüzyıl sonu, 6. yüzyıl yapılarının sütun başlıklarında bulunan bir özelliktir. Kaçak kazılar sırasında kilisenin zemini ve taş eserler büyük zarar görmüştür.

Sonuç olarak belgelendirdiğimiz yapılar bölgenin zengin bir geçmişi olduğunu göstermektedir. Ayrıca bölgedeki halkın kültürü ve yaşam biçimleri hakkında da bilgiler sunmaktadır. Tespit ettiğimiz konut, kilise veya tarımsal üretime yönelik ışıkların birçoğunun özellikle 5.-6. yüzyıllarda inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bu dönemde Myra'nın kırsalını oluşturan bu bölgenin nüfusunun en üst seviyeye ulaştığını söyleyebiliriz.

2017-2018 yılı çalışmalarımızda Belören Köyü'nün antik yerleşiminde bulduğumuz tapınak, kilise ve konutlar ilk kez belgelenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bölgede ilk kez kırsal alanda bir tapınak bulunmuştur. Yeni bulduğumuz yapıların çizimleriyle birlikte ayrıntılı tanıtlarını ve bölge içindeki önemlerini ele alan ayrı birer makale ve kapsamlı bir kitap hazırlanmaktadır. Hazırlamakta olduğumuz çalışmalarımızın Bizans dönemi kırsal yaşamına ışık tutacağı ve birçok araştırmaya kaynak oluşturacağı inancındayız.

Yüzey araştırmalarının beşincisini tamamlamakla birlikte bölgede daha gidemediğimiz çok sayıda yerleşim bulunmaktadır. Bu yerleşimlerin birçoğu hakkında herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla yüzey araştırmalarının ileriki yıllarda da sürdürülmesi bölgenin Ortaçağ kırsal yaşamı hakkında daha ayrıntılı bilgiler sunacaktır.

Şekil 1: Belören Köyü tarihi merkezinin bulunduğu Gedik ve Asarbelen tepelerinin genel görünümü.

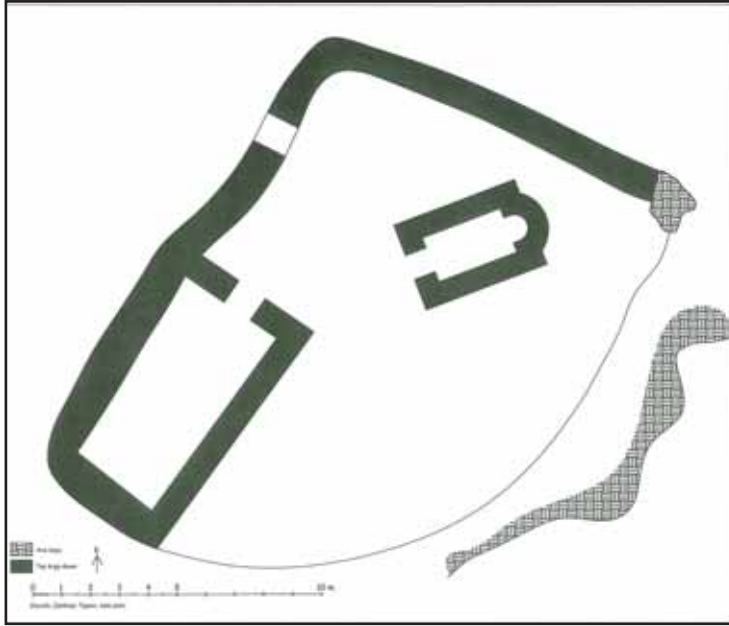
Şekil 2: Belören Köyü, Asarbelen Tepe Akropol'ün havadan görünümü.

Şekil 3: Belören Köyü, Asarbelen Tepe zeytinyağı işliğı.

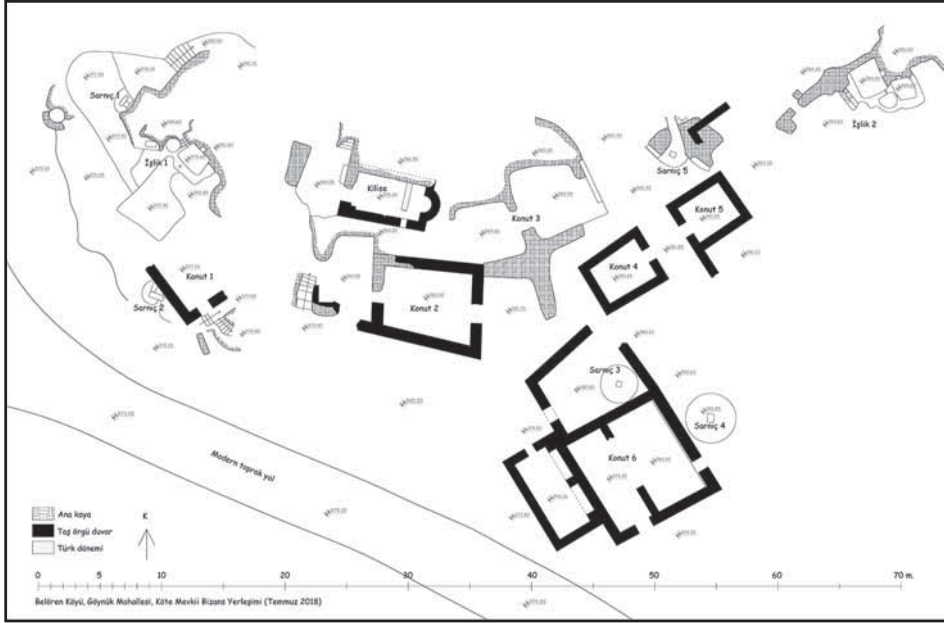
Şekil 4: Belören Köyü, Türk dönemi konutu.

Şekil 5: Çambaşı Tepe, kalenin planı.

Şekil 6: Kote Mevkii'ndeki yerleşimin genel görünümü.

Şekil 7: Köte Mevkii'ndeki yerleşimin planı.

Şekil 8: Köte Mevkii'ndeki yerleşimde şarap işliğinin genel görünümü.

Şekil 9: Alakisle Mevkii'ndeki yerleşim içindeki khomosorium tipi mezar.

Şekil 10: Alacahisar Kilisesi'nin apsisinde yapılan kaçak kazı çukuru ve ortaya çıkan taş eserler.

NOTION ARCHAEOLOGICAL SURVEY 2017-2018

Christopher RATTÉ*

Felipe ROJAS

Angela COMMITO

Notion is an ancient Ionian city on the Aegean coast of Turkey, 50 km south of İzmir. The site is approximately 35 ha in area, surrounded by 3 km long fortifications (see fig. 1). It occupies a ridge running east-west and parallel with the coast, framed by two promontories projecting southward into the Aegean Sea. It is clear from the visible remains and from satellite imagery that Notion is a grid-planned city, oriented according to the cardinal directions. The promontories and the north and south slopes of the site are occupied by residential areas. The central ridge is dominated by a chain of public and sacred building complexes, set on terraces largely carved out of the native rock. These include, from west to east, the Temple of Athena, the “Heroon” (or possibly the “Temple of Apollo”), the Agora, the Bouleuterion, the Theater, and the “Gymnasium”. The highest point on the site is the hill east of the Theater, which rises to an elevation of 85 m asl.

One of the main results of earlier seasons of research at Notion (2014-2016) has been to show that intensive occupation of the site was relatively short-lived, extending only from the third century BC to the first century AD.¹ This was an initially surprising discovery, since textual sources attest the existence of the community of Notion from at least ca. 500 BC onward (*FrGrHist* 1A, 1, F fr. 233). Episodes of radical expansion or relocation are frequent in Greek urban history, however, and perhaps the original settlement occupied only a small part of the site, or was located closer to the seaside and is now buried beneath river-borne silt. The textual sources also tell us that Notion was closely related with the nearby city of Colophon, situated 15 km to the north (Thucydides 3.34; Aristotle, *Politics*, 1303b). Colophon was destroyed by the Hellenistic warlord Lysimachus in the early third century BC (Pausanias 1.9.7;

* Christopher RATTÉ, Professor of Classical Archaeology, University of Michigan, ratte@umich.edu
Felipe ROJAS, Associate Professor of Archaeology, Brown University, felipe_rojas@brown.edu
Angela COMMITO, Visiting Lecturer in Classical Archaeology, Union College, commitoa@union.edu

¹ Ratté, Rojas, and Commito 2016; Ratté, Commito, and Knoop 2017; Ratté, Rojas, and Commito Forthcoming.

7.3.4), and it is possible that the development of Notion as the monumental city preserved today was associated with the aftermath of this event. Indeed, in the later Hellenistic and Roman periods, Notion was known as “Colophon-by-the-sea” or simply as Colophon.² The site was largely abandoned after the first century AD, perhaps because the population was lured away by the burgeoning metropolis of Ephesus.

Work in 2017-2018 had the following major emphases:

- 1) Geophysical prospection of select locations on the north, east, and southwest parts of the city
- 2) Documentation of civic and religious architecture
- 3) Documentation of quarries and local geology
- 4) Collection and study of surface finds, as well as study of objects found in 1994 by Mustafa Büyükkolancı, now in the Efes Museum
- 5) Site management and conservation

GEOPHYSICAL PROSPECTION

Two forms of geophysical survey were carried out in 2017-2018: magnetic survey in the southwest part of the city (continuing the program begun in 2014), and ground penetrating radar (GPR) survey in the north and east parts of the city. As in previous seasons, the magnetic survey was based on a grid of 30 X 30 m squares, laid out with a differential GPS system. A total of 30 full and 8 partial 30 X 30 m grid squares were surveyed with a Bartington Grad 601-2 fluxgate gradiometer. The magnetic survey has now covered all the easily accessible areas within the city walls (most of the city with the exception of the densely overgrown north slopes), serving to elucidate the street system as well as to record valuable information about the plans of individual buildings, especially the houses, as seen in fig. 1.

The GPR survey examined more limited and targeted transects. A total area of approximately 8.25 ha was surveyed with a combination of GSSI 200 and 400 MHz antennas.³ Data were processed with Reflexw software by Sandmeier Geophysical Research. The results are shown in figs. 2-3. Of special interest are the structures revealed both on the east side of the large

² Étienne – Migeotte 1998.

³ The magnetic survey was directed by G. Tucker, a doctoral student in archaeology at the University of Michigan; the GPR survey was carried out by Firat Yiğit, with the assistance of G. Tucker.

open area tentatively identified as the “Gymnasium,” and on the terraces to the west of the “Gymnasium.”

Very little is visible on the surface in the area east of the “Gymnasium,” but the GPR survey revealed numerous buried features which are consistent with the identification of this area as a major public building complex (see fig. 3; the clearest feature lies at the southeast corner of the “Gymnasium”; it appears to be the northwest corner of a large courtyard structure). The identification of this building complex is by no means certain, but since it is clear that the Agora is situated in the center of the city, the possibility that this large open area belonged to the Gymnasium of Notion is attractive. The area west of the “Gymnasium” is similarly devoid of surface features, but here the buried structures seem to resemble peristyle houses similar to those at Delos rather than public buildings. Both areas would be promising locales for future excavation, since the depth of burial, estimated at 0.5 – 1.0 m, will ensure better than usual preservation.

DOCUMENTATION OF CIVIC AND RELIGIOUS ARCHITECTURE

Architectural documentation focused on the Fortifications (F. Rojas and A. Marko), the Temple of Athena and the “Heroon” (or “Temple of Apollo”) (C. Ratté), the Theater (F. Rojas and A. Marko), and the city’s hydraulic infrastructure, mainly its cisterns (A. Commito and C. Kürtze). The Agora and the Bouleuterion are briefly discussed in an earlier report.⁴

FORTIFICATIONS

As in previous years, sWork on the Fortifications was. In 2017-2018, their efforts were concentrated on documentation of masonry types and of the configuration of the towers. A particularly interesting and well-preserved stretch of the walls in the northern part of the Fortifications was cleaned and carefully recorded (see fig. 4). This stretch exhibits several different masonry types and possibly different construction phases.,

The size of the towers at Notion suggests that they were not designed to accommodate heavy artillery. In the north, In the only stretch of wall with gates, on the north side of the city, towers are configured in such a way as to ensure that access to the city is always tangential to the walls. Finally, in

⁴ Ratté et al. 2016, 621.

other words, it is noteworthy that there is no extant gate offering axial access (i.e., access perpendicular to the tracesline of the walls) to the city.; all extant gates offer only tangential access lines.

A particularly interesting and well-preserved stretch of the wall, exhibiting several different masonry types and construction phases, was cleaned and carefully recorded (see fig. 4).

As a result of the efforts in 2017-2018, a few general observations may be offered regarding the immediate regional context of the fortifications of the fortifications (particularly in relation to the walls of Colophon). As suggested above, the monumental development of Notion, including the construction of the Fortifications, probably followed soon after the destruction of Colophon in the early third century BC. A well-known inscription shows that These preliminary observations are based on the documentation of the fortifications themselves (begun in 2014) and of other archaeological evidence that the project has brought to light, in particular, the pottery recovered through surface collection: probably ⁵Colophon itself had been refortified in late fourth or very early third century, shortly before it was attacked,⁶ and Thus if the walls of Notion are to be dated to the first half of the third century, the the people living in the Hales River valley would have built two sets of urban fortifications (e.g., first those of Colophon, then and those of Notion) in the span of less than half a century. Not surprisingly, there are also some obvious technical similarities between the walls/fortifications of Notion and those of Colophon: for instance, the use of the *emplecton* technique and “zipper” trace. The latter economizes towers while still offering good points of attack against besiegers. the south side of the fortifications at Notion deploys the “zipper” trace (also used extensively in Colophon) which economizes towers while still offering good points of attack against besiegers.

Nevertheless, And yet, the walls of Notion/Colophon, however, also differ in several key technical respects from those of Colophon/Notion. For one thing, the walls of Colophon are more heterogeneous than those of Notion. The former, for instance, include a semicircular

⁵ Bean (1966:188) had suggested that the walls of Colophon were built after resettlement, but an undertaking of that magnitude in Colophon seems to be more likely before resettlement, whereas this seems to be exactly when major urban projects were happening in Notion.

⁶ Merritt 1935, 358-76; Maier 1959, 24-31; SEG 19-698. For recent work at Colophon, see Gassner et al., 2107; for the fortifications in particular, see Bruns-Özgan et al., 2011, 203-13, with references.

tower, whereas all the towers of Notion are rectangular. Furthermore, the topographical situation of Colophon (which is spread as it is over several hills with streams running between them) posed serious challenges for military engineers. How exactly those challenges were met is not exactly clear, but in Colophon there are stretches of The walls of Colophon are not a closed circuit: perplexingly, there are gaps in the trace on level ground and there are portions of non-encircled high ground that provide good vantage points for attacks against the city. How these non-continuous fortifications were intended to work is not exactly clear. The terrain at Notion, by contrast, lends itself much more easily than that of Colophon to efficient fortification; perhaps the defensibility of the terrain site (in addition to the suitability of the harbor) was one of the reasons why the promontories of Notion were selected for the expansion or relocation of the city. At any rate, at Notion steps were evidently taken to optimize interaction between the fortification and two key topographic features: the harbor at the mouth of the Hales River on the west, and the high ground northeast of the Theater. A salient to the northwest ensured protected access to the river harbor, and the high ground northeast of the Theater was included within the enceinte to enable control over the road to Ephesus and a commanding view over the bay of Ephesus. There are also obvious technical similarities between the fortifications of Notion and those of Colophon: the south side of the fortifications at Notion deploys the “zipper” trace (also used extensively in Colophon) which economizes towers while still offering good points of attack against besiegers.

A well-known The inscription cited above relating to the building of the fortifications of Colophon has been said to offer precious insight is an important source of information into about the relationship between monarchs and cities in the early Hellenistic period. Our study of the Fortifications of Notion fortifications has prompted related reflections, although without the benefit of inscriptions.

The size of the towers at Notion suggests that they were not designed to accommodate heavy artillery. The fact that the towers of Notion fortifications are not big large enough to support artillery is raises the question of the role played by kings and regional warlords in determining the technical specifications of urban fortifications in the Hellenistic East. It is It seems likely, for example, that when it possible that after a community had decided to build new fortifications, it was first necessary to secure the open or tacit

permission of greater the specifics of the actual fortification would be decided in consultation with regional and transregional powers, and then to come to an agreement on the appropriate strength of the walls. Thus perhaps Notion was able to gain? Could the city have gained approval – presumably from the Seleucid authorities – to to build new fortifications from a regional warlord, one who did not allow the city to but was discouraged from building including artillery-ready towers. In any case, it is worth noting that in 190 BC, the walls of Notion were strong enough to resist a siege by none other than Antiochus III (Livy 37.26.8).?It is possible that after a community had decided to build new fortifications, the specifics of the actual fortification would be decided in consultation with regional and transregional powers?

Finally, it is noteworthy that there is no extant gate offering axial access to the city; all extant gates offer only tangential access lines.

TEMPLE OF ATHENA

The Temple of Athena was excavated by the French archaeologists R. Demangel and A. Laumonier in 1921.⁷ The identification of the building is based on an inscription documenting repairs by a priestess of Athena. In addition to uncovering the *in-situ* remains of the temple, Demangel and Laumonier dismantled a “Byzantine tower” just southwest of the temple, into which many blocks of the temple had been incorporated, and they arranged the surviving blocks of the temple around the foundations of the building.

The main effort of our work was to make a state plan and section of the temple (see fig. 5), and to record and catalogue a total of 133 blocks (see fig. 6).⁸ The dimensions of the temple are 9.39 X 16.04 m at the level of the *euthynteria*; the superstructure was built entirely of marble. As shown by Demangel and Laumonier, the façade of the temple was Corinthian distyle in antis. The column capitals are lost, but two fragments of one of the anta capitals were recovered (see fig. 7). They are similar in style to Corinthian capitals of the Augustan period at Ephesus, with prominent fluted cauliculi. The most diagnostic element of the entablature is the bucranium frieze, especially the division of the garland into individual sections hanging from the bucrania,

⁷ Demangel – Laumonier 1923, 362-73..

⁸ These plan and section were drawn at a scale of 1:25 by K. Toomasian, a graduate of the University of Michigan School of Architecture.

rather than a single garland draped over the bucrania (see fig. 8). This and other details are also consistent with a date in the Augustan period, rather than the Hadrianic date suggested by Demangel and Laumonier.⁹

In addition to these architectural pieces, several fragments of the cult image of Athena were also identified (see fig. 9), and all of the well-preserved sculptural and architectural fragments were transferred for safekeeping to the Efes Museum in Selçuk.

The Temple of Athena is the only major building at Notion not aligned with the city grid. Thus while it appears to be one of the later buildings on the site, its orientation may reflect that of an earlier predecessor, shedding valuable light on the history of the city before the Hellenistic period. Indeed, the prominence of the local cult of Athena may be related to the establishment of an Athenian cleruchy at Notion in the late fifth century BC (Thuc. 3.34). This is also the only building at Notion of which a substantial portion of the superstructure is preserved, most likely because it was built into the “Byzantine tower” dismantled by Demangel and Laumonier. Presumably the other buildings of the city were extensively quarried for building remains some time after the construction of the “Byzantine tower,” but the dates of both undertakings remain uncertain – possibly late Roman, but possibly also much later, perhaps, in the case of the former, as late as the 19th century modernization of the harbor of İzmir.¹⁰

“HEROON” (OR POSSIBLY “TEMPLE OF APOLLO”)

The “Heroon” or “Temple of Apollo” was excavated by M. Büyükkolancı in 1994.¹¹ It resembles the Temple of Athena both in size (9.89 × 14.93 at euthynteria level) and in construction materials (marble on conglomerate foundations), but the superstructure of the building is almost completely lost. In plan, the temple is divided by a crosswall into front and rear chambers; its most interesting feature is a subfloor space or crypt in the rear chamber, 1.98 (N–S) × 2.15 (E–W) m in dimensions and at least 1.6 m deep.¹²

⁹ Demangel and Laumonier, 372-73; our thanks are due to Hilke Thür for a very informative discussion of the stylistic parallels for the bucranium frieze. For a useful summary of the stylistic chronology of both garland friezes and Corinthian capitals in the early imperial period, see Köster 2014, 17-21 (garlands and bucrania), 78 (Corinthian capitals).

¹⁰ Our thanks are due to S. Ladstätter for this suggestion.

¹¹ Büyükkolancı 1996, 372-73.

¹² A new plan and section of the building were published in Ratté et al. 2017, 633, Drawing 1.

During the excavation of the “Heroon,” several fragments were recovered of what appear to be honorific monuments or altars set up in the surrounding precinct. These include two inscribed orthostat slabs erected up-side-down on the east side of the building, perhaps in connection with a later reuse, together with two fragmentary moldings found in the excavation of the crypt. The latter are a base molding carved with a Lesbian cymation (see fig. 10), and a crowning molding carved with an Ionic cymation. They are similar in scale, and probably belonged to the same monument, perhaps a freestanding pedestal or an altar. The style of the exceptionally fine carving is of the second century BC.

Büyükkolancı identified the building as a temple or, on the evidence of the crypt, a Heroon. If the latter, it could have been a sanctuary of one of the legendary founders of Colophon, asserting a material claim to the regional preeminence of Notion after the third-century expansion or relocation of the city.¹³ The crypt might also be appropriate to Apollo, as in the nearby temple at Claros.¹⁴

THEATER

The Theater was partially excavated in 1985 and 1986.¹⁵ After cleaning in June and July of 2018, a laser scan of the building was made, which provides the most complete record to date of this important and well-preserved monument (see fig. 11). The building is 70 m in diameter, with an estimated seating capacity of 3500-4000.

The *cavea* is slightly greater than semicircular in plan and is divided into an upper and a lower portion by a single *diazoma*. The upper *cavea* has 12 *cunei* framed by 13 staircases and at least 13 rows of seats. The lower *cavea* has 7 *cunei* framed by 8 staircases. The exact number of rows of seats in the lower *cavea* is uncertain, because it remains partially buried, but we estimate 13 rows, equal in number to that of the upper *cavea*. Both the seats and the *analemmata* are built of conglomerate blocks, extensively clamped and doveled, founded on bedrock. The slope of the *cavea* is 30%. The *orchestra* had an estimated diameter of 27 m. The seats are built entirely out of conglomerate rock; the

¹³ Pausanias 7.3. Pausanias even mentions one such Heroon at Colophon, interestingly called “Polytechides,” or “Much fortified.”

¹⁴ As suggested by Lafli – Cumalıoğlu 2011, 271–277.

¹⁵ Atalay 1986, 71, Plan 4-7, Resim 3-4; Atalay 1987, 147, Resim 1-3.

estimated volume of stone employed is 3,260 cubic m. The rectangular stage building behind the orchestra had dimensions of 12 by 32 m. A restored plan is shown in Fig. 12.

The date of the Theater is uncertain, but it could be as early as the second century BC, and it has no obviously Roman features, such a vaulted *parodoi*.

It is interesting to speculate on what percentage of the total population of the city the seating capacity of the Theater would represent. We know from documentary evidence that Hellenistic Notion had at least 2,000 citizens,¹⁶ which would give a total population of upwards of 10,000 (estimating at least 5 persons per citizen-household); this may, however, have included people living in the territory of Notion outside the city walls. Estimates of the urban population of Notion based on the area of the city range from 3,500 (at 100 persons/hectare) to 8,750 (at 250 persons/hectare); estimates based on the number of houses yield a number of 4,000+ (800 houses at 5 persons/house). The Theater could thus accommodate at least one third and perhaps a much larger portion of the total population of the city.

HYDRAULIC INFRASTRUCTURE

Laser scans were made of previously undocumented cisterns (see Fig. 13). Like other cisterns recorded in earlier seasons, they are flask-shaped cavities, hollowed out of the bedrock, with estimated capacities of 30-50 cubic m.

DOCUMENTATION OF QUARRIES AND LOCAL GEOLOGY

Geologist P. Knoop (IT specialist, University of Michigan) and Brown University doctoral student C. Steidl were responsible for the study of quarrying activity at Notion. The terrain on which the ruins of Notion now stand was extensively modified for the construction of the city. In a way, that terrain was in itself a "quarry." This much is evident from the many rock outcroppings throughout the city that were leveled in antiquity. Presumably, stone was extracted in the process of leveling areas such as the Agora.

Knoop and Steidl estimate that a total volume of 100,000 cubic meters of the local marble was removed from the site of Notion during the construction of the city. To put this in context, the total volume of stone used in the

¹⁶ Gauthier 2003, 84.

fortifications was approximately 55,000 cubic meters. But since at least 70% of stone removed from a quarry is discarded as waste, the stone quarries on site could only have provided approximately one-half of the material required for the fortifications. Most of the remaining stone required was probably quarried for sources northeast of the city (just across the modern coastal road and outside our survey region).

COLLECTION AND STUDY OF SURFACE FINDS; STUDY OF OBJECTS FROM NOTION IN EFES MUSEUM

Collection and study of surface finds, begun in 2015, was continued in 2017 and 2018 under the supervision of A. Commito. The identification and classification of ceramics was directed by AndreaA. Berlin (Professor of Archaeology and Religion at Boston University).

In 2015 we carried out systematic collection in 10×10 m grid squares subdivided from the 30×30 m grids laid out for the geophysical survey, and in 2016 and 2017 we experimented with a program that targeted areas of high visibility. In 2018, collection was conducted using a new method: we overlaid a grid of 30×30 m squares across the site and sampled them in a checkerboard pattern, selecting in each a 6×6 m area for collection corresponding to the area of highest visibility. On fig. 14, the red dots mark the corners of the 30×30 m squares; the green dots mark the locations of the 189 6×6 m collection units. Our goal was to optimize sampling efficiency but also increase the areal extent and uniformity of coverage across the site.

In total, in 2017 we targeted areas of high visibility, covering an area of 4244 sq m and recovering 11,727 sherds, of which 1,802 or 15.4% were diagnostic. In 2018, using the new method, we covered 6732 sq m and recovered 24,449 sherds, of which 2,537 or 10.4% were diagnostic. Our decision to focus on surface collection in 2018 meant that in that season, the in 2018 6732 and collection of pottery required efforts of the equivalent of 5 persons working for 2.5 weeks, and the washing, sorting, study, and documentation of the material a comparable amount of time. Thus approximately half the team was working full-time on this project. This flexible program allowed us to collect in varied locations distributed widely and uniformly across the site, including both inside and outside the fortification walls. The finds collected in 2017-2018 are consistent with those collected in earlier seasons, corroborating our hypothesis that intensive occupation of the site was limited to the period extending from the third century BC to the first century AD.

Finds of particular interest included the figural handles of two terracotta braziers of a type manufactured in Knidos and other sites during the Hellenistic period (third-first centuries BC) and widely exported around the Mediterranean world (see fig. 15). In 2017, we also collected ceramics from looters' trenches. These ceramics were not included in calculations of the results of our systematic surface collection. One such illegal excavation lies just north of the northeast corner of the Agora, and was dug into the fill of the terrace running along the north side of the square. It contains a higher preponderance of recognizably earlier pottery than is true of the surface assemblage, presumably originating from habitation levels cleared away during the massive leveling operations required for the creation of the Agora (see fig. 16).

In addition to collection and study of surface finds, we also studied and documented all the inventoried finds from Notion in the Efes Museum in Selçuk.¹⁷ It is worth noting that these objects were of the same types as those collected in the course of our survey (including Hellenistic mold-made bowls, Ephesus-type lamps, terracotta loomweights, marble grave stelae, and fragments of several terracotta braziers), further corroborating our interpretation of the results of the survey.

SITE MANAGEMENT PLAN AND CONSERVATION

Work in 2017-2018 on site management and conservation had three components:

Interviews with local residents and other stakeholders. The purpose of conducting interviews was to learn from local residents, business owners, students, colleagues, and museum personnel about their perspectives on Notion, its natural landscape, and archaeological remains, so as to plan for the future use and preservation of the site in cooperation with a variety of different stakeholder communities. An important component of such planning will be the implementation of a system of circulation (i.e., tourist path) through the site, designed both to elucidate the archaeology of ancient Notion and to capitalize on the natural beauty of the location.

Testing of a possible tourist path. We envision a path that will bring visitors into Notion from the northeast, and take them through the site along the lines of ancient streets in such a way as to draw their attention to the city plan and to

¹⁷ Museum research was carried out by A. Commito, C. DiFabio, and C. Ratté.

major residential, civic, and religious buildings, concluding with the Temple of Athena. The path also provides lookout points across the water toward Ephesus and Samos, and toward the harbors of Notion, (as well as to the inland Sanctuary of Apollo at Claros). Many of the cities of ancient Ionia owed their prosperity to the sea, but in few cases is that relationship so strikingly present. We undertook to visualize and test the effectiveness of this path in 2018 by staking it out on the ground, mowing the grass in the area of the path, documenting it through still and video photography (see figs. 17-18), and showing it to visitors from the various stakeholder communities discussed above.

Conservation planning. A detailed survey of the condition of the major monuments of Notion conducted by Suzanne Davis of the University of Michigan.

CONCLUSIONS

The most important results of our research have been 1) to make a detailed map of the visible remains of the city, augmented by geophysical prospection, clarifying the street plan, the layout of the fortifications, and the architecture of civic, sacred, and residential buildings, and 2) to carry out an extensive program of collection of surface finds, showing that the city was only extensively occupied from the third century BC to the first century AD. The archaeology of Notion provides a dramatic illustration of the way one coastal community in western Asia Minor responded to and was affected by the turbulent developments of the Hellenistic and early imperial periods. And in the case of Notion, the archaeological evidence is complemented by an unusually detailed literary and documentary record. It has been a great privilege to continue work at Notion. The fieldwork for our survey is now finished, and we have begun work is underway on the final publication of the results.

BIBLIOGRAPHY

Atalay 1986	E. Atalay, 1985 Yılı Notion Kazıları, <i>KST</i> 8, 2, 1986, 249–264
Atalay 1987	E. Atalay, 1986 Notion Kazıları, <i>KST</i> 9, 1, 1987, 147–169
Bean 1966	G. E. Bean, <i>Aegean Turkey</i> (London 1966) Bruns-Özgan et al. 2011 C. Bruns-Özgan et al., Kolophon. Neue Untersuchungen zur Topographie der Stadt, <i>Anatolia Antiqua</i> 19, 2011, 199-239

- Büyükkolancı 1996 M. Büyükkolancı, 1994 Yılı Notion Kazıları, VI. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (Ankara 1996) 371–381
- Demangel – Laumonier 1923 R. Demangel – A. Laumonier, Fouilles de Notion (1921), *BCH* 47, 1923, 353–386
- Demangel – Laumonier 1925 R. Demangel – A. Laumonier, Fouilles de Notion (1921). Deuxième partie, *BCH* 49, 1925, 322–346
- Étienne – Migeotte 1998 R. Étienne – L. Migeotte, Colophon et les abus des fermiers des taxes, *BCH* 122, 1998, 143–57.
- Gassner et al. 2107 V. Gassner et al., The Urban Organization of Kolophon and Its Necropoleis: The Results of the 2011–2014 Surveys, *Hesperia* 86, 2017, 43–81
- Gauthier 2003 Ph. Gauthier, Le décret de Colophon l’Ancienne en l’honneur du Thessalien Asandros et la sympolitie entre les deux Colophon, *Journal des Savants* 2003, 61–100.
- Holland 1944 L. Holland, Colophon, *Hesperia* 13, 1944, 91–171
- Köster 2014 R. Köster, *Milet VII,1. Die Bauornamentik von Milet*, Teil 1, Die Bauornamentik der frühen und mittleren Kaiserzeit (Berlin 2004)
- Laflı – Cumalıoğlu 2011 E. Laflı – A. Cumalıoğlu, The Agoras of Notion in Ionia, in: A. Giannikouri (ed.), *The Agora in the Mediterranean from Homeric to Roman Times* (Athens 2011)
- Maier 1959 F.G. Maier, *Griechische Mauerbauinschriften* (Heidelberg 1959–61)
- Merrit 1935 B.D. Merrit, Inscriptions of Colophon, *AJP* 56, 1935, 358–97
- Ratté et al. 2017 C. Ratté – F. Rojas – A. Commito, Notion Archaeological Survey 2014–2015, *AST* 34, 2, 2017, 617–38.
- Ratté et al. 2018 C. Ratté – A. Commito – P. Knoop, Notion Archaeological Survey 2016, *AST* 35, 1, 2018, 291–302.
- Ratté et al. Forthcoming Ratté – F. Rojas – A. Commito, New Research at Notion, in: U. Lohner-Urban and U. Quatember (eds), *Zwischen Bruch und Kontinuität. Architektur in Kleinasien am Übergang vom Hellenismus zur römischen Kaiserzeit* (İstanbul Forthcoming)
- Schuchhardt 1886 C. Schuchhardt, Kolophon, Notion und Klaros, *AM* 11, 1886, 398–434

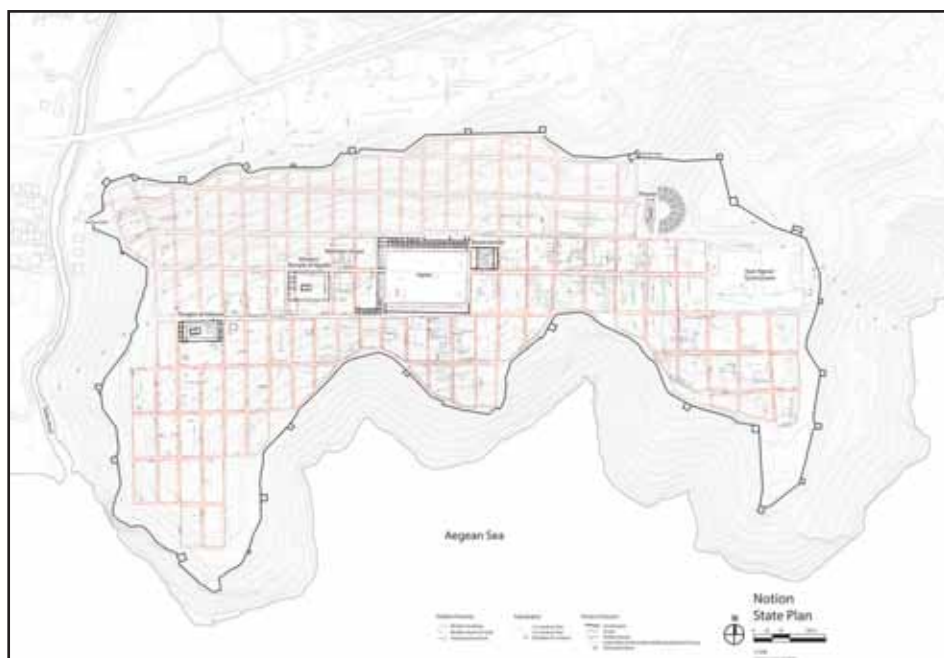

Fig. 1 Plan of Notion.

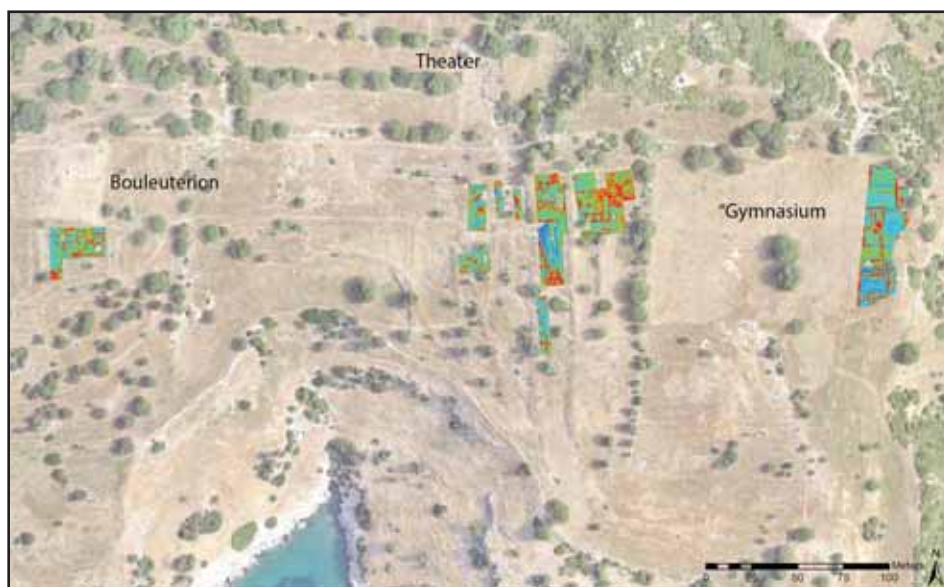

Fig. 2 Results of GPR survey in east part of Notion.

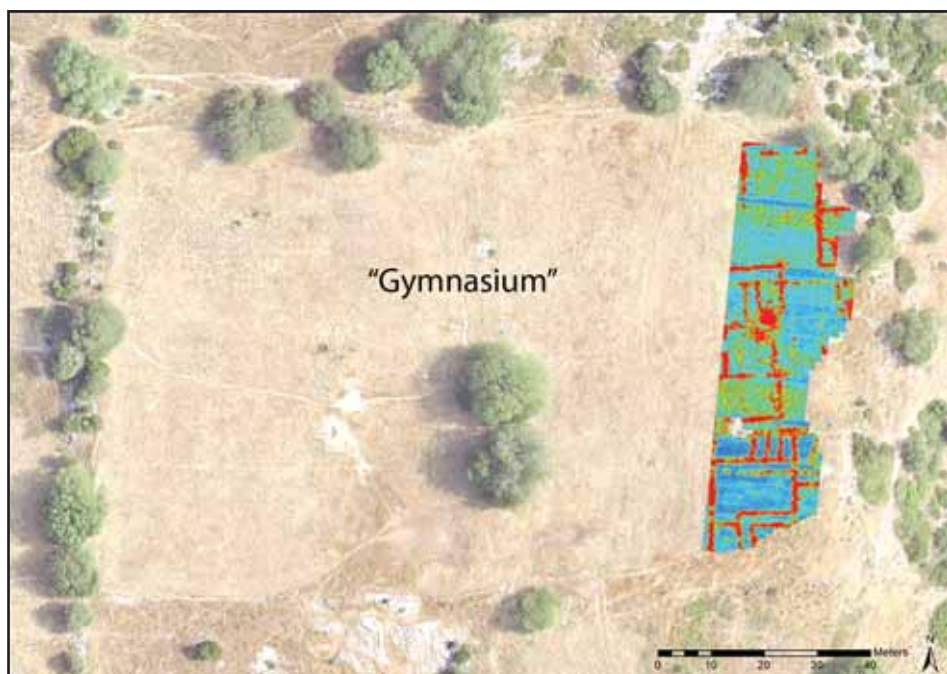

Fig. 3 Detail of results of geophysical survey in area east of "Gymnasium".

Fig. 4 Panoramic view of section of north Fortification wall cleaned in 2017.

Fig. 5 Plan and section of Temple of Athena.

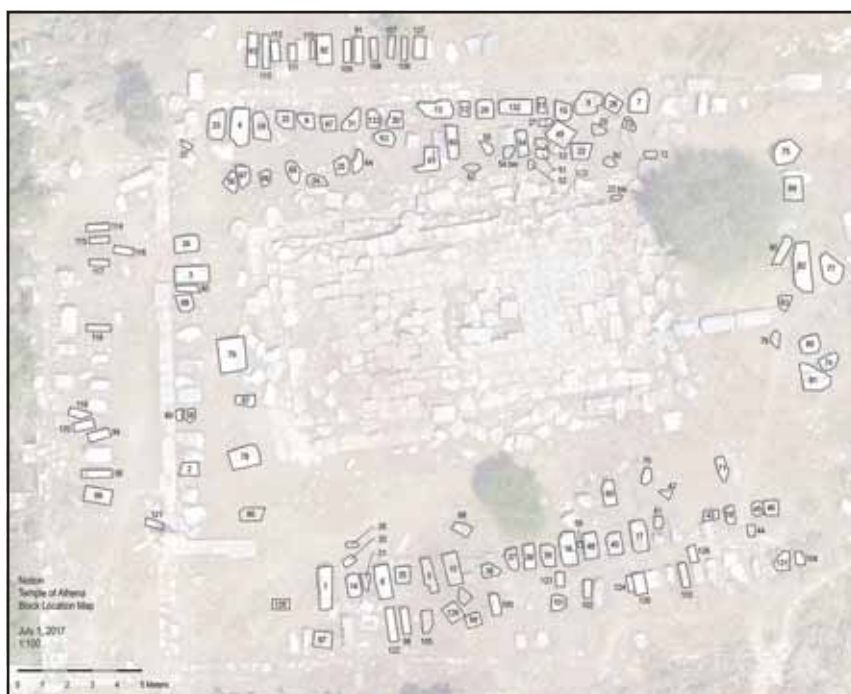

Fig. 6 Plan showing locations of blocks from Temple of Athena.

Fig. 7 Anta capital from Temple of Athena.

Fig. 8 Frieze block from Temple of Athena.

Fig. 9 Fragment of upper torso of cult image of Athena.

Fig. 10 Base molding with Lesbian cymation from area of "Heroon" or "Temple of Apollo".

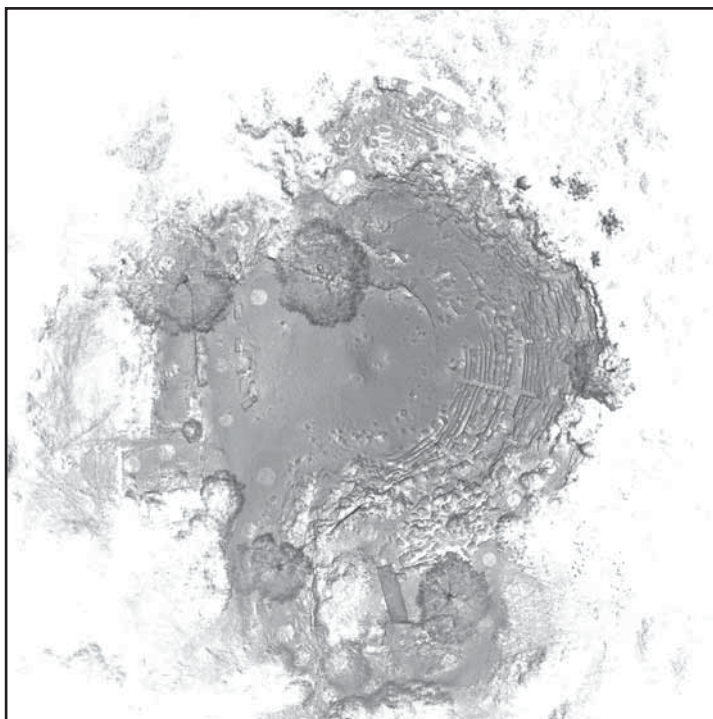

Fig. 11 Laser scan of Theater.

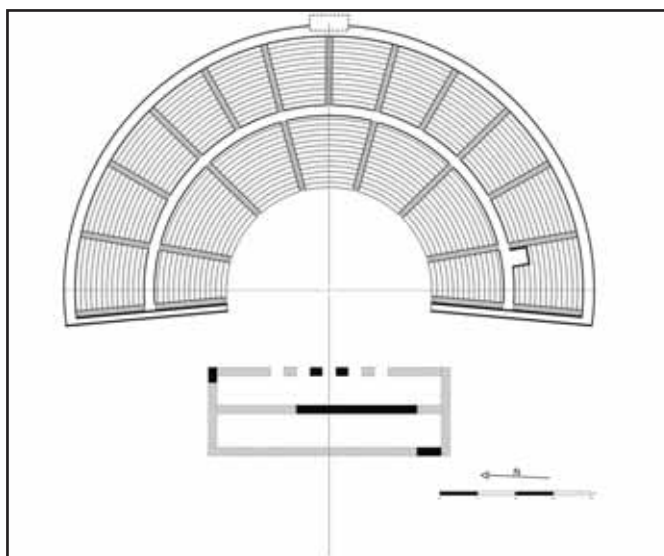

Fig. 12 Restored plan of Theater.

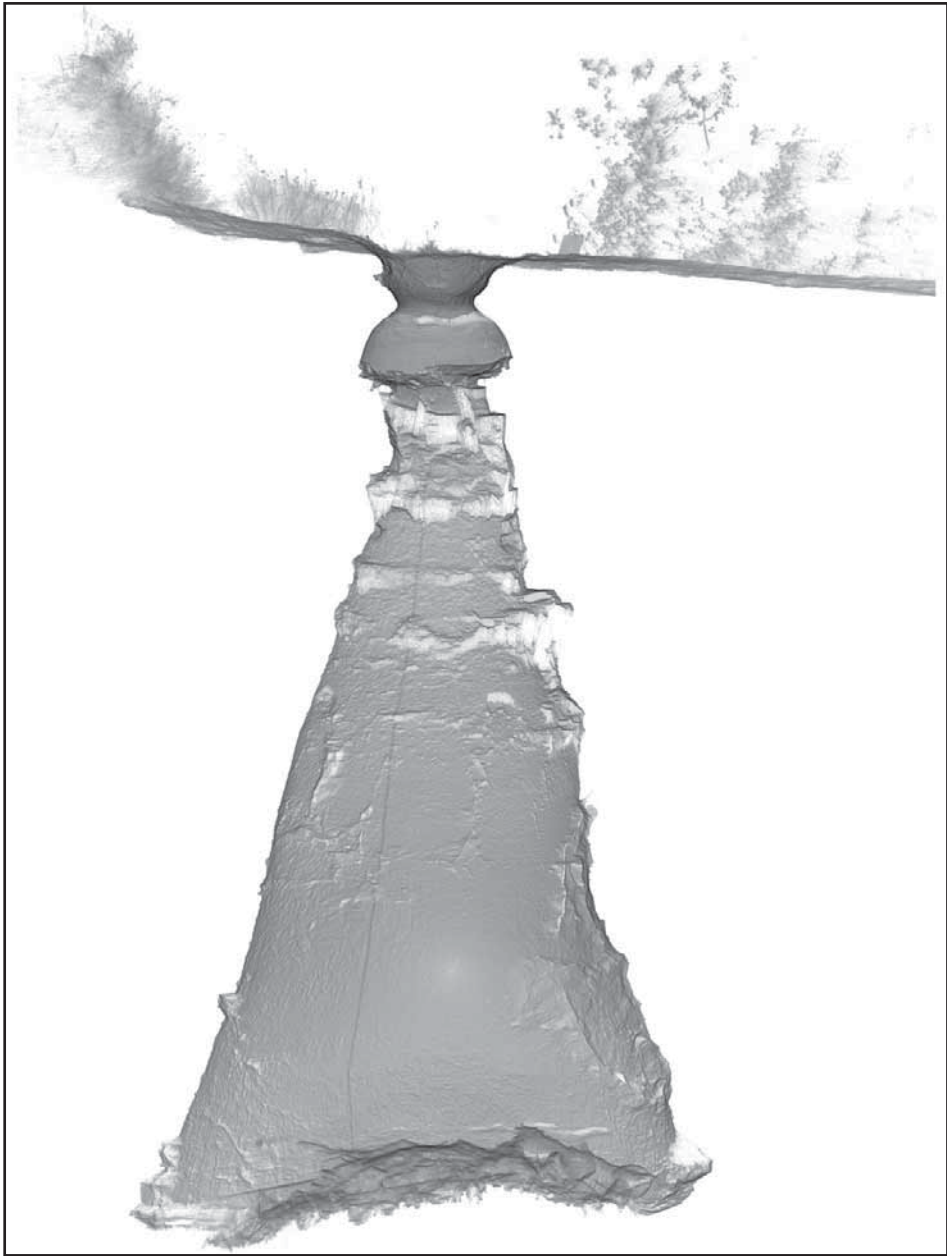

Fig. 13 Laser scan of cistern documented in 2017.

Fig. 14 Early pottery collected from looter's trench northeast of Agora.

Fig. 15 Preliminary site management plan.

BOZBURUN PREHİSTORİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018

Çiğdem ATAĞUMAN*

Burçin ERDOĞU

Murat KARAKOÇ

Hasan Can GEMİCİ

Nejat YÜCEL

GİRİŞ

2017 yılında başlayan “Bozburun Prehistorik Yüzey Araştırması” projesinin amacı, Muğla ili-Marmaris ilçesi sınırları içinde bulunan Bozburun Yarımadası’nın Ege Adaları ve Anadolu arasındaki kültürel iletişimde oynadığı rolü anlamak ve genel olarak bölgenin prehistorik dönemlerini aydınlatmaktır. Bakanlık temsilcimiz İlknur Subaşı’nın katılımları ve Türk Tarih Kurumu ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nin destekleriyle gerçekleştirilen Eylül 2018 sezonunda, Taşlıca yöresinde, karayolu ulaşımı bulunmayan Loryma/Bozukkale antik kenti, Kıran Gölü ve Serçe Limanı arasındaki bölgelerde çalışmalarımız yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalar sonucunda tespit edilen *BPS 28 Taşlıca-Zeytinlik* ve *BPS 36 Taşlıca-Hurma* yerleşimleri, Geç Pleistosen-Erken Holosen aralığına tarihlenebilecek önemli buluntu alanlarıdır.

YÖNTEM VE BULGULAR

2018 sezonu çalışmaları yarımada’nın güney kolunda yoğunlaşmış; özellikle de Loryma (Bozukkale) antik kenti, Kıran Gölü ve Taşlıca Mahallesi etrafında araştırmalara devam edilmiştir (Harita: 1). Çalışmalarımız, belirlenmiş bölgelerde su kaynakları, mağaralar ve antik kent oluşumlarının çevresinde genel tarama ile başlayıp, buluntulara rastlanan mevkiilerde yoğunlaşarak

¹ Doç. Dr. Çiğdem ATAĞUMAN, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerleşim Arkeolojisi Ana Bilim Dalı. Ankara/TÜRKİYE, cigdem.atakuman@gmail.com.

Prof. Dr. Burçin ERDOĞU, Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü. Antalya/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Murat KARAKOÇ, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü. Karaman/TÜRKİYE.

Doktora öğr., Hasan Can GEMİCİ, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerleşim Arkeolojisi Ana Bilim Dalı. Ankara/TÜRKİYE.

Doktora öğr., Nejat YÜCEL, İstanbul Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Ana Bilim Dalı. İstanbul/TÜRKİYE.

arazide toprağa yakın mesafede yürüme şeklinde gerçekleştirilmektedir. Buluntu lokasyonları GPS cihazları ile tespit edilerek 1/25.000 ölçekli haritalar üzerinde işaretlenmekte ve çeşitli CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri - GIS) yazılımları aracılığıyla oluşturulan dijital veri tabanlarına işlenmektedir. Dökümantasyon esnasında, buluntu koordinatları, buluntu tipi ve kronolojisi, buluntu çeşitliliği ve yoğunluğu, alanda dağılımları, buluntu alanı özellikleri (örneğin höyük, düz yerleşme yeri, kaya sığınağı, mağara vb. gibi), foto, plan, çizimler ve diğer dikkate değer bilgiler kayıt altına alınmaktadır. Analiz için alınan örnekler üzerinde kaynak analizi çalışmaları yapılmakta ve hammadde kullanımı ve bölgeler arası iletişim ile ilgili verilere ulaşılmaya çalışılmaktadır. 2018 bulguları arasında *BPS 28 Taşlıca-Zeytinlik* ve *BPS 36 Taşlıca-Hurma* buluntu noktalarının dikkate değer olduğu görülmektedir. Her iki alanda da, geçici kamp alanları yerine, uzun süreli yerleşimi işaret eden ögeler bulunmaktadır.

Zeytinlik buluntuları, etrafındaki araziye hakim, yaklaşık 15 metre yüksekliğinde sarp bir kayalık parçasının kuzey cephesinde bulunan yüksek ihtimalle çökmüş bir mağara/kovuk ile ilişkilidir (Resim: 1). *Hurma* lokasyonu ise, Karia Yolu üzerinde hala aktif bir şekilde kullanılan Hurma Çeşmesi'nin yaklaşık 300 metre güneyinde, Hurma Deresi'ni oluşturan iki mevsimlik akarsu vadisinin arasında kalan sırt ve aynı vadilere doğru inen teraslar üzerinde geniş bir buluntu dağılımına sahip bir yerleşim görünümündedir (Resim: 2). Hem *Zeytinlik*, hem de *Hurma* alanlarında obsidiyen yontmataş buluntular zengin bir şekilde temsil edilmektedir (Resim: 3). Özellikle, Hurma'da tespit edilen obsidiyen çekirdekleri (Resim: 4) dikkat çekicidir. Her iki buluntu alanındaki obsidiyenler, makroskopik özellikleri bakımından Melos ve Giali adalarından temin edilmiş görünmektedir. Bunların yanında, orak dilgi elemanları ve baskı tekniğine işaret eden bazı trapez kesitli paralel ayrıntılı dilgiler (Resim: 5) ve çörtten önkazıyıcılar (Resim: 6), sözkonusu buluntu lokasyonlarında Geç Pleistosen-Erken Holosen dönemlerin temsil edildiğini düşündürmektedir. *Hurma*'da bol miktarda ele geçen sürtmetaş alet parçaları (Resim: 7) ve amorf nitelikteki el yapımı seramikler (Resim: 8), bu lokasyonun Neolitik dönemde kullanıldığına işaret etmektedir.

SONUÇ

2017 ve 2018 sezonlarında yapılan çalışmalarla, Bozburun Yarımadası'nın Orta Paleolitik'ten itibaren bir yaşam alanı olduğu ve Geç Pleistosen-Erken Holosen zaman aralığında Ege Adaları ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. 2017 yılında tespit ettiğimiz *BPS 2 Orhaniye-Kayabaşı Mağarası*, *BPS 6 Taşlıca-Çak-*

mak 1, BPS 8 Serçe Limanı-Sarnıç, BPS 14 Taşlıca-Sobalak 1 ve BPS 17 Taşlıca-Küçük İnehet gibi önemli buluntu yerleri yanında (Atakuman vd. 2019), 2018’de tespit edilen BPS 28 Taşlıca-Zeytinlik ve BPS 36 Taşlıca-Hurma noktaları; bölgede Orta Paleolitik, (Geç) Üst Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik dönemlerin temsil edildiğine işaret etmektedir. Alt Paleolitik döneme dair bir bulguya şimdilik rastlanmamıştır.

Orta Paleolitik bulguların, BPS 2 Orhaniye-Kayabaşı Mağarası, BPS 6 Taşlıca-Çakmak 1, BPS 9 Taşlıca-Kıkkuyular, BPS 11 Taşlıca-Çakallık, BPS 14 Taşlıca-Sobalak 1 ve BPS 15 Taşlıca-Sobalak 2 buluntu alanlarında yoğunlaştığı, bunun yanında daha ender rastlanan ancak tanımlanabilir parçalarla temsil edilen (Geç) Üst Paleolitik bulguların ise BPS 8 Serçe Limanı-Sarnıç, BPS 20 Bozburun-Burgaz ve BPS 21 Bozburun-Söğütpınarı Mevkii’nde ele geçtiği görülmektedir (Atakuman vd. 2019). BPS 28 Taşlıca-Zeytinlik, BPS 14 Taşlıca-Sobalak 1, BPS 8 Serçe Limanı-Sarnıç ve BPS 6 Taşlıca-Çakmak 1’de Epipaleolitik karakterli dilgiler ve Mezolitik karakterli yonga endüstriler beraber temsil edilmektedir (Atakuman vd. 2019). BPS 36 Taşlıca-Hurma’da ise Epipaleolitik, Mezolitik ve Neolitik özellikler gösteren bulgular bir arada bulunmuştur. Bölge prehistoryası için kronolojik karşılaştırma malzemesi oldukça kısıtlıdır; ancak, Kerame, Maroulas, Areta, Damnoni, Girit ve Franchti bulguları ışığında değerlendirmelerimiz devam etmektedir (Carter 2016; Carter, Contreras vd. 2016; Carter, Mihailović vd. 2016; Kaczanowska ve Kozłowski 2011, 2014; Kopaka ve Matzanas 2009; Perles 1990; Sampson vd. 2002, 2012, 2016; Strasser vd. 2010, 2015).

TEŞEKKÜR

Projenin izinlerini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, çalışmanın gerçekleşmesi için destek sağlayan Türk Tarih Kurumu’na ve ODTÜ Rektörlüğü’ne, özveriyle yaklaşımıyla her türlü sorunumuzu kolaylıkla çözmemizi sağlayan Bakanlık temsilcimiz İlknur Subaşı’na teşekkür ederiz. Taş aletlerin tanımlanmasında sağladıkları yardımlar için İsmail Baykara, Metin Kartal ve Neyir Kolankaya-Bostancı’ya da ayrıca teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

ATAKUMAN, Ç., ERDOĞU, B., KARAKOÇ, M., GEMİCİ, H. C. ve YÜCEL, N. 2019. “Bozburun Prehistorik Yüzey Araştırması 2017”, 36. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt içinde, s. 379-392. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

CARTER, T. 2016. "Obsidian Consumption in the Late Pleistocene-Early Holocene Aegean: Contextualising New Data from Mesolithic Crete", *The Annual of the British School at Athens* 111, s. 13-34.

CARTER, T., CONTRERAS, D. A., DOYLE, S., MIHAILOVIĆ, D. D. ve SKARPELIS, N. 2016. "Early Holocene Interaction in the Aegean Islands: Mesolithic Chert Exploitation at Stélida (Naxos, Greece) in Context", M. Ghilardi (der.), *Géoarchéologie des îles de Méditerranée* içinde, s. 275-286. Paris: CNRS Éditions.

CARTER, T., MIHAILOVIĆ, D. D., PAPADATOS, Y. ve SOFIANOU, C. 2016. "The Cretan Mesolithic in Context: New Data from Livari Skiadi (SE Crete)", *Documenta Praehistorica* XLII, s. 87-101.

KACZANOWSKA, M. ve KOZŁOWSKI, J. K. 2011. "Lithic Industry from the Ceramic Levels at Knossos (Crete, Greece): An Alternative Approach", *Eurasian Prehistory* 8(1-2), s. 67-87.

KACZANOWSKA, M. ve KOZŁOWSKI, J. K. 2014. "The Aegean Mesolithic: Material Culture, Chronology, and Networks of Contact", *Eurasian Prehistory* 11(1-2), s. 31-61.

KOPAKA, K. ve MATZANAS, C. 2009. "Palaeolithic Industries from the Island of Gavdos, Near Neighbour to Crete in Greece", *Antiquity Project Gallery* 83(321): <https://www.antiquity.ac.uk/projgall/kopaka321/>

PERLÈS, C. 1990. *Les Industries Lithiques Taillées de Franchthi (Argolide, Grèce). Tome II: Les Industries du Mésolithique et du Néolithique*. Bloomington: Indiana University Press.

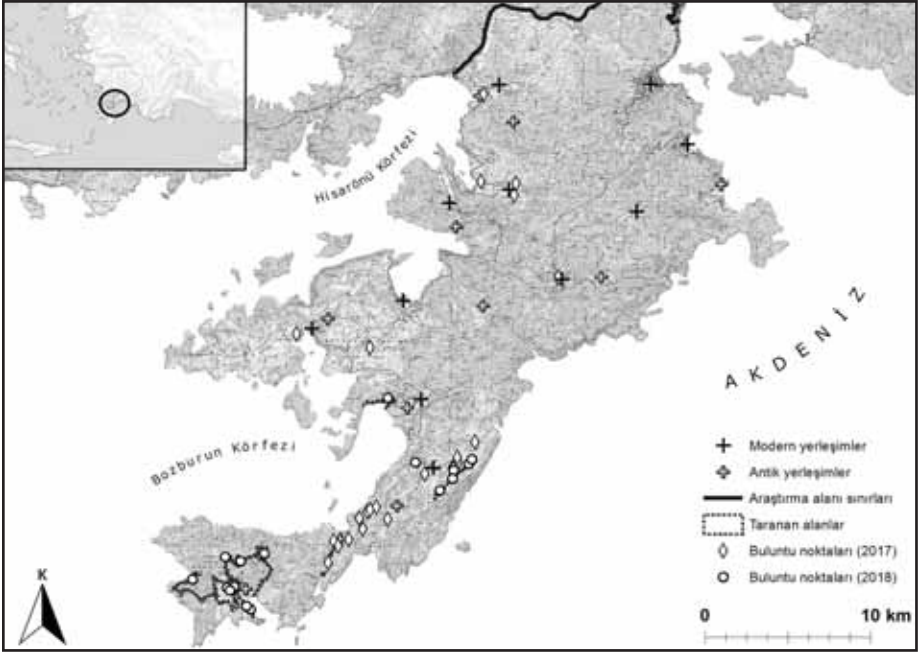
SAMPSON, A., KOZŁOWSKI, J. K., KACZANOWSKA, M. ve GIANNOULI, B. 2002. "The Mesolithic Settlement at Maroulas, Kythnos", *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 2(1), s. 45-67.

SAMPSON, A., KACZANOWSKA, M. ve KOZŁOWSKI, J. K. 2012. "Mesolithic Occupations and Environments on the Island of Ikaria, Aegean, Greece", *Folia Quaternaria* 80, s. 5-40.

SAMPSON A., KOZŁOWSKI, J. K. ve KACZANOWSKA, M. 2016. "Lithic Industries of the Aegean Upper Palaeolithic", *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 16(3), s. 229-243.

STRASSER, T. F., PANAGOPOULOU, E., RUNNELS, C. N., MURRAY, P. M., THOMPSON, N., KARKANAS, P., MCCOY, F. W. ve WEGMANN, K. W. 2010. "Stone Age Seafaring in the Mediterranean: Evidence from the Plakias Region for Lower Palaeolithic and Mesolithic Habitation of Crete", *Hesperia* 79(2), s. 145-190.

STRASSER, T. F., PANAGOPOULOU, E., KARKANAS, P., DIGREGORIO, C., CLINTON, M., THOMPSON, N., KAPRANOS, E. ve MURRAY, S. 2015. "The Excavation at Mesolithic Damnoni in the Agios Vassilios Region: A New Chronological / Cultural Period on Crete", P. Karanastasi, A. Tzigounaki ve C. Tsigonaki (der.), *Archaeological Work in Crete 3: Proceedings of the 3rd Meeting, Rethymnon, 5-8 December 2013 - Volume B* içinde, s. 271-280. Resmo: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης Εφορεία Αρχαιοτήτων Ρεθύμνου.

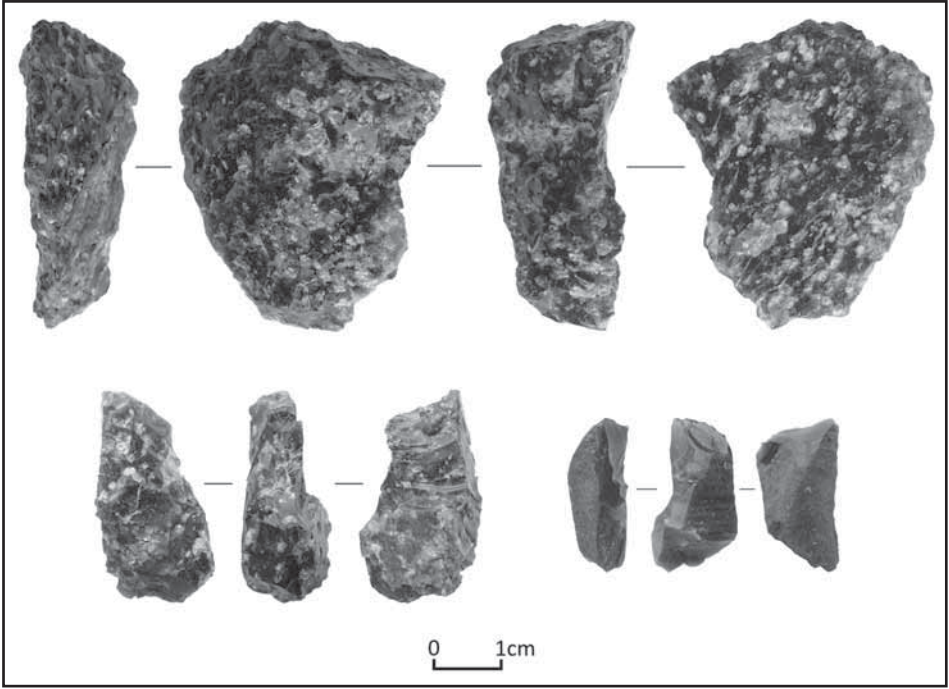

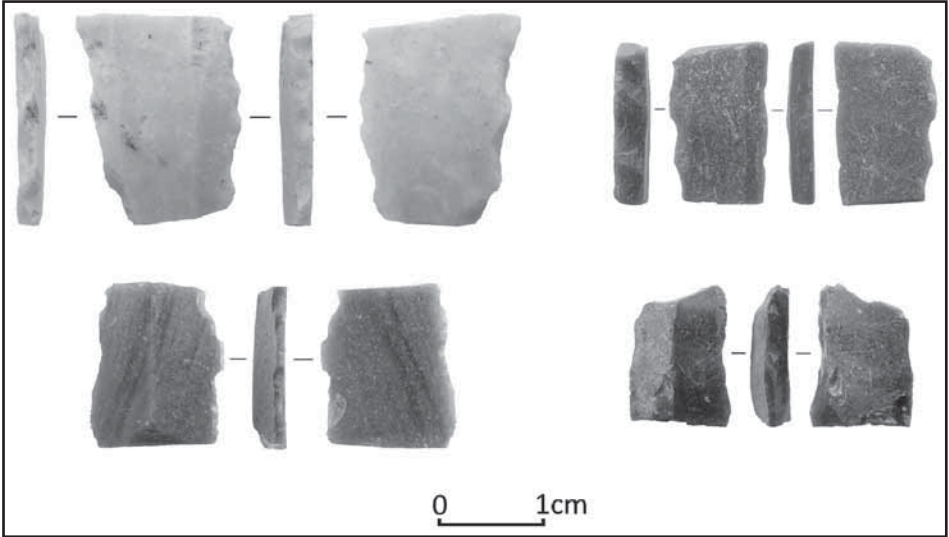
Resim: 2: BPS 36 Taşlıca-Hurma buluntu alanı.

Resim: 3: BPS 36 Taşlıca-Hurma buluntu alanında tespit edilen obsidiyen yontmataş buluntulardan bazı örnekler.

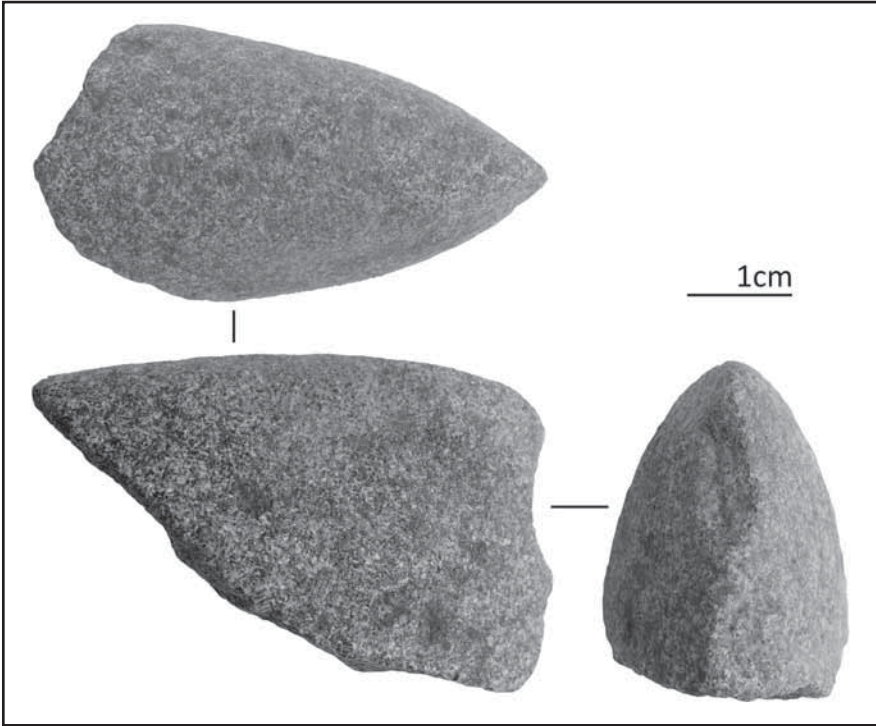
Resim: 4: BPS 36 Taşlıca-Hurma: obsidiyen çekirdek ve çekirdek parçaları.

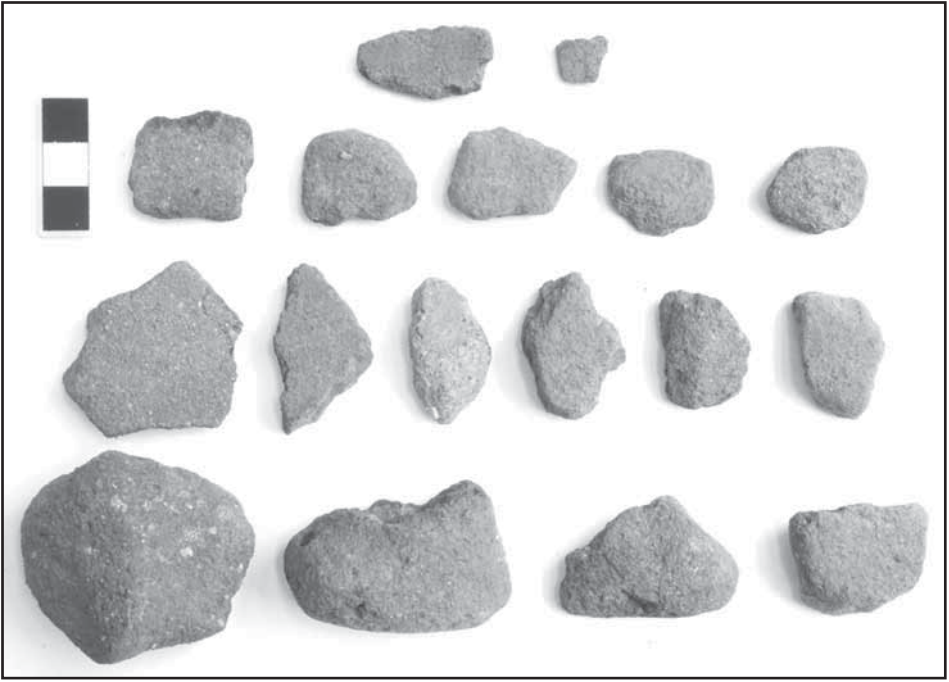
Resim: 5: BPS 28 Taşlıca-Zeytinlik (sol) ve BPS 36 Taşlıca-Hurma'da (sağ) tespit edilen dilgi parçalarından örnekler.

Resim: 6: BPS 28 Taşlıca-Zeytinlik: önkazıyıcı.

Resim: 7: BPS 36 Taşlıca-Hurma: cilalı taş balta parçası.

Resim: 8: *BPS 36 Taşlıca-Hurma*: seramik parçaları.

KARAPINAR İLÇESİNDE (KONYA) TUNÇ VE DEMİR ÇAĞLARI– KEYAR 2018 YILI ARAZİ ÇALIŞMASI

Çiğdem MANER*

Konya Ereğli Yüzey Araştırması'nın (bundan sonra KEYAR) altıncı arazi çalışması T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile 17.9 - 29.9.2018 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına bakanlık temsilcisi olarak Ak-saray Müzesi'nden Timuçin Çolak katılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bana bu ilçelerde çalışma izni verdiği ve Anadolu arkeolojisinin önemli bir bölgesini derinden anlamam ve tanımam ve destek olduğu için teşekkürü bir borç bilirim. Genel Müdürlükte çalışmalarımıza destek olan meslektaşlarıma da teşekkür etmek isterim.

Yüzey araştırmasına Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü doktora öğrencileri Muhip Çarkı ve Francesco Tessa, yüksek lisans öğrencisi Zeynep Kuşdil, lisans öğrencisi H. Nurbahar Kurtlu ve ODTÜ Yerleşim Arkeolojisi yüksek lisans öğrencisi Onur Alp Ulucay katılmıştır. Yüzey Araştırması Koç Üniversitesi, Avis Türkiye ve Ereğli'de Özkoçlar Otel ve Derya Lokantısı tarafından desteklenmektedir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne tüm destekleri için, Ereğli Müze Müdürlüğü'ne, Ereğli Müzesi arkeolog ve memurlarına, özellikle Mahmut Altuncan'a, Avis Türkiye CEO'su İnan Eki-ci'ye, Koç Üniversitesi Sosyal ve Beşiri Bilimler Dekanı Prof. Aylin Küntay'a, temsilcimiz Timuçin Çolak'a ve katılan öğrencilere teşekkürü borç bilirim. Bunun yanında Karapınar Jandarma'sına, Ereğli Belediye Başkanlığına, Sadiye Kaya ve araştırmamız boyunca bize destek olan herkese müteşekkirim.

KEYAR yüzey araştırması 2013 yılında başlamış olup, Konya'nın güney-doğusunda bulunan Ereğli, Karapınar, Emirgazi ve Halkapınar ilçelerinin Tunç ve Demir çağı yerleşimlerini araştırmayı amaçlamaktadır. 2018 arazi çalışmasında Karapınar ilçesine yoğunlaşmıştır. Araştırma kapsamında Yağmapınar Mahallesi, Reşadiye Mahallesi, Bursal Yaylası, Seyithacı Yaylası, Bağdaylı Köyü, Nasuhpınar, Yağmapınar, Kayalı, Yazamca, Kepez, Karapınar İlçesi Besci Köyü'nün güneyinde kalan ve Karapınar İlçe merkezine kadar

* Dr. Öğretim Görevlisi Çiğdem MANER, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Rumeli Feneri Yolu, 34450 Sarıyer-İstanbul/TÜRKİYE, cmaner@ku.edu.tr

uzanan yaylalarda (Kazım Üner Yaylası, Yeni Yayla (Nazım Akdoğan Yay.), Büyük Körin, Küçük Körin, Küçük Yaylası, Merdivenli ile Beşağıl Köyü, Beşağıl Köyü'nün kuzeyinde kalan Yellikuyu ve Hacı Hasip Yayları incelenmiştir.

2018 ARAZİ ÇALIŞMASI

Yüzey araştırması sırasında beş yerleşim yeri tespit edilmiş ve sistematik bir şekilde araştırılmıştır. Bunlar: Kızık Höyük, Bursal Höyük, Yağmapınar Prehistorik Yerleşimi, Göynük Höyük ve Sırçalı Ağıl Höyük (Harita: 1, Tablo: 1). Yağmapınar Prehistorik Yerleşimi ve Sırçalı Ağıl Höyük keşfedilen yeni yerleşimlerdir. Yerleşimlerin numaraları 2013'ten beri kullanılan numarandırma sisteminin devamıdır.

Karapınar ilçesinde sırasıyla 1950'lilerden itibaren James Mellaart¹, Semih Güneri² ve Hasan Bahar³ bazı höyükleri araştırmıştır. Ancak tüm ilçe ilk defa KEYAR yüzey araştırma projesi tarafından 2016 arazi çalışmasından beri sistematik bir şekilde araştırılmaktadır.

Tablo 1: 2018 arazi çalışmasında sistematik yüzey araştırması yapılan yerleşimler

Yerleşim Numarası	Yerleşim Adı	İlçe, Mahalle	Rakım (m)
71	Kızık Höyük	Karapınar, Reşadiye	1008
72	Bursal Höyük	Karapınar, Reşadiye	1079
73	Yağmapınar Prehistorik Yerleşimi	Karapınar, Yeşilyurt	1050
74	Göynük Höyük	Karapınar, Yeşilyurt	1018
75	Sırçalı Ağıl Höyük	Karapınar, Kayalı, Kokar Kuyu Köyü	1050

No. 71: Kızık Höyük (*tescilli*) 36 S 0565327 4185749

Höyük Karapınar'ın Reşadiye Mahallesi'nde, Karapınar'ın 14 km kuzeyinde bulunur. Höyük yaklaşık 180 m (K-G) ve 90 m (D-B) boyutlarındadır (Resim: 1). Yaklaşık 14 m yükseklikte bir höyüktür. Çevresinde yaklaşık olarak 300 m'lik bir çember içerisinde çanak çömlek bulunmaktadır. Höyük ve çevresinde 5 toplama alanı oluşturulmuştur. İncelenen çanak çömlekler höyüğün Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı ve Roma döneminde yer-

¹ Mellaart 1963.

² Güneri 1990.

³ Bahar 2002.

leşim yeri olarak kullandığını göstermektedir (Resim: 2). Bu höyük büyük olasılıkla Mellaart'ın listesinde geçen Kızak Höyük'tür, çünkü tabloda Tilkili Höyük ve Karapınar Merkez ilçe arasında gösteriliyor, ve bu doğru konumudur.⁴ Bahar ise buraya Kızıl Höyük demiştir.⁵ Tescil listesinde Kızık Höyük olarak geçtiği için tarafımızdan Kızık Höyük denmektedir.

No. 72 Bursal Höyük (tescilli) 36 S 0552742 4195096

Bursal Yaylası'nda bulunan Bursal Höyük 1079 m yükseklikte bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Bursal Höyük daha önce Bahar tarafından da araştırılmış olup yayında Bursal Kale olarak geçmektedir.⁶ Tescil listesinde Bursal Höyük olarak kayıt edildiğinden burada tescil listesindeki adı kullanılmaktadır. Bursal Höyük, Karapınar, Reşadiye, Eski Karapınar yolu üzerinde, Yazamca'nın 2,7 km güneybatısında bulunmaktadır. En yüksek noktada karakol niteliğinde bir gözetleme yapısının izleri bulunmaktadır (Resim: 3). Yapının temelleri günümüze ulaşmış, yer yer işlenmiş büyük yapı taşları bulunmaktadır. Yamaçlarda ise hem büyük yapı taşları hem de çanak çömlekler yayılmıştır. Özellikle güney yamacında Demir Çağı seramikleri tespit edilmiştir (Resim: 4). Karakol Aksaray'a giden yol üzerinde bulunmaktadır. Demir Çağı'nda İç Anadolu'da yoğunlaşan yerleşim ve nüfustan dolayı ticari ve askeri yolları koruma ihtiyacı artmıştır, dolayısıyla yüksek tepelere karakollar kurulmuştur. Büyük olasılıkla Bursal Höyük'te izleri bulunan karakol da ana güzergâh olan Aksaray – Karapınar ve Emirgazi - Karapınar yollarını korumak için kurulmuştur.

No. 73 Yağmapınar Prehistorik Yerleşimi (Tescilsiz) 36 S 0564718 4186611

2016 arazi çalışmasında Yağmapınar Höyüğün sistematik yüzey araştırması yapılmıştı.⁷ Yağmapınar Höyük Karacadağ'ın kuzeybatı yamacında, kurumuş Karapınar Gölü kenarında konumlanmış önemli bir Demir Çağı yerleşimidir. 2018 arazi çalışmasında höyüğün doğusunda bulunan tepeler incelenmiştir. Güneyinde tümülüse benzeyen tepelerin doğal tepe olduğu tespit edilmiştir.

20 Eylül 2018'de akşamüzeri yüzey araştırmasından dönerken kepçe ve iş makineleri höyüğün yakınında görülmüştü. Çalışmanın Botaş tarafından Karapınar İlçesi Doğalgaz Boru Hattı için yapıldığı öğrenilmiştir. Boru hattı

⁴ Mellaart 1963: 209.

⁵ Bahar 2002: 258.

⁶ Bahar 2002: 258.

⁷ Maner 2017, 2018a, 2018.

Yağmapınar Mescidinin kuzeydoğusunda, Yağmapınar Höyüğü'nün yaklaşık 600 m kuzeyinde, yaklaşık 1,5 m genişliğinde ve 2 m derinliğindedir ve kuzey – güneybatı hattında konumlanmıştır (Resim: 5). Açma incelendiğinde boru hattı içerisinde taş duvar, kerpiç duvar, öğütme taşları, havanlar, taş aletler, hayvan ve insan kemikleri ve de sıva parçaları tespit edilmiştir, hatta bazı sıva parçalarının 28 kattan oluştuğu gözlemlenmiştir. Boru kazısı 48 saat içerisinde kapatılacağından, Botaş boru hattının olduğu alanda acilen yüzey araştırması yapılması gerektiğine karar verip 2 gün boyunca gece saatlerine kadar süren bir çalışma başlatılmıştır. Alanda 3 toplama alanı oluşturulmuştur: boru hattı üstü, boru hattı altı ve boru hattı içi. Boru hattı içerisinde havan elleri ve öğütme taşları, kerpiç duvar, sıva parçaları ve de taş duvar temelleri bulunmaktadır. Bu alanda seramik tespit edilemedi. Boru hattı üstü ve altındaki alanlarda yüzlerce obsidyen yontma taş buluntuları tespit edilmiştir (Resim: 6). Boru hattının üstündeki alanda ETÇ, Demir Çağı ve Geç Antik döneme ait az sayıda seramik parçaları gözlemlenmiştir (Resim: 7).

Obsidyen yontma taş buluntularının 29 parçasını inceleyen İstanbul Üniversitesi Prehistorya Bilim Dalı öğretim üyesi Dr. Nurcan Kayacan, ham maddesinin Volkanik Kapadokya Bölgesi'nden, büyük olasılıkla Göllüdağ ve Acıgöl kaynaklarından geldiğini ve de yapım tekniği açısından Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a tarihlenebileceklerini tespit etmiştir.⁸

No. 74 Göynük Höyük (tescilli) 36 S 0562536 4183347

Höyük, Karapınar ilçesi ,Yeşilyurt Mahallesi, Kayalı'nın 6,8 km güneyinde, Karapınar'ın 16 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Göynük Höyük tescilli bir höyüktür, ancak ilk defa 2018 KEYAR arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Yaklaşık olarak 190 (K-G) x 137 (D-B) m büyüklüğündedir ve yaklaşık 17 m yüksekliktedir (Resim 8). Höyükte 6 toplama alanı belirlenmiştir. Mimari ize rastlanmamıştır, insan ve hayvan kemikleri ve obsidyen yontma taş buluntular bulunmuştur. Höyükte ETÇ, OTÇ, GTÇ, DÇ dönemlerinin seramikleri bulunmaktadır (Resim: 9).

No. 75 Sırçalı Ağıl Höyük 36 S 0554645 4206793

Sırçalı Ağıl Höyük Karapınar'ın Kayalı Mahallesine bağlı Kokar Kuyu Köyü'nün Sırçalı mevkiinde ve Karapınar Aksaray yolu üzerinde yer al-

⁸ Bilgileri benimle paylaştığı için kendisine teşekkür ederim.

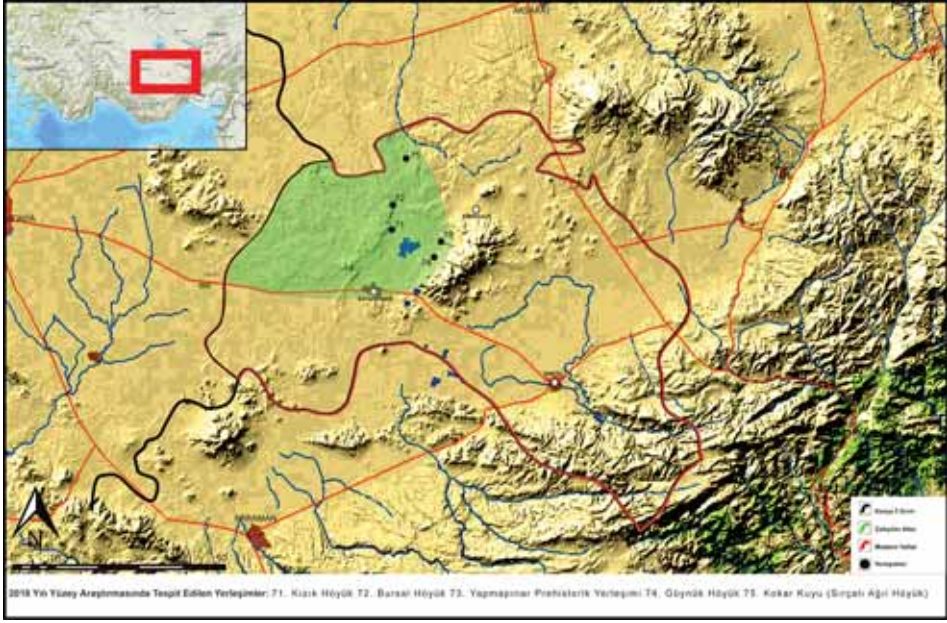
maktadır. Höyük tarım arazi olarak kullanıldığından dolayı höyük niteliğini kaybetmiş, yükseltisi pek belirgin değildir (Resim: 10). Seramik yayılım alanı içerisinde 5 toplama alanı oluşturmuştur. İncelenen seramikler yerleşimin Demir Çağı ve de Geç Antik dönemde (yeşil sırlı seramik) yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir (Resim: 11).

SONUÇ

KEYAR yüzey araştırma projesi kapsamında 2016'da Karapınar'da başlayan sistematik yüzey araştırmasının 2018 arazi çalışmasında Karapınar'da toplam beş yerleşimin sistematik yüzey araştırması yapılmıştır. Yağmapınar Höyüğü'nün kuzeyinde Botaş tarafından Karapınar İlçesi Doğalgaz Boru Hattı için açılan hat içinde ve çevresinde Karapınar ve de Konya Ovası'nın şu zamana kadar bilinen en eski yerleşimin izleri bulunmuştur. Akeramik Neolitik döneme tarihlenen Yağmapınar Prehistorik Yerleşiminin bulunduğu alan ETÇ, Demir Çağı ve Antik çağda da kullanılmaya devam edilmiştir. Kuru-muş Karapınar Gölü çevresinde konumlanmış olan Kızık Höyük ve Göynük Höyük ETÇ'den Demir Çağına kadar kesintisiz olarak yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Demir Çağı'nda ise ticari ve askeri yolları kontrol etmek için Aksaray – Karapınar yolu üzerinde tepede karakol yapılmıştır. Bursal Höyük'teki büyük yapı taşları uzaktan görünen anıtsal bir karakolun varlığına işaret etmektedir. Sırçalı Ağıl Höyük te bu güzergâh üzerinde bulunmaktadır ve Demir Çağı seramiğinin yoğun olduğu bir yerleşimdir.

KAYNAKÇA

- Bahar, H. 2002. Konya Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları 2000, *AST*, XXI, 257-270.
- Güneri, S. 1990. Orta Anadolu Höyükleri, Karapınar, Cihanbeyli, Sarayönü, Kulu Araştırmaları, *AST* 7, 323-340.
- Maner, Ç. 2017. Preliminary Report on the Fourth Season of the Konya-Ereğli Survey, *Anatolia Antiqua* 25, 95-114.
- Maner, Ç. 2018a. Konya ili Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi 2016 yılı Yüzey Araştırmaları (KEYAR), *AST* 35-1, 303-317.
- Maner, Ç. 2018b: Preliminary Report on the Fifth Season of the Konya Ereğli, Karapınar, Halkapınar and Emirgazi Survey Project (KEYAR) 2017", *Anatolia Antiqua* 26: 155-164.
- Mellaart, J. 1963. Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain, *Anatolian Studies* 13, 199-236.

Harita 1: KEYAR 2018 arazi çalışmasında Konya ilinin Karapınar ilçesinde sistematik yüzey araştırması yapılan yerleşimler.

Resim 1: Kızık Höyük.

Resim 2: Kızık Höyük seramiklerinden örnek.

Resim 3: Bursal Höyük (drone çekimi).

Resim 4: Bursal Höyük'ten Demir çağı seramikleri örnekleri.

Resim 5: Yağmapınar Prehistorik Yerleşimi, Botaş Karapınar İlçesi Doğalgaz Boru Hattı.

Resim 6: Yağmapınar Prehistorik Yerleşimi obsidyen yontma taş buluntularından örnekler.

Resim 7: Yağmapınar Prehistorik Yerleşimi boru hattı üstü toplama alanındaki ETÇ, Demir Çağı ve Geç Dönem seramikleri.

Resim 8: Göynük Höyük.

Resim 9: Göynük Höyük seramiklerinden örnekler.

Resim 10: Sırçalı Ağıl Höyük.

Resim 11: Sırçalı Ağıl Höyük Demir Çağı seramiklerinden örnekler.

KARABURUN ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Çiler ÇİLİNGİROĞLU*
Cengiz GÜRBİYİK
Ahmet UHRİ
Berkay DİNÇER

2015 yılından bu yana İzmir İli Karaburun İlçesi'nde süren araştırmamız, 2018 yılında 07– 20 Eylül tarihleri arasında gerçekleşmiştir.¹ Araştırma, 9 öğretim üyesi, 5 yüksek lisans ve 2 lisans öğrencisinden oluşan 16 kişilik bir ekip ile yürütülmüştür. Bakanlık temsilcimiz uzman Tuğba Türker ve tüm ekip üyelerimize araştırmaya olan katkıları için teşekkür ederiz².

2018 yılı arazi çalışmalarında 10 yeni yüzey araştırması birimi içerisinde yaygın yaya yüzey araştırması yöntemiyle tarama yapılmıştır. Buna ek olarak daha önce gezilmiş olan SU.4, SU.26, SU.31 ve SU.35 numaralı yüzey araştırması birimleri tekrar ziyaret edilmiştir. Gezilen tüm birimler içerisinde toplam 22 yeni arkeolojik nokta (POI=point of interest) tespit edilmiş ve belgelenmiştir (Şekil: 1). Ayrıca daha önce tespit edilmiş olan POI.15.02, POI.16.36, POI.16.39, POI.16.47 ve POI.16.56 numaralı arkeolojik alanlar yeniden ziyaret edilmiştir.

Araştırma süresince tespit edilen, içerisinde çanak çömlek, yontmataş, sürtme taş, cam, çatı kiremiti, cüruf örneği gibi amorf malzeme ve envan-

* Doç. Dr. Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi ABD, 35100 Bornova-İzmir/TÜRKİYE, cilingirogluciler@hotmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Ahmet UHRİ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Buca-İzmir/TÜRKİYE.

Dr. Öğretim Üyesi Berkay DİNÇER, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çamlıçatak-Ardahan/TÜRKİYE.

Dr. Öğretim Üyesi Cengiz GÜRBİYİK, Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yunusemre-Manisa/TÜRKİYE.

¹ Çilingiroğlu vd. 2016; Çilingiroğlu 2017; Çilingiroğlu vd. 2017; Çilingiroğlu vd. 2018a; Çilingiroğlu vd. 2018b; Çilingiroğlu vd. 2018c; Çilingiroğlu ve Dinçer 2018; Aktaş vd. 2019.

² Araştırmaya, Koç Üniversitesi öğretim üyeleri Dr. Öğr. Üyeleri Matthew HARPSTER ve Michael JONES; Mustafa Kemal Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Arş. Gör. Canan KARATAŞ YÜKSEL MA; Alman Arkeoloji Enstitüsü Avrasya Şubesi'nden Mehmet KARAUÇAK MA; Ece SEZGİN MA, Ece DİNÇERLER MA; Ege Üniversitesi yüksek lisans öğrencileri Nuriye GÖKÇE, Sinem BEJNA DEMİR, Koç Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Nisan KÖKNAR ile Ege Üniversitesi lisans öğrencileri Gizem AKCAN ve Begün KARAGÖZ katılmıştır.

terlik mahiyette bir adet sikke 20.09.2018 tarihinde Çeşme Müzesi'ne teslim edilmiştir.

2018 yılında tespit edilen ve yeniden ziyaret edilen birim ve alanlara ilişkin bilgiler aşağıda detaylı olarak verilmektedir.

26 numaralı yüzey araştırması birimi

Araştırma başlangıcında, ilk olarak 26 numaralı yüzey araştırması birimi içinde yer alan Manastır Mevkii'nde yer alan eski cıva madeni ziyaret edilmiş ve buradan cevher örnekleri toplanmıştır (detaylı bilgi için raporun sonuna bakınız). Bu çalışmanın ardından cıva madeni çevresinde yer alan arazide 2 m aralıklarla dizilen 12 kişilik bir ekiple yüzey taraması yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda az miktarda çanak çömlek parçası dışında başka bir arkeolojik buluntuya rastlanmadı. Alanda bulunan mezraya doğru ilerlendiğinde Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu anlaşılan dağınık halde çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Buna ek olarak alanda görülen iki dibek taşı fotoğraflanmıştır.

Aynı yüzey araştırması birimi içinde POI.18.92 numaralı arkeolojik alan tespit edilmiştir. Saip Mahallesi, Kalecik Mevkii içinde tespit edilen alanda mimari kalıntılar ve çanak çömlekler bulunmuştur. Alan içerisinde kuzeydoğuya bakan yamaç üzerinde harçsız moloz taştan yapılmış duvarlar tespit edilmiştir. Duvarlar hem yamaca dik hem de yatay olarak konumlanmaktadır. Alanda yeşil sırlı, turuncu hamurlu nitelikli çanak çömlekler görülmüştür. Bunun yanında beyaz sırlı Avrupa porselen parçaları da bulunmaktadır. Bu doğrultuda alanın Roma, Bizans, Geç Osmanlı – Erken Cumhuriyet ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde iskân gördüğü önerilebilir.

35 numaralı yüzey araştırması birimi

Anbarseki Mahallesi, Burunüstü Mevkii'nde 2016 yılında keşfedilen Kalolitik Dönem yerleşmesi olan alan, 2018 sezonunda yeniden ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretin amacı, daha önce tespit edilmiş olan bu arkeolojik alan ile ilgili yürütülen araştırma projesine detaylı bilgi sağlamak ve alandaki tahribatın kayıt edilmesi idi. Ziyaret esnasında, alanda görülen çanak çömlek, yontmataş, sürtmetaş ve delikli taş objelerin yanı sıra deniz kabuğu, diş ve kemik gibi organik malzemenin fotoğrafları çekilmiştir. Ayrıca alandaki arkeolojik dolgular içinde korunmuş olan organik malzemelerden radyokarbon yaşlandırma analizleri için örnekler toplanmıştır.

51 numaralı yüzey araştırması birimi

Anbarseki Mahallesi, Ekşiyeri Mevkii'nde tespit edilen POI.18.84 kodlu nokta içerisinde bir dağınık buluntu alanı ve bu alanın kuzeyinde yer alan bir taş işliğı bulunmaktadır. İşlik çevresinde yüzeyinde keski izleri olan çok sayıda kalker kaya ve kayaların çevresinde yarım halde bırakılmış olan üç sütun tespit edilmiştir (Şekil 2). Alan içerisinde orta yoğunlukta görülen çanak çömlek ve çatı kiremitleri, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine tarihlenmektedir. İşliğin kullanım tarihi tam netlik kazanmamıştır; ancak sütunların formlarından olasılıkla Geç Roma – Bizans Dönemine ait olduğu önerilebilir.

52 numaralı yüzey araştırması birimi

Bozköy Mahallesi, Bozukbağarası Mevkii'nde yer alan POI.18.85 kodlu alanda yeni yol yapım çalışmaları sırasında ortaya çıkmış bir kaya oyuğu bulunmaktadır. Kalker kayalık üzerinde bulunan mağaranın doğal bir oluşumdan ziyade insan eliyle açıldığı düşünülmektedir. Mağara çift girişlidir ve oldukça tahrip olmuş durumdadır. Yapısı itibariyle kaya mezar olarak kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir. Mağara etrafında herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır. Kesin olmamakla birlikte mağaranın Roma Dönemine tarihlendiği önerilebilir.

Aynı yüzey araştırması birimi içinde POI.18.86 koduyla Bozköy Mahallesi, Örenyeri Mevkii'nde kıyı boyunca uzanan toprak kesitler içerisinde yoğun miktarda çanak çömlek (n=182) ve çatı kiremidi parçaları (n=15) gözlenmiştir. Alanda kıyıya dik uzanmakta olan çok sayıda harçlı taş duvarlar bulunmaktadır. Aynı niteliklerdeki arkeolojik malzemenin kıyının arka tarafında da devam ediyor olması nedeni ile bu alanda iç kesimlere kadar uzanan bir yerleşmenin olduğu anlaşılmıştır. Seramik malzemeye dayanarak bu yerleşmenin, MS 3. – 5. yüzyıllara ait bir Roma ve Geç Roma–Erken Bizans yerleşmesi olduğu önerilebilir³.

POI.18.86 numaralı Roma Dönemi yerleşmesinin hemen kuzeyinde yer alan doğal burun üzerindeki özel bir mülkün bahçesi içinde ve kıyıya doğru uzanan eğimli yamaç üzerindeki kestiler içerisinde yoğun miktarda çanak çömlek parçası (n=227), az miktarda yontmataş (n=22), sürtmataş (n=1) ve tek sıra halinde taş duvar temeli bulunmuştur (Şekil: 3). Arkeolojik malzemenin

³ Roma Dönemi seramik malzemeleri tarihlleme konusunda bize yardımcı olan Dr. Rabia Aktaş'a teşekkür ederiz.

niteliği bu burun üzerinde prehistorik dönemlere kadar uzanan bir yerleşmenin olduğunu göstermektedir. Tespit edilen çanak çömlek, yontmataş ve sürtmetaştan oluşan arkeolojik malzemeler Neolitik Dönem, Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Roma Dönemi ve Geç Osmanlı Dönemlerine tarihlendirilmiştir (Şekil: 4-5). Bu alanda tespit edilen 1 adet bronz sikke Çeşme Müzesi'ne envanterlik eser olarak teslim edilmiştir.

Tepeboz Mahallesi, Çakmacık Mevkii'ndeki nadasa bırakılmış tarla üzerinde POI.18.88 olarak kayıtlara giren dağınık bir buluntu alanı tespit edilmiştir. Alanda oldukça yoğun miktarda kıvılcak-kahve renkli çakmaktaşıdan üretilmiş yontmataş (n=578) ve az miktarda çanak çömlek (n=20) parçası olduğu görülmüştür (Şekil: 6). Çanak çömlek parçaları Osmanlı Dönemi'ne ve 20. yüzyılın başlarına aittir. Yontmataşlar ise diagnostik alet ve teknolojik özellikler göstermediği için henüz tarihlendirilememiştir. Ancak metal vurguç kullanılmamış olması, malzemenin prehistorik–protohistorik dönemlere ait olduğuna işaret etmektedir. Alanda yoğun miktarda yontmataş bulunmasına rağmen bunlar içerisinde korteksli yonga ve çekirdeklerin düşük oranda olması üretimin burada yapılmadığını gösterebilir. Olasılıkla ilk üretim aşamaları alana çok yakın noktada konumlanan çört kaynağında (POI.18.91) gerçekleştirilmiştir. Ne var ki, hammadde kaynağına yaptığımız ziyarette çevrede işlik olarak tanımlanabilecek arkeolojik kalıntılar bulunmamıştır.

Tepeboz Mahallesi, Çakmacık Mevkii'ndeki yaklaşık 2.33 hektara yayılan ve 58 m rakımda bulunan alan çört kaynağı olarak (POI.18.91) kaydedilmiştir. Kahverengi çakmaktaşılarının, çamurtaşı tabakaları arasında, 10 ila 25 sm kalınlıkta olduğu tespit edilmiştir. Yeni açılan bir yarıktaki bu tabakalanma net biçimde gözlenebilmektedir. Kaynaktan gelen parçalar denize kadar büyük bloklar halinde devam etmektedir. Bölgede tüm yerleşimlerdeki çakmaktaşıdan yapılan yontmataş aletlerde kullanılan hammaddenin buradan elde edildiği düşünülmektedir. Alanda herhangi bir arkeolojik malzemeye rastlanmamıştır.

POI.18.89 olarak kayıtlara giren buluntu Bozköy Mahallesi, Akçakilise Mevkii'nde yer alan üst tarafı kısmen tahrip olan bir çeşme yapısıdır. Tek cepheli prizmatik gövdeli, cephesi kaş kemerli bir niş içerisine yerleştirilmiş, düzgün kesme taş ve kabayonu taştan inşa edilmiş olan çeşme Geç Osmanlı Dönemine tarihlendirilmektedir. Yapı etrafında herhangi bir arkeolojik buluntu rastlanmamıştır.

Bozköy Mahallesi, Değirmenaltı Mevkii'nde bulunan derin bir vadinin denize ulaştığı yerde, denizden yaklaşık 4-10 m yükseklikte alüvyon dolgu-

nun üzerinde dağınık ve seyrek olarak arkeolojik malzeme tespit edilmiştir. Dağınık buluntu alanında az miktarda çanak çömlek parçaları (n=15), az miktarda yontmataş ve 1 tane cam şişe parçası görülmüştür. Buluntular, Roma, Geç Roma-Erken Bizans ve Bizans-Osmanlı Dönemlerine tarihlendirilmiştir.

53 numaralı yüzey araştırması birimi

23,16 hektar büyüklüğünde bir alanı kapsayan Tepeboz/Adaboğazı Mevkii'nde yer alan birimin başlangıç koordinatları 451471D; 4280599K olarak kaydedilmiştir. Bu birimde, arazi izin verdiği ölçüde, 5 m aralıklarla 9 kişi ile tarama yapılmış ve herhangi bir arkeolojik alan tespit edilememiştir. Birim içerisinde bulunan Yeni Liman girişinde bir evin bahçesinde olasılıkla Geç Roma-Bizans Dönemi'ne tarihlenen bir sütun başlığına rastlanmıştır. Üzerinde akantus motifleri bulunan sütun başlığının sonradan dibek taşı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

54 numaralı yüzey araştırması birimi

POI.18.93 olarak kayıtlımarımıza giren mimari kalıntı 493 m rakımda, Saip Mahallesi, Kalecik Mevkii'nde yer alan bir çeşme yapısıdır. Yapı, tek cepheli, dikdörtgen, yüzeyi tamamen sıvalı, nişi yuvarlak kemerli bir çökertme içine yerleştirilmiştir. Moloz taş kullanılarak yapılan çeşme kısmen tahrip olmuş durumdadır. Çeşmenin yalak kısmında binek taşı mahiyetinde bazalt bir sütunun devşirme malzeme olarak kullanıldığı görülmüştür. Çeşmenin güneyinde su deposu bulunmaktadır. Çeşmenin hemen yakınında ise anıtsal bir çınar ağacı vardır. Bu ağacın gövdesinin çevresi 8 m'dir. Çınar ağacı olasılıkla 500-600 yaşındadır. Çeşmenin bulunduğu alan içerisinde az sayıda çanak çömlek parçası, yontmataş, cam obje ve epigrafik parça tespit edilmiştir. Epigrafik parça mermer bir kitabe taşıdır ancak üzeri düzeltildiği için herhangi bir yazı saptanamamıştır. Tüm buluntular ışığında alan, Erken Cumhuriyet ve Yakın Cumhuriyet'e tarihlendirilmiştir.

55 numaralı yüzey araştırması birimi

Birim içerisinde Hasseki/Yumrutepe Mevkii'nde yapılan taramada beyaz patinalı yontmataş aletler tespit edilmiştir. Malzemenin içinde az sayıda düzeltili dilgiler ve kırılmış dilgi parçaları bulunmaktadır. Aletlerin büyük kısmı kırık durumdadır. Arkeolojik malzemeler 2016 yılında keşfettiğimiz açık alan buluntu alanı Kocaman'da (POI.16.35'de) bulunanlar ile tipolojik ben-

zerlik gösterip olasılıkla Epipaleolitik Döneme (Geç Pleistosen) aittir. Alanda yontmataşların fazla yoğunluk göstermemesi nedeniyle burası SU.18.55 olarak kayıtlara girmiştir.

POI.18.94; Hasseki Mahallesi, Yumrutepe Mevkii'nde yer alan Hasseki Köyü'nün Osmanlı Döneminden beri kullanım gören mezarlığıdır. Köyün kuzeyindeki mezarlık alanı, kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerinde konumlandırılmıştır. Alan içerisinde 18. yüzyıldan günümüze kadar çeşitli mezar taşları bulunmaktadır. Alan içerisinde herhangi bir arkeolojik buluntu saptanmamıştır; ancak bölgenin Osmanlı Dönemi tarihiyle ilgili ilginç veriler sunmaktadır.

POI.18.95, Hasseki Mahallesi, Kükürdedesi Mevkii'nde 143 m rakımda yer alan konglomera anakayadan oluşan doğal tepenin kuzey yamacında yoğun miktarda çanak çömlek ve az miktarda çatı kiremidi parçası tespit edilmiştir. Alanın Roma, Geç Roma-Erken Bizans, Osmanlı ve Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemlerinde iskân gördüğü önerilebilir.

56 numaralı yüzey araştırması birimi

İnecik/Değirmentepe Mevkii çevresinde taranan birimin içerisinde az sayıda beyaz patinalı yontmataş alet tespit edilmiştir. Bunların içinde çok küçük bir yonga çekirdeği mevcuttur. Bu çekirdeğin iki yüzünde birbirine karşı yönde çıkarımlar gerçekleştirilmiştir. Diğer buluntular içerisinde kırılmış parçalar ve bir adet atipik ön kazıyıcı mevcuttur. Buluntular POI.16.35 ile benzer niteliktedir ve bu nedenle Epipaleolitik Döneme (Geç Pleistosen) ait gibi gözükmektedir. Alanda yontmataşların seyrek olması nedeniyle (n=5) burası arkeolojik bir alan olarak kaydedilmemiştir.

POI.18.96 olarak kayıtlarımıza giren nokta İnecik Mahallesi, Dereagzi Mevkii'nde, 8 m rakımda, Eğlenhoca Köyü Deresi'nin kuzeybatı ucunda yer alan moloz taşlarla örülmüş bir yel değirmenine aittir. Dairesel plandaki yapı büyük ölçüde tahrip olmuştur. Batısında bir giriş açıklığı bulunmaktadır. Değirmeni çalıştıran mekanizmalara ait hiçbir iz görülmemektedir. Yapı, Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmektedir. Alanda dağınık şekilde ve az sayıda çanak çömlek parçası (n=37) tespit edilmiştir.

57 numaralı yüzey araştırması birimi

Kapladığı alan 26,85 hektar büyüklüğünde olan ve Hasseki/Yukarı Gölçük Mevkiini kapsayan birimin başlangıç koordinatları Doğu 449113 Kuzey

4281360'dır. Alan ve alandaki bitki örtüsünün izin verdiği ölçüde 2 m aralıklarla 12 kişi tarafından yapılan tarama iç kesimlerde patika yollarının takibi ile sürdürülmüştür. Birim içerisinde yapılan taramada çeşitli noktalarda çört yumrularına ve bloklarına rastlanmıştır. Deniz kıyısında tespit edilen çörtün başka bir alandan yuvarlanarak geldiği anlaşılmaktadır.

Birim içerisinde kıyı boyunca az sayıda çakmaktaşı ve çanak çömlek parçası saptanmış, fotoğraflanarak belgelenmiştir. Ayrıca tarama alanında yer alan toprak yol üzerinde tekil halde bazalttan yapılmış bir tek dışbükey kenar kazıyıcı bulunmuştur (Uz: 69; Gen: 80; Kal: 20 mm). Bu yontmataş alet Kömürburnu ve Kanlıkaya buluntuları ile benzerdir ve olasılıkla Alt Paleolitik Döneme aittir (Şekil: 7). Bazalt kenar kazıyıcının çevresindeki zeytinlikler sistematik yöntemle taranmış ve bulunan çanak çömlekler belgelenerek alanda bırakılmıştır. Bazalt aletle ilişkili olabilecek başka bir buluntuya rastlanmadığı için bu alana bir POI numarası verilmemiştir.

POI.18.97, Sarpıncık Mahallesi, Bozyer Mevkii'nde, 20 m rakımda kıyı üzerinde yer alan dairesel planlı, moloz taşla inşa edilmiş bir sarnıç yapısıdır. Giriş açıklığı batıdadır ve denize doğru bakmaktadır. Taban anakayanın düzleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Sarnıç oldukça tahrip olmuştur. Yapı Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Alanda herhangi başka bir arkeolojik malzemeye rastlanmamıştır.

58 numaralı yüzey araştırması birimi

Sarpıncık Mahallesi, Bozburun Mevkii'nde 235 m rakımda yer alan arkeolojik alan POI.18.98 olarak kayıtlara geçmiştir. Alan içerisinde dört ev ve iki çeşme yapısı bulunmaktadır. Bunların dışında herhangi bir arkeolojik malzemeye rastlanmamıştır. Alanda biri kısmen yıkık iki çeşme yapısı yer alır. Çeşmeler tek cepheli ve dikdörtgen prizma gövdelidir. İlk çeşmenin nişi sivri kemerli bir çökertme içine yerleştirilmiştir. İnşa malzemesi olarak moloz taş, kabayonu taş ve yer yer devşirme taşlara yer verilmiştir. İkinci çeşme benzer şekilli olmakla birlikte üst kısmındaki kemer bütünüyle tahrip olmuştur. Çeşmelerin arasında havuz bulunmaktadır. Tüm bu mimari unsurlar tek bir POI numarasıyla kaydedilmiştir.

POI.18.102, Sarpıncık Köyü, Karakavaklı Mevkii olarak bilinen 375 rakımda bölgesinde yer alan bir yel değirmeni kalıntısıdır. Tepenin güneybatısında yer alan yel değirmeni dairesel planlıdır. Bölgeye özgü kayrak taşla inşa edilen yapı büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır. Yapının iç çapı 3.50 m,

duvar kalınlığı 1 m'dir. Yel değirmeni 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Yapının çevresinde Geç Osmanlı Dönemine ait az miktarda çanak çömlek parçası (n=4) görülmüştür.

POI.18.103; 343 m rakımda, Sarpıncık Mahallesi, Değirmendağı Mevkii'nde, köyün kuzeybatısında Hamzabükü'ne giden yol üzerindeki eski bir yel değirmeni yapısıdır. Tepede yer alan yel değirmeni yöreye özgü kayrak taşla inşa edilmiştir. Dairesel plan tipindeki yapı, büyük ölçüde tahrip olmuştur. Yapının batı kısmında dikdörtgen formlu bir giriş açıklığı bulunmaktadır. Yapının iç çapı 3.78 m'dir. Yapı içerisinde üst kata çıkan merdivenlere ait izler ve duvarlarda yer yer sıva izleri gözlenmektedir. Yel değirmeni 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Yapının bulunduğu alanda az miktarda çanak çömlek parçası (n=8) tespit edilmiştir. Buluntular Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmektedir.

POI.18.104; 348 m rakımda, Sarpıncık Mahallesi, Değirmendağı Mevkii'nde yer alan bir diğer yel değirmeni kalıntısıdır. Hamzabükü'ne giden yol üzerindeki tepede yer alan bu yel değirmeni de dairesel planlıdır ve yine yöreye özgü kayrak taşlar kullanılarak yapılmıştır. Yapının iç çapı 3.15 m'dir. Giriş açıklığı, yapının batı kısmında bulunmaktadır. Büyük ölçüde tahrip olan yapı içerisinde değirmen taşının hala varlığını koruduğu görülmektedir. Değirmen taşının çapı 1.85 m'dir. Yel değirmeni 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Yapının çevresinde az sayıda çanak çömlek parçası (n=5) tespit edilmiştir. Arkeolojik malzeme Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

59 numaralı yüzey araştırması birimi

Sarpıncık Köyü, Köyiçi Mevkii'nde yer alan çeşitli yapı kalıntıları kayda geçirilmiştir. POI.18.99 numaralı kayıt bir çeşme yapısına aittir. Sarpıncık Camisi'nin batısında yer alan bu çeşme, tek cepheli ve dikdörtgen prizma gövdelidir. Kaş kemerli çeşmenin içi kısmen sıvalıdır. Yapı üzerinde bulunan niş içerisinde kitabe levhasına ait bir iz bulunmaktadır. Çeşmenin hemen arkasın kayrak taşlarla oluşturulmuş bir su yolu yer almaktadır. Çeşme ile cami arasında bir çamaşırhane bulunmaktadır. Çamaşırhane'nin doğusunda ocak nişleri bulunur. Çeşmenin hemen 5 m kuzeybatısında anıtsal bir çınar ağacı ve kare planlı bir havuz göze çarpar. Bu çeşme yörede "Kocapınar" adıyla anılmaktadır. Alan Geç Osmanlı Dönemi'ne (19. yy) tarihlenmektedir.

POI.18.100; Sarpıncık Köyü içinde, Sarpıncık Camisi'nin batısında, doğudan batıya eğimli bir arazi üzerinde yer alan bir zeytinyağı işliğidir. Bina

dikdörtgen planlıdır ve iki birimden oluşmaktadır. Yakın bir geçmişe kadar kullanımı devam eden işliğin tüm mekanizması yerinde durmaktadır. Müdahale edilmediği takdirde yıkılma tehlikesi içindedir. Alan içerisinde herhangi bir arkeolojik malzemeye rastlanmamıştır. Yapının Erken Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlendiği kaydedilmiştir.

POI.18.101; Sarpıncık Köyü içinde Sarpıncık Camisi'nin kuzeydoğusunda yer alan çeşme, 1960'lı yıllarda betonarme olarak yenilenmiştir. Bu onarım esnasında çeşmenin üzerine üçgen bir tepelik eklenmiştir. Çeşme nişinin ön yüzünde muhtemelen özgün çeşmeye ait, vazodan çıkan çiçek demetini andıran mermer kabartma bir süsleme bulunmaktadır. Yapı Erken Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlenmektedir ve alanda arkeolojik malzemeye rastlanmamıştır.

60 numaralı yüzey araştırma birimi

POI.18.105; Sarpıncık Mahallesi, Üleştirten Mevkii'nde, 74 m rakımda yer alan Sarpıncık Feneri'dir. Fener, bir Erken Cumhuriyet yapısı olarak 1930'lar da inşa edilmiştir. Yakın Cumhuriyet Dönemine dek kullanıldığı bilinen yapı günümüzde aktif değildir. Fenerin güneyinde dörtgen planlı bir lojman yapısı bulunmaktadır. Alan içerisinde arkeolojik malzeme yoktur.

2018 SUALTI YÜZEY ARAŞTIRMASI ÇALIŞMALARI

Karaburun yarımadasının tarihöncesi ve tarihi çağlar boyunca iskân faaliyetlerini ve yerleşim modellerini daha iyi anlamak için bölgede sualtı yüzey araştırması çalışmaları yürütülmeye karar verilmiştir. Bu doğrultuda Koç Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Matthew Harpster, 2017 yılında ekibimize katılarak ileriki yıllarda yapılacak olan çalışmalar için ön araştırmalarda bulunmuştu. Araştırma kapsamında yürütülecek sualtı çalışmaları ilk kez 2018 yılında faaliyete geçmiştir. Koç Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Matthew Harpster ve Dr. Öğr. Üyesi Michael Jones bilimsel danışmanlığında yapılan çalışmalar sadece üç gün süreyle yürütülmüştür. Ekip üyeleri Boyabağ (POI.15.02), Sıcabükü (POI.16.36), Engicili Burnu (POI.16.39) ve Ulucabük'te (POI.16.56) muhtemel kıyı yerleşimlerini ziyaret etmiş; ancak kısıtlı zaman nedeniyle araştırmalar Boyabağ ve Engicili Burnu'ndaki sualtı kültür varlıklarının tespitine odaklanmıştır.

Araştırmalar sözkonusu alanların kıyı şeritleri üzerinde, sığ kıyılarında ve nispeten daha derin sahillerinde gerçekleştirilmiştir. Taranan alanlarda pişmiş toprak kapların yoğunlaştığı noktalar tespit edilmiştir. Kıyıdaki ve sualtında-

ki mimari öğeler veya kalıntılar incelenmiş, fotoğraflanıp ölçülerek belgelenmiştir. Buluntular aynı zamanda GPS koordinatları ile kayıtlanmıştır.

Kısıtlı zamana rağmen araştırmada çeşitli sonuçlara varmak mümkün olmuştur; Engicili Burnu ve Boyabağ'daki mimari dokunun benzer özellikler taşıdığı anlaşılmıştır. İki yerleşimde de kıyıya dik ve paralel duvarların birleşmesiyle oluşan dörtgen mimari birimler mevcuttur. Bunun yanı sıra kabaca kesilmiş ya da şekillenmiş taşların harçla birleştirilmesiyle oluşan duvarların her iki alanda da benzer boyutlarda olduğu görülmüştür.

Engicili Burnu'nda nitelikli mallar olarak değerlendirilebilecek pişmiş toprak kapların sayıca çoğunluğu dikkat çekmesine karşın her iki yerleşimin MS 1. – 7. yüzyıllara ait çatı kiremidi, ince seramik ve kaba mallarının oldukça benzer olduğu anlaşılmıştır (Aktaş vd. 2019). Ulucabük, 2018 yılında ayrıntılı biçimde araştırılmamasına karşın yerleşimin diğer iki alan ile bazı ortak özellikler barındırdığı görülmüştür. Ulucabük, Boyabağ gibi, bulunduğu koyun batı-kuzeybatı sahil şeridinde konumlanmıştır. Ayrıca bu iki alanda da zeytinyağı üretiminde kullanılan ağırlık taşlarının olduğu tespit edilmiştir. Ulucabük'ün seramik repertuarı İ.S. 4 – 6. yüzyıllara ait örnekler sunmuştur (Aktaş vd. 2019); dolayısıyla kısmen de olsa Engicili ve Boyabağ ile çağdaştır. Bu üç yerleşimin zeytinyağı, çatı kiremidi ve kaba mal gibi ürünlerin üretim merkezleri olduğu önerilebilir. Benzer özellikler taşıyan Sıcabükü yerleşiminde bulunan seramik fırını kalıntıları bu öneriyi destekler niteliktedir.

KARABURUN CIVA MADENİ ARAŞTIRMALARI

Karaburun ilçesinde cıvanın cevher hali olan zincifrenin varlığı prehistorik dönemlerden bu yana bilinmektedir. Bu hammaddenin temin edildiği kaynaklardan bir tanesi Parlak/Azat Deresi'ndeki Manastır Mevkii'dir (Şekil: 8). Bu alanda Çakmaktepe olarak bilinen eski cıva madeni arazisinde, cıva madeni için açılan galerilerde yassı balta, çanak çömlek ve çeşitli prehistorik malzemenin bulunması üzerine, 1948 yılında Hamit Koşay ve Hakkı Gültekin tarafından yürütülen 10 günlük bir kazı çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında Kalkolitik Döneme ait mimari kalıntılarla el yapımı ve kaba çanak çömlek parçaları ile çok sayıda kemik alet, sürtme taş alet, yontmataş alet ve taş çekiçler bulunmuştur (Koşay ve Gültekin 1949).

Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması'nın ilk yılı olan 2015'te bu alan belgelenmek üzere ziyaret edilmiştir. Ne yazık ki, yapılan yürüyüşler esnasında alanda herhangi bir prehistorik buluntuya rastlanmamıştır. Günümüz-

de Koşay ve Gültekin'in yayınında bahsedilen arkeolojik buluntuların hangi galerilerde ortaya çıktığını tespit etmek mümkün değildir.

Alan, 2018 sezonunda cevher örnekleri toplamak üzere 12 kişilik bir ekip- le yeniden ziyaret edilmiştir. Madendeki çeşitli galeriler gezilerek cevhere ait damarlar fotoğraflanmış ve belgelenmiştir. Tarihöncesi ve tarihi dönemlerde kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek için madenin farklı galerilerinden arkeometrik tekniklerle incelenmek üzere çeşitli örnekler toplanmıştır⁴.

KAYNAKÇA

R. Aktaş, E. Sezgin ve Ç. Çilingiroğlu. 2019. İzmir-Karaburun Yüzey Araştırma- sında Ele Geçen Roma Dönemi Seramikleri. *OLBA Dergisi* XXVII: 369-412.

Çilingiroğlu Ç., B. Dinçer, A. Uhri, İ. Baykara, C. Gürbıyık ve C. Çakırlar (2016) New Paleolithic and Mesolithic Sites in the Eastern Aegean: The Karaburun Archaeo- logical Survey Project. Antiquity Project Gallery, *Antiquity* 90.353: 1-6.

Çilingiroğlu Ç. (2017) The Aegean Before and After 7000 BC Dispersal: Defining Patterning and Variability. *Neo-Lithics* 1/16: 32-41.

Çilingiroğlu Ç., A. Uhri, B. Dinçer, C. Gürbıyık, C. Çakırlar, G. Özçolak ve E. Sez- gin (2017) Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2015. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 34/1: 151-174.

Çilingiroğlu Ç. ve B. Dinçer (2018) Contextualizing Karaburun: A New Area for Neolithic Research in Western Turkey. *Documenta Praehistorica*. 45: 30-37.

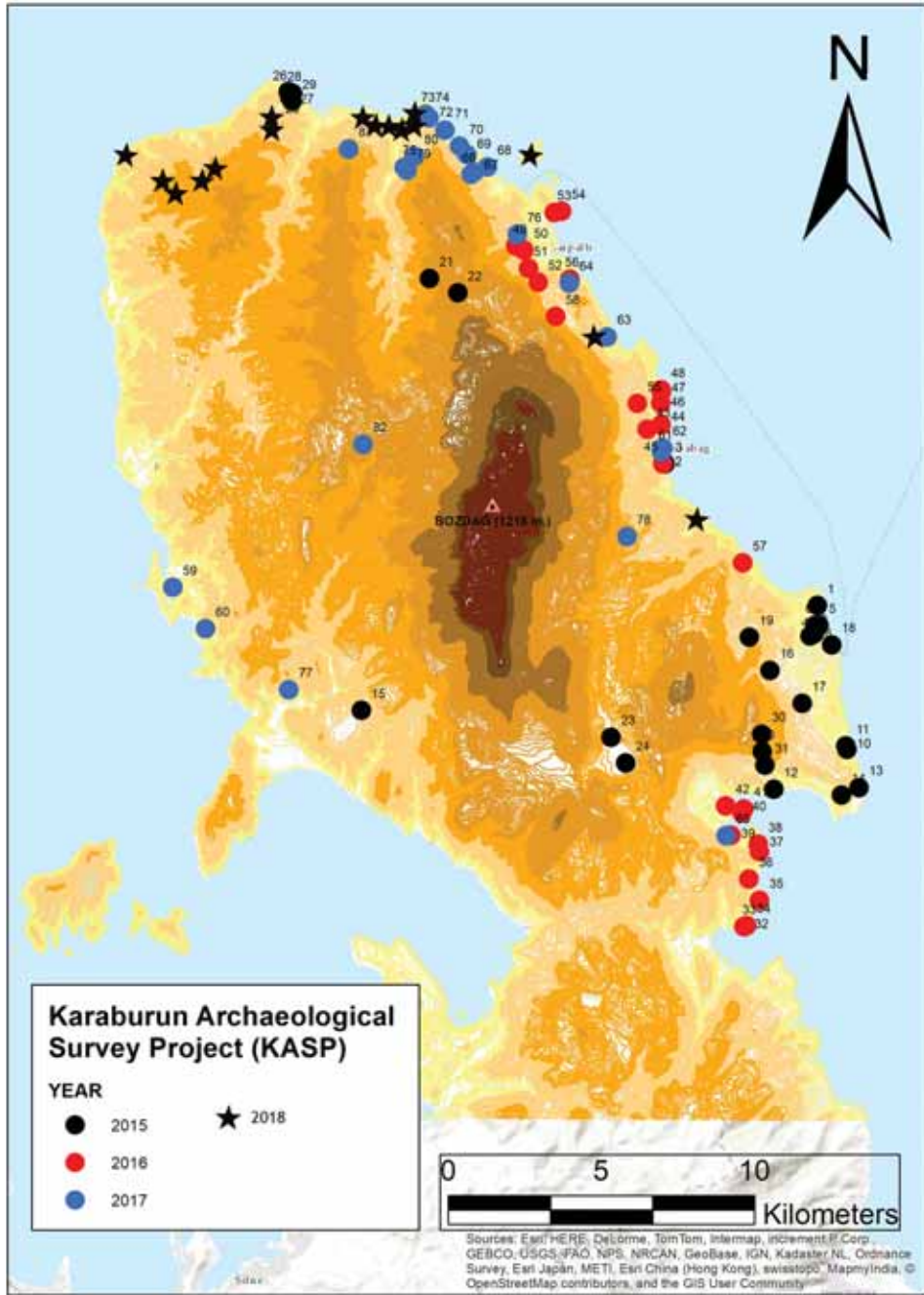
Çilingiroğlu Ç., B. Dinçer, İ. Baykara, A. Uhri ve C. Çakırlar (2018a) A possible Late Pleistocene Forager site from Karaburun Peninsula, Western Turkey. Antiquity Project Gallery, *Antiquity* 92.362: 1-5.

Çilingiroğlu Ç., B. Dinçer, İ. Baykara, A. Uhri, C. Gürbıyık, P. Özlem Aytaçlar ve C. Çakırlar (2018b) Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2016. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 35/1: 317-330.

Çilingiroğlu Ç., A. Uhri, B. Dinçer, İ. Baykara, C. Çakırlar, E. Sezgin, E. Dinçerler ve D. Turan (2018c) Kömür Burnu: Karaburun'da Çok Dönemli Bir Prehistorik Bulun- tu Alanı. *Arkeoloji Dergisi* 23: 67-93.

Koşay, H. ve H. Gültekin (1949) Karaburun (İzmir) Çakmak Cıva Madeninde Ön- tarih Buluntuları. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* V: 16-25.

⁴ Bu araştırma Alman Arkeoloji Enstitüsü Avrasya Şubesi'nden Mehmet Karauçakla ortak olarak yürütülmektedir.

Şekil: 1

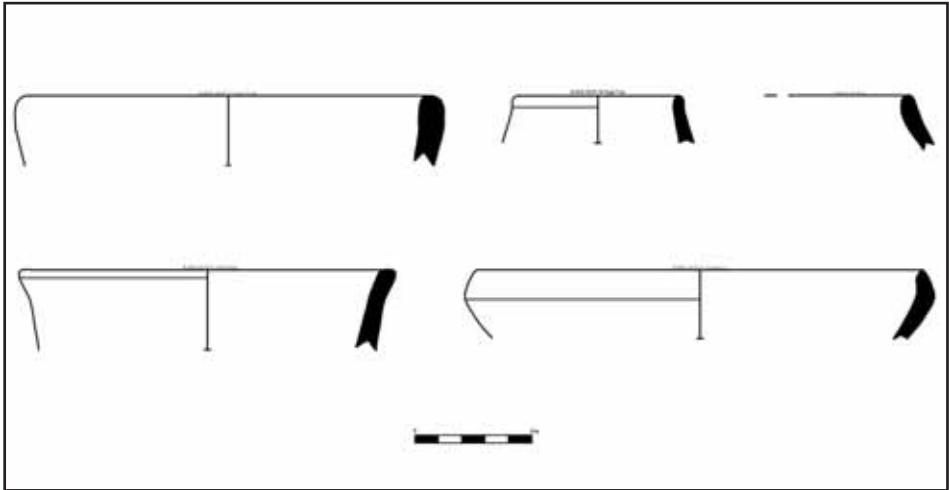
Şekil: 2

Şekil: 3

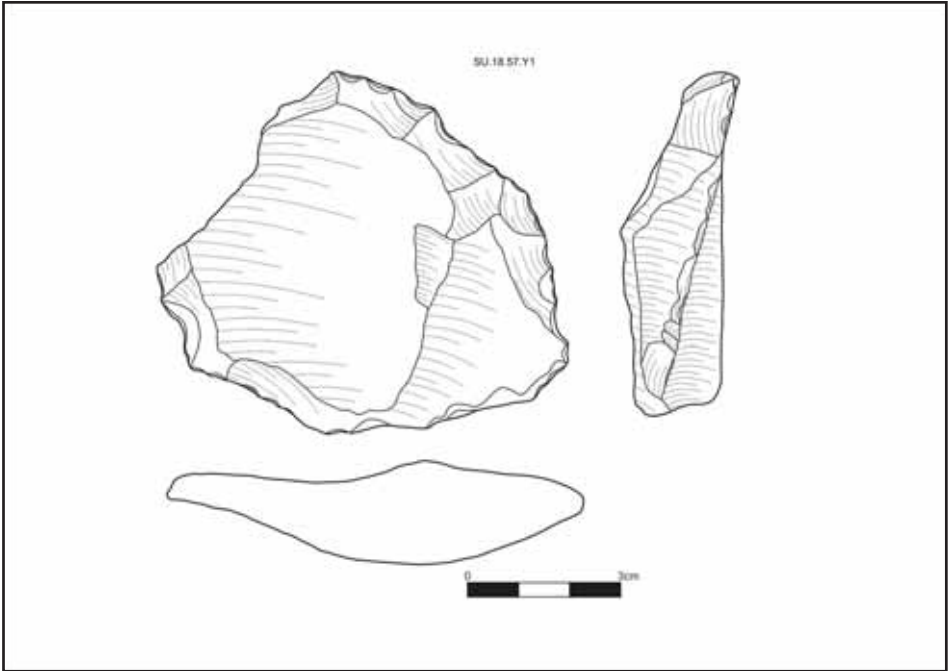
Şekil: 4

Şekil: 5

Şekil: 6

Şekil: 7

Şekil: 8

TARSUS HİTERLANDI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI - 2018

Deniz KAPLAN*
Şener YILDIRIM
Gamze EVGEN
İlkay GÖÇMEN

2018 yılı Tarsus Hinterlandı Yüzey Araştırmaları, 1 Eylül - 21 Eylül 2018 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Tarsus Müzesi Uzmanlarından Özkan TOSUN, bakanlık temsilcisi olarak bizlere eşlik etti. 2018 yılı çalışmalarına katılan Dr. Öğr. Üyesi Şener Yıldırım'a, Doktora öğrencileri Gamze Evgen ve İlkay Göçmen'e, Yüksek Lisans Öğrencileri Mustafa Bölükbaşı'na, Nur Dezer'e, Tuğba Kılıç'a ve Lisans Öğrencisi Alişer Alıcıya özverili çalışmalarından dolayı teşekkür ederim.

2018 yılı Tarsus Hinterlandı Yüzey Araştırmaları kapsamında Sucular Mahallesi-Bilalidere Mevkii, İncirlikuyu Mahallesi Merdivenlikuyu Mevkii, Akçakoca Mahallesi Avcıhocalı Mevkii, Küçük Kösebalcı Mahallesi/ Dayımağzı Mevkii, Büyük Kösebalcı Mahallesi Ziyaret Mağarası, İbrişim Mahallesi Kök Mevkii, Yazlık Mahallesi, Kırıt Mahallesi Bekirağlı Mevkii ve Çevreli Mahallesi olmak üzere 9 nokta ilk kez ziyaret edilerek, yeni tespitler gerçekleştirildi. Bunun yanı sıra 2016 ve 2017 yıllarında varlığı tespit edilen Kırıt Mahallesi Cankurtaran Tepesi Mevkii, Kırıt-Gürlü Mahalleleri Ören/Yukarı Kale Mevkii, Hacı Hamzalı Ören ve Kale Mevkiileri'nde belgeleme çalışmalarına başlandı. Bu kapsamda Yukarı Kale Mevkii'deki "C Yapısı" olarak adlandırdığımız yapıda laser scanner ile 3 boyutlu tarama yapıldı. Ayrıca

* Doç. Dr. Deniz KAPLAN, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Çiftlikköy Kampüsü, Yenişehir-Mersin/TÜRKİYE, denizkaplan@mersin.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Şener YILDIRIM, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, Yenişehir-Mersin/TÜRKİYE.

Gamze EVGEN (MA), Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Çiftlikköy Kampüsü, Yenişehir-Mersin/TÜRKİYE.

İlkay GÖÇMEN (MA), Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Çiftlikköy Kampüsü, Yenişehir-Mersin/TÜRKİYE.

Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırmalarının ana destekleyicisi, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odasıdır. Kendilerine şükranlarımızı sunarız. 2018 yılı çalışmalarına maddi açıdan destek veren bir diğer kurum, Mersin Büyükşehir Belediyesi olmuştur. Yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

yerleşimlerin planlarının anlaşılması hususunda ölçümler gerçekleştirildi. Bu belgeleme çalışmaları esnasında daha önce görülmeyen yeni taşınmazlar tespit edilerek, bunlar Tarsus Hinterlandı katalog sistemine kaydedildi. Ayrıca Sağlıklı Roma Yolu'nun Gülek Geçidi'ne uzanan güzergâhının anlaşılması için yapılan çalışmalara 2018 yılında da devam edildi. Bu kapsamda çalışma alanı içerisinde yer alan Eskişehir, Kozoluk, Sarışih, Gelgez ve Aspava Hanları tekrar ziyaret edildi.

1. Çevreli Mahallesi

Bu sezon çalışmasının yeni keşiflerinden ilki Çevreli Mahallesi'nde gerçekleştirilmiştir. Çevreli Mahallesi, Tarsus kent merkezinin 21 km kuzeybatısında, Kadıncık Vadisi'nin doğusunda vadiye hâkim bir noktada yer almaktadır. Burada köy merkezinde ve yakın çevresinde yaptığımız incelemeler sonucunda, günümüz köyünün antik bir yerleşimin üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalar esnasında ağırlık taşları, ışıklar, sarnıçlar, bir pithos ve mekânlara ait duvarlar tespit edildi.

Çevreli Mahallesi'nin yaslandığı tepenin zirve noktasında da incelemeler gerçekleştirildi. Burada köy ahalisinin kale olarak nitelediği bir yapı incelendi.

Yapılan incelemeler sonucunda söz konusu alanda, Tarsus Hinterlandına hâkim bir tepedeki noktada 5 x 5 metre ebatlarında bir yapı keşfedildi.

Yapı, iki basamaklı bir krepidoma üzerinde yükselmektedir. Yapının dört köşesinde birer adet pilaster formda sütun mevcuttur. Onlar üzerlerinde, pilaster başlıklar taşımaktadır. Entablature ait kanıtlar, yapının etrafına dağılmış durumdadır. Arşitrav ve friz, aynı blok üzerine işlidir. Onların üzerinde ise dış sırası ile başlayan konsol ve sima bloğu yer almaktadır. Yapı, tonozlu bir çatı kaplama sistemine sahiptir.

Yapının rölövesi alınarak, plan restitüsyonu yapıldı ve cephe restitüsyonu çalışmalarına devam edilmektedir. Yapıya ait bir inşa yazıtı bulunamamıştır. Bunun yanı sıra mimari elemanların profilleri, yapının Roma İmparatorluk Dönemine ait olduğunu düşündürmektedir. Yapının işlevinin anlaşılması hususunda elimizde bir veri mevcut değildir. Buna karşın bir tapınak mezar olma ihtimali bulunmakla birlikte bir mezara ait herhangi bir veri ele geçmişi değildir. Yapının çevresine hâkim bir tepe üzerindeki konumu, dikkat çekicidir. Tarsus Hinterlandı'nda bu tip alanların kutsal alan olarak kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla Çevreli'deki yapının bir tapınak olma ihtimali de bulunmaktadır.

2. Küçük Kösebalcı Mahallesi/ Dayımağzı Mevkii

Sürdürülen çalışmalarda bir diğer inceleme alanımız, Tarsus'un yaklaşık 15 km. kuzeyinde yer alan Küçük Kösebalcı Mahallesi olmuştur. Dayımağzı olarak adlandırılan mevkide gerçekleştirilen incelemelerde 1 adet atölye tespit edildi. Atölyenin bulunduğu alanda yaklaşık 180 cm. çapında 1 adet kırma teknesi ve bununla ilişkili 80x94 cm. çapında 1 adet toplama havuzu incelenen kültür varlıklarındandır.

Atölyenin bulunduğu alanın yaklaşık 30 m. batısında kırık ve tahrip olmuş halde 2 adet kırma teknesi daha görüldü. Kırma teknelerinden ilkinin çapı içten 102 cm.; dıştan 150 cm. ve yüksekliği 50 cm. olarak ölçüldü. Yerel kireçtaşından imal edilmiş kırma teknelerinden üçüncüsü yoğun tahribata maruz kaldığından ölçüleri alınamamıştır.

Kırma teknesinin bulunduğu alanın kuzeybatısında 1 adet yerel kireçtaşından yapılmış baskı kollu pres ağırlık taşı tespit edilmiş olup, ebatları 83x70 cm. ve yüksekliği 92 cm'dir. Ayrıca bu alanın kuzeydoğusunda 1 adet kapı sövesi görüldü.

Kırma teknelerinin görüldüğü alanın kuzeyinde çalılıkların arasında yerel kireç taşından imal edilmiş 1 adet *tabula ansatalı* lahit ve lahit kapağı tespit edildi. Lahdin ön yüzünde yer alan *tabula ansatanın* her iki tarafında ve lahdin kısa kenarlarında birer çelenk mevcuttur. Tek kademeli bir profile sahip olan lahit 100x207 cm. ebatlarında olup, 82 cm.'lik bir yüksekliğe sahiptir. Lahit kapağı ise kırık halde lahdin hemen yanında yerde durmaktadır. Lahit üzerinde görülen süslemelerin stilinden yola çıkılarak M.S. 2. yüzyıl- M.S. 3. yüzyıl aralığına tarihlenebilir.

Söz konusu alanda yapılan incelemelerde 231x226 cm. ebatlarında ve 20 cm. derinliğinde kareye yakın bir forma sahip ezme haznesi ile 137x170 cm. çapında yuvarlak formlu toplama havuzundan oluşan bir adet işlik görüldür. Ana kayaya oyulmuş işlik yapısında ezme haznesi ile toplama havuzunu birbiriyle ilişkilendiren ve oldukça iyi korunmuş olan yuvarlak formlu akıtma deliği görülmektedir.

İşlik yapısının hemen güneyinde ikinci bir baskı kollu pres ağırlık taşı daha tespit edildi. Söz konusu ağırlık taşı; 103x66 cm. ebatlarında ve 95 cm. yüksekliğindedir. Ağırlık taşının çevresinde açılan kaçak kazı çukurundan yeşil sırlı Bizans seramikleri ele geçti. Ayrıca söz konusu alanın yaklaşık 200 m. batısında *chomosorium* tipi 1 adet mezar tespit edilmiştir.

3. Akçakoca Mahallesi/ Eski Avcıhocalı Mevkii

Eski adı Avcıhocalı olarak bilinen mevkide gerçekleştirilen incelemelerde yan yana konumlandırılmış ve ana kayaya oyulmuş 7 adet kaya mezarı incelendi. Söz konusu alanda en kuzeyde konumlanan mezar yapısı içerisinde üç adet *kline* izi takip edilebilmektedir. Kuzey- güney doğrultulu mezarın özellikle doğu tarafında yer alan kline oldukça iyi korunmuş olup, yüksekliği 61 cm.; genişliği 45 cm. ve uzunluğu 189 cm. olarak ölçülmüştür. Mezarın güneyinde yer alan diğer *klinenin* yüksekliği ve genişliği uğradığı yoğun tahribattan dolayı ölçülememiştir, ancak bu *klinenin* uzunluğu yaklaşık 190 cm. olarak ölçülmüştür.

Kaya mezarlarının konumladığı alanın kuzeybatısında yoğun bir biçimde tahrip edilmiş 1 adet kaya lahdi görülmüştür. Korunan yüksekliği 27 cm. olarak ölçülen ve uzunluğu yabani bitkilerden dolayı alınamayan kaya lahdinin üzerinde tek sıra halinde Grekçe bir yazıt yer almaktadır. Söz konusu yazıtın ilk dört harfi 'ΕΑΡΑ...' şeklinde okunabilmektedir. Bu yazıtın harf yüksekliği 5 cm. ve harf genişliği 3 cm. olarak ölçülmüştür.

Eski Avcıhocalı Mevki'nde sürdürülen incelemelerde ayrıca yerel kireçtaşından yapılmış 1 adet vida tipi pres ağırlık taşı tespit edilmiş olup, fotoğraflanmış, katalog ve çizimleri tamamlanmıştır. Pres ağırlık taşının uzunluğu 73x90 cm. ve yüksekliği 95 cm. olarak ölçülmüştür. Pres ağırlık taşının her iki yanında kırlangıçkuyruğu biçiminde boşluklar ve üst yüzünde ahşabın yerleştirildiği 32 cm. çapında ve 16 cm. yüksekliğinde vida deliği yer almaktadır.

Aynı alanda gerçekleştirilen incelemelerde ölü kültürle ilişkili olduğu düşünülen, ana kayaya oyulmuş, çapları 20 cm. ile 40 cm. aralığında değişiklik gösteren 20 adet sunu çanağı tespit edildi.

Söz konusu alanda gerçekleştirilen incelemeler sonucunda arazide dağınık halde çok sayıda profilli çatı kiremidi parçaları, depolama kapları ve LR1 amphoralarına ait ağız- gövde ve kulp- gövde parçaları ele geçmiştir. Ayrıca 1 adet erken döneme ait olduğu düşünülen seramik parçası ve 1 adet kırmızı astarlı kaide- gövde parçası çizilmiş ve fotoğraflanmıştır.

Akçakoca Mahallesi-Eski Avcıhocalı Mevkii'nde tespit edilen pres ağırlık taşı, LR1 amphora parçaları ve depolama kaplarına ait parçalar yerleşimin kırsal karakterine işaret etmektedir.

4. Hacıhamzalı Mahallesi Kale Mevkii

Bir diğer çalışma alanı, Hacıhamzalı Mahallesi Kale Mevkii'dir. Bu nokta ilk olarak 2016 yılında ziyaret edildi. Kale Mevkii olarak adlandırılan tepe

üzerinde sadece bir yapı mevcuttur. Tepe, çevresine hâkim bir konuma sahiptir. Oldukça dar bir düzlüğe sahip alan üzerinde sadece bir yapıya ait kanıtlar bulunmaktadır. Söz konusu yapı, plan özellikleri itibariyle üç nefli bir kilisedir Bunun yanın sıra yapının içerisinde gerçekleştirilen incelemeler esnasında geç Hellenistik dönem seramikleri ve devşirme olarak kullanılmış mimari elemanlar bulundu. Söz konusu buluntular, bu alanda öncesinde bir tapınağın varlığını düşündürmektedir. M.S. 5. yüzyılda, kilise olarak kullanıldığı anlaşılan yapının hava fotoğrafları çekildi. Yapının rölövesi alınarak, plan restitüsyonu yapıldı. Söz konusu kilise, Mersin Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Şener Yıldırım tarafından yayına hazırlanmaktadır.

5. Kırıtt Mahallesi Yukarı Kale Mevkii

2018 yılında belgeleme çalışmalarının gerçekleştirildiği bir diğer nokta Kırıtt Mahallesi'nin sınırları içerisinde yer alan Yukarıkale Mevkii'dir. 2017 yılında tespiti gerçekleştirilen yerleşimde, 2018 yılı araştırmaları kapsamında belgeleme çalışmalarına başlandı. Bu kapsamda yerleşimin hava fotoğrafları çekildi. Temel seviyesinde korunmuş duvarların birbirleriyle olan ilişkisinin ve yerleşimin plan özelliklerinin anlaşılması için plan çalışmaları gerçekleştirildi. Belgeleme çalışmaları, kapsamında özellikle "C Yapısı" olarak adlandırdığımız anıtsal yapıda yoğunlaşıldı. Yerleşimin kuzeyinde bulunan yapı, doğu-batı uzantılıdır. Yaklaşık iki dönümlük bir alan üzerinde mevcuttur. Yapı, kuleli çevre duvarlarının koruna yüksekliği yaklaşık 6 metredir. Yapılan incelemeler sonucunda yapının içerisinde trikonkhos planlı bir kilisenin varlığı olduğu anlaşıldı. Ayrıca burada bulunan bir adet sunak, yapının pagan geçmişinin kanıtını bizlere sunar. Yapının planının ve yapı evrelerinin ayrıntılı çözümlenmesi için laser scanner ile taraması yapılarak, rölöve çalışmalarına başlandı.

6. Kozoluk Han

Tarsus'un Sağlıklı Mahallesi'nde bulunan ve yaklaşık 3 km.'lik kısmı günümüze ulaşan taş döşeme Roma Yolu'nun Gülek Geçidi'ne uzanan güzergâhının anlaşılmasını sağlamak amacıyla başta Kozoluk olmak üzere, Eskişehir, Sarışih, Gelgez ve Aspava Hanları ziyaret edilmiştir. Özellikle Kozoluk Han'da tespit ve belgeleme çalışmalarına önem verildi. Çünkü Kozoluk Han'a ulaşan bir antik yolun varlığı tespit edildi. Bu yol, Sağlıklı'daki Roma yolu gibi taş döşemelidir ve genişliği 3 metredir. Söz konusu benzerlikten

dolayı, Kozoluk Han'a ulaşan yolunda bir Roma yolu olduğunu düşünmekteyiz. Kozoluk Han'ın Roma döneminde bir istasyon olup olmadığını anlamak için yapıda belgeleme çalışmalarına başlandı. Laser scanner kullanılarak yapının 3 boyutlu taraması yapıldı. Diğer Han yapılarını da benzer yöntemlerle belgeleyerek güzergâhı anlamaya ve erken evrelerinin kanıtları üzerine çalışmaya önümüzdeki yıllarda da devam etmeyi düşünüyoruz.

BİLECİK İLİ 2018 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Deniz SARI*

Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Bilecik İli 2018 yılı Arkeolojik Yüzey araştırmalarımız 29 Ağustos-24 Eylül 2018 tarihleri arasında Merkez, Söğüt, Yenipazar, Gölpazarı ve Osmaneli ilçelerinde gerçekleştirilmiştir gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bölgelerde yapılan taramalar sonucunda daha önceden saptanan yerleşimler yeniden ziyaret edilmiş; bunun yanı sıra yeni yerleşim yerleri de saptanmıştır (Resim: 1).

Bu çalışmalara Bilecik Arkeoloji Müzesi araştırmacılarından Erdal MEAN Bakanlık temsilcisi olarak katılmıştır. Araştırmamız her zaman olduğu gibi Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Rektörlüğü'nün araç ve kumanya desteği, Türk Tarih Kurumu'nun (proje no. 2018.118) maddi desteği ve Yenipazar Belediyesi'nin konaklama desteği ile gerçekleştirilmiştir. Bu vesile ile başta Bakanlık Temsilcimiz Erdal MEAN ve tüm ekip üyeleri olmak üzere, adı geçen kurumların yetkililerine ve araştırma bölgemizde bizden hiçbir zaman destek ve ilgilerini esirgemeyen Yenipazar Belediye başkanı Sayın İlhan ÖZDEN ve belediyede görevli Hicran KILIÇARSLAN ile tüm yöre halkına en içten teşekkürü bir borç bilirim.

Yüzey Araştırması ekibi şu isimlerden oluşmuştur:

Dr. Öğr. Üyesi Deniz SARI (Başkan, Arkeolog), Erdal MEAN (Bakanlık Temsilcisi), Prof. Dr. Nurfeddin KAHRAMAN (Coğrafyacı), Dr. Öğr. Üyesi Fatma ŞAHİN (Arkeolog), Yusuf TUNA (Arkeolog), Şemsettin AKYOL (Arkeolog), Osman DENGİZ (Arkeolog), Burcu SAYGILI (Arkeolog), Neslişah ÖZKAN (Arkeolog), Akasya Betül PATAN (Arkeolog), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Mert Nadir YAZMACI, Çağrı BELLİ, İlminur EROĞLU, İlknur BİNGÖL, Hatice KÜTÜK, Sinem ÖZKAN, Sinem ARSLAN.

* Dr. Öğr. Üyesi Deniz SARI, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Deneyisel Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi, E Blok, Gülümbe Kampüsü-Bilecik/TÜRKİYE, deniz.sari@bilecik.edu.tr

1. MERKEZ İLÇE

Merkez ilçedeki araştırmalarımız Bayırköy, Kızıldamlar köylerinde ve Deresakarı-Ahmedet I-II yerleşimlerinde gerçekleştirilmiştir. Kızıldamlar'da gerçekleştirdiğimiz araştırmalar köyün doğusu ve güneydoğusunda yoğunluk oluşturmuştur. Abuşlar Mevkii olarak geçen alanda yer alan bir tarlada kısmen yoğunluk oluşturan ve çoğunluğu Paleolitik Dönem'e tarihlendirilen yontma taş aletler ve yongalar saptanmıştır. Geri kalan taranmış alanlarda ise dağınık bir şekilde Orta Çağ'a ait niteliksiz gövde parçalarına rastlanmıştır.

a. Çınarlık Tepesi

Çınarlık Tepesi Bayırköy Çınarlık Mevkii'nde yer almaktadır. Bayırköy'de gerçekleştirilen araştırmalarımız Paşalar Boğazı'nın hemen önünde yer alan Çınarlık Mevkii'nde gerçekleştirilmiştir. Geniş bir alanda yayılım alanı bulan Geç Roma Dönemi Nekropolü ve boğazın batı kanadında yer alan Kale'nin bulunduğu tescilli bu alan içerisinde yaptığımız araştırmalarda hızlı tren hattına hemen güneydoğudan bitişik tepe üzerinde Roma Dönemi kiremit parçalarına ve yine olasılıkla bu döneme ait dağınık taş sıralarına rastlanmıştır. Bununla beraber Çınarlık tepe olarak adlandırdığımız tepenin güney yamacında ise M.Ö. 3. Binyıl diğer bir deyişle İlk Tunç Çağı (İTÇ) sonlarına tarihlendirilen çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Benzer malzemeye seyrek olarak tepenin tam karşısında Kale'nin eteklerinde de rastlanmıştır. Sorgun Çayı'nın Sakarya Nehri'ne birleştiği noktada yer alan Çınarlık Tepesini buradaki vadiyi kontrol eden bir tepe yerleşimi olarak yorumlayabiliriz.

b. Ahmedet I-II

İlk olarak 2013 yılında Turan Efe başkanlığında gerçekleştirilen araştırmalarımız sırasında saptanan Ahmedet yerleşimlerini¹ bu sene tekrar ziyaret ettik. Yerleşimlere, Deresakarı Köyü yolunun yaklaşık dördüncü kilometresinde, yolun solunda yer alan toprak yol ile ulaşılır. Söz konusu yolun bitiminde Ahmedet Çeşmesi yer alır. Adını söz konusu çeşmeden alan yerleşimlerden Ahmedet I (70x45 m) çeşmenin yak. 130 m KB'sinde; Ahmedet II (50x30) ise 30 m kuzeydoğusunda yer alır. Her iki yerleşimden de toplanan buluntu grubu Arkeoloji literatürüne Fikirtepe kültürü olarak geçmiş olan Neolitik Dönem kültürünün özelliklerini yansıtmaktadır. Toplanan çanak çömlek parçaları

¹ Efe ve diğ. 2015

koyu renk yüzölü ve taşçık katkıdır. Kırmızı ve kahverengi astarlı, açkılı ve taşçık katkı malların yoğunluk gösterdiği çanak çömlek içinde çizgi bezemeli Fikirtepe kutu parçaları, şişkin dudaklı ve “S” profilli kase ve çömlekler; ip ve tüp delik tutamaklar en yaygın form gruplarını oluşturmaktadır (Resim 2). Ayrıca içlerinde obsidyenden bir örneğin de yer aldığı yongalardan ve dilgilerden şekillendirilmiş taş alet parçaları bulunmuştur.

2. SÖĞÜT

a. Kaletepe

Söğüt İlçesi, Dereboyu Köyü, Erenler Mevkii’nde yer alan Kaletepe ilk kez Turan Efe’nin 1990 yılı Eskişehir, Kütahya, Bilecik illeri yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır². Ormanlık bir tepede yer alan Kaletepe’nin deniz seviyesinden yüksekliği 600 metredir. Doğal bir tepenin üzerine kurulu yerleşim üzerinde M.Ö. 3. ve 2. Binyıl çanak çömleğinin yanı sıra yer yer Klasik Dönemlere ait çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Kalenin güney ve güneydoğu yamaçlarında yoğun temel kalıntılarına rastlanmıştır. Söz konusu taşlar Kale’de kaleyi çevreleyen bir rampa (*glacis*) ile bu rampaya bitişik yapı temellerinin varlığına işaret etmektedir (Resim: 3).

b. Kirazavlası Nekropolü 1

Kaletepe’nin kuşuçu mu 500 m GB’sinde ilk kez araştırmalarımız sırasında bir nekropol alanı saptanmıştır. Söz konusu Nekropol Dereboyu Köyü, Kirazavlası Mevkii’nde yer almaktadır . Bu Nekropolün de 500 güneydoğusunda yine aynı mevkiide ikinci bir Nekropol alanı saptanmıştır. Bu nedenle söz konusu nekropollere Kirazavlası 1 ve 1 Nekropolü isimleri verilmiştir. Yaklaşık 2.5. hektarlık bir alanı kaplayan Kirazavlası 1 Nekropolü’nde kaçak kazılarla açılmış toplam 13 adet mezar çukuru saptanmıştır. Söz konusu mezarlar küp mezarlardan oluşmaktadır. Her mezarda küpün iki yanına yak. 70-90 cm yüksekliğinde kalın levhalar şeklinde karşılıklı dikme taşları yerleştirilmiştir. Mezar küplerinin genişliği 80-90 cm arasında değişiklik göstermektedir. Kaçak kazılarla açılan hemen her mezar çukurunun küpleri parçalanmış ve etrafa saçılmıştır. Mezarlarda iskeletlere rastlanmamış; bununla beraber tek bir mezarın kenarında küçük bir kafatası parçası yer almakta idi. Mezarlar ve içindekiler olasılıkla kaçak kazı yapanlar tarafından temizlenmiş olmalıdır. Bir mezarda

² Efe 1992.

ölü hediyesi olabilecek bir testinin yarısına rastlanmıştır. Söz konusu mezarların Demir Çağ/Hellenistik Dönem'e ait oldukları düşünülmektedir. Tüm açılan çukurların koordinatları alınıp Nekropolün sınırları belirlenmiştir.

c. Kirazavlası Nekropolü 2

Kirazavlası 1 Nekropolü'nün 500 güneydoğusunda yer alan ikinci Nekropol alanında da yine yoğun kaçak kazı faaliyetleri yürütülmüştür. Yine Demir Çağ/Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen Nekropol yaklaşık bir hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Gömü geleneği yine aynı şekilde karşılıklı iki dikme taş arasına yerleştirilen küp mezarlardan oluşmaktadır (Resim 4). Mearlık alanı yolun iki tarafına yayılmıştır; güney ve kuzeyde mezarlık alanının bir duvar ile çevrenlenmiş olduğu izlenimini veren taş temellere rastlanmıştır. Yine kırık çanak çömlek ve küp parçaları mezarların etrafına saçılmıştır.

3. OSMANELİ

Osmaneli İlçesi araştırmalarımızda Büyük Yenice Köyü'nün doğusunda yaklaşık 422 metre karelik bir alan ile Düzmeşe Köyü'nde mera mevkiileri taranmıştır. Yine, Selçik Köyü'nün yaslandığı Sarmaşık kayanın güneyindeki tarlalar ve köyün kuzeyindeki tarlalar taranmıştır; kuzey kesim ile Sakarya Nehri arası 2500 metre karelik bir alan detaylı bir şekilde taranmıştır. Burada nehir yatağının geçirdiği değişimlerden dolayı tarihöncesi bulgulara rastlanmamıştır; dağınık olarak yer yer kiremit parçaları saptanmıştır. Selçik köyü Kale Mevkii'nde, Sarmaşık kaya olarak anılan kayalık tepenin Sakarya Nehri'ne bakan doğu ucundaki yamaçlarda çok seyrek olarak Tunç sonu/Demir Çağ karakterli çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Bu alanın tam karşısında ise nehrin diğer tarafında yer alan Maltepe tümülüsü yer almaktadır. Osmaneli merkezde yer alan Hacıoğlu mevii, Havuzüstü ve Havuzaltı mevkiileri taranmıştır. Söz konusu mevkiilerde dağınık bir şekilde ve seyrek olarak Ortaçağ'a tarihlendirilen niteliksiz çanak çömlek parçalarının yanı sıra yine dağınık olarak Paleolitik Dönem karakterli taş alet parçalarına rastlanmıştır.

Taranan alanlar dışında ise Çiftlik Höyük 2, Kavakderesi Tepesi ve Göktepe yerleşimleri ziyaret edilmiştir.

a. Çiftlik Höyük 2 (Çakıllarüstü Tepesi)

Osmaneli Çiftlik Köyü, Köyü Mevkii'nde yer alan Çiftlik Höyük 2 Çiftlik Köyü'nün yaklaşık 200 m kuzeydoğusundaki doğal bir tepe üzerinde yer

almaktadır. Tepenin çapı yak. 70 cm genişliğindedir. İlk olarak Turan Efe'nin 1990 yılı Kütayha, Bilecik ve Eskişehir illerinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarında saptanan Höyük, Turan Efe tarafından Çakılası Tepesi olarak tanıtılmıştır³. Bununla beraber tepe daha sonraları Çiftlik Höyük 2 olarak tescil edilmiştir. Tepede saptanan malzeme yoğun olarak Kalkolitik Dönem ve İTÇ 1 dönemlerine tarihlendirilir; bununla beraber yer yer İTÇ 2 sonu/Erken İTÇ 3 çanak çömlek parçalarına da rastlanmıştır. Söz konusu çanak çömlek genel hatlarıyla kahverengi mat kırmızı ve tonlarına sahip yüzeyler içermektedir. Mal grupları içinde yoğun olarak siyaz ağız kenarlı maldan "*black-topped*" kase parçaları saptanmıştır (Resim 5). Ele geçirilen malzeme grubu İznik çanak çömlek grubu özelliklerini yansıtmaktadır. Tepenin üstü ve yamaçlarında sık sık Klasik dönemlere ait mezar kiremitlerine rastlanmıştır.

b. Kavakderesi Tepesi

Osmaneli Selimiye Köyü Kavakderesi Mevkii'nde yer alır. Tepe, Sakarya nehrinin hemen kenarında kurulmuş bir yamaç yerleşimidir. Malzeme yerleşimin güney eteklerinde yoğunlaşmaktadır. Gelen malzeme İTÇ 3 Dönemi için karakteristik olan portakal rengi yüzeyli mallar yoğunluk oluşturur. Yine tepe üzerinde saptanan bir başka malzeme grubu Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir.

c. Göktepe

Osmaneli İlçesi'nin kuzeybatısında, İznik sapağının sağında, Develi Tarla Mevkii'nde yer almaktadır. Büyük bir kısmı yol tarafından kesilmiş doğal tepenin kuzey ve doğu yamaçlarına yaslanmış olan tepe ilk olarak 2013 yılında Turan Efe başkanlığındaki yüzey araştırmalarımız sırasında saptanmıştır⁴. Yerleşimin yaslandığı doğal tepenin ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık 23 m'dir. Yerleşim yaklaşık olarak 120x100 m boyutlarındadır. Tepenin kuzeyinde tarım tarıbatı sebebi ile oluşmuş olan kesitte çok belirgin ve yoğun yangın izleri saptanmıştır. Tepede saptanan malzeme içinde yoğun grubu İTÇ 2 ve erken İTÇ 3'e tarihlendirebileceğimiz çana çömlek parçaları oluşturmaktadır. Bunlar içinde çok sayıda ve çeşitte 'S' profilili kase parçaları yer almaktadır. Malzeme içinde özellikle İznik bölgesi için karakteristik olan gri maldan çanak çömlek saptanmamıştır.

³ Efe 1992.

⁴ Efe vdd. 2015:499

4. GÖLPAZARI

Gölpazarı araştırmalarımız sırasında, Kurşunlu Köyü Göl Mevkii'nde, Küçük Yenice Köyü Çakıllar Mevkii, Üyük Köyü Köyaltı Mevkii ve Medetli Köyü Kuşkonmaz Mevkii'nde ve Tongurlar Köyü Alanlar Mevkii'nde arazi taramaları gerçekleştirilmiştir. Kurşunlu Köyü Göl Mevkii'nde çanak çömlek yoğunluk teşkil etmeyen dağınık buluntular şeklindedir; bunlar içinde Demir Çağı'na ait çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Küçük Yenice Köyü Çakıllar Mevkii olarak geçen yolun hemen sağındaki tarlalarda ve Medetli Köyü Kuşkonmaz Mevkii'nde ise Paleolitik Dönem'e ait taş alet parçalarına rastlanmıştır (Resim: 7).

a. Arıcaklar

Arıcaklar Höyük, Gölpazarı, Arıcaklar köyü, Üyük mevkiinde yer alır. İlk olarak Kılıç Kökten tarafından saptanan höyük⁵ aynı adla tescillidir. Daha sonraları Turan Efe 1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları kapsamında höyüğe uğramıştır⁶. Yaklaşık olarak 235x 160 m boyutlarında olan höyüğün ova seviyesinden yüksekliği ise 20 m kadardır. Gölpazarı ovasının doğu bitiminde yer alan höyük boyutları bakımından bir merkez yerleşim niteliğindedir. Burada bu sene daha yoğun bir araştırma yapabilme fırsatı bulunmuştur. Höyüğün tepesindeki malzeme Klasik Dönem ve M.Ö. 1. yıla tarihlendirilmektedir; yoğun olan grup ise M.Ö. 1. yıla ait olanlardır. Klasik Dönem'e ait parçalar içinde çok sayıda Megara kâsesi parçası ile Batı Yamacı keramiğine ait bir parçaya rastlanmıştır (Resim: 6). Höyüğün eteklerinde ve yer yer yamaçlarında ise M.Ö. 2. Binyıl ve daha az oranda M.Ö. 3. Binyıl parçalarına rastlanmıştır. Araştırmalarımız sırasında İlk Tunç Çağı'na tarihlendirilen iki tüm ağırşak Bilecik Müzesi'ne teslim edilmiştir (Resim: 6).

5. YENİPAZAR

Bu sene en yoğun araştırma yaptığımız ilçelerden biri Yenipazar olmuştur. Yenipazar Belediyesi'nin sağladığı imkânlarla ayrıca burada iki gece konaklanılmıştır. Yenipazar araştırmalarında Selim köyü Terzioğlu Tepesi Mevkii, Osmangazi Mahallesi, Belkese Köyü Helmapınarı Mevkii, Nasuhlar Köyü

⁵ Kökten 1951, s. 209.

⁶ Efe 1992, s.567

Gedik Mekii, Harmankaya Kanyonu Ardıçlı Mekii ile Cuma Yanı Mevkiileri taranmıştır. Gedik Mevkii, Terzioğlu Tepesi Mevkii ve Aşağıköy ve Cuma Yanı Mevkiilerinde dağınık bir şekilde yer yer Paleolitik Dönem'e ait taş alet ve fosil parçaları görülmüştür. Bu buluntular olasılıkla sürüklenerek buraya gelmişlerdir; herhangi bir yerleşime işaret etmezler. Cuma Yanı Mevkii taramaları sırasında Roma Dönem'ne ait bir nekropol ilk kez araştırmalarımız sırasında saptanmıştır. Ardıçlı Mevkii taramaları sırasında ise daha önceden bilinmekle beraber arkeolojik yerleşimlere sahne olduğu ilk kez araştırmalarımız sırasında saptanan Kocain mağarası ziyaret edilmiştir.

a. Kocain Mağarası

Yenipazar Karahasanlar Köyü Karakaya Mevkii'nde yer alır. Harmankaya kanyonunun Karahasanlar girişinin kuşuçuğu ikinci kilometresinde, kanyonun daralıp güneye keskin dönüş yaptığı kayalık üzerindedir (Resim: 8). Yöre halkı tarafından Kocain olarak adlandırılan mağaranın genişliği 38 m, derinliği ise 45 m'dir. Mağara, aynı İnhisar Gedikkaya mağarasında olduğu gibi Kalkolitik ve İTÇ dönemlerine yoğun olarak iskan edilmiştir. Mağarada çanak çömlek parçalarının yanı sıra çakmaktaşı ve obsidyenden yontma taş parçalarına rastlanmıştır. Yine yüzeyde bulunan az sayıda çanak çömlek parçası ise Demirçığ/Hellenistik Dönem karakterlidir.

b. Cuma Yanı Nekropolü

Cuma Yanı Nekropol alanı, Gölpazarı-Yenipazar yolunun, Yenipazar'a girişte, Selim Köyü sapağının hemen 150 m batısında, yolun karşısında yer almaktadır. İlk kez bu seneki araştırmalarımız sırasında bakanlık temsilcimiz Erdal Mean tarafından saptanan Roma Dönemi'ne tarihlendirilen Nekropol alanında anıtsal boyutta bir sandık mezar, bir mezar steli ve üzerinde zıvana deliği yer alan kaide saptanmıştır. Kalıntılar üzerinde her hangi bir yazıta rastlanmamıştır (Resim: 9).

KAYNAKÇA

Efe, T., 1992, "1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", IX. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s.561-583.

Efe, T., M. Türkteki, D. Sarı, E. Fidan 2015, "Bilecik İli 2013 Yılı Yüzey Araştırması", ", XXXII. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s.495-504.

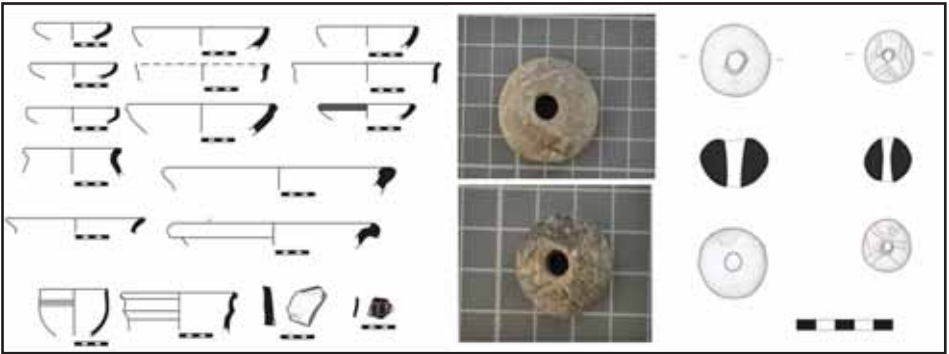
Kökten, K., 1951, "Kuzeybatı Anadolu'nun Tarihöncesi", *DTCF* 9, s. 208-209.

Resim 4: Kirazavdası Nekropolü 2, kaçak kazı çukurları.

Resim 5: İlk Tunç Çağı 1 ve II Dönemi Çanak Çömleği ("Black-topped" mallar, sağda).

Resim 6: Arıcaklar Höyük buluntuları.

Resim 7: Medetli Köyü Kuşkonmaz Mevkii Paleolitik Dönem'e ait buluntular.

Resim 8: Kocain Mağarası.

Resim 9: Cuma Yarı Nekropolü.

BALIKESİR YÜZEY ARAŞTIRMASI (BURHANIYE, BIGADIÇ VE DURSUNBEY), 2018

Derya YALÇIKLI*

2009 yılında başladığımız ve dokuzuncu sezonunu tamamladığımız *Balıkesir İli Yüzey Araştırması*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Balıkesir İli, Burhaniye, Bigadiç ve Dursunbey ilçelerinde gerçekleşmiştir.

Yüzey araştırmamız, sırasında Burhaniye'de, ilçe merkezi çevresi, Bahadınlı, Şahinler, Ağacık, Kızıklı, Berezli, Hisarköy Mahalleleri (Harita: 1), Bigadiç'te, ilçe merkezi çevresi, Küçük Yeniköy, Babaköy Mahalleleri, Dursunbey'de, ilçe merkezi çevresi, Delice, Turnacık ve Çamharman Mahalleleri taranmıştır (Harita: 2).¹

Araştırmamız sırasında, Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağları'na ait kültür katları bulunan sekiz adet yerleşim yerinin yanı sıra Klasik Çağlar, Ortaçağ ve Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen kültür kalıntılarının yer aldığı altı adet alan araştırılmıştır.

Çalışmamız sırasında Burhaniye İlçesi, Bağçeşmeler Mevkii'nden iki adet pişmiş toprak ağırşak, bir adet çakmaktaşı dişlemeli kesici, Bigadiç İlçesi, Babaköy Höyük'ten iki adet pişmiş toprak ağırşak, Dursunbey İlçesi, Karapınar Höyüğü'nden iki adet taş balta ve bir adet çakmaktaşı ok ucu ele geçmiş olup buluntular, Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesine teslim edilmiştir.

* Doç. Dr. Derya YALÇIKLI, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Terzioğlu, Çanakkale/TÜRKİYE, dyciklik@comu.edu.tr, deryalcikli@gmail.com Araştırmamıza Bakanlık Temsilcisi olarak Kırklareli Müze Müdürlüğü uzmanı Nevin ÖZDEMİR katılmıştır. Ekibimiz, Harran Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Araştırma Görevlisi Fatih YILMAZ ve ÇOMÜ Yüksek Lisans öğrencisi Enes CAN'dan oluşmuştur.

Araştırmamız, Türk Tarih Kurumu, Dursunbey Belediye Başkanlığı, TUMAD Madencilik Sanayi Ticaret A.Ş., REGİO Kültürel Miras Yönetim Danışmanlık A.Ş. tarafından desteklenmiş olup kurum yöneticilerine katkılarından dolayı teşekkür ederim. Çalışmalarımız sırasında gösterdikleri destek ve buluntular üzerinde çalışmamıza olanak sağladıkları için Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi Müdürlüğüne teşekkürü bir borç bilirim.

¹ Araştırmamız sırasında bizlere yardımcı olan Bigadiç İlçesi'nden Naci ALCAN, Ali DEĞER, Hayati FİDAN, Dursunbey İlçesinden Yaşar KAYA, Rahmi KİREÇ, Necati KUTLU ve Ramazan YILDIRIM'a teşekkür ederim.

1. BURHANIYE İLÇESİ ARAŞTIRMASI

Bağçeşmeler Mevkii

Burhaniye'nin 11,5 km güneyinde, Ağacık Mahallesi'nin yaklaşık 1,5 km güneydoğusunda yer alan *Bağçeşmeler Mevkii* olarak adlandırılan alan araştırılmıştır (Harita: 1). Merkez, E. Beksaç tarafından 2002 yılı yüzey araştırması sırasında tespit edilmiştir.² 180x160 m boyutlarında zeytin ağaçlarının bulunduğu bir tepeden oluşan merkezin tepe kısmında terkedilmiş bir havuz ve bir eve ait olduğu anlaşılan temel kalıntıları saptanmıştır (Resim: 1). Tepenin kuzey kesiminde yoğun bitki ve toprak akıntısı nedeniyle zorlukla seçilebilen teras duvarı görünümüne sahip blok taşlarla örülmüş duvar, kavis yaparak batı istikametinde uzanmaktadır.

Çalışmamız sırasında havuzun yakın çevresinde yoğun olarak ele geçen M.Ö. 2. binyıla tarihlendirdiğimiz seramik parçalarının tepenin kuzey yamaçlarına da yayıldığı gözlenmiştir. Toplanan seramik parçaları arasında az sayıda Roma Çağı'na ait seramik parçasına da rastlanmıştır. Alanın kuzey yamacının orta bölümünde tünel kulplu seramik parçası ile iç yüzü perdah taşı bezemeli kâseye ait parça ele geçmiş olup bu buluntular sayesinde merkezde Kalkolitik Çağ'a tarihlenebilecek tabakaların bulunduğu anlaşılmaktadır. Tepenin kuzeyinden akan Soğan Deresi'nin kuzeyinde yer alan Kaygınlı Sırtı'nda ise Roma Çağı ve Ortaçağ'a ait seramik parçalarının varlığı gözlenmiştir.

Boyalık Höyük

Şahinler Mahallesi'nin 700 m güneydoğusunda Şahinler-Ağacık karayolunun doğusunda ve derenin güneyinde yer alan höyük, 2015 yılında bölgede yürütülen Reşitköy Barajı Göl Alanı araştırmaları sırasında tespit edilmiştir (Resim: 2) (Harita: 1).³ Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenen Boyalık Höyük'e araştırma yapmak amacıyla gittiğimizde, höyüğün bulunduğu parselde bir çiftlik binasının inşa edildiği görülmüştür. Bina, höyük konisinin bulunduğu bölümün üzerine betonarme temel ve duvarlardan inşa edilmiştir. Yapının kuzeyinde, höyükten artakalan tarlalarda seramik buluntular ele geçmiştir. Bu kısıtlı alanda yoğun miktarda M.Ö. 3. binyıl, Helenistik Çağ ve Roma Çağı'na ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

² Beksaç 2004, 196-97.

³ Özgen 2018, 225.

Hüyüktepe

Höyük, Burhaniye İlçesi'nin 2 km kuzeydoğusunda ve Havran Çayı'nın güneyinde yer alır (Harita: 1). 1/25000 ölçekli Harita::da *Zeytin Tepe* olarak adlandırılmış tepe, M. Özdoğan⁴ tarafından *Eşikçitepe* ve E. Beksat⁵ tarafından *Hüyüktepe* olarak tanımlamaktadır. Merkezin kuzey kesiminin bir bölümü pancar kooperatifi tarafından düzeltilerek düz bir alan oluşturulmuştur (Resim: 3). Tepenin üst ve güney bölümleri arazi sahibi tarafından tel çitle çevrilmiş olup alana girilememesi nedeniyle araştırılmamıştır. Çitin kuzey ve doğu kısmında kalan höyüğün yaklaşık yarısına yakın bir bölümünü oluşturduğunu düşündüğümüz alanda yaptığımız çalışmalarda M.Ö. 3. binyıl, 2. binyıl ve Roma Çağı'na tarihlendirilen seramik parçaları ele geçmiştir.

Sülüklüçeşme Mevkii

Burhaniye'nin 6 km doğusunda, Kızıklı Mahallesi'nin 500 m güneydoğusunda ve *Sülüklüçeşme*'nin 150 m batısında bulunan alçak bir tepeden oluşan merkez, M. Özgen tarafından 2016 yılı araştırmaları sırasında saptanmıştır (Harita: 1). *Sülüklüçeşme Mevkii*'nin tanıtıldığı yayında tünel kulp, taş balta ve çakmak taşlarının bulunduğu bildirilmekte⁶ olup bu bulgular nedeniyle Prehistorik Çağ'a ait bir yerleşim olma potansiyeline sahip olduğunu düşündüğümüz tepede araştırma yapılmıştır. Koçaçakmak Tepe'nin kuzey yamacının alt kesimlerinde, ova seviyesinden 50 m yüksekliğe sahip bir konumda yer alan merkez, yaklaşık 40-45 m çapında ve yarım metreden alçak bir tümsek biçiminde küçük bir tepeden oluşur (Resim: 4). Tepenin kuzeydoğusundan *Köy Deresi* olarak adlandırılan dere geçmektedir. Tarım alanı olarak kullanılan tepenin ekili olması sebebiyle kısıtlı bir bölümünde çalışılabilmiştir. Araştırmamız sırasında Neolitik Çağ'a tarihlenen tünel kulplu kırmızı astarlı seramik parçaları ve çakmaktaşı aletler ele geçmiştir. Bu seramik bulguların ortak özelliği olan kırmızı astarlı, dikey tünel kulplu, iyi perdahlanmış çömlüklerin benzerlerini, Ulucak,⁷ Çakmaklı Tepe,⁸ Araptepe,⁹ Ege Gübre,¹⁰

⁴ Özdoğan 1989, 581.

⁵ Beksat 2002, 284.

⁶ Özgen 2018, 226-27.

⁷ Çilingiroğlu et al. 2004, Resim: 23: 17-19.

⁸ Tiné - Traverso 2004, Resim: 3.

⁹ Clemens 2002, 163, Resim: 1.5.

¹⁰ Sağlamtimur 2007, 374-75, Resim: 6a, 7.

Uğurlu¹¹ ve Coşkuntepe'den¹² bilmekteyiz. Çakmaktaşı bulgular ise dönemin karakteristik dilgilerinden oluşmaktadır. Ayrıca, höyüğün çevresinde geniş bir alana yayılan yoğun miktarda Roma Çağı ve Ortaçağ'a tarihlenebilecek seramik parçasına da rastlanmıştır.

2. BİGADIÇ İLÇESİ 2018 YÜZEY ARAŞTIRMASI

Bigadiç Kalesi

Bigadiç merkezinde yer alan tescilli Bigadiç Kalesi'nde yürüttüğümüz çalışmalarda, tepenin üst kısmını çevreleyen ve Ortaçağ'a tarihlenebilecek kaleye ait dış sura ait beden duvarlarının varlığı gözlenmiştir. (Harita: 2). Surun çevrelediği iç kısımda yüksek bir teras görünümüne sahip düzgün yüzeyli yüksek alanın bir surun çevrelediği iç kale olduğu düşüncesindeyiz (Resim: 5). Bu alanda yoğun miktarda M.Ö. 2. binyıla tarihlenen seramik parçaları ile az sayıda Ortaçağ sırlı seramik parçalarına rastlanmıştır. Kalenin doğu kesiminde surların dışında kalan yamaçlarda da M.Ö. 2. binyıl seramik parçalarına rastlanmış olup sırlı seramik parçaları ise nadir olarak ele geçmiştir. Yamacın alt kesiminde, Osmanlı Dönemi'ne ait mezarların yanı sıra yakın dönemlere ait olması muhtemel mezarlar da yer almaktadır. Yerel araştırmacıların yayınlarında belirttikleri Roma Çağı ile ilgili bir seramik bulguya rastlanmamıştır.¹³

Babaköy Yerleşim ve Mezarlık Alanı

Babaköy Mezarlığı, Babaköy Mahallesi'nin 2,5 km kuzeyinde, tepelik bir alada yer almaktadır (Harita: 2). Önemli bir *Erken Tunç Çağı Mezarlık Alanı* olarak bilinen merkezde ilk kazı çalışmaları 1936 yılında K. Bittel ve J. Stewart tarafından yapılmıştır.¹⁴ 1948 yılında ise kısa bir süre K. Kökten¹⁵ tarafından araştırılmış merkezde sonraki süreçte çalışma yürütülmemiştir.

Merkezde yaptığımız çalışmalarda tepenin üstü ve yamaçları araştırılmıştır (Resim: 6). Kazısı yapılan mezarlık alanının tepe üzerinde bulunan düz alan olduğu anlaşılmıştır. Bu alanda, sadece yoğun olarak pithos parçalarına rastlanmıştır. Tepenin doğu yamacı ile sırt kısmında M.Ö. 3. binyıla tarihle-

¹¹ Erdoğan 2003, 16.

¹² Seeher 1990, Resim: 1.23-25; Takaoğlu 2005, 423, Resim: 4.8-9.

¹³ Özdemir - Aru 2000, 9.

¹⁴ Bittel - Stewart 1939-41, 1-13.

¹⁵ Kökten 1949, 812-14.

nebilecek seramik parçaların, tepenin batı yamacında ise M.Ö. 2. binyıla ait parçaların yoğunlaştığı görülmektedir.

Küçük Yeniköy Höyük

Küçük Yeniköy Mahallesi'nin güney kesiminde evlerin arasında kalmış ve tarla olarak kullanılan alan araştırılmıştır (Resim: 7) (Harita: 2). Alanın özel bir adı bulunmadığından *Küçük Yeniköy Höyük* adı kullanılmıştır. Alanda M.Ö. 3. binyılın başına ait malzemenin yanı sıra Helenistik Çağ'a ait seramik parçaları da toplanmıştır.

Bağtepe Mezarlık Alanı

Küçük Yeniköy Mahallesi'nin güneybatısında yer alan Bağtepe'nin güney yamacını kaplayan İkizcetepeler Barajı'nın göl kıyısında yaklaşık 280 m uzunluğunda bir bölgede, su seviyesinin alçalmış olması sayesinde araştırma yapılabilmiştir (Harita: 2) (Resim: 8). Suların aşındırdığı alanda yoğun kireçtaşı kaya parçaları arasında pithos ve seramik parçalarına rastlanmıştır. Alanın, zaman zaman defineciler tarafından tahrip edildiği ve 90'lı yıllardan itibaren de su tahribatına maruz kalan M.Ö. 2. binyıla ait bir mezarlık olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmalarımız sırasında ele geçen seramik parçaları arasında etütlük nitelikte örnekler bulunmaktadır. Seramik parçaları arasında yer alan kaliteli gri ve devetüyü renklerde Batı Anadolu M.Ö. 2. binyıl seramiği yanında Miken Çağı seramik parçalarına da rastlanmıştır.

3. DURSUNBEY İLÇESİ 2018 YÜZEY ARAŞTIRMASI

Karapınar Höyük

2017 yılı çalışmalarımızın son gününde saptadığımız Çamharman Mahallesi'nin 750 m güneyinde yer alan Karapınar Höyük'te araştırmalarımıza devam edilmiştir (Harita: 2). Karapınar Tepe'nin güney yamacında, 80x75 m boyutlarında alçak bir tepelik biçimine sahip höyük, güneyinden geçen Karapınar Deresi'ne yakın bir konuma sahiptir. Seramik parçalarının erezyon nedeniyle yamacın alt kısmında geniş bir alana yayıldığı gözlenmiştir. Önceki yıl yaptığımız araştırmaların kısıtlı bir bölgede sürdürülmüş olduğu, bu yıl höyüğün daha geniş bir alana yayıldığı anlaşılmıştır (Resim: 9). Bu alanların taranmasıyla Neolitik Çağ ve Kalkolitik Çağ'a tarihlendirdiğimiz seramik parçalarının yanı sıra az sayıda Roma Çağı'na ait seramik parçası da toplanmıştır.

4. ARAŞTIRMAMIZIN ZAMAN KAPSAMI DIŞINDA KALAN YERLEŞMELER

Araştırmamız sırasında Bigadiç ve Dursunbey’de saptadığımız iki adet olasılıkla Geç Roma-Erken Bizans Çağı’na tarihlendirilebilecek merkezi ta-nıtmak bölgede bu dönemlere ait arkeolojik potansiyeli göstermesi bakımın-dan yararlı olacaktır.

Bigadiç-Bargaz Mevkii

Bigadiç İlçesi, Babaköy Mahallesi’nin 1.2 km doğusunda yer alan, 1/25000 ölçekli Haritada *Balgaz Çeşme*, köylüler tarafından ise *Bargaz Mevkii* olarak adlandırılan bölge araştırılmıştır (Resim: 10) (Harita: 2). Bu alan, 270x200 m boyutlarında kayalık bir vadiden oluşur. Vadinin giriş alanı çevresinde ve va-dinin kuzey yamaçlarında kaya mezarları ve bunlarla bağlantılı mimari uy-gulamalar saptanmıştır. Vadi girişinde yerel halk tarafından hamam olarak adlandırılan çift klineli bir oda mezar, bu mezarın yaklaşık 80 m güneyinde yine zemininde klinelerin bulunduğu üst örtüsü bozulmuş giriş odalı ikinci bir mezar odası mevcuttur. Vadi içinde kayaya oyulmuş mezar çukurları ve sunakların da yer aldığı görülmektedir (Resim: 11). İki adedini saptayabildi-ğimiz oda mezarların benzerlerinin dinamit kullanmak suretiyle yok edildiği zeminde kalan izlerden anlaşılmaktadır.

Dursunbey-Yataklar Mevkii

Dursunbey İlçesi, Turnacık Mahallesi’nin yaklaşık 1.5 km batısında yer alan bölgede *Yataklar Mevkii* olarak adlandırılan alan araştırılmıştır (Harita:: 2). Kireçtaşı kayaktan oluşan alçak bir tepenin doğu kesiminde yarısına kadar gömülü biçimde iki adet kaya mezar ve bu alanın kuzey kesiminde ise kayaya oyulmuş bir kişinin yatabileceği boyutta mezar çukuruna rastlanmıştır (Re-sim: 12). *1 nolu* olarak adlandırdığımız şapel/oda mezarın içine girilebilmektedir. Tonoz biçimli tavana sahip odanın batı kesiminde bir kline, güney ke-siminde ise bir nef yer almaktadır. Bu mekândan nefe girişi sağlayan kapının lentosu üstünde bir kitabe, kapının sağ tarafında ise tahrip edilmiş başında bir hale bulunan olasılıkla bir aziz resmi yer almaktadır. Karşı duvarda yer alan nişin iç kısmında bir açıklıktan içeri ışık girmekte ve bu nişin her iki tara-fında da birer niş yer almaktadır. *2 nolu* kaya mezarda ise ortada yer alan bir oda ve ona açılan iki kapıdan iki küçük odaya geçilmektedir. Zemin, toprak ve su dolu olması nedeniyle kapalıdır. Bu mezarın yaklaşık 10 m güney kes-i-minde bir kaya cephesine kazınarak yapılmış zorlukla seçilebilen iki kolunu kaldırmış bir insan tasviri mevcuttur.

SONUÇ

2018 yılında Burhaniye ilçesi sınırları içinde gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda saptanan bulgular ile 2017 sezonunda Ege Denizi'ne kıyısı olan Edremit ve iç kesimde yer alan Havran'da gerçekleştirdiğimiz çalışmalar bir bütün olarak ele alındığında Edremit Körfezi'nin Prehistorik ve Protohistorik Çağları hakkında ayrıntılı bir değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır. Araştırmalarımız sonucunda, merkezlerin üç farklı dönemde gruplaştığı gözlenmiş olup birinci grubu M.Ö. 2. binyıl, ikinci grubu Erken Tunç Çağı ve üçüncü grubu ise Neolitik ve Kalkolitik Çağlara tarihlenen merkezlerin oluşturduğu görülür.

Edremit Körfezi'nde M.Ö. 2. binyıla tarihlendirilmiş merkezler arasında; Körfezin güney kesiminde yer alan Burhaniye'de Bağçeşmeler Mevkii, Hüyük Tepe, Bergaz Tepe,¹⁶ Gömeç'te Kız Çiftliği¹⁷; kuzey kesiminde yer alan Edremit'te Mandıratepe, Mağara Tepe, Değirmen Tepe ve Edremit Körfezi'nin iç kesiminde yer alan Havran'da Karatepe 1 Mağarası¹⁸ bulunmaktadır. Bu merkezlerin sayısı ve dağılımı, M.Ö. 2. binyılda körfezin tamamında sık bir yerleşim dokusunun mevcut olduğunu göstermektedir.

Erken Tunç Çağı, körfezin güney bölümünde az sayıda merkez sayesinde varlığını saptadığımız dönemdir. Bölgede dönemi en iyi temsil eden merkezler Boyalık Höyük ve Hüyüektepe'dir.

Edremit Körfezi'nde Neolitik ve Kalkolitik Çağlara tarihlenen yerleşimlerin sayısının son yıllarda gittikçe arttığı görülmektedir. Son yapılan araştırmalarda belirlenen Bağçeşmeler Mevkii'nde Kalkolitik Çağ'a ait bulgular ile Sülüklüçeşme Mevkii'nde Neolitik Çağ'a ait bulgular sayesinde bu durum pekişmektedir. Bu merkezlerde ele geçen bulguların, 2017 yılı araştırmalarımız sırasında İnboğazi-Andık Mağarası ve Karatepe 1 Mağarası'nda saptadığımız seramik bulgularla olan paralelliğin yanı sıra Balıkesir Ovası ve doğusunda yer alan Dursunbey çevresinde saptadığımız Neolitik ve Kalkolitik Çağ kültürleri ile de kültür birliği içinde olduğu görülmektedir.

Bigadiç bölgesinde saptadığımız Bigadiç Kalesi, Bağtepe Mezarlık Alanı ve Babaköy Yerleşim Alanı'na ait bulgular, Balıkesir'in iç kesimde yoğun bir M.Ö. 2. binyıl yerleşim dokusunun varlığı göstermekte olup sahil kesiminde bilinen dokuyla paralel bir yapının varlığını ortaya koymaktadır.

¹⁶ Beksaç 2002, 284; 2004, 196.

¹⁷ Neriman - Konak 2002, 31-2 Resim: 12.

¹⁸ Yalçıklı 2019, 544-50.

KAYNAKÇA

Beksaç, E. 2002: "Balıkesir İli Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2000", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 19/2: 283-87.

_____, 2004: "Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Prehistorik ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2002", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 21/1: 193-202.

Bittel, K. ve R. J. Stewart 1939-41: "Ein Gräberfeld der Yortankultur bei Babaköy", *Archiv für Orientforschung* 13: 1-13.

Burçin, E. 2003: "Visualizing Neolithic Landscape: The Early Settled Communities in Western Anatolia and Eastern Aegean Islands", *European Journal of Archaeology* 6/1: 7-23.

Clemens, L. 2002: "Central-Western Anatolia- A Key Region in the Neolithisation of Europe", *Proceedings of the International CANeW Table Ronde, The Neolithic of Central Anatolia, Internal Developments and External Relations During the 9th-6th Millennia cal BC* (eds. F. Gerard ve L. Thissen), İstanbul: 161-69.

Çilingiroğlu, A., Derin, Z., Abay, E., Sağlamtimur, H. ve İ. Kayan 2004: *Uluçak Höyük, Excavations Conducted Between 1995 and 2002*, Louvain-Paris-Dudley.

Jürgen, S. 1990: "Coşkuntepe-Anatolisches Neolithikum am Nordostufer der Agais", *IstMitt* 40: 9-15.

Kökten, İ. K. 1949: "1949 Yılı Tarih Öncesi Araştırmaları", *Belleten* XIII/52: 811-29.

Özaydın, N. ve S. Konak 2002: "Kız Çiftliği ve Gömeç", *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu*, 26-27 Ekim 2001 (eds. E. Berber, A. Kaplan ve O. Kırılı), İzmir: 29-32.

Özdemir, Z. ve A. Aru 2000: *Bigadiç ve Çevresinde Bulunan Tarihi Eserler*, Ankara.

Özdoğan, M. 1989: "1987 Yılı Edirne ve Balıkesir İlleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 6: 571-81.

Özgen, H. M. 2018: "Balıkesir İli Burhaniye, Gömeç ve Ayvalık İlçeleri 'Adramytteion Egemenlik Alanı' 2015-2016 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 35/2: 219-41.

Sağlamtimur, H. 2007: "Ege Gübre Neolitik Yerleşimi", *Türkiye'de Neolitik Dönem*. (eds. M. Özdoğan ve N. Başgelen), İstanbul: 373-76.

Takaoğlu, T. 2005: "Coşkuntepe: An Early Neolithic Quern Production Site in NW Turkey", *Journal of Field Archaeology* 30/4: 419-33.

Tiné, S. ve A. Traverso 2004: "Çakmaklı Tepe: An Ancient Neolithic Village in the Aegean Coastland of Northwestern Turkey", *BAR Acts of the XIVth UISPP Congress, University of Liège, Belgium, 2-8 September 2001* (eds. I. Jadin ve A. Hauzeur): 53-6.

Yalçıklı, D. 2019: "Balıkesir Yüzey Araştırması (İvrindi, Havran, Edremit ve Dursunbey), 2017", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 36/1: 543-62.

Harita 1: Burhaniye İlçesi Merkezleri.

Harita 2: Bigadiç ve Dursunbey İlçeleri Merkezleri.

Resim 1: Burhaniye, Bağçeşmeler Mevkii.

Resim 2: Burhaniye, Boyalık Höyük.

Resim 3: Burhaniye, Hüyüektepe.

Resim 4: Burhaniye, Sülüklüçeşme.

Resim 5: Bigadiç, Bigadiç Kalesi.

Resim 6: Bigadiç, Babaköy Yerleşim ve Mezarlık Alanı.

Resim 7: Bigadiç, Küçük Yeniköy Höyük.

Resim 8: Bigadiç, Bağtepe Mezarlık Alanı.

Resim 9: Dursunbey, Karapınar Höyük.

Resim 10: Bigadiç, Bargaz Mevkii.

Resim 11: Bigadiç, Bargaz Mevkii.

Resim 12: Dursunbey, Yataklar Mevkii.

SİVAS İLİ 2018 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ebru BİLGET FATAHA*

Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ve Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma Birimi desteği ile yürütülen Sivas İli Ortaçağ Kültür Varlıkları Yüzeysel Araştırmasının bu yılki çalışmaları Doğanşar İlçesi ve köyleri sınırları içerisinde sürdürülmüştür. Araştırma Cumhuriyet Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Araş. Gör. Gülseren Koyun Esen ve Araş. Gör. Ferhat Kavas ile Bakanlık temsilcisi Sivas Müzesi uzmanlarından Yavuz AKKAYA'nın katılımıyla 03 Temmuz 2018 tarihinde başlamış ve 14 Temmuz 2018 tarihinde tamamlanmıştır.

Günümüzde Sivas'a bağlı Doğanşar ilçe merkezi Tozanlı Kazasının merkeziydi. İlçe Sivas il merkezine 105 km. uzaklıkta 565 km² yüzölçümüne sahiptir. İlçeye 26 köy ve 6 mahalle bağlıdır. Sivas ilinin doğusunda yer alan Doğanşar, doğusunda Koyulhisar, kuzeyinde Almus ve Reşadiye, batısında Hafik, güneyinde ise yine Hafik ve Zara ilçeleriyle komşudur (Harita: 1), (Karaman, 1990, s.9; 2000, s.10; 2003, s. 17).

Doğanşar'ın antik adı HYPSELE'dir. Kelime İpsile şeklinde telaffuz edilerek günümüze kadar gelmiştir. Bizans döneminden kalma bir para üzerinde ise İMSİLE olarak geçmektedir. 1940 yılında İpsile ismi Tozanlı olarak değişmiştir. Bu isim neredeyse hiç kullanılmamış 1960'ta ise Doğanşar olarak değiştirilmiştir. Doğanşar yeni doğan şehir, memleket demektir (Karaman,1990, s.9; 2003, s.17).

1460 yılında İpsile, Pontus Rum İmparatorluğu'nun elinden alınarak Osmanlıların eline geçmiştir. 1834 tarihinde İpsile / Doğanşar ve köylerinde muhtarlık teşkilatı kuruldu. 1831 tarihinde, o zamana kadar Tokat'a bağlı iken, Sivas'a bağlanmak için istekte bulunulmuş ancak 1870 yılında Doğanşar'ın Sivas'a bağlandığı görülmektedir. 1872'de Hafik'in ilçe olması ile Hafik'e; 1906'da Reşadiye'nin ilçe olması ile bir ara Reşadiye'ye bağlandı. 1970'te Nahiye teşkilatının kaldırılmasıyla bucak merkezi hüviyetini kazandı (Karaman, 1990, s.10; 2003, s. 30)

* Dr. Öğretim Üyesi, Ebru BİLGET FATAHA, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Sivas/TÜRKİYE, ebilget@gmail.com

Doğanşar İçesi (Resim: 1) 1939 Erzincan depreminden çok etkilenmiştir. Erzincan depreminde ilçe merkezi ve köylerinde görülen tahribatın yanı sıra çok sayıda can kaybına da yol açmıştır. Ahır ve samanlıklar kullanılamaz hale gelmiş, çok sayıda hayvan telef olmuştur. Bu nedenle ilçede yapılan çalışmalarımız sonucunda az sayıda mimari eser, köprü, mezar taşı ve seten taşı tespit edilmiştir

Bu yıl çalışmalarımız ilçe merkezinde bulunan cami ile başlamıştır (Resim: 2). Dikdörtgen planlı yapıya giriş, doğusunda bulunan sonradan eklenmiş camekânlı giriş bölümünden yapılır (Çizim: 1). Kareye yakın dikdörtgen planlı sonradan yapılmış giriş mekânından üst katta bulunan kadınlar mahfiline, minare ve müezzin odasına girişler bulunmaktadır. Bu mekânın kuzeyinde bulunan orijinal basık kemerli giriş kapısı profilli silmelerle biçimlendirilmiş üzerine volütlerle sonlanan bir yürek motifi kabartma olarak yerleştirilmiştir.

Giriş kapısından kare planlı harime girilir. Harim tamamen yenilenmiş, ahşap minber, mihrap ve vaaz kürsüsü eklenmiştir. Harimi iki sıra pencereler aydınlatmaktadır. Mihrabın iki yanına simetrik yerleştirilmiş iki mazgal pencere ile bir üst pencere düzenlemesi doğu ve batı duvarlarda da benzer şekilde tekrar edilmiştir (Resim: 3). Harimin doğu bölümünün üst katı kadınlar mahfili olarak düzenlenmiş ve üst kat hizasında bulunan pencere genişletilerek kapı olarak kullanılmıştır.

Moloz taştan yapılan yapının köşeleri ile kapı ve pencere kemerleri kesme taştandır. Duvarlar kesme taş olan kısımlar dışında içten ve dıştan sıvalıdır. Yapının üzeri kırma çatılı ve saçla örtülüdür. Yapı 1955 yılında inşa edilmiş, 1979 yılında minare eklenmiş. 15.06.2015 tarihi 2212 sayılı kararla tescillenmiş. Cami avlusunun güneydoğu köşesinde içi su dolu olarak bırakılmış olan yapının orijinal mihrabı tespit edilmiştir. Yarım daire nişin kavsara kısmı dilimlidir (Resim: 4, Çizim: 2).

İlçe merkezinde tespit ettiğimiz tek gözlü köprü 4.50 m genişliğinde 7.50 m uzunluğundadır. Kesme taş ve yığma moloz taştan yapılmıştır (Resim: 5, Çizim : 3). İlçe merkezinde günümüze ulaşamayan bugün Bağ Mahallesinin bulunduğu alandan çıkıldığı anlaşılan kalenin taşları mahalledeki evlerin avlu duvarlarına devşirme olarak yerleştirilmiştir. Bizans dönemine kadar gittiği anlaşılan kaleye ait kalıntılar üzerinde farklı haç motifleri görülmektedir. Kalenin deprem sonrasında yıkıldığı ve taşlarının ev yapımında kullanıldığı öğrenilmiştir (Resim: 6).

Ütük Köyü 1939 depremi sebebiyle taşınmış. Günümüze ulaşan eski köyde bir ayağı günümüze ulaşmış olan köprü kalıntısı görülmektedir. Yeni köprü yapılmış kullanılmaktadır. Köyde kayaya oyularak yapılmış olan Kaya Mezarı içerisine kaya kütesinin yüzeyinin düzleşmiş olması ve güvenli olmaması sebebiyle girilememiştir. Kaya kütesinin yüzeyinde niş ve oyuklar izlenmektedir. Bölgede ki taş cinsinin zaman içerisinde parçalanarak döküldüğü anlaşılmaktadır (Resim: 7).

Kozlu Köyü, Hamam Mahallesi'nde bulunan büyük bir kaya üzerine kurulduğu anlaşılan kalenin Osmanlı dönemi de kullanıldığını gösteren iki tuğla bir taş sırasından oluşan almasıık duvar izler görülmüştür. Kaya içine oyulmuş su yalağına benzer izlerde bulunmaktadır. Kayanın içerisine doğru giden dehliz ağızları görülmüşse de içerisine girilememiştir. İkiye ayrılmış olan kayanın defineciler tarafından sıklıkla ziyaret edildiğı, kayaların arasına ip bağlanarak çocukların sarkıtıldığı köy muhtarından öğrenilmiştir (Resim: 8). Kozlu Hamam Mahallesinde 1980'lere kadar kullanılan bugün terkedilmiş değirmen ve hamam bulunmaktadır (Resim: 9). Mahallede kargir üzeri ahşap iki katlı bir ev bulunmaktadır. Evin üst katı ahşap balkonlu olarak tasarlanmıştır. Dokuz ahşap sütünün taşıdığı çatı dışa taşırılarak balkon oluşturulmuştur. Eksende yer alan kapının iki yanına simetrik pencereler açılmıştır. Pencerelerin aralarında kartuş biçimli süslemeler ile çatı seviyesi altında eşkenar dörtgenler ve daire dizileri tekrarlanarak yapılmış süsleme izlenmektedir. Kapının üzerinde yer alan hafifletme penceresinin üzerine yay biçimi oluşturacak biçimde sübhanallah maşallah yazılmıştır. Altında Ayyıldız ve 11.7.1965 tarihi görülmektedir. Ne yazık ki ev sahipleri İstanbul'da olduğundan evin içerisine girilememiştir (Resim: 10).

Ortaköy depremde neredeyse tamamı yıkılmıştır. Mezar açacak insan olmadığından diğer köylerden gelenler aileleri toplu olarak defnetmişlerdir. Köyün eski camisinin 1939 depreminde yıkıldığı öğrenilmiştir. Günümüze eski camiden kaldığı söylenen iki el yazması bulunmaktadır. Bu yazmalardan Kalem Suresi 51-52. Ayetler yazılıdır. Kağıdın çerçevesi ve satır araları kıvrık dal ve çiçeklerle süslenmiştir (Resim: 11).

Okçulu Köyü'nün yaşlılarından Mustafa Çubuk'tan alınan bilgiye göre 1939 depreminde köyde 120 kişi yaşıyormuş depremde 60 kişi vefat etmiş. Köyde yazın 53 hane kışın 3 hane kalmaktaymış. Okçulu Köyü'nün bir kalesi olduğu ancak orman içerisinde kaldığı ve yolları kaybolduğı için çıkılamadığı bilgisi de alınmıştır. Köy yakınında yaklaşık 1490 m yükseklikte bir kayaya oyulmuş, su sarnıçları tespit edilmiştir.

Karkın Köyü'nde kargir samanlıklar tespit edilmiştir. Samanlıklar bugün evlerin deposu olarak kullanılmaktadır. Samanlıkların 800 yıldır kullanıldığı köy halkı tarafından belirtilmiştir. Köyün evleri aynı şekilde kargir olarak dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiştir. (Resim: 12). Köyde 1980'lere kadar kullanılan köy hamamı hala durmaktadır. Hamam bugün çamaşır yıkamak için kullanılmaya devam etmektedir.

Avcıçayı Köyü'nün eski camisi yıkılmıştır. Yıkıntı arasında caminin mihrap parçası bulunmuştur (Resim 13).

Eskiköy, 1939 depreminde köyün içinden geçen yolun yarısı uçmuştur. Cenazeleri kaldıracak kimse bulunamadığından yakın köylerden yardıma gelinmiştir. Köyün eski camisi yıkılarak yeni cami 1974 yılında yapılmıştır. Eski caminin üç satırlık kitabesi yeni caminin duvarına yerleştirilmiştir. Kitabede:

Kariyemiz ahalisinden Bani sani
Sarhoşzade es-said elhac Hüseyin Aga bek
Tu fie recep senete 1312 yazısı okunmaktadır.

Çalışmamızda Doğanşar Merkez'de Ak Mezarlık, Ortaköy ve Çatpınar Köyleri Mezarlıkları ile Alan Köyü'nde mezarlıklarında çok sayıda taş mezar tespit edilmiştir. Mezarlıklar halen kullanılmaya devam etmektedir. Mezarlar çerçevesi ve toprak mezarlardır. Baş taşlarında sarıklı olanlar da bulunmaktadır. Bazı mezarlarda baş taşlarının yanı sıra mezarın içerisinde ahşap baş taşları da bulunmaktadır. Ekinciler Köyü Eski köy mezarlığı köyün girişinde otların sarmış durumda yol kenarında terkedilmiştir (Resim: 14).

Mezarlıklarda tespit edilen mezar taşlarındaki deformasyon sebebiyle kimlik ve tarih tespit etmek mümkün olmamıştır. Otlar ve ağaçların sardığı mezarlıklarda toprak mezarlar dağınık halde baş taşları bulunmaktadır.

Bu yıl çalışmamızda çok sayıda seten taşı tespit edilmiştir. Seten taşları sağlam olarak günümüze gelmiş olmakla birlikte büyük çoğunluğunun döndürme taşları ve mekanizmaları bulunmamaktadır. Tespit edilen dibek taşlarının tamamı atıl durumdadırlar (Resim: 15).

Sonuç olarak; 2018 yılı yüzey araştırmasını yürüttüğümüz Doğanşar ilçesinin yüzölçümünün, Sivas'ın diğer ilçelerinden küçük olması; buna bağlı olarak köy sayısının az olması ve en önemlisi 1939 Erzincan depreminin bölgede yaratmış olduğu yıkım, çalışmalarımızı etkilemiştir. Depremde yaşanan can kayıpları ile birlikte var olan tarihi eserlerin de büyük ölçüde

yok olduğu veya tahrip olduğu gör÷lmektedir. Tahrip olan eserlerin büyük çoğunluğunun 1950'li yıllardan sonra kısmen veya tamamen yıkılarak yenilerinin yapılmış olması, çalışmamızda sınırlı eserin tespit edilmesine sebep olmuştur. Yapılan yenileme çalışmalarında ele geçirmiş olduğumuz iki kırık mihrap örneği, orijinal yapılardan elimize geçen son örnekler olarak belgelenmiştir.

KAYNAKÇA

Karaman Fikri, *İpsile, Tozanlı, Doğanşar*, İstanbul, 1990.

Karaman Fikri, *Sivas, Doğanşar İlçesi ve Köyleri Belgeseli*, İstanbul, 2000.

Karaman Fikri, *Sivas Tokat Tozanlı Kazası*, İstanbul, 2003

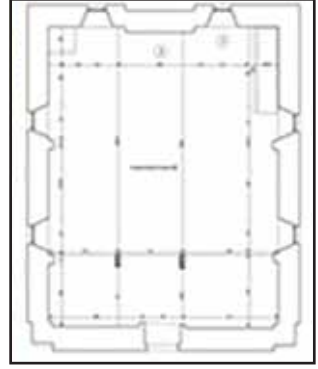
Harita 1: Doğanşar İlçesi Haritası.

Resim 1: Doğanşar İlçesi Genel Görünüm.

Resim 2: Doğanşar İlçesi Cami.

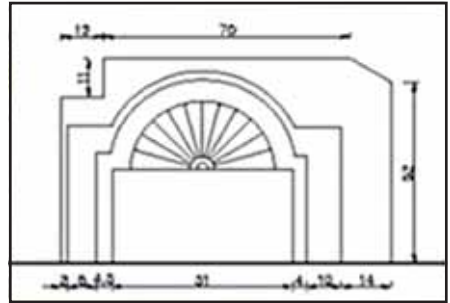
Çizim 1: Doğanşar İlçesi Cami Planı.

Resim 3: Doğanşar İlçesi Cami, Harim.

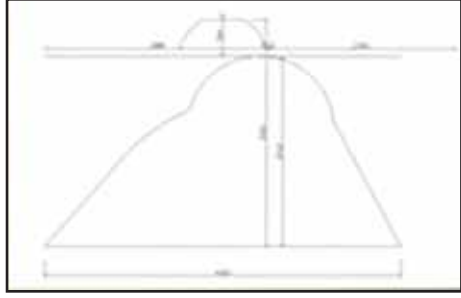
Resim 4: Doğanşar Cami Eski Mihrap Nişi.

Çizim 2: Mihrap Nişi.

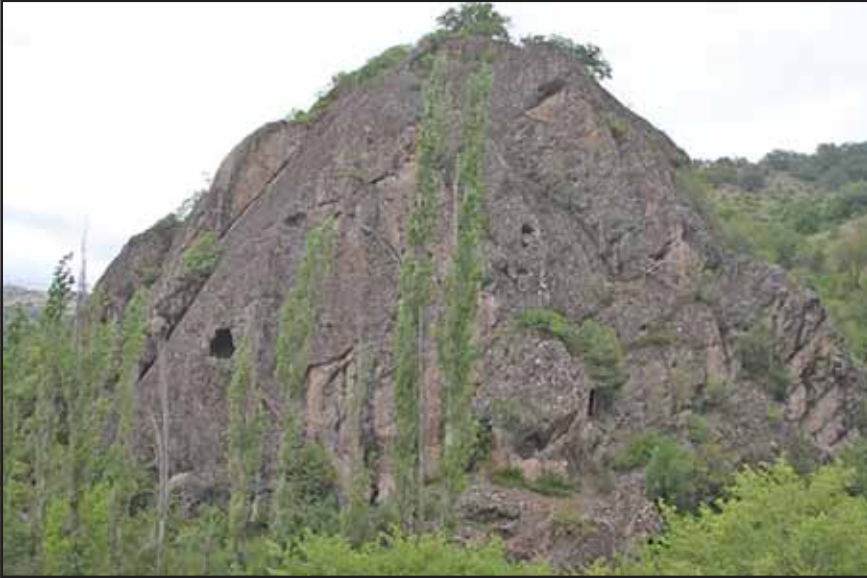
Resim 5: Doğanşar Köprü.

Çizim 3: Köprü.

Resim 6: Devşirme Taşlar.

Resim 7: Ütük Kalesi ve Mezarlar.

Resim 8: Kozlu Kalesi.

Resim 9: Kozlu Köyü Değirmen.

Resim 10: Kozlu Köyü Ev.

Resim 11: Ortaköy Cami, Kitabe.

Resim 12: Karkın Köyü Samanlıklar.

Resim 13: Avcıçayı Köyü Eski Cami Mihrabı.

Resim 14: Doğanşar Ak Mezarlık.

Resim 15: Seten ve Dibek Taşı Örnekleri.

İZMİR İLİ, URLA – ÇEŞME YARIMADASI YÜZEY ARAŞTIRMASI 2016-2018 YILI ÇALIŞMALARI

Elif KOPARAL*
Volkan DEMİRCİLER
Ali Ertan İPLİKÇİ

2006 yılından bu yana T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile İzmir İli'ne bağlı Urla ve Seferihisar İlçeleri dahilinde sürdürülen sistematik arkeolojik yüzey araştırmalarının çalışma alanına 2018 yılı itibarı ile Çeşme İlçesi de dahil olmuştur. Bu rapor son üç yılda çalışma alanında gerçekleştirilen çalışmaları ve sonuçlarını içermektedir. Proje yüzey araştırmasını temel arkeolojik yöntem olarak kullanmakta ancak daha geniş bir açımla bölgesel ölçekte disiplinler arası bir “kültürel çevre” araştırması anlayışıyla yürütülmektedir. Yaygın ve yoğun yaya yüzey araştırması yöntemi kullanılarak, örneklenen alanlarda tüm kültürel varlıklar dönem ayırt etmeksizin belgelenmektedir. Örneklem yöntemi yüzey morfolojilerinin eşit dağılımı, tarıma elverişli alanlar, anıt ağaçlara ve tarım teraslarına yakınlık, doğal peyzajda öne çıkan morfolojiler gibi farklı parametrelere dayanmaktadır. Projenin sonuçları ulusal ve uluslararası mecralarda yayınlanmış ve sunulmuştur.

2006 yılından bu yana çalışma alanında sürdürülen yüzey araştırmalarında bugüne dek 414 adet sit belgelenmiştir (Harita:1). Tüm sitler dönem, büyüklük, işlev topografik özelliklerine göre sınıflandırılarak Access veritabanına aktarılmış ve bölgede gelecekte yürütülecek bilimsel çalışmalar için bir envanter ve altlık hazırlanmıştır. 2016-2018 yılları çalışmalarında Söğüt Kıran, Çukurcak Poyraz, Güvercinlik, Barbaros ovasının Kuzey yönündeki kısmı, Balıklıova ile Barbaros arasında kalan Poyraz, Söğütçük, Karacaören, Döşemealtı, Yuvarlak, Güvercinlik ve Düverlik, Alaçatı, Mersinboğazı, Azmakbaşı, Dümbelekdamları, Sukaynakları, Kiremitocakları mevkiileri, Zeytineli, Alaşar

* Doç.Dr. Elif KOPARAL, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Bomonti Yerleşkesi, Şişli-İstanbul/TÜRKİYE.
Dr.Öğr.Üyesi Volkan DEMİRCİLER, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Terzioğlu Kampüsü, Çanakkale/TÜRKİYE.
Ali Ertan İPLİKÇİ, Klazomenai Kazı Alanı, İskele Mah. 2121 Sok. No:17, Urla-İzmir/TÜRKİYE.

bölgesi, Gökaya mevkii, Çeşme Karaköy, Harımarası ve Posköy, Germiyan, Merdivenlikuyu ve Kaletpe, Germiyan Yalı mevkii, Kadıovacık Söğütçük mevkii, Altınyunus Mahallesi, Ulaştırın Dağı'nda çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar kapsamında belgelenen sitlerin listesi aşağıdaki gibidir;

2016.363 KIRAN 1: Yüksekliği 1 metreye kadar korunmuş, kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş yapı kalıntıları. 2ha. / Helenistik, Roma, Bizans.

2016.364 KIRAN 2: Küçük bir mevsimlik yapay göl etrafında antik döneme ait olması muhtemel tarım terasları. 1 ha.

2016.365 KIRAN :3 Dağınık düzende konut temelleri. Roma, Bizans. 4 ha.

2016.366 KÜÇÜKKIRAN: Tarım terasları. Diagnostik buluntu yok. 3 ha.

2016.367 BÜYÜKKIRAN: Dağınık düzende konut temelleri. 8 ha. Roma, Bizans.

2016.368 ZEYTİNLER 5: Tarım terası ve konut temelleri. 2 ha. Roma, Bizans.

2016.369 ÇEŞME OTOYOL MEZAR: İzmir Çeşme otoyolu üzerinde yamaçlarda bulunan ve görsel olarak peyzajda koyu renkli taşlarla kolayca ayırt edilen andezit taş yığınları. Kasıtlı olarak yerleştirilerek 420 metrekaarelik bir taş yığını oluşturulmuştur.

2016.370 ÇUKURCAK KUZEY: Konut kalıntıları, kuyu. 2 ha. Roma, Bizans.

2016.371 POYRAZ: 15 ha.lık alanda teras duvarları, konut temelleri saptanmıştır. Yapay bir havuz ve bunun yakınında 20x14 metre ölçülerinde dikdörtgen planlı düzgün taşlardan temel duvarlarına sahip bir yapı tespit edilmiştir. Yapının etrafında dağınık olarak düzgün kesme taş bloklar ve üst yapıya ait mimari elemanlar olduğu gözlenmiştir (Resim1). Yapının çevresinde bulunan seramik buluntular ve mimari elemanların özellikleri yapının Klasik Dönem'e ait olduğunu ve özel bir işleve sahip, olasılıkla bir kırsal tapınak yapısı olduğunu düşündürmektedir. Çok geniş bir alanı çevreleyecek şekilde inşa edilmiş bir başka duvarın temelleri 184x156 m. ölçülerindedir. Dikdörtgen planlı yapı bu çevre duvarının batısına dayanmaktadır. Tüm alanda ayrıca yer yer genişliği 90 cm'i bulan temel duvarları uzanmaktadır. Olasılıkla bir teraslama sistemine ait olan bu duvarlar dikdörtgen yapıdan daha geç bir evreye aittir. Zira düzgün yapı blokları ve mimari parçalar bu duvarlarda devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Yüzey buluntuları arasında bulunan mimari elemanların dışında bir heykel parçası, figürin parçaları, ince cidarlı siyah firnisli kap parçaları yerleşim işlevi dışında olasılıkla bir kült aktivitesinin varlığını düşündürmektedir. Ancak bu alan daha geç evrede alan olasılıkla tarım faaliyetleri için kullanılmış olmalıdır. Yapının yakınında ele geçen mermerden, ön yüzü işlenmiş giysili bir

kadın torsosuna ait stel ya da heykel parçası (Resim2) üslup açısından bakıldığında Klasik Dönem'e tarihlenmektedir. Ayrıca terrakotta bir kadın protomu-na ait parça da (Resim3) yine aynı döneme aittir.

2016.372 URLA ASARCIK TEPE: 1 ha. Bizans.

2016.373 GÜVERCİNLİK KAYA MEZAR: Konglomera kayalık tepe üzerinde bir adet Roma Dönemi oda mezar yer almaktadır. Mezar kaçak kazılarla tahrip edilmiştir.

2016.374 POYRAZ TÜMÜLÜS: Çap: 17 m. Yığma taş.

2016.375 POYRAZ KUZEY: Roma. 2 ha.

2016.376 ZEYTİNLER KUZEY: Arkaik dönem amphora ve depolama kabı parçaları. 3 ha.

2016.377 BARBAROS YELTEPE: Klasik Dönem, Roma ve Bizans Dönemlerine ait pithos, günlük kullanım kapları ve çatı kiremidi parçaları. 3 ha.

2016.378 POYRAZ SINIR YAZITI: 371 no.lu kırsal tapınak alanına ait temenos sınır yazıtı. Üzerinde OPOI-HIERON ve DAPHNION yazılıdır¹. (Resim4)

2017.379 SÖĞÜTÇÜK GÖZETLEME KULESİ: Poyraz mevkiine ilerleyen yolda 25 m x 40 m boyutlarında oval şekilde tek sıra işlenmemiş taşlardan oluşan yapı.

2017.380 ERENDEDE TÜMÜLÜS 1: Çap: 5m. yığma taş.

2017.381 ERENDEDE TÜMÜLÜS 2: Çap:10 m. Yığma taş. Mezar odası. Klasik Dönem. (Resim:5).

2017.382 KEPENLİK: 1 ha.lık alanda iri işlenmemiş taşlardan oluşturulmuş teras. 25m.x10m. boyutlarında platformlar. Yüzey buluntusu çok seyrek ve tanımsız.

2017.383 KEPENLİK TÜMÜLÜS: Çap: 5m. Yığma taş.

2017.384 KEPENLİK GÖZETLEME KULESİ: 40-50 m. çapında işlenmemiş taşlardan daire planlı gözetleme kulesi.

2017.385 KARACAÖREN TÜMÜLÜS: Çap: 10 m. Yığma taş.

2017.386 KÜÇÜKKARACAÖREN 1: 4-5 ha. Klasik Dönem. Teras ve konut kalıntıları.

2017.387 KÜÇÜKKARACAÖREN KÖYÜ: Roma, Bizans, Osmanlı Dönemi. 5 ha. Konut kalıntıları.

¹ Engelmann ve Merkelbach 1972.

2017.388 GÜVERCİNLİK KALE: Klasik, Roma, Bizans. 40-50 m. çapında yuvarlak planlı bir kale yapısı.

2017.389 POYRAZ KUZHEY TÜMÜLÜS: Çap: 12 m. Yığma taş.

2017.390 DÖŞEMEALTI ROMA ÇİFTLİK: Roma Dönemi çiftlik yapısı. 3,5m.x4,5m. boyutlarında konutun duvarları 2-3 m. ye kadar iyi korunmuş durumda toprak harçlı duvardır. (Resim6).

2017.391 YUVARLAK: Klasik Dönem. 12 ha.

2017.392 BARBAROS KUZHEY 1: Klasik, Hellenistik, Roma, Bizans. 5 ha. Konut ve teras kalıntıları.

2017.393 BARBAROS KUZHEY 2: Klasik Dönem. 0.5 ha.

2017.394 BARBAROS GÜNEY: Manzara Kahve olarak bilinen mevkinin bulunduğu tepenin hemen üzerinde yoğun çalılık arasında şapel yapısı. Bitki örtüsünün yoğunluğundan dolayı planı tam olarak anlamak mümkün değil ancak apsisli bir yapı olduğu anlaşılmakta.

2018.395 KARAKÖY: Karaköy yakın zamanda terkedilmiş bir Türk Köyü'dür. Köyün hemen yakınında 25 ha.lık alanda Neolitik Dönem'den Bizans Dönem'e dek uzanan çok dönemli bir yerleşim belirlenmiştir.

2018.396 HARUMARASI: 5 ha.lık alanda Prehistorik Dönem'den Roma Dönemi'ne dek iskana işaret eden yüzey buluntusu belgelenmiştir.

2018.397 GÖLKAYA OVA 1: Bu alanda ele geçen yüzey buluntuları arasında taş alet parçalarının yanısıra Prehistorik Dönem'den Roma Dönemi'ne dek tarihlenen az sayıda seramik olduğu gözlenmiştir. Tepenin üzerinde bulunan bu tahkimat alanı daha önceki yıllarda bölgede IRERP (İzmir Region Research Project) adı ile yürütülen çalışmalar kapsamında belgelenmiş ve tescillenmiştir. Yüzey araştırması kapsamında tepenin Batı yönünde uzanan ovada yapılan sistematik yüzey taraması sonucunda dört farklı noktada yüzey buluntusu yoğunluğu ve mimari kalıntılar belgelenmiştir (Sit-No:397.398.403.404). Bu alan Çeşme sınırları içinde en büyük Rüzgar Enerji Santralinin bulunduğu bölgedir ve yakın zamanda alanın Batısında ovanın son bulduğu yüksek düzlükte havaalanı inşaatına başlanacağı bilinmektedir. Ovada saptanan sitlerde belgelenen buluntular Neolitik Dönem, Tunç Çağı, Klasik Dönem, Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir. Olasılıkla bir krater çöküntüsü olan ovalık alanın 50-100 yıl öncesine kadar bataklık olduğu bilinmekte olup ve alanın drenajında kullanılan kanallar bugün halen görülebilmektedir. Ovanın merkez kısmında yeralan yaklaşık 3 ha.lık alanda çok yoğun taş alet yongası ve çekirdeği bulunmuştur. Ayrıca bu bölge bir

mikro-klima alanı olup endemik bitki türleri açısından da zengin olduğu konunun uzmanlarınca aktarılmaktadır.

2018.398 GÖLKAYA OVA 2: Roma Dönemi ve Klasik Dönem. 2 ha.

2018.399 DÖŞEMEBAŞI: Barbaros Köyü'ne doğru ayrılan Ildırı yol sapağında yolun tahrip ettiği ancak kısmen korunmuş bir yerleşim belgelenmiştir. Yaklaşık 1.5 ha.lık alanda tarım terasları, yapı kalıntıları saptanmıştır. Alanda yüzey buluntusu çok seyrek olup diagnostik buluntu neredeyse yoktur. Ancak 2017 yılı çalışmalarında bu yerleşimin yakınında belgelenmiş olan Geç Bizans dönemi şapel ile yerleşimin ilişkili olduğundan yola çıkılarak yerleşim de Geç Bizans-Osmanlı Dönemi'ne tarihlenebilir.

2018.400 GÖLKAYA KALE: Gökaya, bugün Çeşme Urla arasındaki çevreyolu güzergâhında bulunan ve her yönden bakıldığında dikkat çeken yüksek bir kayalık tepedir. Tepenin önünde olasılıkla volkanik bir çöküntü alanı olan 160 ha.lık bir ova uzanır (Resim7). Kayalık tepenin bulunduğu alanda yapılan çalışmalarda buranın doğal bir tahkimat alanı olarak kullanıldığı, doğal kayalıklara yaslanan kaba işlenmemiş taşlardan inşa edilen duvarlarla bir savunma sistemi oluşturulduğu gözlenmiştir

2018.401 ALAÇATI SUKAYNAKLARI: Alaçatı körfezinin hemen Doğu'sunda uzanan yarımada dört farklı noktada yüzey buluntusu yoğunluğu ve mimari kalıntılar belgelenmiştir (SitNo: 401,402,409,410). Su kaynakları, Kiremit ocağı, Mersin boğazı ve Dümbelek damları olarak adlandırılan mevkilerde Klasik dönemden itibaren yakın döneme dek iskân edilmiş yerleşimler belgelenmiştir.

2018.402 ALAÇATI AZMAK: Yaklaşık 2 ha.lık alanda tanımsız kaba günlük kullanım kaplarına ait parçaların orta yoğunlukta bulunduğu alan.

2018.403 GÖLKAYA OVA 3: Roma Dönemi. 2 ha.

2018.404 GÖLKAYA OVA 4: Tanımlanmayan kaba günlük kullanım kaplar. 2 ha.

2018.405 SÖĞÜTÇÜK: Klasik Dönem-Roma Dönemi. 5 ha.

2018.406 MERDİVENLİKUYU: Teras ve yapı kalıntıları. 5 ha. Klasik, Roma, Bizans.

2018.407 KALETEPE: Bu bölgede daha önceki yıllarda yürütülmüş olan çalışmalar kapsamında belgelenmiş olan bu alan tescillidir. Yığma taş duvar ile sınırlanan alan içinde yapılan çalışmada yoğun olarak Neolitik ve Tunç Çağı seramiklerine rastlanmıştır.

2018.408 *GERMİYAN YALISI*: Buluntular Arkaik Dönem'den Yakın Dönem'e dek neredeyse kesintisiz olarak bu alanın kullanıldığını ortaya koymaktadır. Germiyan Yalısı daha önceki yıllarda yürütülmüş olan çalışmalarından bilinen bir arkeolojik sit alanı olup tescillidir .

2018.409 *ALAÇATI MERSİNBOĞAZI*: Roma Dönemi yerleşim. 5 ha.

2018.410 *DÜMBELEKDAMLARI*: Klasik Dönem. Yerleşim. 1 ha.

2018.411 *ZEYTİNELİ ALIŞAR 1*: Yol çalışmaları sırasında açığa çıkarılan 80 cm genişliğinde duvar temeli izleri ve bir kuyu fotoğraflanarak belgelenmiştir.

2018.412 *ZEYTİNELİ ALIŞAR 2*: Arkaik-Bizans. 3 ha.

2018.413 *ALTINYUNUS MAHALLESİ KİLİSE*: Sistematiğe yaya yüzey araştırmaları ile taranan bu alt bölgelerin dışında yine tescilli kültür varlığı olan ancak korunma durumuna ilişkin tahribat tehdidin olduğunu bildiğimiz Altın Yunus İnönü Mahallesi'nde bulunan kilise yapısını ziyaret ettik. Kilisenin bulunduğu alan çöplük olarak kullanılmakta ve yapı sürekli olarak tahrip edilmektedir. Nispeten ulaşılması daha zor bölgelerde definecilerin tahribatına uğrayan alanların dışında iskânın yoğun olduğu Çeşme'nin en eski mahallelerinden birinin ortasında yer alan bir yapının sakinlerinin gözü önünde bir çöplüğe dönüşmesi ve hatta yapının yıkılması kültür varlıklarının korunmasına çok düşündürücü bir durumu ortaya koyan bir örnektir (Resim: 8).

2018.414 *LESTREN TEPE*: Eski adı Lestren olan Ulaştırın Dağı'nda çalışma gerçekleştirmemizin temel sebebi Joseph Keil'in 1912 tarihli yayınında bu dağı Lestren olarak adlandırarak üzerinde yer alan Prophetes Illias kilisesinden söz etmesidir². Bugün bu dağın tepesinde bölgeye hakim konumda olmasından dolayı yangın gözetleme kulesi bulunmaktadır. Dağın zirve noktasında olduğu ifade edilen kilise ne yazık ki tümüyle tahrip edilerek üzerine yangın gözetleme kulesinin inşa edildiği anlaşılmıştır. Bu alanda yaptığımız yüzey taraması sonucunda bulduğumuz çok sayıda Bizans Dönemi çatı kiremidi ve seramik buluntu da bu durumu destekler niteliktedir.

JEORKEOLOJİ ÇALIŞMALARI

Proje kapsamında Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü akademisyen ve öğrencileri ile jeo arkeolojik çalışmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda ilk olarak 2015 yılında Urla-İskele kıyılarının Holosen deniz seviyesi yükselmesi sonu-

² Keil 1912. .

cunda karada nerelere kadar ilerlediğinin belirlenmesi, tarih öncesi çağlardan bu yana kıyı çizgisindeki değişimler ve bunun bu alandaki arkeolojik buluntularla ilişkilendirilmesi üzerine ön çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda en önemli veri kaynağı alüvyal alanlarda yapılan delgi sondajlarla alınan doğal sediman örneklerine dayanmaktadır. Farklı ortamları (denizel: kıyı önü, kıyı, kıyı bataklığı gibi; karasal: taşkın, birikinti koni ve yelpazeleri, akarsu yatağı gibi) ve iklim dönemlerini (kurak, yarı kurak, nemli gibi) temsil eden bu sedimanların incelenmesi öncelikle arazide yapmakta, daha sonra laboratuvar analizleri ile desteklenmektedir. Urla-Çeşme yolu üzerindeki Barbaros ovası çevresinde, arkeolojik yüzey araştırmaları ile farklı dönemlere ait birçok yerleşme yeri belirlenmiştir. Ova tabanında yerleşme yeri bulunmaması arkeologların dikkatini çekmiş, jeomorfolojik özellikleri bakımından ova tabanının eski çağlarda bir göl veya bataklıkla kaplı olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu küçük ova temel yapı bakımından Mesozoik kalkerleri üzerinde, faylanmalarla oluşmuş bir çukurluk içinde şekillenmiştir. Bu durum, Barbaros ovasının karstik bir çukurluğun, bir polyenin tabanı olabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan faylanmalar sırasında ovanın doğu kesiminde volkanik formasyonlar oluşmuş, bunlar üzerinde küçük dereler az arızalı bir etek düzlüğü şekillendirmiştir. Bu karmaşık oluşum içinde, ova tabanında yapılan 2 delgi sondajda, tabanın bir göl veya bataklıkla kaplandığına ait kanıt bulunamamıştır. Bununla birlikte, sediman örnekleri Barbaros ova tabanındaki fluvial şekillenmenin farklı dönemlerini yansıtacak veriler içermektedir. Urla güneyindeki Kuşçular ovasının doğu kesimi de çevresinde eski çağlara ait yerleşme yerlerinin bulunduğu, ancak tabanda böyle bir ize rastlanmayan yerlerdendir. Kuşçular çukurluğunun küçük derelerle toplanan suları kuzeybatıda Mandalan düzlüğünde birleşir ve kuzeyde ana akarsu hafifçe yükselen rölyef üzerindeki fazla derin olmayan bir boğazdan geçerek Gülbahçe körfezine boşalır. Bu jeomorfolojik özellik nedeniyle yağışlı mevsimlerde boğaz gerisinde zaman zaman suların birikip bataklık oluşturduğu bilinmektedir. Eski yerleşim yerlerinin dağılımı ile ilişkilendirilmesi için Mandalan ovası tabanında 3 delgi sondaj yapılmıştır. İlk sonuçlar burada da devamlılığı olan bir göl veya bataklığın bulunmadığını göstermiştir.

JEOFİZİK ÇALIŞMALARI

2016-2017 yılı çalışmalarında belgelenen ve yüzey buluntularına dayalı olarak MÖ 5. yüzyılda kullanılmış kırsal bir tapınak olduğu düşünülen

alandaki 2018 yılı çalışmaları kapsamında jeofizik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İngiltere’de bulunan Newcastle Üniversitesi uzmanlarından Alexander Turner’ın yönetiminde gerçekleştirilen magnetometri çalışmaları yaklaşık olarak 7200 metrekairelik bir alanı kapsamaktadır. 30 x 30 m.lik kareli sistemi oluşturularak taranan alanda her bir grid Kuzey-Güney ve Doğu-Batı olmak üzere farklı yönlerden taranmıştır. Sekiz adet 900 metrekairelik alan taranarak bir kamu yapısının, olasılıkla bir kırsal tapınağın varlığı araştırılmıştır. Bu alanda magnetometri çalışmasının yapılmasını tercih etme sebebimiz yöntemin geniş alanları daha kısa sürede tarama imkânı vermesidir. Ayrıca mimari yapıların saptanmasına imkân tanıdığı gibi gerektiği takdirde daha ayrıntılı verilerin elde edildiği ancak dar alanların taranması için daha uygun olan öz direnç (DES Düşey Elektrik Sondajı) çalışmaları için bir ön hazırlık amacı da taşımaktadır. Poyraz, Kadiovacık ve Barbaros arasında uzanan vadide bulunan ve bir mikro-coğrafya olarak tanımlanabilecek bir düzlüktür. 2016 yılı çalışmalarında burada yapay bir havuz ve bunun yakınında 20x14 metre ölçülerinde dikdörtgen planlı düzgün taşlardan temel duvarlarına sahip bir yapı tespit edilmiştir. (Bkz. SitNo:2016.371/ Sit.No.2016.378). 2018 yılı kapsamında gerçekleştirdiğimiz jeofizik çalışmaları bu yapının planını anlamak ve kutsal alanda bulunan yapının mahiyetine ilişkin bilgi edinmek amaçlıdır. İlk değerlendirmeler yaklaşık 25x10 metrelik dikdörtgen bir yapının bu alanda bulunduğunu ve ayrıca bazı kısımlarda blok taşların alındığı derin duvar yataklarının olduğunu ortaya koymuştur. 2016 yılından bu yana ayrıntılı olarak çalıştığımız ve MÖ 5. Yüzyıla ait bir kırsal tapınak yapısının bulunduğu bu alan³ 2016 yılı çalışmalarının hemen sonrasında İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir. Ancak 2018 çalışma sezonunda bu alana jeofizik çalışmalarını yapmak üzere gittiğimizde ne yazık ki yüzeyde kısmen korunmuş olan yapı temellerinin kaçak kazıcılar tarafından iş makineleri ile tümüyle yıkıldığını ve bu alanda bulunan iki yaşlı zeytin ağacının da kökünden çıkarılarak kurumasına neden olduğunu büyük bir üzüntü ile gördük (Resim: 9). Çalışmalarımıza devam ettiğimiz sırada bu alanın tahribatına ilişkin olarak Urla Kaymakamlık makamına dilekçe ile gereğinin yapılması hususunda başvuruldu ve ayrıca ilgili olan Uzunkuyu ve Urla Jandarma Komutanlıklarını da bilgilendirildi.

³ Koparal 2019a; Koparal 2019b.

TARIM TERASLARININ TARİHLENMESİ İÇİN OPTİK UYARMALI IŞIN ANALİZİ (OSL) ÇALIŞMALARI

Urla-Çeşme Yarımadası bölgede yapılan yüzey araştırmalarının açıkça ortaya koyduğu gibi Neolitik Dönem'den bu yana yoğun olarak iskân edilen bir bölgedir. Yakın döneme kadar olduğu gibi antik dönem boyunca bölgenin ekonomisi denizle bağlantılı ticaretin yanı sıra büyük oranda tarıma dayalı olmalıdır. Yazılı kaynaklar Klasik Dönem'de tahılın bölgede yeterli oranda yetişmediğini ortaya koyar, ancak bu açık büyük oranda tarım terasçılığı yani bağcılık ve zeytincilik ile kapatılmış olmalıdır.⁴ Bölgede yürütmekte olduğumuz kültürel çevre çalışmaları kapsamında teraslar belgelenmektedir ve inşa tekniklerine göre bir tipoloji oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak bu terasların uzun dönemli kullanımı nedeniyle kesin tarihlemesi çok kolay değildir. Nitekim bölgede 1920'lerdeki nüfus değişimine dek Rum nüfus tarafından bağcılık ve zeytincilik yaygın olarak sürdürülmüş ve olasılıkla antik dönem terasları da zaman zaman yenilenerek kullanılmış olmalıdır. Bölgede mübadele sonrası nüfus değişimi ile beraber bağcılık daha az tatbik edilmiş ve bazı teraslar olduğu gibi bırakılırken bazıları da yine tamir edilerek farklı amaçlarla kullanılmıştır. Bölgede antik dönem boyunca tarım terasçılığının potansiyelini anlamak ve böylelikle arazi kullanımı, üretim potansiyeli ve ekonomiye ilişkin bilgi üretmek amacı ile tarım teraslarının tarihlenmesi için Optik Uyarmalı Işın Analizi yöntemi uygulanmaya başlanmıştır. Önceki yıllarda sistematik yüzey araştırması gerçekleştirdiğimiz ve tarım teraslarının belgelenerek Coğrafi Bilgi Sistemleri ortamına aktarılmış olan Güvercinlik (Urla), Granseki (Urla), Barbaros (Urla) Zeytinler Orman Deposu (Urla) ve Söğüt (Urla) bölgelerinde keşif çalışması gerçekleştirildi. Bu ön keşif çalışmasının ardından belli kriterlere uygun olarak üç farklı alandan örnek alınması kararlaştırıldı, bu alanlar Güvercinlik, Granseki ve Barbaros'tur. Bu kriterler şunlardır; 1. Orijinal teras yapısına zarar vermemek için kısmen bozulmuş teraslar, 2. Antik döneme tarihlenen çiftlik, köy veya mezra gibi kırsal yerleşimlere yakınlık ve böylelikle yüzey buluntuları ile OSL analiz sonuçlarının bütüncül değerlendirilmesine altlık hazırlamak, 3. Doğal sedimantasyonun izlenebildiği alanlarda yer alması. Güvercinlik'te üç ayrı terasta toplam 41 birim, Granseki'de iki teras yapısından toplam 22 birim, Barbaros'ta üç ayrı teras yapısından 36 birim toprak örneği alınmıştır (Resim10). Söz konusu toprak örneklerinin analizleri İngiltere'de bulunan St. Andrews Üniversitesi ve Newcastle Üniversitesi la-

⁴ Koparal 2014.

boratuvvarlarında konunun uzmanları tarafından gerçekleştirilmektedir. Söz konusu çalışmanın salt tarım teraslarının tarihlenmesinden öte yarımada antik dönemde arazi kullanımı, tarımsal potansiyel ve antik dönem tarım faaliyetlerine ilişkin olarak önemli açılımlar getirmesi beklenmektedir. Tarihlendirilmesi yapılan terasların inşa biçimi, kullanılan malzeme, inşa edildiği alan gibi ayrıntılar bölge genelinde tarım teraslarına ilişkin bir tipoloji oluşturmamızı sağlayacaktır. Ayrıca tarım teraslarının çiftlik, köy, mezra gibi yerleşimlerle ilişkilendirilmesi yine yarımada üzerinde antik dönem kırsal yaşamı ve buna bağlı gelişen yerleşim sistemleri hakkında bilgi verecektir.

TARİHSEL PEYZAJ KARAKTERİZASYONU ÇALIŞMALARI

2016 yılından bu yana British Academy Newton Advanced Fellowship desteği ile Newcastle Üniversitesi ile işbirliği içinde yürütmekte olduğumuz “Unlocking Ionian Landscapes: Historic Landscapes of Urla-Çeşme Peninsula” projesi kapsamında araştırma alanı için Tarihsel Peyzaj Karakterizasyonu⁵ çalışmaları yürütülmektedir. ArcGIS programı ile uygulanan Historical Landscape Characterization (HLC) – Tarihsel Peyzaj Karakterizasyonu çalışmaları içinde yeni veriler ışığında altlıklar oluşturulmuş ve bu analizlere devam edilmiştir. HLC analizleri çalışma alanı içinde belli başlı kültürel çevre öğelerini bir araya getirip belirlenen poligonların tarihsel süreç içinde değişimini belirlemeye böylelikle genel bir açılımla antik dönemden bu yana çalışma alanı içinde kültürel çevrenin değişim hızını ve dönüşümünü tanımlamaya yarayan bir analizdir. 1957, 1978, 1995 yıllarına ait olmak üzere üç set 1:30,000 ölçekli 257 adet monoskopik taranmış hava fotoğrafı, 2012 yılına ait 1:5000 ölçekli toplam 107 adet monoskopik renkli dijital hava fotoğrafı kullanılarak hazırlanmış güncel ortofoto ve 2006-2018 yılları arasında yüzey araştırmalarından elde edilen veriler bir arada kullanılmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemleri ortamında bu datanın rektifikasyon ve registrasyon işlemleri tamamlanmıştır. Bunun yanı sıra her bir poligon için makro dönemler bazında Access veri tabanı dizayn edilmiştir. Tarihsel Peyzaj Karakterizasyonu çalışmaları halen sürdürülmektedir.

VATANDAŞ BİLİMİ VE TOPLUMSAL ARKEOLOJİ ÇALIŞMALARI

Araştırma alanını oluşturan Urla-Çeşme Yarımadası başta kentleşme ve turizm olmak üzere pek çok sebepten ötürü ağır doğal ve tarihi/arkeolojik

⁵ Aldred-Fairclough 2003; Clark, Darlington, ve Fairclough 2004; Turner 2006.; Turner, ve Crow 2010.

tahribat tehdidi altındadır. Bu nedenle bugüne dek 40'tan fazla alan için sit raporu hazırlanarak ilgili Kültür Varlıklarını Koruma Kuruluna sunulmuştur. Ancak bu alanların sit alanı olarak tescillenmesi caydırıcı nitelikte olmasına karşın tahribatın engellenmesinde yeterli değildir. Ülkenin hemen her yerinde olduğu gibi Urla-Çeşme Yarımadası'nda da büyük çaplı definecilik söz konusudur. Bu nedenle bölgede çalıştığımız yıllar içinde kültürel çevrenin etkin ve sürdürülebilir korunmasına yönelik faaliyetlerde bulunulmuştur. Bunların başında kuşkusuz hemen her projenin yaptığı gibi sivil toplum örgütleri ile işbirliği ve bilgilendirme toplantıları yer almaktadır. Ancak proje olarak bölgeye özgü, daha etkin bir koruma ve bilgilendirme yöntemi geliştirmeyi ama ladığımızdan 2016 yılından itibaren British Academy Newton Advanced Fellowship desteği ile yeni bir proje başlatılmıştır. Bölgede çalıştığımız yıllar boyunca yerel kurum ve sivil toplum örgütleri ile bağların güçlendirilmesi ve belli konularda işbirliği sağlanması amacı ile başta Zeytince Derneği olmak üzere İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin de desteği ile bölgede aktif olan çeşitli dağcılık, yürüyüş, bisiklet kulüpleri ile toplantılar gerçekleştirilmiştir. Tüm bu tecrübelerimizin nihayetinde korumaya yönelik projelerin tek yönlü didaktik bir bilgilendirmeden ziyade yarımada da yaşayan ve aktif olan bireyler ile karşılıklı bilgi alışverişine dayanan, bireyleri ve toplulukları kültürel  evre ve onun öğeleri ile daha anlamlı bir ilişki kurmaya yönlendiren uygulamaların tatbikinin gerekliliği anlaşılmıştır. Bu amaç doğrultusunda arkeolojik alanlardan ziyade g r n rl ğu yüksek peyzaj öğeleri (anıt ağaç, tarım terası, şapel, cami, kilise, yol döşemesi, zeytinyağı ve şarap  rtetiminde kullanılan değirmen, ağırlık taşı vb.   eler varolan veritabanımızdan seçilerek herkes tarafından ulaşılabilecek bir yarımada kültür envanteri hazırlanmıştır. Bu envanteri içeren veritabanı ile bağlantılı olarak da RESCAPER adı verilen bir akıllı telefon uygulaması tasarlanmıştır. Bu uygulama sayesinde yarımada da bulunanların gördükleri peyzaj öğelerini aktif olarak açık kaynak veri tabanına aktarması, bu öğeler hakkında soru sorarak doğru bilgilendirmeye ulaşmaları, envantere böylelikle katkıda bulunmaları ve bunun yanı sıra definecilik ve tahrip faaliyetlerinin de bildirilmesi ve kamu ile paylaşılması amaçlanmaktadır. Uygulama sayesinde akademi dışındaki toplulukların kültürel  evre farkındalığının artması, kültürel  evre ile daha anlamlı bir bağ kurulmasının sağlanması, kültürel  evre öğelerini içeren envantere katkıda bulunulmasının sağlanması ve böylelikle kültürel çevreye ilişkin karşılıklı bir bilgi akışı ve alışverişi için bir meca oluşturulması amaçlanmıştır. Uygulama kapsamında farklı yaş, meslek ve sosyal seviyelerden gruplara (emekli, çalışan,  ocuk, yetişkin, yürüyüş gru-

bu, bisiklet grubu, çobanlar, köy ahalisi vb) basit bir eğitim verilerek uygulamanın nasıl işlediği anlatılmakta ve uygulama için pilot uygulamalar yapılmaktadır.

Uygulamanın ilk pilot denemesi 2018 çalışma sezonunda gerçekleştirilmiştir. Proje çerçevesinde yarımadada aktif ve mobil olan dağcılık ve yürüyüş kulüplerinden seçilmiş katılımcılarla kültürel çevre çalışmalarına ilişkin sunumlar yapılarak bilgi paylaşılmış, çalıştayın ikinci gününde Kadiovacık Germiyan arasında belirlenen 6 km.lik bir parkurda arkeolojik olmayan ancak kültürel varlık tanımı içinde değerlendirilen anıt ağaç, ayakta korunmuş yapı (şapel vb.), döşeme, terk edilmiş yakın dönem köy, tarım terası ve zeytinyağı ve şarap üretiminde kullanılan değirmen, ağırlık taşı vb. öğelerin envantere aktarılmasında katkı sağlanması amacıyla bir eğitim yürüyüşü gerçekleştirilmiştir. Ardından bir anket yapılarak geri bildirim alınmıştır. Açık kaynak erişim, telefon uygulamasının geliştirilmesi, geri bildirimin değerlendirilmesi üzerinde çalışılmaktadır. Ayrıca uygulamanın sürdürülebilir hale gelmesi ve model oluşturmaları hususunda yerel yönetimlerle işbirliği çalışmaları sürmektedir.

KAYNAKÇA

ALDRED, O. ve G. FAIRCLOUGH (2003) *Historic Landscape Characterisation: taking stock of the method*. English Heritage/Somerset County Council, London.

CLARK, J., DARLINGTON, J. ve G.J. FAIRCLOUGH (2004) *Using Historic Landscape Characterisation: English Heritage's Review of HLC; Applications 2002-03*. English Heritage and Lancashire County Council;

ENGELMANN, H. ve R. MERKELBACH (1972) *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai*, IGSK 1. Bonn; 234.

KEİL, J. (1912) *Forschungen in der Erythraia II, Jahresefte des Österreich Archaeologischen Institut XV*. Beiblatt spalte, 50-75.

KOPARAL, E. (2009) "Border Forts of Klazomenai: Cinderesi Fortification", in: R. Einicke S. Lehmann H. Löhr A. Mehnert G. Mehnert A. Slawisch (Hrsg.), *Zurück zum Gegenstand. Festschrift für Andreas E. Furtwängler*, ZAKSSchriften 16 (Langenweißbach), 501-507.

KOPARAL, E. (2012/2013) "Klazomenai Khora'sında Savunma Sistemi – Defensive System Around Klazomenian Khora", I. Şahin (ed.) *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, 2012/2013, 139-146.

KOPARAL, E. (2013) "Teos and Kyrbissos", OLBA 21, Mayıs 2013, 45-70.

KOPARAL, E. (2014a) "Land Use and Agricultural Potential in Klazomenian Khora/ Klazomenai Khora'sında Arazi Kullanımı ve Tarımsal Potansiyel " *Arkeolojide Bölgesel Çalışmalar*, Ege Yayınları, Yerleşim Arkeolojisi Serisi IV/ Settlement Archaeology Series IV, 125-145 .

KOPARAL, E. (2014b) "Grek Polisi İmgesi ve Değişen Gerçekler: Klazomenai Örneği", Ö. Çevik-B. Erdoğan (eds) *Yerleşim Sistemleri ve Mekan Analizi*, Ege Yayınları İstanbul, 57-79.

KOPARAL, E. (2017a) "Borders make the Polis: Klazomenai", E.L. Baysal-L.Karakatsanis (ed) , *Bordered Places and Bounded Times: Cross-Disciplinary Perspectives on Turkey*. British Institute in Ankara Monograph 51, 2017, 97-110.

KOPARAL, E. (2017b) "Ritual Landscapes and Cultural Identities in Ionia: Evidence from the Rural Cult Places of Klazomenai", *Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte des Alten Orients und des Alten Testaments*, Ugarit Verlag, 501-520.

KOPARAL, E. Y.E. ERSOY, M. MASSA, V. DEMIRCILER (2017) "Sampling the Ionian Landscapes: An overview of Archaeological Surveys at Clazomenae and Teian Chora", S. Steadman and G. Mc Mahon (eds.) *Archaeology of Anatolia Vol.II*, Cambridge Scholars Publishing, 400-425.

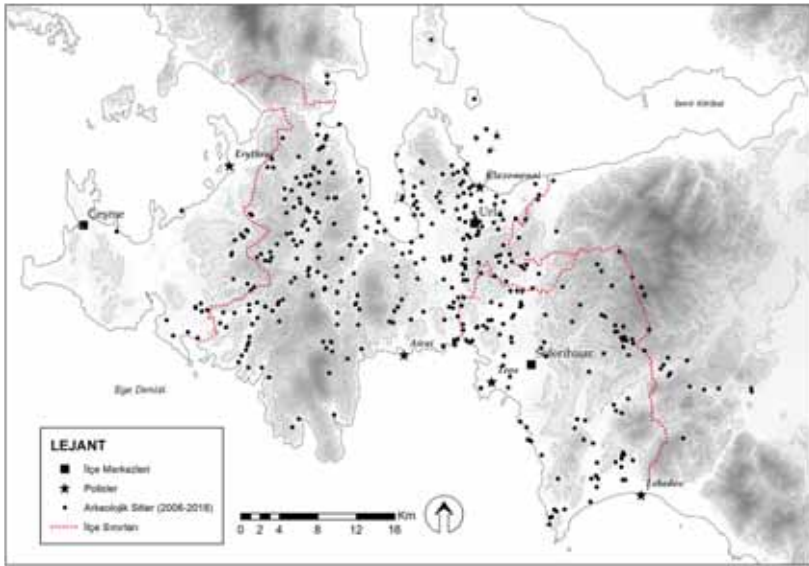
KOPARAL, E. ve N. TUNA (2017) "Results of the field surveys at Teos and environs 2007-2009: Revealing the Archaic landscape", *Journal of Greek Archaeology* Vol.2, 199-220.

KOPARAL, E. (2019a) "Frontier sanctuaries and rural cult places in khorai of Klazomenai and Teos", *Natur und Kult in Anatolien* eds. B. Engels, S. Huy, Ch. Steitler. Byzas 24, 1-22.

KOPARAL, E. (2019b) "Klazomenai Khora'sında Yer Alan iki Kırsal Tapınak Üzerine Öndeğerlendirmeler", *Kutsal Alanlar Arkeolojisi*, MSGSU Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 3, No:19, 58-71.

TURNER, S. (2006) Historic Landscape Characterisation: A landscape archaeology for research, management and planning. *Landscape Research*, 31(4), 385-398.

TURNER, S. ve J. CROW (2010) Unlocking historic landscapes in the Eastern Mediterranean: two pilot studies using Historic Landscape Characterisation. *Antiquity*, 84(323), 216-229.

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

TİSNA ANTİK KENTİ ve YAKIN ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Emre ERDAN*
Murat ÇEKİLMEZ
Ali Osman TİRO
Nihan AYDOĞMUŞ
Nurdan YILMAZ AKBULUT
Serdar VARDAR
Barış GÜR
Barış SEMİZ
Umut KAPUCI
Merve ARINÇ
Kemal ERSAVAŞ
Pınar TAŞPINAR
Yiğit Burak YÜKSEKTEPE
Gül Tuğçe TOPRAK

-
- * Dr. Öğr. Üyesi Emre ERDAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, erdanemre@gmail.com
Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Araş. Gör. Ali Osman TİRO, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE.
Araş. Gör. Nihan AYDOĞMUŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Araş. Gör. Nurdan YILMAZ AKBULUT, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Dr. Öğr. Üyesi Serdar VARDAR, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, İzmir/TÜRKİYE.
Dr. Öğr. Üyesi Barış GÜR, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Müzecilik Bölümü. İzmir/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Barış SEMİZ, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE
Umut KAPUCI, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi.
Merve ARINÇ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi.
Kemal ERSAVAŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi.
Pınar TAŞPINAR, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi.
Yiğit Burak YÜKSEKTEPE, Arkeolog.
Gül Tuğçe TOPRAK, Arkeolog.

İzmir İli, Aliağa İlçesi, Uzunhasanlar ve Karakuzu Mahalleleri arasında yer alan (Harita: 1-2) Tisna Antik Kenti ve yakın çevresi arkeolojik yüzey araştırmaları arkeolojik yüzey araştırması çalışmaları 25 Haziran-06 Temmuz 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Aliağa Belediyesi tarafından desteklenmiştir.

Tisna Antik Kenti, Aiolis Bölgesi'nde, günümüz İzmir İli, Aliağa İlçesi, Uzunhasanlar ve Karakuzu mahalleri sınırında yer almaktadır. Çandarlı (Elaitikos) Körfezi'ne hâkim ve korunaklı bir noktada, günümüzde Güzelhisar Çayı'nın (Titnaios/Pythikos) hemen yanında yer alan Kocakale Tepe ve Sarıkale Tepe olarak adlandırılan ve yer yer yaklaşık 350 m. rakıma ulaşan, oldukça verimli bir arazi üzerinde kuruludur. Kentin kuzeyinde Aspendene (Yunt), güneyinde ise Sardene (Dumanlı) dağları ile bulunmaktadır. Antik metinlerde sadece Plinius tarafından hakkında bahsedilen Tisna hakkında bilgiler 1860 yılında M. Guichon, onu takip eden süreçte ise S. Reinach, D. Baltazzi, A. Conze ve yakın zamanda E. Doğer tarafından aktarılmıştır.

Tisna'nın özellikle İÖ 4. yy'da güçlenerek polis kimliğini kazandığı ve kendi adına sikke bastırıldığı bilinmektedir. Kentin sikkeleri üzerinde, Aigai Antik Kenti'ne Roma Dönemi sikkelerinde de gözlemlenen boynuz taşıyan nehir tanrısı Tisnaios/Titnaios (ΤΙΣΝΑΙΟΝ = τισναίον, τισναίωνν), diğer yüzünde ise ya kınında bir kılıç, çok nadir olmakla birlikte bir mızrak ucu veya tek kulplu kupa şeklinde bir kap betimlenmektedir. Tek kulplu kupa benzeri kabın Kyme Kent sikkelerinde İÖ 350-250 yılları arasında yaygın tasviri bulunmakta, söz konusu motifin Kyme Kenti'nin parasemonu olduğu bilinmektedir.

Yukarıda değinmiş olduğumuz bir dizi kısa süreli çalışma ve yetersiz yayın dışında varlığı salt bölgeden yurtiçi ve yurtdışı çeşitli müze ya da müzayede şirketlerine götürülen kaçak kazı buluntuları sayesinde bilinen kentte 2018 yılında tarafımızca "Tisna Antik Kenti ve Yakın Çevresi" başlıklı yüzey

¹ 2018 yılı yüzey araştırması çalışmalarına Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Dr. Ö. Üyesi Serdar VARDAR, Dr. Öğr. Üyesi Barış SEMİZ, Dr. Öğr. Üyesi Barış GÜR, Araş. Gör. Nurdan YILMAZ AKBULUT, Araş. Gör. Ali Osman TİRO, Araş. Gör. Nihan AYDOĞMUŞ, Umut KAPUCI, Nuri DADAK, Pınar TAŞPINAR, Kemal ERSAVAŞ, Fevzi ÖZCAN, Merve ARINÇ, Cihan Deniz GÖZE, Fehmi KESKİN, Yüksel YILDIZ, Mehmet Serhat DENİZ, Yiğit Burak YÜKSEKTEPE ve Gül Tuğçe TOPRAK heyet üyesi olarak katılmışlardır. Kültür Bakanlığı temsilcisi olarak İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden Nermin GENÇ görev almıştır. 2018 yılı yüzey araştırması çalışmaları T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Aliağa Belediyesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. İlgili kurum yönetici, çalışan ve uzmanlarına yardımlarından ötürü teşekkür ederiz.

araştırmaları başlatılmıştır. 2018 Yılı çalışmaları Tisna Antik Kenti'ni kapsadığı düşünülen iki alanda Kocakale Tepe ve Sarıkale Tepe mevkieinde yoğunlaştırılmıştır.

KOKAKALE TEPE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Tisna'nın en yüksek yerleşim alanı olan Kocakale Tepe, yaklaşık olarak 360 m. rakımlıdır. Ulaşımı zor, oldukça engebeli bir arazi görünümünde olan tepe andezit kayalık alanlardan oluşmaktadır. Dik yamaç ve patikalar aracılığıyla ulaşılabilen tepenin savunmaya elverişli bir yapıda olduğunu belirtmek mümkündür. Tepenin kuzey kesiminde ekibimiz ile başlattığımız çalışmalar neticesinde yer yer 120 m'yi bulan uzunlukta sık teras duvarları tespit edilmiştir. Herhangi bir harç malzemesine rastlanmayan duvarların bulunduğu alanda gerçekleşen çalışmalarda yoğun olmamakla birlikte İÖ 7-4. yy. seramik parçalarına rastlanılmıştır. Duvarlar arasında herhangi bir yapı izine rastlanmıyor oluşu, tepenin kuzeyine bakan kesimlerinin Aiolis Bölgesi'nde varlığı bilinen nekropol terasları ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Burada sürdürülen çalışmalar esnasında, deniz seviyesinden yaklaşık olarak 90 m. yükseklikte 10.70x10.15 m ölçülerinde ve 1.20-1.60 m arasında değişkenlik gösteren kalınlıkta duvarları bulunan elips planlı bir yapı ve yapının dış duvarları içerisinde 7 adet su kuyusu tespit edilmiştir (Resim: 1).

Kocakale Tepe'de sürdürülen çalışmalar esnasında ilkin Conze tarafından varlığı bildirilerek belgelenen iki adet kaya mezarı ziyaret edilmiştir (Resim: 2a-b). Conze'nin ilk raporlarında belirttiği ölçülerde kimi eksik ve hataların olması sebebiyle mezarlar detaylı olarak yeniden ele alınmış, fotoğraf, çizim ve ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Mezarlardan ilki kuzey zirve noktasında yer almakta, günümüz Güzelhisar Çayı, Barajı ve Vadisi'ne bakmaktadır. Dromoslu bir girişi bulunan mezarın iki odası bulunmakta, mezarın güney yönünde yer alan odasının iç kısmında, mezar girişine paralel olarak konumlandırılmış tek bir kline yer almaktadır. Diğer kaya mezarı ise Kocakale Tepe'nin güneyinde yer alır. Tek odalı mezara dromosla girilmekte, mezar odasında doğu, batı ve kuzey yönünde üç adet kline bulunmaktadır.

Kocakale Tepe güney yönünde, Kaya Mezarı 1 olarak tanımlanan mezarın yakınlarında, deniz seviyesinden 360 m yükseklikte tuğla kırıkları, kum ve kireç katkılı harç kullanılarak oluşturulmuş 1.50x1.35 m ölçülerinde yoğun tahribat gözlemlenen bir taban tespit edilmiştir. İki kaya arasında konumlandırılan taban, Bizans Dönemi özellikleri göstermektedir. Aynı alan ve ko-

ordinatlarda 2.40 m uzunluğunda ve 1.50 m yüksekliğinde tuğla ve düzensiz yapıda andezit taşlardan oluşturulan, harç kullanılmış bir mekân tespit edilmiştir (Resim: 3). Apsisli bir görüntü sunan mekânın, hemen yanında bulunan zeminle bağlantılı olduğu ve Bizans Dönemi'nde oluşturulduğu belirlenmiştir.

Tepenin güneyinde devam eden çalışmalar esnasında deniz seviyesinden yaklaşık olarak 300 m. yükseklikte bir basamaklı anıt tespit edilmiştir (Resim: 4). Anıt üzerinde güneybatıya dönük, kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu kavisli bir taht yer almaktadır. Tahtın her iki yanında birer kolçak bulunmaktadır. Tahtın hemen altında 1.79 m genişliğinde, 53.5 cm derinliğinde ve ilk basamaktan itibaren 27.5 cm yüksekliğinde bir oturma düzlemi bulunmaktadır. Oturma düzleminin kuzeydoğu yönünde başlangıç noktası 4 cm, 35 cm genişliğinde ve ilk basamaktan itibaren 40 cm genişliğinde; birinci basamağın bitiminde 24.5 cm genişlik, ikinci basamağın başlangıcında 15.5 cm ve ikinci basamağın sonlandığı noktada 6 cm ölçülerinde libasyon kanalı belirlenmiştir. Libasyon kanalının uzunluğu 1.87 m ve tespit edilebilen derinliği 7.5 cm olarak belirlenmiştir. Tahtın ve oturma düzleminin yer aldığı zeminin genişliği 3.67 m ve derinliği 1.20 m'dir. Söz konusu basamaklı anıtın bakı yönü Tisna'nın güneyinde yer alan Dumanlı Dağ (Sardene) yer almaktadır.

Karakuzu Köyü'nün kuzeyi ile Kocakale Tepe'nin güney yönü arasında sürdürülen çalışmalarda deniz seviyesinden 220 m yükseklikte, kaya oygu sunu çukuru olduğu düşünülen 60x40 cm ölçülerinde ve 28 cm derinliğinde bir çukur tespit edilmiştir. Söz konusu çukuru ilginç kılan, içerisinde yer yer 5.5x4 cm ölçülerine ulaşan kazıma tekniğinde oluşturulmuş labrys çizimidir.

Kocakale Tepe Mevkii'nde 2018 yılı çalışmaları kapsamında incelenen bölgelerde genel olarak az miktarda, çoğunluğu profil vermeyen Orientalizan, Arkaik, Helenistik, Roma ve Bizans Dönemine ait seramik parçaları tespit edilmiştir.

SARIKALE TEPE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Tisna ve yakın çevresini tanımak üzerine kurulu ilk yıl çalışma programı, kentin özellikle Sarikale Tepe olarak tanımlanan kısmında karşılaşılan beklenmedik bulgularla değişmiş, alanda yoğun kaçak kazıların varlığının da tespitiyle ivedi belgelemeye yönelik olarak çalışmalar Sarikale Tepe'de yoğunlaşmıştır. Eski çalışmalarda Küçük Çanita ya da Küçük Kale Tepe olarak

da tanımlanan söz konusu mevkide çalışmalar, varlığı yine önceden A. Conze'nin çalışması aracılığıyla bilinen ve deniz seviyesinden 145 m yükseklikte Kaya Mezarı 3 olarak kodlanan bir kaya mezarında başlatılmıştır (Resim: 2c). Girişi dikdörtgen ve düz çatı, içeriden ise beşik çatı formunda olan mezarda gerçekleştirilen çalışmalarda ortası derin, 9 cm genişliğinde ve 21.5 cm derinliğinde bir kanalla yarılmış iki seki saptanmıştır.

Sarıkale Tepe'de sürdürülen çalışmalar sırasında deniz seviyesinden 120 m yükseklikte, üzerinde olasılıkla kurban kanalları olduğu anlaşılan volkanik karakterli anakaya ile birleşen 50 m uzunluğunda bir duvarın çevrelediği yer altı su kaynağından beslenen bir pınar tespit edilmiştir. Bir çevre duvarı ile sınırlandırıldığı anlaşılan alanın Tisna'nın nehir tanrısı Tisnaios ile ilintili bir kutsal alan olduğu düşünülmektedir.

Uzunhasanlar ve Karakuzu mahalleri arasında, deniz seviyesinden 140 m yükseklikte kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, korunan ölçüleri 43.80 m uzunluk ve 2.68 m genişlik olarak belirlenen antik yol döşem hattı tespit edilmiştir. Yolun takibinde, tepenin zirve noktasında, deniz seviyesinden 180 m yükseklikte kaçak kazılar neticesinde oldukça tahrip olmuş durumda kutsal alan olduğu düşünülen bir bölgeye ulaşılmıştır (Resim: 5). Alanın Arkaik-Hellenistik Dönemler arası kullanım gördüğü, yüzeyde tespit edilen seramik ve diğer küçük buluntular aracılığıyla anlaşılmıştır. Tisna-Sarıkale Tepe Kutsal Alanı olarak andığımız alan, Anadolu Arkeolojisi açısından ünik nitelikte kaya üstü kazıma figür çizimi, İÖ 7-4. yy'lar arasına tarihlenebilecek seramik parçaları, figürinler, perirrhanterion parçaları ile ana kayaya oyularak oluşturulmuş bir adet niş ve 12 basamaklı kuyu benzeri bir mekanı barındırmaktadır. Söz konusu kutsal alanın sunduğu bulgular ve çevresel değerlendirmeler itibariyle en azından Arkaik-Hellenistik dönemlerde sürekli olarak kullanıldığı ve olasılıkla bölgede yaygın varlığı bilinen Matar-Kybele kültü ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Alanın çevresinde gerçekleştirilen çalışmalar söz konusu kutsal alanın polygonal yapıda, Erken Arkaik Çağ'a değin uzanabilecek farklı çevre duvarlarıyla çevrelendiğini göstermiş (Resim: 6), çevre duvarının izleri Sarıkale Tepe'nin özellikle batı yamacında yoğun miktarda İÖ 7-4. yy. seramik buluntusu ile bir arada takip edilmiştir.

Sarıkale Tepe'de gerçekleştirilen çalışmalar sırasında tepenin batı yönünde deniz seviyesinden 70 m yükseklikte kaçak kazı ile açığa çıkarılmış bir tümülüs tespit edilmiş ve daha sonra çevrede çok sayıda tümülüsün yer aldığı anlaşılmıştır. Söz konusu mezar, "Tümülüs 1" olarak kodlanmıştır. Benzer örnekleri Larisa'dan da bilinen dromoslu, iki odalı tümülüs ana kaya

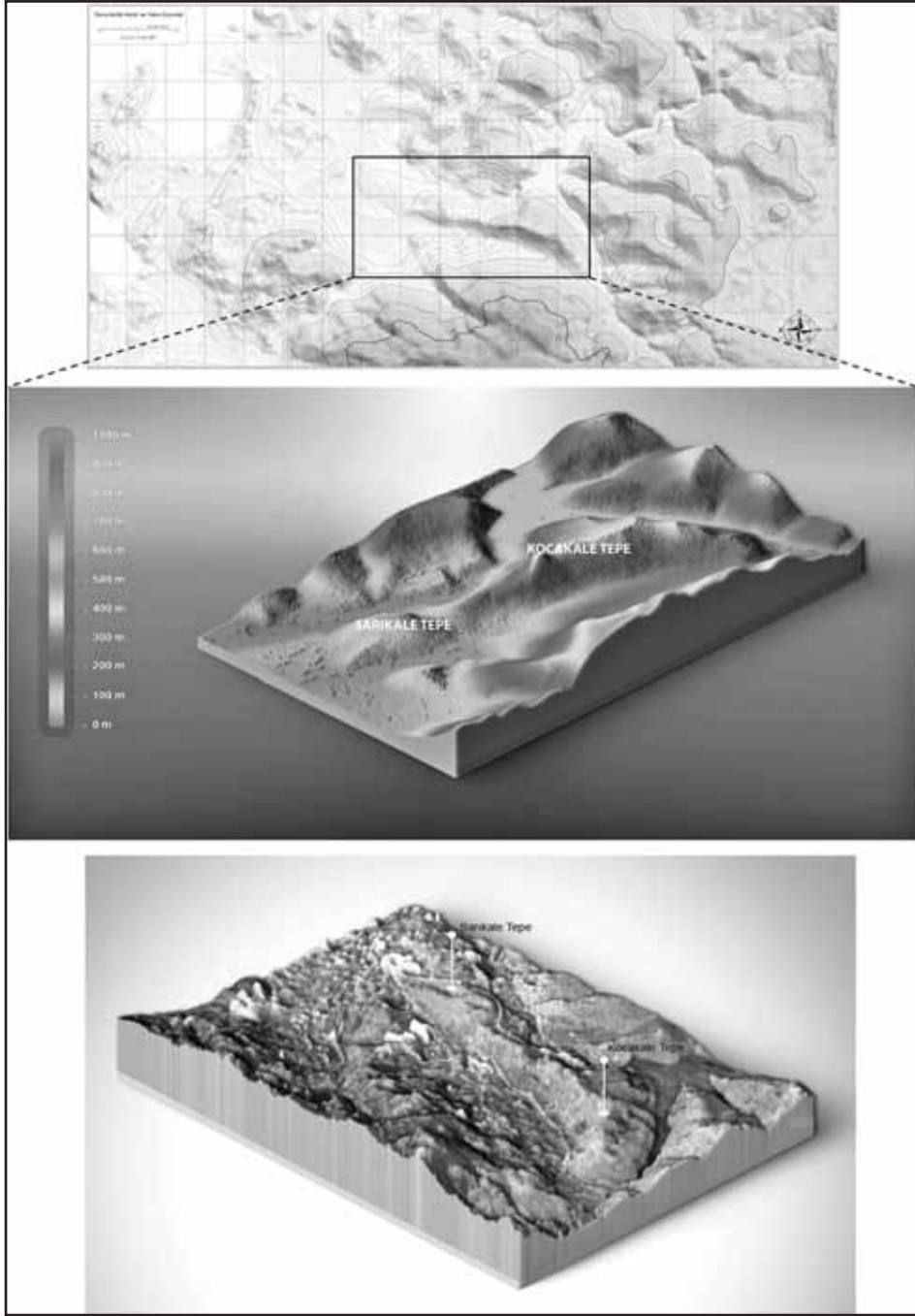
oyularak oluşturulmuş, üzeri düzensiz andezit taş bloklarla kapanmıştır. Yaklaşık olarak 50.53 m. çapında bir alanı kapsayan tümülüsün içerisinde parçalanmış vaziyette tuf taşından yapılmış kline parçaları yer almaktadır. Bunlardan biri üzerinde İÖ 4. yy'a tarihlenen ve iki satırdan oluşan bir yazıt bulunmuştur. Belirtildiği üzere çok sayıda tümülüsün bulunduğu Sarıkale Tepe'nin batı düzleminde Aliğa Belediyesi'nden temin edilen hava fotoğraf ve yüksek çözünürlüklü video kayıtları ilgili alandaki tümülüs sayısının 2018 yılı araştırmalarında saptananlardan çok daha fazla olabileceğini düşündürmekte, önümüzdeki yıllarda bu alanda araştırma faaliyetlerinin yoğunlaştırılarak yüzeyde sadece tepe üst taş sıraları gözlemlenebilen tümülüslerin çizim ve jeofizik taramalarının gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

Sarıkale Tepe araştırmaları sonucunda; alanın Erken Demir Çağ, Arkaik, Klasik ve Helenistik dönemlerde sürekli iskân edildiği ve Tisna Antik Kentinin asıl yerleşim alanı olduğu düşünülmektedir. Söz konusu dönemlere dair bulgular hem mimari hem de küçük buluntular aracılığıyla desteklenmekte, tepenin zirve ve batı yamaçlarının akropol niteliğinde olduğu düşünülmektedir. Arazi çalışmalarına başlamadan önce farklı uydu görüntüleri üzerinde tespit edilen ve akropol olarak tanımladığımız Sarıkale Tepe'nin zirve noktasını çevreleyen sur duvarı gerek arazi çalışmalarıyla, gerekse hava fotoğraflarında net olarak izlenebilmiştir. Söz konusu duvar ve duvarla bağlantılı mekân, kule ve iç sur sistemlerinin araştırmanın ilerleyen yıllarında kapsamlı olarak incelenmesi ve çalışmaların bu bölgede yoğunlaşması öngörülmüştür. Söz konusu korunmuş sur duvarının ve onu takip eden mekanların Aiolis Bölgesi Demir Çağ kent planlaması gibi konularda oldukça önemli veriler sunacağına inanılmaktadır.

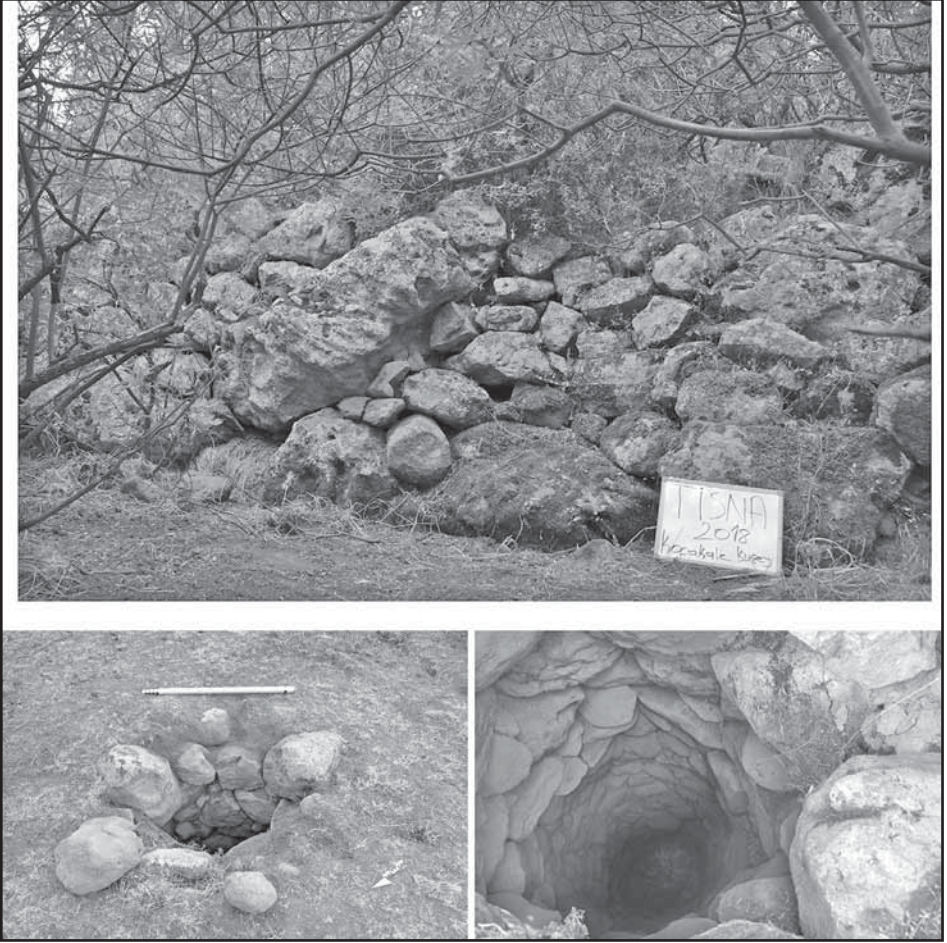
Bununla birlikte Sarıkale Tepe batısında şimdilik 13 adet tespit edilebilen tümülüs mezarlar aracılığıyla buranın görkemli bir nekropol alanı olduğuna dair izler bulunmaktadır. Nekropol alanının Aiolis Bölgesi'nin önemli kentleri Kyme ve Myrina'ya hakim konumu bizlere şimdilik alanın söz konusu kentlerde yaşayan soylu ve zengin bireylerce de kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Sarıkale Tepe Akropol mevkiinde ele geçen az sayıda Orta Tunç Çağ ve Erken Demir Çağ seramiğinin, ilerleyen yıllarda gerçekleştirilmesi planlanan çalışmalarla bölgenin problemleri konularına ışık tutabileceği de düşünülmektedir.

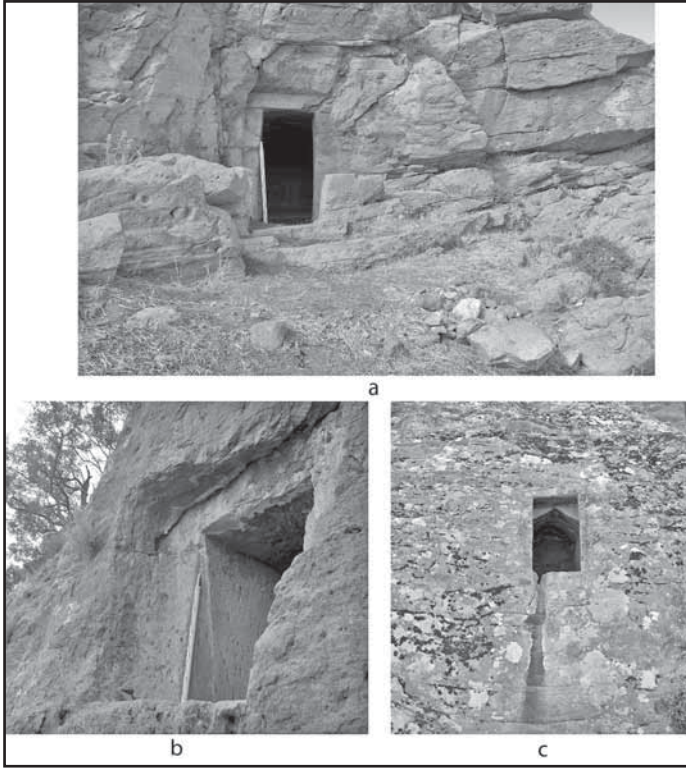
Harita 1: Tisna'nın Yeri ve Yakın Çevresinde Yer Alan Başlıca Antik Kentler.

Harita 2: Tisna Antik Kenti'nin Topografyası.

Resim 1: Kocakale Tepe Elips Planlı Yapı ve Su Kuyularından Örnekler.

Resim 2: Tisna Antik Kenti'nde Yer Alan Kaya Mezarları.

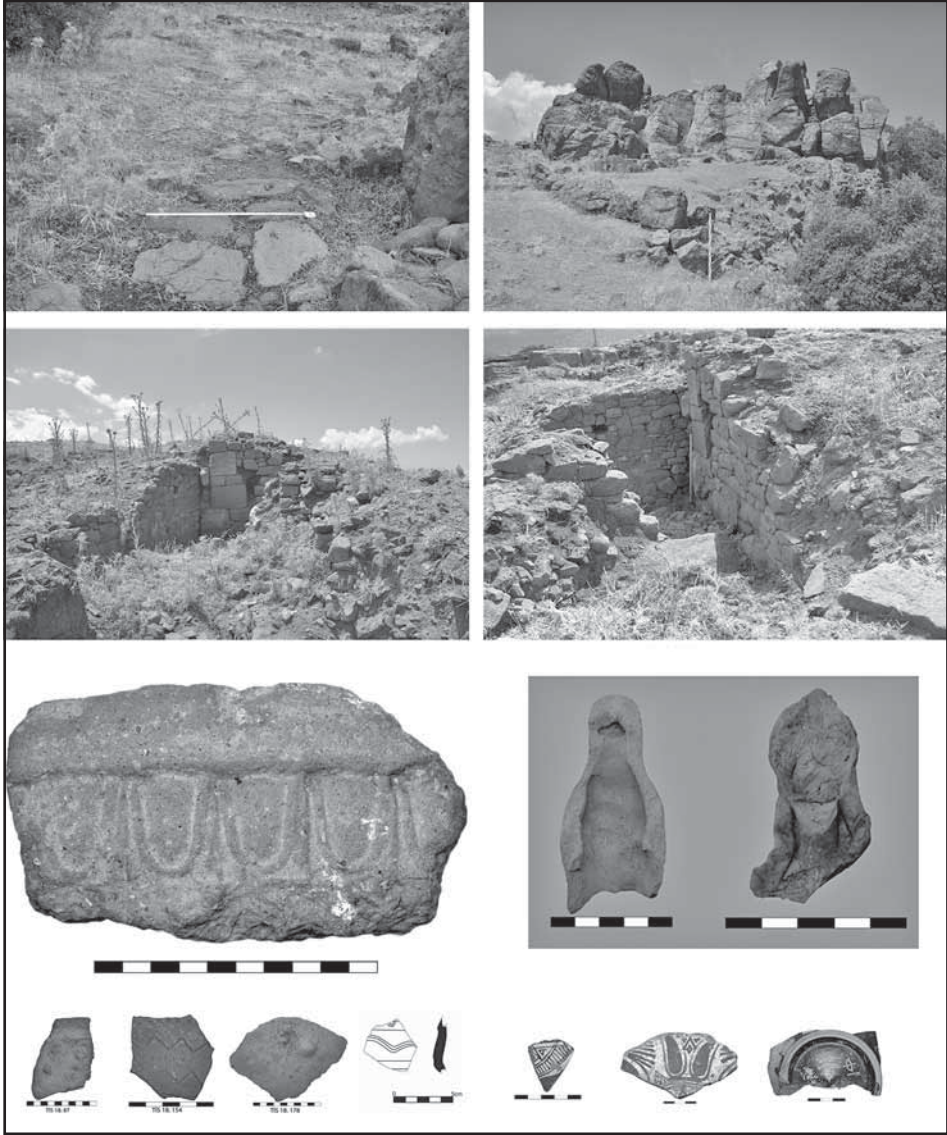
Resim 3: Kocakale Tepe Bizans Dönemi Mekanı.

Resim 4: Kocakale Tepe Basamaklı Anıtı.

Resim 5: Kazıma Labrys Çizimleri Bulunan Sunu Çukuru.

Resim 6: Sarıkale Tepe Kutsal Alanı ve Elde Edilen Buluntular.

2018 YILI SEBASTE ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Emre TAŞTEMÜR*
Müntheha DİNÇ

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 28.06.2018 tarih ve E.543656 sayılı izni ile başlatılan “Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması”, 02 Temmuz - 20 Temmuz 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu çalışma, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimince ‘2018/SOSB004 numaralı, Sebaste Antik Kenti Yüzey Araştırması Buluntularının Değerlendirilmesi ve Yayına Hazırlanması’, konulu bilimsel araştırma projesi kapsamında desteklenmektedir².

“Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması” adlı çalışma, 2017 yılında tarafımızdan başlatılan araştırmalarda öncelikle kilise yapıları ve çevresinde detaylı yüzey araştırmaları yapılmış sonrasında ise gezginlerin notla-

* Dr. Öğr. Üyesi Emre TAŞTEMÜR, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi, Uşak/TÜRKİYE, emretastemur@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Müntheha DİNÇ, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi, Uşak/TÜRKİYE, muntheha_sahan@hotmail.com

1 2018 Sivaslı ilçesi Arkeolojik yüzey araştırmasına 4 Öğretim Üyesi, 3 Araştırma Görevlisi, 3 Arkeolog, 1 Bakanlık Temsilcisi ve 8 öğrenci ile toplamda 18 kişiyle çalışmalara başlanmıştır. Araştırmamızın yürütülebilmesi için gerekli izinleri sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına, çalışmamızın başlangıç aşamasından itibaren her türlü yardımı gösteren, arazi incelemelerinde dahi bizzat destekleyen Uşak Müze Müdürü Şerif SÖYLER ve Müze uzmanlarından İlhan ÇAVUŞ’a teşekkürlerimi sunarım. Araştırma ekibinde Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden çalışmalarımızı ortaklaşa yürüttüğümüz Dr. Öğr. Üyesi Müntheha DİNÇ, Akdeniz Üniversitesi, Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü’nden Prof. Dr. N. Eda Akyürek ŞAHİN ve Arş. Gör. Dr. Hüseyin Uzunoglu; İstanbul Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü’nden Doç. Dr. Ü. Melda ERMİŞ, Hitit Üniversitesi’nden Araş. Gör. Dr. Abdullah HACAR, Dokuz Eylül Üniversitesi’nden Araş. Gör. Simgе EĞECİ HACAR, Arkeolog Pınar ASAL, Uşak Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencileri Emine SÜRÜCÜ, Mehmet Ali EYYÜPOĞLU, Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri, Kadir ŞENER, Mustafa DURMUŞ, Ece İZMİRLİ, Ezgi ERGÜL, Mürüvvet İrem ÖZTÜRK, Cihan MEUZ, Necdet AKGÖZ, Zeki GÜLŞEN ekip üyesi olarak görev almışlardır Araştırmamıza Uşak Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanı Veysi GÜN Bakanlık temsilcimiz olarak görevlendirilmiştir. Araştırmaya katkı sağlayan ekip arkadaşlarıma, öğrencilerime ve bakanlık temsilcimize teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

2 Yüzey Araştırması projemize katkılarından dolayı Uşak Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ’a, Uşak Üniversitesi Genel Sekreter Yardımcısı Kenan GÖKÇE’ye, Yüzey Araştırmamıza sponsor olarak katkıda bulunan Selçikler Belediyesi Başkanı Osman ÇAKAR’a teşekkürlerimi sunarım.

rı, yerel halktan alınan sözlü bilgiler doğrultusunda Selçukler Beldesi merkez olmak üzere hemen batı kısmında bulunan Sivaslı ilçesi ve araştırma takvimi içerisinde yer alan Sazak, Azizler, Erice, Yeni Erice, Pınarbaşı, Tatar, Ağaçbeyli, Yayalar, Budaklar, Azizler, Hacim köylerinde araştırmalar yapılmıştır.

Sebaste Antik Kenti, Uşak il Merkezine 38 km, Sivaslı İlçesinin ise 2 km güneyinde Selçukler Köyü'nde yer almaktadır. Dr. Nezih Fıratlı 1966-1978 yılları arasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri adına 13 sezon süren kazılar gerçekleştirmiştir. Selçukler merkezli yapılan kazı çalışmalarında Kilise yapıları, Tümülüsler ve Höyük kazısı yapılmıştır. Söz konusu alanlarda 2017 yılında detaylı yüzey araştırmaları yapılmış ve bu alanlar belgelenerek kayıt altına alınmıştır. 2018 yılında da Kilise ve çevresinde, araştırma yapılmamış bölgelerde belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

A. KİLİSE VE ÇEVRESİNDEKİ ÇALIŞMALAR

2017 yılında Kiliselerin batısında yapılan yüzey araştırmasında Roma İmparatorluk Dönemi ve Bizans Dönemi seramik parçaları ele geçmiştir. Kiliselerin doğusunda ise az sayıda Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemi seramik, cam bilezik parçası ve cam parçalarına rastlanılmıştır. 2018 yılında Kiliselerin güneyindeki tarlalarda çalışmalar yapılmıştır. Bu alanlarda geçen sene de yüzey araştırması yapılmasına rağmen bu sene tarım için sürülmesinden dolayı çok sayıda farklı dönemlere ait seramik parçası ile karşılaşmıştır (Resim:1).

Küçük kilisenin kuzeybatısı, 942m²'lik bir alanda araştırma yapılmış az sayıda Bizans Dönemi'ne tarihlenen seramik parçalarına rastlanmıştır ve yine az sayıda cam parçası ve bir cam pota parçası? Bulunmuştur. Kilisenin güneydoğusunda yoğun bir seramik buluntusu ile karşılaşmıştır. Aynı zamanda künk parçaları ve tessera parçası dikkat çeken buluntular arasındadır. Yoğun olarak cam ağız, gövde, pencere parçası bulunmuştur. Seramik parçaları genel olarak Helenistik ve Roma Dönemine ait olup az sayıda Lydia Seramiğine rastlanıldı.

B. SIVASLI İLÇESİNİN GÜNEYİNDEKİ ARAŞTIRMALAR

Sivaslı – Ağaçbeyli - Hendek Kalesi

Sebaste'nin güney territoryumunu bulmak amacıyla Uşak'ın Denizli sınırlarını içeren alanında yoğun yüzey araştırması yapılması planlanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak 2017 yılında; Uşak İli Sivaslı İlçesi, Ağaçbeyli Köyü, Hendek Kale Mevkiisi'nde kısıtlı bir zaman diliminde çalışmalar yapılmış burada az sayıda Bizans Dönemi seramik parçaları ile bir adet cam parçası

ele geçmiştir. Alanda 2017 yılında başlatılan çalışmaların devamı niteliğinde 2018 sezonu için detaylı incelemeler yapılmıştır (Resim: 2). 15.080 m. lik bu alanın yerel halk tarafından kale olarak adlandırılmasının nedeni kale şeklinde bir yükseltiyeye sahip olmasıdır. (Yine köylüler tarafından Hendek Kalesi'nin su kaynağının doğudaki Bulkaz Dağlarından doğan Gürpınar Çayı'ndan sağlandığı düşünülmektedir). Alanın yüzeyinde yoğun miktarda taban ve duvar tuğlasına ait parçalar ile künk parçaları gözlenmiştir. Bir adet taban tuğla parçası üzerinde damga bezemesi olduğu görülmüştür. Yapı kalıntılarının bulunduğu alanın batısında bir adet pres tespit edilmiştir. Pres ağırlığının 10 m. kuzeyinde yamaçta dağınık olarak iki adet olasılıkla şarap üretime ait bloklara rastlanmıştır. Ayrıca aynı alanda çok sayıda taban tuğlası, bir pithos parçası, seramik parçası ve bir adet cam buluntusu tespit edilmiştir. Yüzeyde çok fazla miktarda mimari blok ve pres ağırlığı bulunmaktadır.

Hendek Kalesinin Batısı

Hendek kalesinin batısında kaçak kazı çukuru tespit edilmiş olup, etrafında Helenistik, Roma ve Bizans Dönemi'ne ait seramik parçaları ve cam parçalarına rastlanmıştır. Bu alanda yapılan yüzey taramasında bir adet cam kaide parçası bulundu. Ayrıca ana kayaya oyulmuş yapılara ait iki adet mekânın bulunduğu bir alan da tespit edilmiştir.

Hendek Kalesinin Güneybatısı

Hendek kalesinin güneybatısında ise ekilip biçilmiş olan tarla yüzeyinde pencere camları ile yoğun miktarda tuğla parçası ve seramik kap parçaları da tespit edilmiştir. İlk izlenimlere göre bu alan 10 – 13. yüzyıl arasındaki döneme ait buluntular ile Afrika Kırmızı Astarlı Seramiği ve cam kandil parçalarının aynı alanda tespit edilmesinden dolayı bu bölgenin Hendek Kalesi ile çağdaş olduğu düşünülmektedir. Aynı alanda kuzey-güney, doğu-batı uzantılı duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Tabanı ve duvarları sıvalı, sıva yoğun kireç ve mıcır taşından oluşmaktadır. Hemen kuzeyinde süzgeç olabilecek bir taş blok parçası gözlemlendi. Burası olasılıkla bir işliğe ait yapı olabilir (Resim: 3). Hendek Kalesi'nin Güneydoğusu'na doğru ise bir adet akıtma bloğuna rastlanılmıştır. Akıtma bloğu? olasılıkla Hendek Kalesi'nden buraya taşınmış olmalıdır (tarımsal faaliyetler sebebiyle). Bu bloğun çevresinde az sayıda seramik (kulp parçası, gövde parçası) parçalarına rastlanmıştır. Bu alanda bulunan bütün bloklar aynı yapıya ait olmalıdır. Halk arasında hamam yeri

olarak geçmektedir. Bu alanın güneydoğusuna doğru çok az sayıda pitos parçası ele geçti. Bunun dışında bir yüzey buluntusuna rastlanılmamıştır.

Göceler Köyü sakinlerinden birinin evinin bahçesinde ve evinin duvarlarında Bizans Dönemine ait çeşitli mimari parçalar gözlemlendi. Ancak alan Denizli il sınırının içerisinde olduğu için çalışmalara devam edilmedi. Yerli halktan alınan bilgilere göre köyün güneybatısında İnekaza mevkiinde idoller bulunmuştur.

Hendek Kalesi Güney Sınırından kaçak kazı ile 2.73 m derinliğinde bir çukur açılmıştır. Çukur içinde iki adet devşirme olarak kullanılmış büyük bloklardan oluşan bir duvar bulunduğu anlaşılmıştır. Duvarı oluşturan bloklardan biri dağılmış güneye doğru atılmıştır, diğer blok ise yerinde bulunmaktadır. Açılan çukur 4.36 m çapındadır. Çukur içerisinde harç kalıntısı görülmüş ve örnek alınmıştır. Çukurun içinde bulunan seramikler ayrı olarak toplanmıştır. Çevresinde ayrıca seramik parçaları bulunmuştur. Çukurun içinde yoğun miktarda polygonal taşlardan çeşitli boyutlarda moloz dolgu gözlenmiştir. Harç örneği; kil, kireç, taşçıktan oluşmaktadır. Duvar örgü sisteminde tuğla parçası görülmemektedir. Duvarın örgü sisteminde, büyük blokların altında polygonal taşlar yer almaktadır. İlk gözlemlere göre bloklar yerel taştan yapılmıştır. Kaçak kazı çukurunun açıldığı alan 944 m yüksekliğinde olup zeminle arada 4 m kot farkı vardır. Güneyinde bulunan tarlada yüzey incelemesi yapılmış, çok sayıda seramik parçası ve 1 adet pencere camı bulunmuştur. Ayrıca alanın çevresi de 7.858 m². ölçülmüştür. Hendek Kalesinin doğusu ile Denizli sınırlarına giren tahrip edilmiş tümülüsün kuzey batısında yapılan yoğun yüzey incelemesinde, Orta Bizans Dönemi ile Geç Bizans arasına tarihlenen cam bilezik parçası ile 11- 13. yüzyıl arasına ait az sayıda testi kulp parçası gözlenmiştir.

Hendek Kalesinin Doğusu

Daha önce Uşak Müzesi tarafında tespit edilip Denizli sınırında olmasından dolayı Denizli Müzesi tarafından tescil edilen Tümülüs kaçak kazı ile tahrip edilmiştir. Drone ile söz konusu alanın fotoğrafı çekilmiştir. Tümülüs'te yapılan kaçak kazı ile atılan toprak yüzeyinde Denizli il sınırında kalmıştır. Roma Dönemi camları ile birlikte Bizans Dönemi seramik parçaları (gövde, kulp, ağız, amorf ve pithos parçaları) gözlenmiştir. Hendek Kalesinin doğusunda sarnıç olduğu tahmin edilen bir kuyu vardır. Ancak yüzeyinde dörtgen bloklar görülmüştür ve kuyu ağzı kapalıdır. Hendek Kalesinde doğusunda; yüzeyde yoğun tuğla parçaları taban, duvar tuğlası ve pithos par-

çaları tespit edildiği bir nekropol alanı ile karşılaşmıştır. Bu alan ilk defa tarafımızdan tespit edilerek belgelenmiştir (Resim: 4).

Nekropol Alanı, Ağaçbeyli Hendek Kalesi'nin güneydoğusu 304 ada 12 parsel Denizli/Çivril Gürpınar Kureyş yolu mevkii'nde yer almaktadır. Bu alanda toplam 12 adet mezar tespit edilmiştir. Mezarlar ana kayanın oyulması ile yapılmıştır. Bu şekilde benzer mezar yapısı, Tatar Köy Karaazat mevkiinde bulunan oda mezar ile aynı form ve yapıdadır. Mezarlarda atılan toprak yüzeyindeki kemik parçaları tespit edilmiş ve fotoğraflanmıştır. Az sayıda ağız ve gövde parçası ele geçmiştir.

Ağaçbeyli Ören Mevkii

Ağaçbeyli Ören Mevkiinde Müze tarafından 2015 yılında nekropol alanı olarak 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenen alanda yüzey taraması-na başlanmıştır. Alanın genelinde Bizans seramikleri gözlenmiştir.

Bu küçük buluntuların dışında bir adet bilezik parçası ile bir adet beyaz tessera (harçlı bir şekilde) ele geçmiştir.

Kaya Mezarı 1:

Girişin üst kısmı açıkta olup giriş ve içi tamamen toprak ile doldurulmuştur. Ölçülebilen uzunluklar alınmıştır. Mezar kuzey – güney uzantılıdır (Resim: 5).

Kaya Mezarı 2:

Kuzey – güney yönlü ikinci bir kaya mezarı daha bulunmuştur. Tescilli alan içinde kalmaktadır. Mezarın önünde dikdörtgen bir kapak taşı gözlenmiştir. Mezar 1 ile aynı formdadır.

Kaya Mezarı 3:

Doğu-batı yönünde bir dikdörtgen blok ve ana kaya yüzeyi görünmektedir. Mezar girişi gözlenememiştir.

Sivash / Ağaçbeyli Kuruçay Yeditepeler Mevkii

Ağaçbeyli, Kuruçay Yeditepeler Mevkii'nde tepelik bir alanın eteklerine yapılmış nekropol alanı ile karşılaşmıştır. Bu alanda ilk defa tarafımızdan tespit edilip belgelenmiştir.

Mezar 1:

Düzenli kesilmiş dikdörtgen ve kare bloklar ile dört tarafı çevrilerek oluşturulan basit taş sandık mezardır. Çevresinde güneye doğru daralan alanda tepelik arazide Eminler Tepesi olarak adlandırılan alanın yamaçlarında yüzeyde dağınık olarak bulunan seramik parçaları toplanmıştır.

Mezar 2:

Taş sandık mezar düzenli kesilmiş yerel taştan bloklar ile toprağa basit gömü yapılmıştır. Üç çeşit yerel taş kullanılmıştır. Doğudaki ve güney taraftaki blok sıkıştırılmış konglomera kayadan yapılmıştır. Kuzeyindeki blok yerel kayrak taşı, batısındaki kısa kenardaki blok yerel kireç taşından yapılmıştır (Resim: 6).

Mezar 3:

Mezar 1 ve mezar 2 gibi konglomeradan yapılmış sanduka mezar tipinde ancak çok sağlam korunamamıştır. Drone ile ölçekli fotoğrafları çekilmiştir. Yeditepelerin en üstündeki alanda kandil gövde parçası ele geçmiştir. Olasılıkla mezar hediyesi olarak tarihine bakılacaktır.

Kuruçay Mevkii Eminler tepesi

Yeditepeler Nekropol alanını batısında 52 parsel sıfır ada Kurudere Mevkii Ağaçbeyli (yerel halk Kuruçay Mevkii) olasılıkla arkeolojik bir yerleşim ve nekropol kalıntısına rastlanmıştır. Bu alanda daha önce tespit edilmemiş bir alandır (Resim: 7). Ekim dikim çalışmalarının yapıldığı şahıs arazisindeki, derinden sürme ile yüzeyde çok yoğun bir moloz kalıntısı ile karşılaşıldı. Bu alanda yapılara ait çatı tuğlası, duvar tuğlası, yanık taban tuğlaları, kalypter gözlenip ayrıca çok yoğun seramik parçaları ile karşılaşıldı. Yoğun seramik parçaları yaşam izinin olduğunu bu alanda bir yerleşim bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca yüzeyde kemik parçalarına da rastlanmıştır. 2 adet kurşun ağırlık? parçası gözlenmiştir. Kurudere Mevkii Yeditepeler nekropol alanı batısında çok sayıda tuğla, seramik parçaları, cam parçaları, 2 adet kurşun ağırlık ve 1 adet opus sectila bulunmuştur.

Kuruçay Mevkii'nin batısında kayalık yamaçta iki adet kaya mezarı tespit edilmiştir. Doğudan batıya doğru fotoğraflanmıştır. Kurudere Mevkii yerleşim alanının batısındaki taş ocağı olarak kullanılmış kayalık alan tes-

pit edilmiştir. Yüzeyde düzgün taş bloklar görülmüştür. Kuruçay Mevkii Yeditepeler yerleşim olarak kayıtlara geçirildi. Araştırmalara devam edildi. Burada kemiklerle birlikte cam buluntu ele geçirilmiştir. Burasının şimdilik erken dönemlerde (Helenistik Dönem) yerleşim yeri olduğu daha sonraki dönemlerde ise nekropol alanı olarak kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Bölgenin geniş bir alan olduğu ekilmemiş alanlarında aynı yoğunlukta küçük buluntular ile karşılaşılmasından anlaşılmaktadır. Kale olarak adlandırılan alandaki duvarlar fotoğraflanıp belgelendi. Yüzeyde tuğla parçaları ve seramikler ele geçmiştir. Kale olarak adlandırılan alanda hem yerleşim hem de mezarlar vardır. Daha önceleri Nezih Fıratlı tarafından bulunan ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenen bezemeli pişmiş toprak lahitin buradan çıktığı yerel rehberler tarafından söylenmektedir. Ayrıca Torlakların Dere olarak adlandırılan alanda da mezar (kaya mezar, taş mezar ve mermer mezarların) bulunduğu ve Eminler Tepesi'nin batı yönünde ise bir kilise olduğu, Gavurkuyusu Höyük'te de tunç çağına ait mezarlardan pişmiş toprak seramiklerin tam çıktığı yer halk tarafından belirtilmiştir.

Ağaçbeyli Yeni Mezarlık Alanı

Ağaçbeyli yeni mezarlık alanında Antik döneme ait düzgün kapak taşları bulunmuştur. Ağaçbeyli Köyünün batısında sanduka taş mezara rastlanılmıştır. Kazılmış olan mezarın ölçüleri 50 cm – 1.5m ebatlarındadır. Bu alanın 700 m kuzeyinde yamaçlarda da mezarların kaçak kazıcılar tarafından kazıldığını köy sakinleri tarafından belirtilmiştir.

Çadıryeri Mevkii Nekropol Alanı

Kuruçay Kaşı Bu alanda kaçak kazı çukuru bulunmuştur. 2 m derinliğinde 1.5 m çapındadır. Yüzeyde seramik parçalarına rastlanılmadı. Kesitte ise kültür tabakası tespit edilmemiştir. Çadıryeri Mevkii, Kuruçay Kaşı, kaçak kazı çukuru kulübenin güneydoğusunda yaklaşık 6-7 m derinliğinde 1.5 m çaplarında Doğu- Batı uzantılıdır. Ve yüzeyde seramik parçalarına rastlanılmamıştır. (Çadıryeri Mevkii Kulübenin kuzeydoğusunda ise profilli mermer parçası tespit edilmiştir. Parçanın hemen güneydoğusundaki alandan sürüldüğü belirtilmiş ayrıca çevrede mezar taşları ve tuğlalar olduğu gözlenmiştir. Bu alanda daha önce tespit edilmemiş ilk defa tarafımızca belgelenmiş bulunmaktadır. Etrafta tuğlalar çok fazla gözlenmiştir. Olasılıkla bunların bazıları taş mezarların kapakları olabilir. Fotoğrafları çekilerek belgeleme

işlemi yapıldı. Yüzeyde olasılıkla Bizans Dönemine ait seramik parçalarına rastlanıldı.

İncirlikaya Mevkii

İncirlikaya Mevkii'nde yüzeyde yapılan incelemeler sonucunda MS 2.-3. yüzyıla tarihlenen Roma dönemine ait mezarların olduğu görülmüştür. Alanın koordinatları alınmıştır, yüzeyde ayrıca Bizans Dönemi'ne tarihlenen az sayıda seramik parçasına da rastlanılmıştır. Burası Kuruçay Kaşı, Torlaklar deresi olarak bilinir. İncirlikaya mevkii nekropol alanında pişmiş toprak sandık mezarların çıktığı burada yaşayan köylüler tarafından belirtilmiştir. Bu alanda daha önce tespit edilmemiş ilk defa tarafımızca belgelenmiş bulunmaktadır. Bunlar ayrıca Eminler tepesinin karşısındaki Kale olarak adlandırılan mezarlarla aynı tiptedir. Yüzeydeki profil taşların fotoğrafları çekilip eskizleri yapılarak belgelenmiştir.

Ören Mevkii

Ören Mevkii olarak geçen alan Hendek Kalesinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Yapılan yüzey taramasında yoğun seramik parçaları, cam parçaları ve taban tuğlalarına rastlanmıştır. Ayrıca aynı alanda yoğun pithos parçaları da gözlenmiştir. Ağaçbeyli Köyü sakinlerinden Hulusi Uğuz'un evinin bahçesinde Yedi Eminler Tepesi'nden getirdiği urne kabı fotoğraflanıp belgelendi. Bu urne kabının bulunduğu alanda kabartmalı ve boyalı kapların da olduğu belirtilmiştir. Evin girişindeki kırık mermer yazıt parçası eskizi yapılarak belgelendi. Aynı şekilde urne kabının da ölçüleri alınıp belgelendi. Bunlar daha sonra Uşak Arkeoloji Müzeleri yetkilileri tarafından toplanarak Müzeye götürülmüştür. Koyunbeyli Köyü çeşmesinde Bizans Dönemine ait bema parçaları saptanmıştır.

Pınarbaşı Beldesi

Pınarbaşı Beldesi'nde yapılan incelemelerde, Doğrama Atölyesinin önünde öğütme taşlarının olduğu, ayrıca 10 no'lu evin bahçesinde bir adet Bizans Dönemine ait sütun başlığı ve bir adet mermer su borusunun olduğu tespit edilmiştir. Pınarbaşı, Köyüstü Mevkii olarak adlandırılan tarlada Tümülüs olduğu düşünülen alanın toprağı dağıtılmıştır. Tümülüs olarak düşünülen alanın kuzeyinde mimari buluntuların olduğu söylenmektedir. Ancak atılan toprak hafriyatı nedeniyle günümüzde gözlenememektedir.

Pınarbaşı-Demirtepe Mevkii Nekropol Alanı

Pınarbaşı-Demirtepe Mevkii Nekropol Alanında kaçak kazılar tarafından açığa çıkarılan mezarlarda tuğla örgü mezarlar üzeri ise kayrak taşı ile kapatılmıştır. Bu alanda ilk defa araştırmalar sonucunda bulunmuş ve Müze yetkilileri ile paylaşılmıştır. Kuş uçuşu 1 km kuzeyde Payamalanı yer almaktadır. Yüzeyde Helenistik döneme ait seramik parçaları ele geçmiştir. Diğer bir mezar tipolojisi ise dört tarafını düzgün bloklarla çevreleyip toprak zemine yerleştirip üzerine şistlerle kapak taşı olarak kapatılan çeşittir (Resim: 8). Demirtepe Mevkii Nekropol Alanında yapılan yüzey taramasında Helenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine ait seramik parçaları gözlenmiştir. Ayrıca figürün parçası da yine bu alanda ele geçen parçalar arasındadır.

Akarca Köyü

Belce/Akarca Höyük'te yüzey taramasında tunç çağlarından başlayarak Roma Dönemi'ne kadar buluntuların olduğu gözlenmiştir. Belce Merayüzü Nekropolü daha önce de tescillenmiş bir alan olup fotoğrafları çekilip kayıt altına alınmıştır. Belce Höyükte yüzeydeki seramik parçaları güneyde yoğun kuzeye doğru seyreilmektedir. Akarca köy girişinde bulunan çeşmede Bizans dönemine ait mimari bloğun fotoğrafı çekilerek belgelenmiştir. Akarca köy halkının dediğine göre Akarca köyünün adı Tepeliktir. Bu Akarca Köyü'nde eski camii yolu üzerinde bulunan çeşmede mezar steli bulunmaktadır ve eskizi yapıp fotoğraflanarak belgelendi. Akarca köyü camii 1812 yılına aittir ve köy halkının söylediklerine göre tavanı el yapması ahşaptı. Camiinin restorasyonu için Kütahya'dan kuruldanda arkeologlar gelmiş fakat bir sonuç alınamamıştır. Akarca Camii güneyinde Aşağı Çeşme adı ile bilinen çeşme camii ile aynı yıl yapılmıştır. Akarca Köyü sakinlerinin dediklerine göre Belce Höyükte Beyce birlik denilen bir birlik olduğunu belirtmişlerdir. Belce Höyük'ün kuzeyi Akarca höyüğün batısındaki Merayüzü Nekropol alanı olarak düşünülen alanda az sayıda seramik, tuğla parçaları ele geçmiş ve fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir.

C. SİVASLI MERMER OCAKLARI ARAŞTIRMASI

Yapılan araştırmalar neticesinde Sebaste Antik Kenti'nin mermer yatakları olarak kullanıldığı ocaklarda bir araştırma yapma gerekliliği görülmüştür (Asgari 1981, 40-42; Mellink 1978, 334-335). Büyük Taşkesti Mermer Ocağına gidilerek çalışmalara başlanmıştır. Büyük Taşkesti Mevkii Eldeniz Köyü'nün

2 km kuzeydoğusunda yer almaktadır (Asgari 1981, 42) (Resim: 9). Taş ocağının bazı yerlerinde keski kullanım izlerine rastlanılmıştır ve fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir. Ayrıca Mermer kaynaklarından numune alınmıştır. Mermer yataklarından heykel yapımı için tek parça yekpare alınabilecek nitelikte olmadığı görülmüştür. Ancak stel yapımı için kullanılabilir yapıya sahiptirler. Kızılotluk Mevkii'ndeki eski taş ocağı Büyük Taşkesti mermer ocağının 1,5 km kuzeydoğusunda yer almaktadır ve burada sütunların çıktığı belirtilmiştir. Büyük Taşkesti mermer ocağının alanı 10.917 m²' dir. Büyük Taşkesti mermer ocağı 3. Alanın rakımı 1.151m'dir. Küçük Taşkesti mermer ocağı Eldeniz Köyü'nün kuzeydoğusu yönünde olup 1148 m rakımındadır. Alanı: 6700 m² dir (Asgari 1981, 41).

Uşak/Sivaslı Pınarbaşı Yedi Ahar'da, Antik döneme ait olabilecek taş ocaklarının fotoğrafları drone ile çekilerek belgelendi (Asgari 1981, 40-41). 1900 ların başında bu taş ocağı çalışır durumdaydı 2000'lerde ise kullanıma kapanmıştır. Sadece küçük bir alanda antik mermer ocağını görüyoruz. Sivaslı'nın doğusu ve burası aynı zamanda Bulkaz Dağları olarak da geçmektedir. Bu mermer ocağı Bulkaz Dağı'nın güneydoğusunda yer almaktadır.

D. (SEBASTE) SELÇİKLER ÇEVRESİNDE SÜRDÜRÜLEN ARAŞTIRMALAR *Cinoğlu Köyü*

Cinoğlu Camii bahçesinde bulunan ve Aşağı Çeşme olarak adlandırılan çeşmeden getirilerek camii bahçesine konulan kapı tipli mezar steli görülmüş, ölçüleri alınmış ve fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir. Stel, 110x82 cm ölçülerinde 29 cm. kalınlığında ve harf boyutu 1,8 cm'dir. 1993 yılında yapılan Cinoğlu Camii'nin yerinde eski camii bulunmaktaydı ve bu caminin temellerinde kayrak taşlarından yapılmış kapaklı mezarlar olduğu köylüler tarafından anlatılmaktadır. Cinoğlu Camiinin bulunduğu konum sit alanıdır. Köy halkının belirttiğine göre bu mezar steli Ulupınar/Ödemiş'ten (Muzaffer Uykulu belirtmiştir) getirilmiştir. Ulupınar Köyü Cinoğlu köyüne 5 km uzaklıktadır. Camide bulunan stel aslında köy içerisinde çeşmede bulunmaktaydı satılacağı düşüncesi nedeniyle köy muhtarı tarafından camii içerisine getirilmiştir. Cinoğlu köy girişinde bulunan çeşmede yapı taşı olarak kullanılmış kapı tipli mezar steli tespit edilmiştir. Bu mezar stelinin genel ölçüleri 138 cm x 91cm'dir (Resim: 10). Sazlıgöl Nekropol'ünün kuzeyinde ve batısında yerleşime ait olabilecek bulguların gözlemlendiği belirtilmiştir. Yüzey taramasında Helenistik ve Roma dönemlerine ait seramikler toplanmıştır. Yüzeyde

kemik parçalarına ve kaya mezarlarına rastlanılmamıştır. Alanın kuzey sınırında ana kayanın düzeltilmesi ile yapılmış düzgün bir zemin bulunmaktadır. Yüzeyde kalypter ve tuğla parçalarına rastlanılmıştır. Etrafta şistli taşlar çok miktarda bulunmaktadır. Sazlıgöl Nekropol alanının kuzey ve kuzeydoğusunun yerleşim alanına ait olduğunu gösteren bulgulara rastlanılmıştır.

Hanoğlu Köyü

Hanoğlu Köyü'nün çeşmesinde iki adet Bizans Dönemine ait bema ve mezar steli bulunmaktadır. Hanoğlu Köyü'nü geçince Banaz yolu üzerinde köyün 300 m kuzeydoğusunda çeşme üzerinde bulunan mezar steli fotoğraflanarak belgelendi. Hanoğlu Gavur Mezarlığı'na gidildi ve kaçak kazı sonucu açığa çıkarılmış olan mezarlar belgelendi. Mezarlar genel olarak, şist harç katılarak örülmüş dikdörtgen şeklinde kesilmiş kayrak taşları ile oluşturulmuş mezar duvarlarına sahip ve kapak taşı ise büyük kayrak taşından oluşmaktadır (Resim: 11). Mezarlar genel olarak doğu-batı yönlüdür. Tip olarak tekne örgü mezardır, ayrıca defineciler tarafından açığa çıkarılmış tonozlu mezar örneği de görülmektedir.

Ketenlik Köyü

Karşıgerdan Mahallesi 80 nolu hane önünde 2 adet mezar steli tespit edilip fotoğraflanarak belgelenmiştir. Ölçüleri, Stel 1: (73cm x 60cm harf boyu: 1cm) Stel 2: 90 cm x 80 cm harf boyu: 2 cm dir (Resim: 12).

Bu iki stelin 1 km güneydeki bir tarladan çıkarıldığı belirtilmiştir. Tarla; Ketenlik köyü, Dereboyu Mevkii 643 parselde yer almaktadır bu tarlada yaptığımız incelemelerde az da olsa Roma Dönemi'ne tarihlenen seramik parçaları toplanmıştır.

Ketenlik köyü Horzumlar Mahallesi, Eroğlu Mevkiinde bulunan mezar kapakları fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Eroğlu mevkiinde tarlalar numaralandırılarak yüzey taraması yapıldı ve alanın planı çıkarıldı. Tarlalar 1,2,3,4,5,6 olarak adlandırılmış ve alanın kroki-si çıkarılmıştır. Yüzey taraması yapılan Tarla 1, Tarla 2 ve Tarla 6'da buluntu-ya rastlanılmadı. Tarla 3'te Roma Dönemi seramik parçaları ve bir adet fresko parçası bulunmuştur. Tarla 4'te ve Tarla 5'te Roma Dönemi seramik parçaları toplanmıştır. Bu alanla ilgili henüz kesinlik kazanmasa da Roma Döneminde bir yerleşim yeri olabileceği ve yakınlarında da küçük bir nekropol alanın olduğu düşüncesi ağır basmaktadır.

Salmanlar Köyü

Efeklik Mevkii'nde yapılan yüzey taramasında çok sayıda seramik parçaları, cam parçaları ve işlenmiş çakmak taşı aletlere rastlanılmıştır. Mezarlık alanında bulunan pres ağırlığı fotoğraflanarak belgelenmiştir. Mezarlık alanında herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır. Salmanlar köyüne bağlı olan ve Çayır mevkiinde yer alan mezarlık sit tescilinde Çayır Mevkii yerleşimi olarak adlandırılmıştır.

Eldeniz Köyü

Eldeniz Köyü, Payamalanı Mevkii'nde köy sakinlerinin kilise olarak adlandırdığı alanda incelemeler yapılmış ancak planı tam olarak çıkarılamayan bu yapının ne olduğu henüz anlaşılamamıştır. Mimari yapının hemen batısında ise bir adak steli bulunmuştur (Res.13). Adak steli belgelendikten sonra müzeye teslim edilmiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması, adlı araştırma projesinde 2018 yılındaki ikinci araştırma sezonunda, başvuru sırasında gönderilen çalışma planına uygun olarak araştırmalar yapılmış ancak geçen araştırma sezonunda eksik kalan alanlara da tekrar gidilmiştir. 2017 yılında başladığımız yüzey araştırmasındaki amaç Sebaste'nin kent sınırlarına ilişkin veriler toplamak ve hangi dönemlerde territoryumunda ne gibi farklılıklar olduğunu anlamaktır. Sebaste'nin lokalizasyonuna yönelik araştırmacılar tarafından çeşitli değerlendirmeler yapılmış (Arundell 1834; Hamilton 1842, 121-122; Ramsay 1883, 409; Texier-II 2002, 383; Magie 1950, 471; Fıratlı) ancak güncel ve konuyla ilgili araştırmaların yetersizliği 2016 yılında Dr. Dinç tarafından başlatılan ön çalışmalarla yoğunluk kazanmış (Dinç-Taştemür 2016, 253-256; Taştemür-Dinç 2018, 64-66) ve sonrasında incelemeler günümüzde de devam etmektedir. İlk yıl çalışmalarında 23 arkeolojik alanda incelemeler yapılmış ve daha önce tespit edilmeyen 6 arkeolojik alan belgelenerek bilim dünyasına tanıtılmıştır (Resim: 14). 2018 yılı çalışmalarında ise 20 arkeolojik alanda detaylı yüzey araştırması yapılmış bunlar arasında 6 alan ise daha önce saptanmayan arkeolojik alanlar olup belgeleme çalışmaları yapılmıştır (Resim: 15). Yüzey araştırmasında toplanılan 1 adet etütlük adak taşı (Taşınabilecek ölçülerde olduğu için) Bakanlık Temsilcisi ile Müze'de koruma altına alınması kararlaştırılmıştır.

Kiliseler ve çevresinde yaptığımız çalışmalarda kiliselerin güneydoğusundaki yeni sürülmüş tarlalarından birinde Lydia seramikleri ele geçmiştir. Bugüne kadar yaptığımız çalışmalarda toplu halde bir alandan bu kadar Lydia seramiği ele geçmemiştir. Ön değerlendirme de bu eserlerin bazılarının MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlendiği anlaşılmıştır. Kiliseler çevresinde arkaik dönemler için elimizdeki tek mimari veriler kiliselerin güneyinde yer alan tümölüslerdir.

Uşak - Sivaslı ilçelerinde sürdürülen 2018 yılı çalışmaları sonucunda sit alanları içerisinde olmayan 6 adet arkeolojik alan tespit edilmiş olup belgelendirilerek Bakanlık temsilcisi ve Müze yetkilileri ile paylaşılmıştır:

Bunlardan ilki, Hendek Kalesinin doğusunda; yüzeyde yoğun tuğla parçaları taban, duvar tuğlası ve pithos parçaları tespit edildiği bir nekropol alanıdır. İkinci alan, Ağaçbeyli, Kuruçay Yeditepeler Mevkii'nde taş bloklarla çevrelenmiş sanduka mezarlardan oluşan bir nekropol alanıdır. Üçüncü alan, Hendek Kalesi'nin doğusundaki Nekropol alanının batısında 52 parsel sıfır ada Kurudere Mevkii Ağaçbeyli (yerel halk Kuruçay Mevkii) arkeolojik bir yerleşim ve nekropol kalıntısına rastlanmıştır. Dördüncü alan, Kuruçay Kaşı, Çadıryeri Mevkii Kuruçay Kaşı Kaçak kazı çukuru 2: Kulübenin güneydoğusunda yaklaşık 6-7 m derinliğinde 1.5 m çaplarında Doğu- Batı uzantılıdır. Yüzeyde seramik parçalarına rastlanılmamıştır. Beşinci alan, İncirlikaya Mevkiisi'nde MS 2.-3. yüzyıla tarihlenen Roma dönemine ait mezarların olduğu söylenmektedir. Altıncı alan ise Pınarbaşı-Demirtepe Mevkii Nekropol Alanda kaçak kazılar tarafından açığa çıkarılan mezarlarda tuğla örgü mezarlar üzeri ise kayrak taşı ile kapatılmıştır. Bu alanda ilk defa yapılan araştırmalar sonucunda bulunmuş ve Müze yetkilileri ile paylaşılmıştır. Kuş uçuşu 1 km kuzeyde Payamalanı yer almaktadır. Yüzeyde Hellenistik döneme ait seramik parçaları ele geçmiştir

2019 yılında yapılması planlanan çalışma Selçikler ve çevresinde detaylı yüzey araştırmasına devam edilecek ayrıca kilise çevresinde jeoradar, jeofizik çalışmalarının yapılması restorasyon, çevre düzenlemesi ve üst çatı örgüsünün yapılmasına yönelik yerel yönetimler ile ortaklaşa çalışmalar yapılarak projeler oluşturulmaya başlanmıştır. Ağaçbeyli'de yaptığımız çalışmalar sırasında küçük buluntuların Sebaste antik kenti ile çok benzer olduğunu ve olasılıkla buradaki küçük bir kent yerleşiminin Sebaste'ye bağlı olduğunu düşünmekteyiz. İlerleyen araştırma sürecinde Sebaste'nin lokalizasyonuna yönelik daha anlaşılır sonuçlara ulaşmayı hedeflemekteyiz.

KAYNAKÇA

- Arundel, F.V.J., *Küçük Asya'da Keşifler*, I-II, 2016.
- Arundel, F.V.J, *Discoveries In Asia Minor* I. London, 1834.
- Asgari, N., "Uşak Selçikler ve Çevresinden Roma Çağı Lahitleri ve Mermer Ocakları", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXV-2 1981, s.11- 47.
- Dinç M., Kaplan D., Taştür E., Yılmaz, B., '2014 Yılı Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan ve Roma (Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma) Yerleşimleri' 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* II. Cilt, Erzurum, 11-15 Mayıs 2017, 521-538.
- Dinç M., Taştür E., '2016 Yılı Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan ve Roma (Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma) Yerleşimleri' 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, II. Cilt. Bursa, 22-26 Mayıs 2017, 243-270.
- Fıratlı, N., 'Uşak-Selçikler Kazısı ve Çevre Araştırmaları', *Türk Arkeoloji Dergisi*, XIX-II, 1970, 109-160.
- Hamilton, W.J., *Asia Minor*, Vol.1, London, 1842.
- İzmirligil, Ülkü, 'Uşak-Selçikler Tümülüsleri', *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXII, C.1,1975, s.41,42.
- Mellink, M. J., 'Archaeology in Asia Minor', *American Journal of Archaeology*, Vol. 82, No. 3 1978, pp. 315-338.
- Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor I*, New Jersey, 1950.
- Ramsay, W.M., The Cities and Bishoprics of Phrygia, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 4, 1883, 370-486.
- Taştür E.-Dinç M., 'Sebasti Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2017-2018' *TEBE* 44, 2018, 64-66.
- Texier, C., *Küçük Asya-Coğrafyası: Tarih ve Arkeolojisi* II, (Çev. Ali Suat), Ankara, 2002.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

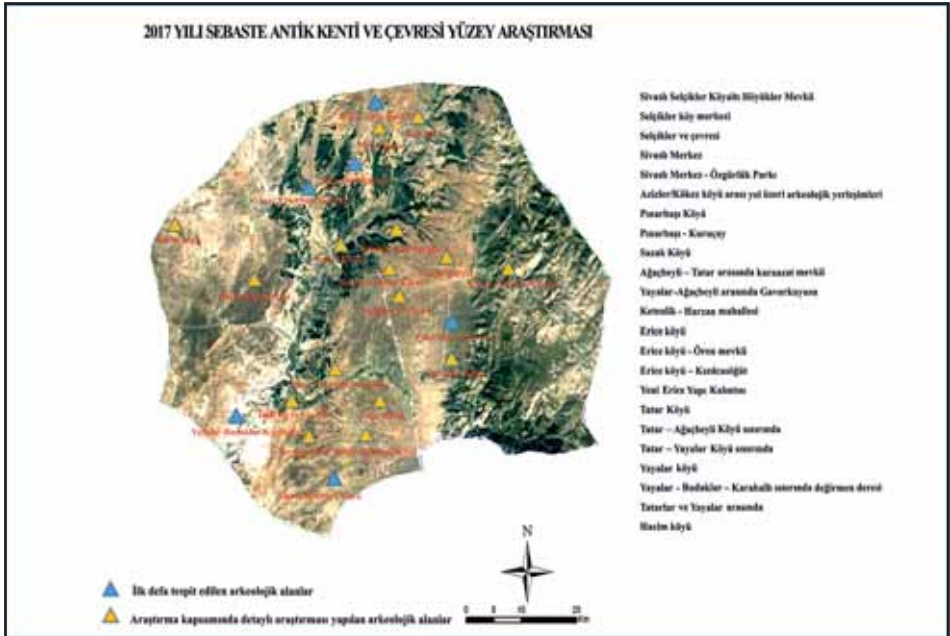
Resim: 11

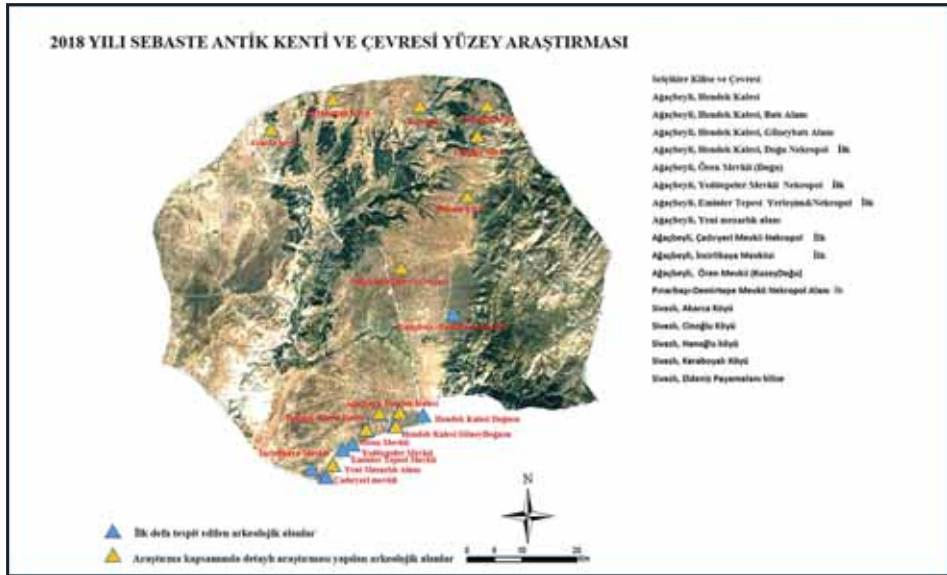
Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

KARAMAN İLİ VE MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ANTİK DÖNEM YERLEŞİMLERİ VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Ercan AŞKIN*
Mehmet KURT
Mehmet ALKAN
Hatice KÖRSULU

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 08.08.2018 tarih ve 94949537-161.01-E.665200 sayılı izin yazılarında belirtilen “Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi” başlıklı Arkeolojik Yüzey Araştırmasının 2018 yılı çalışmaları 03.09.2018 tarihinde başlamış ve 21.09.2018 tarihinde tamamlanmış olup toplam 18 gün sürmüştür.¹ Araştırmanın 2018 sezonunda yapılması hedeflenen arazi çalışmaları kapsamında, Karaman ilinin ovalık kuzey kesimleri ile dağlık güney kesimlerindeki antik yerleşimlerde incelemelerde bulunulmuştur. Bu çerçevede Karaman ili sınırları içerisinde aşağıda belirtilen yerleşimlerde çalışmalar sürdürülmüştür.

Karaman Merkez İlçe sınırları içerisinde Nebi Ören Yeri, Paşabağı Köyü içerisindeki kaya yerleşimi ve Alfaz mevkiindeki kalıntılar, Güldere Köyü içerisindeki kaya yerleşimi, Yeşildere Köyündeki Gavartepe Höyük, Morca-

* Dr. Öğr. Ü. Ercan AŞKIN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, ercanaskin@gmail.com
Prof. Dr. Mehmet KURT, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, mehmetkurt6970@hotmail.com
Dr. Öğr. Ü. Mehmet ALKAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, mehmedalkan@hotmail.com
Dr. Öğr. Ü. Hatice KÖRSULU, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, hkorsulu@gmail.com

¹ Yüzey Araştırmasının 2018 yılı çalışmaları, Bakanlık temsilcisi olarak Bünyamin AKBULUT, Ekip Üyesi olarak Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim elemanlarından Arş. Gör. İsmail AKKAŞ ve Deniz Berk TOKBUDAK'ın katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Erdoğan MUŞTU misafir olarak katılmıştır. Katkılarından dolayı kendilerine teşekkür ederiz.

lı Köyü içerisindeki Morcalı Höyük, Erenkavak Köyü sınırları içerisindeki Ağaçlı yerleşimi, Damlapınar Köyü Damlapınar Ören Yeri, Başkışla Köyü Başkışla Öreni, Yuvatepe Köyü sınırları içerisindeki Tilki Tepesi, Süleymanhacı Köyü içerisindeki Kızıldağ üzerindeki Hartapus Anıtı ve diğer kalıntılar, Tarlaören Köyü sınırları içerisindeki Peynirlik Tepesi; Ayrancı ilçesi sınırları içerisinde Cinnasın Ören Yeri, Karaağaç sınırları içerisindeki Öküztaş Mevkii, Zeyne ve Yurtluk Ören Yeri; Ermenek İlçesi Kayaönü Köyü'ndeki kaya mezarları ve köprü; Mersin İli, Mut İlçesi Sinabıç Ören Yeri, Yalnızcabağ Köyü sınırları içerisindeki üzüm presleri, Çamlıca Köyündeki stel, Dağpazarı Köyü'ndeki kalıntılar, Alahan Manastırı.

KARAMAN İLİ ÇALIŞMALARI

Karaman Merkez İlçe Sınırları İçerisindeki Çalışmalar

Karaman merkez ilçeye bağlı Güldere Köyü sınırları içerisinde vadinin kayalık kuzeydoğu yamaçlarında yer alan ve Yabangülü/Kale olarak adlandırılan kaya yerleşiminde yapılan incelemelerde yerleşimin çok geniş bir alana yayıldığı gözlenmiştir² (Resim: 1-2). Birden fazla kattan meydana gelen kaya yerleşimindeki mekânların çoğunluğunun konut olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca dini nitelikli mekânların varlığı da söz konusudur. Bununla beraber kaya yerleşimindeki mekânların zemin katlarda bulunanlarının pek çoğunun ahır olarak değerlendirildiği duvarlarında rastlanan hayvan bağlamak için oluşturulmuş deliklerden açığa çıkmaktadır. Mekânların duvarlarında yemlik bölümlerinin oluşturulduğu da görülmektedir. Ayrıca bazı mekânlarda küçük boyutlu sarnıçların varlığı söz konusudur. Yerleşim içerisinde çok sayıda mezarla da karşılaşmaktadır. Sayıları az olmakla beraber vadinin karşı yamaçlarında da anakayaya açılmış mekânların varlığı gözlenmiştir. Ayrıca Güldere Köyü yolu üzerinde yer alan Gavartepe höyüğünde incelemelerde bulunulmuştur. Höyük üzerinde bazı duvar taşları ve seramik parçalarının varlığı tespit edilmiştir.

Karaman merkeze bağlı Paşabağı Köyü sınırları içerisinde yapılan çalışmalarda köy yolu üzerinde *khamasorion* mezarlarla karşılaşmıştır. Köy içerisinde ise vadinin kayalık yamaçlarına oyulmuş çok sayıda mekândan oluşan büyük bir kaya yerleşimi incelenmiştir (Resim: 3). Kaya yerleşimi içerisinde konut, kilise, mezar olarak kullanılmış anakayaya oyulmuş çok sayı-

² M. Kurt, *Karaman (Laranda) Çevresindeki Kaya Yerleşimleri*, Konya 2012, 49-52.

da çeşitli büyüklüklerde mekânlar yer almaktadır. Söz konusu mekânların pek çoğunun önlerine taş duvar örülmek suretiyle yakın zamanımıza kadar kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Vadi tabanındaki dere üzerinde ise kesme taştan inşa edilmiş, tek kemerli muhtemelen Roma dönemine ait küçük bir köprü bulunmaktadır (Resim: 4)³. Yine Paşabağı sınırlarında yer alan Alfaz mevkiinde kayalık yamaca oyulmuş bir kilise ve çeşitli mekânlara rastlanmıştır. Ayrıca yakın civarda işçinde klineler bulunan bir kaya mezarı incelenmiştir⁴.

Erenkavak Köyü sınırları içerisindeki Ağacli yerleşim alanında yapılan incelemelerde çok sayıda duvar izi ve yıkıntısıyla karşılaşmıştır (Resim: 5). Geniş bir alana yayıldığı gözlenen kalıntı sahasında çok sayıda seramik parçasının varlığı gözlemlenmektedir.

Morcalı Köyü sınırları içerisinde bulunan kalıntı sahası içerisinde gerçekleştirilen çalışmalarda çeşitli dönemlere ait çok sayıda seramik parçasına rastlanmıştır.

Karaman merkeze bağlı Sudurağı Kasabası sınırları içerisinde yer alan Nebi ören yerinde yapılan incelemelerde temel bazında duvar izleri ile tespit edilmiştir. Söz konusu duvar kalıntılarının olasılıkla birkaç yapıdan oluşan bir çiftlik yapılanmasına ait olduğu değerlendirilmektedir.

Damlapınar Köyü sınırları içerisindeki Örenarası Taşbaşı Mevkii'ndeki çalışmalar sonucu yerleşim alanı içerisinde çok sayıda temel kalıntısına rastlanmıştır⁵ (Resim: 6). Yer yer kesme taştan mimari bloklar da tespit edilmiştir. Kalıntılar arasında bulunan yazıtlı bir mezar steli incelenmiştir. Ayrıca yüzeyde yoğun seramik parçalarıyla karşılaşmıştır.

Yuvatepe Köyü sınırlarında yer alan kayalık Tilki Tepesi üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda tepe üzerinde anakayaya işlenmesiyle oluşturulmuş çeşitli mekân kalıntıları ile olası bir mezar tespit edilmiştir (Resim: 7-8). Tepenin zirvesine ulaşmak için anakayanın işlenmesiyle oluşturulmuş basamaklı yol yer yer takip edilebilmektedir (Resim: 9). Tepenin doğu yamacında anakayaya oyulmuş bir mekânın kapısı görülebilmektedir, ancak tepe üzerindeki doğal tahribattan dolayı günümüzde ulaşmak mümkün görünmemektedir. Tepenin güneyine doğru olan arazide ise bir lahit teknesi ve birkaç değirmen taşı (*meta*) ile karşılaşmıştır.

³ A.g.e., 64-65.

⁴ A.g.e., 65-66.

⁵ M. Kurt, *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi*, Konya 2011, 111.

Başkışla Köyü sınırları dahilinde yapılan incelemelerde köy içerisinde kiliseye ait birkaç mimari bloğa rastlanmıştır. Köyün dört kilometre kadar kuzeyinde yer alan Meke mevkiinde gerçekleştirilen incelemelerde ise çeşitli yapılara ait duvar izleri ve mimari bloklar tespit edilmiştir. Kalıntılar arasında karşılaşılan pres ağırlık taşları yöredeki antik dönemdeki üzüm üretiminin kanıtları niteliğindedir (Resim: 10).

Süleymanhacı Köyü sınırları içerisinde bulunan Kızıldağ üzerindeki Har-tapus anıtı ziyaret edilmiştir. Ayrıca tepe üzerindeki diğer kalıntılar incelenmiştir. Tepe üzerinde duvar kalıntıları ve çeşitli dönemlere ait seramik parçalarıyla karşılaşmıştır. Kızıldağın 1 km kadar güneyinde ise olasılıkla Roma Dönemine ait bir kaya mezarı tespit edilmiştir. Merkez ilçeye bağlı Tarlaören Köyündeki Peynirlik tepesi üzerindeki yerleşimde yapılan incelemelerde yüzeyde çok sayıda seramik parçasına rastlanmıştır. Yüzeyde herhangi bir duvar kalıntısı gözlemlenememiştir.

Ayrancı İlçesi Çalışmaları

Karaağaç Köyü sınırları içerisinde yer alan Cinnasın ören yerinde incelemelerde bulunulmuş, yerleşimin geniş bir alana yayıldığı gözlenmiştir. Höyük üzerinde ve çevresinde temel bazında duvar kalıntıları ve çeşitli mimari bloklar tespit edilmiştir. Yerleşime ait mimari parçaların İslami Döneme ait mezarlıkta yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca yerleşim içerisinde karşılaşılan ve bir kısmı duvarlarda devşirme malzeme olarak kullanılmış olan çok sayıdaki pres ağırlık taşı dikkat çekicidir (Resim: 11). Söz konusu ağırlık taşları yerleşim civarında yoğun üzüm üretimine işaret etmektedir. Civarda farklı dönemlere ait çok sayıda seramik parçasına rastlanmıştır.

Yine Karaağaç sınırları içerisindeki Öküztaş Mevkii'nde bulunan *khamasori-on* mezarlar incelenmiştir. Öküztaş Mevkii'nin hemen karşısında yer alan Zeyne mevkiindeki çalışmalarda ise temel bazında korunmuş duvar izleri saptanmıştır. Burada ayrıca iki parçaya ayrılmış bir sütun tamburu ile karşılaşmıştır.

Karaağaç sınırları içerisinde çalışmalarda bulunulan bir diğer yer ise İmrâlı mevkiidir. Oldukça geniş bir alana yayıldığı gözlenen kalıntı sahasında çeşitli yapılara ait çok sayıda duvar izi takip edilebilmektedir. Bazı yapıların planı kısmen okunabilmektedir.

Ayrancı İlçesi sınırları içerisinde çalışma yürütülen bir diğer alan ise Yurtluk ören yeridir. Kalıntıların bulunduğu tepenin zirvesinde çeşitli mekânlardan oluşan muhtemel bir konuta ait duvar kalıntılarıyla karşılaşilmektedir.

Tepenin doğu yamaçlarında ise içerisinde klineler bulunan bir kaya mezarı bulunmaktadır (Resim: 12). Bu kesimde ayrıca anakayaya açılmış bir sarnıç yer almaktadır.

Ermenek İlçesi Çalışmaları

Kayaönü Köyü sınırları içerisinde yer alan birkaç kaya mezarı incelenmiştir. Mezarlar arasından birinin girişı üzerindeki yazıt fotoğraflanarak belgelenmiştir. Ayrıca köy sınırları içerisinde, Köyün altı kilometre kadar güneyindeki tek kemerli bir köprüde incelemelerde bulunulmuştur (Resim: 13).

MERSİN İLİ ÇALIŞMALARI

Mersin İli Mut İlçesi Sınırları İçerisindeki Çalışmalar

Yeşilyurt Köyü sınırlarındaki Sinabıç antik yerleşimde gerçekleştirilen incelemeler sonucunda yerleşimin doğusuna doğru olan arazilerde de kalıntıların olduğu anlaşılmıştır. Duvarlara ait olduğu anlaşılan yıkıntı taşlar ve seramikler bu durumun göstergesi niteliğindedir. Ayrıca kentin yer aldığı tepenin kuzeyinde bulunan kaya mezarları ve küçük bir mağara incelenmiştir (Resim: 14).

Yalnızcabağ Köyü sınırları içerisindeki üzüm presleri fotoğraflanmak ve ölçüleri alınmak suretiyle kayıt altına alınmıştır (Resim: 15). Çamlıca Köyü içerisindeki bir evin önünde bulunan büst kabartmalı ve yazıtlı stel kayıt altına alınmıştır.

Mut ilçesi sınırları içerisinde ayrıca Dağpazarı Köyü'ndeki kalıntılar incelemelerde bulunulmuştur.

Sonuç olarak 2018 yılı arazi çalışmaları çerçevesinde yukarıda belirtilen yerleşimlerde inceleme ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Vadiler içerisindeki kayalık yamaçların kolay işlenebilir nitelikte olmasının farklı büyüklüklerde çok sayıda kaya yerleşiminin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Bazı kısımlarında birden fazla kattan meydana gelen söz konusu kaya yerleşimlerinin çeşitli amaçlarla oluşturulmuş çok sayıda mekânı bünyesinde barındırdıkları gözlemlenmiştir. Bunların yanı sıra ovalık ve dağlık kesimlerde de çeşitli büyüklüklerde yerleşimler ile karşılaşılması. Büyük oranda toprak altında bulunan yerleşimlerde rastlanan pres ağırlık taşları antik dönemdeki üzüm üretimine ışık tutmaları açısından önemlidir. Değirmen taşları (*metalar*) ise tahıl üretiminin kanıtları niteliğindedir.

Resim 1: Güldere, Yabangülü/Kale, kaya yerleşimi.

Resim 2: Güldere, Yabangülü/Kale, kaya yerleşimi.

Resim 3: Paşabağı, kaya yerleşimi.

Resim 4: Paşabağı, köprü.

Resim 5: Erenkavak/Ağaçlı, yerleşim.

Resim 6: Damlapınar/Örenarası/Taşbaşı, yerleşim.

Resim 7: Tilki Tepesi.

Resim 8: Tilki Tepesi zirvesi.

Resim 9: Tilki Tepesi, basamaklı yol.

Resim 10: Başkışla/Meke, ağırlık taşı.

Resim 11: Karaağaç/Cinnasın, ağırlık taşı.

Resim 12: Ayrancı/Yurtluk, kaya mezarı.

Resim 13: Kayaönü, köprü.

Resim 14: Sinabıç, küçük mağara ve kaya mezarı.

Resim 15: Yalnızcabağ, üzüm presi.

DIYARBAKIR KLASİK DÖNEM (PERS, HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMLERİ) 2018 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI (1. SEZON)

Aytaç COŞKUN*

Diyarbakır ili ve ilçelerinde “Klasik Dönem (Pers, Hellenistik ve Roma Dönemleri) Yüzey Araştırması” Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izinleri ile 2018 yılında Doç.Dr. Aytaç Coşkun’un başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmalar Diyarbakır ili, Çınar ilçesindeki 98 mahalleden 11’inde 04.09.2018 - 08.10.2018 tarihleri arasında yürütülmüştür. Çalışmalara Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Dicle Üniversitesi, Çınar Kaymakamlığı, Zerzevan Kalesi Kazı Başkanlığı destek olmuştur. Yapılan çalışmalar, daha çok köy merkezlerinde ve köylerin yakın çevresinde bulunan; kaya konutları, su kanalı, değirmen, sarnıçlar, depo, işlik, havuz ve nekropol alanların tespiti şeklinde olmuştur. Diyarbakır ilinin Çınar ilçesine bağlı 98 köyden toplamda 11 köyde araştırma ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 1 yerleşimde herhangi bir buluntu ve antik yerleşim tespit edilmezken, 10 yerleşimde çeşitli buluntuların ve antik yerleşim olabilecek yerlerin kaydı yapılmıştır¹. Tüm alanların ve belgelerin harita ve GPS’leri veri tabanına arşivlenmiştir. Yüzey Araştırması proje olarak Diyarbakır İli ve İlçelerindeki Klasik Dönem (Pers, Hellenistik, Roma) kültür izlerine ulaşmak amacıyla başlamıştır. Bu çalışma bilim dünyasına ve Diyarbakır Bölge yerleşim arkeolojisine oldukça önemli sonuçlar sunacaktır.

* Doç. Dr. Aytaç COŞKUN, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 21280 Diyarbakır/TÜRKİYE, aytaccoskun@gmail.com.

¹ Birinci sezon çalışmalarına Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Coğrafya Bölümü’nden Doç. Dr. Sabri Karadoğan, Dicle Üniversitesi, Tarih Bölümü, Eski Çağ Tarihi Anabilim Dalı’ndan Dr. Öğr. Üyesi İsmail Baytak, Restoratör Recep Özger, Arkeologlar Fatma Durma, Şıvan Ayus, Sadık Yesin katılmıştır.

ÇINAR İLÇESİ ARAŞTIRMALARI

Araştırma merkezi olan Diyarbakır'ın 32 km. güneyinde yer alan Çınar ilçe sınırları içerisindeki saha çalışmasında, ilçe merkezi ve köylerinde dağınık halde bulunan arkeolojik ve mimari veriler değerlendirilerek belgelenmiş ve kayıt altına alınmıştır. Çalışma programı sistematik bir şekilde köy araştırmaları ile yürütülmüştür. Alanda belgelenen ve genellikle kireçtaşına oyulmuş mimari yapılar, Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

Araştırmalarda Aktepe, Aşağıkonak, Bağacık, Çataltarla, Çukurbaşı, Demirölçek, Dikmencik, Düzova, İncirtepe, Meydan, Yaprakbaşı köylerinde arkeolojik tespit ve incelemeler yapılmıştır. Dikmencik köyünde ise herhangi bir veri elde edilememiştir (Harita: 1).

Aktepe Köyü Araştırmaları: Çınar İlçe merkezine 13 km. uzaklıkta doğu kısmında yer alan Aktepe Köyü'nde yapılan çalışmalar esnasında daha önceden tescilli yapılar I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan höyüğe rastlanılmıştır.

Aktepe Höyüğü: Aktepe Köyü'nde yapılan çalışmalarda köyün ve Aktepe Türbesi'nin batısında yer almaktadır. 2005 yılında tescilli yapılan höyük alanı ve çevresinde çalışmalar yapılmıştır. Çevresi ile birlikte I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan ve tescillenen bu alanda yapılan çalışmalarda; höyük yüksek bir tepe oluşturmakta ve etrafında Demir Çağ ve Ortaçağ dönemlerine ait seramik örnekleri gözlemlenmiştir. Höyükte araştırma konusu döneme ait herhangi bir mimari yapıya ait kalıntıya rastlanılmamıştır. Alanda kaçak kazılar sonucu oluşan define çukurları mevcuttur. Höyüğün hemen yanında yöre halkına ait bir yerleşim söz konusudur.

Aşağı Konak Köyü Araştırmaları: Çınar İlçe merkezine 13 km. güneyinde yer alan Aşağıkonak Köyü'nde yapılan çalışmalarda, köy içerisinde mimari yapılar tespit edilmiştir. Yerleşimdeki karstik alanlar incelenerek mimari yapılar kayıt altına alınmıştır. Köyde Roma Dönemi'ne ait 1 çanak, 1 depo, 8 kaya konutu, 1 kaya mezarı, 2 sarnıç, 1 su kanalı ve geç döneme ait 1 değirmen tespit edilmiştir. Aynı zamanda bölgede yapılan çalışmalar esnasında Geç Roma Dönemi'ne ait çatı kiremit parçaları da dikkati çekmektedir.

Kaya Konutu-1(ASK- KK-1): Aşağı Konak Köyü'nün güneyinde, Çemereş çayının doğu-batı yönlü uzandığı alanda yer alır. Tek mekândan oluşan yapının güney duvarında sedir, batı duvarında niş yer alır. Sedirin üzeri yakın dönemde çimento ile sıvanmıştır. Batı duvarında küçük bir niş, nişin üzeri de sonradan çimento ile sıvanmıştır. Yapının girişi (kuzey) tamamen tahrip

olmuştur. Yapının önü yakın zamanlarda tuğla ile örülüp çimento ile sıvanmıştır. Günümüzde kullanımında örülen duvarda kapı ve pencere dikkati çekmektedir. Yapı, köylüler tarafından yaşam alanı olarak kullanılmıştır. Konutun içinde kullanımdan kaynaklı is ve oksidasyon görülmektedir. Yapının ön tarafı günümüzde de ahır olarak kullanılmaktadır. Konutta bulunan sedirin ölçümleri: genişlik: 70 cm., uzunluk: 206 cm., sedirden tabana olan yüksekliği: 67 cm.'dir. Konutun genel ölçümleri: genişlik: 288 cm., konutun girişi yıkılıp duvar örülmesinden dolayı var olan uzunluk: 3 46 cm., yükseklik: 255 cm.'dir. Batı duvarındaki nişin ölçümleri: genişlik: 40 cm., uzunluk: 84 cm., yükseklik: 82 cm.'dir. Konutta hem doğal, hem de beşeri tahribatlar görülmektedir (Resim: 1-3).

Kaya Konutu-2(ASK- KK-2): Aşağı Konak Köyü'nün güneyinde, KK- 1'in içinde yer almaktadır. Yapıların olduğu alan vadinin doğu yamacında doğu-batı yönlü uzanmaktadır. Tek mekândan oluşan konutun ön duvarı (kuzey) yıkıldıktan sonra tuğla ile örülüp çimento ile sıvanmıştır. Konutun üç duvarında nişler bulunmakla birlikte toplamda dört adet yer almaktadır. Konutun genel ölçümleri: genişlik: 253 cm., uzunluk: 205 cm., yükseklik: 223 cm.'dir.

Kaya Konutu-3(ASK- KK-3): Aşağı Konak Köyü'nün güneyinde, KK-1 ve KK-2'nin batısındadır. Tamamen ana kaya oyularak yapılan konutun ön cephesi tahrip edilmiştir. Tahribattan kaynaklı konutun giriş yönü belirlenememiştir. Konut iki mekândan oluşmaktadır. Birinci mekânın ölçümleri; genişlik: 580 cm., uzunluk: 634 cm., tavanın tahribatından ve tabanda dolgu toprak olmasından kaynaklı yükseklik ölçülememiştir. Mekân birin batı duvarında nişler yer almaktadır. Mekân-2'nin genişlik: 320 cm., uzunluk: 580 cm., yükseklik: 189 cm.'dir. Konutun duvarlarında nişler yer almaktadır.

Kaya Konutu-4(ASK- KK-4): Tamamen ana kaya oyularak yapılmış olan konutun kuzeyde olan girişinde yoğun bir tahribat söz konusudur. Doğuda iki, güneyde bir, batıda ise bir niş olmak üzere toplamda dört niş bulunmaktadır. Yapının ölçülebilen genişliği: 429 cm., uzunluk: 526 cm., mevcut yükseklik: 201 cm.'dir. Yapı günümüzde ahır olarak kullanılmakta ve içerisinde oksidasyon ve isler dikkati çekmektedir.

Kaya Konutu-5(ASK- KK-5): Ana kaya oyularak yapılmış yapı iki katlıdır ve alt katta üç mekân, üst kat ise tek mekân iki bölümden oluşmaktadır. Yapının girişi tamamen tahrip edilmiş, önünde ise sağlı sollu iki sarnıç yer almaktadır. Alt kattaki birinci mekân; genişlik: 490 cm., uzunluk: 701 cm., yükseklik tavanın tahrip olmasında dolayı ölçülememiştir. Doğru duvarında bir sedir ve

sedirin üst kısmında nişler yer almaktadır. Doğu duvarında kuzey ve güney de toplamda iki niş tespit edilmiştir. Alt kattaki ikinci mekân; doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen formlu, doğu ve batı duvarlarının önünde birer tane, güney duvarlarında ise birer sedir yer almaktadır. Güney duvarında iki sedir arasında hemen girişin karşısında üst katta geçişi sağlayan basamaklar ve koridor görülmektedir. İkinci mekânın ölçümleri; genişlik: 337 cm., uzunluk: 1126 cm., yükseklik: 239 cm.'dir. Sedirler kaçak kazılar sonucunda tahribatta uğramıştır. Üst kattaki mekân iki bölümden oluşmaktadır. Mekânı ikiye bölen duvarın var olan uzunluğu: 238 cm.'dir. Mekân 546x958 ölçülerindedir ve kuzey duvarında büyükten küçüğe doğru yan yana sıralanmış üç çanak bulunmaktadır. Mekândan balkon benzeri alana çıkılmaktadır. Üst katta kuzey duvarının karşında kaçak kazılar sonucunda çukurlar oluşturulmuş, yapıya zarar verilmiştir.

Kaya Mezarı (ASK KM-1): Aşağı Konak Köyü'nün güneyinde, Çemereş Çayı'nın doğu-batı yönlü uzandığı alanda tespit edilmiştir. Giriş kuzeydendir ve klineler ise doğu-batı yönlü uzanmaktadır. Ana kaya oyularak yapılan kaya mezarın içinde iki kline ve bir niş yer alır. Yapının ölçümleri: kapı genişliği: 62 cm., yükseklik: 145 cm.'dir. Doğu klinenin ölçümleri: genişlik: 86 cm., uzunluk: 192 cm., yükseklik: 131 cm.'dir. Güney duvarında yer alan nişin ölçümleri: genişlik: 43 cm., uzunluk: 89 cm., yükseklik: 67 cm.'dir. Batı kline yer yer tahribatta uğramakla birlikte ölçümleri: genişlik: 101 cm., uzunluk: 190 cm., yükseklik: 148 cm.'dir. Yapının genel ölçümleri: genişlik: 215 cm., uzunluk: 357 cm., yükseklik: 170 cm.'dir. Tabanda moloz taş ve dolgu toprak olmasından dolayı net ölçümleri alınamamıştır.

Bağacık Köyü Araştırmaları: Çınar ilçesinin 9 km güneyinde yer almaktadır. Bağacık'ta yapılan araştırmalar esnasında geç dönem olduğu düşünülen 1 adet değirmen tespit edilmiştir. Devamında yapılan araştırmalar Göksu Barajı'nın doğu kıyısı etrafında devam etmiştir. Bu alanda tabaka kayması sonucu çok sayıda farklı formlara sahip Geç Roma ve Ortaçağ dönemleri seramik ve pithos parçaları tespit edilmiştir.

Değirmen (BAG DEG-1): Bağacık Köyü'nün Ardosorik Mevki ile Kâbe Mevki'nin birleştiği alanda yer alır. Değirmen konglomera üzerine oturtulmuş ve moloz taşlardan örülen değirmen duvarları sıvanmıştır. Su değirmeninin dış silindirin çapı 376x340 cm, iç silindirin çapı ise 144x141 cm.'dir. Silindirin tabanındaki dolgu toprak ve moloz taşlardan dolayı mevcut derinlik 76 cm.'dir. Silindirin dıştan yüksekliği: 469 cm.'dir. Çark haznesine doğru gidilen yolun üst kısmı moloz taşlardan oluşup sonradan çimento ile kaplanmış-

tır. Değirmenin etrafındaki ayakta kalan duvar ise L şeklindedir. Korunan ölçüleri, kuzey duvarının uzunluğu 12 m. 60 cm., genişliği 352 cm., ayakta kalan duvarın yüksekliği ise 49-183 cm.; güney duvarın uzunluk 9 m. 40 cm., genişlik 3 m. 11 cm., yükseklik 61 cm., kalınlık 70 cm.'dir. Batı duvarında iki niş ve bu iki niş arasında bir pencere boşluğu yer almaktadır (Resim: 5-6).

Göksu Barajı çevresi: Bağacık Köyü, Kâbe mevki, Göksu Barajı'nın doğu kıyısında Geç Roma ve Ortaçağ Dönemi'ne ait farklı form ve dönemlere ait seramik, pithos parçaları yoğun bir şekilde görülmektedir. Tarım toprağın-
dan baraja doğru yağmur suları ile birlikte toprak tabakasının kayması so-
nucu seramik ve pithos parçaları barajın kenarlarında da yoğun bir şekilde
gözlenmektedir.

Çataltarla Köyü Araştırmaları: Çınar İlçesine 19 km. mesafededir. Bu alanda yapılan çalışmalar sırasında Gre Mustafa Höyük olarak adlandırılan ve I. De-
rece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenen höyük yer almaktadır.

Höyük-1 (ÇTLT HÖY-1): Çınar İlçesi, Çataltarla Köyü'nün 2 km. güneyba-
tısında yer almaktadır. Çataltarla yolunun hemen güneyindedir ve höyüğün
etekleri de dahil geniş bir alanda mevsimlik (pamuk) tarım yapılmaktadır.
Tarımdan kaynaklı höyüğün eteklerinde tahribatlar mevcuttur ve alanda
farklı form ve Demir Çağı, Geç Roma, Ortaçağ dönemlerine ait seramik par-
çaları gözlemlenmiştir. Höyükteki ekili alandan kaynaklı herhangi bir mima-
ri yapıya ait kalıntılara rastlanılmamıştır. Höyük yöre halkı tarafından Gre
Mustafa Höyüğü olarak adlandırılmaktadır.

Çukurbaşı Köyü Araştırmaları: Çınar İlçesi'ne 8 km. mesafededir.

Çukurbaşı Göksu Çalışmaları: Çukurbaşı Köyü'nün batısı, Göksu Barajı'nın
doğusunda, Çınar İlçesine 5,1 km. uzaklıkta yer alır. Alanda mimari yapıya
ait kalıntılara rastlanılmamasına rağmen yoğun olarak Geç Roma, Ortaçağ
dönemlerine ait seramik parçaları tespit edilmiştir.

Höyük (ÇRB HÖY-1): Çukurbaşı Köyü'ne gidilen yolun solunda yer alır.
Köy yolu Çukurbaşı höyüğünü ikiye ayırmış durumdadır. Höyüğe yakın
alanlarda ekim alanları mevcuttur. Höyüğün eteklerinde Demir Çağı, Geç
Roma, Ortaçağ dönemlerine ait seramik parçaları belgelenmiştir. Höyüğün
merkezinde kaçak kazılar sonucu oluşan geniş bir çukur dikkati çekmektedir.

Demirölçek Köyü Araştırmaları: Çınar İlçesi'nin 14 km. güneyinde yer al-
maktadır. Bu alanda yapılan araştırmalar esnasında 3 kaya mezarı ve 5 lahit
tip kaya mezarı tespit edilmiştir. Söz konusu mezarların yapımlarına başlan-
mış, belirli bir aşamaya kadar gelinmiş fakat tamamlanamamıştır.

Kaya Mezar-1 (DÖ KM-1): Mardin karayolu üzerinde, Zerzevan Kalesi'nin batısında yer almaktadır. Kalkerli arazinin başladığı alanda menderes yatağının zemin kısmında yer almaktadır. Ana kayanın oyulması ile oluşturulmuş mezarda batıda bir kline bulunmaktadır ve klinenin yastık kısmı vurgulanmıştır. Mezar içerisinde dolgu toprak bulunmaktadır.

Kaya Mezar-2 (DÖ KM-2): KM-1'in yanında yer alan mezarda iki kline yer almaktadır ve doğuda yer alan giriş tahribattan kaynaklı ölçülememiştir. Yapının ölçümleri: uzunluk: 405 cm., yükseklik: 196 cm., genişlik tahribattan kaynaklı alınamamıştır.

Kaya Mezar-3 (DÖ KM-3): KM-2 yanında yer alan mezarda bir kline yer almaktadır ve klinenin uzunluğu: 240 cm. olarak ölçülmüştür. Mezarın genişliği tahribattan dolayı alınamamıştır.

Lahit Tipi Kaya Mezarı 1-2-3-4 (DÖ LM-1-2-3-4-5)

Kaya mezarlarının yakınında aynı özellikte ana kayanın oyulması ile yapılmış beş adet lahit tipi olabilecek mezarlar tespit edilmiştir. LM 4'ün doğu duvarında bir akıtaç yer alır. Bu akıtaçın daha sonraki dönemlerde sarnıç olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Dikmencik Köyü Araştırmaları: Çınar İlçe merkezine 8,6 km. mesafede yer almaktadır. Alanda yapılan çalışmalarda herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır.

Düzova Köyü Araştırmaları: Çınar İlçe merkezine 18 km. mesafededir. Alanda yapılan yüzey araştırması esnasında 5 çanak, 1 kaya konutu ve 21 su sarnıcı tespit edilmiştir. Arazi genel olarak kalker yapıya sahiptir. Aynı zamanda bölgede yapılan çalışmalar esnasında Geç Roma Dönemi'ne tarihlenen çatı kiremit parçaları da dikkati çekmektedir.

Kaya Konutu (DÜZ-KK-1): Düzova'nın 2 km. güneyindedir ve anakaya oyularak yapılan yapının girişi güneydoğuya bakmaktadır. Konuta tespit edilebilen beş basamaklı merdivenle girilmektedir. Dikdörtgen formu yapıda genişlik: 349 cm., uzunluk: 361 cm. ve tespit edilen yükseklik: 194 cm.'dir.

İncirtepe Köyü Araştırmaları: Çınar İlçe merkezine 8,2 km. mesafede yer almaktadır. Yapılan çalışma esnasında daha önceden tescilli yapı 1. Derece Arkeoloji Sit Alanı olarak ilan edilen höyük bulunmaktadır.

Höyük (İNT HÖY-1): İncirtepe Köyü'nün hemen bitişiğinde yer alan höyük oldukça geniş bir alan üzerinde yer almaktadır. Höyüğün kenarında bir köy yerleşimi söz konusudur. Höyükte yabancı otların yoğunluğundan dolayı herhangi bir mimari yapıya ait kalıntılara rastlanılmamıştır. Höyükte Demir-

çağ ve Orta Çağ dönemine ait seramik parçaları gözlemlenmiştir. Höyüğün etrafında ekili tarım araziler bulunmaktadır ve höyükte kaçak kazılar sonucu oluşan birden fazla define çukurları gözlemlenmiştir.

Meydan Köyü Araştırmaları: Çınar İlçesine 20 km uzaklıkta, güneydoğu kısmında yer alır. Alan kalkerli bir arazi üzerinde olup burada yapılan çalışmalar esnasında 12 kaya mezarı, 1 havuz, 1 depo, çanak, ışıklar ve 135 tane sarnıç tespit edilmiştir (Resim: 7-8).

Yaprakbaşı Köyü Araştırmaları: Çınar İlçe merkezine 14 km. mesafede yer almaktadır. Yaprakbaşı Köyü sınırlarında bulunan 216 ve 217 parsellerinde yer alan mağara yerleşimi, kaya mezarı ve sarnıçlar 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Söz konusu alanda yapılan araştırmalar esnasında 9 kaya konutu, 3 sarnıç ve 1 kaya mezarında çalışmalar yapılmıştır.

Kaya Konutu-1 (YAP KK-1): Yaprakbaşı köyüne 3 km. güneyindedir ve alanın karstik topoğrafyası kuru bir vadi, gömük menderesi oluşturmaktadır. Kaya konutlarının bulunduğu vadinin eğimli kuzey yamaçlarındaki bitki örtüsü tamamen tahrip edilmiş, sadece ziyaretten dolayı yaşlı meşe toplulukları yer almaktadır. Vadi oldukça kurak ve su sıkıntısı olan bir coğrafyadadır. Konut ana kayaya oyularak yapılmıştır. Yapıya giriş güneyden olup giriş kapısı tahrip olmuş, iç kısmı toprak ve moloz taşlarla dolu olduğundan dolayı yükseklik tam olarak alınamamıştır. Duvarda yer yer doğal tahribat izleri ve oksidasyon gözlemlenmektedir. Yapıda doğuda ve batıda olmak üzere iki niş yer almaktadır. Batı nişin genişliği: 62,9 cm., yüksekliği: 39,5 cm., derinlik: 28 cm.'dir. Doğu nişin genişliği 74,5 cm., yükseklik: 59 cm., derinlik: 42 cm.'dir. Yapının genel ölçümleri uzunluk: 284 cm., mevcut yükseklik: 208 cm.'dir. Yapıya bir koridordan girilmektedir ve koridorun genişliği: 162,5 cm., uzunluğu: 385 cm., kapının genişliği: 99 cm., yüksekliği: 144 cm.'dir.

Kaya Konutu-2 (YAP KK-2): Yapıya giriş bir koridor ile sağlanmaktadır ve koridorun genişliği: 193 cm., uzunluğu: 452 cm.'dir. Konutun batı duvarında 2 niş yer almaktadır. Girişteki ilk nişin yüksekliği: 44 cm., genişliği: 57,5 cm., uzunluk: 124 cm.; ikinci niş yüksekliği: 46 cm., genişliği: 29 cm., uzunluğu: 60 cm.'dir. Giriş kapısı tahrip edilmiş olup yapının içinde toprak ve moloz taş olmasından dolayı yüksekliği tam olarak alınamamıştır. Kapının ölçüleri; genişlik: 157 cm., yükseklik: 171 cm.'dir. Yapı 3 mekândan oluşmaktadır.

Mekân 1: Yapının batı kısmında yer almaktadır. Mekanın batı ve güney duvarında iki niş yer almaktadır. Batı duvarındaki nişin ölçümleri: derinlik 99 cm., uzunluk 100 cm., genişlik 43 cm.'dir. Batıda bulunan niş tahrip ol-

muştur. Güney duvarındaki nişin korunan ölçüleri; derinlik: 80 cm., uzunluk: 122 cm., genişlik: 48 cm.'dir. Mekân-1 kapı genişliği: 100 cm., yüksekliği: 148 cm.'dir. Mekân-1'e girişi sağlayan ortadaki kapının ölçümleri genişlik: 145 cm., yükseklik: 200 cm.'dir.

Mekân 2: Konutun girişinde yer almaktadır ve içerisindeki dolgu toprak, moloz taştan dolayı yükseklik tam olarak alınamamıştır. Yapının ölçümleri; derinlik: 231 cm., uzunluk: 8 m. 21 cm., genişlik: 685 cm.'dir. Mekânda toplamda 3 adet niş bulunmaktadır. Kuzey duvarında 1 niş güney duvarında ise altlı-üstlü 2 niş yer almaktadır. Kuzey duvarındaki nişin ölçüleri; genişlik: 57 cm., uzunluk: 179 cm., yükseklik: 110 cm.'dir. Güney duvarında üstteki nişin ölçümleri; genişlik: 33 cm., uzunluk: 82 cm., yükseklik 44 cm.'dir. Alt-taki nişin ölçümleri; genişlik: 42 cm., uzunluk: 131 cm., yükseklik: 52 cm.'dir. Mekân-2'nin içinde kaçak kazılar sonucunda çukur oluşturularak mekâna zarar verilmiştir.

Mekân 3: Yapının doğu kenarında yer alır ve kuzey-güney doğrultusundadır. Mekânda dolgu toprak ve moloz taştan dolayı yükseklik tam olarak ölçülememiştir. Mekânın genel ölçümleri; genişlik: 272 cm., uzunluk: 609 cm., yükseklik: 186 cm.'dir. Kapının genişliği: 106 cm., yüksekliği: 140 cm.'dir. Mekânda toplamda 3 niş yer almaktadır. Kuzeydeki nişin uzunluğu: 58 cm., yüksekliği: 66 cm., genişlik: 39 cm.'dir. Orta nişin uzunluğu: 87 cm., derinlik ve yükseklik tahribattan dolayı ölçülememiştir.

Kaya Konutu-3 (YAP KK-3): Ana kayaya oyularak yapılan konutun girişi güneydedir ve bir koridordan ile sağlanmaktadır. Koridorun genişliği: 149,5 cm., uzunluğu: 705 cm.'dir. Kapının ölçümleri genişlik: 97 cm., yükseklik: 117 cm.'dir. Koridor ve kapının giriş yükseklikleri dolgu toprak ve moloz taşlardan kaynaklı tam olarak ölçülememiştir. Kapının dış kısmında, doğu duvarında bir niş yer almaktadır. Nişin ölçümleri; yükseklik: 77 cm., uzunluk: 104 cm., genişlik: 52 cm.'dir. Yapının hemen girişinde, tavan kısmında havalandırma boşluğu yer almaktadır. Konutun genel ölçümleri; genişlik: 480 cm., uzunluk: 578 cm., yükseklik: 214 cm.'dir. Yapının doğu, batı, kuzey ve güney duvarlarında nişler yer almaktadır. Batı duvarındaki nişlerin ölçümleri; kuzey niş yükseklik: 58 cm., uzunluk: 79 cm., genişlik: 40 cm.'dir. Orta niş yükseklik: 83 cm., uzunluk: 89 cm., genişlik: 40 cm.'dir. Güney niş yükseklik: 70 cm., uzunluk: 72 cm., genişlik: 44 cm.'dir. Güney duvarındaki niş; yükseklik: 56 cm., uzunluk: 64 cm., genişlik: 29 cm.'dir. Kuzey duvarındaki niş yükseklik: 40 cm., uzunluk: 45 cm., genişlik: 27 cm.'dir. Doğu duvarındaki büyük nişi yükseklik: 121 cm., uzunluk: 318 cm., genişlik: 54 cm.'dir (Resim: 9-10).

Kaya Konutu-4 (YAP KK-4): Kaya konutu büyük ölçüde tahrip olmuş ve duvarlarda oksidasyon görülmektedir. Konuta giriş bir koridor ile sağlanmaktadır. Koridorun genişliği: 182 cm., uzunluk: 411 cm.'dir. Koridorun iki tarafında aynı yönde iki oluk yer almaktadır. Batı oluğun ölçümleri; çap: 34x30 cm., derinlik: 27 cm.'dir. Doğu oluğun ölçümleri; çap: 27x28 cm., derinlik: 23 cm.'dir. Kapının tahrip olması ve girişte dolgu toprağın olmasından dolayı ölçümler tam olarak alınamamıştır. Kapının mevcut durumda yüksekliği: 132 cm.'dir. Yapının genel ölçümleri; genişliği: 835 cm., uzunluk: 1135 cm.'dir. Yapıda farklı ölçülerde yapılmış beş adet niş yer almaktadır. Kuzey duvarındaki nişler; Kuzeybatı nişi uzunluk: 128 cm., yükseklik: 89 cm., genişlik: 54 cm.'dir. Kuzeydoğu niş uzunluk: 72 cm., genişlik: 33 cm., yükseklik: 60 cm.'dir. Doğu duvarındaki niş uzunluk: 109 cm., genişlik: 66 cm., yükseklik: 139 cm.'dir. Kapının batı kısmındaki niş uzunluk: 128 cm., genişlik: 73 cm., yükseklik: 87 cm.'dir. Kapının doğu kısmındaki nişin ölçümleri; uzunluk: 98 cm., genişlik: 39 cm., yükseklik: 65 cm.'dir. Yapının tavanında görülen, kapıdan 250 cm. mesafede yer alan havalandırmanın derinliği: 117 cm., çapı: 60x56 cm.'dir.

Kaya Konutu-5 (YAP KK-5): Yaprakbaşı köyünün 2 km. güneyinde yer alır. Kayaç yapısı olan kalker doğal koşullara bağlı kaldığından dolayı kayaç yapısında fiziksel tahribat yaşanmıştır. Ana kayaya oyularak yapılan tek mekânlı konutun kapısı güneye bakmaktadır. Kaya konutu doğal ve beşeri nedenlerden dolayı tahrip olmuş ve duvarlarda oksidasyon görülmektedir. Konutun duvarlarında doğal nedenlerden dolayı çatlaklıklar dikkati çekmektedir. Konuta girişi sağlayan koridorun genişliği: 191 cm., uzunluğu: 185 cm., konutun içinde dolgu toprak bulunmaktadır ve ölçülebilen yüksekliği: 125 cm.'dir. Yapının yüksekliği: 198 cm., uzunluk: 832 cm., genişlik: 450 cm.'dir. Kuzey duvarındaki batı niş uzunluk: 94 cm., yükseklik: 49 cm., genişlik: 44 cm.; kuzey duvarındaki doğu niş: 85 cm., yükseklik: 81 cm., genişlik: 42 cm.; kapının batı duvarındaki nişin uzunluğu tahribattan dolayı tam olarak ölçülememiştir. Kapının mevcut ölçümleri; yükseklik: 38 cm., genişlik: 29 cm.'dir. Kapı girişinin batı tarafında, tavanda havalandırmanın mevcut ölçümleri: 25x25 cm.'dir.

Kaya Konutu-6 (YAP KK-6): Yaprakbaşı Köyü, Govika mezrası mevkinde, Düzova'nın batısında yer almaktadır. Fiziksel tahribattan dolayı kayaç yapısında tahribat görülmektedir. Kapının genişliği dolgu topraktan dolayı tam alınamamıştır ve mevcut ölçümleri; genişlik: 93 cm., yükseklik: 95 cm.'dir. Yapının genişliği: 570 cm., uzunluk: 432 cm., korunan yükseklik: 180 cm.'dir ve tabanda dolgu toprak ve moloz taş olmasından dolayı yükseklik tam ola-

rak ölçülememiştir. Yapı girişi güney kısımda yer almaktadır. Kuzey duvarında ise yer alan nişin ölçümü uzunluk: 120 cm., genişlik: 73 cm., mevcut yükseklik: 146 cm.'dir. Kapının batı duvarı ise tahrip edilmiştir.

Kaya Konutu-7 (YAP KK-7): Karstik bir arazide yer alan yapının girişi güneydedir. Girişte yer alan koridorun genişliği: 172 cm., uzunluğu: 262 cm.'dir. Konut kapısının genişliği: 84 cm., mevcut yüksekliği: 117 cm. ölçüleridir. Yapının zemini dolgu toprakla kaplı olduğundan dolayı yükseklik alınamamıştır. Yapının arkasında 2 mekân yer almaktadır. Duvarlarda ve tavanda oksidasyon dikkati çekmektedir. Girişin sağında iki, solunda bir olmak üzere 3 adet aydınlatma boşluğu görülmektedir. Yapının genel genişliği: 778 cm., yüksekliği: 208 cm., ölçülebilen uzunluğu: 1048 cm'dir.

Kaya Konutu-8 (YAP KK-8): Yapının girişindeki koridorun genişliği: 127 cm., uzunluğu: 157 cm.'dir. Kapının ölçüleri; genişlik: 90 cm. yükseklik: 121 cm'dir. Dikdörtgen formludur. Mekânın uzunluğu: 336 cm., genişliği: 279 cm., yükseklik: 172 cm.'dir (Resim: 11).

Kaya Konutu-9 (YAP KK-9): Konutun girişi doğuya bakmaktadır. Girişteki koridorun genişliği: 168 cm., uzunluğu: 153 cm., kapının genişliği: 82 cm., yüksekliği: 167 cm.'dir. Kapının sol tarafında tavanda havalandırma boşluğu bulunmaktadır. Kare planlı yapının uzunluğu: 960 cm., genişliği: 841 cm., yükseklik: 195 cm.'dir. Yapının batı duvarında, girişin hemen karşısında kaçak kazı sonucu ana kaya tahrip edilmiştir. Biri batı duvarında, diğeri ise kuzey duvarında 2 niş yer almaktadır. Kuzey duvarındaki kapı tarafındaki nişin genişliği: 131 cm., yükseklik: 115 cm., derinlik: 106 cm.'dir. Kuzey duvarındaki ikinci nişin genişlik: 114 cm.'dir. Batı duvarındaki nişin genişliği: 174 cm., yüksekliği 168 cm., uzunluk: 184 cm.'dir. Yapının tam merkezinde ana kayadan yontulmuş kolon yer almaktadır (Resim: 12).

Kaya Mezarı-1 (YAP KM-1): Pir Abdal ziyaretinin doğu yamacında yer almaktadır. Girişteki koridorun genişliği: 147 cm., uzunluğu: 205 cm.'dir. Kaya konutlarının bulunduğu yamacın hemen karşısındadır. Dolgu topraktan dolayı yüksekliği tam olarak ölçülememiştir. Kapı girişi batıdandır, kuzey, doğu ve güney yönde birer lahit biçiminde oyulmuş mezar yerleri bulunmaktadır. Kuzey niş içi mezarın genişliği: 79 cm., uzunluğu: 199 cm., derinliği: 52 cm.'dir. Mezarın yastık kısmı ise doğu tarafında kalmaktadır. Güneye bakan duvar kalınlığı: 23 cm., kuzey: 14 cm., batı: 11 cm., doğu: 12 cm.'dir. Kemerli nişin genişliği: 123 cm., uzunluğu: 195 cm., yüksekliği: 100 cm.'dir. Doğü nişin genişliği: 96 cm., uzunluğu, 183 cm., yüksekliği: 78 cm.'dir. Güney mezarın kemer genişliği: 95 cm., yüksekliği: 81 cm., uzunluk: 186 cm.'dir. Mezarın güney duvarında kaçak kazılar ile çukur açılmıştır (Resim: 13).

2018 Yılı Diyarbakır İli ve ilçelerindeki Klasik Dönem (Pers, Hellenistik, Roma) Yüzey Araştırması kapsamında Diyarbakır'ın Çınar İlçesinde toplamda 11 köy yerleşimi ve çevresinde sistematik arkeolojik yüzey araştırması yapılmıştır. Yüzey araştırması sonucunda arazi çalışmaları tespiti sırasında toplamda sayısal veri olarak oldukça önemli sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan çalışmalarda kaya konutları, su kanalı, değirmen, sarnıçlar, depo ışık, havuz ve nekropol alanların tespiti şeklinde olmuştur. Önümüzdeki yıllarda yapılacak olan sistematik araştırmalar ile bölge kültür izleri eksiksiz şekilde açığa çıkacak ve bilim dünyasına özellikle de Diyarbakır arkeolojisine oldukça önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

Algaze, G., A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1988. *Journal of Near Eastern Studies*, 48 (4), 1989, 241-281.

Algaze, G., Breuninger, R., Lightfoot, C. & M. Rosenberg (1991). The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A Preliminary Report of the 1989-1990 Seasons. *Anatolica*, 17, pp. 176-240.

Ammianus Marcellinus, (With an English Translation by John C. Rolfe), vol.I, Harvard University Press, 1939, London.

Assénat, M., & Pérez, A., Amida Restituta. In A. Gasse, Fr. Servajean & Chr. Thiers éd., *Et in Aegypto, et ad Aegyptum*, Recueil d'Etudes dédiées à J.-C. Grenier, CENiM, Montpellier, 2012, 7- 52.

Assénat, M., & Pérez, A., Amida 2. Un forum à Amida. *Anatolia Antiqua*, XXI, 2013, 135-158.

Barin, G., Akin, E. & F. S. Sahin (2004). Ilisu Klasik Yuzey Arastirmalari 2002. *Arastirma Sonuclari Toplantisi*, 21 (1), pp. 127-138.

Beysanoğlu, Ş., *Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi*. I, II, III, 1987, Ankara.

Beysanoğlu, Ş., "Kuruluşundan Günümüze Kadar Diyarbakır Tarihi", *Diyarbakır Müze Şehir*, 1999, İstanbul, 38-80.

Lockley, R. C., "Ammianus Marcellinus on the Persian invasion of A. D. 359", *Phoenix*, 42, 1988, 244-260.

Blockley, R. C., "The Roman-Persian Treaties of A.D. 299-363", *Florilegium* 6, 1984, 28-49.

Blockley, R. C., "Ammianus Marcellinus on the Persian invasion of A. D. 359", *Phoenix* 42, 1988, 244-260.

Blockley, R. C., *East Roman Foreign Policy*, 1992, Leeds.

Coşkun, A., "Zerzevan Kalesi, Roma'nın Sınır Garnizonu / Zerzevan Castle, Frontier Garrison of Roman", *Diyarbakır Valiliği - Kültür ve Turizm Dergisi*, Mayıs-Haziran 2015, 4, 72-76.

Coşkun, A., "Zerzevan Kalesi 2014 Yılı Kazı Çalışmaları: İlk Sezon", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 37, 1, 2016, 101-128.

Coşkun, A., "Zerzevan Kalesi", *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs-Haziran 2016-51, 6-9.

Coşkun, A., "Diyarbakır Zerzevan Kalesi", *Magma*, Ocak 2017-20, 38-51.

Coşkun, A., "Zerzevan Kalesi 2015 Yılı Kazı Çalışmaları: 2. Sezon", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 38, 2017, 125-150.

Coşkun, A., *Zerzevan Kalesi - Roma'nın Sınır Garnizonu / Zerzevan Castle - Roman Border Garrison*, Diyarbakır Valiliği, 2017.

Coşkun, A., "Zerzevan Castle in the Light of Recent Archeological Researches", *Anadolu / Anatolia* 43, 2017, 91-110.

Coşkun, A., "Roma'nın Askeri Yerleşimi Zerzevan Kalesi'nde Yeni Kazılar", *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu / International Diyarbakır Symposium*, 2017, 47-59.

Deichmann, F. W.- Peschlow, U. 1977, *Zwei spätantike Ruinenstätten in Nordmesopotamien*, Bayerische Akademie der Wissenschaften, München, 1977.

Dewing, H.B. 1914, *Procopius, History of the Wars*, I, New York, 1914.

Dignas, B., Winter, E. 2007, *Rome and Persia in Late Antiquity: Neighbours and Rivals*, Cambridge, 2007.

Dillemann, L. 1962, *Haute Mésopotamie orientale et pays adjacents: contribution a la géographie historique de la région, du Ve s. avant l'ère chrétienneau VIe s. de cette ère*, Paris, 1962.

Dodgeon, M. & Lieu, S., *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars AD 226-363*, Routledge, 1991.

Edwell, P., The Euphrates as a Boundary between Rome and Parthia in the Late Republic and Early Empire. In Burton, P. J. (Ed.), *Culture, Identity and Politics in the Ancient Mediterranean World: papers from a conference in honour of Erich Gruen*, Antichton, 47, 2013, 191-206.

French, D. 1998, "Pre- and Early-Roman Roads of Asia Minor. The Persian Royal Road", *Iran*, 36, 1998, 15-43.

Gabriel, A., *Voyages archéologiques dans la Turquie orientale*, Paris, 1940.

Greatex, G. & Lieu, S., *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars AD 363-630*, Routledge, 2002.

Guyer, H.S. 1968, *Reise durch Mesopotamien*, Zürich, 1968.

Karadoğan, S., A. Coşkun, "Çevresel Koşulları ve Konumu Açısından Zerzevan Kalesi (Diyarbakır)", *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu / International Diyarbakır Symposium*, 2017, 115-134.

Kütük, A., "İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı (527-532)", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, XVIII, 2014, 141-164.

Kütük, A., "Bizans İmparatorluğu Zamanında Amida (Diyarbakır) IV.-VII. Yüzyıl", *History Studies*, 7(2), 2015, 77-97.

Lenski, N., "Two Sieges of Amida (AD 359 and 502-503) and the Experience of Combat in the Late Roman Near East", *British Archaeological Reports*, 1717, 2007, 219-236.

Lightfoot, C., "Sapor before the walls of Amida", *The Eastern Frontier of the Roman Empire*, eds. D. French, C. Lightfoot, Oxford, 1989, 285-294.

Marciak, M. 2014, "The Cultural Landscape of Sophene from Hellenistic to Early Byzantine Times", *Göttinger Forum für Altertumswissenschaft* 17 (2014): 13-56.

Niebuhr, C. 1780, *Voyage en Arabie & en d'autres Pays circonvoisins*, Amsterdam, 1780.

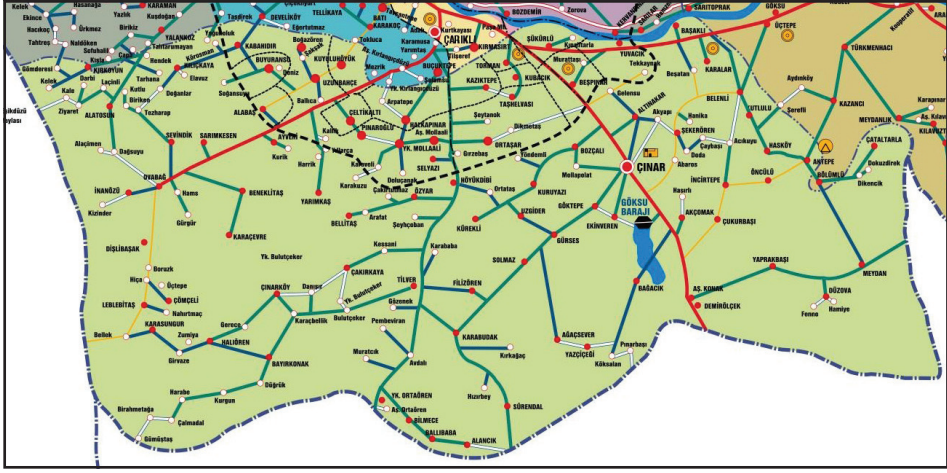
Pleket, H.W., Stroud, R.S. 1977, "Samachi (Kale'i Zerzevan; 45 km S. of Amida). Inscription on a bronze bucket, 6th cent. A.D.", *Supplementum Epigraphicum Graecum* 27, 1977.

Preusser, C. 1911, *Nordmesopotamische Baudenkmäler Altchristlicher und Islamischer Zeit*, Leipzig, 1911.

Ritter, C. 1844, *Die Erdkunde von Asien*, 7, 2, Berlin, 1844.

Sachau, E. 1883, *Reise in Syrien und Mesopotamien*, Leipzig, 1883.

Sinclair, T.A. 1996, "The site of Tigranocerta. II", *REArm* 26 (1996-97), 51-118.

Harita 1: Çınar İlçesi, araştırma alanı.

Resim 1: Aşağı Konak, kaya konutları genel görünüm.

Resim 2: Aşağı Konak, kaya konutu.

Resim 3: Aşağı Konak, kaya konutu.

Resim 4: Aşağı Konak, su kanalı.

Resim 5: Bağacık, değirmen.

Resim 6: Bağacık, değirmen.

Resim 7: Meydan, kaya mezarı.

Resim 8: Meydan, sarnıç.

Resim 9: Yaprakbaşı, Kaya Konutu-3.

Resim 10: Yaprakbaşı, Kaya Konutu-3.

Resim 11: Yaprakbaşı, Kaya Konutu-8.

Resim 12: Yaprakbaşı, Kaya Konutu-9.

Resim 13: Yaprakbaşı, kaya mezarı.